T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TATAR ŞAİRİ İLDAR YÜZİYEV'İN ŞİİRLERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (GİRİŞ-METİN-DİZİN)

Yüksek Lisans Tezi

Merve ÇALIŞKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bornova - İzmir

2026

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TATAR ŞAİRİ İLDAR YÜZİYEV'İN ŞİİRLERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (GİRİŞ-METİN-DİZİN)

Yüksek Lisans Tezi

Merve ÇALIŞKAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Dili Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum *Tatar Şairi İldar Yüziyev'in Şiirleri Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizin)* adlı bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Ege Üniversitesi tarafından kullanılan 'bilimsel intihal tespit programı' ile tarandığını ve hiçbir şekilde 'intihal içermediğini' beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Merve Çalışkan

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kıpçak sahasının Kuzeybatı koluna dahil olan Tatar Türkçesinde yazılmış İldar Yüziyev'in şiirlerinin metin ve dizin analizini ve dil incelemesini yapmayı amaçlamaktadır. İldar Yüziyev'e dair Türkiye Türkçesinde henüz akademik bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple Kazan Tatarcasında yapılmış olan çalışmalar taranmıştır. Tezin ana malzemesi elde edilen kaynaklarla oluşturulmuştur. İldar Yüziyev, Tatar edebiyatında İkinci Dünya Savaşı sonrası yazın hayatına başlamış olan yazarlardan birisidir. Edebî olarak sadece şiir yazmayan İldar Yüziyev, çocuk edebiyatı eserleri kaleme almış, hikayeler ve aynı zamanda tiyatro eserlerinin yazarı olarak da bilinmektedir. Kazan Tatarcasının araştırılmasına katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu tez, altı ana başlık altında incelenmiştir. İldar Yüziyev'in edebî eserlerinin tamamının bulunduğu beş ciltlik kaynak, elimizdeki ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu tezde, dördüncü ciltte yer alan eserlerin 189. sayfaya kadar olan kısmı incelenmiş; şiirlerin öncelikle transkripsiyonu, ardından da Türkiye Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Dizin-sözlük çalışması yapıldıktan sonra, dil incelemesi bölümünde şiirlerde yer alan dilsel yapılar yapım ve çekim morfolojisi alt başlıkları çerçevesinde incelenmiştir. Tez çalışması esnasında şairin yaşadığı ortamın, Tatar Yazarlar Birliği ve görev yaptığı diğer dergilerde bağlı bulunduğu çevrenin anlaşılabilmesi için şiirlerini hatıra olarak yazdığı belirli isimlerin biyografik yaşantılarına yer verilmiştir. Tez süreci boyunca çeşitli kaynaklardan faydalanarak yazarın dil kullanımı ve onun üzerine inşa ettiği dünya aydınlatılmaya çalışılmıştır. Süreç içerisinde bana akademik olarak destek olan pek çok kişi oldu. Han Kang *"bu gezegene kök salmış insanların ve canlı varlıkların birinci tekil şahıslarını ısrarla hayal eden, nihayetinde bizi birbirimize bağlayan dili işleyen emekçiler, kaçınılmaz bir şekilde içinde bir sıcaklık barındırır"* diyor. Buraya kadarki emeğin ve sonrasındaki isteğin ilk kıvılcımını içimde güçlü bir şekilde tutuşturan ilk öğretmenim Ayten Taflı'ya, İldar Yüziyev çalışmamı destekleyen Rinat Muhammediyev'e, tüm tez sürecinde katkısıyla, anlattıklarıyla yeni bir dünyanın kapılarının bana aralanmasını sağlayan hocam Prof. Dr. Mustafa Öner'e, Prof. Dr. Hatice Şirin'e, merhum Özkan Öztekten'e ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yasin Kaya'ya desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Tez sürecini yürütürken aynı zamanda iş hayatım

da bir taraftan devam etmekteydi. Her ne kadar süreç zor olsa da derslere katılmama destek olan Elma Yayınevi ailesine, bu çalışmanın benim için önemini kavrayan ve her daim destek olan arkadaşlarıma, aileme ve Tuana Duru'ya desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Kıpçak Türkçesinin Kuzeybatı kolunda yer alan çağdaş yazı dillerinden Kazan-Tatar Türkçesi; köklü bir tarihsel geçmişe, en eski yazılı dil ve kültür mirasına sahip Türk dilleri arasında yer almaktadır. Kazan-Tatar Türkçesini özel kılan bu durum, dilin tarih boyunca farklı değişimlerden geçmiş olmasına rağmen varlığını koruma konusunda her daim ısrarcı oluşundan kaynaklanmaktadır. Değişik coğrafyalarda gelişim gösteren Türk dilleri, beraber yaşadıkları topluluklardan etkilenmiş ve dilin doğal oluşum sürecinde çeşitli değişimler geçirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu durumdan dolayı, yaşayan Türk dillerinin araştırılması ve yazılı diller hakkında literatür odaklı çalışmalar yapılması dikkatli bir planlamayı gerektirmektedir.

Bu çalışmanın ana kaynağını Tatar yazarı İldar Yüziyev'in beş cilt hâlinde yayımlanan *Saylanma Eserler* "Seçilmiş Eserleri" oluşturmaktadır. Söz konusu beş ciltlik eserin dördüncü cildinde 189. sayfaya kadar yer alan şiirler çalışmanın ana malzemesini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra üçüncü ciltte yer alan ve İldar Yüziyev'in edebî hayatında önemli bir yere sahip olan *Tañış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" adlı uzun şiiri de araştırma malzemesinin kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmamız *Giriş, Dil İncelemesi, Metin (Transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine Çeviri), Dizin, Özel Adlar Dizini, Sonuç ve Kaynakça* bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İldar Yüziyev'in biyografisine yer verilmiş ve onun yazın hayatı boyunca yaptığı çalışmalar dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Aynı zamanda şiirlerinin üzerinde değerlendirmeler yapılmış ve şiirlerinde adı geçen Tatar entelektüel çevresini oluşturan şahsiyetlerin biyografilerine de yer verilmiştir. Dil incelemesi bölümünde, ele aldığımız şiirler yapım ve çekim morfolojisi alt başlıkları çerçevesinde incelenmiştir. Ek olarak şiir ve poemalar söz dizimsel açıdan da ele alınarak bu bölüm tamamlanmıştır. Metin bölümü kendi içerisinde iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Tatar Türkçesiyle yazılmış şiir ve poemalar, Kiril alfabesinden Türkiye Türkçesinin Latin esaslı bilimsel transkripsiyon alfabesi kullanılarak transkribe edilmiştir. İkinci kısımda ise şiir ve poemaların Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevirisi gerçekleştirilmiştir. Dizin bölümü, transkripsiyon metni üzerinden yola çıkılarak hazırlanan veriler kullanılarak *TürkSözDiz 4.4* dizin programı aracılığıyla hazırlanmıştır. Devamında dizin programıyla elde edilen

veriler üzerinde düzenlemeler yapılmış ve madde başı olarak geçen her kelimenin Türkiye Türkçesinde karşılığı, M. Öner'in *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü* (2025) esas alınarak verilmiştir. Özel adlar dizini bölümünde İldar Yüziyev'in şiirlerinde geçen antroponimler, toponimler, hidronimler ve etnonimler yer almaktadır. Bu bölümün hazırlanmasının temel nedenlerinden biri, şiir ve poemalarda yoğun bir şekilde özel adların kullanılmasıdır. Ayrıca araştırmacıların ilerideki araştırmaları için arama kolaylığı sağlamak ve bir yol haritası oluşturmaktır. Sonuç bölümünde tüm çalışmanın genel değerlendirilmesine yer verilmiş ve tezde ulaşılan sonuçlar bütünleşik bir şekilde sunulmuştur. Kaynakça bölümünde ise araştırma esnasında başvurulan akademik, bilimsel-popüler, ansiklopedik, leksikografik ve edebî eserlerin listesi, basılı ve internet kaynakları şeklinde sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk Dili, Tatarca, Çağdaş Tatar Edebiyatı, İldar Yüziyev, İldar Yüziyev Şiirleri

ABSTRACT

Kazan-Tatar language, one of the contemporary written languages in the Northwestern branch of Kipchak Turkish, is among the Turkic languages with a deep-rooted historical background and the oldest written linguistic and cultural heritage. What makes Kazan-Tatar language special is its persistent preservation of its existence, despite undergoing various changes throughout history. Turkic languages, which developed in different geographies, have been influenced by the communities they coexisted with and have survived by undergoing various changes during their natural formation processes. Therefore, researching living Turkic languages and conducting literature-oriented studies on written languages require careful planning.

The main source of this study is the five-volume *Saylanma Eserler* "Selected Works" by Tatar author Ildar Yuzeev. The poems located up to page 189 in the fourth volume of this work constitute the primary material of the study. Additionally, the long poem titled *Tañış Moñnar* "Familiar Melodies", which is included in the third volume and holds an important place in Ildar Yuzeev's literary life, has been included within the scope of the research material. Our study consists of the following sections: Introduction, Linguistic Analysis, Text (Transcription and Translation into Turkey Turkish), Index, Index of Proper Names, Conclusion, and Bibliography.

In the Introduction section, Ildar Yuzeev's biography is presented, and the works he produced throughout his literary career are carefully examined. Evaluations of his poems are made, and the biographies of the figures who constituted the Tatar intellectual circle mentioned in his poetry are also included.

In the Linguistic Analysis section, the examined poems are analyzed under the subheadings of derivational and inflectional morphology. Furthermore, this section is completed by analyzing the poems and long poems "poemas" from a syntactic perspective.

The Text section consists of two parts. In the first part, the poems and long poems written in Kazan-Tatar Turkish are transcribed from the Cyrillic alphabet using the Latin-based

scientific transcription alphabet of Turkish. In the second part, the translation of these works from Kazan-Tatar language into Turkish is provided.

The Index section was prepared using the TürkSözDiz 4.4 index program, utilizing data derived from the transcription text. Subsequently, the data obtained with the index program was edited, and the Turkey Turkish equivalent of each headword was provided based on M. Öner's Kazan-Tatar Language Dictionary (2025).

The Index of Proper Names section contains the anthroponyms, toponyms, hydronyms, and ethnonyms mentioned in Ildar Yuzeev's poems. The primary reason for preparing this section is the intensive use of proper nouns in the works. Additionally, it aims to facilitate searches and create a roadmap for future researchers.

In the Conclusion section, a general evaluation of the entire study is provided, and the results achieved in the thesis are presented in an integrated manner.

Finally, the Bibliography section presents a list of academic, popular-science, encyclopedic, lexicographic, and literary works consulted during the research, categorized as print and internet resources.

Keywords: Turkic, Tatar language, Modern Tatar Literature, Ildar Yuzeev, Poetry of Ildar Yuzeev

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

ÖZET iii

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR x

GİRİŞ 11

1. Araştırmanın Konusu, Konunun Önemi ve Amacı 11

2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlıkları 13

3. Araştırmanın Malzemesi 14

4. Araştırmanın Yöntemi 16

5. İldar Yüziyev 19

5.1. Hayatı 19

5.2. Eserleri 23

5.3. İldar Yüziyev'in Şiir Dili Üzerine Notlar 38

5.4. Yüziyev Edebiyat Dünyası 58

2. DİL İNCELEMESİ 110

1. Morfoloji 110

1.2. Yapım 110

1.2.1. İsimden isim yapım ekleri 110

1.2.2. İsimden fiil yapım ekleri 116

1.2.3. Fiilden isim yapım ekleri 119

1.2.4. Fiilden fiil yapım ekleri 123

1.3. Çekim 126

1.3.1. İsim çekimi 126

1.3.1.1. Çokluk ekleri 127

1.3.1.2. İyelik ekleri 127

1.3.1.3. Aitlik ekleri 128

1.3.1.4. Hâl ekleri 129

1.3.1.4.1. İlgi Hâli (Genitif) 129

1.3.1.4.2. Yükleme Hâli (Akkuzatif) 129

1.3.1.4.3. Yönelme Hâli (Datif) 130

1.3.1.4.4. Bulunma Hâli (Lokatif) 130
1.3.1.4.5. Çıkma Hâli (Ablatif) 131
1.3.1.4.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif) 131
1.3.1.4.7. Vasıta Hâli (İnstrumental) 132
1.3.1.4.8. Yön Hâli (Direktif) 132
1.3.1.5. İsimlerde Soru 132
1.3.1.6. İsim fiili (ek fiil) 133
1.3.2. Fiil çekimi 135
1.3.2.1. Basit fiil çekimi 135
1.3.2.1.1. Şahıs ekleri 135
1.3.2.1.2. Bildirme şekilleri 136
1.3.2.1.2.1. Görülen geçmiş zaman 136
1.3.2.1.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman 136
1.3.2.1.2.3. Şimdiki zaman ifadeli geniş zaman 137
1.3.2.1.2.4. Kesin gelecek zaman 137
1.3.2.1.2.5. Geniş zaman 138
1.3.2.1.3. Tasarlama şekilleri 138
1.3.2.1.3.1. Şart 138
1.3.2.1.3.2. İstek 139
1.3.2.1.3.3. Gereklilik 140
1.3.2.1.3.4. Emir 140
1.3.2.2. Birleşik fiil çekimi 141
1.3.2.2.1. Hikaye 141
1.3.2.2.2. Rivayet 142
1.3.2.2.3. Şart 142
1.3.2.2.4. Tasvir fiilleri 143
1.3.2.2.4.1. Yeterlilik 143
1.3.2.2.4.2. Başlama 144
1.3.2.2.4.3. Süreklilik 144
1.3.2.2.4.4. Bitimlilik 145
1.3.2.2.4.5. Tezlik 146

1.3.2.2.5. Fiilimsiler 147
1.3.2.2.5.1. İsim-fiiller (infinitif) 147
1.3.2.2.5.2. Sıfat-fiiller (partisip) 148
1.3.2.2.5.3. Zarf-fiiller (gerundium) 150
1.4. Sıfatlar 153
1.5. Zamirler 157
1.6. Edatlar 158
1.6.1. Bağlama edatları 158
1.6.2. Çekim edatları 162
1.7. Zarflar 167
2. Söz Dizimi 176
2.1. Kurallı cümle 176
2.2. Devrik cümle 177
3. METİN 167
3.1. TATARCA TRANSKRİPSİYONLU METİN 167
3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ METİN 430
4. DİZİN 682
5. ÖZEL ADLAR DİZİNİ 938
6. SONUÇ 951
7. KAYNAKÇA 953
8. ÖZGEÇMİŞ 961

KISALTMALAR

ET. Eski Türkçe

Çağ. Çağatay Türkçesi

Kıp. Tarihî Kıpçak Türkçesi

Tat. Kazan Tatar Türkçesi

TTAS. Tatar Tělěněñ Añlatmalı Süzlěgě

DOSAAF Ordu, Havacılık ve Donanmaya Destek Gönüllü Derneği

ASSR Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

GITIS Moskova Rus Tiyatro Sanatları Enstitüsü

RSFSC Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti

İŞARETLER

- Fiil köklerini ve fiil çekim eklerini göstermektedir.

+ İsimlerin önünde kullanılır ve isim çekim eklerini gösterir.

/ Biçim birimlerin ses bilimsel (fonolojik) varyantlarını gösterir.

Ø Ek kullanılmayan birimleri gösterir.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Konunun Önemi ve Amacı

Bu çalışmanın konusu, çağdaş Tatar edebiyatında yer alan İldar Yüziyev'in şiir ve poemalarının dil özelliklerini ortaya koyarak bir dil incelemesi yapmaktır. Bu bağlamda, konunun sınırlarını çizmek amacıyla öncelikle üzerinde dil incelemesi yapılacak olan şiir ve poemalar belirlenmiştir. Ardından, belirlenen bu metinler üzerinde morfolojik ve söz dizimsel yapı, söz varlığı ve yazarın özgün dil kullanımı gibi çeşitli yönlerden analizler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yazarın yakın çevresini oluşturan entelektüel şahsiyetlerin hatırasına ithaf edilmiş şiir ve poemalar tahlil edilmiş ve bu kişilerin biyografilerinin hazırlanması sağlanmıştır. Dil incelemesi aşamasında, daha önce Tatar Türkçesi üzerine yazılmış gramer kitaplarına başvurulmuş ve bu kaynaklardan faydalanılarak tezin dil incelemesi bölümünün omurgası oluşturulmuştur.

Şairin yazın hayatına ve edebî dünyasına yönelik değerlendirmeler, tez süresince yürütülen araştırmalar bağlamında şekillenmiştir. Bu doğrultuda, şairin dil kullanımı ile Tatar edebiyat dünyasında yer alan yakın kolektif çevresinin, onun edebî gelişimine ne gibi katkılar sunduğu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışmasının temel amacı, Tatar edebiyatının önde gelen şairlerinden İldar Yüziyev'in lirik şiirleri üzerine kapsamlı bir dil incelemesi yapmaktır. Tarihî Kıpçak Türkçesinin günümüzdeki devamı niteliğinde olan Kazan-Tatar Türkçesi, derin bir kültürel miras barındıran ve birçok önemli yazılı eserle zenginleşmiş bir dil olma niteliği taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli sosyal ve politik zorluklarla karşılaşılmış olsa da bu baskılar Kazan-Tatar Türkçesindeki edebî üretkenliği kesintiye uğratmamıştır. Tam aksine, bu dönemlerde yaratılan edebî eserler, dilin ve kültürün direncini yansıtan değerli belgeler niteliğindedir.

Tezin diğer amaçlarından biri ise, Türkiye literatüründe henüz ele alınmamış olan Tatar şair İldar Yüziyev'i akademik alanda tanıtıp, onun lirik şiirlerinden yola çıkarak dilsel ve edebî zenginliğini ortaya koymaktır. İldar Yüziyev, lirik şiirleri ile tanınmakla birlikte, edebî dünyasında barındırdığı çok yönlü dil ve edebiyat anlayışı ile dikkat çeken bir isimdir. Bu tezde, şairin yalnızca lirik şiirleri incelenecek olsa da, edebî kimliğini ve dil

kullanımı konusundaki ustalığını daha geniş bir perspektiften ele alarak, onun Tatar dil ve edebiyat geleneğine katkılarını anlatmaya çalışacağız.

Tez çalışmasının özgünlüğü, Yüziyev'in eserlerinin Türkiye Türkolojisi literatüründe daha önce çalışılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın hem Türkiye'deki hem de genel Türkoloji alanındaki akademik birikime önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Bilhassa şairin kapsamlı bir şekilde tanıtılmasını sağlayan monografisi, ele alınan edebî eserlerin edebiyat dünyamıza kazandırılması ve dizin bölümünün sözlük bilgisine (leksikografiye) sağlayacağı katkılar tezin alana sunacağı temel faydalar olarak değerlendirilmektedir. İldar Yüziyev'in eserlerinin dilsel analizi, edebiyata ve Tatar Türkçesine katkılarının daha iyi anlaşılmasına ve alandaki boşluğun doldurulmasına yönelik önemli bir adım olacaktır. Bu sebeple onun şiirlerinin altyapısı ele alınarak edebî incelemesi de yapıldı. *Tanış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poeması incelediğimiz sayıda yer almadığından yazarın edebî olarak yazın hayatına başladığı eseri olması dolayısıyla de tez çalışmasına eklemenin uygun olacağını düşünülmüştür. Böylece şairin genel anlamda dil özelliklerini ve edebiyata katkılarını daha geniş bir perspektiften ele alabilme imkanı oluşacaktır. Aynı zamanda değerlendirmenin kapsamına kronolojik bir katkı sağlaması sunmaya çalışılmıştır. İldar Yüziyev siyasi olarak destalinizasyon "Stalin'den arındırma" döneminde yazın hayatına başlayan şairlerden olduğundan önceki şairlerle farkının ortaya çıkması için edebî bir inceleme başlığı tez çalışmasına eklenmiştir. Yazarın özgün dil kullanımı, araştırma malzemesi olarak seçilen şiirlerin derinlemesine metin analizi bölümünde, dil incelemesi ve dizin kısmında incelenerek farklı başlıklar altında verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca şairi oluşturan edebî bir çevre vardır ve bu çevrenin şairin diline ve edebî aktarımına katkıları öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kazan-Tatar Türkçesi, Türk dil tarihi içinde köklü bir geçmişe sahip olup, edebî mirası açısından zengin bir inceleme alanı sunmaktadır. Tarih boyunca Tatar aydınları, dilin ve edebiyatın korunması ve geliştirilmesi için büyük çabalar sarf etmişlerdir. 18. yüzyılın sonlarında başlayan bu bilinçli hareket, 20. yüzyıl boyunca meyvelerini vermeye devam etmiştir. İldar Yüziyev gibi önemli isimler, modern Tatar edebiyatının ve Tatar Türkçesinin şekillenmesinde dili koruyarak kilit rol oynamıştır. Bilindiği üzere dil, o dönemlerde propaganda işlevi gören süreli yayınlar, edebiyat, çocuk edebiyatı gibi

kapsamını genişletebileceğimiz farklı alanlarda kullanılmaktadır. Bu tez çalışması, Yüziyev'in eserlerini dilsel açıdan inceleyerek, onun Tatar edebiyatı'na ve Türkçesine (leksikolojik, morfolojik) katkılarını ve şairin kullandığı dilin bu edebiyatın gelişimindeki rolünü anlamayı konu edinmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın bilimsel dayanağı, Yüziyev'in şiirlerinde dile getirilen temaların, dönemin sosyal, kültürel ve edebî dinamikleri ile nasıl etkileşim içinde olduğunu tespit etmeye yöneliktir.

2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlıkları

Tez çalışmamız, 20. yüzyılın önemli Tatar aydınlarından biri olan şair, yazar, çevirmen ve yayıncı İldar Yüziyev'in lirik şiirlerini inceleyerek, bu şiirlerin Türkiye Türkçesine transkripsiyon ve çevirisini yapmayı hedeflemektedir. Bu süreçte, Yüziyev'in şiirlerini besleyen kültürel ve dilsel unsurlar incelenecek, Tatar edebiyatının gelişiminde dilin rolü ve Yüziyev'in bu gelişime katkıları değerlendirilecektir.

Çalışmanın hedefleri arasında, Yüziyev'in edebî kimliğini Türkiye Türkolojisi ve genel Türkoloji literatürüne kazandırmak, onun eserlerinin daha geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamak ve şairin edebî dünyasının dilsel ve kültürel kökenlerini ortaya koymak yer almaktadır. Bu doğrultuda, İldar Yüziyev'in eserlerinin dilsel ve edebî analizleri, söz konusu şiirlerin kaleme alındığı 1980 yıllarının Tatar edebiyatı bağlamında yapılacaktır. Böylelikle çağdaş Tatar edebiyatında Yüziyev'in özgünlüğü ve edebî katkıları literatüre kazandırılacaktır.

Tez kapsamında, Yüziyev'in beş ciltlik toplanmış eserleri ve bu eserler üzerine yazılmış literatür kaynakları detaylı bir şekilde analiz edilecek ve bu analizler doğrultusunda özgün bir akademik çalışma ortaya konacaktır.

Çalışma yazarın beş ciltlik külliyatının dördüncü cildindeki şiirlerinin (1-189.sayfalar arasında yer alan şiirler) dil incelemesiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca şairin üçüncü ciltte yer alan poemalarından *Tanış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poeması incelenecek tezin metin

kısmına eklenmiştir. Şairin Tatar edebiyatında poemalarıyla tanınmış olması, bu poemalar hakkında kapsamlı bir dil incelemesi yapılması için yeterli bir neden oluşturmaktadır.

3. Araştırmanın Malzemesi

Tatar şairi İldar Yüziyev'in tüm çalışmalarının derlendiği ve *Saylanma Eserler* "Seçilmiş Eserler" adı altında beş cilt hâlinde yayımlanan eserlerinin birinci cildinde şiirler yer almaktadır. Bu cilt, şairin 1951 ile 2001 yılları arasında kaleme aldığı farklı hacimlerdeki şiirlerden oluşmaktadır. Toplam 376 sayfa olan bu ciltteki eserler, yazarın erken dönem şiirlerinden başlayarak mümkün olduğunca kronolojik bir sıra takip edilerek düzenlenmiştir. Birinci ciltte yer alan şiirler tek bir konu etrafında toplanmamış; farklı konu başlıklarını içeren eserlere yer verilmiştir.

Seçilmiş Eserler'in ikinci cildi de yine şairin şiirlerine ayrılmış olup cilt, 1991 yılında yazılan *Balalıḳ* "Çocukluk" isimli şiirle başlamaktadır. Bu ciltte yer alan metinler, daha çok çocuklar için kaleme alınan edebî eserlerden oluşmaktadır. Türk edebiyatında tekerleme türüne örnek gösterilebilecek bazı şiirler de bu ciltte bulunmaktadır. Ayrıca bu ciltteki şiirlerde, aliterasyon ve ses oyunlarına sıkça başvurulduğu göze çarpmaktadır; bu metinler, şairin diğer eserlerinden farklı olarak okura belirli bir sanatsal haz veren ses tekrarları içermektedir. Cildin 54. sayfasında yer alan ve çocuklar için yazılan *Ḳunaḳḳa Yöriyçĕ Meçĕler* "Misafirliğe Giden Kediler" adlı eserin, Tatar okul ders kitaplarının dil öğretimi kısmında kullanıldığı incelediğimiz çalışmalarda gözlemlenmiştir. Şair, mır mır eden bir kediden bahsettiği bu şiirde çocuklara sadece tekrar eden seslerin bir şiir oluşturmaya yetmeyeceğini, bir metnin sanat eseri sayılabilmesi için farklı özelliklere sahip olması gerektiğini dile getirmektedir. Yazarın okul kitaplarında yer almasının temel sebebi, dil sevgisini böylesine mizahi ve incelikli bir yolla aktarmaya çalışmasıdır. Bu ciltteki şiir bölümü *Tuḳay Tĕle* "Tukay Dili" isimli şiirle; akabinde ise *İstelĕkke Ḳalġan Yıllar* "Akılda Kalan Yıllar" ve *Uḳuvçı Soravlarına Cavaplardan* "Okur Mektuplarına

Verilen Cevaplar" adlı bölümlerle sona ermektedir. İkinci cilt toplam 301 sayfadan oluşmaktadır.

Külliyatın üçüncü cildinde, İldar Yüziyev'in Tatar halkı tarafından daha çok tanınmasını sağlayan poemaları yer almaktadır. Poema, içinde genellikle uzun bir hikâyeyi barındıran ve şiirsel bir anlatımla desteklenen bir edebî tür olarak bilinmektedir. Nitekim İldar Yüziyev de daha çok poemalarıyla öne çıkan bir şairdir. Üçüncü ciltte, bizim de araştırmamıza dâhil ettiğimiz *Tanış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poeması bulunmaktadır. Şairin halk arasında şöhret kazanmasını sağlayan *Milevşe* "Milevşe", *Özĕlmesmĕ Tesbih* "Kopan Tesbih", *Tuġan Yağım Ķayınnarı* "Doğduğum Yerin Kayınları" ve *Taş Divarlar Avazı* "Taş Duvarların Sesi" gibi önemli poemaları da bu ciltte yer almaktadır. Toplam 375 sayfadan oluşan bu cilt; şairin asıl dil özelliklerini yansıtması ve halk tarafından benimsenmesinin nedenlerini göstermesi bakımından oldukça katmanlı ve güçlü bir eserdir.

Dördüncü cilt, detaylı bir şekilde tezimizin ana kapsamını oluşturan cilttir. Cildin ilk 189 sayfasında şiirler yer almakta olup bu bölüm *Yazılmağan Poema* "Yazılmamış Poema" isimli eserle sona ermektedir. Bu bölümden sonraki kısım, çalışmamızın sınırlılıkları içerisine dâhil edilmemiştir. 189. sayfadan itibaren başlayan ve yazarın hikâyelerini içeren bölüm, 228. sayfada son bulmaktadır. Bu kısımdan sonra, yazarın bir diğer güçlü alanı olan sahne eserleri gelmektedir. Bilindiği üzere Yüziyev'in sahne eserleri, Kazan'daki tiyatrolarda sahnelenmektedir. Tezimizin ana malzemesi olan dördüncü cildin toplam hacmi 559 sayfadır. Bu bölümde yer alan şiirler, daha çok yazarın son dönemlerine aittir. Genel bir bakış açısı sunması amacıyla, bu şiirlerin tamamı ilgili tez çalışmasına kaynak olarak alınmıştır.

Beşinci ciltte İldar Yüziyev'in uzun hikâyeleri yer almaktadır ve cilt, *Ulıbız Öylene Bĕz Ayırılaşabız* "Oğlumuz Evleniyor, Biz Boşanıyoruz" adlı hikâye ile başlamaktadır. Yazarın, *Sanduġaçlar Kilgĕn Bĕzge* "Bülbüller Geldiğinde Bize" ve *Ķır Ķazları Artınnan* "Kır Kazları Arkasından" gibi bilinen hikâyeleri de bu ciltte bulunmaktadır. Toplam 372 sayfadan oluşan bu cildin son eseri, yine okul ders kitaplarında yer alan *Aķ Ķalfağım Töşĕrdĕm Ķuldan* "Ak Kalfağımı Düşürdüm Elimden" adlı hikâyedir. Ayrıca beşinci

cildin son bölümünde, yazarın basılmış olan kitaplarının detaylı bir listesi de yer almaktadır.

İldar Yüziyev, çeşitli sanat alanlarında eserler vermiş çok yönlü bir yazardır. Biz çalışmamızda dördüncü cildin 189. sayfasına kadar yer verebildik. İleride yapılacak akademik çalışmalarda yazarın sahne eserleri, hikâyeleri, çocuklar için yazdığı ürünler ve poemaları detaylı bir şekilde incelenebilir. Gerek Tataristan Yazarlar Birliğindeki çalışmaları gerekse çeşitli dergilerde üstlendiği editörlük ve genel yayın yönetmenliği görevleri sayesinde İldar Yüziyev, Tatar edebiyatında incelenmeyi bekleyen çok zengin bir kaynak altyapısı sunmaktadır. Çalışma esnasında, yazarın dergilerde ve çeşitli yayın organlarında çıkan yazılarına ulaşım konusunda herhangi bir kısıtlılık yaşanmamıştır. İlerleyen zamanlarda yazarın bıraktığı bu zengin literatürün farklı akademik amaçlarla incelenmesi, onun geniş perspektifini tam anlamıyla yansıtabilmek adına oldukça faydalı olacaktır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Tatar Türkçesi	Transkripsiyon	Tatar Türkçesi	Transkripsiyon
A a	A a	P p	R r
Б б	B b	C c	S s
В в	V v	Т т	T t
Г г	Ġ ġ / G g	У у	Uu/-uv/v
Д д	D d	Ф ф	F f
Е е	Yı/Yĕ/-ĕ-	Х х	Ҕ ҕ
Ж ж	J j	Ц ц	Ts ts
З з	Z z	Ч ч	Ç ç

И и	İ iy	Ш ш	Ş ş
Й й	Y y	Щ щ	Şç şç
К к	K k/ Ķ ķ	Ъъ	Kalınlık işareti
Л л	L l	Ы ы	I ı
М м	M n	Ьь	İncelik işareti
Н н	N n	Э э	Ĕ ĕ
Ң ң	Ñ ñ	Ю ю	Yu- / Yü-
О о	O o	Я я	Ya- / Ye-
Ө ө	Ö ö	Әә	Ee
П п	P p	Yү	Üü/Üv/v
		Җж	C c
		Ңң	ñ
		Hh	H h

1. Dilbilimsel Analiz: Bu bölümde, Yüziyev'in şiirleri üzerinde ayrıntılı bir dilbilimsel inceleme yapılmıştır. Özellikle sözcük yapıları ile biçim bilimsel (morfolojik) ve söz dizimsel (sentaktik) özellikleri ele alınmıştır. Bu yöntem, şairin standart Kazan Tatar Türkçesinden ayrılan dilsel özgünlüklerini tespit etmek amacıyla benimsenmiştir. Dil incelemesi bölümünde, incelenen eklerin oluşum süreçlerini ve kökenlerini ortaya koyabilmek bakımından söz konusu yapıların tarihî gelişimine de değinilmiştir. İncelenen dil yapıları aracılığıyla, şairin üslubunu ve dilini dönemin şartlarına nasıl uyarlandığı ortaya konulmuştur.

2. Dizin Hazırlama: Bu bölümde, incelenen şiirlerden elde edilen dil malzemesi doğrultusunda metinlerde geçen kelimeler ve kavramlar taranarak alfabetik bir dizin

oluşturulmuştur. Bu yöntem, eserdeki kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve bu kavramların metin içindeki yerlerinin araştırmacılar tarafından kolaylıkla tespit edilmesine imkân tanımak amacıyla kullanılmıştır. Dizin, aynı zamanda Yüziyev'in dilsel tercihlerini ve bu tercihlerin arka planındaki anlam dünyasını çözümlemeye de katkı sağlamaktadır. Kelimelerin ve eklerin kullanım bağlamları ile frekanslarının (kullanım sıklıklarının) dizinde yer alması, dil incelemeleri ve leksikografik araştırmalar bakımından önemlidir. Dizin hazırlama çalışmasında *TürkSözDiz* isimli uygulama kullanılmıştır. Uygulamanın desteğiyle çıkan veri işlenerek, sözlük çalışması eklenmiştir.

3. Çeviri: Orijinal metin dili olan Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine çeviri yapılmıştır. Böylece Yüziyev'in yaşadığı toplumun ve edebiyat çevresinin eserlerine nasıl yansıdığı tahlil edilmiştir. Çeviri süreci, şairin dil üzerindeki izlerini takip ederek, onun edebî dünyasını ve şiirlerinde kullandığı dili Türkiye Türkçesine taşıma olanağı oluşmuştur.

4. Dil bilimsel analiz ve dizin hazırlama aşamasından antroponim, toponim gibi özel adların sıklığı dikkat çekmiştir. Bu da yazarın hayatını geçirdiği farklı dönemlerde ona katkı sağlayan insanların, onu etkileyen mekânların ve eserlerin bağlamsal olarak tesirini ölçmek ve sistematik bir değerlendirme sunabilmek için özel adlar dizini hazırlanmıştır.

5. Yazarın şiirlerinin metin tahlili gerçekleştirilirken Rusça veya Rusça kanalıyla giren alıntı kelimelerin de dikkat çektiği görülmüştür. Bu bağlamda o dönemdeki Rusçanın Tatar Türkçesi üzerindeki etkisini ortaya koymak, ilerideki araştırmalar için veri kaynağı oluşturmaktadır. Bu sebeple Rusça alıntılar ayrıca bir başlık olarak değerlendirilmiş ve her kelime üzerinde kültür dil bilimsel analiz uygulanmıştır.

6. Yazarın şiirlerinin ve nesir eserlerinin dil özelliklerinin anlaşılabilmesi için edebî yaratım ortamının tanıtılması önem arz etmektedir. Bununla ilgili genel bir başlık olması yazarın bakış açısının aydınlanması açısından uygun olacağını düşünülmüştür. Bu sebeple şiirde adı geçen bazı isimlerin biyografilerine yer verilmiştir. Yazarın doğduğu Yañavıl köyü, Kazan Tatar Yazarlar Birliği ve aynı zamanda dramaturg olarak da görev yaptığı için ele aldığımız metinde kişilere ithafen yazılmış pek çok şiir bulunmaktadır.

Bu isimlerin neden şiirlerde yer aldığının aydınlatılması, tez çalışmasının konusu açısından önemlidir.

5. İldar Yüziyev

5.1. Hayatı

İldar Yüziyev 3 Ocak 1933'te Başkurdistan'ın Yañavıl İlçesinin Yamadı Köyünde öğretmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Yamadı köyünde ortaokulu tamamlamıştır. Henüz on yaşındayken, 1943'te *Doşman Ciñële* "Düşman Yenilir" isimli eseri ilçe gazetesinde yayımlanır. Ayrıca tiyatro oyun yazarlığını da aynı yıllarda dener, *Alsu Göller* "Pembe Güller" isimli piyesi okul sahnesinde temsil edilir. Onuncu sınıfta öğrenim gördüğü sırada, genç yazarın satırları, Ufa'da yayımlanan *Edebî Başķurtistan* dergisi ve *Kızıl Tan* gazetesi gibi cumhuriyet basınında görülmeye başlar. (İbrahimov, 2023, s. 6)

Kazan Devlet Üniversitesine 1950-1954 yılları arasında Tatar Filolojisi eğitimi almak için gitmiştir. Meslek hayatına gazetecilik yaparak başladı. 1954- 1966 yılları arasında *"Pionner"* günümüzde *"Yalkın"* ismindeki cumhuriyet çocuk dergisinde sorumlu sekreter olarak görev yapmış, ardından bir yıl *"Çayan"* dergisi editörlüğünde edebî görevli olarak hizmet vermiştir. (Galiullin, 1975, s. 49)

1961-1977 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliğinde editör olarak görev yaptı. 1973'te Maksim Gorki adına kurulmuş olan Edebiyat Enstitüsünde edebiyat eğitimini tamamladıktan sonra üç yıl boyunca *"Kazan Utları"* dergisinin şiir bölümünün yöneticiliğini yaptı.

Mart 1977'den itibaren Tataristan Yazarlar Birliğinin Genç Yazarlardan Sorumlu yönetim kurulu başkan yardımcılığı görevini üstlenir, 1958'den itibaren SSCB Yazarlar Birliğinin üyesi olmuştur. 1966'dan itibaren Tataristan Yazarlar Birliğinin üyesi olmuştur.

Hadi Taktaş'ın şiirlerinin etkisinde yazmaya başlayan Yüziyev, kendine özgü olan şiir geleneğini 1950-1960'lı yıllarda bina etmiştir. Onun şiir dili poema dediğimiz uzun şiir tarzının etrafında şekillenmiştir. 1955 yılında Kazan Utları dergisinde yayımlanan *Tañış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poemasıyla geniş bir okur kitlesi tarafından tanınmasını sağlar.

İlk poemalarından itibaren sanatın temel özellikleri olan duygu ile düşünce arasındaki uyum, doğallık, lirik ezgi içtenlik açıklıkla görülmektedir. *"Enkey"(1959) , "Ferit-Feride"(1959) "Milevşe"(1954-1965) "Yazılmağan Poema"(1964) "Üçĕv Çıķtıķ Yıraķ Yolġa"(1965) "Tınıçlıķ Bĕlen Söyleşüv"(1966) Ķarurman (1971) "Taş Divarlar Avazı"(1973) "Üzĕlmesmĕy Ķıllar"(1977) "Taş Ķala Faciġası"(1988) "Özĕlgen Tesbiķ"(1989)* Milevşe isimli kitabında toplanan poemaları ve baladlarıyla İldar Yüziyev Musa Celil ödülüne layık görülmüştür. 1980'de *Taş Divarlar Avazı* "Taş Duvarların Sesi" "*Kopmaz mı Teller"* adlı poemalarıyla Abdullah Tukay ödülü almıştır. (Galiullin, 1975, s. 57)

Profesör Y. G. Nimetullina İldar Yüziyev'in şiirini, insan merkezli bakış açısından evrensel bir çıkarım yapmaya yönelen şiirler olarak değerlendirir ve İldar Yüziyev'in şiir anlayışını dört dönemde incelemenin doğru olduğunu söylemektedir. (Nimetullina, 2002, s. 116)

Birinci aşama 1950-1960 yılları arasında lirik şiirlerinde olayların geçtiği yer zaman toplumsal ya da tarihî gündelik zamanın içinde verilmektedir. (Başkurdistan Tataristan, İdil ve Ufa nehirleri, doğduğu şehir, Kazan, yurdunun doğası, ormanlar, pınarlar, çayırlar) Bu dönemki lirik şiirleri bir hayat manzarası olarak algılanmaktadır. Bu sebeple yurttaşlık bilinci güçlüdür. Şiirlerinin çoğunluğu lirik öznenin genç bir okurla ya da öğrenciyle konuşması biçimindedir. Şairin bu dönemki edebî üretimleri yurt sevgisi gençlik ve aşk temaları önemli bir rol oynamaktadır. Yüziyev'i bir gençlik şairi olarak tanıtan *Tanış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poeması Rezide'nin emek kavramı üstüne değişimini anlatmaktadır. (Nimetullina, 2002, s. 116)

Poemada emeğin insanı değerli hissettiren ve onu dönüştüren temel duygu olduğu anlatılır. İldar Yüziyev'in şiirlerinde derin bir içsel tını, lirizm düşünce ve duygunun açıklığı ve biçimsel tema bestecilere de ilham vermiştir. Şairin pek çok eseri

bestelenmiştir Şairin eserlerinde bestelenecek ve bunların kulağa iyi gelmesini sağlayan aliterasyon ses ve söz oyunları bulunduğu görülmektedir.

Halk arasında bilinen *Yeş Naratlar* "Genç Çamlar" (C. Feyzi Müzikası), *Tönboyıķ* "Nilüfer" (L.Aytuġanov) Şofĕr, Rĕzidekey (Ş. Mecidov), *Ķaytam İndĕ* "Dönüyorum Artık", *Börkĕt Turında* "Kartal Hakkında" , *Çit İllerge Çıķsañ* "Yabancı Ülkelere Gidersen" (S.Sadıkova) gibi çok sayıda eser şiirlerinin özgün hâlleriyle bestelenmiş ve halkın dilinde söylenen şarkılar olmuştur.

İldar Yüziyev bunların yanı sıra tanınmış bir tiyatro yazarı olarak bilinmektedir ve ondan fazla komedi, dram ve trajedinin yazarı olarak pek çok esere imza atmıştır. Yazarın oyunları dramatik kurguları, şiirsel özellikleri ve iyimser bir bakış açısıyla yazıldığı dikkat çekmektedir. Şiirlerinde olduğu gibi oyunlarında da insan ruhunun romantik yönelimlerini romantik bir dille açıklamaya çalışır; estetik güzelliğin önemini fark etme, halkın manevi ve kültürel geleneksel değerlerini koruma, bunları geleceğe aktarma ve sürdürülebilir olmaya çalışmasıyla dikkat çekmektedir. Dramaturg olarak en çok sahnelenen oyunu *Sanduġaçlar Kilgen Bĕzge* "Bize Bülbüller Geldi" 1974'ten itibaren bu oyun Kerim Tinçurin Kazan Devlet Drama ve Komedi Tiyatrosu, Kazan Devlet Genç Tiyatrosunun repertuar listesinde yer almaktadır. Farklı şehirlerde ve farklı ülkelerin en önemli tiyatrolarında yine aynı oyun defalarca sahnelenmiştir ve seyircilerin beğenisini kazanmıştır. Ayrıca aynı oyun Kazan, Ufa, Kemerova televizyonlarında da yayımlanmıştır. (Galiullin, 1975, s. 64)

İldar Yüziyev'in edebî faaliyetlerinin başlangıcından itibaren çocuk edebiyatı önemli bir rol oynamıştır. Yalkın dergisinde on iki yıl boyunca editörlük ve diğer edebî görevleri yayın kurulunda yer almasının yanında, Tataristan Yazarlar Birliğinde genç yazarların yer aldığı çalışma bölümünde yönetici olarak Tatar Çocuk Edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuş edebiyatla iç içe geçmiş kuşakların yetişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca İldar Yüziyev'in çocuklar için kaleme aldığı eserlerin sayısı oldukça fazladır. (Yosıpova, 2018, s. 325)

Bu eserler, *Poni Malayı Neniy Cirĕnķay* "Midilli Yavrusu Küçük Cirenkay" (1967), *Ayu Satam, Kĕm Ala?* "Ayı Satıyorum, Kim Alır?" (1999) ve *Bĕbiy Ay* "Bebek Ay" (2003)

gibi müstakil kitaplarında yayımlandığı gibi, 2002'de yayımlanan beş ciltlik *Saylanma Eserler* "Seçilmiş Eserler" külliyatının ikinci cildinde de bir araya getirilmiştir.

İldar Yüziyev'in edebî gelişimi 1990'lı yılların siyasi değişmeleriyle beraber farklı bir tarafa doğru yol almış, dönemin keskin değişimleri yazarın kendi yaşamındaki deneyimlerle duygu ve düşünce derinliği dil ve uslup bakımından zenginliği metaforların yoğunluğu bakımından daha da ileriye taşınır. Bireyin varoluş mücadelesi, şiirsel felsefi alt yapısı yeni anlam katmanlarıyla daha da zengin hâle gelir. Buna örnek olarak *Uylıy Künělěm Törlěsěn* "Gönlüm Türlü Şeyler Düşünüyor" kitabı, *Tatar Moñı* "Tatar Hüznü" poeması, *Taş Divarlar Avazı* " Taş Duvarların Sesi" poeması örnek gösterilebilir.

Şair-dramaturgun *Yanar Çeçek* "Yanan Çiçek", *Onıtılmas Beyět,* "Unutulmaz Beyit" *Börkětler Ķıyaġa Oyalıy*, "Kartallar Kayaya Yuva Kurar", *Mekercege Barġan İděk,* "Mekerceye Gitmiştik", *Ķır Ķazları Artınnan,* "Kır Kazları Arkasından", *Kaytmıy Kalsam, Kötersěñmě?,* "Dönmezsem Bekler misin?", *Beḫětěmnen Uzıp Barışlıy,* "Mutluluğumu Geçip Gidiyorum", *Bězněñ Eti Mirovoy*, "Bizim Babamız Harika", *Söygenemněn Tuġan Köně*, "Sevdiğimin Doğumgünü", *Ġaşıyķlar Tavı,* "Aşıklar Dağı" 1990'larda yazdığı *Huş, Heybuş!, Aķ Ķalfaķnı Töşěrděm Ķuldan,* "Beyaz Kalfağı Düşürdüm Elden", *Ezleděm, Taptım, Yuġalttım,* "Aradım, Buldum, Kaybettim", *Moñlı Bala Tügěl İděm...* "Hüzünlü Çocuk Değildim…" gibi bazı tiyatro eserleri de önemli sahnelerin repertuarında sık sık yer almıştır. (Yosıpova, 2018, s. 327–332)

Genel olarak 1956-2003 yılları arasında İldar Yüziyev'in şiir ve düz yazı eserlerinin bir araya getirildiği yayımlanan kırktan fazla kitabı bulunmaktadır. Yüziyev 1963-1994 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliği'nin Yönetim Kurulunda, 1979-1984 yılları arasında SSCB Yazarlar Birliği'nin yönetiminde aktif görev almış; ayrıca farklı dönemlerde Asya ve Afrika ülkelerinden yazarlardan sorumlu Sovyet Komitesinde, İdil, Kazan Utları, Söyembike dergilerinin yayın kurullarında ve yazı işleriyle ilgili çeşitli görevlerde aktif çalışmalar yapmıştır. SSCB Yazarlarının düzenlediği kongrelere delege olarak katılım sağlamıştır. (İbrahimov, 2023, s. 6)

Edebiyat ve tiyatro sanatındaki katkıları dolayısıyla İldar Yüziyev'e 1979 yılında Tataristan'da, 1983 yılında ise Rusya Federasyonu sanat emekçisi onur unvanı verilmiş;

1986'da "Şeref Nişanı" ile ödüllendirilmiştir. 1993'te Tataristan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiyev'in çıkardığı bir kararname ile İldar Yüziyev, "Tataristan Cumhuriyeti Halk Şairi" unvanıyla ödüllendirilmiştir.

5.2. Eserleri

Kitaplar

Yüziyev, İldar. Şigriy tragediyalar, [Tözüvçĕ hem kĕrĕş mekale avtorı L. Şayĕh] Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2019, 295 s.

Yüziyev, İldar. Saylanma Eserler, Tözüvçĕ kĕrĕş süz avtorı E. N. Necipova–Zinnetullina. Kazan: Heter, 2013. 366, [2] s.

Yüziyev, İldar. Meñgĕ yan, küñĕl! şiğırlar, cırlar, balladalar, poema; [Tözüvçĕ Lenar Şayĕh]. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 2012. 478, [1] s.

Yüziyev, İldar. Kar östĕnde döyeler: balalar öçĕn şiğırlar; Tözüvçĕ L. Şayĕh. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 2008. 62, [1] s. töslĕ res.

Yüziyev, İ. Bebiy Ay: neniler öçĕn şiğırlar. Kazan: Maġarif, 2003. 47 s.

Saylanma Eserler. 5 tomda, İzbrannıye proizvedeniya, (Möherrirĕ: R. H. Korbanov) Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2002. (na tatarskom yazıke). 1 tom: Şigıyrler = Stihi. 2002. 384 s.

Yüziyev, İldar. Saylanma Eserler. 5 tomda = İzbrannıye proizvedeniya; möherrĕrĕ R. H. Korbanov; res. R. H. Hasanşin. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2002. 2 tom: Balalar öçĕn şıgıyrler, istelikler = Stihi dlya detey, vospominaniya. 2002. 304 s.

Yüziyev, İldar. Saylanma Eserler. 5 tomda = İzbrannıye proizvedeniya, möh–re R. H. Korbanov; res. R. H. Hasanşin. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2002. 3 tom: Poemalar = Poemi. 2002. 400 s.

Yüziyev, İldar. Saylanma Eserler. 5 tomda = İzbrannıye proizvedeniya, möh–re R. H. Korbanov; res. R. H. Hasanşin. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2002. (na tatarskom yazıke). 4 tom: Şigıyrler, hikayeler, sehne eserlerĕ = Stihi, rasskazı, pyesı. 2002. 592 s.

Yüziyev, İldar. Sĕrlĕ Çeçek: şiġıyrler. Kazan: Megarif, 2002. 128 s.

Yüziyev, İ. Şagıyr Sehnesĕ: dramalar, komediyeler, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 2002. 190 s.

Yüziyev, İ. Ayu satam, kĕm ala? Balalar öçĕn Şıgıyrler. Kazan: Megarif, 1999. 23 s.

Yüziyev, İ. Ķarga Balası Ķarķıldıķ: balalar öçĕn şiġıyrler, poemalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1999. 24 s.

Yüziyev, İ. Ķaldır, Aķķoş, Kuyrıġıñnı Şıgıyrler, poemalar, cırlar. Kazan: Tatar kitabı, 1997. 239 s.

Yüziyev, İ. Tanış moñnar: Saylanma Eserler. Poemalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1993. 304 s.

Yüziyev, İ. Ġaşıyklar Tavı: poemalar, şiġıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1991. 144 s.

Yüziyev, İldar. Sanduġaçlar Kilgen Bĕzge: komediyeler, dramalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1989. 348 s.

Yüziyev, İldar. Turgay çeçegĕ: hikayeler, icat turında oçerklar, tormış hem edebiyat turında uylanuvlar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1987. 183, [1] s.

Yüziyev, İ. Meñgĕlĕk Bĕlen Oçraşuv: tragediyeler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1985. 256 s.

Yüziyev, İldar. Mehebbet Kitabı: Şıgıyrler, cırlar, poemalar; kĕrĕş süz yazuvçı R.Möhammediyev. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1982. 352 s. (Şigıy r kitaphanese).

Yüziyev, İ. Ķır Ķazları Artıñnan: pyesalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1980. 207 s.

Yüziyev, İ. Özĕlmes Ķıllar: Şıgıyrler, cırlar, poemalar, balladalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1978. 296 s.

Yüziyev, İ. Poemalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1976. 232 s.

Yüziyev, İ. Börkĕtler Ķıyağa Oyalıy: pyesalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı 1975. 270 s.

Yüziyev, İ. Karurman: Şıgıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1973. 135 s.

Yüziyev, İ. Tönboyık: Şıgıyrler, cırlar, poemalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1970. 253s.

Yüziyev, İ. Soñgı Sınav: dramatik legenda. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1969. 47s.

Yüziyev, İ. Milevşe: poemalar, balladalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1968. 135 s.

Yüziyev, İ. Poniy malaye neniy cirenkey: Şıgıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1967. 28 s.

Yüziyev, İ. Yeşlĕk Dustıma: Şıgıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1967. 64s.

Yüziyev, İ. Poemalar. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1966. 55 s.

Yüziyev, İ. Yeş Naratlar: şiğıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1965. 104 s.

Yüziyev, İ. Yanar çeçek: komediya 3 perdede,5 küreneşte. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1962. 78 s.

Yüziyev, İ. Poemalar, şiğıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1960. 87 s. Olı yeştegĕ mekt.balaları öçĕn.

Yüziyev, İ. Tav çişmese: Şığıyrler. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1958. 52 s.

Yüziyev, İ. Tanış moññar: poemalar hem şiğıyrler. Kazan: Tatknigoizdat, 1956. 67 s.

Süreli Yayınlarda Çıkan Eserleri

Yüziyev, İ. Jurnalıbız turında: ["Kazan Utları" jurnalı turında] Ķazan Utları.2022. № 5. s. 118.

Yüziyev, İ. Öç avıldan çıķķan öç ġaliy can: [şigıyr] Ķazan Utları.2022. № 5. s. 71.

Yüziyev, İ. (İldar). Min sĕzden, avıldaşlar [özek] Bĕzneñ Miras. 2021. № 9. s. 55–57.

Yüziyev, İ. Kitmegĕz sĕz balaçaķtan!: [şigıyr] Bĕzneñ Miras. 2021. № 5. s. 114.

Yüziyev, İ. (İldar). Saġışlı Miras: [şigıyr] Tügerek Uyın. 2021. № 2. s. 1.

Yüziyev, İ. Saġışlı Miras: [şigıyr] Kazan Utları.2020. № 5. s. 129–130.

Yüziyev, İ. Bu bit bezobraziye!: [kĕçkĕne hikaye. Kölkĕ kuva kile] Bĕzneñ Miras. 2020. № 4. s. 114.

Yüziyev, İ. Tübetey: "Kızlar, malaylar bĕr çitte": [notalı cır]; köy avtorı R. Kuramşin Sabantuy.2020. aprel (№ 4). s. 9.

Yüziyev, İ. San aluvnı kötkende; "İkĕ yöz yıldan soñ inķıyraz": [Şıgıyrler] Meydan.2020. № 2. s. 3–4.

Yüziyev, İ. Sin hervaķıt yulda: [teatrġa bıġışlanġın şigıyr. 2019 el Teatr yılı] Meydan. Çallı. 2019. № 3. s. 112.

Yüziyev, İ. Söyĕmbike manarası yanında = Ryadom s başney Süyümbike; Çitlerneñ üz beyese = Çucoy sud; Citerlĕk yeşedĕm, gomĕrĕm = Ya dostatoçno projil godov: [stihi] per. V.Kulle, Sovremennaya literatura narodov Rossii: Poeziya: Antologiya. Moskva, 2017. s. 363–364.

Yüziyev, İ. Tuķay tĕlĕ: [şiġıyr] Bĕzneñ Miras. –2018. № 9. s. 3.

Yüziyev, İ. Nişletteñ minĕ?.: [şigıyr] Söyĕmbike.2018. № 8. Tışl. 2 s.

Yüziyev, İ. Şerifneñ "usal" şayaruvları: [dramaturg Şerif Höseyinov turında istelikler] Sehne: Teatr Estrada Senget.2018. № 9. s. 45.

Yüziyev, İ. Butıylar; Nebi abıynı sağınuv: [şayan sehife] Kazan Utları.2017. № 6. s. 183.

Yüziyev, İ. Kaderĕñ belik: [şağıyr Zölfet turında] Meydan. Çallı.2017. № 1. s. 77–78.

Yüziyev, İ. Tıñlaçı, sanduġaç: [İ. Yüziyev süzlerĕne yazılgan cır], R. Hannanov Tulpar.2017. № 1. s. 31.

Yüziyev, İ. Avtograf: [İ.Yüziyev hem T.Miñnullin turında mezek] Kazan Utları.2015. № 10. s. 179.

Yüziyev, İ. Ķotlav: [T.Miñnullin turında şigıyr] Bĕzneñ Miras. 2015. № 8. s. 20.

Yüziyev, İ. Cır Devletneñ Ḫanı: [şigıyr] Medeni Comga2015. 13 fevral (№ 5). s. 16.

Yüziyev, İ. Sin berdenber!: [şayan sehife] Kazan Utları.2015. № 2. s. 174.

Yüziyev, İ. Ostazım Sağındıra.: [şagıyr Ş. Mannur turında] Meydan. Çallı.2014. № 12. s. 18–21.

Yüziyev, İ. İmamnıñ Halıḳḳa Peyda Buluvı: [Yazuvçı V. İmamov turında şigıyr] Meydan. Çallı.2014. № 3. s. 139.

Yüziyev, İ. E Sanduġaç Tıñmadı! [basılmağan Şıgıyrler] İdel. 2013. № 1. s. 32–33.

Yüziyev, İ. «Oçraşası idĕ Meñgĕlĕkke »: [Şıgıyrler] Meydan (Çallı). 2013. № 1. s. 121–124.

Yüziyev, İ. Sağışlı Miras: [şigıyr] Çın Miras. 2013. № 1. s. 53.

Yüziyev, İ.Tuktap Bĕr Uylanuv: [şagıyr Z. Mansurov icatı turında] Meydan (Çallı). 2009. № 7–. s. 101.

Yüziyev, İ. Salavat Küpĕrĕne Mĕñgen Malay: [şagıyr, yazuvçı L. Leron icatı turında] Meydan. 2009. № 2 s. 101.

Yüziyev, İ. Unöçĕnçĕ: [ballada] Ḳazan Utları. 2006. № 2. s.126.

Yüziyev, İ. Aḳ Urman Buylap Yöriym: [şigıyr] Salavat Küpĕrĕ. 2005. № 1.Tışl.3 s.

Yüziyev, İ. Kaldır, akkoş, kuyrığıñnı; Enisĕz nigĕz; İr bulġaç; Añladım;..Elle nige yörek yana bu ayda; Kileçek kızına hat; Niler köyliy Kazansuv?; Aḳḳan sular, isken ciller; Şagıyrler nige ḳartaymıy? [Şıgıyrler] Söyĕmbike. 2005. № 1.–s. 34–35.

Yüziyev, İ. Siña Tağın Kildĕm, Şayhi abıy [şagıyr hem prozaik Ş.Mannurnıñ tuvunına 100 el uñaınnan] Meydan (Çallı). 2005. № 1. s. 100–103.

Yüziyev, İ. Yeşegĕz Sĕz, Duslarım!: [hikayaye] Sehne. 2005. № 1.–s. 8.

Yüziyev, İ. Yaña El Kildi!; Dekabr: [şiġıyrler] Salavat küpere. 2004. № 12.

Yüziyev, İ. Çor cillerĕ aşa; Kiçkĕ uram nige tıp–tın?; Cırçılar kayda tuvalar?; Cirnĕñ üzĕ kĕbĕk; Sĕz sehnede bik bay; Gĕl yeşlĕkke kile kaytası: [şiġıyrler] Tatarstan. 2004. № 8. –s. 64–65.

Yüziyev, İ. Cidĕ malay hem bĕr patşa: [şigıyr] Salavat küpere. 2004. № 5. s. 7.

Yüziyev, İ. Çor cillerĕ aşa [İlham Şakirovka bagışlangan şiġıyr] Vatanım Tatarstan. 2004. 11 fevr.

Yüziyev, İ. Sanduġaçlar yeşnedĕ. Yalkın. 2003. № 4. s. 4–5.

Yüziyev, İ. Açılgan çeçek kĕbek: yazuvçı, tercemeçĕ Saime İbrahimovaga 75 yeş Kazan Utları. 2003. № 3 s. 181.

Yüziyev, İ. Kekkükke ġomĕrler yöriymin: Eçĕ cil. Kükriy, döberdiy; Kildĕm kırık çakrım yıraktan; Kayçandır ebiyler–babaylar; Bazar ĕçĕnde–bayançı; Sizelerdĕr; Bulgandır indĕ; Yalġışlar da, hatalar da buldı; Kızlar uynıy; Soñgı sorav; Tañ koşların yuldaş iterměn; Citmiş yeş: [Şıgıyrler] Kazan Utları. 2003. № 1 s. 8–12.

Yüziyev, İ. Begır: müzikal tragediya: [katnaşalar: Salih Seydeşev, Kerim Tinçurin, Seyyar, Zahide Tinçurina] Meydan (Çallı). 2002. № 12.–s. 46–59.

Yüziyev, İ. Behĕtĕmnen uzıp barışlıy: İke büleklĕ poetik drama Meydan (Çallı). 2002. № 12.–s. 24–44.

Yüziyev, İ. Ķartlıķnıñ üzěn yeşertěp yeşevě üzě şatlıķ: Avtoportret; Üzěm turında üzěm; Min de Tukay; Mataklı cır; Nihayet!; Şayan ķartlar cırı; Öç ipteş (Gerey Rehim); Fen ķuşķança yeşiyběz (cırçı Fen Veliehmet, avırlıgın kimětěrge tırışıp aşamıy da, ěçmiy de); Zölfet kiçesě: [Şıgıyrler] Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 125–131.

Yüziyev, İ. Küz Tiygen; Tuķta, nik ķaçasıñ; Şombay ěşlep arġan; Şaytan ķotırta; Ni bulġan Vaķıtķa?; Ekrandağı Ekram; İke hıyal; Şombay bělen şokolad; Maktançıklar; Köměş balık tottım; Şombay Sömbělge hat yaza; Plyus bělen minus; Kar östěnde döyeler; İrtengě serenada: [balalar öçěn şigıyrler] Meydan (Çallı).2002. № 12 s. 179–192.

Yüziyev, İ. Mehebbet Kitabı: Mehebbetke niçe yeş; Adem bělen Çavanıñ oçraşuvı; Mehebbet tuġan kön; Han kızı Karaçeç; Ķart buydaķ monoloġı; Sirěn çeçegě; Unbiş yeşlěk eniy (Kızıma hat); Yeşlěkke hat; Yugaltu; Sudġa kilgen ġarizalardan; Kötegěz; Zahir bělen Tahire; Nefret hem mehebbet töne; Bortju: [Şıgıyrler] Meydan (Çallı). 2002. № 12.–s. 96–115.

Yüziyev, İ. Resěmnerde Kalġan Yıllar: Remi kilgen miněm eniyge; Min kayın bulalmadım; Abıylı yıllar yedkare; Sibgat Hekimně sağınıp; Tatar Kěşěsě (Gerey Rehimge); Fasil simfoniyası; Nişlettěler sine? Çaba ġomerem közlerge; Cırlar kilgen monda bar dönyadan; Ostazlarımnı yuksınganda; Hökěm: [heter] Meydan (Çallı). 2002. № 12 s. 116–124.

Yüziyev, İ. Sağınuv bulġan iken: hikayaye Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 17–22.

Yüziyev, İ. Tatar moñı: [şigıyr] Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 12–16.

Yüziyev, İ. Tupçı Mehmüt (Mehmüt Höseyin); Barıbızda da şunda bulmıybızmı?..(Vasil Malikov, Zeki Nuri, İbrahim Gazi); Min küçme teatrdan (Ravıl Tumaşev); İkě cırçı arasında baram (Heyder Bigiçev, Zöchre Sehebiyeve); Yubiley bolay da bula iken (Emirhan Eniki); «Selam bělen şağıyr ulıgız» (Ş.Galiyev): [yazuvçılar, ressamnar turında] Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 142–149.

Yüziyev, İ. Turġay çeçegě (Hesen Tufan); Bar idě şundıy şağıyrler (Gali Huciyev, Şeref Möderris); Běr gěne cırım ķalsa da (Sehab Urayskiy);Uyatıp kittě (Enver Davıdov);

Şerifneñ «usal» şayaruvları (Şerif Höseyinov); Nige běz ayırıldık?.. (Reşit Gerey); Yuġalġan avtograf (Garaf Şerefettinov Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 135–141.

Yüziyev, İ. Ukuvçı sorularına cavaplar: [«Gaşıyklar tavı» esere çınbarlıktan alındımı?; Dramaturg bularak ķaysı eseregěz iñ běrěnçě yazıldı?; «Öçev çıķtıķ yıraķ yulġa» poeması niçek tuvdı?; «Olı yul» esere] Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 154–157.

Yüziyev, İ. Şağıyrler nige ķartaymıy? [şigıyr] Meydan (Çallı). 2002. № 12. s. 10.

Yüziyev, İ. Yeşlěgěm miněm–citmiş: Şuşı uramnardan atlap kittem.; Sibgat Hekim tuvġan nigězde; Göller sorasalar (Hesen Tufan); Abıylar sız kalġan yıllarda (Leis Zölkarneyga); Haķlıķ yulında (Şamil Rakıypovka); Cır devletněñ ḫanı (İlham Şakirov); Resěmeñněn ķaraysıñ da (Zöchre Sehebiyevaga: [Şıgıyrler] Meydan (Çallı). 2002. № 12 s. 82–95.

Yüziyev, İ. Havalarġa menep ber cırlaysı kile Bu bazarda; Tuķay ber gěne!; Tatarça tuvabız; Tormışıñnı maturlaġan; Bězme? Běz–ul yeş çaķlarda? Bu nindiy cir?; Ap–ak karġa yatıp běr yılaysı kile; Miněm yuvaş tabiġatěm; Min ışanıp serlerěmněaçķan (Gazi Kaşşaf]: [şigıy rler] Tulpar (Ufa). 2002. noyab.–dek.(№ 6). s. 2–3.

Yüziyev, İ. Yoldız ķaşķa turında ballada: [şigıyr] Fen hem Mektep=Nauķa i Şkola. 2002. № 11 s. 13.

Yüziyev, İ. «Ķaraķalpak aheñnere» tsıklınnan: [şigıyr] Meydan (Çallı). 2002. –№ 10 s. 101.

Yüziyev, İ. San aluv kötkende: [şigıyr] Tatarstan. 2002. № 8–9 s. 2.

Yüziyev, İ. Tatar buġazında–tsıklon [şiġıyr] Kazan Utları. 2002. № 5. s. 84.

Yüziyev, İ. San aluvnı kötkende: [şiġıyr] Söyěmbike. 2002. № 4. –s. 2.

Yüziyev, İ. [Şehri Çallıda yeşep te]: [şağıyr Reşit Beşerge bağışlanġan şiġıyr] Meydan. 2002. № 4. s. 2.

Yüziyev, İ. Yaza almıy kalem (Kadıyr Sibgat yedkarě: [şagıyr K. Sibgatullinga bagışlangan] Meydan. 2002. № 2. s. 7.

Yüziyev, İ. Begır: [muzıkal tragediya] Şehri Kazan. 2001. 17 avg s. 4–5.

Yüziyev, İ. «Tatar yeşiy!» digen öyden min: Gasır kiçken çaḳta; Bu bazarda; Tukay ber gĕne!; Ḳayravçı; Tornalar töşken cirde (Möhammet Mehdiyev istalegine); İlhamsız çaḳlarda; Oçtı, oçtı; Önme,töşme? [şiğıyrler] Kazan Utları. 2001. № 1. s. 45–48.

Yüziyev, İ. Belem bit, kürem bit, sizem bit; Sağışlı Miras; Bĕz: [şiğıyrler] Tatarstan. 2000. № 12. s. 62.

Yüziyev, İ. Zur talant, yaḳtı şehĕs idĕ şağıyr turında ediplerĕbĕz: [Hesen Tufannıñ 100 yıllığına] Kazan Utları. 2000. № 12. s. 126–130.

Yüziyev, İ. Haman da isĕmde: [Taḳtaşḳa bağışlanġan şigıyr] Şehri Kazan. 2000. 29 dek.

Yüziyev, İ. Tukay Seydeşnĕtıñlıy: [şigıyr] Sabantuy. 2000. 13 dek.

Yüziyev, İ. Kazan yetimneri; Ġasır çiginde; Timer bişekte; Ceyĕvle burannarda: [basılmağan şiğıyrler] Zaman–Tatarstan. 2000. 8 dek.

Yüziyev, İ. Seydeş uramında uylanuv: [S. Seydeşev turında şigıyr] Medeni comġa. 2000.1 dek. (№ 48). s. 7.

Yüziyev, İ. Avırlıklar tulıv bu tormışta [şigıyr latin grafikasında da biröle] Söyĕmbike. 2000. № 11. s. 14.

Yüziyev, İ. Küklerden ezliym [Hesen Tufannıñ 100 yıllığın ḳarşılap] Tahir–Zöhre. 2000. № 21 (Noyab.).

Yüziyev, İ. Aḳḳoş külende turgay çeçegĕ: [şagıyr H.Tufan turında] Megrifet. 2000. 18 noyab.

Yüziyev, İ. Ĕzledĕm. Taptım. Yuġalttım [ikĕ aktlı drama] Kazan Utları. 2000. № 10. s. 91–107.

Yüziyev, İ. Hesen Tufan fatihase; Meñgĕge aḳ bulıp, paḳ bulıp [H.Tufanga bıgışlangan Şıgıyrler] Şehri Kazan. 2000. 29 sept.

Yüziyev, İ. Ḳabatlanmas moñ: [şağıyr Gakıyl Seğıyrov] Sabantuy. 2000. 23 sept.

Yüziyev, İ. İlde yırzar yıyıp yörögen sakta (Başkort şağırı Remi Garipovka: [şigıyr. Başkort tělěñde] Başkortostan. 2000. 30 avg.

Yüziyev, İ. Meñgě tınıç yoḳlav, Garif [G.Ahunov bělen huşlaşuv süzě] Medeni comġa. 2000. 21 iyul (№ 43) s. 4.

Yüziyev, İ. Tulbavıña tağın kilděm elě, İdel. 2000. № 5. s. 62–64.

Yüziyev, İ. Barıp ḳaytıyıḳ elě yeşlěkke [şigıyr] Söyěmbike. 2000. № 2. s. 39.

Yüziyev, İ. Zaman Hisleřěne Kağılam da: Kalemně tañ nurına manıp; Urta Kirmen; Cilkebězde Avır Yökler; Özgelene kayın közgě cilde; Öy aldında üsken ḳart ak kayın; Gomerleřěñ uza, bılbılkayım; Kal ině, kal; İrkeler de, sıluvlar da betmes [Şıgıyrler] İ. Yüziyev Kazan Utları. 2000. № 2. s. 100–103.

Yüziyev, İ. «Söyěmbike»neñ yazılmağan ak bitě: [şigıyr] Söyěmbike. 2000.№ 1 s. 8.

Yüziyev, İ. Çoñğıllarġa taba; İyeleştěk; Avılıma ḳayttım; Şulçaḳ tatlı töşěm bülěndě; Kěm ikeñně eytken beyet; Yazlar kile moñda irterek; Ḳarap torasıñ sin: [şiğıyrler] Tatarstan. 2000. № 1. s. 68–69.

Yüziyev, İ. Tatar moñı: (tarihi poema) Miras. 1999. № 7. s. 39–46.

Yüziyev, İ. «Inter» Bedrettin: [şigıyr] Çayan. 1999. № 6. s. 6.

Yüziyev, İ. İke cırçı arasında baram [Zöhre Sehebiyeva hem Heyder Bigiçevlar turında] Tatarstan Yeşlerě. 1999. 22 apr.

Yüziyev, İ. Şagıyrler nindiy bula? [Şagıyr Robert Miñnullin turında] Kızıl Tañ (Ufa). 1999. 18 fevr.

Yüziyev, İ. Bězde de bar, bar ḳanatlar: Ḳagılma, zinḫar, yarama; Tol hanımġa běr tělek; Elle miněkötmeginner; Sin kitseñ; Gölsine; Enkeyěmněñ cılı tufrağında; Par kanatlar; Siběle çeçek [Şıgıyrler] Söyěmbike. 1999. № 1 s. 20.

Yüziyev, İ. Yöregěme yatıp yal itkeç: Tavlar kükregěnnen çıḳḳan cır; İlde cırlar cıyıp yörgen çaḳta (Başkort şagıyrě Remi Garipovka); Kitěm, diděñ (Fasil Ahmetke); Timěr

taşķın kile; Su anası monologı; Behět elě sinnen yıraķ yöriy; Avgust çeçeklerě; Tağın běr derece taķtı: [Şıgıyrler] Kazan Utları. 1999. № 1 s. 66–70.

Yüziyev, İ. Halıķķa turı ķarap: [N. Fettah turında] Vatanım Tatarstan. 1998. 9 dek.

Yüziyev, İ. Sorular; Berķatlı dip uylamağız; Burlaķlar; Utırıyk elě çak ġına (Rafail hem Tufan duslarġa: [Şıgıyrler] Tatarstan. 1998. № 4. s. 78.

Yüziyev, İ. Meñgělěkněñ ķaysı noķtasında?.. Elle bězněñ öçěn oyaluvdan; Berüzem cide tön urtasında; Üsmer Kayın; Berüvlerge; Kanegat bulıp üzěmněñ; Eniy (Alfred Seydeşevke); Min de şul ilden (Firdevěs Kerimovaga); Selam sězge, neniy kızlar, ķaz kötüvçěler; Ķalıym: [şiġıyrler] Kazan Utları. 1998. № 3. s. 5–7.

Yüziyev, İ. Meñgělěkněñ ķaysı noķtasında?.. Abıylarsız kalġan yullarda (Nil abıynıñ yıllığın ütkergeç yul faciġasında helaķ bulġan Feyiz Zölķarney ütken Kazan–Ufa yulınnan anıñ tuġan yağına kittěk); Kiçkě uram nige tıp–tın? (Cırçı Fen Veliehmetovke); Heyretdin Möcey muzeyěnde uylanuv; Tuflilerně: [Şıgıyrler] Kazan Utları. 1998. № 3 s. 7–10.

Yüziyev, İ. Kükten yuġarıdan ķaraġanda: [hatın–kızlarġa bağışlanġan şigıyr] Söyěmbike. 1998. № 3. s. 3.

Yüziyev, İ. Şigıyrde ressam, resěmde şağıyr: [şağıyr Gakıyıl Segıyrovka 60 yeş] Berdemlěk (Samara). 1998. 10–16 fevr.

Yüziyev, İ. Min de tibrenem üz gölěmde: Tatar şagıyrlerěne; Kileçek kızına hat; ěş taşlaġan şagıyr dustım hikayasě; Karap torasıñ sin: «Kağılmasa » Turı süzně eytüvlerě ciñel; Uzdı yeşlěk. Havalanmıym; Tormış ul ikě aķtlı; Milletěmněñ moñnar bakçasında [Şıgıyrler] Kazan Utları. 1997. № 10. s. 7–10.

Yüziyev, İ. Taş divarlar avazı: (tarihi poema) Miras. 1997. № 9. s. 32–48.

Yüziyev, İ. Şagıyrler nige ķartaymıy? [şiġıyr] Megrifet. 1997. № 9. s. 26–27.

Yüziyev, İ. Ostazım sağındıra [yazuvçı Şayhi Mannur turında] Kazan. 1997. № 5–6. s. 103–106.

Yüziyev, İ. Aña hezer berni kirek tügěl [şiġıyr] Kazan Utları. 1997. № 5 s. 62.

Yüziyev, İ. Söyĕmbike manarası yanında; Göller bĕlen sin söyleşe idĕñ; Belem bit, kürem bit, sizem bit; Sĕzneñ yaķta tabiyġat te başķa; Sara hanım (Sara hanım Sadıkova yadkare); Biise kile! Min sĕznĕtöşemde eş kürem; Ni buldı sĕzge, köyçĕler? [Şıgıyrler] Tatarstan. 1997. № 4. s. 80–82.

Yüziyev, İ. Fethrahman: [kompozitor Fethrahman Ehmediyev turında poema] Vatanım Tatarstan. 1997. 21 fevr.

Yüziyev, İ. Şagıyr doğası: [Zölfetke (Dölfet Malikov) 50 yeş] Zaman–Tatarstan. 1997. 1 gıyınv. (№1).

Yüziyev, İ. Ġaşıyklar tavı: mehebbet ķıysası: [pyesa] Kazan Utları. 1996. № 7 s. 152–164.

Yüziyev, İ. Tup yotķan begemot; Ķarbız malay; Samat bĕlen sayısķan: [şigıyrler] Yalkın. 1996. № 7. s. 6–7.

Yüziyev, İ. Tönboyıklı yeşlĕgĕme ķaytam [şagıyrneñ kompozitor Lebib Aytuganov bĕlen bĕrge yazġan «Tönboyık» cırı haķında] Söyĕmbike. 1996. № 5. s. 19.

Yüziyev, İ. Sin yeşteş te, zamandaş ta [G. Tukayġa bağışlanġan şiġıyr] Tatarstan. 1996. № 4. s. 26–27.

Yüziyev, İ. Sin yeşteş te, zamandaş ta: G. Tukayġa bağışlanġan şiġıyr Şehri Kazan. 1996. 26 apr.

Yüziyev, İ. Çitlerneñ üz beyase: [M. Celil hem anıñ köreşteşlerĕne bagışlanġan şigıyr] Kazan Utları. 1996. № 2. s. 14–15.

Yüziyev, İ. Soñgı tön: M. Celilge bağışlanġan şiġıyr. Vatanım Tatarstan. 1996. 3 fevr.

Yüziyev, İ. Ut eçindegi çeçek: Min nige ġafil buldım?; Ahrı, min de sĕzneñ nesĕldendĕr; İçķınırmın aķıldan dip; Aña hezer berni kirek tügĕl; Yanġan çeçek; Bu tormış–gaceyip cır sıman (İ. Nadirovka); Min ışanıp serlĕrĕmnĕ açķan (Gazi Kaşşafka): [Şıgıyrler] Kazan Utları. 1996. № 1 s. 78–83.

Yüziyev, İ. Duslarğa tayan, yörek!: [Rafael Safinğa bağışlanğan şiğıyr] Vatanım Tatarstan. 1995. 29 dek.

Yüziyev, İ. Ķartlıķ kilse: [Lebibe İhsanovağa bağışlanğan şiğıyr] Vatanım Tatarstan. 1995. 29 dek.

Yüziyev, İ. Ķotķar bězne, Ahun: G. Ahunovķa bağışlanğan şiğıyr. Vatanım Tatarstan. 1995. 29 dek.

Yüziyev, İ. Tupçı Mehmüt: Mehmüt Höseyinge bağışlanğan şiğıyr. Vatanım Tatarstan. 1995. 29 dek.

Yüziyev, İ. Sanduğaçnıñ bişek cırı: Elle indě Kükten iñgenmě; Üz tělegěm bělen bu dönyağa; İkě sonet; Kötmegende gěne kildě ul yaz; Běz; Üzgerem; Yeşiyk elě (Fasil Ahmetke); Bu nindiy cır?; Avıruv uy; Burlaķlar; Ezěrliyler zaman davılınıñ [Şıgıyrler] Kazan Utları. 1995. № 7 s. 3–9.

Yüziyev, İ. Nefis süz ostası Ayrat Arslanğa: şigıyr. Medeni comğa. 1995. 21 iyul.

Yüziyev, İ. Meñgělěkke yul alası kile: Siběle çeçek; Sězge min niy eytiym?; Minědoşman kürgen kěşělerge; Çığarmıym küz yeşlereñ min; Bězde beyrem, bězde tuy!; Kağılma, zinhar, yarama; Enkeyěmněñ cılı tufrağında; Tabiyğat toyı: [Şıgıyrler] Kazan. 1995. № 5–6 s. 30–32.

Yüziyev, İ. Aķçarlak: Reşit Ahmetcanovķa bağışlanğan şigıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Bězně kěmner yuķsınır?.. [Ş. Mannurğa bağışlanğan şigıyr] Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Ķaldıñ çişme yulında Eduard Kasımovķa bağışlanğan şiğıyr. Şehri Kazan. 1995. 7apr.

Yüziyev, İ. Küñěllerden kitmes indě Salih Battalğa bağışlanğan şiğıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Meñgěge aķ bulıp, paķ bulıp H.Tufanga bağışlanğan şiğıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Uyan, Mehmut, uyan Mehmut Höseyinġe bağışlanġan şiġıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Şağıyrler yatķan izgĕ urında: Sibgat Hekimge bağışlanġan şiġıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Yaza almıy kalem. Kadıyr Sibgatullinġa bağışlanġan şiġıyr. Şehri Kazan. 1995. 7 apr.

Yüziyev, İ. Cannıñ tiren ağışları: Haķıyķatnĕ tulı açalmıyça; Aguladım hislerĕmne, kiçlerĕmne; Nişliyseñ bit, küz östĕnde; Ufalarġa bardım, yöz dus taptım; Nik kaděrsĕz soñ bĕz, kaděrsĕz?; Bolıtlar artında ķoyaş bar!; Rifma öçĕn yazılġan şiġıyr; Kitü; Soñgı romantik: [Şıgıyrler] Tatarstan. 1995. № 1–2 s. 28–31.

Yüziyev, İ. Tulbay ayı heterlete sinĕ[Şayhi Mannur üze isen vakıtında yazġan vasiyetnamesi turında] Kazan Utları. 1995. № 1. s. 173–175.

Yüziyev, İ. Yeşe, yeşe, universitet!: (Kazan devlet pedagogika universitetına medhiya Megrifet. 1994. 17 dek.

Yüziyev, İ. Yazılmağan poema: [şagır, polkovnik Heyretdin Möceyge bıgışlangan şigıyr] Vatanım Tatarstan. 1994. 18 noyab.

Yüziyev, İ. Şagıy rneñ nurlı hem moñlı dönyası: [Başkort şagıyrĕ Mustay Kerimge 75 yeş] Şehri Kazan. 1994. 28 okt.

Yüziyev, İ. Moñsu şiġıyrler: Eyte almıym ġomeremneñ; Heyĕrçĕ, garip–gorebe; Kitebĕzmĕ elle? (Redifke); Min sındırġan tallar, zinhar, rencĕmegĕz; İçkınırmın aķıldan dip; Ferĕşteler kittĕ ikĕ iñĕmnen; Yul buyına çığıp köter inde; Yañavıl eteçĕ; Kĕmnerdĕr eyte.. [şiġıyrler] Kazan Utları. 1994. № 9 s. 85–89.

Yüziyev, İ. Maķay bĕlen Ķarķıldıķ: şigıyr Yalkın. 1994. № 8 s. 24–25.

Yüziyev, İ. Ufağa barġanda: (Zöhre Sehebiyeva hem Heyder Bigiçevka): [şigıyr] Vatanım Tatarstan. 1994. 12 avg.

Yüziyev, İ. Min fereşte tügël, beraz; Çitlerneñ üz beyase; Uynıyık ele bırgılarını (Rifkat İsrafilga); Tabib dustım yadkare (Fen doktorı Esfat Abdullin istalegine: [şigıy rler] Kazan Utları. 1994. № 1 s. 3–7.

Ropörtajlar

Yüziyev, İ. Ul minĕ abıylarġa gına ķınadı [şagıyr bĕlen eñgeme]; eñgemedeş L. Leron Meydan. 2009. № 2. s. 60–61.

Yüziyev, İ. Tik oçalmıy ķarap ķalam [şagıyr bĕlen eñgeme]; eñgemedeş Ġabderrehim Aķçarlak. 2004. 5 noyab. s. 2–3.

Yüziyev, İ. Bik yuvaş min! [yazuvçı bĕlen eñgeme]; eñgemedeş E. Celilova, İrĕk Meydanı. 2004. 24 sept s. 4–5.

Yüziyev, İ. Tanış moñnar kuzġatkan uylar: [şagıyr İldar Yüziyev bĕlen eñgeme]; eñgemedeş R. Kamaletdinova, Yuldaş. Dulkın. 2004. № 2. s. 1–2.

Yüziyev, İ. Mehebbet ul moñlı cır sıman: [edip bĕlen eñgeme]; eñgemedeş R. Ganiyeva, Megrifet. 2003. 14 iyun s. 5.

Yüziyev, İ. Ul minĕ abıylarġa gına kıynadı [Tatarstannıñ halık şagıy re, G.Tukay isem. Devlet bülegĕ laureatı İ. Yüziyev bĕlen eñgeme]; eñgemedeş L. Leron, Tahir - Zöhre. 2002. № 9 (Sept.) s. 7.

Yüziyev, İ. Tanış moñnar: [Tatarstannıñ halıķ şagıyrĕ bĕlen eñgeme]; eñgemedeş K. Miñnullin, K.M. Miñnullin. Şigriyet hem Cır. 1998. s. 177–184.

Yüziyev, İ. Cırım minĕm hiç bĕterlĕk tügĕl: Tatarstannıñ halıķ şagıyrĕ İldar Yüziyev bĕlen eñgeme; eñgemedeş Tañçulpan, Şehri Kazan. 1997. 8 avg. s. 3–4.

Yüziyev, İ. Ferĕşteler bĕlen sĕrleşĕp yeşerge yazsın! [şagıyr İ.Yüziyev bĕlen eñgeme]; eñgemedeş G. Zakirova, Megrifet. 1997. 2 avg.

Yüziyev, İ. Şigriyet üzĕ cır ul [Tatar cırınıñ ütkenĕ, bügĕngĕsĕ, kileçegĕ turında eñgeme]; eñgemedeş K. Miñnullin, Megrifet. 1994. № 23.11 iyun.

İldar Yüziyev'in Bestelenen Eserleri

İldar Yüziyev'in şiirinin temel özellikleri olan derin lirizm, duygusal tını *moñ*, düşünce ve duygunun berraklığı ile biçimsel yetkinlik, birçok besteciye de ilham kaynağı olmuştur. Şairin onlarca şiiri bestelenerek geniş dinleyici kitlelerine ulaşmıştır. Tatar halkı İldar Yüziyev'in şiirlerini okumanın yanı sıra güçlü seslerden bu şiirlerin bestelenmiş versiyonlarını da dinlemektedirler.

Halk arasında büyük ilgi gören *Yeş Naratlar* "Genç Çamlar" (müzik: Cevdet Feyzi), *Tönboyıķ* "Nilüfer" (müzik: L. Aytuġanov), *Şofĕr, Rezidekey* (müzik: Ş. Mecitov), *Ķaytam İndĕ*, "Artık Dönüyorum", *Börkĕt Turında Ballada*, "Kartal Üzerine Balad", *Çit İllerge Çıķsañ*, "Yabancı Ülkelere Gidersen" (müzik: Sara Sadıyķova), *Yeşlĕk Dustıma*, "Gençlik Arkadaşıma", *Feyziye Cırı*, "Fevziye'nin Türküsü", *Tañ Ķızı Cırı*, "Şafak Kızının Türküsü", *Serlĕ Çĕçĕk*, "Gizemli Çiçek" (müzik: Mirsĕyet Yarullin), *Ķır Ķazları Artınnan*, "Yaban Kazlarının Ardından", *Tuġan Yağım Ķayınnarı*, "Yurdumun Huş Ağaçları", *Ġaşıyķlar Tavı*, "Âşıklar Dağı" (müzik: M. İmaşev), *Ḫuş İndĕ*, "Elveda Artık" (müzik: F. Mortazin), *Metrüşkeler*, "Yaban Kekiği Çiçekleri" (müzik: A. Ġıylacev) ve *Sinĕ Uylap Yanam*, "Seni Düşünerek Yanıyorum" (müzik: S. İbrahimov) başta olmak üzere pek çok şarkı, Yüziyev'in edebî üretiminin kendine özgü ve önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

5.3. İldar Yüziyev'in Şiir Dili Üzerine Notlar

Şiir dilinin, kendine has sanatsallığı ve az sözcükle derin anlamlar ifade etme gücüyle nesir türünden farklılık gösterdiği bilinmektedir. Dolayısıyla, bazı dil yapıları ve sözcükler klasik anlayışın dışında kullanılabilmektedir. Bu tür özellikler, metinler üzerinde yapılan okuma çalışmaları sırasında fark edilmiş; daha sonra analiz ve çeviri

aşamalarında şiir dilini tam anlamıyla kavrayabilmek adına derinlikli bir bilimsel, edebî ve kültürel araştırma süreci gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan çalışmamızın bu bölümünde, İldar Yüziyev'in dikkate değer ve ilgi uyandıran eserlerinden yola çıkarak edebî bazı çıkarımlar yapılması hedeflenmektedir. Yüziyev'in yazın hayatı boyunca farklı çevrelerde bulunması; etkilendiği alanların, ilham kaynaklarının, şiirlerinde kurduğu yapıların ve mekânların çeşitlilik göstermesine zemin hazırlamıştır. Bu bölümde, şairin 1961-1995 yılları arasına ait şiirlerinde ağırlıklı olarak hangi temalara yöneldiği ve bu temalarda ne gibi özelliklerin ön plana çıktığı değerlendirilmiştir. Şiir ve poemaların geneline bakıldığında; yâdigâr olarak kaleme alınmış eserlerin yanı sıra kitabelere ve mezar taşlarına yazılan epitaflar, beşiğe, araba tertesine ve evlerin iç duvarlarına yazılan şiirler gibi oldukça yenilikçi nitelikteki eserlere rastlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın bu bölümünde öne çıkan bazı şiirlerin dikkat çekici özellikleri incelenecektir.

Şiirlerindeki bu biçimsel zenginliğin ve farklılıkların arka planında, İldar Yüziyev'in yazın hayatına erken yaşta adım atması yatmaktadır. Bu sayede o, her döneminde farklı gelişim özellikleri izleyebileceğimiz bir yazar konumundadır. Henüz Kazan Filoloji Enstitüsüne girdiğinde *Merhaba Enstitüt* "Merhaba Enstitü" isimli şiiri yayımlanmış; akademik eğitim hayatına başlamasıyla birlikte edebî anlamda yeni denemelere yönelmiştir. Tüm bu arayışlara rağmen Yüziyev'in şiirlerinde ve hatta hikayelerinde en başından itibaren göze çarpan bir düzenlilik söz konusudur. Şiirlerinin ana teması genellikle doğa, vatan sevgisi ve aşk üzerinedir. Rinat Muhammediyev, İldar Yüziyev'i şu sözlerle tanımlamaktadır: "Âşık bir şairdir! Toprağa, ülkeye, insanlara, doğaya, İdil'e ve Akidil'e âşıktır. Bu yüzden onun çok renkli, kır çiçekleri gibi sade ve saf şiiri her şeyden önce gençlik ruhunu yansıtır" (Muhammediyev, 1983, s. 97). Zamanla bu konuları işlerken kullandığı metaforlar yaşam tecrübesiyle birlikte değişmiş olsa da şairin gelişim çizgisinin temel yönü büyük bir değişime uğramamıştır.

Bir başka açıdan bakıldığında; iç dünyasında son derece tutarlı bir kişilik olan İldar Yüziyev, çevresi tarafından pozitif ve güler yüzlü biri olarak tanımlanmaktadır. Onun bu karakter özelliği, şiirlerinde her daim umutlu bir noktaya işaret eder. Öyle ki hayatının ilk dönemleri İkinci Dünya Savaşı'nın en kaotik yıllarına denk gelmiş olsa da o, daima

tutunacak bir bahar dalı bulmayı başarmış ve bu umutlu bakış açısını eserlerinde okuruna yansıtmıştır. (Şayĕhov, 2010, s. 158)

Kazan şehrinin edebî atmosferi orada yaşayan yazarların eserlerinden okunabilmektedir. Bu çevresel etkiyi Yüziyev'in çalışmalarında da açıkça görmek mümkündür. Onun tam anlamıyla bir geçiş dönemi yazarı olduğunun belirtmesi gerekir. Yüziyev, bir yandan klasik halk şiirini derinlemesine özümsemiştir. Modern edebiyatın kapılarını Kazan Pedagoji Enstitüsünde aralayarak bunun izlerini de eserlerine ustalıkla yansıtabilmiştir. Geleneksel olanla modern olan arasında kurduğu bu bağ, Yüziyev'in şiir dünyasının belirleyici özelliklerinden biri hâline gelmiştir. Nitekim onun eserlerinde halk şiirinden gelen unsurlar yalnızca biçimsel bir miras olarak kalmamış, modern şiirin felsefi ve estetik imkânlarıyla yeniden şekillenmiştir. Yüziyev, halk şiiri ve halk ezgisi geleneğini romantik ve felsefi bir şiir anlayışıyla birleştiren; özellikle şarkı, sessizlik ve benzeri semboller aracılığıyla insanın dünyadaki varlığını sorgulayan; poemalarında "metin içinde metin" ve çokseslilik gibi tekniklerden yararlanan ve XX. yüzyılın ikinci yarısı Tatar şiirinin gelişimini belirleyen başlıca şairlerden biri olarak değerlendirilmektedir. (Ayupova, 2014, s. 259)

İldar Yüziyev'in eserleriyle ilk defa karşılaşan okur, onun dilinin yalınlığına adeta hayranlık duymaktadır. Tertemiz bir Tatarcayla kurulmuş anlam yüklü cümleler ve metin içerisinde yaratılan alanlar, ilk bakışta dikkatimizi çekmektedir. İldar Yüziyev, bireyin iç dünyasını şiirlerine başarıyla yansıtabilen bir yazar olmuştur. Erken dönem eserlerinde en dikkat çekici özellik, romantik duyarlılığın vatandaşlık bilinci ve politik söylemle iç içe geçmesidir. Şairin henüz yirmili yaşlarındayken kaleme aldığı *Tanış Moñnar* "Tanıdık Ezgiler" poeması, bu durumun en iyi izlenebildiği erken dönem eserlerinden biridir. Bu eser, şairin halk arasındaki bilinirliğinin artmasını sağlamış; pek çok şiirinin dilden dile dolaşmasına ve bazılarının bestelenerek şarkı hâline getirilmesine zemin hazırlamıştır.

Yüziyev'in eserlerindeki bu romantik duyarlılık, kısa sürede onu Tatar şairleri arasında öne çıkan isimlerden biri yapmıştır. Şairin edebî gelişimi sadece bireysel bir yaratıcılık alanı olarak değil, aynı zamanda Sovyet dönemi Tatar edebiyatının estetik evrimini yansıtan bir süreç olarak da değerlendirilebilir. 1960-1970'li yıllarda A. Tukay, H. Taktaş

ve H. Tufan gibi şairlerin eserlerine yönelerek millî hafızayı güçlendirmek adına çalışmalar yapmıştır. Yazar, hem toplumsal belleği canlı tutmaya çalışmıştır hem de onu kendi cephesinden bir yorumla kaleme almıştır. Yazın hayatındaki on yıllık dönemlerde, geçmişiyle bağlantılı ve Tatar aydınlanmasından güç alan, fakat yepyeni konuları masaya taşıyan yazar, edebiyatın farklı alanlarında da eserler vermiştir (Nimetullina, 2002, s. 116).

Tanış Moñnar "Tanıdık Ezgiler" poeması şairin adının yüksek sesle işitildiği ilk eser olduğu için, bu eserin yazıldığı dönemin ve halk için taşıdığı önemin açıklanması yerinde olacaktır. Tatar edebiyatını doğrusal (lineer) bir çizgide değerlendirdiğimizde belli kırılma dönemlerine ayrıldığını görmek mümkündür. 1955-1956 yıllarında yazılan Tanış Moñnar eserinde de Kruşçev çözülmesine denk gelen bu dönemin izlerine rastlanmaktadır.

Kruşçev çözülmesi, Sovyetler Birliğinde derin siyasi etkileri olan bir süreçtir ve bu çözülmenin yansımalarını edebiyat dünyasında da açıkça izleyebilmekteyiz. Stalin'in ölümüyle beraber ortaya çıkan ve etkilerini özellikle 1956-1964 yılları arasında gördüğümüz bu süreç, siyasi bir yumuşama dönemidir. Öncesinde yaşanan yoğun baskı ve katı ideolojik politika, bu değişim sonrasında kısmen gevşemeye başlamıştır. Dönem, adını Nikita Kruşçev'den almıştır. Kruşçev'in, Sovyetler Birliğinin 20. Kongresinde yaptığı ve Stalin kültünü eleştiren gizli konuşması, bir "*destalinizasyon*" dönemini başlatmıştır. Bu değişimle beraber 1937 öncesi ve sonrasında sistemli olarak Gulag kamplarına gönderilen kişiler serbest bırakılmış, kurşuna dizilen kişiler hakkında aklanma (rehabilitasyon) davaları sonuçlanmıştır. Toplum nezdinde kısmen de olsa bir çözülme ve özgürlük ortamı doğduğunu söylemek mümkündür (İşçi & Hirst, 2025, s. 125).

Yaşanan bu toplumsal ve siyasi değişimin izlerini edebiyatta da takip edebilmemiz mümkündür. Sovyet döneminin sıkı politikalarından kaynaklı olarak yazarlar ağır bir sansür ve otosansüre maruz kalırken Kruşçev dönemi sonrasında, konuların biraz daha genişlediği ve yeni temalara yönelimler olduğu görülmektedir. Daha öncesinde savaşın izlerinden açıkça bahsedilemezken artık, yaşanan bu yıkımın bıraktığı travmalardan ve

toplumsal dönüşüm üzerindeki etkilerinden kısmen de olsa bahsedilmeye başlanmıştır. Tam da bu dönemde eserler vermeye başlayan İldar Yüziyev'in şiirlerinde söz konusu çözülmenin izlerini sürmek mümkündür. Tezin aşağıda yer alan bölümünde, seçilen bazı şiirlerin metaforik altyapıları üzerinde incelemeler yapılacaktır. Böylelikle şairin eserlerini hangi fikirler çevresinde kaleme aldığı somut bir biçimde ortaya konulacaktır.

Metaforik bir kullanımla kurgulanmış olan "*Kara Bagana*" şiirinin başlığı, bir elektrik direğinden yola çıkarak konulmuştur. İçinde elektriği, dolayısıyla ışığı barındırmasına rağmen dış görünümünün olumsuz olarak nitelendirilebilecek kara (siyah) bir renkte olması, bu şiirin en dikkat çekici yönünü oluşturmaktadır. Uzun bir şiir olarak değerlendirebileceğimiz bu eserde, 'Kara Bagana'nın şiirin sonunda çarpıcı bir şekilde Zenger Baganaya (Mavi Direk) dönüşmesi de oldukça önemlidir. Şiirde Kara Bagana, bir gölge gibi insanları takip etmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, bir direk metaforu üzerinden sistem eleştirisi yapıldığına dair bir okuma gerçekleştirmek uygun görünmektedir. Her ne kadar İldar Yüziyev eserlerini nispeten daha esnek bir dönemde kaleme almış olsa da onun Sovyet sisteminin sansürüne karşı yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Bu şiirde de insanları yalnız bırakmayan ve adeta bir gölge gibi takip eden Bagana; hem gücü elinde tutan hem de toplumu kontrol eden otoriter bir yapıdadır. Bu açıdan şiirde, Sovyet politikalarına karşı üstü kapalı bir eleştiri söz konusudur.

Eyde Atķayım "Haydi Atkayım" şiiri gelenek ve modernleşme arasındaki ilişkiyi temsil eden bir şiirdir. Burada şair aslında geçmişle olan bağı temsil eden atıyla konuşmaktadır ve onun karşısına uçaklar, motor sesleri, otomobilleri ve bunların gürültüsünü koymaktadır. Ayrıca şiir içerisinde "Eyde atķayım" diyerek atına seslenerek ses oyunu da yaptığını fark etmekteyiz. Yenilikler modernleşme şiir içerisinde övülürken aynı zamanda geçmişin bu yeniliklerle unutulduğunu da söylemektedir. Ayrıca kendi fikri olan geçmişin yaşatılması gerektiğini de anlatır. Şairin çizgisine bu noktadan bakıldığında modernden kaçmak geçmişle yaşamak olmadığını fark edilmektedir. İldar Yüziyev bu şiirinde gelenek ve modernizm arasında bir bağ olduğunu ve bu bağın korunarak çatışma üreten bir tarafta olmaktansa uzlaşmacı bir yerde durmanın gelişim açısından faydasını dizelerle bize anlatmaktadır. Doğa tasvirleri yine bu şiirde de öne çıkmaktadır. Kırlar, gökyüzü özgürlük ve sonsuzluk duygusunu güçlendirirken, atına seslenmesi ve ses

tekrarıyla oluşturduğu devinim aslında şiirin geneline yayılmış olan bir hareket durumunun okura aktarımını sağlamaktadır. Son olarak atın başını eğmemesini nasihat eden şair aslında modernizm ve teknoloji karşısında insana da aynı öğüdü vermeye çalışır. Gelişmeler karşısında kendi kimliğini ve otantikliğini koruyan insan geçmişle gelecek arasında köprü olacaktır.

"Sen yaşıt ta çağdaş ta…" şiiri büyük şair Abdullah Tukay'ın "*Ben yalnızca kalıba dökülmüş bir şair değilim*" epigrafıyla giriş yapmaktadır. Burada giriş epigrafıyla Yüziyev Tukay'a olan saygısını ve hayranlığını dile getirmektedir. Şiirde oluşturduğu tüm temel yapı taşlarını Tukay'ın giriş epigrafıyla şiire bağlamaktadır. Tatar halkının kimlik oluşumunda ve sanat düşüncesinin temelinde Tukay'ın olduğunu söylemek yanlış bir düşünce olmayacaktır. Kendisinden sonra gelen ana dilde eserler üreten sanatçılar modern Tatar yazınının miladı sayılan Tukay'a muhakkak bir gönderme yapmaktadırlar. Onun üzerine bina edilen sanat anlayışı ana dil bilinci ardılı olan sanatçıları derinden etkilemiştir. Yüziyev'in de Tukay'a olan hayranlığı yalnızca bu şiirde değil yazdığı hikayelerde, nesir yazılarında ve konu seçimlerinde kendini belli etmektedir. Yüziyev bu şiire Tukay'ın heykeli önünde eğilmiş bir vekil olarak gelmiştir. Buraya kadar bahsettiğimiz vekil fikri, onun düşüncesi üzerine bina edilen sanat anlayışının devamının vekili olduğunu anlatmak için yazar belirtmiştir. Şiirin Yüziyev ile Tukay arasında geçen bir diyalog biçiminde kurgulanmasının temel nedeni, okuru bu tarihî ve manevi karşılaşmanın doğrudan bir tanığı hâline getirmektir. Şiirde Yüziyev, yine sevdiği bir zaman kaymasını kullanmaktadır. Yüziyevin şiirleri genellikle geçmişle bugünü birleştiren bir zaman birleşimi kurgusuyla oluşturulmaktadır. Bu şiirde de Tukay'ın yaşadığı geçmiş zaman, Peçen pazarı, kervansaraylar artık şehirde yoktur. Pek çok şey değişmiştir. Zaman akıp giderken Tukay'ın 27 yaşındaki hâliyle günümüzde olmasını vurgulamıştır. Hayata oldukça erken veda etmiş olmasına rağmen Tukay, zamanı aşan tebessümüyle adeta hâlen orada durmaktadır. Onun sanatının zamansızlığını ifade eden bir bölümdür ve Yüziyev burada fiziksel ölüm ile manevi ölümsüzlük fikrini yan yana getirmektedir, burada güçlü bir karşıtlık kurularak fikrini desteklemektedir. Şair, Tukay'ın yalnızca Tatar halkına mal olmuş bir yazar olmadığını gül bahçesi metaforuyla aslında şiirlerinin başka dillere çevrilerek okunmasının dilden dile dolaşmasının onun

manevi mirasının kokusunun evrensel bir değer olduğunu ve dünyaya yayıldığını bildirmektedir. Ayrıca manevi miras gibi öğelerin sinestezik bir yolla katıldığı da görülmektedir. Şiirin hem başlığı olan hem de şiir içinde tekrarlanan sen yaşıt ta çağdaş da düşüncesi Tukay'ın edebî mirasının yalnızca bugüne kadar gelmiş olan bir miras olmadığını, sonraki dönemlerde de yaşayacağına vurgu yapmaktadır.

Ekiyetten Ayırıluv "Masaldan Ayrılış" şiiri Yüziyev'in edebî dilinin ne kadar farklı yaş gruplarına hitap ettiğinin güzel bir örneği olan bir şiirdir. Bu şiirde Yüziyev çocukluk, hayal gücü ve erişkinlik temasını masalsı bir kurgu üzerinden işlemeyi tercih etmektedir. Ayrıca masaldan ayrılmak yani ayrılma teması çocukluğun terk edilip yetişkinliğin sert ve gerçekçi yüzüne bir geçişin temsili olarak okunabilmektedir. Kaf Dağı çocuk masallarının vazgeçilmez imgelerinden birisidir. Yüziyev bu imgeyi ulaşılabilir bir dağ olarak kurgulamış fakat o hedefe ulaştığında aslında dağın doruğunda beklentilerinin karşılanmadığını ifade etmiştir. Şair bu metafor üzerinden; hedeflerin aslında o hedefe giden yolda deneyimlediklerimiz olduğunu, varılan noktadaki gerçekliğin beklenti ve isteklerimizle örtüşmeyebileceğini, bunun da kişide derin bir hayal kırıklığı yaratabileceğini ifade etmektedir. Şiirin genel düzeninde yükseliş ve iniş metaforu hâkim noktada durmaktadır. Dağa çıkış hayallerle kurulan bağ ve heyecanı temsil ederken aşağıya iniş umduğunu belki de bulamaması bir yüzleşme temasına dikkat çeker. Fakat şair bu yüzleşmeyle gelen bir olgunluğa da dikkat çeker. Yüzleşmek evet hayal kırıklığının bir sonucu olarak umutsuzluk olarak kişinin ruhsal durumuna yansıyabilir fakat bu şiirde yüzleşmeyi bir umutsuzluk fikrine bağlamaktan daha çok onu daha farklı bir yorumla olgunlaşmaya bağlamaktadır. Şiirin son bölümünde özellikle yetişkinliğin hayal kurmaktan uzaklaşmak anlamına gelmediğini insan ne kadar büyürse büyüsün hayal kurmaktan uzaklaşmaması gerektiğini öğütlemektedir. Son dizede "ayrılsan da gizemli masaldan" şeklinde bir son söz söylemektedir. Eserin kapanışında şair; insanın içindeki o çocuksu ruhu daima canlı tutması gerektiğini ve bu manevi saflığın yaşam özünü inşa eden temel yapı taşı olduğunu belirterek okurlara derin izler bırakan bir veda niteliğinde seslenmektedir.

Öç avıldan çıḳḳan öç Ġaliy Can "Üç Köyden Çıkan Üç Ulu İnsan" şiirinde Tatar edebiyatının mirası olan üç farklı şairi birleştirdiği bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada konu edilen üç farklı şair ve üç farklı köyde yaşama gözlerini açmışlardır fakat yaşamdaki değer algıları ve temsil ettikleri Tatar kimliği üç şairde de aynı düzlemde olduğunu dikkat çekmektedir.

İncelenen şiirin anlam dünyasını oluşturan temel çekirdek, "gizemli yumak" metaforu üzerine kuruludur. Şair bu metafor aracılığıyla; Tatar edebiyatının tarihsel sürekliliğini ve kültürel mirasın kuşaktan kuşağa kesintisiz bir biçimde aktarılmasını vurgulamaktadır. Tukay geçmişten gelen mirasın modern bir çizgiye aktarılmasında erken dönem kurucusudur ve halk şiiri geleneğinin başka bir yorumla güncele aktarılması ve gelenek ile modernite arasında bir bağ kurması açısından önemli bir noktada durmaktadır. Taktaş bu yumağı çözerek modern insanın duygu ve düşüncelerinin geleceğe aktarılmasını sağlamaktadır. Musa Celil aynı mirasın taşıyıcısı olmanın yanı sıra Tatar şiirinde vatan sevgisi ve özgürlük mücadelesinin kavuşum noktasıdır ve böylece eserleri ölümsüz bir noktada durmaktadır. İşte şiirin dikkat çekici tarafı tarihsel devamlılığın şairler üzerinden kurgulanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Tukay temel yapı taşı, Taktaş estetik kurulum ve düşünsel açıdan Tatar edebiyatının zenginleşmesini sağlayan, Celil ise kahramanlık ve direniş ruhuyla beslenmesine katkı yapan evrenselleşmesini sağlayan son halka olarak görülmektedir.

Şair son bölümde bu edebî mirasın geleceği hakkında bir sorgulama yaparak şiiri sonlandırır. Soruyu yalnızca gelecek kuşak şairlere değil dili yaşatan onu koruyan herkese sormaktadır.

Güzeller şiirinde yazar tamamen doğa tasvirleri üzerinden şiiri kurgulamaktadır. Şiirin geneline baktığımızda mistik bir güzellik tasviri vardır. Sanki orman içinde uyuyakalan nympelerden bahsedilmektedir. Yorulmuşlardır ve doğanın içinde kucağında sakinliğinde dinlenmektedirler. Güzelleri yeni doğmuş top gibi bir dolunayla özdeşleştirir. Dolunay gecelerinin bol ışıklı olması şiirin genelinde ışık metaforuyla birleştirilmiştir. Şair ay üzerinden övgüyü sevgilisine yapmaktadır. Fırından yeni çıkan sıcak bir ekmek gibi ay aslında sevgilinin ta kendisidir. Teşbih sanatının güzel örneklerinden biri olan bu şiirde lacivert bir şal gibi üzerine örtülen geceyle güzeller derin

bir uykuya dalarlar. Metaforları ve oluşturduğu mekan bakımından büyüleyici bir etki oluşturan Yüziyev'in bu şiirinde dille nasıl da ustalıkla oynadığını görmekteyiz.

Savmı Yeşlĕk? "Merhaba Gençlik" şiiri Kazan Pedogoji enstitüsünün jubilesine adanmış bir şiirdir. Uzun yıllar sonra okulunu ziyaret eden şair aslında tanınmamanın verdiği hüznü yaşamaktadır. Yıllar çabucak geçmiştir ve gençlik ile kurulan köprü artık şairin yazdığı gibi sağlam bir çizgide değildir ve metafor olarak kullandığu bulak kıyısındaki ıhlamur ağaçları gibi hareketli ve eğilip bükülebilen çeviklikte değildir. Bir yandan geçmişle olan eğitim bağı üzerinden eski günlere bir anma yazan şair, bir taraftan da kendi fiziksel değişimi salonlarda gezen yaşlı arkadaşlarının fiziksel değişimiyle doğanın değişimi arasında bağ kurmaktadır. Artık olgundur ve yavaşlamıştır fakat şiirde gençliği üniversite sıralarında donup kalmıştır. Şairin gençliği ve bugünü arasında iki farklı kişi gibi sohbet ettiği etkileyici bir şiirdir. Şairin bu şiirde iç monolog şeklinde sesini dinlemekteyiz. Hem bir iç muhasebe yaparken hem de değişip dönüşen hayatı şiirin ana alterine alarak somutlama yapmaktadır.

Yollara hazırlansam şiirinde şair hedefe giderken yaşadığı zorluklardan vazgeçmenin eşiğine geldiğinde ona yardım eden güçlü fedakar kişiler olduğundan bahsetmektedir. Bu kişiler zorluklar karşısında anne gibi baba gibi elinden tutan kimi zaman yanı başında kimi zaman arkasında olan devam etmesini sağlayan dayanabilme gücü veren insanlar olduğunu söylemektedir. Yüziyev şiirlerinin sonunda okura genellikle bir soru bırakmaktadır. Bu şiirin sonunda da hem kendiyle iç hesaplaşmasını anlatan hem de okura bir düşünce çapası atan bir soru bırakır sen de o kişiler gibi misin artık güçlü müsün ve desteğe ihtiyacı olan insanlara yardım eden sen misin diye sormaktadır.

Tabiyġatem Miněm Yırġanaḳtay "Tabiatım benim çağlayan gibi akan bir nehir gibi" başlayan şiirinde yazar aslında kendisinin büyük zorlukları aşmaya meyilli bir tarafı olduğunu sakin durgun göller gibi olmadığını dile getirmektedir. Bu şiir onun yaşam felsefesini anlatmaktadır. Sürekli hareket ve devinim hâlinde olan bir nehir gibi dağdan aşağıya akmayı tercih eder. Dağdan aşağıya akan dere gelişimi ve ilerlemenin metaforu olarak şiir içinde güçlü bir yere konumlanmaktadır. Sakin duragan olan yolu kendisinin seçtiğini *"tik yırġanak anı çitlep üttĕ."* dizesiyle açıklamaktadır. Şiir içinde bilinçli bir

tezat kullanarak okura kendi yolunu açıklamayı tercih eder. İlerlemeyi ve devinimi her daim üstün tutan üretkenliğin ve büyümenin hareket içinde var olduğunu anlatmaya çalışan yazar değişime kapalı toplum ya da insanların gelişemeyeceği düşüncesini de burada aktarmaktadır. Bu şiirde yine bir doğa metaforu insanın içsel dünyasının gelişimini anlatmak için somut öğe olarak kullanılmıştır. Ona göre yaşam dediğimiz zaman aralığı güvenli limanlarda beklemek yerine engelleri aşarak devam edeceğin bir hareket alanıdır.

Hoşçakalın ben gidiyorum uzağa şiirinde Yüziyev insanın doğup büyüdüğü toprakla kurduğu bağı anlatmaktadır. Bu şiirde toprağını bırakıp gidecek bir kişinin içsel monologunu görmekteyiz. Tatar toplumunda *"tuġan cir"* kavramının aslında ne kadar önemli yer tuttuğunu farklı şairlerin şiirlerinde de görmekteyiz. Doğduğu yer köyü toprağı ve oraya olan özlemi başka bir düzlemi ifade etmektedir. Bu şiirde de doğduğu yere veda eden kişi hoşçakalın demektedir fakat bu kesin bir ayrılık değildir. Doğduğu topraklara bir gün yeniden dönebilme umuduyla yapılan bir vedadır. Sadece bunun burukluğunu taşımaktadır. Doğduğu yer insanın annesi ile kurduğu derin bağın metaforik bir anlatımıdır ve toprak ana aslında anne özlemininin de bir şekilde anlatılması için kullanılır. Burada edilen veda sadece orada bulunan yapraklara, dallara, rüzgara edilen bir veda gibiyken şaire onlar "döneceksin" diye karşılık vermektedir. Şiirde yalnızca ele alınan özlem, bireysel bir özlem değil aynı zamanda ata toprağının özlemidir ve savaşa gidenlerin bile geri döndüğünü aidiyet duygusunun zamanla daha da güçlenerek onu eve çağıracağını dile getirmektedir. İçsel monolog doğadan gelen cevapla tekrar şaire dönmektedir. Vatan sevgisi ve aidiyet duygusunun insanın en temel bağlarından birisi olduğunu diyalog şeklinde anlattığı bir şiir olmuştur.

Kılġanlar isimli şiirde şavaş, ölüm, kahramanlık ve ihanet temalarını ele alınmaktadır. Eski şavaşçıların ve ataların anısının yanı sıra geçmişte yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin her daim var olduğunu dile getirmiştir. Kurganlar yani tümülüsler üzerinde yükselen mezarlıklar, o mezarlıkların üstünde yapılan eylemler ve bu eylemleri gerçekleştiren insanlar anlatılıyor. İyilik ve kötülüğün tarih boyunca nasıl iç içe geçtiğini ve geride kalanların tüm bu yaşananları hatırlaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Mezar taşlarına yazılan epitaflar, ağıt niteliğinde dörtlükler şeklindedir. Bu dörtlükler insanın hayatta ne kadar servet mutluluk zevk ve sefa içinde yaşarsa yaşasın son noktada bir mezar taşıyla yetineceğini anlatmaktadır. Oldukça derin ve düşündürücü hayatı sorgulatan bir metinlerdir. Her şeye sahip olsa bile yalnızca bir klinenin üzerinde dört duvarla yetinerek yaşam döngüsünün sona ereceğini ve onca zenginliğin sonunun dar bir mezar olduğunu anlatmaktadır.

Bir de yok yere dünyada yaşadı metninde yine mezar taşına yazılmış dörtlük bulunmaktadır. Bu kısa metin yine hayatın geçiciliğine vurgu yaparken insan varlığının sınırlılığını anlatmaktadır. Kişinin genel olarak dünya yaşamına ne bir fayda ne de bir zarar oluşturduğunu sadece bir mezar taşıyla sınırlı bir yaşam izi kaldığını vurgulamaktadır. Mezar taşına bırakılan yazıyla kişinin dünya üzerindeki varlığının tamamen sona erdiğini dile getirmektedir.

Üstündeki bu taşa bakarak yatan şeklinde başlayan mezar taşı epitafı diğerlerinden farklı olarak esprili bir uyarı niteliğindedir. Mezarın başında durup taşına bakıp ilgilenilmesi durumunda eğer kişi ünlü bir hırsız değilse mezar taşının çalınmasının garip olmayacağını ima etmektedir. Mizahi bir uslupla kişinin mezar taşı olan tek hatırasının bile bu hayatta çalınabilecek durumda olduğuna vurgu yapmaktadır.

Denizin kıyıları uzak şiirinde doğanın genişliği, bilinmezliğini ve evrensel merakı şiirde konu edinmektedir. Denizin ötesinde dağların ardında, yıldızların gerisinde nelerin ve kimlerin olduğunu sorgulamaktadır. Evren sonsuz ve bütüncüldür insan aklı evrende olanları bilmek istemektedir. Şair bu şiirle uzaktan gelen tanıdık seslerin varlığına, bilinmeyene duyulan derin özleme ve insanın sonsuzluğu anlama çabasına ışık tutmaya çalışmaktadır. Gökyüzü deniz ve dağlar gibi büyük doğa unsurlarını kullanarak şair hem hayretini dile getirir hem de sınırsızlık ve bilinmezlik temasına katkı sağlamaktadır. Evreni içinde küçük olan varlığımızla anlamlandırmaya çalıştığımız dünyanın boşluğu sonsuzluğu ve ebediyeti şairin hayretini celp etmektedir.

Güzellĕkke Salavat “Güzelliğe salavat” şiirinde şair toplumsal eleştiri, geçmişin sorgulanması ve geleceğe umut dolu bir yaklaşımı ele aldığı bir bakış açısını aktarmaktadır. Yalanlar sosyal hayatta yaşanan yozlaşmalar, halkın kandırılması gibi

konular şiirin genelinde işlenen temalar arasındadır. Şair, hayatın tamamını olumsuz olarak nitelendirmenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. *"Kara gözlüğünü çıkarıp bak"* söylemiyle, bireyin zaman zaman olumsuzlukları seçmeye yönelen bir bakış açısı geliştirdiğine işaret etmekte; dünyayı adeta karanlık bir gözlüğün ardından değerlendirerek ulaştığı yargıları hayatın bütününe yayma ve bunları genelleştirme eğilimini eleştirmektedir. Güzelliğin, sanat ve umudu, insan varlığını ayakta tutan temel yapı taşlarından olduğunu işlemektedir. Yüziyev şiirlerinin sonunda bir ana fikir, bir sonuç cümlesi eklemeyi önemsemektedir. Bu şiirde de güzelliğe övgü kötülüğe lanet okuyarak şiiri sonlandırmaktadır.

Ükěněçler "Pişmanlıklar" şiirinde, zamanın akışıyla beraber geçmişte kalan pişmanlıkları, kayıpları ve üzüntüleri anlatmaktadır. Geçmişin ve gençliğin geride kaldığını insanın sevdiği kişiyi kaybetmesinin acısının her daim yankılandığını ve artık geri dönüşün mümkün olmadığını dile getirmektedir. Zaman geçtikçe insanın saçlarına düşen aklar gibi pişmanlıklar da hayat yolunda kişiye eşlik eden yol arkadaşları olarak onunla beraber taşınmaktadır. Yüziyev, geçmişte yaşanan üzüntülerin ve pişmanlıkların, geride kalan gençlikle birlikte insanın yaşamında bıraktığı izleri ele almaktadır. Şair, saçlara düşen akları kar yağmış saçlara benzetirken, hayat tablosunda pişmanlıkların da ayrılmaz bir parça olarak yer aldığını ve insanın yaşamı boyunca ona eşlik ettiğini ifade etmektedir. Pişmanlıkların, insanın hayatı boyunca gerçekleştiremediği isteklerin bir yansıması olduğunu vurgulayan Yüziyev, bunların zaman zaman uzaklardan seslenen bir guguk kuşu gibi yeniden kendini hatırlattığını dile getirmektedir. Şiirin genel tonu melankolik ve üzüntülü bir havada ilerlemektedir. Diğer şiirlerinden farklı olarak Yüziyev bu şiirinde umutlu bir dayanak noktası bulmamıştır ve bu deneyimin hayat boyu yaşanacağını anlatmaktadır.

Ḳısḳa Şığırler "Kısa şiirler" başlığı altında yer alan şiirlerden ilkinde şairlerin trajik olan kaderlerini ele almaktadır. Hayattayken idam sehpasıyla deyim yerindeyse ödüllendirilen, zulum ve baskıyla yaşamaya mecbur edilen şairlerin öldükten sonra şöhrete ulaştıklarını vurgulamaktadır. Onların son adımları kahramanlık ve trajediyle sonuçlanmaktadır. Şiir genel olarak sanatçının toplumdaki konumlandığı noktayı ve "ölümden sonra ona verilen değerin" ne kadar anlamlı olduğunu sorgulayan ikilem üzerine kurulmuştur.

Eytmesseñ “Söylemezsin” şiirinde toplumda bazı insanların zeka ve yeteneğe sahip olduklarını fakat bu zeka ve yeteneğin yanında insani değer yargılarının olmadığını vicdan ve inançtan yoksun olduklarını söylemektedir. Şair uzaktan bakıldığında oldukça dikkat çekici olan akıllı ve mantıklı görünen bu bireylerin aslında ahlaki değerlerden yoksun yaşadıklarını vurgumaktadır, onları akılsız ve vicdansız olarak nitelendirmemenin, açıkça imansız ve hesapçı insanlar olduklarını belirtilmesi gerektiğinin son bölümde altını çizmektedir.

Uyan, Meẖmüt, Uyan “Uyan Maẖmut Uyan” şiirinde şair yaşamla ölüm arasındaki çizgiye zarif bir sesleniş yapmaktadır. Gece “….cidĕ tön urtası” olarak verilen kısım bir zaman parçası olarak değil şairin hayatındaki boşluğun tanımlanması olarak değerlendirilir. Geceleri gelen özlem ve boşluk duygusunu şiirde görmekteyiz ve bu bir metafizik boşluktur. Herkes uyurken şair ayaktadır çünkü özlem duygusu ağır basmaktadır. Mahmut figürünün gerçek hayatta yaşamış olsa bile bir sembol olarak kullanıldığını görmekteyiz. Yoklukla özlem arasında duran figür, sesi susmuş fakat varlığı hâlâ apaçık orada olan kalbi duyulan bir figürdür. Belki bir dost, öğretmen ya da geçmişteki bir ilişkinin yansıması olabilir. Şair numarayı çeviremez çünkü o artık yoktur. Derin bir yas ve yalnızlık duygusuyla baş başa kalmıştır.fakat yokluğu o kadar yoğundur ki varlığının bile üstüne geçer *“Sin yuḳlıḳnı toyam.”* dizesiyle bunu görmekteyiz.

Akuşĕrlar ẖem celladlar “Ebeler ve cellatlar” şiirinde oksimoron bir anlatım söz konusudur. Hayatın başlangıcında insanı ilk karşılayan ebe ve istenmeyen bir ölüm sonucunda cellat ın da kendi işini yapması. Ebe-cellat tezatı yaptıkları işler üzerinden de anlatılmaktadır. Ebeler sevgiyle bebeklerini beklerken cellatlar baltayla kurbanlarını yolcu ederler hayatın karşıtlığını bu dörtlük üzerinden gözler önüne sermektedir.

Garmun uynasañ “Garmun çalsın” şiirinde akerdeon çaldığında herkesin sustuğunu ve bu ezginin büyüleyici etkisine kapıldığını melodinin içinde insanların eriyip kaybolması onunla bütünleşmesi aslında müziğin dünya üzerinden alıp götürmesini anlatmaktadır. Garmun sesinin büyüleyici etkisini dizelerin arasına eklediği ses oyunlarıyla aktarmaktadr. Müzik evrensel bir dildir ve insanın varoluşunu ve yaşamdaki duruşunu etkilemektedir, burada Yüziyev insanların melodinin içinde eriyip kaybolmalarını

anlatırken aynı zamanda müziğin dönüştürücü etkisinden de bahsetmektedir. Şarkının içinde eriyip kaybolmaları artık o melodiyle beraber yeni bir biçim kazanan dönüşen ruhu anlatmaktadır. Şiirin müziğin büyüleyici gücü güzel sanatların insan üzerindeki etkisini garmun sesi üzerinden anlatmaktadır.

Nige uyçan? "Neden endişelisin" şiirinde bazen neden bu kadar endişe dolu olduğumu görüp dışardan bakarak düşünüyorsunuzdur diye sorarak dörtlüğüne başlıyor ve ağır yükler taşıyan yaşlı bir attan bahsediyor. Burada bahsettiği yaşlı atın şairin kendisi olduğunu sonraki dizelerde fark ediyoruz. Zaman geçirdiği insanların onun yaşamında kimi zaman yaşlılık etkisi yaptığını kimi zaman da gençleştirdiğini hayat dolu olmasını sağladığını anlatıyor. Burada bahsettiği ilişkinin yaştan bağımsız tamamen yaşam enerjisiyle ilgili olduğunu anlatmaktadır.

Geç olsa da şiirinde geç olsa bile aklın daima farkedeceğini ve eski dostun hayatta ihanetinin çok ağır olacağını anlatmaktadır.

Şair, "Bilekte ve Yürekte" adlı şiirinde anne sevgisini; kayıp, yas ve derin bir özlem duygusu ekseninde ele almaktadır. Metinde, annesinin ismini başlangıçta bileğine yazmış olan şairin, yaşanan ölümün getirdiği ağır acı ve yasla birlikte bu ismi adeta iğneyle kazıyarak kendi yüreğine taşıdığı çarpıcı bir dille ifade edilmektedir.

Para kesesine nakşedilen sözler şiirinde daima aklımda tutmalıyım bu para kesesini demektedir. Çünkü bu kese onun doğduğu topraklarından ait olduğu köyünden gelmektedir. Doğduğu topraklarda aldığı bir nefes sabah şebneminin pek çok hazineden daha kıymetli olduğunu anlatır. Paranın gelip geçici olduğunu sonsuza kadar kalıcı olanın anne saçındaki gümüş bir saçın olduğunu anlatmaktadır.

Neden? Şiirinde şair dünyanın bir yönden bakıldığında huzurlu, rahat ve sakin yanını anlatıyor. Bir taraftan bakıldığında da ciddi bir tezat yaşamda mevcut. Bu tezatın kötülüklerle iyiliklerin iç içe geçmesi gibi yan yana yürüdüklerini dile getirmektedir. Şairler hassas dünyalarının zorluklarını yaşarken, tiranlara cellatlara yaşam cennet gibidir. Kötülükleri barındıran içinde kötülükleri saklayan insanlara yaşam saray gibiyken onlara her şey deyim yerindeyse serbestken sanatçılar ve dünyayı farklı bir çerçeveden gören insanlara yaşamın yükünün ağır olmasını dile getirmektedir.

Şair, “Açış” adlı şiirinde hayatın telaşesi içinde durmaksızın koşup çabalarken, yanı başındaki güzelliklere istemeden de olsa nasıl kayıtsız kaldığını ifade etmektedir. Her gün atan bir kalbin varlığı başlı başına büyük bir mucizeyken, insanoğlu bu gerçeğin değerini ancak kalp teklemeye başladığında fark edebilmektedir. Yavaşlayan hareketler ve güçsüzleşen adımlarla ömrün son demlerine yaklaşılırken; sıradan gördüğümüz fakat hayatı sürdürmemizi sağlayan en büyük mucizelerin kıymeti, ancak kaybedilme tehlikesiyle yüzleşildiğinde tam anlamıyla kavranmaktadır. Şiirin son dizesinde ise şair bizzat kendi yüreğine seslenerek onun eşsiz varlığını artık idrak ettiğini vurgulamış ve ondan hayata tutunmak için biraz daha gayret göstermesini dileyerek eserini noktalamıştır.

“Mezarlıklar Yanından Geçtiğinde” şiirinde şair; dünyada deneyimlediğimiz duyguların ve durumların, mezarlar arasında nasıl bir hiçliğe dönüştüğü düşüncesine kapılmaktadır. Şiirin alt metninde; mutlak yalnızlığın oraya ait olduğu, insana kendini iyi hissettiren veya beşerî ilişkilerde samimiyet kurmamızı sağlayan duyguların hiçbirinin orada bulunmadığı ve o mekâna tamamen bir başkalığın hâkim olduğu verilmektedir. Ayrıca şiirin bütün kurgusu zıtlıklar üzerine inşa edilmiştir. Mezarlık mekânının tercih edilmesi ve yaşamın karşıtlıkları üzerinden ilerleyen söylem, yaşam ile ölüm arasındaki tezat ilişkinin şiirin temel yapı unsurlarından biri hâline geldiğini göstermektedir. Bu karşıtlık ekseninin şiirin anlam dünyasını biçimlendirmesi, dikkat çeken özelliklerden biridir. Her dizesi “Yok orada” ifadesiyle başlayan şiirde, yokluğun tezatıyla varlığın değerini büyütmeye çalışan şair; son dizelerde dostlarına ve akrabalarına şu tavsiyeyle veda eder: 'Aradıklarımızın tamamı burada, acele etmeyelim.

Doktor dostumun hatırasına şiirini yazar Esfat Abdullin hatırası için kaleme almıştır. Bu şiirde yazar doktorun pek çok kötü hastalığı insanların hayatlarından kazıyıp almak için çaba gösteren doktor dostunu kelimeleriyle adeta canlandırmıştır. Hastalardan aldığı dualarla yüzünün adeta güneş gibi parladığını anlatırken bir taraftan da onu rakiplerinin çok kıskandığını ve hasetin peşini hiç bırakmadığını anlatmıştır. Şair binlerce insana yaşam veren yüreğin erkenden dünya üzeriden ayrılmasının üzüntüsüyle şiirine son vermiştir.

Neden benim başımın üzerinden dizesiyle başlangıç yapan şiir, korku kaygı yas duygusunu kızıl kara bulut üzerinden anlatıyor. Şiirde metafor olarak bulut teması kullanıldığında genellikle beklenmeyen ani gelişmeler arkasından gelir, bu şiirde de yine kasvetli havayı tamamlamak için koyu renkli sıkıntılı bulut teması kullanılmıştır. Zaten şiirin ilerleyen dizelerinde felaket acısını hatta şehitlerin taşıyıcısının bu kızıl kara bulut olduğunu şair kelimelerine taşıyor. Haber teması şiirin genelinde bulut aktarımıyla verilmektedir. Haberci bulut şahadet haberini de getiriyor. Yağmaz mı bu kızıl kara bulut derken şair sanki sıra bize de gelecek mi diye soruyor. İldar Yüziyev dünya savaşını yaşamış bir şairdir. Ne kadar şiirlerindeki temaları doğduğu topraklar yaşadığı hayat ve dönemin entelektüel çevresi olsa da savaş temasını belli şiirlerinde görmekteyiz.

Melekler gitti iki omzumdan şiirinde, yine başlangıç İdil'den gelen karlı buzlu bir bulut temasıyla başlıyor. Şiirde hem meleklerin hem de karlı buzlu bulutların İdil üzerinden gelmesi habercinin pek de iç açıcı bir haber getirmediği duygusunu ilk iki dizeden bize hissettiriyor. Gündüz vakti yaşanan kara gece ve buz gibi bir soğuğu şiirin dizlerinin arasından şair adeta kelimelerle hissettiriyor. İlham nereye uçtu diyor meleklerin uçan varlıklar olmasıyla uçan bir ilhamdan bahsediyor. Aynı zamanda şarkılar sustu diyor. Burada konu edilen kişi bir müzisyen olmalı ve onun ölümünün ardından kaleme alınmış bir eser olduğunu görüyoruz. Kış teması, ölümün soğukluğu bu şiirde dizelerde birleşiyor. Yas duygusunu sabır ve sıcaklık dileyerek sonlandırıyor. Şairin her zaman vermeye çalıştığı umut dolu bir gün ışığı bu şiirde de karşımıza son bölümlerde çıkmaktadır.

"Yaşayalım haydi" şiirini şair dostu Fasil Ahmet'e ithaf etmiştir. Bu şiirde şair gençlik yıllarının bir kaos ve düzensizlik hâlinde geçtiğini istediklerini elde edemeden bazen yiyecek ekmeğe giyecek giysiye bile muhtaç olarak yaşadıklarını, azap çektiklerini anlatmaktadır. Tüm bunlara rağmen dostlukla yaşadıklarını acı çekseler bile ezginin şarkının her daim devam ettiğini anlatmaktadır. Hayatın acısını yaşıyoruz fakat beraber olmak güçlü bir ruhla bir adım daha atmanın öneminden bahsediyor. Yaşayalım haydi canda var olan ezginin tükenmesine kadar diyerek . ruhun ezgisini tüketene kadar onurlu bir mücadeleyle yaşam yolculuğuna devam etmenin öneminden bahsediyor.

İldar Yüziyev, “Boksör” adlı şiirinde hayatı bir boks maçına, insanları ise bu zorlu yaşam ringinde sürekli çatışma ve yarış hâlinde olan birer boksöre benzetmektedir. Verilen bu varoluş mücadelesi her zaman zaferle sonuçlanmasa ve hayatta kaçınılmaz iniş çıkışlar yaşansa da şair; asıl mühim olanın “son nakavt” anı gelene dek pes etmeden direnmek ve yola devam etmek olduğunu güçlü bir biçimde vurgulamaktadır.

Söyleyemiyorum ömrümün kaç yılı ayı olduğunu dizeleriyle başlayan şiirde Kazansuyun ve o yerdeki yaşamın şair üzerideki derin ilhamını anlatmaktadır. Tamamen doğa temasının şair üzerindeki etkisine bağlı olarak yazılmış şiirde kayın ağaçları çamlar kuşlar üzerinden bir kurgu oluşturulmaktadır. Bu dizelerde doğaya özlem ve hep orada olmak hissi ağır basmaktadır. İncelenilen şiirler şairin son dönemine ait şiirlerden olması sebebiyle ölüm teması birkaç şiirde bir tekrarlanmaktadır. Bu şiirin son dizesinde de Kazansuyu ve bu dünyayı bırakıp gitmeyeceğini kaleme alarak bitirmiştir.

“Efkârlandıran Dertli Ses” dizesiyle başlayan şiirde, ana temayı kuşlar ve atlar oluşturmaktadır. Şairin bu iki canlıyı şiirin merkezine yerleştirmesinin tesadüfi bir tercih olmadığı açıklıkla görülmektedir. Aksine, kuş ve at imgeleri, şiirin anlam katmanlarını derinleştiren ve şairin vermek istediği düşünceyi simgesel düzlemde destekleyen temel unsurlar olarak kurgulanmıştır. Atlar yeryüzünde uçup kanat açabilen canlılar olarak tanımlandığı için yeryüzü ve gökyüzü tezatını yazar atlar ve kuşlar üzerinden vermiştir. Efkarlandıran bir ses duyar şair, bunu kuş izlerinde at gözlerinde görür ve bu sesi takip eder. Kuşlar doğdukları yerde daimi kalıcı olamazlar bu yüzden vatan hasreti temasını şair kuşlar üzerinden şiire dahil etmektedir. Yeri göğü inleten bir kişneme ve bir ses metaforuyla şiir sonlanmaktadır. Burada şair acı kişnemeyle köksüzleşme doğadan kopuş temasını yine sesler üzerinden okura aktarmayı seçmektedir.

Uzun yaşamış şairin dizesiyle başlayan şiirde Yüziyev sanatın, insan ömrünün dışına taşan bir yoğunluk ve derinlikle oluşan bütüncül bir yaratım süreci olduğunu anlatmaktadır. Bir sanatçının yaşam tecrübesiyle ya da yaşıyla sanatkar olmadığını, bunun tamamen insan tabiatıyla ilişkili olduğunu, farklı bakış açısına sahip olan insanların yaşamda sanat yoluna saptıklarını ve ustalaştıklarını kaleme almaktadır. Yaşamda sanatçı olmanın yoğunluk ve derinlik kavramıyla iç içe geçtiğini anlatmaktadır.

Babiç ve Tukay ustalarının adını geçirerek onlardan destek almaktadır, onlar genç yaşlarında hayata veda etmiş olsalar da gönüllere taht kurmayı başarmış şairler olduklarını hatırlatarak fikrini sağlamlaştırmaktadır.

Ahir ömrü uzatamazsın dizesiyle başlayan kısa dörtlükte yaşam ve zaman parayla satın alınamayacak kadar büyük bir hediye olduğunu şair vurgulamaktadır. Bize verilen hediyeye şükrederek onun güzelliğini yaşamamız gerektiğini bir nasihat gibi okurlarına aktarmaktadır.

Birisi zenginleşiyor dizesiyle başlayan kısa dörtlükte sosyal adalet kavramı sorgulanmaktadır. Birisi zenginleşirken milyonların köleleşmesi ve adaletsiz dağılımı çarpıcı birkaç dizeyle aktarmaktadır.

"Ömrümde ne kadar boş söz" dizesiyle başlayan şiirde yazar, sözcüklerin israf edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ömrümüz boyunca sarf ettiğimiz boş sözler rüzgârda savrulan toz parçacıklarına benzetilirken; düşüncesizce söylenmiş bu kalıp ifadelerin ne yazık ki filizlenecek birer 'tohum' olamayacağı ifade edilmektedir. Şair, insanın dikkatli konuşması gerektiğini ve ağızdan çıkan her sözün aslında etrafa atılan bir tohum olduğunun bilinciyle hareket etmesinin önemini dizelerine bilgece yansıtmaktadır.

Sen elbette dinlemeyi biliyordun dizesiyle başlayan şiirde dinlemenin ciddi çaba gerektiren bir sanat olduğunu ifade etmektedir. Dinleme ustalığı ise; özel bir yetenektir ve bu durumun çok bulunmayacağına işaret etmektedir. Söyleyenden dinleyen arif demek gerektir. İnsan dinlemeyi kendine bir hayat dersi gibi göz önünde tutması gerektiğini nasihat olarak dizlerine aktarmıştır.

Yeşiy Yeşiy Añladım "Yaşaya yaşaya anladım" şiirinde giriş epigrafı 1965 yılında yazdığı başka bir şiirden alıntıdır.

Kěşě — ķodretlě köç

Kěşě — Alla — tiñsěz.

Yuķ, min kitmem Cirden,

— Dönya nişler minsěz?

Şiirin sonunda yok ben gitmiyorum bu dünyadan dünya ne yapar bensiz sorusuyla önceki şiirini bitirmektedir. Geçen otuz yıllık yaşantısında şairin fikirlerini değiştirdiğini belki de tam zıt yönde bir gelişim çizgisine kaydığını bu şiir epigrafıyla anlatmaktadır. Bu şiirin sonunda dünya yaşar bensiz de demektedir. Ayrıca şiirin içinde dünyanın o olmadan önce de yaşadığını ondan sonra da var olacağını gençlik çağlarında henüz bunun farkına varmadığını vurgulamaktadır.

Bĕr Cırçıġa "Bir şarkıcıya" isimli şiirinde şair, gerçek şarkıcının sesiyle gösteren olduğunu söylüyor. Yani sesinin tonunun nefesinin kontrolünün bir renk bir ahenk taşıdığını ve görmeyen bir insanın bile o rengi görebileceğini kaleme alıyor.

Oḫşap ḳuya cırçıġa.

Eyĕ şul, çınlap yılasa,

Suḳır küzden yeş çıġa…

Siñ Kitseñ "Sen gitsen" şiirinde yazar, insan varlığıyla bulunduğu mekana zamana hayat katar. Yokluk fikri solgunluğa renksizliğe yol açar. Yokluğun yaprakları soldurduğunu neşenin kaybolmasına sebep olduğunu anlatmaktadır.

Galiy bĕlen Sarıyk "Ali ile Sarıyk(koyun)" şiirinde Tukay'ın çocuk klasiği olan Ali ile Keçi şiirine yazılmış bir nazire olarak görmekteyiz. A. Tukay'ın şiirinde Ali küçük bir çocuk olarak görülmektedir. Yüziyev ise Ali karakterini şiirinde yaşlandırmış ve onu bir dede olarak kurgulamıştır. Ali, Tukay'ın şiirinde keçisini çok sever ona bakar ot verir. Yüziyev yıllar geçince yaşanan vefasızlığa dikkat çekmektedir. Ot biter keçi Ali'yi terk eder. Yanına gelen Koyun Sarıyk ise Tukay'ın derdini dinlemeden çekip gitmektedir. Şiir yaşlılıktaki yalnızlığı ve menfaate dayalı vefasızlığı fabl türü üzerinden aktarmaktadır.

Yazılmaġan Poema "Yazılmamış Poema" şiiri Yüziyev'in erken dönemde yazdığı poemalardan birisidir. Bu poemanın ana kahramanı yaşamış ve hayatının sonunda trajik bir sonla karşılaşmış *"Hayrettin Mücey"*dir. Onun toplama kampındaki trajik sonunu anlatmaktadır. Şiir bu yönüyle okunduğunda trajik bir hikaye olarak dikkat çekmektedir.

Ana kahramanın öyküsü yine kendi istekleri ve kendi sesinden aktarılmaktadır. Şiirin giriş kısmında Hayrettin Mücey sanki kendisi konuşuyor gibidir ve bunu başka bir şair yazmaktadır. İkinci kıtada şair Almanya'daki toplama kampına gitmiştir. Burada henüz ateşe girmeden şiirler okumaktadır. Şairin krematoryumda yakılarak öldürüldüğünü şiirden anlamaktayız. Hem şiir içinde hem de sonraki bölümlerde krematoryuma gittiğini ve ülkesini tekrar göremeyeceğini anlatılmaktadır. Şiir önce yaşadığı ülke olan İdil, Kazan olarak devam etmektedir. Sonra sevgilisiyle geçirdikleri vakitleri anımsadığı ve ona seslendiği bir bölüm bulunmaktadır. Poemanın son bölümünde kahraman annesiyle olan anılarını canlandırmaktadır ve başına gelenleri hatırlamaması için iyi şeyleri hatırlamasını gönlüne ateş olup yeniden döneceğini söylemektedir. Şiirin son bölümünde şairin şiiriyle dirilecektir. Yüziyev artık onu ebediyete ve sonsuz yaşamın kollarına bırakacaktır çünkü hatırda kalmasını sağlamak aslında onun ölümsüzlüğüne adım atmasının en güzel yoludur. Şiirin genel özelliklerine bakıldığında Mücey'in bir vedası olduğunu fark ediyoruz. İlk bölümde şairin kulağına fısıldar gibi söylediği giriş bölümünden sonra geçmiş hayatında yaşadıkları ve sevgisiyle, ülkesiyle annesiyle konuştuğu bölümler aslında hem geçmişle bugün arasında bir bağ kurmaktadır, hem de poemanın genelinde bir veda mektubu hissiyatı oluşturmaktadır. İnsanlar bir yeri istemeden terk ettiklerinde akıllarında ellerinden alınan hayatın yanında güzel şeyler kalır. Haksızlığa uğramışlardır ve o güzellikleri tekrar yaşamaya hakları olduğunu söylemek isterler. Bu poemada bir idam mahkumu nun son dilekleri ve zihninden geçen düşünceleri biraz kırgınlık ve üzüntüyle okumaktayız. Yüziyev şiirlerinin sonunda hayatın devam ettiğine kötülüklerin olduğunu fakat umutla tutulacak bir dal olduğunu da anlatmamaktadır. Bu şiirde Mücey şairin kelimelerinde ebedi olarak dirileceğini söyler.

Sonuç olarak ele aldığımız şiirlerden hareketle bu bölümde, Yüziyev'in şiirlerinde öne çıkan temalara ve bu temaları nasıl kurguladığına dair bir çerçeve ortaya konulmaya çalışılmıştır. İldar Yüziyev, şair kimliğiyle toplumsal sorunlara kayıtsız kalamayan bir Tatar aydınıdır. Benimsediği duruş perspektifinde toplumsal eleştiriyi yer yer oldukça sert bir uslupla dile getiren ve şiiri bu eleştiriyi ifade edebileceği bir özgürlük alanı olarak kullanan Yüziyev'in dikkat çeken bir başka yönü ise, neredeyse bütün şiirlerinin sonunda hayatın devam ettiği düşüncesini okura aktarmasıdır. Şair, olumsuzlukların hayatın

kaçınılmaz bir parçası olduğunu kabul etmek gerektiğini vurgularken, buna rağmen hayata umutla bakabilmenin insanlık adına taşıdığı önemi de sürekli hatırlatmaktadır. Bu yönüyle Yüziyev, Tatar toplumuna karamsarlık ve buhran aşılayan bir söylem kurmak yerine, yaşanan bütün zorluklara rağmen umudu koruyan bir bakış açısıyla var oluşunu ve sanat anlayışını yansıtmaya çalışmaktadır.

5.4. Yüziyev Edebiyat Dünyası

İncelediğimiz İldar Yüziyev şiir ve poemalarının zaman zaman belirli şahsiyetlere ithaf edildiğini görmek mümkündür. Bu durum, şairin eserlerinde doğrudan şiirini adadığı kişinin ismini vermesinden anlaşılmaktadır. Bu türdeki şiirlerin derinlemesine anlaşılabilmesi için, öncelikle eserin ithaf edildiği insanın hayat hikâyesini araştırma zaruriyeti doğmuştur. Dolayısıyla ithaf edilen şiir ve poemalar üzerinde yapılan inceleme, tez kapsamında İldar Yüziyev'in edebiyat dünyasında yer alan bu şahsiyetlerin biyografilerinin bulunduğu bir bölüm eklemeyi zorunlu kılmıştır. Zira incelenen şiirlerin kültürel derinliğini kavrayabilmek için, öncelikle Tatar entelektüellerinin hayatını anlamak gerektiği düşüncesindeyiz.

İldar Yüziyev; kendi döneminden önce yaşayan Abdullah Tukay, Hadi Taktaş ve Şeyhzade Babiç gibi önde gelen yazarların isimlerini bazı şiirlerinde geçirmiştir. Bu yazarlar haricinde, kendi döneminde yaşamış toplumun önde gelen kişilerinin biyografileri de aşağıdaki bölümde kısaca ele alınacaktır. Bu kişilerin biyografilerine yer verildikten sonra, onların hatırası için yazılan şiirlerin açıklık kazanacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, ilgili bölümde Tatar aydınının ve aydınlanmasının değerlendirilmesi uygun olacaktır. Yüzyıllardır kendi kapalı çevresinde yaşam âdetlerini koruyarak hayatına devam eden Tatarların oluşturduğu organik entelektüellektüalite alanı, İldar Yüziyev'in çevresinde de görülmektedir. Çalışmanın bu bölümüne kadar yaptığımız okumalarda, Tatar halkının kendi yaşam alanını korumak ve gelişimini sağlamak için çaba sarf ettiğini gözlemlemekteyiz. Bu entelektüel çevrenin oluşumu, zaman içerisinde belirli akademik şablonlara dayandırılabilmektedir.

Camus'nün 1951 yılında yayımlanan *L'Homme révolté* "Başkaldıran İnsan" adlı eserinde ortaya koyduğu yaklaşım doğrultusunda, başkaldıran bireyi, kendi içinde taşıdığı adalet ilkesini dünyada karşılaştığı adaletsizliğin karşısına koyan ve bu doğrultuda mevcut durumu kabullenmeyi reddeden kişi olarak ele almaktadır. (Camus, 2023 s: 29)

Camus'ye göre entelektüel, yalnızca düşünce üreten değil, aynı zamanda bu düşüncenin etik sorumluluğunu taşıyan ve gerektiğinde çoğunluğa karşı durabilen bir özne konumundadır. (Camus, 2023 s: 32)

Bu bölümde Camus'yü anarak başlamanın, anlamlı bir bakış açısı geliştirmek için kavramsal bir nokta olacağı düşüncesindeyiz. Öncelikle Entelektüel kavramının sözlük üzerindeki karşılığını incelediğimizde Latince *intellectus* "akıl, anlayış" sözcüğüne +al eki getirilerek türetilen "entelektüel" kavramı, Fransızcada "akıl, kavrayış" ve "aydın, kültürlü kişi" anlamlarında kullanılmaktadır. Türkçede ise sözlük karşılığı olarak sıfat biçiminde "aydın" anlamına gelmektedir. Tatarcada bu kavramı karşılayan kavram olarak *ağart-* арарту 1. Ağartmak, aklamak. 2. Beyaza boyamak, kireçlemek. 3. Kirini temizlemek. 4. Aydınlatmak, kültürlendirmek. (Öner, 2025, s. 17) *añ-bělěmlě* Kültürlü, aydın. (Öner, 2025, s. 26) *ceditçělěk* İdil-Ural ve Kırım bölgesinde XIX. yüzyılda eğitim yöntemlerinin gelişimiyle başlayan ve kültürün her alanına yayılan aydınlanma hareketi. (Öner, 2025, s. 79) *intělligěntsiya* Aydın sınıfı, aydınlar. *medeniyetlě* мәдәниятле Kültürlü, aydın, okumuş. *meğrifetçělěk* 1. Aydınlanma. 2. Rönesans. 3. Tatar toplumunda XIX. yüzyılda başlayan aydınlanma ve çağdaşlaşma hareketi. (Öner, 2025, s. 343) *zıyalı* Aydın, okumuş. Mustafa Öner'in Kazan Tatar Türkçesi sözlüğünde entelektüel kavramlarını ve aydın kavramını karşılamak için yer alan kavramlar belirtilen şekilde görülmektedir. Tatar aydınlanması dediğimizde akla ilk gelen oluşum Ceditçilik hareketi ve bu hareketin önünü ve arkasını kapsayan süreçtir. Bu dönemde bilindiği üzere okullarda ve sosyal hayatta bazı yenilikler yapılmış ve bu yenilikler kalıcı hâle getirilmeye çalışılmıştır. Sürecin sadece derinlikli siyasal ve toplumsal bir dönüşümle değil aynı zamanda bir entelektüel uyanış ve yeniden yapılanmayla da şekillendiğini belirtmekte fayda var. Bu bölümde, Tatar aydınlarının yetiştiği entelektüel ortam ve bu ortamın bireyler arası etkileşimle nasıl zenginleştiği açıklanması yazarların biyografilerinin aydınlatılması açısından uygun olacaktır. Çalışmanın bu başlığı, Tatar

aydınlanmasını merkeze alarak hem "aydın" kavramının ne olduğu hem de bu kavramın hangi kuramsal başlıklar altında değerlendirilebileceği sorularına odaklanmaktadır ve konu İldar Yüziyev'in şiirlerinde adı geçen önemli şahsiyetlerle sınırlı tutulacaktır. Daha önceki bölümlerde sözü edilen konunun teorik bir zemin temelinde değerlendirilmemiş olmasından kaynaklı bu bölümde aydınlanma çerçevesinin alt yapısının kavramsal olarak açıklaması yapılacaktır. Teorik zemin, merkeze alınan yazarlar açısından temel bir alt yapı oluşturacaktır. Bu doğrultuda, üç farklı aydın tipi üzerinden bir çerçeve oluşturulacaktır. Antonio Gramsci, Michel Foucault ve Edward Said'in aydın tanımlarına başvurularak kuramsal bir yapı kurulacaktır. Öncelikle Edward Said'in *sürgündeki entelektüel* kavramını açıklanması gerekmektedir. Sürgündeki entelektüel (bağımsız ve eleştirel duruş) Said'in Entelektüel kavramı, tıpkı kendisinin hissettiği gibi kökeni ve geçmişi itibarıyla kendisini sürgünde hisseder. Bununla beraber entelektüel marjinal ve yabancıdır. (Göker, 2004, s. 14) Bu durum dolayısıyla entelektüel genel bilinen doğruların dışına çıkabilen ve evrensel değerler doğrultusunda söz söyleyen kişi olmalıdır. Entelektüel bu mesajı ifade etmek ile sorumludur ve bu sorumluluğu evrensel ilkeler temelinde gerçekleştirir. (Çötok, 2006, s. 36) Kendini bulunduğu topluma ait hissetmemesi bu noktada önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Genel olarak Tatar entelektüellerine baktığımızda kendilerini bağlı bulundukları ortama ait hissettiklerini görmekteyiz bu bağlamdan bakıldığında, Said'in entelektüel kavramına pek uyum sağlamamaktadırlar. Foucault entelektüel kavramını *spesifik entelektüel* (uzmanlık alanında iktidarı ifşa) olarak açıklanmaktadır. Foucault entelektüeli, farklı disiplinlerde bilgisi olan kişi olarak değil tek alana yoğunlaşmış ve bu alanda derinlik sağlayan olarak tanımlamaktadır. Foucault'un spesifik entelektüel kavramı evrensel hakikateler adına konuşan büyük aydın figüründen ziyade belirli bir bilgi alanında uzmanlaşan ve iktidarın işleyişini görünür kılan kişidir. (Gündoğdu 2020: 113) Bu açıdan Tatar entelektüelleri üzerine genel bir değerlendirme yapacak olursak; *spesifik entelektüel* kavramı, Tatar aydınlarının halkı aydınlatma yolundaki görev bilinci ve tek bir alana bağlı kalmayıp farklı alanlarda uzmanlaşan çok yönlü yapıları sebebiyle, Tatar aydın profilini tam olarak karşılamamaktadır. Son olarak Gramschi'nin aydın fikri bağlamında Tatar aydınlarını ve İldar Yüziyev'in çevresini değerlendirecek olursak, Gramschi'nin *"Hapishaneden Mektuplar"* kitabındaki entelektüel kavramına açıklık getirilmelidir. Gramschi'nin

organik entelektüel olarak adlandırdığı kavram, belli bir sınıfın tarihsel ihtiyaçlarıyla ortaya çıkan ve onların düşünsel ve kültürel liderliğini üstlenen bir entelektüel figüründen oluşmaktadır. Burada toplumu sivil bir hareketle geliştiren ve çevresinde aydınlanmaya uygun kolektif yapı kuran, entelektüel topluluk fikri söz konusudur. (Gramsci, 2025) Tam da bu bağlamda Tatarların oluşturduğu, Tukay ve çevresinin toplandığı *Şark Kulübü*, İldar Yüziyev'in toplantılarına katıldığı, fikir alışverişi yaptığı ve belli zamanlarda etkinliklerin yapıldığı Tatar Yazarlar Birliği toplantıları, Gramschi'nin organik ve birbirini geliştiren entelektüel fikrine yakın durmaktadır. Tatar aydınlanma sürecinde; Ceditçilik hareketinin öncüsü İsmail Gaspıralı'nın ve diğer aydınların, bu sürecin temellerinin atılmasına sundukları katkının son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu dönemden sonra Kazan ve çevresindeki okullar halk tarafından finanse edilmiş ve kolektif bir düzen sağlanmıştır. Çarlık Rusyası'nın son dönemlerinde Tatar toplumunun kültürel ve eğitimsel düzeyi üzerine yapılan araştırmalar, bu toplulukta, öğrenimin dikkat çekici ölçüde gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. XIX. yüzyılın sonlarında Kazan vilâyetinde her bin Tatar'a 1,21 okul ve 55 öğrenci düşerken, aynı oranın Rus nüfusu için 0,88 okul ve 40 öğrenci seviyesinde kalması, Tatarlar arasındaki eğitim yaygınlığını açık biçimde göstermektedir. Ortodoks misyonu bünyesinde İdil boyu halklarının eğitim durumunu inceleyen S. V. Çilerina da, Müslüman Tatarların kendilerine özgü eğitim kurumlarını geliştirerek öğrenci sayısı bakımından Rusları geride bıraktıklarını belirtmektedir. (Devletşin, 1981, s. 45)

1914 yılında kaleme alınmış ve Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilen bir elyazması eserde ise Tatar toplumunun yeni fikirlere açık olduğu, bu kabiliyetin özellikle yeni usul (ceditçi) okullar ile geniş kitlelere ulaşan gazete ve dergiler aracılığıyla geliştiği vurgulanmaktadır. Nitekim Samara vilâyetinin Bugulmin kazasında yapılan nüfus sayımı da Tatarlar arasındaki okuryazarlık oranının Rus nüfusa kıyasla birkaç kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen resmî istatistiklerde Tatarların okuryazarlık oranları bakımından geride kalmış gösterilmesi, dönemin ideolojik ve siyasal yaklaşımını yansıtan çarpıcı bir çelişkiyi gözler önüne sermektedir. (Devletşin, 1981, s. 47)

Bu veriler, Tatar toplumunda okuryazarlığın yalnızca yaygın değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümünü besleyen bir dinamik olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Tatar

entelektüellerinin ortaya çıkışı, tesadüfî bir gelişme değil; güçlü bir eğitim geleneği, yaygın okuryazarlık ve basın faaliyetleriyle desteklenen tarihsel bir zeminin ürünüdür. Bu durum, Tatar entelektüellerinin özellikle modernleşme ve kimlik inşası süreçlerinde aktif ve toplumsal tabanla çok daha iç içe bir rol üstlenmelerini mümkün kılmaktadır. Metin ve dizin incelemesi kapsamında; Tatar toplumunun aydınlanma sürecine büyük katkı sunan Abdullah Tukay ve Hadi Taktaş gibi önemli isimlere, daha önce yapılan tez çalışmalarında da değinilmiştir. Bu şairler üzerine yapılan tez düzeyindeki detaylı çalışmalar olmasından dolayı, daha az bilinen ancak yazarın aydınlanma çevresini oluşturan entelektüel topluluklara dikkat çekilecektir. İncelediğimiz eserde yazar, bilinen ve haklarında tez çalışması yapılmış şairler, yazarlar haricinde pek çok isme dikkat çekmektedir. Bu aydınların aşağıdaki bölümde kısa biyografilerine değinilerek oluşan toplumsal gelişim halkasına dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Bunların haricinde İldar Yüziyev'in yakın çevresinde bulunan ve Tatar aydınlanma sürecini besleyen daha pek çok farklı isim bulunmaktadır. Bunlar tezin son bölümünde yer alan özel adlar dizini kısmında isim olarak verilmiştir.

Fen Doktoru İlfak Abdullin

Fen Doktoru İlfak Abdullin, 1992 yılında Elektronik Kimya Bilimleri Doktoru, 1993 yılında ise profesör unvanını almıştır. 1991 yılında Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından Onurlu Bilim ve Teknoloji Çalışanı unvanına layık görülmüştür.

İlfak Abdullin, 20 Mayıs 1942 tarihinde Baltasinskiy bölgesi Komarov-Zavod köyünde doğmuş, 28 Eylül 2003 tarihinde Kazan'da yaşamını yitirmiştir.

1967 yılında Kazan Kimya Teknoloji Enstitüsünden mezun olmuştur. 1970 yılında Tüben-Kama Bölümünde çalışmaya başlamış, 1974 yılından itibaren ise Tüm Birlik Tıbbi Aletler Bilimsel Araştırma Enstitüsünde bölüm müdürlüğü görevini üstlenmiştir. 1976 yılında Kazan Tıp Fakültesinde göreve başlamış; 1978–1998 yılları arasında İnorganik ve Analitik Kimya Bölüm Başkanlığı, 1998 yılından itibaren ise Genel ve Organik Kimya Bölüm Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Bilimsel çalışmalarını, durağan ve durağan olmayan elektroliz koşullarında kompozit elektrokimyasal kaplamaların bileşimi ve yapısına ilişkin teorik esaslar üzerine

yoğunlaştırmıştır. Ayrıca, koruyucu kompozit elektrokimyasal kaplamaların üretim özelliklerine uygun olarak geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürütmüştür. (Tatarica, t.y.-a)

Fesil Ahmet

Fasıl Ahmetov, 23 Mayıs 1935 tarihinde Kukmara rayonuna bağlı Saltuk-Yırıklı köyünde doğmuş, 6 Eylül 1998 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir. 1962 yılında Kazan Konservatuvarının Müzik Teorisi ve Kompozisyon Bölümünü A. Leman'ın öğrencisi olarak tamamlamıştır.

1957–1961 ve 1969–1975 yılları arasında Kazan Müzik Okulu ile Kazan Konservatuvarında müzik teorisi dersleri vermiştir. Ayrıca 1962–1964 yılları arasında Tataristan Kitap Neşriyatı ile TASSR Bakanlar Kurulu bünyesindeki Radyo ve Televizyon Komitesinde müzik yayınları redaksiyonunun baş editörü olarak görev yapmıştır.

Ahmetov, Tatar senfonik müziğinin gelişiminde önemli rol oynayan besteciler arasında yer almaktadır. Özellikle *Ferit Yarullin İsteléğéne* "Ferit Yarullin'in Hatırasına" adlı senfonik şiiri, kendisinin geniş çevreler tarafından tanınmasını sağlamıştır. Bestecinin eserlerinde sıklıkla rastlanan trajik anlatım, fa minör tonunda bestelediği *"Kazan"* Senfonisi'nde Tatar halkının tarihsel kaderi temasını daha derin bir biçimde işlemektedir. Bu eserde, 1552 yılında Kazan Hanlığı'nın işgali temel tarihsel olay olarak ele alınmaktadır.

Ahmetov'un senfonik yapıtları, yaşamın dinamizmini ve canlılığını yansıtan bir karaktere sahiptir. *"Tataristan"* ve *"Sabantuy"* adlı festival uvertürleri ile çeşitli enstrümantal konçertoları bu yaklaşımın belirgin örnekleri arasında yer almaktadır. Bestecinin oda müziği eserleri, Tatar müzik sanatının stilistik ve imgesel zenginliğine önemli katkılar sağlamış, Tatar halk ezgilerinin polifonik gelişim teknikleriyle bütünleşmesine olanak tanımıştır. Yaylı çalgılar dörtlüsü için bestelediği eserlerde, nefesli çalgılar için yazdığı kentetlerde ve yaylı kuartetlerinde, Ahmetov'un müzikal anlatım gücü ile insanın farklı ruh hâllerini yansıtmadaki başarısı açık biçimde görülmektedir.

Bestecinin şarkı repertuvarı oldukça geniştir. Onun melodik anlatımı özellikle aşk temasını işlediği romanslarında ve lirik şarkılarında belirgin şekilde hissedilmektedir. Eserleri; samimi anlatımı, güçlü melodik yapısı ve yoğun duygusal içeriğiyle dikkat çekmektedir. *"Nazlı Gölkeyĕm"* (Y. Kerim şiiri), H. Vahit'in *"Talak, Talak"* adlı tiyatro oyunu için bestelediği *Gölendem Cırı*, "Gölendem Türküsü", *Tañ Yoldızı* "Şafak Yıldızı"(M. Nogman şiiri) ve *Meḫebbetĕm Ezliym* "Sevgilim Arıyorum" (D. Kamaletdinova şiiri) bu eserlerin önde gelen örnekleri arasında bulunmaktadır. Ahmetov'un birçok bestesinde geleneksel müzik unsurları, yenilikçi anlayışı ve kendine özgü armonik yaklaşımıyla bütünleşmektedir.

Ahmetov'un bestecilik anlayışının temelini, Tatar halk müziğine özgü öğeleri dünya müzik kültürünün evrensel ilkeleriyle bir araya getirmesi oluşturmaktadır. Bestecinin müzik dili; yalın ve akıcı melodik yapı, özenle kurgulanmış orkestrasyon, dikkatle seçilmiş armonik unsurlar ve mizahi şarkılardan dramatik senfonilere kadar uzanan geniş bir anlatım yelpazesiyle şekillenmiştir. Eserleri, tanınmış yorumcular ve çeşitli müzik topluluklarının repertuvarlarında sıkça yer almıştır. Senfonik yapıtları ise V. Dudarova, F. Mansurov ve N. Rahlin yönetimindeki orkestralar tarafından seslendirilmiştir.

Ahmetov, Mikhail Glinka Devlet Ödülü ile Abdullah Tukay Devlet Ödülü'ne layık görülmüş; bu ödülleri sırasıyla 1975 ve 1988 yıllarında kazanmıştır.

Bestecinin öne çıkan eserleri arasında; M. Celil'in şiiri üzerine bestelediği *Çişme Cırı*, "Çeşme Türküsü*"* adlı senfonik ve vokal-senfonik kantat (1964), *Ferit Yarullin İsteläğĕne*, "Ferit Yarullin'in Hatırasına" adlı senfonik şiir (1969), halk çalgıları orkestrası için yazdığı *"Legenda"* (1970), *Ḳazan Simfoniyesĕ,* "Kazan Senfonisi" (1976), yaylı orkestra ve org için bestelediği *Ḫatıra* "Hatıra" poeması (1982), senfonik orkestra için "*Sabantuy"* (1985), piyano ve orkestra için konçerto (1983), keman ve orkestra için konçerto (1991) ile koloratur soprano ve senfonik orkestra için yazdığı *Aḳ Cır,* "Ak Türkü" (1992) bulunmaktadır. Bunların yanı sıra üç yaylı kuarteti (1960, 1969 ve 1982), viyolonsel topluluğu için bestelediği *Uylanuv*, "Düşünce" 1972, çeşitli tiyatro müzikleri ile 130'dan fazla şarkı ve romansı da bestecinin önemli eserleri arasında yer almaktadır. (Tatarica, t.y.-b)

Ayrat Arslan

Dram oyuncusu, sanatçı, estrada yönetmeni ve söz sanatı ustasıdır. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Milli Sanatçısı (1979) ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Milli Sanatçısı (1987) unvanlarına layık görülmüştür.

Ayrat Arslanov, 10 Nisan 1928 tarihinde Başkurdistan Cumhuriyeti'nin Büzděk rayonundaki Ahun köyünde doğmuş, 23 Nisan 2010 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir. Tatar Tiyatro Teknik Okulunu 1949'da, Devlet Tiyatro Sanatları Enstitüsü'nü (GİTİS) ise 1967'de tamamlamıştır. 1948'den itibaren Tatar Radyosu'nda spiker olarak çalışmaya başlamıştır.

1956–1961 yılları arasında Tatar Akademik Tiyatrosu'nda seyircinin büyük beğenisini kazanan roller üstlenmiştir. Bunlar arasında Bulat, *Zeñger Şal,* "Lacivert Şal" K. Tinçurin, 1956, "*Mirvali*", T. İzzat, 1956, Aliş "Musa Celil", N. İsěnbět, 1957, Möḫemmetşa, *Ḳız Urlav*, "Kız Kaçırma" M. Kěrim, 1958, Basıyr, *"Tormış Cırı",* "Hayat Şarkısı" M. Ěmir, 1958, Dominik, *Raburden Tokımı,* "Rabourdin'in Mirasçıları" , É. Zola, 1959 ve Tahir *"Tahir-Zöhrě",* "Tahir ile Zühre" F. Burnaş, 1959 rolleri yer almaktadır.

1961–1965 yılları arasında Kazan Televizyon Stüdyosu'nda oyuncu ve spiker olarak görev yapmış, 1965 yılından itibaren Tataristan Filarmonisinde estrada sanatçısı, 1985 yılından sonra ise yönetmen olarak faaliyet göstermiştir.

Arslanov, uzun yıllar boyunca Moskova, Leningrad ve diğer şehirlerin konser salonlarında Tatar edebiyatı eserlerini tanıtmış; Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Almanya ve Finlandiya gibi ülkelerde turnelere katılmıştır. Tatar yazarlarının Arslanov tarafından seslendirilen eserleri, Sovyetler Birliği'nin *"Melodiya"* plak şirketi tarafından gramofon kayıtlarına alınmıştır.

Sanatçının *Şağıyrněñ Tormışı* "Şairin Hayatı" (Abdullah Tukay hakkında), *Rossiyede Yeşěvçeler*, "Rusya'da Yaşayanlar" (Hesen Tufan eserleri üzerine), *Geroy-Şağıyr* "Kahraman Şair" (Musa Celil eserleri üzerine), *Böyěk Ciñüvge 50 Yıl* "Büyük Zaferin 50. Yılı", Tataristan – "*Tuġan Cirěm* "Tataristan- Doğduğum Yer" ve *Milliy Ḳayġı* "Milli Endişe" (A. İsḫakıy ve A. Tuḳay eserleri üzerine) adlı programları ile S. Ḫekim, Ḫ. Tufan

ve çağdaş Tatar yazarlarının eserleri üzerine hazırladığı edebî kompozisyonlar, Tatar millî sanatında önemli olaylar olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Rus klasiklerinin ve farklı milletlere mensup şairlerin eserlerini Tatarca ve Rusça olarak seslendirmiştir.

Arslanov'un icra üslubu; çok katmanlı intonasyonu, melodik etkileyiciliği, yurttaşlık bilinci taşıyan patetik anlatımı, samimi lirizmi ve ince mizah anlayışıyla dikkat çekmektedir.

Abdullah Tukay devlet nişanı alan sanatçı, ayrıca Rusya Güzel Söz Ustaları Yarışması (1970) ile A. S. Puşkin'in 175. yılı anısına düzenlenen söz sanatçıları yarışmasında (1974) ödüller kazanmıştır. Sanatçının hatırasını yaşatmak amacıyla Kazan'daki bir sokağa onun adı verilmiştir. (Tatarica, t.y.-c)

Rafael Safin

Rafael Safin, Tatar şairi, oyun yazarı ve çevirmen olarak Tatar edebiyatının önemli isimleri arasında yer almaktadır. 16 Şubat 1932 tarihinde Başkurdistan'ın Kıginski bölgesine bağlı Yılanlı köyünde doğmuş, 22 Aralık 2002 tarihinde Ufa'da hayatını kaybetmiştir. Tam adı Rafael Ahmetsafa oğlu Safin olan sanatçı, kırsalda yaşayan bir Tatar ailesinde dünyaya gelmiştir.

Annesinin günlük yaşamında şarkılar söylemesi, kendi söz ve bestelerini oluşturması, Safin'in sanatsal gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Küçük yaşlardan itibaren müziğe ilgi duyan Safin, şarkı söylemeye ve çeşitli müzik aletlerini çalmaya başlamış, özellikle akordeona büyük bir ilgi göstermiş ve bu enstrümanı yaşamının sonuna kadar yanında taşımıştır. (Tatarlar.info, 2022)

Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra eğitimine Ufa Yatılı Okulunda devam etmiş, 1947 yılında ise Ufa Müzik Kolejine kabul edilmiştir. Burada düğmeli akordeon çalmayı kısa sürede öğrenmiş, besteci olma düşüncesini geliştirmiş ve ilk şiirlerini kaleme almaya başlamıştır. 1952 yılında Moskova'daki Edebiyat Enstitüsünde öğrenim görmeye

başlamış, bu dönemde daha sonra yaşamını paylaşacağı hemşehrisi ve öğrencisi Gülli Mubarakova (1936–2019) ile tanışmıştır.

Safin, fırsat buldukça doğduğu köye giderek ailesini ziyaret etmiş, odun taşıma ve ot biçme gibi işlerde onlara yardım etmiştir. Köye yaptığı ziyaretler yalnızca ailesi için değil, köy halkı açısından da önemli bir buluşma niteliği taşımıştır. Köy okulunda çocuklarla bir araya gelmiş, akordeon çalıp şarkılar söylemiş ve kendi şiirlerini okumuştur. Çocuklar ise bu etkinlikleri büyük bir ilgiyle takip etmiştir.

Eğitimini tamamladıktan sonra Sovyet Başkurtistanı gazetesinde edebiyat ve sanat bölümü başkanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra Aḳ İdël dergisinde şiir ve sanat bölümü başkanlığını yürütmüş, 1974–1983 yılları arasında Başkurt Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. 1992 yılından itibaren ise M. Gafuri Başkurt Akademik Tiyatrosunda repertuvar müdür yardımcısı olarak çalışmıştır.

Safin'in ilk şiirleri 1950'li yıllarda cumhuriyet gazetelerinde yayımlanmaya başlamıştır. İlk şiir kitabı olan Hayatın Emri, 1956 yılında okuyucuyla buluşmuştur. On şiir ve aynı adı taşıyan bir şiiri içeren bu eser, hem okurlar hem de edebiyat eleştirmenleri tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Kitapta savaşın etkisi altında şekillenen insan yaşamları, dramatik ve duygusal yönleriyle ele alınmaktadır.

Daha sonraki yıllarda "Huzurlu Aşkı Bilmiyorum", "Yuryuzan'da Bahar", "Güven" ve "Turnalar Uçuyor" adlı şiir kitaplarını yayımlamıştır. Bu eserlerde Safin, güçlü toplumsal duyarlılığa sahip, lirik yönü belirgin bir şair kimliği ortaya koymuştur. Şiirleri; yoğun duygusal anlatımı, felsefi derinliği, yaşamın anlamına ve memleketinin geleceğine ilişkin düşünceleriyle dikkat çekmektedir.

İnanç, Ekmeğin Sesi, Akordeoncu ve benzeri şiirlerinde toplumsal sorunlara duyarlı, etkili bir anlatım geliştirmiştir. Şair, farklı şiir tekniklerini ve sanatsal anlatım olanaklarını ustalıkla kullanmıştır. Eserlerinde yer alan felsefi düşünceler, ülkesinin kültürel ve manevi değerlerini yansıtan güçlü imgelerle bütünleşmiştir. Bunun yanında sıcak, içten ve samimi anlatımı sayesinde okuyucularıyla güçlü bir bağ kurmayı başarmıştır.

Rafael Safin, çağdaş Tatar şiirinin özgün temsilcileri arasında kabul edilmektedir. Şiirlerinde yer alan lirik kahraman; yaşama olumlu yaklaşan, üretken, samimi ve insanlara açık bir kişilik olarak tasvir edilmektedir. Şair, doğup büyüdüğü coğrafyanın güzelliklerini canlı ve etkileyici bir anlatımla eserlerine yansıtmıştır. Şiirlerinin önemli bir bölümü besteciler tarafından şarkı hâline getirilmiştir.

Şair kimliğinin yanı sıra başarılı bir çevirmen olarak da tanınan Safin, Bahar Bekleyişi, Ruhumun Yıldızları ve Ateşte Dans adlı şiir kitaplarında hem estetik hem de düşünsel bakımdan daha olgun bir anlatıma ulaşmıştır. Bu eserlerde gerçek yaşamın karmaşık yönlerini daha kapsamlı biçimde ele almış ve ideolojik ile estetik bakımdan daha gelişmiş bir yaklaşım ortaya koymuştur. Edebiyat yaşamı boyunca yaklaşık yirmi kitap kaleme almış, eserleri birçok dile çevrilmiştir.

Safin, oyun yazarlığı alanında da önemli eserler vermiştir. Soytarı, Yabani Kazlar, Sevgili Baldızım ve diğer tiyatro oyunları uzun yıllar sahnelenmiş ve günümüzde de sahnelenmeye devam etmektedir. Bu oyunlarda ahlaki ve etik değerler, farklı yaşam anlayışlarının çatışması, gelenek ile yenilik arasındaki mücadele ve bireyin toplum içindeki konumu gibi temalar işlenmektedir.

Rafael Safin, kişiliğiyle de çevresinde saygı uyandıran bir isim olarak tanınmıştır. İnsanlarla tartışmaktan kaçınmış, herkesi dinlemeye özen göstermiş ve yardımsever tavrıyla öne çıkmıştır. Ağır hastalık dönemlerinde dahi yaşadığı zorluklardan yakınmamış, doğduğu topraklara olan bağlılığını yaşamı boyunca sürdürmüştür. Özellikle Kiginsky Bölgesi, çocukluk yıllarını geçirdiği köy ve Ay nehri onun şiirlerinde sıkça yer verdiği mekânlar arasında bulunmaktadır. Doğduğu yöreye birçok şiir ithaf etmiş, hemşehrileri de her yıl kendisini memleketine davet ederek onunla bir araya gelmeyi gelenek hâline getirmiştir.

Anısını yaşatmak amacıyla Yılanlı köyündeki kütüphane binasına adına bir anma plaketi yerleştirilmiştir. Ayrıca 2012 yılında, uzun yıllar yaşadığı ve çalıştığı Ufa'daki Gafuri Caddesi 25/1 numaralı binaya da bir anma plaketi konulmuştur. Aynı yıl Kiginsky Bölgesi'nde Rafael Safin Edebiyat ve Sanat Ödülü oluşturulmuş olup bu ödül her yıl düzenli olarak verilmektedir. (Tatarlar.info, 2022)

Engam Atnabayev

Engam Atnabayev, şair ve dramaturg kimliğiyle Başkurt ve Tatar edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Sanata yaptığı katkılar nedeniyle 1977 yılında Başkurt Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sanat Emekçisi onur ödülü, 1988 yılında RSFSC Sanat Emekçisi onur ödülü unvanlarına layık görülmüş, 1997 yılında ise Başkurdistan Cumhuriyeti Halk Şairi unvanını almıştır.

Engam Atnabayev, 23 Şubat 1928 tarihinde Başkurdistan Cumhuriyeti'nin Tateşle rayonuna bağlı İske Kürdem köyünde doğmuş, 13 Ekim 1999 tarihinde Ufa'da yaşamını yitirmiştir. Edebî eserlerini hem Tatarca hem de Başkurtça kaleme almıştır.

1943–1951 yılları arasında İske Kürdem Ortaokulunda öğretmen olarak görev yapmıştır. Daha sonra 1951–1968 yılları arasında Ufa'da yayımlanan Kızıl Tan gazetesinde edebiyat çalışanı ve bölüm müdürü olarak çalışmıştır. 1977–1989 yılları arasında ise Hanak dergisinde genel yayın yönetmeni yardımcılığı görevini yürütmüştür.

Atnabayev'in eserleri ilk kez 1946 yılından itibaren çeşitli basın organlarında yayımlanmaya başlamıştır. Şairin ilk şiir ve poema kitabı olan *Yörek Menĕn Höyleşev* "Yürekle Konuşma", 1958 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Bu eser, gençlik yılları savaş dönemine rastlayan kuşağın duygu ve düşüncelerini konu edinmektedir.

Şairin eserlerinde temel tema, çağdaş insanın yaşamı ve toplumsal gerçekliğidir. Bu yaklaşım özellikle *Yeşlĕk Menen Oçraşıv* "Gençlikle Buluşma" (1961), *Yıldarźan Yırźar Ķala* "Yıllardan Türküler Kalır" (1975), *Möhebbet Yulı* "Sevgi Yolu" (1982), *Şigirler hem Poemalar* "Şiirler ve Poemalar" (1993) ve *Ciz Kıñğırav Moñnarı* "Pirinç Çan Ezgileri" (1998) adlı şiir kitaplarında belirgin biçimde görülmektedir. Atnabayev'in şiir dili; nükteli anlatımı, içten üslubu, lirik söyleyişi ve zarif mizah anlayışıyla öne çıkmaktadır.

Atnabayev, *Ul Ķayttı* "O Geri Döndü", 1960 adlı tiyatro eserinde, esaretin ağır koşullarını yaşamasına rağmen vatanına bağlılığını sürdüren bir Sovyet askerini konu edinmiş ve bu temayı işleyen ilk yazarlardan biri olmuştur. *Şoñķar* "Şah Kartal", 1968 adlı oyununda

ise şair Şeyhzade Babiç'i tiyatronun başkahramanı olarak ele almıştır. Bunun yanında *Ĕsĕ Hökömö* (1963), *Zakonlı Nikah Mĕnen!* (1965), *Möhebbet Turında Yır* "Sevgi Hakkında Şarkı" (1968), *Balaķayźarım* "Çocuklarım" (1970) ve *Ut* "Ateş"(1975) adlı tiyatro eserlerinde hem güncel toplumsal konulara hem de tarihî olaylara yer vermiştir.

Atnabayev'in birçok tiyatro eseri Başkurdistan ve Tataristan'daki tiyatrolarda sahnelenmiştir. Yazarın eserlerinde toplumsal sorunlar ön planda tutulurken, güçlü olay örgüsü, yoğun dramatik yapı ve ince mizah anlayışı bir arada kullanılmıştır. (Tatarica, t.y.-d)

Tufan Miñnullin

Tufan Miñnullin, dramaturg, gazeteci-yazar ve toplum adamı kimliğiyle Tatar edebiyatı ve tiyatrosunun önde gelen isimleri arasında yer almaktadır. Sanat alanındaki katkıları dolayısıyla 1978 yılında Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Onurlu Sanat Emekçisi, 1984 yılında RSFSC Onurlu Sanat Emekçisi ve 1995 yılında Başkurdistan Onurlu Sanat Emekçisi unvanlarına layık görülmüştür. Ayrıca 2005 yılında Tataristan Halk Yazarı unvanını almıştır.

Tufan Minullin, 25 Ağustos 1935 tarihinde Kama Tamağı rayonuna bağlı Ulu Merethuca köyünde doğmuş, 2 Mayıs 2012 tarihinde Kazan'da yaşamını yitirmiştir.

1961 yılında Moskova'daki M. S. Şçepkin Tiyatro Okulundan mezun olmuş, 1977 yılında ise Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü bünyesinde düzenlenen Yüksek Edebiyat Kurslarını tamamlamıştır. Öğrenim sürecinde Rus ve Avrupa tiyatrosunun seçkin örneklerini yakından inceleme fırsatı bulmuştur.

Meslek yaşamına tiyatro oyuncusu olarak başlayan Miñnullin, 1961–1962 yılları arasında Menzelinsk Dram Tiyatrosunda, 1962–1963 yılları arasında ise Tatar Akademik Tiyatrosunda görev yapmıştır. Ardından 1963–1964 yıllarında TASSR Bakanlar Kuruluna bağlı Radyo ve Televizyon Komitesinde baş editör olarak çalışmış, 1964–1968 yılları arasında ise Çayan dergisinde edebî çalışan olarak faaliyet göstermiştir.

1984–1989 yılları arasında TASSR Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu Başkanlığı ile RSFSC Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerini yürütmüştür. 1994 yılından itibaren Tatar

Yazarlar Birliği Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bunun yanında 1985–1990 yılları arasında TASSR Yüksek Sovyeti milletvekilliği, 1989–1992 yılları arasında SSCB Halk Milletvekilliği ve 1995 yılından itibaren Tataristan Cumhuriyeti milletvekilliği yaparak siyasal yaşamda da etkin rol oynamıştır.

Minullin'in ilk edebî ürünleri tek perdelik oyunlar, skeçler ve mizahî hikâyelerden oluşmaktadır. Onun dramaturg olarak tanınmasını sağlayan ilk önemli eserleri, genç sanatçıların yaşamını konu alan *Milevşeněñ Tuġan Köně* "Milevşenin Doğum Günü" (1968) adlı dram ile aile içindeki ahlaki sorunları ele alan *Nigěz Taşları* "Temel Taşları" adlı komedidir.

Yazar, dramaturginin farklı türlerinde eserler vermiştir. Oyunlarının büyük bölümü Tataristan, Başkurdistan, Kazakistan, Özbekistan, Çuvaşistan ve Mari Cumhuriyeti tiyatrolarında sahnelenmiştir. Eserlerinin bir kısmı televizyon aracılığıyla izleyiciyle buluşmuş, bazıları ise tiyatro alanında yayımlanan merkezî dergilerde yayımlanmıştır. Miñnullin'in dramaturgisi; tür bakımından gösterdiği çeşitlilik, halk konuşma diline yakın doğal diyalogları ve güçlü kompozisyon anlayışıyla dikkat çekmektedir.

Yazarın eserlerinde çağdaş toplumun karşı karşıya bulunduğu karmaşık sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Dramaturgisinin temel özelliklerinden biri, bireyin kişilik gelişimini konu edinen oyunlara ağırlık vermesidir. *Kitěr Yulıñ Yıraķmıy? "Gideceğin Yol Uzak mı?"* (1975), *Adem Balasına Yal Kirěk* "İnsanoğluna Dinlenmek Gerek" (1980) ve *Monda Tuvdıķ, Monda Üstěk* "Burada Doğduk Burada Büyüdük"(1982) bu anlayış doğrultusunda kaleme alınan eserler arasında yer almaktadır. Özellikle *Milevşeněñ Tuġan Köně* "Milevşenin Doğum Günü", *Duslar Cıyılġan Cirdě* "Dostların Toplandığı Yerde" (1976) ve *Ḫuşıġız!* "Hoşçakalın"(2000) adlı üçlemesinde Tatar yaratıcı aydınlarının karmaşık yaşamları ele alınırken, toplumun bireye karşı taşıdığı sorumluluk da sorgulanmaktadır.

Miñnullin'in ikinci grupta değerlendirilen eserlerinde ise kişiliklerini tamamlamış ve yaşamda kendi yolunu belirlemiş kahramanlar ön plana çıkmaktadır. *İr-Yěğětler* "Er Yiğitler" (1971), *Üzeběz Saylaġan Yazmış* "Kendi seçtiğimiz Kader" (1973), *Ay Bulmasa, Yoldız Bar* "Ay Olmazsa Yıldız Var" (1977) ve *Eniyler hem Bebiyler* "Anneler ve

Bebekler" (1983) adlı oyunlarda hayatın güçlükleriyle mücadele edebilen güçlü karakterler işlenmektedir.

Yazarın düşünsel yönünü en güçlü biçimde yansıtan eserlerinden biri Eldermeşten Ělměnděr (1976) adlı felsefî komedidir. Bu oyunda insan ruhunun direnme gücü ön plana çıkarılmakta, yaşamın ölüm karşısındaki üstünlüğü temel düşünce olarak vurgulanmaktadır.

Miñnullin'in dramaturjisinde tarihî kişilikler ve tarihî olaylar da önemli bir yer tutmaktadır. *At Ķarağı* "At Hırsızı" (1972) adlı dramda özgürlüğü uğruna mücadele eden tarihî bir karakter işlenirken, *Moñlı Běr Cır* "Hüzünlü Bir Şarkı"(1981) adlı romantik trajedide Musa Celil ve mücadele arkadaşlarının yaşamı konu edilmektedir. *Bez Kiteběz, Sez Ķalasız* "Biz Gidiyoruz Siz Kalıyorsunuz" (1986) adlı eserin başkahramanı Abdullah Tukay, *Ağıla da Bolıt Ağıla* "Akıp Giden Bulut" (2001) adlı oyunun merkezindeki tarihî kişilik ise H. Tufan'dır.

1990'lı yıllarda Miñnullin'in eserleri yeni konu ve karakterlerle daha da zenginleşmiştir. *Vöcdan Ġazabı* "Vicdan Azabı" adlı oyunda toplumsal sistem değişiminin bireyin düşünce dünyası üzerindeki etkileri ele alınırken, *İlgizěr + Vera* adlı dram karma evlilik sorununu, *Şecere* ise kuşaklar arasındaki geçiş ve değer aktarımı problemlerini konu edinmektedir.

Miñnullin, eserlerinde Tatar halkının tarihî, dili ve kültürel kimliği üzerinde önemle durmuş; toplumsal değişim süreçlerini anlamaya çalışırken, yüzyıllardır sürdürülen halk geleneklerinin zamanla zayıflamasının nedenlerini de sorgulamıştır. Söyerke adlı eserinde ise aşk, sorumluluk ve ahlaki değerler temel problem alanı olarak ele alınmaktadır.

Yazar, ayrıca Aliasġar Kamal ile Kěrim Tinçurin'in oluşturduğu komedi geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Komedileri biçim ve içerik bakımından çeşitlilik göstermektedir. Elděrměşten Elmender karakter komedisi, *Yěşlegem – Cülerlěgěm* "Gençliğim Deliliğim" ile *Yörěk Mayım* "Yürek Yağım" olay komedisi, *Dilefrüzge Dürt Kiyev* "Dilefruz'a Dört Damat", *Beylençěk* "Musallat" ve

Baca Mal Tügël, Kece Tuġan Tügël “Bacanak Mal Değil Keçi Akraba Değil” satirik komedi örnekleri arasında değerlendirilmektedir.

Çocuklar için yaklaşık yirmi tiyatro eseri kaleme alan Miñnullin, özellikle *Avıl Etě Akbay* “Köy Köpeği Akbay” ve *Akbay Nige Küñělsěz?* “Akbay Neden İsteksiz?” adlı oyunlarıyla çocuk dramaturgisine de önemli katkılar sağlamıştır. Bunun yanında hikâye yazarı, gazeteci ve eleştirmen kimliğiyle de tanınmaktadır. *Duslıķ Ḫaķına* “Dostluk İçin” (1965), *Çişmě Cırı* “Çeşme Türküsü” (1968), *Utırıp Uylar Uyladım* “Oturup Düşünceler Düşündüm” (1997–2005) ve *Tatarnıñ Běr Balası* “Tataın Bir Çocuğu” (2003) adlı eserleri bu yönünü yansıtan önemli çalışmaları arasında yer almaktadır.

Miñnullin, 1974 yılında Musa Celil Komsomol Ödülü’ne, 1979 yılında Abdullah Tukay Devlet Ödülü ile Konstantin Stanislavski Devlet Ödülü’ne layık görülmüştür. Ayrıca Şeref Nişanı ile Tataristan Cumhuriyeti Önündeki Hizmetleri İçin Nişanı başta olmak üzere çeşitli devlet nişan ve ödülleriyle onurlandırılmıştır. (Tatarica, t.y.-e)

Lebibe İhsanova

Lebibe İhsanova, 23 Ağustos 1923 tarihinde günümüzde Kirov Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Vyatskiye Polyany rayonuna bağlı Tüben Şön köyünde, öğretmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1941 yılında Tataristan’ın Kukmara rayon merkezindeki Tatar ortaokulundan mezun olduktan sonra iki yıl boyunca doğduğu köyde bulunan yedi yıllık okulda kıdemli öncü lider olarak görev yapmış, aynı dönemde kolhozun tarım biriminde brigadir yardımcılığı görevini de üstlenmiştir.

1943 yılında Kazan’a giderek V. İ. Ulyanov-Lenin Devlet Üniversitesinin Coğrafya Fakültesine kaydolmuştur. Üniversite öğrenimi sırasında edebiyata olan ilgisi artmış; şiirler yazmaya başlamış, yeni kurulan Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenim gören öğrencilerle yakın ilişkiler kurmuş, onların edebiyat çevrelerine katılmış ve dönemin tanınmış yazarlarıyla tanışma fırsatı elde etmiştir.

Üniversitenin son sınıflarında, ileride başarılı bir yazar olacağının işaretlerini veren ilk nesir eseri *Köměş Yılġa* “Gümüş Nehir” adlı povestini kaleme almıştır. Doğayı, doğal zenginlikleri ve bu zenginlikleri araştıran jeologlarla birlikte yolculuğa çıkan genç bir

çocuğun maceralarını konu alan eser, 1948 yılında yayımlanmasının ardından çocuk edebiyatının sevilen eserleri arasında yerini almıştır.

Lebibe İhsanova, 1945 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisine (KPSS) üye olmuştur. 1948 yılında üniversite eğitimini tamamladıktan sonra çalışmalarını tamamen edebiyat ve gazetecilik alanına yöneltmiştir. 1948–1950 yılları arasında Tataristan Radyo Komitesinde çocuk programları editörü olarak görev yapmış, 1955–1960 yılları arasında cumhuriyet çocuk dergisi Pionnerin (günümüzde Yalkın) baş editörlüğünü yürütmüş, 1960–1967 yılları arasında ise Tataristan Kitap Neşriyatının gençlik ve çocuk edebiyatı reda ksiyonunda editör olarak çalışmıştır.

Bu yıllarda edebî üretimi önemli ölçüde artmıştır. İlk uzun hikayesinin ardından *Cir Astında Cidĕ Kön* "Yer Altında Yedi Gün", *Yaḳtı Uylar* "Aydınlık Fikirler", *Niyaz, Niyaz Mektepte* "Niyaz, Niyaz Okulda", *Tal Bögĕle* "Söğüt Eğilir", *Robinzonnar Lagĕrında* "Robinsonlar Kampında" ve *Saralan Malayları* "Saralan Çocukları" adlı povestleri ile *Söylenmegen Sĕr* "Söylenmemiş Sır" ve *Tav Çeçegĕ* "Dağ Çiçeği" adlı hikâye kitaplarını yayımlamıştır. Genç okurlara yönelik kaleme alınan bu eserlerde ilgi çekici olay örgüsü ve macera unsurları aracılığıyla çocukların hayal dünyası ile romantik eğilimleri yansıtılmış, okuyucuların belleğinde yer eden canlı karakterler oluşturulmuştur.

1967–1978 yılları arasında Kazan Utları dergisinde sorumlu sekreter olarak görev yapan İhsanova'nın özellikle *Oçḳın* "Kıvılcım" (1969) ile *Göller Koyaşḳa Karıy* "Güller Güneşe Bakar" (1972) adlı uzun hikayeleri öne çıkmaktadır. Olay örgüsü ve karakterleri bakımından birbirini tamamlayan bu iki eserde yazar, tarihî konulara yönelerek Kazan'daki Ekim Devrimi günlerini ve devrim sonrasında yaşanan mücadele dönemini edebî bir bakış açısıyla işlemiştir.

İhsanova'nın eserlerinin bir bölümü Rusça, Ukraynaca, Estonca, Çuvaşça ve Başkurtçaya çevrilmiştir. Bunun yanı sıra yazarlık yaşamının ilk dönemlerinden itibaren çeviri faaliyetlerinde de aktif olarak yer almıştır. Rus yazar Lev Kassil'in *Ulitsa mladşego Sına Keçe Ulnıñ Uramı* "Küçük Oğul Sokağı", 1953 ile Çuvaş yazar A. Talvir'in *Na Buinskom Trakte* "Buva Yulında", 1958 adlı uzun hikayeleri, Tatar çocuk okuyucularıyla İhsanova'nın çevirileri sayesinde buluşmuştur.

İhsanova, günlük gazetelerde de düzenli olarak yazılar yayımlamış; yaşamın farklı alanlarını konu alan çok sayıda röportaj, edebî eser incelemesi ve özellikle çocuk edebiyatının sorunlarına ilişkin eleştirel makaleler yayımlamıştır.

1965 ve 1973 yıllarında iki kez Kazan Şehir Sovyeti milletvekili seçilen İhsanova, 1959–1974 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu üyeliği görevini yürütmüştür. Ayrıca 1967–1968 ve 1972–1974 yıllarında birincil parti örgütünün sekreterliğini üstlenmiş, çeşitli dönemlerde RSFSC ve SSCB Yazarlar Kongrelerine delege olarak katılmıştır.

Tatar çocuk edebiyatının gelişimine sağladığı katkılar ve gazetecilik alanındaki çalışmaları dolayısıyla 1972 yılında Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Onurlu Kültür Çalışanı, 1983 yılında ise RSFSC Onurlu Kültür Çalışanı unvanlarına layık görülmüştür.

İhsanova, 1958 yılından itibaren Sovyet Yazarlar Birliği üyesi olarak faaliyet göstermiştir. (Matbugat.ru, t.y.)

Arifcan Ahunov

Arifcan Ahunov, yazar ve toplum adamı kimliğiyle Tatar edebiyatının önde gelen isimleri arasında yer almaktadır. Edebiyat ve kültür alanındaki hizmetleri nedeniyle 1985 yılında SSCB Onurlu Sanat Emekçisi unvanına layık görülmüş, 1993 yılında Tataristan Cumhuriyeti Halk Yazarı unvanını almıştır. Ayrıca 1998 yılında Tataristan Bilimler Akademisinin onursal üyesi seçilmiştir.

Arifcan Ahunov, 18 Eylül 1925 tarihinde Arça kantonuna bağlı Öçile köyünde doğmuş, 4 Haziran 2000 tarihinde Kazan'da yaşamını yitirmiştir.

1952 yılında Kazan Devlet Üniversitesinden mezun olan Ahunov, 1951–1956 yılları arasında *Sovyet Edebiyatı* dergisinde görev yapmıştır. Daha sonra 1963–1965 ve 1967–1968 yıllarında TASSR Yazarlar Birliğinin Elmet şubesinde sorumlu sekreter olarak çalışmıştır. 1971–1974 yılları arasında *Kazan Utları* dergisinin genel yayın yönetmenliğini üstlenmiş, 1974–1984 yılları arasında ise TASSR Yazarlar Birliği

başkanlığı görevini yürütmüştür. Aynı dönemde RSFSC Yazarlar Birliği sekreterliği görevini de sürdürmüştür.

Ahunov'un eserleri 1951 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. İlk hacimli nesir eseri olan *Yeşlĕk Yemĕ* "Gençliğin Güzelliği" adlı povesti, üniversite gençliğinin yaşamını konu almakta olup 1956 yılında yayımlanmıştır. Tataristan'daki petrol işçilerinin yaşamını anlatan *Ḫezine* "Hazine", Rusça çevirisi *Klad,* 1963 adlı romanı ile *Çiklövĕk Töşĕ* "Ceviz İçi", 1973 adlı uzun hikayesi sayesinde 1973 yılında Abdullah Tukay Devlet Ödülü'ne layık görülmüştür. Ḫazina romanı daha sonra 1977 yılında Sverdlovsk Film Stüdyosu tarafından sinemaya uyarlanmıştır.

Yazar, *Ḳanatlar Ḳaya İlte?* "Kanatlar Nereye Götürür" (1967), *"İy Kaděyrlĕ Tuġan Yaḳ"* "Ey Değerli Doğduğum Yer" 1971, M. Zaripov ile birlikte ve *Yoldızlar Ḳalḳa "*Yıldızlar Doğuyor" (1980) adlı röportaj ve belgesel povestlerin yanı sıra *Utlar Yana Uçaḳta* "Ateşler Yanıyor Ocakta" (1976) adlı tiyatro eserinin ve *Çişmĕlĕr Bĕlen Söylĕşüv* (1985) " Çeşmelerle Konuşuyorum" başlıklı edebî-eleştirel makaleler kitabının da yazarıdır.

Ahunov'un eserlerinde petrol işçileri, köylüler, çeşitli kurumlarda görev yapan yöneticiler ve yaratıcı aydınlar başlıca karakterler olarak yer almaktadır. Tarihî konulara da yönelen yazar, 1930'lu yıllarda Berezniki kentindeki kimya fabrikasının inşasını konu edinen *Arduvan Batır* adlı belgesel uzun hikayesi 1974 yılında kaleme almıştır. Bunun yanı sıra, XX. yüzyılın ilk yarısında Tatar toplumunda yaşanan dramatik gelişmeleri ele alan *İdĕl Kızı* adlı eseri 1978–1986 yılları arasında yayımlamıştır. Bu eser daha sonra 1992 yılında Rusçaya *"Doç Volgi"* adıyla çevrilmiştir.

Dramaturg kimliğiyle de tanınan Ahunov, *"Çulpı Cırı"* (1959), *Tıñġısız Yörek* "Huzursuz Yürek" (1959, F. Mostafin ile birlikte) adlı tiyatro eserlerinin yanı sıra Şerif Kamal'ın *Akçarlaklar* " Martılar" adlı uzun hikayesinden uyarlanan aynı isimli sahne eserinin (1971) yazarıdır.

Çağdaş edebiyat üzerine analitik makaleler ile yazar ve sanatçıların yaratıcı kişiliklerini konu alan incelemeleri hem cumhuriyet basınında hem de merkezî yayın organlarında yayımlanmıştır. Ayrıca Mikhail Şoloḫov, Aleksandr Ostrovski, Anton Makarenko ve Vitali Zakrutkin gibi yazarların eserlerini Tatarcaya kazandırmıştır.

Ahunov'un uzun hikâyeleri Rusçanın yanı sıra Ukraynaca, Azerbaycan Türkçesi, Özbekçe, Kırgızca, Kazakça, Başkurtça, Udmurtça, Çuvaşça, Mari ve Yakutça dâhil birçok dile çevrilmiştir. 1974–1984 yılları arasında SSCB Yüksek Sovyeti milletvekili olarak da görev yapmıştır.

Ahunov, Kızıl Bayrak İşçi Nişanı, Halkların Dostluğu Nişanı ve çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiştir. Günümüzde Kazan'daki bir caddeye yazarın adı verilerek hatırası yaşatılmaktadır. (Tatarica, t.y.-f)

Gaynullah Şeripoviç Şakirov

Gaynulla Şĕripoviç Şakirov, 1 Temmuz 1925 tarihinde Mamadış ilçesine bağlı Katmış köyünde doğmuş, 1 Eylül 2012 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

1957 yılında K. Voroşilov Kimyasal Savunma Askerî Akademisinden mezun olmuştur. 1943 yılından itibaren Kızıl Ordu saflarında görev yapmış; Arzamas ve Pavlovski Posad'daki eğitim birliklerinde cepheye gönderilecek askerî yedek personelin yetiştirilmesinde görev almıştır.

1945 yılından sonra devlet tesislerinin korunmasıyla görevli askerî birliklerde hizmet etmiş, 1957 yılında Volga Askerî Bölgesi bünyesindeki bir alayın kimyasal savunma hizmetleri başkanlığına atanarak Kazan'da görev yapmaya başlamıştır.

1962–1967 yılları arasında Tataristan ASSR Sivil Savunma Karargâhında Kimyasal Savunma Hizmetleri Başkanı olarak çalışmış; 1967–1990 yılları arasında ise DOSAAF Tataristan Bölge Komitesi Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Şakirov'un başkanlığı döneminde savunmaya yönelik kitlesel faaliyetler önemli ölçüde geliştirilmiş; özellikle gençlerin askerî hizmete hazırlanması, askerî-teknik sporların yaygınlaştırılması ve askerî-vatansever eğitim alanlarında kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

1990 yılında emekliye ayrılmasının ardından da toplumsal faaliyetlerini sürdürmüş, 1997 yılından itibaren Tataristan Cumhuriyeti ROSTO (DOSAAF) Gaziler, Emekliler ve Engelliler Teşkilatı başkanlığı görevini üstlenmiştir.

1973 yılından itibaren Tataristan Gazeteciler Birliği üyesi olan Şakirov, özellikle sivil savunma ile gençlerin askerî-vatansever eğitimine ilişkin konular üzerine çalışmalar yürütmüştür.

Kızıl Bayrak İşçi Nişanı, Şeref Nişanı, çeşitli madalyalar ve Tataristan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanlığı Onur Belgesi ile ödüllendirilmiştir. (Tatarica, t.y.-g)

Necip Asanbayev

Nikolay Vasilyeviç Asanbayev, yazar ve dramaturg kimliğiyle tanınmaktadır. 1977 yılında Başkurtistan Onurlu Sanat işçisi ASSR, 1982 yılında ise Onurlu Kültür işçisi RSFSR unvanlarıyla onurlandırılmıştır.

Nikolay Vasilyeviç Asanbayev, 7 Kasım 1921 tarihinde Ufa guberniyasının Bĕlĕbĕy vilayetine bağlı Ahman köyünde dünyaya gelmiş, 28 Mart 2013 tarihinde Ufa'da hayatını kaybetmiştir. Edebî eserlerini hem Tatarca hem de Başkurtça kaleme almıştır.

1939 yılında Ufa Finans ve İktisat Teknikumu'ndan mezun olan Asanbayev, eğitimini daha sonra Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü bünyesinde düzenlenen Yüksek Edebiyat Kurslarında sürdürmüş ve bu programı 1963 yılında tamamlamıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında aktif olarak askerî hizmette bulunmuş ve savaşa katılmıştır.

1949–1959 yılları arasında Ḳızıl Tan gazetesinde edebî çalışan, bölüm müdürü ve özel muhabir olarak görev yapan Asanbayev, 1959–1961 döneminde Salavat Şehri Dram Tiyatrosu'nun müdürlüğünü üstlenmiştir. Daha sonra 1963–1965 yılları arasında Başkurt Akademik Dram Tiyatrosu'nun müdürü olarak görev yapmıştır.

Yazarın eserleri 1939 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. İlk dönem çalışmaları arasında çocuklara yönelik kaleme aldığı *"Kĕrim"* (1947) ve *"Vĕlimĕ*" (1953) adlı hikâyeler ile Başkurdistan'daki petrol işçilerine ithaf ettiği *"Miněm Geroyım"* (1953) başlıklı röportaj kitabı bulunmaktadır. Bununla birlikte Asanbayev, edebiyat çevrelerinde esas olarak dramaturg kimliğiyle tanınmıştır.

1955 yılında yazdığı *Bĕźgĕ Yĕgĕttĕr Kildĕ* " Bize Yiğitler Geldi" adlı komediyle dikkatleri üzerine çeken yazar, bunu petrol işçilerinin yaşamını konu edinen *"Raysa"* (1958), *Ḳıyıv Kĕşĕler* "Cesur İnsanlar" (1959) ve Feyzi (1960) adlı dramlarla

sürdürmüştür. Ayrıca *Zeytüngöl* (1975) ve *Aḳ Sirenděr* "Beyaz Leylaklar" (1976) adlı tiyatro eserleri de yazarın önemli yapıtları arasında yer almaktadır. *Ḳanat Yeygende* "Kanat Açarken" (1969) isimli dramında ise Musa Celil'in yaşamının ilk yıllarını konu edinmiştir.

Asanbayev'in güçlü çatışma unsurları üzerine kurguladığı *Keleş Eyttĕrgende* "Kız İsterken" (1964), *Kükten Töşken Beḫĕt* " Gökten Düşen Şans"(1969) ve *Hıv Yulı* "Su Yolu" (1972) adlı komedileri, güncelliğini koruyan tiyatro eserleri arasında değerlendirilmektedir.

Yazar, devrimci diplomat Karim Hakimov'un hayatını konu alan *"Ḳızıl Paşa"* (1982) adlı dramıyla önemli bir başarı elde etmiş; bu eser sayesinde 1983 yılında Salavat Yulayev Onur Ödülü ile ödüllendirilmiştir.

Asanbayev'in tiyatro eserleri, Kazan, Ufa, Sibay, Salavat, Elmet, Orenburg ve Minzele'daki tiyatrolarda sahnelenerek izleyiciyle buluşmuştur. (Tatarica, t.y.-h)

Fen Veliahmedov

Fen Velieḫmetov, Başkurdistan ile Tataristan'ın Halk Sanatçısı unvanını taşıyan ve *talyan* "Tatar akordeonu" sanatıyla tanınmış önde gelen sanatçılar arasında yer almaktadır. Sanatçının vefatı üzerine *Ömĕt* gazetesi, haberi *"Ünlü talyan sanatçısı, Başkurdistan ve Tataristan Halk Sanatçısı Fen Gavis oğlu Velieḫmetov hayatını kaybetti."* ifadeleriyle duyurmuştur.

Fen Velieḫmetov, 18 Ocak 1951 tarihinde Başkurdistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Şaran rayonuna bağlı, yaklaşık yirmi haneden oluşan Hafiz köyünde doğmuştur. Babası Gavis, annesi ise Galima'dir. İlk sanat eğitimini Ufa Sanat Okulu'nda tamamlayan Velieḫmetov, yükseköğrenimini daha sonra dışarıdan eğitim yoluyla sürdürmüş ve 1993 yılında Başkurt Devler Üniversitesi'nin Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur.

Sanat okulundaki öğrenimini tamamladıktan sonra, tanınmış sanatçılar Feride Ḳudaşeva ile Baḫti Gaysin'in konser topluluğuna katılmış ve burada sekiz yıl boyunca sahne

çalışmalarını sürdürmüştür. Bu dönemin ardından kendi konser ekibini kurarak Sovyetler Birliği'nin farklı bölgelerinde kapsamlı turneler düzenlemeye başlamıştır.

Sanat yaşamına 1970 yılında Tuymazı Kültür Sarayı'nda solist olarak başlayan Velieḫmetov, 1973–1974 yıllarında Büzdak rayon kültür evinde görev yapmıştır. 1979 yılından itibaren ise Başkurt Devlet Senfoni orkestrası bünyesinde solist olarak sanat faaliyetlerini sürdürmüştür.

1995–2005 yılları arasında Naberejnıye Çelnı'da faaliyet gösteren *"Bolgar"* Dans Topluluğunda, günümüzdeki adıyla "Bolgar" Dans Tiyatrosunda, solist olarak görev almıştır.

Velieḫmetov, özellikle Tatar ve Başkurt halk müziği geleneğini çağdaş sahne anlayışıyla bütünleştiren yorumları sayesinde geniş kitleler tarafından tanınmıştır. Talyan icrasındaki ustalığı ile halk şarkılarını yorumlama biçimi, sanatçının halk arasında büyük ilgi görmesini sağlamıştır. Kendine özgü melodik anlatımı, samimi sahne duruşu ve geleneksel müzik mirasını yaşatma konusundaki çabaları, onu çağdaş Tatar-Başkurt müzik kültürünün önde gelen temsilcileri arasına taşımıştır.

Kadifemsi tınıya sahip güçlü sesiyle tanınan Velieḫmetov, Tatar halk şarkıcılığı geleneğinin halk merkezli icra anlayışını sürdüren önemli sanatçılar arasında kabul edilmektedir. Otuz yaşını geçtikten sonra talyan garmun çalmayı öğrenmiş; kullandığı enstrümanları ise aslen Başkurdistan'ın Tateşle rayonundan olup Udmurtya'nın Çaykovski şehrinde yaşayan usta yapımcı Zidiyar Muhoyarov'a özel olarak yaptırmıştır.

Sanatçının repertuvarında Bahti Gaysin, Möftädin Gıylecev, Fenir Galimov, Nur Dautov, Velit İlembatov, Vener Möḫammediyĕv, Rayza Sahavetdinova ve Rim Ḫasanov gibi bestecilerin eserleri önemli yer tutmaktadır. Bunun yanında *"Gĕrman Köyĕ* "Alman Ezgisi", *Zöleyḫa* "Züleyha", *"Şaḫta", "Kügerçĕn Görliyder* "Güvercin Öter", *"Ramay", Urman* "Orman", *"Vasfikamilakayĕm", Saġınuv* "Sevgi", *Avıl Köyĕ* "Köy Ezgisi", *Rekrutlar Cırı* "Asker Türküsü", *Arça Yaḳları* "Arça Tarafı", *Uram Köyĕ* "Sokak Ezgisi" , *Aḳyar Köyĕ* "Akyar Ezgisi", *Havalarda Yoldız* "Havada Yıldız", *Çiber Kızġa* "Güzel Kıza", *Zöhre Yoldız* "Zühre Yıldızı", *Mek Çeçegĕ* "Haşhaş Çiçeği" *ve Kün Avılı Köye*

"Güneş Köyü Ezgisi" gibi Tatar halk şarkıları ile *"Gaysı Aḫun", "Port Artur"* ve *"Yalçıġol"* başlıklı Başkurt halk ezgilerini de repertuvarına dâhil ederek seslendirmiştir.

Veliahmedov'un sanat anlayışının belirgin özelliklerinden biri, halk arasında unutulmaya yüz tutmuş geleneksel şarkıları araştırıp yeniden gün yüzüne çıkarması ve bunları sahne repertuvarına kazandırmasıdır. Ayrıca Talyan Garmun eşliğinde yorumladığı Tatar halk şarkılarından oluşan çeşitli ses kayıtlarını da yayımlamıştır.

Sanatçının yorumuyla büyük ilgi gören eserler arasında, sözleri Gölşat Zaynaşeva'ya ait *Kerdĕm Karurmannarġa* "Girdim Karaormanlara", *Elĕ de Duslar Bar Elĕ* "Hala Dostlar Var", *Ḫateremdĕ Atkay* "Aklımda Baba" , *Avılġa Bĕr Ḳaytıp Kiliyk* "Köye bir gidip gelelim" , *"Añla İndĕ"* "Anla Artık" , *Yöregĕmde Moñnarın* "Yüreğimde Ezgilerin", *Közgĕ Çĕçkĕlĕr* "Güz Çiçekleri", *Moñaymaçı Duskayĕm* "Hüzünlenme Dostum", *Sarmanay ", Ḳazlar Yulı* "Kaz Yolu", *Sagındırır Ele Tuġan Yak* "Özletir Öyle Doğduğur Yer*", "Sin İleşke Kilseñ" ve Söygen Yar* "Sevgilim" ile Robert Minullin'in sözlerini yazdığı *Bar İdĕ Yĕş Çaḳlar "Vardı Gençlik Zamanlar"ı* öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sözleri Uran Kincebulatov'a, bestesi ise Möftadin Gıylacev'e ait olan *Kulda Talyan Garmun* "Elde Talyan Garmun" da sanatçının repertuvarındaki önemli eserlerden biridir.

Veliahmedov, Rusya Federasyonu'nun farklı bölgelerinde olduğu kadar yurt dışında da çok sayıda konser ve turne gerçekleştirmiştir. Bu seyahatleri sırasında Tatar halkının tarih boyunca karşılaştığı güçlükleri yaşamış pek çok kişiyle bir araya gelmesi, repertuvarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle konser programlarında millî bilinç duygusunu güçlendiren ve dinleyiciler üzerinde derin duygusal etkiler bırakan eserlere geniş yer vermeyi tercih etmiştir.

İlham Şakirov, Veliahmedov'un sanat anlayışını şu sözlerle değerlendirmiştir: *"Her eseri repertuvarına almaz; yalnızca kendi ruhuna ve sanat anlayışına uygun bulduğu şarkıları seslendirir. Onun yorumladığı eserler doğrudan halkın yüreğine ulaşmayı başarır."*

Sanatçı, "Tataristan ASSR'de Başkurtistan ASSR Edebiyat ve Sanat Günleri" (1989), Kazakistan'ın Kökşetav bölgesindeki Kızıl-Yar köyünde düzenlenen İbrahim Salahov'un 80. yaş kutlamaları (1991), Karelya'nın Suoyarvi rayonunda gerçekleştirilen edebî ve

müzikal buluşmalar ile Sabantuy (Adelaide, Avustralya, 2006) başta olmak üzere çok sayıda ulusal ve uluslararası kültürel etkinlikte sahne almıştır. (Şehri Kazan, t.y.)

Rifkat İsrafilov

Rifkat İsrafilov, 6 Ağustos 1941 tarihinde Başkurdistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Meçetle rayonuna bağlı Novo-Muslimovo köyünde dünyaya gelmiştir. Çocukluk yılları, II. Dünya Savaşı'nın aile yaşamı üzerindeki ağır etkileri altında geçmiştir. Babasını ve ağabeyini savaşta kaybetmesi, yaşamının erken dönemini şekillendiren önemli olaylardan biri olmuştur. Annesi Hatmiyamal'ın tek başına büyüttüğü dört kardeşten biri olan İsrafilov, küçük yaşlardan itibaren disiplin, sorumluluk ve çalışma azmiyle yetişmiştir.

Çocukluğunda tarih öğretmeni olmayı amaçlayan İsrafilov'un meslek hayatı, lise döneminde amatör tiyatro topluluklarıyla tanışmasının ardından farklı bir yön kazanmıştır. Sahne sanatlarına duyduğu ilginin giderek güçlenmesi üzerine sanat eğitimi almaya karar vermiş; 1965 yılında Ufa Sanat Koleji'ni tamamladıktan sonra Moskova'daki Rus Tiyatro Sanatları Enstitüsü (GITIS) Yönetmenlik Fakültesi'nde eğitim görmüş ve 1973 yılında buradan mezun olmuştur. GITIS'teki eğitimi sırasında dönemin önemli tiyatro insanlarından Andrey Popov'un öğrencisi olması, sanat anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Profesyonel kariyerine Başkurt Akademik Dram Tiyatrosu'nda oyuncu olarak başlayan İsrafilov, kısa süre içerisinde yönetmenlik alanına yönelmiş ve 1972'de ilk sahne çalışmalarını gerçekleştirmiştir. 1981'de aynı kurumun baş yönetmeni ve sanat yönetmeni olarak görevlendirilmesiyle birlikte tiyatronun repertuvar politikası ve sanatsal vizyonunda belirleyici bir rol üstlenmiştir. Yaklaşık yirmi beş yıl boyunca sürdürdüğü bu görev süresince hem ulusal dramaturjiye hem de dünya tiyatrosunun klasik eserlerine çağdaş yorumlar kazandırmıştır.

Sanat üretiminin yanı sıra eğitim faaliyetlerine de önem veren İsrafilov, 1979'dan itibaren Ufa Devlet Sanat Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yapmış, 1993'te profesör unvanını almıştır. Akademik yaşamı boyunca çok sayıda genç tiyatro sanatçısının yetişmesine katkıda bulunmuş ve yönetmenlik eğitiminin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca

uzun yıllar Rusya Federasyonu Tiyatro Çalışanları Birliği'nin yönetiminde görev almış, farklı kültür ve sanat kuruluşlarında yöneticilik yapmıştır.

1997'de Orenburg Maksim Gorki Devlet Bölge Dram Tiyatrosu'nun sanat yönetmenliğine getirilen İsrafilov, bu kurumun sanatsal kimliğinin yeniden yapılandırılmasında etkili olmuştur. Görev yaptığı yıllar boyunca elliyi aşkın tiyatro eserini sahneye taşımış; klasik Rus tiyatrosunun yanı sıra Avrupa dramaturjisi ve çağdaş oyun yazarlarının eserlerini repertuvara dâhil ederek tiyatronun sanatsal çeşitliliğini artırmıştır. Aynı dönemde Orenburg Devlet Sanat Enstitüsü'nde de öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür.

İsrafilov'un yönetmenlik anlayışının temelinde, oyuncunun iç dünyasını merkeze alan psikolojik çözümleme ile güçlü görsel anlatımın dengeli biçimde bir araya getirilmesi yer almaktadır. Klasik tiyatro geleneğine bağlı kalırken çağdaş yorum olanaklarından yararlanması, eserlerinin ayırt edici özelliklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Tiyatro eleştirmenleri, onun sahnelemelerinde karakterlerin psikolojik derinliğinin ve şiirsel atmosferin belirgin biçimde öne çıktığını vurgulamaktadır.

Başkurt Akademik Dram Tiyatrosu'nda sahnelediği çok sayıdaki yapım arasında Mirhaydar Feyzi, Karim Tinçurin, Mustay Kerim, Florida Bulyakov ve Azat Abdullin gibi yazarların eserleri önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Florida Bulyakov'un *"Bibinur, Ah Bibinur!"* adlı oyununun sahnelenmesi, uluslararası tiyatro festivallerinde büyük ilgi görmüş ve önemli ödüller kazanmıştır. Bunun yanında Sibay Başkurt Dram Tiyatrosu, Moskova M. N. Yermolova Tiyatrosu ve Orenburg Dram Tiyatrosu için hazırladığı yapımlar da sanat çevrelerinde geniş yankı uyandırmıştır.

Yönetmenlik çalışmalarının yanı sıra tiyatro festivallerinin düzenlenmesine de öncülük eden İsrafilov, Ufa'da gerçekleştirilen Tuğanlık Uluslararası Tiyatro Festivali'nin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca Orenburg'da düzenlenen çeşitli tiyatro festivallerinin kuruluş süreçlerinde aktif görev üstlenmiş, tiyatrolar arasındaki kültürel iş birliklerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Onun girişimleri sayesinde Orenburg tiyatrosunun yurt içi ve yurt dışındaki turne faaliyetleri belirgin biçimde artmış; topluluk çok sayıda uluslararası festivalde Rus tiyatrosunu temsil etmiştir.

Yaklaşık çeyrek yüzyıl süren Orenburg döneminde geliştirdiği yönetim anlayışı ve sahne estetiği, tiyatro çevrelerinde zamanla *İsrafilov ekolü* olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Sanat yönetmenliği sürecinde tiyatronun kurumsal gelişimine yaptığı katkılar, hem eleştirmenler hem de kültür kurumları tarafından takdir edilmiş; yönettiği yapımlar birçok ulusal ve uluslararası festivalde ödüle değer görülmüştür. Orenburg Devlet Bölge Dram Tiyatrosu da bu dönemde Rusya Federasyonu Hükûmeti tarafından verilen Fyodor Volkov Devlet Ödülü ile onurlandırılmıştır.

Uzun yıllara yayılan sanat yaşamı boyunca çok sayıda devlet nişanı, sanat ödülü ve onursal unvan alan İsrafilov, Rus tiyatrosunun gelişimine yaptığı katkılar nedeniyle ülkesinin en saygın tiyatro yönetmenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 2020 yılında Altın Maske Tiyatro Ödülleri kapsamında verilen "Tiyatro Sanatının Gelişimine Üstün Katkı" özel ödülüne layık görülmesi de bu birikimin önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Günümüzde Rifkat İsrafilov, yalnızca başarılı sahnelemeleriyle değil, tiyatro eğitimine yaptığı katkılar, yetiştirdiği öğrenciler ve geliştirdiği yönetmenlik anlayışıyla da çağdaş Rus ve Başkurt tiyatrosunun önde gelen isimleri arasında gösterilmektedir. Sanat yaşamı, tiyatro yönetmenliği ile kültürel kurumların gelişimini bir araya getiren üretken bir kariyer örneği olarak değerlendirilmektedir. (OrenDrama, t.y.)

Ravil Tumaşev

Ravil Tumaşev, Tatar tiyatrosunun önde gelen yönetmenlerinden biridir. 21 Nisan 1923 tarihinde Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Semipalatinsk şehrinde dünyaya gelmiş, 2 Ocak 2016 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

1952 yılında Moskova'daki GITIS'in Yönetmenlik Fakültesi'nden mezun olan Tumaşev, tiyatro eğitimini dönemin seçkin isimlerinden Aleksey Popov ile Maria Knebel'in öğrencisi olarak tamamlamıştır.

Meslek yaşamının ilk döneminde, 1962 yılına kadar Tatar Akademik Tiyatrosu'nda görev yapmıştır. Bu süreçte sahnelediği *Tınġısız Ḳartlıḳ* "Huzursuz İhtiyarlık" (Bespokoynaya Starost, L. Rahmanov, 1953), "*Othello"* (1953), *"Andjĕlo"* (V. Hugo, 1954), *Bacalar* "Bacanaklar" (İ. Abdullin, 1954), *Meḥebbet Hikayesĕ* "Sevgi Hikayesi" (N. Hikmet,

1955), *Acağan* "Şimşek Parıltısı" (K. Şamil, 1956), *Ural Suyı Buyında* "Ural Suyu Kenarında"(M. Feyzi, 1958), *Meñgĕlĕk Ķalem* "Ebedi Kalem"(Vechnoe Pero, İ. Ştok, 1959), *"Raburden Varisları"* "Raburden Takımı" (Nasledniki Raburdena, E. Zola, 1959) ve *Cir Kıñğıravı* "Yer Çanı" (A. Gıylacev, 1960) gibi yapımlar, düşüncenin sahnede açık ve etkili biçimde aktarılması ile oyunculukta psikolojik çözümlemeye verdiği önem sayesinde dikkat çekmiştir.

1963 yılında Tatar Cumhuriyet Gezici Tiyatrosu'nun baş yönetmenliği görevine getirilen Tumaşev, bu görevini 1985 yılına kadar sürdürmüştür. Bu dönemde sahneye koyduğu ilk yapımlar arasında *Tınğısız Yörek* "Huzursuz Yürek" (Palata, S. Aleşin), *Kölkĕlĕ Ḫal* "Gülünç Durum" (Zabavnıy Sluçay, C. Goldoni), *Miněm Biçara Maratım* "Benim Zavallı Maratım" (Moy Bednıy Marat, A. Arbuzov), *Çit Kĕşĕ Balası* "Başkasının Çocuğu" (Çujoy Rebenok, V. Şkvarkin) yer almaktadır.

1964 yılından itibaren genç Tatar dramaturglarının eserlerine özel önem vermeye başlayan yönetmen, onların yapıtlarını profesyonel tiyatro sahnesine kazandırmıştır. Bu kapsamda özellikle Aygaz Gıylacev'in *"Ķara Küzlĕ Ķızlar "Kara Gözlü Kızlar"* (1964) ve *Şomırt Çeçek Atkanda* "Kuş Kirazı Çiçek Açtığında" (1968), Tufan Miñnullin'in *Nigĕz Taşları "*Köşe Taşları" (1968), *Yörĕk Yanar Öçĕn Birelgĕn* "Yürek Yanmak İçin Verilmiş" (1970) ve *Uylanır Çaķ* "Düşünme Zamanı" (1972) ile İldar Yüziyev'in *Börketler Ķıyağa Oyalıy* "Kartallar Kayaya Yuva Yapar" (1970) adlı eserlerini sahnelemiştir.

Tumaşev'in yönetmenliğinde sahnelenen *Üzebĕz Saylağan Yazmış,* "Kendi seçtiğimiz Kader" *Aķ Tevbe,* "Ak Tövbe" *Ķara Tevbe,* "Kara Tövbe" *Sarı Çeçek Ata Könbağış,* "Sarı Çiçek Açar Könbagış" *"Yefĕk Bavlı Bılbıl Ķoş",* "İpek Bağlı Bülbül Kuş" *"Sandugaçlar Kilgen Bezge"* "Bülbüller Gelir Bize" *ve "Ķır Ķazları Artınnañ"*, "Kız Kazları Arkasından" adlı yapımlar, Tatar tiyatrosunun repertuvar anlayışında önemli değişimlere öncülük eden sanat olayları arasında değerlendirilmiştir.

Yönetmenlik anlayışının merkezinde oyuncuyla yürütülen ayrıntılı çalışma yer almaktadır. Prova sürecinde oyunculara ek açıklamalar yapması, dramaturjik

çözümlemeler sunması ve onların meslekî gelişimlerini sürekli desteklemesi, sanat yaklaşımının ayırt edici yönleri arasında gösterilmektedir.

Tatar Cumhuriyet Gezici Tiyatrosu'nda görev yaptığı yıllarda birçok oyuncunun yetişmesine katkıda bulunan Tumaşev, Enver Galiullin, Hamit Maḫmutov, İlham Maḫmutova, N. Safin, Z. Dosaeva ve M. Cabbarov gibi sanatçıların meslekî gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Sahne çalışmalarının yanı sıra eğitim faaliyetlerine de devam eden Tumaşev, 1970–1989 yılları arasında Kazan Enstitüsü Kültür ve Sanat bünyesinde öğretim görevlisi olarak ders vermiştir.

1976 yılında Abdullah Tukay Devlet nişanı ile ödüllendirilen Tumaşev, II. Dünya Savaşı'na da katılmıştır. Sanat yaşamı boyunca Kızıl yıldız nişanesi, Polonya tarafından verilen "Gümüş Haç" nişanı ve çeşitli madalyalarla da onurlandırılmıştır. (Tatarica, t.y.-i)

Arifcan Muhammetşin

Tatar edebiyatında Muhammetşin soyadını taşıyan ve edebî kimlikleriyle tanınan üç önemli isim bulunmaktadır. Bunlar Alimcan Muhammetşin (1911–1938), Aziz Muhammetşin (1932–1972) ve Arifcan Muhammetşin'dir (1941). Aynı kökten gelen ve isimleri peygamber adıyla ilişkilendirilen bu üç edebiyatçının ikisi, yaratıcı faaliyetlerinin en verimli dönemlerinde genç yaşta yaşamlarını yitirmiştir. Buna rağmen Alimcan Muhammetşin 1930'da, Aziz Muhammetşin ise özellikle 1960'da Tatar edebiyatında dikkat çeken eserler ortaya koyarak edebiyat tarihinde kendilerine yer edinmiştir.

Arifcan Muhammetşin ise çağdaş Tatar edebiyatının temsilcileri arasında yer almıştır ve yaklaşık kırk yıl boyunca edebî ve kültürel yaşam içerisinde aktif biçimde faaliyet göstermiştir. Pek çok yazardan farklı olarak doğup büyüdüğü bölgeden ayrılmamış, üretimini kendi kültürel çevresi içerisinde sürdürmüştür. Uzun yıllar çeşitli idari görevlerde bulunmasına rağmen meslekî kimliğinin temelini eğitimcilik ve insan yetiştirme anlayışı oluşturmuştur. Onun sanat anlayışının merkezinde insanlara faydalı olma, bireylerin olumlu özelliklerini geliştirme, toplumda inanç, ahlak ve estetik değerlerin güçlenmesine katkı sağlama düşüncesi bulunmaktadır.

Arifcan Muhammetşin, ondan fazla kitabın yazarıdır. Bu eserlerin bir bölümü çocuk ve genç okurlara yönelik hazırlanırken, diğerleri yetişkin okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Son yıllarda Baltaysky bölgesinin tarihine yönelerek kapsamlı nitelikte ansiklopedik bir çalışma yayımlamıştır. Böylesine geniş kapsamlı ve titizlik gerektiren bir eserin ortaya konulması, yazarın yalnızca edebiyatçı değil, aynı zamanda araştırmacı kimliği taşıdığını da göstermektedir. Bu yönüyle Arifcan Muhammetşin'i "araştırmacı-şair" veya "bilim insanı-şair" niteliğiyle değerlendirmek mümkündür.

Baltaysky bölgesinden yetişen genç edebiyatçıların gelişiminde de Arifcan Muhammetşin'in önemli katkıları bulunmaktadır. Genç kalemlere yol gösteren, onları destekleyen ve edebî gelişimlerine rehberlik eden bir usta olarak saygı görmektedir. Bunun yanı sıra geniş okuyucu kitlesi tarafından üretken bir gazeteci olarak da tanınmaktadır. Günlük gazetelerde düzenli olarak yayımlanan yazıları bu yönünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle son yıllarda kaleme aldığı denemeler ve kısa nesir örnekleri, kalıcı edebî nitelik taşıyan eserler arasında değerlendirilmektedir.

Bu özellikleri dikkate alındığında Arifcan Muhammetşin'in, hem kişisel yaşamı hem de sanat hayatı bakımından kendisinden önce gelen Muhammetşinlerden daha elverişli bir kader yaşadığı söylenebilir. Tamamı dört dizelik şiirlerden oluşan *Robağıylar Bakçası* "Rubailer Bahçesi" adlı kitabı, onun edebî kişiliğini yansıtan dikkat çekici eserlerden biridir. Kısa şiir türlerine ilgi duyan bir okuyucu açısından bu eser özel bir dikkatle incelenmeye değer niteliktedir. Özellikle hikmet ve düşünce ağırlıklı kısa şiirlerin ayrı bir estetik değere sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde Tatar şiirinde kısa şiir biçimlerinin giderek gelişmesi olumlu bir edebî eğilim olarak kabul edilebilir. Az sayıda sözcükle yoğun ve derin anlamlar ifade edebilmek, hem edebiyatın ulaştığı olgunluk düzeyini hem de şairlerin sanatsal yetkinliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu durum, şairlerin dilin ifade gücünden en etkili biçimde yararlanabildiklerini de göstermektedir.

Günümüz Tatar şiirinde kısa şiir biçimlerine yönelmeyen şair sayısı oldukça azdır. Buna karşılık XX. yüzyılın 1950'li yıllarında yayımlanan şiir kitapları incelendiğinde, daha çok uzun hacimli şiirler ve kapsamlı manzum eserlerin ön planda olduğu görülmektedir. Günümüzde ise şiir anlayışı belirgin biçimde değişmiş; çağın estetik beklentileri

doğrultusunda kısa, yoğun ve anlam bakımından derin eserler öne çıkmıştır. Arifcan Muhammetşin de bu değişimi doğru değerlendiren ve çağın ritmini yakalayabilen sanatçılar arasında yer almaktadır.

Kısa şiir biçimlerinin kendi içerisinde de farklı anlatım yöntemleri bulunmaktadır. Bazı şairler klasik iki dizelik yapının başarılı örneklerini oluştururken, bazıları ise *ikebana* sanatındaki düzenlemeleri andıran daha serbest biçimlere yönelmektedir. Ancak hangi yaklaşımın kalıcılık kazanacağına nihayetinde zaman ve okuyucu karar vermektedir.

Arifcan Muhammetşin, yüzyıllar boyunca gelişerek klasikleşmiş rubai nazım biçimini tercih etmiştir. Rubai türünde eser vermesinin sağladığı bazı avantajların yanısıra önemli güçlükleri de bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, bu türün daha önce pek çok büyük şair tarafından başarıyla uygulanmış olması ve aynı gelenek içerisinde özgün bir söyleyiş geliştirebilmenin kolay olmamasıdır. Şairin, oldukça sınırlı bir nazım yapısı içinde yaşam felsefesine ilişkin yeni düşünce katmanları oluşturması beklenmektedir. Ayrıca rubai türü, gündelik hayatın sıradan ayrıntılarından çok evrensel anlam taşıyan düşünceleri işlemeye daha elverişli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle günümüzde rubai yazmayı tercih etmek bile başlı başına sanatsal cesaret gerektiren bir seçim olarak değerlendirilmektedir. (Möḫemmetşin, 2007)

İlham Şakirov

İlḫam Şakirov, Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Karakalpak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve RSFSR'nin Halk Sanatçısı unvanlarına layık görülmüş seçkin bir şarkıcıdır.

İlḫam Şakirov, 15 Şubat 1935 tarihinde Sarman rayonuna bağlı Yaña Bülek köyünde doğmuş, 16 Ocak 2019 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

1960 yılında Kazan Konservatuvarı'ndan mezun olan sanatçı, öğrenim süresince Yelena Abrosimova ile Z. Bayraşeva'nın öğrencisi olmuştur.

Meslek yaşamına 1960 yılında Tatar Devlet Senfonisinde başlayan Şakirov, 1992 yılına kadar kurumun baş solistlerinden biri olarak görev yapmıştır. Daha sonra 1992–2010 yılları arasında aynı kurumun sanat yönetmenliği görevini üstlenmiştir.

Şakirov, Tatar millî müzik kültürünün en önemli temsilcileri arasında kabul edilmektedir. Özellikle Tatar halk ezgilerini ve Tataristan bestecilerinin oda-vokal eserlerini kendine özgü yorum anlayışıyla seslendirmesi, sanatçının geniş bir üne kavuşmasını sağlamıştır.

Sanatçı, geniş ses sahasına sahip, yumuşak ve dengeli tınılı etkileyici bir bariton sesiyle tanınmaktadır. İcrasında öne çıkan lirizm, güçlü duygu aktarımı ve halk müziği geleneğini doğal biçimde yaşatabilmesi, onu çağdaş Tatar müzik sanatının simge isimlerinden biri hâline getirmiştir.

İlḫam Şakirov'un sanat anlayışı, millî ezgilerin ruhunu ve anlam dünyasını derinlemesine kavrayarak yorumlamasına dayanmaktadır. Özellikle *Kara Urman,* "Kara Orman" *Teftilev, Ellüki* ve *"Gölcamal"* gibi klasik Tatar uzun havalarını yüksek yorum gücüyle seslendirmiştir.

Şakirov'un repertuvarı oldukça geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Bu repertuvar içerisinde sanatçının yeniden yorumlayarak gün yüzüne çıkardığı *"Sin Sazıñnı Uynadıñ",* "Sen Sazını Çaldın", *Bik Yıraḳta İdĕk Bĕz* "Çok Uzaktaydık Biz"*, "Ḳaryat Batır" ve Ḳorab* "Gemi" gibi millî folklor örnekleri önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında Mansur Mozaffarov, Cevdet Feyzi, Aleksandr Klyuçaryov, Nazib Cihanov, Zeki Ḫabibullin, Sara Sadıḳova ve Röstem Yenikiyev gibi bestecilerin vokal eserlerini seslendirmiş; çağdaş estrada şarkıları ile Başkurt, Kazak, Özbek ve Azerbaycan halk müziğinden seçkin örnekleri repertuvarına dâhil etmiştir. Ayrıca *Gölmaryam,* "Gülmeryem" *İdel Ḳayınnarı* "İdil Kayınları" *ve "Oçraşuv Köyĕ"* "Buluşma Ezgisi" isimli eserlerin besteleri de kendisine aittir.

Sanatçının yorumuyla *Ciller İsĕ* "Yeller Esiyor", *"Sefer", "Sarman", "Reyḫan" ve German Köyĕ* "Alman Ezgisi" gibi Tatar halk şarkıları yeni bir ifade gücü kazanmıştır. Bunun yanı sıra Saliḫ Seydeşev'in *Ḫuş, Avılım*, "Hoşça kal Köyüm" *ve Edren Diñgĕz* "Adriyatik Denizi" adlı eserleri ile Rüstem Yaḫin'in *Kitme, Sandugaç* "Gitme, Bülbül" isimli şarkısı da onun yorumuyla öne çıkan eserler arasında yer almaktadır.

İlḫam Şakirov, konser faaliyetlerini yalnızca Tataristan ile sınırlı tutmamış; Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerinde ve yurt dışında da dinleyicilerle buluşmuştur.

Özellikle Türkiye ve Finlandiya'da gerçekleştirdiği konserler, Tatar müzik kültürünün uluslararası düzeyde tanıtılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Şakirov, yalnızca sahne sanatçısı kimliğiyle değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal çalışmalarıyla da öne çıkmıştır.

Çeşitli vokal yarışmalarında jüri üyesi olarak görev alan sanatçı, özellikle 2004 yılında gerçekleştirilen Raşit Vagapov Uluslararası Tatar Müzik Festivalinin ilk uluslararası organizasyonunda jüri başkanlığı görevini yürütmüştür.

Basın, radyo ve televizyon programlarında sık sık yer alan Şakirov, Tatar müzik kültürü, halk şarkıları ve millî sanat anlayışına ilişkin görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Konuşmalarında özellikle geleneksel müzik mirasının korunmasının ve genç kuşaklara aktarılmasının önemini vurgulamıştır.

Sanatçı, genç yeteneklerin yetişmesine de büyük önem vermiş; yeni kuşak sanatçıların gelişimini destekleyerek onların sahne yaşamına adım atmalarına katkı sağlamıştır. Bu yönüyle İlḫam Şakirov, yalnızca güçlü bir yorumcu değil, aynı zamanda Tatar müzik geleneğinin gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili rol üstlenen önemli bir kültür taşıyıcısı olarak değerlendirilmektedir.

Sanat yaşamı boyunca çok sayıda devlet nişanı ve kültür ödülüyle onurlandırılan Şakirov, 1970 yılında Abdullah Tukay onur ödülüne layık görülmüş, 2000 yılında ise Rusya genelinde verilen Altın Apollon ödülünü kazanmıştır.

Söz konusu ödüller, İlḫam Şakirov'un yalnızca Tatar müzik kültürüne değil, aynı zamanda Sovyet ve Rus kültür yaşamına sunduğu katkıların da resmî düzeyde takdir edildiğini ortaya koymaktadır.

Sanatçının hatırası günümüzde de Tatar kültür hayatında yaşatılmaktadır. 26 Nisan 2019 tarihinde Kazan Expo Uluslararası Sergi Merkezi bünyesinde İlḫam Şakirov'un adını taşıyan bir konser salonu hizmete açılmıştır. Bu salon, sanatçının Tatar müzik kültürüne yaptığı katkıları simgeleyen önemli yapılardan biri olarak kabul edilmektedir.

Bunun yanında sanatçının adı Kazan'daki bir sokağa verilmiş, böylece hatırası yalnızca ses kayıtlarıyla değil, kentsel hafızada da yaşatılmıştır. Bu uygulama, İlḫam Şakirov'un

adının Tatar kültürünün simgesel değerleri arasında yer aldığını göstermektedir. (Tatarica, t.y.-j)

Miseyit Yarullin

Besteci ve eğitimci olan Yarullin, Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Karakalpak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve RSFSR tarafından sanat emekçisi onur ödülüyle ödüllendirilmiştir.

Yarullin, 12 Temmuz 1938 tarihinde Mamadış ilçesine bağlı Keçe Son köyünde doğmuş, 6 Nisan 2009 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

1963 yılında Kazan Konservatuvarı'nın A. Leman yönetimindeki kompozisyon sınıfından mezun olmuş, aynı yıl mezun olduğu kurumda öğretim üyeliğine başlamıştır. 1967 yılından itibaren akademik kadroda görevini sürdürmüş, 1989 sonrasında ise Tatar Müzik Sanatı Fakültesi'nin dekanlığı görevini üstlenmiştir.

1977–1989 yılları arasında Tataristan Besteciler Birliği başkanlığı görevini yürüten Yarullin'in yönetimi döneminde, birliğin kullanımına Kazan şehir merkezinde müstakil bir bina tahsis edilmiştir. Aynı süreçte geniş katılımlı sanat geceleri düzenlenmiş, özellikle İdil ve Ural havzasında faaliyet gösteren bestecileri bir araya getiren müzik festivallerinin gerçekleştirilmesine öncülük edilmiştir.

Yarullin'in bestecilik anlayışında Tatar halk müziğinin geleneksel özellikleri ile çağdaş bestecilik teknikleri ve modern müzik anlayışı uyum içerisinde bir araya gelmektedir.

Besteci, R. Haris'in şiirinden hareketle hazırladığı *Kĕşĕ,* "İnsan" adlı oratoryoyla Tatar müzik tarihinde bu türün ilk örneğini ortaya koymuştur (1970). Besteleri arasında yer alan şarkılar geniş dinleyici kitleleri tarafından ilgi görmüştür. İldar Yüziyev'in şiirleri üzerine bestelediği *Serlĕ Çeçek* "Esrarlı Çiçek" ve *Tañ Kızı* "Şafak Kızı" ile E. Yenikey'in şiirinden oluşturduğu *Sin Kereseñ Yöregĕme* "Sen Girersin Yüreğime" bunların en bilinenleri arasındadır. Sanat yaşamı boyunca altmıştan fazla şarkı bestelemiştir. (Tatarica, t.y.-k)

Mirgaziyan Yunus

Mirgaziyan Yunus, yazar ve denizci kimliğiyle tanınmaktadır.

25 Mayıs 1927 tarihinde Bavlı rayonuna bağlı İsĕrgep köyünde doğmuş, 2 Haziran 2014 tarihinde Moskova'da yaşamını yitirmiş, vasiyeti doğrultusunda doğduğu köyde toprağa verilmiştir.Eserlerini hem Tatarca hem de Rusça kaleme almıştır.1961 yılında Moskova Üniversitesi'nden mezun olmuştur.

1944–1955 yılları arasında SSCB Hava Kuvvetleri bünyesinde askerî pilot olarak görev yapan Yunus, 1957–1968 döneminde Karadeniz Denizcilik İdaresine bağlı ticaret gemilerinde kaptan yardımcılığı yapmıştır.

1968–1972 yılları arasında SSCB Deniz Filosu Bakanlığında görev almış, 1973 yılından itibaren ise *Nauka i Religiya* dergisinin editör kadrosunda bölüm müdürü olarak çalışmıştır. 1977–1987 yılları arasında Azak Denizi Denizcilik İdaresine bağlı gemilerde yeniden denizcilik görevini sürdürmüştür.

Yunus'un eserleri 1960'lı yıllardan itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Deniz yaşamı, denizcilerin çalışma koşulları, uzak ülkeler ve okyanus yolculuklarını konu alan hikâyeleri okuyucuların ilgisini çekmiştir. *Timer Fil* "Demir Fil", 1968 ile *Zanzibar Zeñger Bolıtlar Artında "*Zanzibar Mavi Bulutların Ardında", 1970 adlı hikâye kitapları bu dönemin dikkat çeken eserleri arasında yer almaktadır.

Tozlı Cil "Tuzlu Rüzgâr" , 1973, *Telep Alınġan Davıl "*İstenen Fırtına", 1975 ve *Tañda Bosfor Aşa "*Şafakta Boğaz'dan Geçerken", 1984 adlı uzun hikayeleri daha sonra *Dönya Gizüv "Dünya Gezisi"* üçlemesi adı altında bir araya getirilmiştir (1987). Bu eser, Rusçaya *"Nauka Stranstviy"* adıyla 1997 yılında çevrilmiştir.

Mirgaziyan Yunus, Tatar edebiyatında deniz temalı eserler veren ilk marinist yazar olarak kabul edilmektedir. Onun eserlerinde deniz yalnızca bir mekân değil; ahlak, vatan sevgisi ve Tatar halkının geçmişi, bugünü ile geleceğine ilişkin düşüncelerin işlendiği temel bir anlatım alanı hâline gelmiştir.

Tabuv hem Yugaltuv "Kayıp ve Buluntu", 1978, *Şemdallarda Genĕ Utlar Yana* "Şamdanlarda Yalnız Ateşler Yanar", 1979 ve *Yullarda Uylanuvlar* "Yollarda Düşünceler", 1990 adlı uzun hikayeleri, Tatar nesrinin coğrafi sınırlarını genişletmiş;

insanın yaşamın anlamı ve vicdan karşısındaki sorumluluğuna ilişkin felsefî değerlendirmelerle zenginleşmiştir.

Dönemin gazete ve dergilerinde Tatar halkının dili, kültürü ve millî kimliği üzerine çok sayıda gazetecilik yazısı kaleme almıştır. *Albatros Yazmışı* "Albatros'un Kaderi," 2002 adlı kitabı ise yazarın edebî-eleştirel ve publisistik yazılarından oluşan bir derleme niteliğindedir.Yunus'un eserleri Rusça ve İngilizceye çevrilmiştir.

Edebiyatın yanı sıra ahşap oymacılığı ve heykel sanatıyla da ilgilenen Yunus'un eserlerinden oluşan bir sergi, 1995 yılında Kazan Millî Kültür Merkezinde açılmıştır. Sanatçının çalışmaları günümüzde Barselona Modern Sanat Müzesi ile Rusya Federasyonu ve Tataristan'daki çeşitli özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. (Tatarica, t.y.-l)

Mirgaziyan Yunus, Tataristan Cumhuriyeti Abdullah Tukay Devlet nişanı almıştır.

Mahmut Hüseyin

15 Nisan 1923 tarihinde Kazakistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Cañakala rayonuna bağlı Urda köyünde dünyaya gelmiş, 15 Mart 1993 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir. 1945 yılında Leningrad Yüksek Topçu Okulu'ndan, 1952 yılında ise Kazan Üniversitesi'nden mezun olmuştur.

1952–1975 yılları arasında Tataristan Kitap Yayınevi'nde görev yapan sanatçı; editör, güzel edebiyat redaksiyonu müdürü ve kıdemli editör olarak çeşitli sorumluluklar üstlenmiştir.

İlk şiir kitabı *Tuğan İl Öçěn* "Vatan İçin", 1945 yılında yayımlanmıştır. Bunu izleyen yıllarda *İděl Tañnarı,* "İdil Şafakları" (1954), *Cırlar, Şiğıyrler hem Poemalar"* "Şarkılar, Şiirler Ve Poemalar"(1956), *Çor hem Cır* "Zaman ve Şarkı"(1963), *Cir Mercannare* "Şarkı Mercanları" (1967), *"Laysan" (1973), Mahabbat hěm Moñ* "Sevgi ve Hüzün" (1983) ve ölümünden sonra yayımlanan *Yaḳtı Moñ* "Aydınlık Ezgi" (1997) adlı şiir kitapları okuyucuyla buluşmuştur.

Şair, şiir kitaplarının yanı sıra *Çıram Cırlar Sulışı* "Çıram Şarkılar Nefesi"(*1960), "Anġara Utları"* "Angara Ateşleri"(*1963) ve "Ayu-Tav İtěğende"* "Ayı Dağının Eteğinde" *(1968)* başlıklı röportaj ve novella derlemelerini de kaleme almıştır.

Hüseyin, edebî üretiminde methiye, sone ve poema türlerine ağırlık vermiştir. Şiirlerinde vatan sevgisi, yurtseverlik ve emekçi halka duyulan bağlılık temel temalar arasında yer alırken; aşk, lirik duygular, hiciv ve mizah unsurları da bu temalarla birlikte işlenmiştir.

Çocuklar için hazırladığı *"Neniy Duslarıma"* "Küçük Dostlarıma" *(1949), "Çebiler" (1951) ve "Nazar hem Ķazlar"* "Nazar ve Kazlar"(*1955)* adlı şiir kitaplarında ise doğanın büyüleyici ve gizemli atmosferi çocukların hayal dünyasına hitap edecek biçimde yansıtılmıştır.

Höseyin'in şiirleri, farklı besteciler tarafından çeşitli müzik eserlerine dönüştürülmüştür. Bunlar arasında bestesi A. Veliullin'e ait *"Student Ulyanov"* "Öğrenci Ulyanov" kantatı, M. Latıypov tarafından 1954 yılında bestelenen vatan konulu senfonik poema, B. Mölekov'un çocuklar için hazırladığı *Yıl Fasılları*"Yıl Mevsimleri" (Vremena Goda, 1967) kantatı ile çok sayıda sevilen şarkı bulunmaktadır.

Şairin eserleri, akıcı ve ahenkli diliyle dikkat çekmektedir. Şiirleri Rusça, Ukraynaca, Kırgızca, Özbekçe, Kazakça ve Çuvaşça başta olmak üzere çeşitli dillere çevrilmiştir. Bunun yanında Moldovalı şairlerin eserlerini de Tatarcaya kazandırmış; bu çeviriler *Moldavan Şağıyrlarě* "Moldova Şairleri"adıyla 1972 yılında yayımlanmıştır.

Höseyin, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmıştır. Sanatçı, Kızıl Bayrak Nişanı, I. Derece Vatan Savaşı Nişanı, Kızıl Yıldız Nişanı ve çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiştir. (Tatarica, t.y.-m)

Sibgat Hekim

Sibgat Hekim, şair, gazeteci-yazar ve toplum adamıdır. 1986 yılında Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Şairi unvanına layık görülmüştür.

Sibgat Hekim, 17 Aralık 1911 tarihinde, günümüzde Tataristan Cumhuriyeti'nin Etne rayonuna bağlı Külle Kime köyünde doğmuş, 3 Temmuz 1986 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

1937 yılında Kazan Pedagoji Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Tataristan Kitap Yayınevi ile Sovyet Edebiyatı dergisinin yayın kurulunda çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Şairin ilk şiir kitabı *Běrěnçě Cırlar* "İlk Şarkılar" 1938 yılında yayımlanmıştır.

Hekim, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmıştır. Savaş yıllarında kaleme aldığı şiirlerde, ağır savaş koşullarına rağmen manevî direncini koruyan askerlerin duygu dünyasını işlemiştir. Bu dönemin öne çıkan şiirleri arasında *Frontovik, Hat* "Yazı", *"Kullar"* "Eller" ve *"Ķolın"* "Tay" bulunmaktadır.

Savaş sonrasında ise eserlerinde Sovyet askerlerinin kahramanlıklarını ve cephe gerisinde çalışan emekçilerin fedakârlıklarını konu edinmeyi sürdürmüştür. Bu döneme ait başlıca eserleri arasında *Ķursķ Doğası* "Kursk Duası" (1948), *Dala Cırı* "Bozkır Türküsü" (1949), *Bakçaçılar* (1952), *Doğa* "Dua" (1968), *Torığız, Musalar!* "Kalkın Musalar!" (1969), *Nemets Defterěnnen* "Alman Defterinden" (1969), *Karlovı Varı Şiğırlerě* "Karlovı Varı Şiirleri" (1970), *"Ezliyler Yevropa Buylap"* "Arıyorlar Avrupa Boyunca" (1981) ve *Kügi* (1983) yer almaktadır.

1952 yılında yayımladığı *Bavlı Yulında* "Bavlı Yolunda" adlı şiir dizisinde petrol üretimini ve bu alandaki emeği işlemiştir. Savaş sonrası şiirlerinde coşkulu bir anlatım, barış ortamında yeniden üretime ve yaşama dönüş sevinci ile türkü ve şarkı geleneğini çağrıştıran motifler belirgin biçimde öne çıkmaktadır.

Hakim'in şiirleri, dönemin önde gelen Tatar bestecileri tarafından bestelenerek müzik repertuvarına kazandırılmıştır. Bu eserler arasında Cevdet Feyzi'nin bestelediği *Orenburg Şelě* "Orenburg Şalı" ve *Kěm Uylagan "Kim* Düşünüyor", Sara Sadıkova'nın *Ay, Yazmış, Yazmış* "Ay, Ay Kader", Ş. Macitov'un *Yuksınuv* "Özleme", M. Mozaffarov'un *Başķa Berni de Kirěkmiy* "Başka Hiçbir Şey Gerekmiyor" ve N. Cihanov'un *Özelgensěñ Sirěnnen* "Koparılmış Leylak"adlı besteleri bulunmaktadır.

1950'li yılların ortalarında yazdığı *"Sud Zalında"* şiir dizisi, yaşam karşısında yenilmiş insanların ve özellikle Tatar kadınlarının trajik kaderlerini derin bir duyarlılıkla işlemesi bakımından Tatar lirik şiirine önemli katkılar sağlamıştır. Bu dönemden itibaren Hakim'in şiiri, psikolojik çözümleme gücü ve toplumsal içerik bakımından daha da zenginleşmiştir.

Şairin birçok eseri, doğup büyüdüğü Kazan Arkası bölgesine, Tatar halkının tarihine, kültürel mirasına ve ana dile adanmıştır. Bu doğrultuda kaleme aldığı *Ürler Aşa* "Tepeler Aşarak" 1967; Rusça çevirisi *Çerez Kruçi*, 1968 ile *"Devĕrler Ķapķası* "Devirler Kapısı" 1974; Rusça çevirisi *Vrata Vremen*, Moskova, 1977 bu temaları yansıtan önemli eserler arasında yer almaktadır.

Hekim'in şiirlerinde Lenin teması da önemli bir yer tutmaktadır. *"Lenin Fermanı Bĕlen"* "Lenin Fermanıyla" (1958) ve *"Küñĕlĕm Lenin Bĕlen Söyleşe"* "Gönlüm Lenin'le Konuşuyor" (1965) bu anlayışın öne çıktığı eserlerdendir.

Şairin edebî dünyasında Abdullah Tukay ve Tukay teması ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu kapsamda kaleme aldığı eserler arasında *"Par At"* "Çift At" (1939), *"Şağıyrnĕñ Balaçağı"* "Şairin Çocukluğu" (1940; Rusça çevirisi *Detstvo Poeta*, 1947), *Tuķay Turında Poemalar* "Tukay Hakkında Poemalar" (1953), *Tuķay Heykelĕ Yanında* "Tukay Heykeli Yanında" (1960) ve *Tuķay Defterĕ* "Tukay Defteri" şiir dizisi (1971) bulunmaktadır.

Tukay kişiliğini lirik ve felsefî yönleriyle en kapsamlı biçimde ele aldığı eser ise *Ķırķınçı Bülme* "Kırkıncı Bölüm" (1971) adlı poemasıdır.

Hekim, Tatar halkının önde gelen şahsiyetlerine ithaf ettiği birçok eser de kaleme almıştır. Bunlar arasında *"İbrahim Yosfi", Sarı Ķapķalı Yort* "Sarı Kapılı Ev" (1958), *Bahaviněñ Moñı* "Bahavinin Ezgisi" (1963) sayılabilir.

Hekim şiirinin temel özellikleri arasında yaşama iyimser yaklaşım, millî karakteri öne çıkaran bakış açısı ve halkların dostluğunu yücelten anlayış bulunmaktadır. Şiir dili ise sade ve özlü anlatımı, yoğun duygu yükü, güçlü ritmik yapı ve zengin şiirsel ayrıntılarla dikkat çekmektedir.

Şair, şiirlerinin yanı sıra Tatar edebiyatı, Rus edebiyatı, çok uluslu Sovyet edebiyatı ve yaratıcı süreçlerin psikolojisi üzerine gazete yazıları da kaleme almıştır. Bu alandaki eserleri arasında *Üz Tavışıñ Bĕlen* "Kendi Sesinle" (1969), *Ḫalıķ Yazmışı — Şagıyr Yazmışı* "Halk Kaderi- Şair Kaderi"(1979) ve ölümünden sonra yayımlanan *Yeşĕ, Borçuvlı Canım* "Yaşa, Endişeli Ruhum"(1988) bulunmaktadır. Hekim'in eserleri Tatarca dışında Rusça, Başkurtça ve çeşitli dillere çevrilmiştir. 1963–1967 yılları arasında

Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti milletvekili olarak görev yapmıştır.

1960 yılında Tatar ÖSSC Abdullah Tukay Devlet Ödülü, 1970 yılında ise RSFSC Maksim Gorki Devlet Ödülü ile onurlandırılmıştır.

Bunların yanı sıra Lenin Nişanı, Ekim Devrimi Nişanı ve Emek Kızıl Bayrak Nişanı başta olmak üzere çeşitli devlet nişanlarıyla ödüllendirilmiştir. (Tatarica, t.y.-n)

Salih Battal

Salih Vazıhoviç Battalov, 5 Ağustos 1905 tarihinde Kazan guberniyasının Spassk bölgesine bağlı Zur Tigan (Bolşiye Tiganı) köyünde, çok çocuklu ve orta gelirli bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.

Battal, çocukluk döneminden itibaren ailesinin geçimine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaya başlamıştır. Köy okulundaki öğrenimini tamamladıktan sonra 1922 yılında ablası Leyla'nın ailesiyle birlikte Moskova çevresine gitmiş, burada gündelik işlerde çalışarak yaşamını sürdürmüştür. Ağır çalışma koşulları altında geçen bu yıllarda ilk şiir denemelerini kaleme almaya başlamıştır. 1924–1926 yılları arasında Tatar-Başkurt genel eğitim kurslarında öğrenim görmüştür.

1927–1935 yılları, Battal'ın yaşamında askerî havacılığın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Öncelikle Leningrad Hava Kuvvetleri Teori Okulu'nda eğitim almış, ardından Orenburg Hava Muharebe Okulu'nda çeşitli uçak tipleri üzerinde uçuş eğitimi görmüştür. Daha sonra Bryansk ve Kazan'daki hava birliklerinde görev yapmış, 1933 yılından itibaren ise test pilotu olarak çalışmıştır.

Askerî görevlerini sürdürürken edebiyat çalışmalarına da ara vermemiş; şiirler ve tiyatro eserleri kaleme almıştır. İlk şiir kitabı 1929 yılında yayımlanmış, 1935 yılında ise havacılık mesleğinden ayrılarak bütün zamanını edebî çalışmalara ayırmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Pasifik Filosu Hava Savunma Kuvvetleri bünyesinde görev yapan Battal, kıdemli teğmen rütbesiyle 5. Bağımsız Hava Filosunda pilot olarak Japon savunma güçlerine karşı yürütülen askerî harekâtlara katılmıştır.

Salih Battal, Tatar edebiyatında güçlü bir nesir yazarı, başarılı bir şair ve dramaturg olarak tanınmaktadır. XX. yüzyılda yaşanan büyük toplumsal değişimlere ve bu dönüşümlerin doğurduğu çelişkilere eserlerinde geniş yer vermiştir.

Savaş sonrasında daha kapsamlı şiirsel eserler kaleme alan Battal'ın bu döneme ait önemli yapıtları arasında *"Po Stolbovoy Doroge* "Ana Yol Boyunca", *"Kapitan Gastello"* ve *Kto je Vosmoy?* "Sekizinci Kim?" yer almaktadır.

Eserlerinde yalnızca edebî estetik değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal değerler de ön plana çıkmaktadır. Yazıları, okuyucuya yol gösterici nitelik taşırken halk kültürünün korunması, unutulmaya yüz tutmuş millî değerlerin yeniden yaşatılması, millî kimliğin güçlendirilmesi ve halkların eşitliği düşüncelerini savunan bir anlayışı yansıtmaktadır.

Salih Battal, hizmetleri dolayısıyla savaş hizmetleri madalyası, Japonya'ya karşı zafer için madalya, II. derece vatan savaşı nişanı (1985) ve edebiyat alanındaki katkıları nedeniyle Emek Kızıl Bayrak Nişanı (1957) ile ödüllendirilmiştir.

Salih Battal, 1995 yılında hayatını kaybetmiştir.

Anısını yaşatmak amacıyla 2005 yılında hizmete açılan Bolşetiğan Yerel Tarih Müzesine onun adı verilmiştir. Ayrıca müze binasında, sanatçının anısını yaşatmak üzere bir hatıra plaketi bulunmaktadır. (Tatarica, t.y.-o)

Eduard Kasımov

Eduard Salihyanoviç Kasimov, Tatar yazarı ve filologudur.

Eduard Salihyanoviç Kasimov, 8 Kasım 1930 tarihinde Kirov Bölgesi'nin Slobodskoy bölgesine bağlı Karino köyünde dünyaya gelmiştir.

1953 yılında Kazan Devlet Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'nden mezun olmuştur. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra bir süre kırsal bölgelerdeki okullarda öğretmenlik yapmış, ayrıca Tatar Radyo Komitesi'nde muhabir olarak görev almıştır.

1957–1960 yılları arasında SSCB Bilimler Akademisi Kazan Şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü'nde lisansüstü eğitimine devam etmiştir.

Yazarın ilk hikâye kitabı olan *Kızıl Fenerler,* 1959 yılında Kazan'da yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Ķoyaş Kön de Çıġa* "Güneş Gündüz de Çıkar" (1963), *Çulman – Torınnar Nehri* (1976, 1980), *Kama Nehri Üzerinde* (1979), *Masallar, Yaşayan Anıt* (1994) ve *Yılabuga Öyküleri* (1996) gibi eserleriyle Tatar edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

Kasimov'un en dikkat çeken eserlerinden biri olan *Ġomer İkĕ Kilmiy* "Hayat İki Kere Gelmez" adlı romanı, 1964 yılında Kazan Utları dergisinde yayımlanmış ve dönemin Tatar edebiyatında önemli yankı uyandıran eserlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

1965 yılından itibaren SSCB Yazarlar Birliği üyesi olarak edebî faaliyetlerini sürdürmüştür. (Narodudm.unatlib.ru, t.y.)

Kadir Sibgatullin

Kadir Sibgatullin asıl adıyla Minķadıyr İdiyatoviç Sibġatullin, şair olup Tataristan Cumhuriyeti Yazarlar Birliği üyesidir.

Kadir Sibgatullin, 15 Şubat 1942'de Tataristan Cumhuriyeti'nin Balık Bistesĕ (Rıbnaya Sloboda) bölgesine bağlı Balıklı-Çukayevo köyünde dünyaya gelmiştir. Tatar bir ailede yetişen şair, çocukluk ve gençlik yıllarını doğduğu bölgede geçirmiştir.

1949 yılında Keçi Uķması köyündeki ilkokula başlamış, 1953 yılında bu okuldan mezun olduktan sonra Yançikovo köyündeki yedi yıllık okulda öğrenimine devam etmiştir. Buradaki eğitimini 1957 yılında tamamlamasının ardından Zur Soltan köyündeki ortaokula kaydolmuş ve 1960 yılında mezun olmuştur.

Aynı yıl Kazan'daki 4 Numaralı Teknik Okulda elektrik teknisyenliği eğitimi almaya başlamış, eğitimini tamamlayarak elektrik teknisyeni olmaya hak kazanmıştır. Nisan 1962'de Kazan Organik Sentez Fabrikasında elektrik teknisyeni olarak çalışmaya başlamış, aynı yılın Kasım ayında askerlik hizmeti için silah altına alınmıştır. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Aralık 1965 ile Nisan 1966 tarihleri arasında yeniden Kazan Organik Sentez Fabrikasında görev yapmıştır.

Meslek yaşamını sürdürürken öğrenimine de devam eden Sibgatullin, 1969–1972 yılları arasında Kazan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesini dışarıdan eğitim yoluyla tamamlamıştır.

1966 yılında doğduğu bölgeye dönen şair, Balık Bistesĕ rayonunda yayımlanan *Oktyabr Yulı* "Ocak Yolu" gazetesinde edebiyat çalışanı olarak göreve başlamış; daha sonra kıdemli edebiyat çalışanı ve mektuplar bölümü yöneticisi olarak çalışmıştır. Bu görevini 1977 yılının sonuna kadar sürdürmüştür.

1978 yılının ilk yarısında Balık Bistesĕ bölgesindeki bir matbaada atölye şefi olarak görev yapan Sibgatullin, aynı yıl ailesiyle birlikte Yar Çallı'ya (Naberejnıye Çelnı) taşınmıştır. Hayatının geri kalan bölümünü bu şehirde geçirmiş ve edebî faaliyetlerini burada sürdürmüştür.

Haziran 1978 ile Ağustos 1980 tarihleri arasında Vesenniy devlet çiftliğinde önce ünite operatörü, ardından eğitmen-metodolog olarak çalışmıştır. Şubat-Eylül 1981 döneminde Naberejnıye Çelnı Konut İnşaat Fabrikasında üretim mühendisi, daha sonra ise otomatik kontrol sistemi biriminde kıdemli mühendis olarak görev yapmıştır.

1984–1991 yılları arasında Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği Kurgu Tanıtım Bürosunda yazarların edebî etkinliklerini organize etmekle görevli komiser olarak çalışmıştır. Temmuz ve Ağustos 1991'de yeni yayımlanmaya başlayan *Arġamak* dergisinde bölüm başkanlığı yapmış, Ağustos 1991–Ocak 1993 tarihleri arasında Naberejnıye Çelnı Yazarlar Birliği'nde edebiyat danışmanı olarak görev almıştır. Ocak-Mayıs 1993 döneminde Tatar Devlet Genç Seyirciler Tiyatrosunda edebiyat işlerinden sorumlu müdür yardımcılığı görevini yürütmüş, Temmuz-Aralık 1993 tarihleri arasında ise Ak Büre Film Stüdyosunda editör olarak çalışmıştır.

Kadıyr Sibgatullin şiir yazmaya okul yıllarında başlamıştır. İlk şiir kitabı *"Emanet",* 1974 yılında yayımlanmıştır.

Şair, doğuştan sahip olduğu şiir yeteneğiyle çağdaş Tatar şiirinin dikkat çeken isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Şiirlerinde geniş düşünce ufku, güçlü lirizm ve derin anlam katmanları öne çıkmaktadır. Eserlerinde halkın tarihî hafızası, vatan

sevgisi ve insanın bireysel kaderine ilişkin duyarlılık temel temalar arasında yer almaktadır.

Kadir Sibgatullin, zengin bir edebî miras bırakmıştır. Sağlığında yayımlanan şiir kitapları arasında *Emanet,* (1974), *"Ġam"* (1976), *Avazlar* "Sesler"(1981), *Hıyal: Şiirler hem Poemalar* "Hayal:Şiirler ve poemalar" (1986), *İnanuv* "İnanç" (1988), *Tañnar, Kiçeler* "Şafaklar Geceler"(1989), *Ġomerĕm Dulkınñarı "Ömrümün Dalgaları"* (1993) ve *Namazlıḳ* (1994) bulunmaktadır. Ölümünden sonra ise *Eyttĕ Şagıyr* "Söyledi Şair" (2002) ile *Bĕr Noktada: Şiirler, Poemalar, Balladlar* "Bir Noktada: Şiirler, Poemalar, Baladlar" (2007) adlı eserleri yayımlanmıştır.

Şairin edebî mirası üzerine daha sonraki yıllarda çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 2009 yılında "Bibliyografik Dizin", 2011 yılında ise "Kadir Sibgatullin'in Eserlerinin Dünyası" başlıklı araştırma monografisi yayımlanmıştır.

KAMAZ tesislerinin inşasında gösterdiği emek dolayısıyla "KAMAZ İnşaatı Öncüsü" ödülü almıştır.

1978 yılından itibaren SSCB Yazarlar Birliği'nin Tataristan teşkilatı üyesi olarak faaliyet göstermiştir. Kadıyr Sibgatullin, 4 Haziran 1994 tarihinde Naberejnıye Çelnı'da hayatını kaybetmiştir. Şairin anısını yaşatmak amacıyla Naberejnıye Çelnı'daki sokaklardan birine onun adı verilmiştir. (Tatarlar.info, 2022)

Reşit Ahmetcanov

Reşit Ḫanif oğlu Aḫmetcanov, 14 Nisan 1941 tarihinde Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Bavlı bölgesine bağlı Tatar Kandızı köyünde kolhozcu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, 5 Ocak 1995 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

İlk öğrenimini doğduğu köyde tamamlayan Aḫmetcanov, yedi yıllık eğitimin ardından 1957–1958 yıllarında Bügülme'de faaliyet gösteren inşaat ustaları yetiştiren meslek okulunda öğrenim görmüştür. Mezuniyetinden sonra Elmet ve çevresindeki petrol bölgelerinde çeşitli inşaat kuruluşlarında duvar ustası olarak çalışmıştır.

1961–1964 yılları arasında Sovyet Ordusunda askerlik hizmetini yerine getirmiştir. Terhis olduktan sonra V. İ. Ulyanov-Lenin adını taşıyan Kazan Devlet Üniversitesinin Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümüne girmiş ve 1969 yılında mezun olmuştur.

Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra 1969–1974 yılları arasında Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kültür Bakanlığında sanat işleri müfettişi olarak görev yapmıştır. Daha sonra *Yěş Leninçı* "Genç Leninci" ile *Tataristan Yeşlerĕ* "Tataristan Gençleri" gazetelerinde edebî çalışan olarak faaliyet göstermiş, 1980 yılından itibaren ise *Kazan Utları* dergisinin yayın kurulunda görev almıştır.

Reşit Aḫmetcanov'un edebiyat hayatı 1950'li yılların sonlarında başlamıştır. 1959–1961 yılları arasında Azat Hatın ile Sovet Edebiyatı (günümüzde Kazan Utları) dergilerinde yayımlanan şiirleri, edebiyat çevrelerinin dikkatini çekmiştir.

Hadi Tufan, Sibgat Hekim ve Amil Huciyev gibi dönemin tanınmış şairleri, genç şairin şiir anlayışındaki özgünlüğünü, doğal yeteneğini ve eserlerinin yaşamla kurduğu güçlü bağı özellikle vurgulamışlardır.

Şairin ilk şiir kitabı *Hıyallarım Üzĕm Bĕlen* "Hayallerim Benimle", 1965 yılında yayımlanmış ve hem okuyucular hem de edebiyat eleştirmenleri tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Eserde üretim hayatı ve emekçi insanın yaşamı işlenmiş; bu yönüyle Tatar şiirinde özgün örneklerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Reşit Aḫmetcanov, sanat anlayışı bakımından lirik şiirin önde gelen temsilcilerinden biri kabul edilmektedir. Şiirlerinde hüzünle yoğrulmuş dingin bir anlatım, melodik yapı ve halk şarkılarının sadeliğini çağrıştıran güçlü bir söyleyiş dikkat çekmektedir. Lirik kahramanı ise ahlaki temizliği ve karakter sağlamlığıyla ön plana çıkmaktadır.

Şair, halk dilinin ifade imkânlarından ustalıkla yararlanmış; folklorik motifleri ve geleneksel imgeleri yeni anlam katmanlarıyla yeniden yorumlamıştır.

1980 yılında Tataristan Kitap Yayınevi tarafından yayımlanan *Can Cılısı* "Ruhun Sıcaklığı", şairin sanatsal olgunluğunu ortaya koyan eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kitap, onun şiir anlayışının gelişimini ve kullandığı anlatım tekniklerinin giderek zenginleştiğini göstermektedir.

Aḫmetcanov, poema türünde de eserler vermiştir. *"Can Cılısı"* kitabında yer alan *İsenner Moñı "*Yaşayanların Ezgisi" adlı poemasında savaş, aşk, insan belleği ve zaman kavramlarını ele almıştır. Şair, halk şarkıları, efsaneler ve masal unsurlarını gerçekçi betimlemelerle bir araya getirerek doğup büyüdüğü köyün geçmişini ve günümüzdeki ruhunu şiirsel bir anlatımla yansıtmıştır.

Reşit Aḫmetcanov, 1970 yılından itibaren SSCB Yazarlar Birliği üyesi olarak faaliyet göstermiştir.

Şairin eserleri 1950'li yılların sonlarından itibaren yayımlanmaya başlamıştır.

İlk şiir kitabı olan *Hıyallarım Üzĕm Bĕlen* "Hayallerim Benimle", 1965 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Bu eserde ince lirizm, güçlü şiirsel ton ve zengin imge dünyası belirgin özellikler olarak öne çıkmaktadır.

1972 yılında yayımlanan *Aḳ Ḳanatlar* adlı şiir kitabında genç kuşağın duygu ve düşünceleri ile emek, toplum ve bireysel sorumluluk kavramları işlenmiştir. Bu eserde yer alan lirik kahraman, idealleri doğrultusunda yaşayan ve halkının geleceğine inanan bir kişilik olarak tasvir edilmektedir.

1980'li yıllarda kaleme aldığı ve millî psikolojiyi, halkın özgürlük anlayışını yansıtan şiirleri sayesinde geniş bir okuyucu kitlesi tarafından tanınmıştır. Bu dönemin başlıca eserleri arasında *Can Yaḳtısı* "Ruh Aydınlığı"(1980), *Ḳavışır Kön* "Kavuşma Günü"(1985), *Yörĕk Bayramı* "Yürek Bayramı" (1988), *Moñlanuv* "Hüzün" (1991) ve *Açlık Maydanı* "Açlık Meydanı" (1994) yer almaktadır. Şair, şiir kitaplarının yanı sıra çok sayıda sevilen şarkının sözlerini de kaleme almıştır. (Tatarica, t.y.-p)

Şeyhi Mannur

2 Ocak 1905 tarihinde Kazan guberniyasının Mamadış bölgesine bağlı Tulbay köyünde dünyaya gelmiş, 11 Haziran 1980 tarihinde Kazan'da hayatını kaybetmiştir. Vasiyeti doğrultusunda doğduğu Tulbay köyünde defnedilmiştir.

1937 yılında Kazan Pedagoji Enstitüsü'nden mezun olmuştur.

1921 yılından itibaren yaşamını Sibirya'da sürdürmüştür. İlk olarak maden işçisi olarak çalışmış, daha sonra Andreyevka maden işletmesi bünyesinde faaliyet gösteren Tatar okulunda öğretmenlik görevini üstlenmiştir.

1924 yılında Sverdlovsk'taki Sovyet-Parti Okulu'nu tamamladıktan sonra Tobol okruguna bağlı Tukız köyünde okul müdürlüğü yapmış; ardından Tobol şehrinde çocuk yuvası müdürlüğü ve bölge Komsomol komitesinde eğitmenlik görevlerinde bulunmuştur.

1929 yılından itibaren Donbass'taki metalürji fabrikasında maden işçisi olarak çalışmış, aynı dönemde DniproGES Hidroelektrik Santrali'nin inşasında beton döküm işçisi olarak da görev almıştır.

1932–1933 yılları arasında Moskova'da yaşayan sanatçı, bu dönemde *Eşçĕ* gazetesinde edebî çalışan olarak faaliyet göstermiştir.

1937–1938 yılları arasında *Sovet Edebiyatı* dergisinde sorumlu sekreterlik görevini yürütmüştür.

II. Dünya Savaşı yıllarında *Sugışçan Çakıruv, Alğa, Doşman Östĕne!* ve *Vatan Bĕhĕte Öçĕn* adlı cephe gazetelerinde muhabir olarak görev yapmıştır.

1946–1948 yılları arasında ise Tatar Opera ve Bale Tiyatrosu'nda edebiyat bölümü müdürü olarak çalışmıştır. (Tatarica, t.y.-q)

Sara Sadıkova

Sara Sadıkova, 1 Kasım 1906 tarihinde, bazı kaynaklara göre ise 1903 yılında Kazan'da dünyaya gelmiş, 7 Haziran 1986 tarihinde yine aynı şehirde hayatını kaybetmiştir.

1921 yılında Kazan Pedagoji Teknikumu'nda öğrenim gördüğü sırada, K. Rahim'in *Büz Yegĕt* adlı eserinden uyarlanan yardım gösterisinde *"Sahibcamal"* karakterini canlandırmış; bu performansıyla hem oyuncu hem de şarkıcı olarak dikkat çekmiştir.

Besteci Sultan Gabaşi'nin tavsiyesi üzerine öğrenimini sürdürmek amacıyla Moskova'ya gitmiştir. 1922–1928 yılları arasında Moskova Konservatuvarı'na bağlı Müzik Teknik Okulu'nda, M. G. Tsıbuşçenko'nun vokal sınıfında eğitim almıştır.

1920’li yıllarda Moskova Merkez Tatar İşçi Tiyatrosu’nda dram oyuncusu olarak sahneye çıkmıştır.

1930–1934 yılları arasında Tatar Akademik Tiyatrosu’nda görev yapmış; özellikle Kerim Tinçurin’in *Süngen Yoldızlar* “Sönen Yıldızlar”, *Zeñger Şel* “Lacivert Şal”ve *Ķandır Buyı* “Kandır Boyu” ile Taci Gizzat’in *“Nayomşik”* adlı müzikli dramlarında üstlendiği başroller sayesinde tanınmıştır.

1934–1938 yılları arasında Moskova Konservatuvarı bünyesindeki Tatar Opera Stüdyosu’nda öğrenim görmüş, 1938–1948 yılları arasında ise Tatar Opera ve Bale Tiyatrosu’nun solisti olarak görev yapmıştır.

Sara Sadıkova, Tatar bestecileri tarafından kaleme alınan opera ve müzikli komedilerde birçok başrolü başarıyla yorumlamıştır. Bunlar arasında N. Cihanov’un *Ķaçķın* ve *İldar* operalarındaki Reyhana ve Sacide karakterleri, M. Mozaffarov’un aynı adlı eserindeki Galiyabanu ile C. Feyzi’nin *Başmağım “*Pabucum” adlı eserindeki Server rolleri öne çıkmaktadır.

Konser sanatçısı olarak da geniş bir üne kavuşmuştur. Yumuşak, temiz, hafif ve farklı tını özellikleri taşıyan sesiyle dikkat çeken sanatçı; yorumlarında içtenliği, zarafeti ve duyguları başarıyla yansıtabilmesiyle tanınmıştır. Oyunculuk yeteneğini güçlü müzikal ifadesiyle birleştirerek sahnede etkileyici bir performans sergilemiştir.

Tatar vokal sanatında millî repertuvara yeni süsleme teknikleri ve yorum anlayışları kazandıran öncü isimlerden biri olmuştur. Konser programlarında ağırlıklı olarak Tatar ve Başkurt halk ezgilerine, Tatar bestecilerinin şarkılarına, romanslara ve opera aryalarına yer vermiştir.

Sanatçı, Tataristan’daki profesyonel vokal sanatının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.1982 yılında Besteciler Birliği üyeliğine kabul edilmiştir.

Sara Sadıkova’nın beste faaliyetleri özellikle şarkı türündeki eserleriyle öne çıkmaktadır. Güçlü bir yorumcu olmasının yanı sıra, Tatar müzik folklorunun temel geleneklerini yaşatan önemli besteciler arasında yer almaktadır.

Besteleri uzun yıllar boyunca geniş dinleyici kitleleri tarafından benimsenmiş; eserlerinin önemli bir bölümü zamanla halk şarkısı niteliği kazanmıştır. Halk ezgilerinin ritmik özelliklerini marş, dans melodileri ve günlük konuşma intonasyonlarıyla doğal bir bütünlük içinde birleştirmiştir. Ayrıca Tatar bestecileri arasında tango ve fokstrot türlerinde eser veren ilk isimlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Bestelerinin konu çeşitliliği oldukça geniştir. En tanınmış şarkıları arasında E. Yenikey'in şiiri üzerine yazdığı *Kötem Sinĕ* "Bekliyorum Seni", *Onıta Almasam Nişlerměn* "Unutamazsam Naparım", M. Nogman'ın şiirlerinden bestelenen *Balķıy Şaymurza Utları* "Parlıyor Şeyhmurza Ateşleri", G. Başirov'un şiiri üzerine yazdığı *Ciděgen Çişme* "Yedigen Pınar" ve H. Tufan'ın şiirini bestelediği *Kazan Kiçlerĕ* "Kazan Geceleri" bulunmaktadır.

Sara Sadıkova, sanat yaşamı boyunca kültürel ve toplumsal faaliyetlerde de aktif rol üstlenmiştir. Kazan'da M. Gorki kulübü bünyesinde bir halk korosu kurmuş ve bu topluluğu uzun yıllar yönetmiştir. Genç müzisyenlerin yetişmesine katkıda bulunmuş, çok sayıda sanatçının meslekî gelişimini desteklemiştir.

Bunun yanında Tatar halk şarkılarının derlenmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmüştür.

Sara Sadıkova, 1990 yılında, ölümünden sonra Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Abdullah Tukay Devlet Ödülü'ne layık görülmüştür.

Sanatçının anısını yaşatmak amacıyla çocuk ve gençlere yönelik müzik yarışmaları, festivaller, konserler ve televizyon programları düzenlenmektedir. Kazan'da adına bir anı plaketi yerleştirilmiş, ayrıca bir caddeye onun adı verilmiştir. Yar Çallı'daki konser salonlarından biri Sara Sadıkova'nın adını taşımaktadır. 1992 yılında Apas rayonunun Tutay köyünde Sara Sadıkova Müzesi açılmıştır. 1996 yılından itibaren ise Kazan'da faaliyet gösteren Sara Sadıkova Vakfı çalışmalarını sürdürmektedir.

Sara Sadıkova'nın başlıca eserleri arasında R. Gubaydullin ile birlikte kaleme aldığı *Meḫebbet Cırı* "Muhabbet Şarkısı" (1971) ve *Kiyevler* "Giysiler" (1972) adlı müzikli komediler, tiyatro oyunları için bestelediği sahne müzikleri, üç yüzü aşkın şarkısı ile çeşitli enstrümantal eserleri yer almaktadır. (Tatarica, t.y.-s)

R. F. Galiullin

R. F. Galiullin, 3 Şubat 1938 tarihinde Kostroma Bölgesi'nin Kologriv şehrinde dünyaya gelmiş, 4 Haziran 1999 tarihinde Zelenodolsk'ta hayatını kaybetmiştir.

1950 yılında Kazan Güzel Sanatlar Okulu'ndan, P. T. Speranski'nin öğrencisi olarak mezun olmuş; daha sonra 1970 yılında İ. Yakovlev adını taşıyan Çuvaş Pedagoji Enstitüsü'ndeki eğitimini tamamlamıştır.

Galiullin, Zelenodolsk Çocuk Güzel Sanatlar Okulu'nun kurucuları arasında yer almıştır. 1954–1997 yılları arasında bu kurumda öğretmen olarak görev yapmış, 1958–1988 döneminde ise okul müdürlüğünü yürütmüştür. 1992 yılında Ressamlar Birliği üyeliğine kabul edilmiştir. 1950–1990 yılları arasında Zelenodolsk'taki güzel sanatlar ortamının gelişmesine önemli katkılar sağlayan sanatçı, ressam-pedagoglardan oluşan yaratıcı bir sanat çevresinin oluşmasında etkili rol oynamıştır.

Yetiştirdiği öğrenciler arasında V. Novikov, A. Krımov, E. Mironov, A. Lopatkin ve D. Barışeva gibi sanatçılar bulunmaktadır.

Galiullin'in sanatsal üretiminde baskı grafik teknikleri önemli bir yer tutmaktadır. Sanatçı, kurşun kalem, guaj, ofort, aquatint ve kuru kazıma tekniklerinden yararlanmış; özellikle peyzaj ve natürmort türlerinde eserler vermiştir.

R. F. Galiullin'in çalışmalarında içtenlik duygusu ile gerçekliği ayrıntılar ve ton farklılıkları aracılığıyla yeniden yorumlama çabası belirgin biçimde görülmektedir.

Bu anlayışını yansıtan başlıca eserleri arasında *Son Buket* (guaj, 1968), *İlk Kar* (1989), *Büyük Su* (1989) ve *Şubat Karı Kızılgerdanlar* (ofort, 1990) yer almaktadır.

Sanatçı, 1958 yılından itibaren cumhuriyet düzeyindeki sanat sergilerine düzenli olarak katılmıştır. Ayrıca bölgelerarası *Zur İdël* "Büyük Volga" sergilerinde (1980, 1985 ve 1991), Moskova'da düzenlenen Tatar Edebiyatı ve Sanatı Günleri sergisinde (1980), Başkurdistan'daki aynı kapsamlı etkinlikte (1988) ve Moskova'da gerçekleştirilen on beş özerk cumhuriyet sanat sergisinde (1990) eserleri sergilenmiştir.

Galiullin'in eserleri günümüzde Tataristan Cumhuriyeti Devlet Güzel Sanatlar Müzesi ile Zelenodolsk ve Leninogorsk resim galerilerinin koleksiyonlarında muhafaza edilmektedir. (Tatarica, t.y.-u)

Hayrettin Mücey

Hayrettin Mücey, asıl adıyla Möcahid Hayretdin oğlu Hayretdinov, Tatar şairi, yazarı ve askeridir. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı sırasında faşizme karşı mücadele eden yeraltı direniş hareketinin önde gelen isimlerinden biri olarak tanınmaktadır.

26 Mart 1901 tarihinde, günümüzde Başkurdistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Tuymazı bölgesine bağlı Türkmenevo köyünde doğmuş, 4 Eylül 1944 tarihinde Dachau Toplama Kampı'nda hayatını kaybetmiştir.

1919 yılında Kızıl Ordu saflarına katılan Mücey, askerî eğitimini tamamladıktan sonra meslek hayatını profesyonel asker olarak sürdürmüştür. Hem Rus İç Savaşı'nda hem de II. Dünya Savaşı'nda aktif olarak görev almıştır.

1920'li yılların sonlarından itibaren edebiyat alanında da faaliyet göstermeye başlamış; Hayrettin Mücey mahlasını kullanarak askerlik yaşamını, sınır birliklerinin günlük faaliyetlerini ve askerî hayatı konu alan şiirler, hikâyeler ve izlenim yazıları yayımlamıştır. Bu eserleri Tatar süreli yayınlarında düzenli olarak yer almıştır.

1932 yılında ilk şiir kitabı olan *Tüfekli İnsanlar* yayımlanmıştır.

1938 yılında Hasan Gölü çevresinde Japon kuvvetleriyle yaşanan çatışmalara katılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından 789. Alayın komutanlığı görevini üstlenmiştir. Savaş yıllarında kaleme almaya başladığı ancak tamamlayamadığı romanına *"Uzun Bir Yoldan"* adını vermiştir.

Aralık 1941'de "Komutan ve Şair Mücey'dan *Alman Halkına Açık Mektup* başlıklı metnini yayımlamıştır.

1942 yılında Harkov yakınlarında gerçekleştirilen muharebelerde komuta ettiği birlik düşman kuvvetleri tarafından kuşatılmıştır. Alay, bir aydan uzun süre kuşatma altında

direniş göstermiştir. 7 Şubat 1942 tarihinde meydana gelen çatışmalardan birinde yaralanan Mücey esir düşmüş ve çeşitli toplama kamplarına sevk edilmiştir.

Daha sonra Münih yakınlarındaki toplama kampına gönderilen Mücey, burada faaliyet gösteren gizli *Savaş Esirlerinin Kardeşlik Birliği* "Bratskiy Soyuz Voyennoplennıh" adlı yeraltı direniş örgütünün önderleri arasında yer almıştır. 1943 yılının sonlarında örgüt üyeleriyle birlikte Dahav Toplama Kampı'na nakledilmiş, burada yürüttüğü direniş faaliyetleri nedeniyle ölüm cezasına mahkûm edilmiştir.

4 Eylül 1944 tarihinde, aralarında Hayretdin Mücey'in de bulunduğu doksan iki direnişçi Alman yönetimi tarafından idam edilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren *Sugış Yazmaları* "Savaş Notları" adını verdiği bir günlük tutmaya başlamıştır. Bu günlük daha sonra 1968 yılında yayımlanmıştır.

Şairin bazı şiirleri *Alar Safta* "Onlar Saflarda", 1961 ile *Öç Yavgır Şağıyr* "Tri Poeta-Voina" "Üç Akıncı Şair", 1979 adlı ortak şiir seçkilerinde yayımlanmıştır. (Tatarica, t.y.-t)

2. DİL İNCELEMESİ

1. Morfoloji

Dil İncelemesi başlığı altında; eldeki metnin kendisine özgü bir ses yapısı olamayacağı için İldar Yüziyev'in şiirlerindeki yapım ve çekim gramerini iki ana bölüm olarak incelemekteyiz.

1.2. Yapım

Genel Türk gramerinde olduğu gibi Tatarca söz yapımını da aşağıdaki dört bölümde ele alıyoruz. (Ergin § 204). Sıfat ve zarf gibi söz türlerinin esasen cümledeki kullanımdan kaynaklandığı ve ayrıca sıfat veya zarf yapan ekler Tatarcada da bulunmadığı için isimden sıfat veya zarf yapımı gibi alt bölümler incelememizde yoktur (krş. Banguoğlu § 128 vd.)

Metinde tespit edilen yapım ekleri kullanım sıklığı oranlarına göre sıralanmaktadır (krş. Ergin § 204-205).

1.2.1. İsimden isim yapım ekleri

-lik/-lĕk

İsimlerden yer, âlet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapan bu ekin tarihî olarak değişmediğini görüyoruz: *ET.-lık/-lik; -luk/-lük; Kıp. -lık/-lik; -luk/-lük, Çağ. -lık/-lik; -luk/-lük* Tat. -lik/-lĕk (Öner, 1998, 36) ve Tatar sahasında ise bu ekin -lik/-lĕk şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. (Ganiyev, 2013: 61-63). Tatar söz varlığında meslek, alışkanlık, duygu ve düşünce adları; layıklık, uygunluk, yararlılık gibi hedef adlandırmaların yanı sıra soyut kavramları, âlet veya araç adlarını ve nihayet yer adlarını karşıladığı belirlenmiştir (Öner 2021: 729)

İncelenen metin kapsamında, İldar Yüziyev'in bu eki kullanarak çeşitli yapılar oluşturduğunu görmekteyiz, bu yapılar şu şekilde tespit edilmiştir:

beẖětsězlěk (1930), *běrözlěk* (927, 1828), *biyěklěk* (702, 829), *cilekllěk* (3522), *izgěllěk* (158, 343, 1162, 1178, 3642), *meñgěllěk* (1514, 1525, 1531, 3047, 3822, 4737, 4738), *özěllěrlěk* (*1691*), *şefḳatlěk* (159), *avırlıḳlar* (231), *doşmanlıḳ* (248), *duslıḳ* (2475), *ẖaḳlıḳ* (2533), *ḳızıllıḳ* (5381), *ḳoçarlıḳ* (3615), *ḳollıḳ* (27, 290), *nadanlıḳ* (2221, *sabırlıḳ* (3077), *saflıḳ* (251), *yıraḳlıḳ* (3500), *yaḳtılıḳ* (2742).

-çı/çě

Başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşma ile ilgili isimlerin yapımı olan bu ek tarihi boyunca çok az değişmiştir: *ET. -çı/-çi Kip. -çı/-çi; Çağ. -çı/-çi Tat.* -çı/çě (Öner, 1998,37) şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Bu ekin kullanım alanları "insanların belli bir hizmete, mesleğe, kuruluşa veya görüşe olan bağlarını bildirmek" veya daha başka ifade ile "meslek sahiplerinin veya uzmanlıkların adlarını, belli bir işle iştigal eden birini, belli bir kabiliyeti veya özelliği, sosyal bir akıma veya fikriyata bağlılığı adlandırmak" şeklinde kaydedilmiştir (Öner, 1998,37).

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış şu örnekler tespit edilmiştir:

beẖesçě (693), *cırçı* (1436, 1440, 2503, 2509), *devalavçı* (3135), *ěşçě* (5284, 5316, 5374, 5462), *garmunçı* (2511), *kötüçě* (3541), *tamçı* (610, 617, 619, 620, 903), *uḳıtuvçı* (5106), *vatuvçı* (2637), *yulçı* (353, 493, 3474).

-lı/-lě

Bu ekin esas fonksiyonu, sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktır. Her türlü isimden, mevcut bulundurma, ihtiva etme, nefsinde taşıma gibi anlamlar ifade eden çeşitli sahiplik isimleri yapar ve bir yere, bir müesseseye, bir kavme, bir hanedana mensubiyet de gösterirler.

ET.-lig/-lig;-lug/-lüg şeklinde bulunan ek, bu devreyi takip eden Çağatay döneminde de devam etmiş; fakat Kıpçak sahasında durum biraz karışmıştır: Batı Türkçesinde *-lig> -lu* şeklinde değişen bu ekin aynı gelişmeyi Kipçak sahasında da yaşamaya başladığını ve giderek bu alanın hakim şeklinin -lı/-li olduğu tespit edilmektedir.; fakat bunun yanında Kıpçak yadigarlarında, -lı/-li ekinin, -lig/-lig şekline nazaran, ancak dörtte bir kadarında yer aldığı kaydedilmiştir. Kıpçak sahasında yaşanan bu karışıklık bu ekte görülmektedir (Öner, 1998,40). Ekin Tatarcada kullanılan son hâli *-lı/-lĕ* şeklinde görülmektedir.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış şu örnekler tespit edilmiştir:

behětlĕ (5322), *cırlı* (2580), *çeçlĕ* (4650), *derecelĕ* (5459), *dertlĕ* (1560, 1581), *ġomĕrlĕ* (1968), *ḫesretlĕ* (1901, 3375), *ḫetlĕ* (3868, 3874, 3882), *ḫisllĕler* (2388), *ḫörmetlĕ* (4283), *köçlĕ* (531, 3018, 4933, 5431), *köylĕ* (2084), *metrüşkelĕ* (3570), *moñlı* (3906), *sabırlı* (3854), *sĕrlĕ* (811, 817, 821, 825, 1994, 3755, 4819, 4972), *temlĕ* (649, 1479, 3570, 3596), *yağımlı* (3854), *zatlı* (5459).

-sız/-sĕz

Sıfat yapan *-lı/ -lĕ* ekinin oppoziti olarak, bir nesnede bir şeyin bulunmadığını, yani nesnenin yokluğunu ifade etmek için -sız/-sĕz eki kullanılır.

ET. -sız/-siz; -suz/-süz; Kip. -sız/-siz; -suz/-süz Çağ. -sız/-siz şeklinde, ekin tarihî gelişimini görmekteyiz (Öner, 1998, 42). Tatar sahasında ekin *-sız/-sĕz* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

İldar Yüziyev metni incelendiğinde, ilgili ekin kullanımıyla oluşturulmuş yapıların farklı örneklerle metin içerisinde yer aldığı görülmektedir:

akçasız (4168), *akılsız* (1283), *beḫĕtsĕz* (918), *cilsĕz* (3484, 3486), *cirsĕz* (2579, 2585), *çiksĕz* (5160), *ersĕz* (4172), *etiysĕzde* (3699), *gönaḫsız* (4411), *ıştansız* (4473), *ḫelsĕz* (1629), *ḫesretsĕz* (3062), *kĕrsĕz* (2051), *ķotsız* (157, 4264), *köçsĕz* (760), *köysĕz* (204, 2631, 2643), *süzsĕz* (693, 986, 1399, 2266, 4657, 4761), *susız* (838), *şefķatsĕz* (264, 1952, 4400), *tiñsĕz* (2217), *ülĕmsĕzlĕk* (827), *yemsĕz* (4459), *yoķısız* (595).

-gı/-gĕ; -kı/-ki

İsimlerden temsil ve vasıf isimleri, yani, zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Başlıca fonksiyonu, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade etmektir. Bir nesneyi bağlı ve ait olduğu başka bir nesneye göre veya zaman ve mekan içindeki yerine işaret etmek suretiyle belirtir. Bu ekin ilgi hâli ve bulunma hâli gibi çekim eklerinden sonra gelmesi bakımından özel bir durumu da olduğu görülmektedir(Öner, 1998, 43).

ET.-kı/-ki, Çağ. -gi/-ki/-ki şeklinde, tarihî dönemler boyunca frekansı yüksek olmayan bu yapım ekinin Tatar sahasında *-gı/-gĕ; -kı/-ki* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

ẖezĕrgĕ (1385) *töngĕ* (1989) *közgĕ* (3717) *ḳışḳı* (4647) *tışḳı* (1236) *kiçkĕ* (2502),*yazġı* (5442) *soñġı* (5078)

-çık/-çĕk

Küçültme ve sevgi fonksiyonuyla, isimlerden isim yapan bu ek, ET. zamanında yoktu; ancak daha sonra kalıplaşarak ekleştiği görülen bu ekin, ET. devrinde -ç ve -k şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir; fakat ET. dönemini takip eden zamanlarda, bu eklerin unutulduğu ve muhtemelen, birbiri üzerine kalıplaştığı görülüyor: Kip. -çuk/çük; Çağ. -çuk/-çük şeklinde kullanılmıştır(Öner,2013, 44). Ekin Tatar sahasında -çık/-çĕk şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

İldar Yüziyev metni incelendiğinde, söz konusu ekin şu birkaç örnekte tamamen kalıplaşmış biçimde kullanıldığı görülmektedir:

ḳıypılçıḳ (3422) *yançıḳ* (1324)

-ça/-çe

İsim çekim ekinin benzerlik ve eşitlik görevi doğrultusunda -lık/lĕk ekine benzer bir kullanıma sahip olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Türkçede -ça/-çe şeklinin yanında, bunun çok daha arkaik şekli olabilecek-çak/-çek eki de vardır (*çak > ET. -çakça); fakat, belki yazı dilimiz boyunca, eşitlik eki olarak -ça/-çe şeklinin hakim olmasından ötürü, -çak/-çek unutulurken, ET. devresinden sonra, kendisine pek benzer bir şekil olan küçültme eki -çuk/-çük; -çık/-çik ile karıştığını gözlüyoruz (Öner,2013.46).

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

aḳça (4104, 4109, 4111), *zamança* (1229, 4156).

-tay

Damak uyumuna dahil olmayan ve kullanımı da, daha ziyade, akrabalık adları veya sevgi ve küçültme ifadeli sözlerde sınırlı kalmış bu ek, geç devirlerde ekleşmiş bir unsur olmalıdır (Öner, 2013, 47).

Bu ifade çalışılan metinde şu kelimelerde kayıt altına alınmıştır:

abıstaynı (4164), *ḳoştay* (3254), *sanduġaçtay* (3256), *taştay* (3250), *yırġanaḳtay* (1094), *kekküktey* (3819), *kübelektey* (4900).

-daş/-deş

Eşlik, ortaklık fonksiyonuyla isimlerden isim yapan bu ek, söz konusu lehçelerde, Türkiye Türkçesine nazaran daha canlı ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ekin tarihî dönemlerde de frekansının düşük olduğu saptanmıştır. (Öner, 2013,48)

İldar Yüziyev metni incelendiğinde, ilgili ekin kullanımıyla oluşturulmuş yapıların farklı örneklerle metin içerisinde yer aldığı görülmektedir:

avıldaş (2948), *yuldaş* (3123, 3128, 3753, 3763), *zamandaş* (4176), *milletteş* (2371), *yedkertaş* (1141), *yaḳtaş* (1766).

-çıl/-çĕl

İsimlerde fazlalık bir şeye düşkünlük, bağlılık ifadesi taşıyan yeni isimler yapan bu ek Türkiye Türkçesine kıyasla Tatar sahasında frekansı daha yüksektir.

Çalışmış olduğumuz İldar Yüziyev metninde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.

-çan/-çĕn

Bu ek de aynı -çıl/-çĕl eki gibi bir şeye düşkünlük, bağlılık veya dış görünüşle ilgili bir takım özellikleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bu ek çalışılan metinde şu kelime kayıt altına alınmıştır:

uyçan (4776, 5169).

-rak/-rek

Vasıf adlarının karşılaştırılmasında kullanılan bu ek ET. zamanında -rak/-rek şeklinde kullanılmaktadır. Bu dönemden sonraki Çağ. -rag/-rak/-rek şeklinde kullanılmıştır. Kıp. Döneminde ise-rak/-rek şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Sıfatlarda karşılaştırma kavramı Tatar sahasında hâlen aynı ekle yapılmaktadır (Öner, 2013, 50).

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

bigrek (2985, 3289, 3301, 3337), *ezrek* (4543), *irterek* (3343), *izgĕrek* (1845), *köçlĕrek* (61, 3159), *tizrek* (1388, 4919), *töslĕrek* (3161), *yeşrek* (2438), *citdiyĕrek* (2303), *ġıylĕmlĕrek* (2306), *meġnelĕrek* (2472), *ölkenĕrek* (2298), *tirenĕrek* (2299), *aldanraḳ* (3584), *aldaraḳ* (3339, *safınıraḳ* (2311), *şayanıraḳ* (2307).

-ḳılt/-kĕlt, -ġılt/-gĕlt

Sıfatlarda azlık derecesini işaretleyen bu ek İ. Yüziyev'in ele alınan şiirlerinde sadece bir kez kullanılmıştır.

*Nige yeş**kĕlt** sarı bulasız?* (5244)

-kay/-key

Bu ek isimlerin sonuna eklenerek sevimlilik ve samimiyet işlevi kurmaktadır.

dusḳay (5479), *cilkey* (503, 3476), *çişmekey* (*902*), *enkey* (5204, 5297, 5314, 5321), *rĕzidekey* (4797, 4828, 4919, 4937, 4946, 4974, 4985, 5019, 5330, 5496), *saciydekey* (2924), *üzekkey* (5019).

1.2.2. İsimden fiil yapım ekleri

-la/-le

Bu ek isimlerin sonuna gelerek, yapma veya olma bildiren filler yapar. Eski Türçe zamanında oldukça yaygın olarak kullanılmıştır.ekin -la/-le şeklinde kullanımı tarihî dönemlerden beri aynı şekilde devam etmektedir. Kazan Tatarcasında da bu ekin yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz. İncelediğimiz İldar Yüziyev metninde bu eki şu örneklerde görmekteyiz.

bĕrgelep (3465), çeçekletĕp (3730), ĕzledĕñ (4785), duslasa (391), duvlama (1598), ġazaplanam (133), ḳabatlamas (1645), ḳaplama (3237), ḳarala (330, 573), saḳladıñ (2937), yoḳlama (3429), tıñla (4607).

-la-n/-le-n

Bu ek -la/-le ekinin dönüşlülük eki eklenerek kurulmuş olan isimden fiil yapan birleşik ektir. Ek incelenen bazı örneklerde pasiflik/meçhulluk işleviyle görülmektedir. İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

*çeçek**len**gen (*1033), *özge**len**ĕp (*2099), *reẖet**len**e (*3829), *tĕtke**len**gen (*2635), *ütmes**len**gen (*4308), *dulķın**lan**a(*49), *ġazap**lan**a (*3420), *ẖıyal**lan**ġan (*193), *ķaba**lan**dım (*1908), *ķanat**lan**ıp (*2976), *moñ**lan**ır (*3062), *tupas**lan**a (*263), *uyçan**lan**ır (*1611), *uy**lan**am (*3901), *uy**lan**ıp (*357, 3797), *yalķın**lan**a (*4663), *yara**lan**ıp (*843).

-la-ş/-le-ş

Bu ek -la/-le ekinin ortaklık eki eklenerek kurulmuş olan isimden fiil yapan birleşik ektir. Ek incelenen bazı örneklerde pasiflik/meçhulluk işleviyle görülmektedir. İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

duslaşıyık (319), *ķoçaķlaşıp* (1812), *tuġanlaşıp* (4125), *yaķınlaşa* (637), *yĕvropalaşa* (4093), *aziyaleşe* (4092), *könleşĕp* (4322), *söyleşüvĕn* (1425).

-la-t/-le-t

Bu ek -la/-le ekinin faktitif eki eklenerek kurulmuş olan isimden fiil yapan birleşik ektir. İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

*cırlata (*3261), *saķlatmadıñ (*2803), *yaķlatmadıñ (*2803), *şartlatıp (*4470), *saylatmıym (*4371), *yılatmam (*3861), *ẖetĕrlete (*2901), *çitletĕp (*271), *çeçekletĕp (* 3730), *ürletmegeç (*198), *üpkeletken (*3607), *çitletĕp (*271), *nişlettĕler (*3392).

-ay-/-ey-

İsimlerden oluş bildiren ve geçişsiz çatıdaki fiiller yapmak için kullanılan bir ektir. Eski Türkçe döneminde -ad/-ed şeklinde kullanıldığı ve sonraki devirlerde ekin konsonantının -y- sesine döndüğü görülmektedir. Bu ek geçişsiz ve vasıf adlarına dayalı tasvirli fiiller yaptığı görülmektedir.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

ekrěneytěr (1605), ölkeneyĕp (1545), ölkeneygen (2952), salķınaya (3888), ķartaydım (68), yışayttım (1112), ozınaya (3780), bökĕreydĕm (3621), ciñĕleyĕp (5382), kiñeytĕr (3940), kekĕreymiy.

-sa-/-se- -sĕ-; -sı-/-si-

İsimlerden, istek, ihtiyaç ifade eden ve olma veya yapma bildiren fiiller türeten bu ektir. Tatarcada -sĕ- şeklinde ön damak ünlülü hâlini de görmekteyiz.

adaşsam (1058), alalsağız (189), aldaşsam (1060), alsa (4486), atsañda (3016), ayırsa (2988), barsa (312, 3873), borılsam (1052), bulsa (1305, 1334, 2481, 3624, 3913, 4350, 4370, 4667), cıyınsam (1068, 1075), oçırsamda (3090), omtılsada (2223), saylasağız (4360), sınasalar (858), sıyınsam (1066), bĕrsĕ (4402), kiçĕresĕ (223), kilesĕm (75), şevlesĕ (2672), töşesĕ (1776), birse (4344), kĕrse (2442), kilse (4685, 5440), kitse (1650, 2443).

-gar-/-ger-

İsimlerden olma ve yapma bildiren bu ek tarihî boyunca zaten pek canlı değildir. Bu sebeple görülen örnekler aşağıdaki gibidir:

*üzgerĕşte (*4205), *ķotķarçı (*910).

1.2.3. Fiilden isim yapım ekleri

-v

Bütün fiil gövdelerinden infinitif yapmak için bu ek kullanılmaktadır. Kıpçak sahasında frekansı yüksek olarak kullanılan ektir. Tatarca *"İsĕm figıl"* olarak bilinmektedir.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

azuvların (2142), buluv (5363, 5374), basuvġa (5441), ḫıyallanuvın (963), isĕrtüvden (2057), ḳaluv (1619), ḳaytuv (2588), ḳılanuvdan (2066), ḳıynaluvdan (2060), ḳıyuv (3643), ḳızġanuvdan (4052), ḳızuv (3428), ḳotırtuvın (2142), ḳurḳuvımnan (2065), ḳuvanuvdan (2054), maḳtanuvdan (1231), oçraşuv (2517), saġınuv (2733), sanaluvım (3209), sataşuvlı (594), sınaluvdan (2052), sınuvın (115), sıylanuvdan (2058), siptĕruvler (1237), tiptĕruvler (1238), uḳıvtuvçı (5121), uyanuvdan (2048), uylanuvdan (2046), yalġışuvlar (2334), yañaruvıñ (3197), yanuvdan (2056), yaratuv (2717), yaruluvın (1964), yazuv (4187), yılmayuv (3856), yuġaluvdan (2068), yuvanuvdan (2064), yuvatuv (5191), açuvım (5351), ayırılışuv (4896), ayırıluv (4878).

-ma/-me

alma (3352), borılma (1484), ḳarama (4717), ḳızma (1242), sızma (1243), torma (1400), yanma (3160), tuzma (138), yazma (1419), öyĕrme (36), yeşĕrme (3235).

-m

Fiille ortaya çıkan iş ve durum hakkında kavram adı oluşturan bir ektir. Türk dili tarihi boyunca ekin şeklinin değişmemiş olduğu görülmektedir.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

bělěm (4912, 5346), *ülěm* (953, 08, 670, 827), *sızım* (5379), *kiyěm* (4862), *çaḳrım* (3500, 3507, 3512, 3498), *aġım* (1428, 2909).

-ş

Hareketi adlandırmak veye fiilin sonucunda ortaya çıkan işi adlandırmak için isimler yapan bu ekin, Türk dil tarihi boyunca örneklerine rastlanmaktadır.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

üzgerěş (4205), *tanış* (2036, 5225), *kilěş* (975), *sikěrěş* (3997), *aġış* (3428), *suġış* (132), *omtılış* (2271), *ızġış-talaş* (131).

-mak/-mek

Eski Türkçe döneminden beri oldukça yaygın kullanılan bu ek her dönemde farklı örneklerde görülebilmektedir. Kıpçak dilleri sahasında ekin hareket adı yapma işlevi -v ekine bütünüyle aktarmasından kaynaklı olarak eki kalıplaşmış fiil isimlerinde görmekteyiz.

İldar Yüziyev'in incelenen metninde bu ekle yapılmış şu örneklerin varlığı belirlenmiştir:

basmaḳlarda (2645), suḳmaḳlardan (86), ḳotılmaḳçı (249), uymaḳlarġa (4434), ělmekke (1722), külmekten (5031).

-aḳ/-ek

Fiille ilgili nesne yapımında kullanılan bu ek frekansı düşükte olsa bazı kelimelerde izlenebilmektedir.

İncelenen metinde bu eke dair şu örnekleri kayıt altına almış bulunmaktayız.

bülek (189, 3287, 3654, 3666), *pıçaḳ* (3658, 4307, 4311, 4308), *tüşek* (4712).

-gı/-gĕ

Ekin Eski Türkçe devresinden beri kullanıldığını bilmekteyiz. Bu ekin genel işlevi harekete bağlı kalıcı isimler yapmaktadır. ET. Devresinde ekin-gu/-gü şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek daha sonraki dönemlerde ünsüz uyumuna bağlı olarak -gu/-gü, -ku/-kü şeklinde kullanıldığı kayıt altına alınmıştır. Tatar sahasında fiillerle ilgili nesne ve alet isimleri yapma göreviyle kullanılmaktadır.

İldar Yüziyev metni incelendiğinde, ilgili ekin kullanımıyla oluşturulmuş tek örneğin yer aldığı görülmektedir:

tıñġı (2641).

-gıç/-gĕç

Fiilin ilgili olduğu nesne ve özellikle alet isimleri yapan ekin ET. Döneminde örneğine rastlanmamaktadır. Daha sonraki dönem Çağ. Kıp. Sahasında ekin -guç/-güç şeklinin en eski şekli olduğu tanıklanmaktadır. Kazan Tatar sahasında ekin ön damak ünlülü olarak kayıt altına alınmıştır. Bu durumda eki -ġıç/gĕç; -ḳıç/-kĕç şeklinde görmekteyiz.

İncelenen metin kapsamında, İldar Yüziyev'in bu eki kullanarak çeşitli yapılar oluşturduğunu görmekteyiz, bu yapılar şu şekilde tespit edilmiştir:

yarġıç (3672), özgĕç (2152), öşĕtkĕç (2073), bĕtkeç (4295), kitkeç (3380), sipkeç (2248, 2253)

-ç

ET. Döneminden beri görülen ek özellikle dönüşlü gövdelerde kullanıldığı bilinmektedir. Ekin eski formu -çu/-çü olduğu belirtilmektedir. Fiillerin daha çok dönüşlü gövdelerine

eklenerek, fazlalık, aşırılık ifade eden ve fiilin sonunda ortaya çıkan hâli bildiren isimler yapar.

İlgili İldar Yüziyev metninde ekin şu şekilde örneklerine rastlanmaktadır:

ķuvanıç (5177, 5039), *söyĕnĕç* (1382), *ükĕnĕç* (1928, 4845, 2969, 5434, 1263, 1267, 1271, 1259, 2928).

-çak/-çĕk

Fiilden nesne adları ve fazlalık ifade eden vasıf adları yapan bu ekin eski dönemlerde örneğine çğatay ve kıpçak döneminde rastlanmaktadır. Ekin frekansı düşüktür. Kullanum alanı oldukça sınırlı olan eki metinde şu örnekte görmekteyiz:

çakçaķ (4241, 4274), *ķayçaķ* (2439).

-ġaķ/-gek

Fiillerden düşkünlük fazlalık ifade eden vasıf adları yapan bu ekin eski örneklerine az rastlanmaktadır. Bu ekin ünsüz uyumlarına da giren -ġaķ/-gek; -ķaķ/-kek şekilleri Kazan Tatar sahasında görülmektedir.

İncelenen metin kapsamında, İldar Yüziyev'in bu ekle yapılan sadece tek örnek görülmüştür:

yomġaķ (830).

-gın/-gin

Bu ek fiillerde büyüklük ve aşırılık ifade eden isimler yapmaktadır. Genellikle örnekler tek heceli fiil köklerinden görülmektedir. Ekin Kazan Tatar sahasında -ġın/-gĕn; -ķın/-kĕn şeklinde kullanıldığı kayıt altına alınmıştır.

ḳaygın (3220), talgın (4800), yörgĕn (196), şaşḳın (4905)

-n

Fiillerin oluşu ve yapılışıyla ilgili isimler ve kavram adları türeten bu ekin dil tarihi boyunca kullanıldığı bilinmektedir. Ekle ilgili metinde görülen örnekler şu şekildedir:

tĕgĕn (161, 4567, 2135), *igĕn* (1376, 1693), *cıyın* (1068, 1075, 1048).

-mış/-mĕş

Kazan Tatar Türkçesinde mış/-mĕş şeklinde kullanılan bu ek, ET. Döneminden beri özellikle Batı Türkçesinde oldukça işlek bir şekilde kullanılan partisip ekidir Kazan Tatar Türkçesinde bu ek fiilden isim yapma eki olarak kullanılır.

tormış (3707), *yazmış* (3659), *citmĕş* (4590), *kitmĕş* (4592).

-t

Fiillerden nesne ve kavram isimleri yapan bu ek yine frekansı oldukça düşük olan bir ektir.

ület (328).

1.2.4. Fiilden fiil yapım ekleri

-ma-/-me-

Türk dilinde tüm fiillerin olumsuzluğunu ifade eden gövdeleri bu ek tarafından yapılmaktadır. Türk dili tarihi boyunca ekin hiç değişmeden günümüze ulaştığı

bilinmektedir. Kazan Tatar sahasında da eki tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -ma-/-me- şeklinde kullanılmaktadır. Tatarca'da barlık yuklık formaları ismiyle kullanılmaktadır. Bütün fiilleri içine alan geniş bir sahaya sahip olduğu bilinmektedir.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde olumsuzluk ekiyle kullanılan bazı kelimeler aşağıdadır:

almamın (1792), añlamağan (3676), bulmay (2491), buysınmağan (4613), ġazaplanmağız (4011), ķabatlamay (2331), ķaytmam (1146), ķılmasaķ (2087), bělmeděm (5200), bětěrelmegen (4732), birělmegen (2238), bülmeyěm (4157), çiğěnmeměn (1865), deşmedě (5137), işmegen (1698), itelmeděk (2918), sizmegen (4380), söyelmem (1041).

-n-

Fillerde dönüşlülük ifade eden gövdeler oluşturan bu ek Tatarca'da *"Kaytım yüneläşĕ"* ismiyle bilinmektedir. Türk dil tarihi boyunca form değiştirmeden kullanılan bu eki incelediğimiz metinde şu gibi örneklerle açıklayabilmekteyiz:

çeçeklengen (1033), *özgeleněp* (2099), *reḫetlene* (3829), *tětkelengen* (2635), *ütmeslengen* (4308), *ḫıyallanġan* (193), *ķabalandım* (1908), *ķanatlanıp* (2976), *moñlanır* (3062), *tupaslana* (263), *uyçanlanır* (1611), *uylanam* (3901), *yalķınlana* (4663), *yaralanıp* (843).

-l-

Fillerde pasiflik meçhulluk ifade eden gövdeler yapan bu ek Tatarca'da *"Töşĕm yüneläşĕ"* ismiyle bilinmektedir. Dil tarihi boyunca ekin form değiştirmeden günümüze ulaştığı görülmektedir.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış şu örnekler tespit edilmiştir:

ķuzġal- (05), *sığıl-* (1853, 217), *sınal-* (2052, 2528), *sızıl-* (3985, 4875, 1702), *siběl-* (1583, 1584, 1588, 2742, 2745, 3806, 1574, 1587, 2375), *sizěl-* (1576).

-ş-

Fiillerde ortaklaşma ifade eden gövdeleri yapan bu ek Tatarca'da *"Urtaklık yüneläşĕ"* olarak isimlendirilmektedir.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış şu örnekler tespit edilmiştir:

aldaş- (1060), *alış-* (547, 1175, 3275, 3280, 3284), *birĕş-* (1067, 42, 2530), *ıñğıraş-* (122).

-dĕr/-dır-, -tır-/-tĕr-

Fiillerin faktitif (oldurma,yaptırma) ifadeli gövdelerini oluşturan bu ek Tatarca'da *"Yökletüv yüneläşĕ"* olarak adlandırılmaktadır.

Türk dil tarihi boyunca değişim göstermeye bu ek Tatarca'da ön damak ünlülü olarak bulunmaktadır. Ekin dört şekilli hâliyle kullanıldığı kaynaklarda belirtilmiştir. -dĕr/-dır-, -tır-/-tĕr- şeklinde Tatar sahasında karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen metin kapsamında, İldar Yüziyev'in bu eki kullanarak çeşitli yapılar oluşturduğunu görmekteyiz, bu yapılar şu şekilde tespit edilmiştir:

aşıḳtırıp (82), *ḳızartırlıḳ* (2424), *ḳızıḳtırıp* (4446) *tottırır* (4518), *yaḳtırttı* (3884)

-t-

Fiillerin faktitif (oldurma,yaptırma) ifadeli gövdelerini oluşturan bu ek Tatarca'da -t- olarak kullanılmaktadır.

İncelenen metin kapsamında, İldar Yüziyev'in bu eki kullanarak çeşitli yapılar oluşturduğunu görmekteyiz, bu yapılar şu şekilde tespit edilmiştir:

ḳısḳart- (174, 182, 2282), cılıt- (3737), cırlat- (3261), cilfĕrdet- (1625), ḳarat- (2710), ḳarayt- (300), ḳotırt- (202, 4421), oyalt- (5355), sınat- (3941), tarat- (3509), tuḳtat- (3204, 2714), ürlet- (198), yarat- (4384), yılat- (3861), tĕrĕlt- (4727).

-ġız-/-giz-

Fiillerin faktitif (oldurma,yaptırma) ifadeli gövdelerini oluşturan bu ek diğer faktitif eklere nazaran frekansı daha düşük olarak kullanılmaktadır. -gĕz/-gız-, -kız-/-kĕz- şeklinde Tatar sahasında karşımıza çıkmaktadır.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış örnek tespit edilememiştir.

-r-

Fiillerin faktitif (oldurma,yaptırma) ifadeli gövdelerini oluşturan bu ekin diğer eklere nazaran frekansı oldukça düşüktür.

İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış şu örnek tespit edilmiştir:

yaḳtır- 3884, 4659.

-gıla-/-gile-

Hareketin tekrar ve devamlılığını yapan ifade eden fiil gövdeleri oluşturan bir ektir.İncelediğimiz İldar Yüziyev'in metninde bu ekle yapılmış örnek tespit edilememiştir.

1.3. Çekim

İldar Yüziyev'in elde ettiğimiz metnine dayanan şekil bilgisinde yapım bölümünün ardından çekim kategorisinin isim çekimi ve fiil çekimi alt bölümleri olarak aşağıda incelenmektedir.

1.3.1. İsim çekimi

İsim çekimi ise çokluk, aitlik ve hâl kategorileri olarak incelenmektedir, bu bölümün sonunda ise isimlerde soru ve isim fiili (ek fiil) alt bölümlerine yer verilmektedir.

1.3.1.1. Çokluk ekleri

Genel Türk dilinde en eski yazıtlardan beri var olan -lar / -ler çokluk eki Tatarcada da tek morfemdir; ayrıca /n/ bitişli sözlerin benzeşmeye uğrayan kalıcı -nar / -ner ekli biçimleri de vardır. (Öner 1998: 105; Öner 2021: 739)

Tatarca	-lar/-ler -nar/-ner

adaşķannar (1820), ademnerge (4454), ağımsuvlar (1428, 2909), babaylar (1150), balalar (4129), bebiylerde (2404), beẖesçĕler (693), buraznalar (2685), bürĕler (4319), burannarda (1735, 1743, 1751), cannarda (2738, 2753, 3055, 3845), cırlar (1360, 1364, 1709, 1755, 1761, 1828, 3061, 3852, 4155, 4156), çeçekler (1578, 3345), diñgĕzler (121), ẖatınnarda (181), ẖekimner (2425), ẖereflerĕ (4262), ķartlar (171, 1302) kurgannar (1159, 1167, 1175, 1183), köçlĕler (1054), moñnar (1798, 2608), özĕlgenner (2625, 2653), sirĕnner (4855), şaytannarġa (2434), tavlar (146, 1216, 1218), tolımnarıñ (930, 938, 947), tönner (2785, 4770, 5421), töslerĕ (3472) urmannar (3816), vasıyetler (4536, 4537), yetimnerĕ (3443), ziratlar (920, 1160, 1168, 1180, 1184, 1922)

1.3.1.2. İyelik ekleri

İyelik ekleri nesneleri şahıslara bağlı olarak ifade ederler (bk. Ergin § 350). Tatarcada da altı ayra şahsa bağlı olarak kullanılan iyelik eklerinin (Öner 1998: 109; Öner 2021: 739) İldar Yüziyev'in şiirlerindeki örnekleri şöyle verilebilir:

	Tatarca	**Örnekler**
Birinci Tekil Şahıs	-m	*aķçam (4553), aķıllım (3889), atım (915), enkem (1785, 1801, 2949), etkem (1789, 1800), gevdem (2956, 4669), ẖĕzmetĕm (5399), ķaderlĕm (4647), meẖebbetĕm (5490), poĕmam (4726), yaram (3303).*

İkinci Tekil Şahış	-ñ	*atañ (2639), gevdeñ (1296), gölbaḳçañnan (4987), ḫatañ (2328), ḫiseñ (3223), ḫucañnı (66), ḳaygıñ (4756), terezeññe (4804), ḳoşlarıña (1892), ḳullarıña (872), kuyınıña (907), tavlarıña (786), tulbayıña (2897), uramıña (2932).*
Üçüncü Tekil Şahış	-ı/-ě; -sı/-sě	*ḫeberçěsě (4091), ilçěsě (2522), meġnesě (4065), neticesě (1195), terezesě (587), terteseńe (1333), ěçesě (1769, 1770).*
Birinci Çoğul Şahıs	-bız/-běz	*ḫalkıbıznıñ (2288), pollitḫatabıznı (4260), yazlarıbız (3900), yullarıbız (2275).*
İkinci Çoğul Şahış	-ġız/-gěz	*ětlerěgěz (1986), irěgězne (3111), diñgězge (946), garmunçıġız (2515).*
Üçüncü Çoğul Şahıs	-ı/-ě; -sı/-sě	*ilçěsě (2549), antěnası (4179), baḳçasında (3139), balası (365, 1241, 1553, 3734), patşası (3266).*

1.3.1.3. Aitlik ekleri

Aitlik kategorisi diğer Kıpçak yazı dillerinde olduğu gibi Tatarcada da -da/-de bulunma eki ve -nıñ / -něñ ilgi eki üzerine de getirilebilir (Öner 1998: 115-118). Tatarcada bu ilgi ekiyle birleşik hâli -nıḳı / -nękě gibi ikincil bir biçime dönüşmüştür (Öner 2021: 740). Metinde tespit edilen örnekleri şunlardır:

Tatarca	-kı/-kě; -gı/-gě

artındaġı (3395), ḳazandaġı (2584, 2916), ḳırlardaġı (2972), turındaġı (234, 238), saraydaġı (790, 796), saraydaġı (790, 796), buyındaġı (1001), ḳırlardaġı (2972), mondaġı (1130), illerdegě (2371), cirdegě (2530), östěndegě (1203), irěněńdegě (3572), teḫěttegě (2612), yörekteġě (3256).

1.3.1.4. Hâl ekleri

Tatarcanın hâl kategorisi; ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, eşitlik, vasıta ve yön işlevlerini karşılayan bağımsız morfemlerle karşımıza çıkmaktadır (Öner 1998: 118-140; Öner 2021: 740-741). Aşağıda İ. Yüziyev'in şiirlerine dayalı metinde görülen örnekler verilmektedir.

1.3.1.4.1. İlgi Hâli (Genitif)

Tatarca	-nıñ/-nĕñ

abıyıñnıñ (2651), alarınıñ (1957), anabalalarnıñ (2360), anıñ (295, 1434, 1457, 1709, 2119), astababaylarnıñ (3841), atlarnıñ (2155), aylarımnıñ (3825), babamnarnıñ (2118), cannıñ (1861, 3086), cırlarımnıñ (1026), cirananıñ (4171), çaḳnıñ (787, 803), çorınıñ (427), ḳazannıñ (2735), maşinanıñ (5347), naratlarnıñ (1424, 2140), onıġımnıñ (3634), tavnıñ (3543, 3549, 4629), babayebiylernĕñ (1010), bebiylernĕñ (1012), berevnĕñ (4406), cirnĕñ (2659, 2689, 2693, 3651, 3663), çeçeklernĕñ (5081), çişmelernĕñ (1250, 2952), defterĕnĕñ (5324), digennernĕñ (1024), irlernĕñ (1103), köznĕñ (3800), kükregĕñnĕñ (4652), küñĕlĕmnĕñ (3090, 3168), yükeneñ (2995), zöferneñ (5145)

1.3.1.4.2. Yükleme Hâli (Akkuzatif)

Yalın Hâli	-nı/-nĕ
İyelik Hâli	-nı/-nĕ Üçüncü şahıslarda -n
Zamirler	-nı/-nĕ

abıstaynı (4164), aġaçlarnı (3764), aġışımnı (3506), aġışlarnı (3519), aḳçalarnı(2357), avılnı (271), işĕgĕñnĕ (3613), irĕgĕznĕ (3111), kömĕşkenĕ (4485), çitlĕgĕñnĕ (19),

güzellěkně (1253, 4448), kiñlěkně (2886), börělerně (3344), çeçeklerně (3348, 5468), çeçlerně (1624), çileklerně (2838), defterlerně (4759), ġoměrlerně (1243), ḫelleréñně (3917).

1.3.1.4.3. Yönelme Hâli (Datif)

Tatarca	-ġa/-ge, -ķa/-ke, -a/-e

aşıġa (4828), běrazġa (4852), baķçaġa (4849), baķçalarġa (5232), cırlarġa (5162), cilķapķaġa (4837), ķızġa (4917), ķurķırġa (5350), ķazanġa (5181), maturġa (4854), směnaġa (5282), tañġa (4781), uramġa (5143), uyġa (5124), vuzġa (5116, 5205, 5216), yaķlarġa (4955), basuvġa (5441), ķırlarġa (5160), yanġa (4863), beḫětsězlerge (1469), belage (663), bělěrge (4592), běrevge (1959, 5476), běrge (28), beylerge (880), bězge (1369, 1377, 1381), bězge (2374, 2459, 2585, 2918), bistege (4540), bötěnleyge (2260), ceyge (2588, 3357, 3785), cilge (236, 240, 2190, 4913, 5250), kěşege (4221, 4217), kirěge (1052, 1633), köylerge (1856), közge (5243), közgěge (3454), öyge (2449, 3423), alķışķa (4323), artķa (729, 4047, 4470), ěşafotķa (1276), finişķa (74), ḫaķlıķķa (2533), maturlıķķa (951), ozaķķa (1126), sabırlıķķa (2300).

1.3.1.4.4. Bulunma Hâli (Lokatif)

Tatarca	-ta/-te, -da/-de

aparatta (10), çaķta (999, 1248, 1996, 2308, 2852, 4467, 4545, 4694), ķoçaķta (4653), ķuşımta (3162, 3167), nokavtta (2130), ocmaḫta (4355), poçmaķta (1462), tabutta (3412), tormışta (1252), tufraķta (1363), tuķaylıķta (2270), bebiylerde (2404), běrevde (3079), cilde (931, 939, 968, 1426, 1444, 1625), çitěnde (275), ěçěnde (35, 1296, 3820), ġalemde

(1143), ġailede (4069), gevdesĕnde (588), ġomĕrĕde (2173), irĕnĕñdegĕ (3572), könde (1599), közde (2583), kükregĕmde (1919, 3192, 3891, 4731), barda (974, 1865), burannarda (1735, 1743, 1751), cırda (2086), cihanda (3428, 3930), çaḳlarda (3338), gölbaḳçada (754), ḳırda (611).

1.3.1.4.5. Çıkma Hâli (Ablatif)

Tatarca	-tan/-ten, -dan/-den, -nan/-nen

balalıḳtan (265), baştan (2077), dustan (1307), ḫalıḳtan (1313), ḳoçaḳtan (3860), minuttan (4614), paraşyuttan (2800), sabıylıḳtan (812), samolĕttan (2799), suġıştan (604), yıraḳtan (1214), ḳuştanlıḳtan (246), aḫunlıḳtan (2422), bişĕkten (1344), biyĕklĕkten (702, 829), börtĕkten (2195), cilekten (1479), çeçekten (3653, 3665), kükten (110), meñgĕlĕkten (2791).

1.3.1.4.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif)

Tatarca eşitlik eki olarak kullanılan ek -ca/-ce ekidir. Tatarca *kĕbĕk* edatı da eşitlik işlevinde kullanılmaktadır. (Kalıplaşan hâl ekleri yerine, eşitlik, vasıta ve yön çekimi için son çekim edatlarının kullanımı hakkında bk. Öner 1999).

bĕzneñçe (2287), minĕmçe (4476), üzĕnçe (2490), yĕgĕtlerçe (2560),

kĕbĕk

Mĕñgen ul börkĕt kĕbĕk (112), Bĕr ḳarasañ Tuḳay kĕbĕk yıraḳ (1368), Tufan kĕbĕk yaḳınsin bĕzge (1369), Ḳayçaḳ çana kĕbĕk bögĕlsemde (1549), Yeşlĕk kĕbĕk moñlı ḳıñġıravlı (1559), Eytken kĕbek bula (17), Sineñ kĕbĕk iḫlas duslar bĕlen (2468), Süzĕ

çıġar çişme kĕbĕk (2842), Cir yotḳan kĕbĕk (348), Çiyañ kĕbek alsuv tenner (3574), Tön ḳarası kĕbek küzlerĕñ? (4753), Yĕfek kĕbek yomşaḳ çeçlerĕn (4889).

1.3.1.4.7. Vasıta Hâli (İnstrumental)

Fiilin hangi vasıtayla yapıldığını, nasıl ve ne zaman yapıldığını gösteren hâl vasıta hâlidir. Tatarcada "bĕlen" edatı bu durumu karşılamaktadır.

Yeşlĕk bĕlen oçraşḳanda şulay (1006), Suġış ġariplerĕ bĕlen yatam (120), Alar bĕlen razvĕdkaġa baram (124), Süz bĕlen sızıp atsañda bĕzneñ uzġan ġomĕrnĕ (1246), Calu bĕlen mödiréñe kilseñ (212), İlham bĕlen yazuvlarım (2144), Tıñlav ostalığı bĕlen (2209), Sineñ bĕlen dönya meġnelĕrek (2472), Ḫuplar iděk Taḳtaş bĕlen bĕrge (2721), Yuḳ iseměñ bĕlen (2856), Şul bolıtlar bĕlen kiter iděm (3130), Yözlerĕññĕ şeléñ bĕlen (3236), Çıbırḳı bĕlen kuvmaġaç (4211), Ḳotḳı taratḳan! dip miněm bĕlen (4252), Ḫur ḳızlarıñ bĕlen ḳızıḳtırıp (4446), Ḳızlar miněn bĕlen biyĕp (4541), Ecel bĕlen şayarmıylar (4585), Utlı ḫerĕf bĕlen yazılġan (4978), Miněm bĕlen (5287), Üz küzlerĕñ bĕlen kürĕrsĕñ (5294), Motor tavışı bĕlen tulġan ḳır (734).

1.3.1.4.8. Yön Hâli (Direktif)

Tatarca taba taban ve karşı direktif yön gösterme hâli için kullanılmaktadır.

Meñgĕlĕkke taba (16), Dörĕslĕkten çitke taba (2061), Al tañnarġa taba (3729), Tavġa taba mengende de (4040), Siksenge taba kitměş (4578), Min utlarġa taba ġorur kittĕm (4639), Ḳaylarġa taba (475, 67).

1.3.1.5. İsimlerde Soru

İsim ve fiillerde soru çekimi Tatarcada aynı ekle yapılmaktadır. Tatarca'da bu ek örneklerde beraber yazılmaktadır. Bu da ekin ekleşmiş bir biçimde olduğunu görmekteyiz.

Tatarca	-mı/-mĕ

adaştıñmı (3744), ardıñmı? (4759), azmı (1821), barmı (3492), bulırsızmı (3119), onıttıñmı (5118), sağındıñmı (3915), saḳmı (628, 657, 658), soñmı (2979), şulmı (4798), şayarmı (4852), savmı (1017, 1043), buldımı (4838, 4841), çığarġamı (4830), fiziklarmı (691), sarġaysınmı (5249), barsınmı (5251), liriklarmı (692), bĕttĕmĕ (541), eytĕrlermĕ (3640), ezĕrmĕ (857), kiterseñmĕ (3488), kölergemĕ (5083), küpmĕ (413, 655, 1099, 2189, 2273, 2636, 2638, 2974, 2975, 3368).

1.3.1.6. İsim fiili (ek fiil)

Şimdiki Zaman

-mın/-mĕn	*Yuldaş İter**mĕn** (3753).*
-sın/-sĕn	*Ġasırlar ilhamı**sın*** (2615), *Sin Barıbĕr bĕzde yetim**sĕñ*** **(**3742).
-dır/-dĕr, -tır/-tĕr	*Baltaçtağı Ḳaraduġandır (1554),* *Kölelerdĕr bĕzden (2094),* *Ḳaybĕrĕgĕz sĕzneñ studĕnttır (5257),* *Beḫĕttĕr ul (3210).*
-bız/-bĕz	*Ḳaltırıybız indĕ ikĕ**bĕz** de* (4256), *Üzĕ**bĕz** taptıḳ alarnı* (4130).
-sız/-sĕz	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

-dırlar/-dĕrler, -tırlar/-tĕrler	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

Görülen Geçmiş zaman

iděm	*Ġaşıyḳ Adem **iděm** (1997),* *Kĕm **iděm**? Kĕm buldım? (1073).*
iděn	*Açılası çeçek **iděñ** (3406).*
iděØ	*Garmunçı **idě** (2511),* *Ḳırlardada ḳarlar az **idě** (2965).*
iděk	*Běz **iděk** saf söyüv bělen (3877).*
iděgěz	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
iděler	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

Öğrenilen Geçmiş zaman

ikenměn	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
ikensěn	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
ikenØ	*Garmun moñnarıday yaḳın **iken** (5512),* *Ayhay bik ozaḳ **iken** (4222),* *Ayhay buyıñ bigrek sıluv **iken** (4748),* *Üzĕ bĕr talant **iken** (2212).*
ikenběz	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
ikensěz	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

ikenner	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

1.3.2. Fiil çekimi

Fiil Çekimi kategorisi aşağıda, önce basit çekim ardından birleşik çekim biçimleriyle incelenmektedir.

1.3.2.1. Basit fiil çekimi

Fiil çekiminin şahıs yükünü veren şahıs ekleri, altı şahsa bağlı biçimde metnimizden şu örneklerle tablolaştırılmıştır:

1.3.2.1.1. Şahıs ekleri

1. Tip Şahıs Ekleri	
-mın/-měn	*Min ķaytmam tüzerměn (1146).*
-sıñ/-señ	*Minnen reḫimşefķat kötmesěn (209).*
Ø	*Dönya yeşerØ minsěz de (2232).*
-bız/-běz	*Belkiy oçraşırbız (5179).*
-sız/sěz	*Minnen ķalası (5213).*
-lar/-ler	*Ķızarta bělděler (1061).*

2. Tip Şahıs Ekleri	
-m	*Minde uylanıp toram (3797).*
-n	*Tıñlamıy da kitěp bardıñ (4299).*
Ø	*Ul şundıy matur bulırØ (4689).*
-k/-ķ	*Her mecľeste ayıķ bulmasaķ ta (2085).*
-ġız/gěz	*Eger minĕ saylasaġız (4360).*
-lar/-ler	*Sınasalar eger (858).*

1.3.2.1.2. Bildirme şekilleri

Tatarca fiil çekiminin önce beş türü olan bildirme şekilleri ve ardından da dört türü olan tasarlama şekilleri olarak metinden örneklendirilmektedir (Tatar gramerindeki bu çekimler hakkında geniş bilgi için bk. Öner 1998: 143-210):

1.3.2.1.2.1. Görülen geçmiş zaman

-dı/-dě, -tı/tě

-dı-m	*Yazdım min: Eniy beġrěm dip (1316).*
-dı-ñ	*Tıñlamıy da kitěp bardıñ (4299).*
-dıØ	*ĶotırttıØ diyseñ Eytěrler (4421).*
-dı-ķ	*Senġat diyěp Ġoměr ķısķarttıķ (2282).*
-dı-ġız	*Kürděgězmě apрěl ķarsuvına (3735).*
-dı-ñız	Çalışmada bu anlamda örnek görülmemektedir.

1.3.2.1.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman

-ġan/-gen, ķan/ken

-ġan/-gen, ķan/ken -mın	*Tön söygen anadan tuġanmın* (3381).
-ġan/-gen, ķan/ken -sın	*Dörěs eytkenšěñ şul* (779).
-ġan/-gen, ķan/kenØ	*Faşist üzěne kiyěm tuķıġanØ* (958).
-ġan/-gen, ķan/ken -bız	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-ġan/-gen, ķan/ken -sız	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-ġan/-gen, ķan/ken -ner	*Suv bulıp al ķannar aķķannar* (3460).

1.3.2.1.2.3. Şimdiki zaman ifadeli geniş zaman

Ünsüzle biten fiillerde -a/-e ünlüyle biten fiillerde -y 1. Tip şahıs ekleri kullanılmaktadır. 1. Tekil sahıs 2. Tip sahıs eki de alabilmektedir. İldar Yüziyev metinlerinde şu örneklerle tanıklandırılmaktadır.

-e/-a, -y-m	Minde uylanıp toram (3797), Aḳça yuḳ! dip söylenmiym de (4116).
-e/-a, -y-sĕñ	Baş iymiysĕñ emma (3228).
-e/-a, -y-e Ø	Küller gĕne aḳmıyØ tın tora (1093).
-e/-a, -y-bĕz	Her kön ḳabatlıybız bĕlebĕz (2921).
-e/-a, -y-sĕz	Torasız da: Nik küñĕlsĕz? diysĕz (5361).
-e/-a, -y-ler	Atlar nige ĕşliyler (2161)

1.3.2.1.2.4. Kesin gelecek zaman

-eçek-m	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-eçek-ñ	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-eçek- Ø	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-eçek-bĕz	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-eçek-sĕz	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-eçek-ler	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

1.3.2.1.2.5. Geniş zaman

-r; -ar/-er

-r; -ar/-er -mın	*Min ḳaytmam tüzerměn (1146).*
-r; -ar/-er -sıñ	*Göllerden kilĕp çıġarsıñ (3370).*
-r; -ar/-er -Ø	*Dönya yeşerØ minsĕz de (2232).*
-r; -ar/-er -bız	*Belkiy oçraşırbız (5179).*
-r; -ar/-er -sız	*Tabarsızmı bĕrer cavabın? (3628).*
-r; -ar/-er –(lar)	*Biyĕklĕkten ḳarap köterler (829).*

Olumsuz

-mas/-mes

-mas/-mes -mın	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-mas/-mes -sıñ	*Emma tabalmassıñ* (4992).
-mas/-mes Ø	*Min kitĕrgen çeçek yaz yasamasØ* (761).
-mas/-mes -bız	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-mas/-mes -sız	*Eytmessĕzmĕ* (2145).
-mas/-mes -lar	*Asta ḳalmaslar miken?* (3952).

1.3.2.1.3. Tasarlama şekilleri

1.3.2.1.3.1. Şart

-sa/-se

-sa/-se -m	*Razvedkaġa barsam (841).*
-sa/-se -ñ	*Ḳotırttı diyseñ Eytĕrler (4421).*

-sa/-se -Ø	*KilseØ běr yěgět (305).*
-sa/-se -ķ	*Her mecləste ayıķ bulmasaķ ta (2085).*
-sa/-se -ġız	*Eger minĕ saylasaġız (4360).*
-sa/-se -lar	*Sınasalar eger (858).*

1.3.2.1.3.2. İstek

-ası/-esĕ 2 tip şahıs +

-ası/-esĕ -m kile	*Söyĕlesĕm kile söyesĕm (84).* *Bik te kile sinĕ cılıtasım (3737).*
-ası/-esĕ -ñ kile	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-ası/-esĕ Ø kile	*Çişme suvın kile ĕçesĕØ (1778).* *Yul alasıØ kile (1995).* *Ülennerge yığılasıØ kile (1773).*
-ası/-esĕ -bız kile	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-ası/-esĕ -ġız kile	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-ası/-esĕ -ları kile	*Barasılar kile (1989).*

-maķçı -mın	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-maķçı -sıñ	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-maķçı Ø	*Ķaçıp ķotılmaķçıØ bulıp* (249).
-maķçı -bız	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

-maḳçı -sız	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.
-maḳçı -lar	Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

1.3.2.1.3.3. Gereklilik

Miña…..-rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
Siña….. rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
Aña….. rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
Bĕzge…. rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
Sĕzge…. rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.
Alarġa…. rġa/-rge kirek	Bu anlamı yansıtan herhangi bir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

1.3.2.1.3.4. Emir

-ıym/-iym	*Aġımsuvlar bulup üzĕm aġıym* (1428), *Balḳıp yanıym alsu irtelerde* (3072).
Ø	*ḲotḳarØ! diyĕp barıp avdım aña* (4248), *GĕlØ yeşe asıl yörek!* (2313).
-sın/-sĕn	*Tormış alġa barsın* (3720), *Beḫĕt yılmayıp kötsĕn* (1463).

-ıyḳ/-iyk	*Savbullaşıyḳ bu dönyada* (2000), *Birmiyk anı şefḳatsĕzlerge!* (1731).
-ġız/-gĕz	*Ḳuvmaġız… Kĕrtĕgĕz… Açıġız ḳapḳanı* (895).
-sınnar/-sĕnner	*Alar da tapsınnar bik şep* (4150), *Cilde cilfĕr cilfĕr kilsĕnner* (931).

1.3.2.2. Birleşik fiil çekimi

Tatarcada birleşik fiil çekimi *idĕ* Hikaye; *iken* Rivayet ve *bulsa* Şart birleşikleriyle kurulmaktadır (Öner 2021: 752-755). İldar Yüziyev şiir metinlerinde tanıklanan birleşik fiil çekimi örnekleri aşağıda gösterilmektedir.

1.3.2.2.1. Hikaye

Görülen geçmiş zamanda hikaye ifadesini Tatarca'da -ġan/ -gen idĕ ile karşılanmaktadır. İldar Yüziyev metinlerinde bu ifadeyi karşılayan şu örneklere rastlanmıştır.

Sıypap ḳalġan iděñ Ḳaděrlĕm (4647), Alġan iděñ Ḳadıyr (2849, 2873), Ḳulın suzġan idĕ ul aña (673), Başın ḳuyġan idĕ mĕnderge (598), Cırlap uzġan idĕm uramnan (4633), Eşçĕ buluv vaḳ ĕş diygen idĕm (5363), Diygen idĕm mĕne onıttırdıñ (4444), Yeşegen idĕk (3967).

Geniş zamanda hikaye ifadesini Tatarca'da -a/-e idĕ; -y idĕ ile karşılanmaktadır. Metindeki örnekleri incelediğimizde tanıkladığımız ifadelerden bazıları şunlardır.

Avır kile idĕ Atlarġa (739), bĕle iděñ Ḳadıyr (2855), Sin bit tıñlıy bĕle iděñ (2201), E sin eyte iděñ (5455), Kileçekte minĕ kile idĕ (5458), Baş meḳale üzĕm yaza idĕm (4235), Küñeléñe cıya iděñ (2203), Bĕrbĕrĕbĕzně bĕlmiy iděk (4128), Bala çaḳta min bik tĕliy idĕm (5451), Ulda miña ḳarıy idĕ diyĕp (2904), Yözge ḳader yaşiy idĕm elĕ (173).

Geniş zaman işlevli hikaye birleşik çekimini karşılamak için -ar/-er idĕ; -r idĕ kullanılmaktadır. İncelediğimiz metinde şu örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Ul cırnı min yazar iděm (4331), Aḳ bolıtnı yuldaş iter iděm (3128), Barsı barsı cilge oçar idě (236), Ḫuplar iděk Taḳtaş bělen běrge (2721), Şul bolıtlar bělen kiter iděm (3130), Běter idě belkiy suġış ta (2471), Běr ḳuvanıç miña bulır idě (5177), Bik bik sıylar iděm de şul (4289), Ḳaytıp kilse deva bulır idě (1790), Yat bulıp yeşer iděk (4139).

1.3.2.2.2. Rivayet

Geniş zamanda rivayet işlevini Tatarca'da -dı/-dě; -tı/-tě iken karşılamaktadır.

Ḳullarında Garmun buldı iken (4899), Meḫebbetě kilěp ḳundı iken (4901).

Bir diğer rivayet çekimini karşılayan ifade -ġan/-gen; -ḳan/-ken iken ifadesidir.

R ḫerěfě töşěp ḳalġan iken (4242), Küñělěm sizgen iken tuġannar (4634).

-a/-e ;-y iken geniş zamanda rivayet işlevini karşılayan bileşik çekim yapısıdır.

Barıp çıḳmıy iken her yeş kěşě (5372).

1.3.2.2.3. Şart

-ġan/-gen; -ḳan/-ken bulsa geçmiş zamanda şart çekimini karşılayan birleşik çekim yapısıdır.

Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

-ar/-er bulsa; -r bulsa, -mas/-mes bulsa geniş zamanda şart ifadesini karşılamak için kullanılır.

Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

-maḳçı/-mekçě bulsa Tasarlama şekillerinde şart ifadesini karşılamak için kullanılmaktadır.

Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

1.3.2.2.4. Tasvir fiilleri

1.3.2.2.4.1. Yeterlilik

-A + al- (Asıl fiil + vokal gerindium + *al-* yardımcı fiili) yapısı Tatar Türkçesinde yeterliliği işaretleyen temel ve işlek bir yapıdır. Asıl fiil ünsüz ile bitiyorsa fiilden sonra doğrudan vokal gerindium gelir. Şayet fiil ünlü ile bitiyorsa bu durumda fiilden sonra -y gerindium eki gelir.

Şiirler genellikle şairlerin iç dünyasını yansıttığından çoğu durumda dilsel olarak 1.tekil şahıs kullanımının sıklığı söz konusudur. İ. Yüziyev'in de şiirlerinde bu özelliği görmek mümkündür. Nitekim yeterlilik yapılarının büyük bir kısmı 1.tekiş şahısta kullanılmıştır:

Cimĕre alam (540), Ķıçķırıp köle alam (1520), Min ferĕşte bula aldım aḫrı (2430), İr beḫĕtĕn küre almadım dip (1109), Yaratam dip eyte almadım (3897), Ķala almam küpke (30).

Ancak şiirlerde diğer sahıs ekleriyle de kullanılan örneklere tanıklanmıştır:

Kĕre alasıñ (285), İlĕñe anaña ul bula almadıñ (917), Üzĕññe aķlıy almassıñ (4419), R ḫerĕfĕn eyte almaġan (4271), Yaza almıy ķalem (2874), Cilsĕz şaġıyr küçe almıy (3486), Öyĕbĕzge ķayta almıybız (4255), R ḫerĕfĕn eyte almıybız (4257), Kite alasız (4009), Kekküklerde yöriy almas (2137), Yoķlıy almıy köndeşlerĕñ (1955).

Tatarcada yeterliliği işaretleyen diğer yapının biri de ***-p/y + bul-*** (Asıl fiil + gerindium + *bul-* yardımcı fiili) yapısıdır. Söz konusu yeterlilik yapısının -p ekli gerindiumla kullanımı daha yaygındır. Analiz edilen şiirlerde az da olsa bu yapıda kullanılan cümleler görülmüştür:

Alıp bulmıy aç torıp ta yılap ta (2885), Kirĕ ķaytıp bulmas eyleněp (3048), Tibĕp uyatmıy bulmas (4584), Butap bulmay sinĕ Asanbay (2491), Pĕşĕrĕp bulmıy botķa (2196).

1.3.2.2.4.2. Başlama

Tatar Türkçesinde bir eylemin başlangıç aşamasını ifade etmek için belirli fiillerle oluşturulan yapılardan yararlanılmaktadır. Bu yapılar *yaz-*, *başla-*, *totın-* ve *kěrěş-* gibi yardımcı fiillerin yardımıyla meydana gelir. İ. Yüziyev'in şiirlerinde başlamayı işaretleyen sadece *yaz-* fiili kullanılmıştır:

-A + yaz- (Asıl fiil + vokal gerindium + *yaz-* yardımcı fiili)

Ḫarap ite yazdım üzěmně (4234), Kult çorında başsız ḳala yazdım (4233).

1.3.2.2.4.3. Süreklilik

Sürekliliği ifade etmek için Tatarcada birkaç yardımcı fiil kullanılmaktadır. Ancak bu fiiller rastgele kulanılmamaktadır. Kendisinden önce gerindium ekiyle çekimlenmiş asıl fiilin gelmesi zorunludur bu yapılar için. Bu asıl fiiller tam anlam yükünü karşılarken ona gerindium ekiyle bağlanan *yat-*, *tor-*, *ḳal-* ve *otur-* gibi yardımcı fiiller cümleye süreklilik anlamını katarlar. İ. Yüziyev'in şiirlerinde bu yardımcı fiilerle meydana gelen süreklilik yapıları görmek mümkündür:

-p + yat- (Asıl fiil + gerindium + *yat-* yardımcı fiili)

Teněm ḳarap yata (12), Töněn yoḳlap yata (2772), Ersěz iměp yatabız (4172), Üz cırımnı cırlap yatam indě (2599), Yoḳlap yatḳan ḳartlığımnı (4583), Ḳartayıp yatḳan Ecelněñ (4591), Tınıp ḳaldı ceyrep yatḳan (864), Yoḳlap yatḳannarnı (2787), Küpěrěp yatḳan çiksěz ḳırlarġa (5160).

-p + tor- (Asıl fiil + gerindium + *tor-* yardımcı fiili)

Ḳayçaḳ kötěp tora alda uḳ (2105), Uylanıp tora (357), Tamaḳ gěl ḳıtḳıldap tora (4423), Tavlarda basıp tora (2537), Ḳurḳıtıp tora (280), Boyıġıp ḳarap tora (4282), Üzě tipken

urınnı gĕl sıypap tora (4068), Minde uylanıp toram (3805), Üzĕñ de bit kürĕp torasıñ (765), Tav başında ul cıyılıp tordı (1084).

-p + ķal- (Asıl fiil + gerindium + *ķal-* yardımcı fiili)

Şav yeşlĕgĕm yamansuvlap ķalġan (1775), Özĕlĕp ķalġan (3990), Ġomĕreñne balķıtıp ķal (3783), Salķın cirnĕ cılıtıp ķal (3787), Yöregĕmde uyılıp ķaldılar (1104), Çaptım Atlap kittĕm tuķtap ķaldım (77), İşlerĕñnen ayırılıp ķalġaç (3749), Meḫebbetnĕ saķlap ķalġan (3616).

-p + utır- (Asıl fiil + gerindium + *utır-* yardımcı fiili)

Tuġanlaşıp utırabız (4125), Aluvıñnı toyıp utıram (956), Duslar bĕrge cıyılıp utırġanda (4693), Urındıķķa kilĕp utıra (5099).

1.3.2.2.4.4. Bitimlilik

Tatar Türkçesinde bitimlilik *kit-*, *al-*, *töş-*, *ķuy-*, *ķal-*, *taşla-*, *at-*, *sal-*, *bir-*, *cit-* ve *çıķ-* gibi yardımcı fiillerle işaretlenir. Bu fiillerin bitimlilik ifade etmesi için kendisinden önce asıl fiilin ve gerindium ekinin gelmesi şarttır. İncelenen şiirlerde çok sık olmazsa da bitimlilik ifade eden yapılara rastlanmıştır. Bununla beraber *ķal-, taşla-*, *at-*, *sal-*, *bir-* fiillerin bu anlamda kullanıldığı herhangi bir örnek şiirlerde görülmemiştir. Aşağıda şiirlerde geçen bitimlilik yapılarına yer verilmiştir:

-p + al- (Asıl fiil + gerindium + *al-* yardımcı fiili)

Şatlanıp aldı (579), Küterĕp aldılar (1053), İmgettĕler ķayırıp aldılar (4621), añlap alġaç (1607), Yavız İvan ġaskerlerĕ Ķazannı yavlap alġaç (3499), Üzĕñ saylap alġan (1822).

-p + kit- (Asıl fiil + gerindium + *kit-* yardımcı fiili)

Bötĕre de alıp kite (3446), Eytĕp kitem sĕzge ġozĕrnĕ (188), Sorav bilgĕsĕne oḫşap kitem (3625), Ķızıp kitĕp avıravır (3608), Şartlap kiter kĕbĕk saķ ķına (983), Mĕñĕ mĕñ yazmışķa ķarap kitken (1028), Bala çaķta atlap kitken (1876).

-p/-A + töş- (Asıl fiil + gerindium + *töş-* yardımcı fiili)

Yığılıp töşken kükten (110), Kirĕ töşsĕn ferĕşteler yanıma (2040), Kilĕp töşken akķoş balasın (3736), Şuvıp töştĕ mañğay çeçlerĕ (5135).

-p + ķuy- (Asıl fiil + gerindium + *ķuy-* yardımcı fiili)

Oḫşap ķuya cırçığa (2241), Çigĕnĕp ķuya (483), Bronzadan ķoyıp ķuyalar (776), Eyleneр ķuyam (4525), Şul çorımnı ķayçaķ sağınıp ķuyam (2110), Minde ġorurlanıp ķuyamın (2278), Ġarizaña yazıp ķuyarmın (215), Yabıp ķuydı defter bitlerĕn (4796), Tĕtrep ķuydı (5103), Uf! dip ķuydıñ (4750), Oçıp talpınıp ķuydum (97).

-p + cit- (Asıl fiil + gerindium + *cit-* yardımcı fiili)

Barıp citer atta (1412), Kilĕp citkeç yeşev közĕne (3671).

-p + çıķ- (Asıl fiil + gerindium + çıķ- yardımcı fiili)

Özĕlĕp çıķķan süzlerĕmnĕ (1880), Kĕçkĕne barjada yörĕp ciñĕp çıķķan (664), Barıp çıķmıy iken her yeş kĕşĕ (5372), Sömbĕl kilĕp çıķtı aldıma (5265).

1.3.2.2.4.5. Tezlik

Tezlik işaretleyicilerin olarak Tatarcada karşımıza *al-* ve *ciber-* yardımcı fiili çıkmaktadır. Söz konusu yardımcı fiiller asıl fiillerden sonra geldiğinde bağlama göre tezlik bildirmektedirler. İ. Yüziyev'in kaleme aldığı şiirlerde bu iki yardımcı fiillerle yapılar aşağıdaki gibi tezlik yapısının örnekleri görülmüştür:

-p + al- (Asıl fiil + gerindium + *al-* yardımcı fiili)

Pĕşĕrĕp aldı (621), Küpmĕlernĕ yolıp aldıñ (1945).

-p + ciber- (Asıl fiil + gerindium + *ciber-* yardımcı fiili)

Küñĕlĕñ tulıp yılap ciberĕrsĕñ (4918), Cırlap cibermiyçe tüzmedĕ (709).

1.3.2.2.5. Fiilimsiler

1.3.2.2.5.1. İsim-fiiller (infinitif)

-v

Türkiye Türkçesinde *-mA* ve *-mAk* isim-fiil ekleri işlek iken Tatar Türkçesinde işlek bir isim-fiil eki olarak *-v* kullanılır. İ. Yüziyev'in şiirlerinde bu ekin kullanıldığı aşağıdaki gibi örnekler tanıklanmıştır:

aldavdan (246), añlamavġa (2925), añlav (3232), cilfĕrdevĕ (3872), ĕşlev (5370), irkelevge (1399), ķarşılavı (3295), kĕrüv (4617), ķaravlarıñ (5053), pışıldavın (1420), sorav (3626), şartlav (513), uylav (5477), yeşev (178, 220, 224, 228, 232, 2108, 3671).

-rġa/-rge/-arġa/-erge

Söz konusu ek Tatarcada hem isim-fiil hem de zarf-fiil işlevinde kullanılır. İkisi arasındaki farkı ayırt etmek için bağlama başvurmak yeterlidir. Şiirlerde bu ekin geçtiği örnekler çok değildir:

totarġa (4426), yotarġa (4424), uynarġa (45), söylerge (5020), ĕzlerge (3433), iterge (3032), kiserge (5454), yeşerge (3411), çigĕnĕrge (1949), kiptĕrĕrge (3919), kürĕşşĕrge (3505), öyretĕrge (2563), tözetĕrge (2336), citerge (2458), iterge (3032), üserge (5452), yĕşertĕrge (2562).

-masķa/-meske

Geniş zaman olumsuzluk çekimi ile datif ekinin birleşiminden meydana gelen bu yapı Tatarcada isim-fiil olarak işlev görmektedir. İncelenen Yüziyev'in şiirlerinde bu ekle çekimlenmiş örneklerin çok az olduğu görülmüştür:

ḳaytmasḳa (1126, 1135), sağınmasḳa 3661, kitmeske (266, 2958), yeşemeske (3306).

1.3.2.2.5.2. Sıfat-fiiller (partisip)

Sıfat-fiiller dilimizde nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Anlam bakımından isim cinsinden sözlere dahil olsa da sıfat-fiillerin farkı nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile, şu veya bu kalıcı vasfı ile değil hareketi ile ifade etmesidir. Yani sıfat-fiil hareket hâlinde bulunan nesneler için kullanılan, hareket hâlindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir. Sıfat-fiillerin diğer vasif adlarından en büyük farkı, fiil kök ve gövdesine bir zaman ifadesi de katmasıdır. Böylece nesneleri hareket ve zaman ifade ederek adlandıran sifat-fiiller, bir yandan çekimli fiillere, bir yandan da zarf-fiillere yaklaşırlar. Fiiller çekim anında şahıs eklerini alırken, sifat-fiiller ancak iyelik ekleriyle şahsa bağlanabilirler. Tatarcada "*Siyfat Figıl"* olarak adlandırlmaktadır. Bunlar aşağıdaki eklerle karşılanmaktadır.

-gan/-gen, -ḳan/-ken

Geçmiş zamanda pasiflik ifade eden bir sıfat fiildir. Fillerin geçmiş zaman ifadelerini karşılamak için kullanılmaktadır. İldar Yüziyev metninde şu ifadeler bu sıfat fiil için örnek teşkil etmektedir:

Tulmıy ḳalġan çileklernĕ 2838, *Çitke ḳuyıp ḳızġan vintovkasın* 672, *Diygen tavışın da işĕtsek* 2725*, Tormış digen okĕyanda 167, Ḳartayıp yatḳan Ecelnĕñ* 4591*, Pĕçen çapḳan ıspay yĕgĕtlernĕ* 1113, *İlinĕ süyĕp tipken yöregĕmnĕ* 4724*, Şağıyrenĕ iltken ĕlmekke* 1722.

-mış/-měş

Geçmiş zaman ifade eden bu ek günümüzde artık ekleşmiş olarak görülmektedir. Fiillerin geçmiş zaman çekimini karşılamak için kullanılır**.** Tez Çalışmasının kaynak metninde bu anlamda örnek görülmemektedir.

-açaḳ/-eçek

Gelecek zaman ifade eden bu ek fiillerin kesin gelecek zaman çekimini de yapmaktadır. İncelediğimiz metinde bu eke dair aşağıdaki iki örnek sıfat-fiil işlevinde kullanılmıştır. Bu örneklerde ekin kalın sırada kullanıldığını görmek mümkündür. Bunun yanısıras ekin ince sıradaki kullanımı şiirlerde daha çok *kileçek* (gelecek) gibi kalıcı isimleri türetmek için kullanıldığı görülmüştür:

Salınaçaḳ gölnĕ kistĕler (2369), *Emma yazılaçaḳ poĕma* (4600).

-ası/-esĕ

Gelecek zaman ifade eden bu ekin ayıca istek çekimi için de kullanıldığı bilinmektedir. Şu örneklerle ilgili metinde tanıklandırılmaktadır:

Ḳaytası yul özĕlgen 258*, Yazılası bĕr poem ḳaldı* 4726*, Suzılası ḳulnı kistĕler* 2372, *Barası cir yıraḳ tügĕl* 4566, *Eytesĕ süzler ḳaldı* 1358, *Kiçĕresĕ mizĕllerge söyĕn* 223.

-ar/-er, -ĕr/ -r

Geniş zaman ifade eden bu sıfat fiil fiillerin geniş zaman çekimini karşılamaktadır. İ. Yüziyev'in şiirlerinde sıfat-fiil işlevinde bu ekler çok az kullanılmıştır:

Yanar çeçek atḳan çaḳlardan 2609, *Oçar haman ḳıyblasın yuġaltmas* 2891, *Tabarsızmı bĕrer cavabın* 3628*, Bĕrĕbĕzneñ kiyer kiyĕmĕ yuḳ* 2075, *Kilĕr yıllarġa ḳarap* 1254.

-mas/-mes

Bütün yapım ve çekim eklerinin olumsuz durumlarını ma-me ekiyle kurulurken -r geniş zaman partisibinin bir varyantı olan -z ekinin kalıplaşmış hâlde görülmesiyle oluşur. Analizi yapılan şiirlerde kalın sıradaki kullanımı (-mas) görülse de bu örneklerde asıl sıfat-fiil anlamında kullanılmayıp isim yapım eki olarak işlev görmüştür. Sıfat-fiil anlamında kullanılan örnekler sadece -mes biçiminde görülmüştür:

Ķurķu bĕlmes Battal diygen at aldıñ 2801*, Küterĕlmes avır yökler* 1571*, Cil ütkermes tavġa ışıķlanıp* 1092*, Meñgĕ sünmes öçĕn ķabınġan* 4976.

-vçı/-vçĕ

İldar Yüziyev'in şiirlerinde bu sıfat-fiil ekleri, genellikle çokça kullanılmasına rağmen çoğu durumda isim yapım eki olarak işlev görmüştür. Ancak şiirlerde söz konusu eklerin asıl anlamında kullanıldığını aşağıdaki üç örnekte görmek mümkündür:

Cannı yaralavçı küp dönyada 3134*, Cimĕrüvçĕ melgunnerge ķarşı* 3632*, Yeşetüvçĕ Ravil Tumaştır* 2565.

1.3.2.2.5.3. Zarf-fiiller (gerundium)

Zarf-fiiller hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne sifat-filler gibi nesne ifade edener. İsim gibi kullanılmaz, isim çekim ve işletme eklerini almazlar. Zaten fiilerin zarf şekilleri olarak daima çekimsiz kullanılan kelimelerdir. Zarf-fiiller hareketi şahsa ve zamana bağlamadan bir hâl şeklinde ifade eden fiil şekilleri olduğu için hüküm taşıyan bitimli bir hareket değil, hüküm taşıyan çekimli fiil hareketine yardımcı bir hareket ifade ederler. Yani çekimli

fiillerin fiil zarflarıdır. İsim zarfları vasıf mahiyetinde bir hâl, fiil zarfları olan zarf-fiiller ise hareket şeklinde bir hâl ifade ederler.

Tatarcada Revěş Figıl olarak kullanılmaktadır. Bu fiiller *basit zarf fiiller* ve *birleşik zarf fiiller* olarak ikiye ayrılır.

-a/-e/-y

Konuşma dilinde görülmektedir yazı dilinde ferkansı düşüktür. Tekrar gruplarında görülmektedir. Aynı zamanda birleşik (tasviri fiil) fiil yapılarında görülmektedir (Öner, 2022, s. 228-229).

aşa 2532, *bara* 401, 645, 724, 2008, 3260, *bula* 201, 917, 1543, 3249, *cırlata* 3261, *cıya* 2203, *ġazaplana* 3420, *ķağıla* 4401, *ķuya* 483, 2208, 2241, *tartıla* 3063, *aşıķtıra* 2535, *běle* 1590, 2855, *ceyěle* 5483, *ěrěte* 3251, *ite* 4234, *itěle* 3501, *kile* 1983, 1991, 1995, *köte* 5121, *söye* 4384, 5404, *tirbele* 3681, *añlıy* 101, 1503, *basmıy* 4193, *bělmiy* 568, 2466, 4128, *cırlıy* 3356, 3679, 4168, *diy* 271, *iñliy* 2886, *ķarıy* 3343.

-p

Kendisinden önce -ı/-ě yardımcı vokalle kullanıldığı görülmektedir.

açıp 1671, *alıp* 3659, 3920, 4554, *añlap* 1607, *başlap* 3655, *borılıp* 5142, *bağışlap* 4972, *balķıp* 4780, 4812, *cırlap* 700, 709, 1711, 3859, *ciñěp* 5433, *çığıp* 4203, *dip* 2171, *diyěp* 88, *dörlep* 241, *eytěp* 188, 4536, 4930, 5395, *itěp* 95, 213, 3478, 5435, *ķadap* 1317, 1319, ķısıp 4556, *maķtap* 4548, *nıķlap* 4426, *oçıp* 5033, *oḫşap* 1542, *sanap* 4554, *sıypap* 4068, 4647, *tětrep* 4968, 5103, *tınıp* 864, *uķıp* 4562, 4759, *yılap* 4918.

Birleşik Zarf-Fiiller

-ġançı/-gençě/-ķançı/-kençě

Türkçenin tarihi dönemlerinde kalıplaşan ve günümüzde Tatarca başta olmak üzere diğer Kıpçak lehçelerinde kullanım sıklığı olan bu zarf-fiil eki '*-A kadar*' anlamını vermektedir. İ. Yüziyev'in şiirlerinde ince sıradaki *-gençĕ*/*-kençĕ* biçiminin kullanım sıklığı dikkat çekmektedir. Kalın sıradaki biçimlerinden sadece *-ġançı* şekli bir kez kullanıldığı tanıklanmıştır. *-ḳançı* biçimi şiirlerde hiç kullanılmamıştır:

diygençĕ (4062), *yeşegençĕ* (4699), *eylengençĕ* (4669), *ülgençĕ* (4350), *kitkençĕ* (4883), *bĕtkençĕ* (2100), *kimĕtkençĕ* (2098), *sanalġançı* (2283).

-ġanda/gende

Çağdaş Kıpçak lehçelerinde aktif bir kullanıma sahip olan bu ekin *-gAn* ve *-dA* ekinin birleşiminden meydana gelerek kalıplaştığı Türkolojide en yaygın bir görüştür. Türkiye Türkçesinde bu ekin karşılığı olarak *-dIğIndA* zarf-fiil eki kullanılmaktadır. Analizi yapılan şiirlerde söz konusu ek, kullanım yoğunluğu ile dikkat çekmektedir:

ḳaraġanda (2236, 2665), *uylaġanda* (4716), *yanġanda* (4715), *barġanda* (1049), *ḳuyġanda* (1201, *tuñġanda* (4100), *tuġanda* (4099), *uñġanda* (4101), *bulġanda* (1544), *tıñlaġanda* (2277, *utırġanda* (4693), *yılmayġanda* (3224), *uzġanda* (1922, *kilgende* (511), *diygende* 648, *kötmegende* (2964), *kurgende* (2055), *mengende* (4040), *kurgende* (2055), *mĕngende* 798, *ürlegende* (797).

-gaç/-geç/-ḳaç/-keç

Tarihî Türk lehçelerinden Çağatay Türkçesinde *-ġaç*/*-geç*/*-ḳaç*/*-keç* (Eckman, 2003, s. 107) biçiminde yaygın olarak kullanınan bu zarf-fiil eki, Tatarcada aktif olarak kullanılan eklerdendir. İ. Yüziyev şiirlerinde sözü edilen ek sık kullanılmıştır. Özellikle *-gaç*/*-geç*/*-keç* biçimlerinin daha yoğun kullanıldığı *-ḳaç* biçiminin ise sadece tek örnekte geçtiği görülmüştür:

alġaç (1607), *añlatmaġaç* (2920), *ḳıyġaç* (3576), *toyġaç* (1610), *uzġaç* (3899), *alġaç* (3499), *bulalmaġaç* (3745), *bulġaç* 4225), *ḳalġaç* (3749), *kuvmaġaç* (4211), *suvınġaç*

(2757), *torġaç* (2677), *kĕrgeç* (3901), *kürgeç* (5105), *tiygeç* (794), *diygeç* (4297), *kitelmegeç* (3741), *mĕnelmegeç* 688), *ülgeç* (2946), *ürletmegeç* (198), *börĕlengeç* (3412), *ķĕrgeç* (3887), *çıķķaç* (21), *citkeç* (2711, 3671), *kitkeç* (2250, 2255), *bĕtkeç* (4295), *kitkeç* 3380), *sipkeç* (2248, 2253).

-rġa/-rge

M. Öner bu ekin Tatarca ile ilgili gramer çalışmalarında infinitif olarak tanımlandığını belirtmiştir ve bu ekin şahıs ve iyelik eki almadığını göz önünde bulundurarak birleşik zarf-fiil (1998, s. 234) olarak değerlendirmiştir. Tez çalışmasında ele alınan şiirlerde bu zarf-fiil ekinin aktif kullandığını gözlemlemek mümkündür:

uynarġa (45), *yılarġa* (5084), *totarġa* (4426), *yotarġa* (4424), *söylerge* (5020), *ĕzlerge* (3433), *iterge* (3032), *kiserge* (5454), *yeşerge* (3411), *citerge* (2458), *iterge* (3032), *üserge* (5452), *çigĕnĕrge* (1949), *kiptĕrĕrge* (3919), *kürĕşşĕrge* (3505), *öyretĕrge* (2563), *tözetĕrge* (2336).

1.4. Sıfatlar

G. Karaağaç'a göre sıfat; hiçbir varlık ve olay yoktur ki yalnız bir özelliği olsun; her varlık ve olayın birden çok özelliği vardır. Ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden niteleye, belirleyip, özelleyen söz, söz öbeği veya cümle sıfattır. Sözlük birimlerinin söz diziminde niteleyici olarak kullanımı, onların sıfat olarak kullanımıdır (2012: 426).

Niteleme sıfatları

Analizi yapılan şiirlerde niteleme sıfatları hem sayısı hem türü bakımından yoğunluk göstermektedir. İ. Yüziyev'in şiirlerinde geçen niteleme sıfatlarından aşağıdaki gibi örnekler verilebilir. Kimilerinin kullanım sıklığı yüksekken kimilerininki düşüktür:

Bulmassızmı güzel cirnĕ (3107), Nik kile bu ḳızıl bolıt (2015), Birĕlem min matur uylarġa (731), Her yĕgĕtke çiber ḳız yereşem (4346), Ay-hay buyıñ bigrek sıluv iken (4748), Kuzġalaḳlı yemlĕ ceyler(3568), Metrüşkelĕ temlĕ çeyler (3570), Nindiy açı ciller ismegende (1695), Ḳatı ḳanunnar (296), Ḳırıs cırıñ ḳalır (2859), Öslerĕme yomşaḳ yurġan itĕp (2950), Tügerek (875), Kĕçkĕne Saliḥ uynıy (3925), Aḳıllı süzler (4522), Usal ĕtlerĕgĕz botnı ḳapmıy (1986), Kiçkĕ ḳoyaş kĕbĕk moñayıp (808), Yazġı taşḳın kĕbĕk şavgör kilgen (5442), Yörek çeçeklerneñ ḫuş islerĕn (5081), Zeñger kük gömbezĕ aslarında (1771), Baş oçımda aḳ bolıtlar yöriy (3132), Kara bolıtlarġa ürledĕm de (793), Turı yul bĕlen (332), Ozın yulda tuzġan yörek (48), Ḳısḳa ġomĕrlĕ tabib (1968), Tuġan yaḳnıñ bötĕn cılılıġın (2596), Törlĕ illerde (361).

Bunun yanısıra Tatar Türkçesinde niteleme sıfatları *-lı/-lĕ, -sız/-sĕz* eklerinin yardımıyla morfolojik yolla yapılır. Şiirlerde bu eklerle yapılan örnekler çoktur ve bunlar ayrıca yapım eki bölümünde de değerlendirilmiştir *bkz*. **1.2.1. İsimden isim yapım ekleri -lı/-lĕ, -sız/-sĕz**.

Niteleme sıfatlarına bazı eklerin getirilmesiyle sıfatların derecesi değiştirilebilmektedir. Buna göre sıfatları *karşılaştırma*, *fazlalık* ve *azlık* şeklinde ayırarak değerlendirmek mümkündür.

Karşılaştırma derecesi

Karşılaştırma derecesi Tatarcada *-raḳ/-rek* ekleriyle yapılmaktadır. Bu ekle ilgili detaylı bilgi için *bkz*. **1.2.1. İsimden isim yapım ekleri -raḳ/-rek**. İ. Yüziyev'in şiirlerinde bu ekle yapılmış sıfatların sayısı çok azdır:

Duşman yuḳtır iskĕ dustan mekĕrlĕrek (1307), Aḳılġa tirenĕrek (2299), *Yeşrek çiberlerge alıp kittĕ* (2438), *İzgĕrek şögĭl barın (*1845), *Bĕz ruḥ bĕlen dustım köçlĕrek bit (*2095).

Fazlalık derecesi

Tatar Türkçesinde de fazlalığı ifade etmek için tıpkı Türkiye Türkçesindeki *masmavi*, *kapkara*, *kıpkırmızı*, *simsiyah* vb. yapılarının ön kısmındaki *mas-*, *kap-*, *kıp-* ve *sim-* gibi yapıları kullanılır. Şiirlerde buna örnek olabilecek sadece dört örnek tanıklanmıştır:

*Apaḳ çeçlĕ kĕşĕ ḫĕzĕr min (*4650), *Apaḳ başın tüben iydĕre (*987), *Cirnĕñ östĕ apaḳ bolın töslĕ (*3651)*, Başın iyĕp tıptın basıp torır* (1788).

Azlık derecesi

Azlık derecesini bildirmek için Tatarcada *-ḳılt/-kĕlt, -ġılt/-gĕlt, -ḳıltım/-kĕltĕm, -lcım/-lcĕm, -çılt/-çĕlt, -sU, -sıl/-sĕl, -çA* ve *-msA* gibi çeşitli ekler kullanılır. Eklerin çeşitliliği bir bakıma dikkat çekse de incelenen şiirlerde bu eklerden sadece *-kĕlt* ekiyle yapılmış tek örnek görülmüştür:

Nige yeşkĕlt sarı bulasız? (5244)

Niteleme sıfatları altında ayrıca geçici sıfat yapan sıfat-fiiller de değerlendirilebilir. Sıfat-fiil ekleriyle yapılan ve İ. Yüziyev'in şiirlerinde tanıklanan örnekler için *bkz.* **2.1.2.2.2.5.2. Sıfat-fiiller (partisip)**.

Belirtme sıfatları

Sıfatlarda niteleme dışında aynı zamanda belirtme özelliği vardır. Belirtme sıfatlarını *işaret*, *sayı*, *soru* ve *belirsizlik* olarak dört gruba ayırarak değerlendirmek mümkündür.

İşaret sıfatları

İşaret zamirlerinin yardımıyla meydana gelen bu tür sıfatlar İ. Yüziyev'in şiirlerinde az sayıda olsa da kullanılmıştır:

Ķaylarġa ķuyıym bu beẖětsěz başımnı? (918), *Savbullaşıyķ bu dönyada belkiy* (2000), *Şul vatıķ közgěně* (3465), *Şul bolıtlar bělen kiter iděm* (3130), *Měne bügěn ẖezěr başlana* (2421), *Běr minuttan měne běr minuttan* (4614), *Östěndegě şuşı taşķa ķarap* (1203), *Şuşı yěgět bělen ayırılışuv* (4896), *Těgě dönya miña yat* (91), *Těgě tönner* (2785).

Sayı sıfatları

Analizi yapılan eserlerde niteleme sıfatlarından sonraki en çok kullanılan sıfat türleri sayıf sıfatlarıdır:

*Bu zavodta běr yıl ġoměrěmně (*5306), *Niyge ikě cömle eytüv bělen (*5109), *Öç avıldan çıķķan öç Ġaliy Can (*815), *dürt sovět soldatın Aměrika (*665), *Biş almanı üzěm aşayım! (*4158), *Běr köy tapķan kěběk cidě nota (*2089), *Un yıl bělěměñně (*4912), *Unaltı yıl gevdesěnde yörtken (*588), *Miña haman yěgěrmě cidě diyěp (*766), *Kilděm ķırıķ çaķrım yıraķtan (*3498), *Belkiy miña yöz yeş tulġan da (*4692), *Měñ yullıķ yazsañ basmıy tirgiyler* (4193).

Soru sıfatları

Şiirlerde soru sıfatı olarak kullanılan örneklerin çok az örneği olduğu görülmüştür:

Ķaysı şaġıyr anda (2771), *Niçe ay yıl ķaldı?* (40), *Nindiy cil taşladı bu yaķķa?* (5273).

Belirsizlik sıfatları

İ. Yüziyev'in incelenen şiirlerinde belirsizlik sıfatları tıpkı soru sıfatları gibi az kullanılmıştır:

Küpmĕ yıllar kildĕ yazlar alıp (2974), *Cir yözĕnde küpmĕ bomba* (655), *Niçe ġasır buyı köreşĕp te* (2114), *Niçe közĕm yazım barın* (2138), *Ḳayběr meẖebbetler sünselerde* (1038), *Ḳayběr ḳartlar minĕ yeşerttĕler* (1302), *Zinẖar tağın běrniçe yıl* (57), *Běrḳader ġayĕp bulsa da* (1334).

1.5. Zamirler

Tez metninde tespit edilen şahıs zamirleri aşağıda örnekleriyle birlikte tablolaştırılmıştır:

min (1. tekil şahıs)	*Min meñgĕlĕk matĕriya (*1514), *Minde běraz Safin kĕbĕk (*2310), *Al minĕ de kükke (*32), *Yeşlĕgĕm miněm běr tügĕl (*4575), *Minnen başḳa familiyesĕn (*4381), *Dönya yeşer minsĕz de (*2232).
sin (2. tekil şahıs)	*Min ḳararmın sin ḳaçarsıñ (*4809), *Yaḳınayt sin beẖĕt minutın (*5077), *Nişleděñ sin sĕñĕlĕm Rĕzide? (*5126), *Küñĕl nurıñ çeçtĕn sin bĕzge* (1377).
ul (3. tekil şahıs)	*Ulda miña ḳarıy idĕ diyĕp (*2904), *Tav başında ul cıyılıp tordı (*1084), *Sin sorama Sömbel ul ẖaḳta (*5275), *Azıḳ ĕzlep oçmadı ul irĕḳnĕ* (2884), *Ul küpten yuġaldı…yuġaldı… ulım yuḳ* (901).
bĕz (1. çoğul şahıs)	*Rencĕp kite kürme bĕzde ḳal (*2927), *Azıḳ ta bar bĕzde öyĕñ de bar (*3747), *Bir gĕnĕral bĕzge komanda! (*2459), *Bĕzneñ uzġan ġomĕrlernĕ tiz gĕne sızma elĕ* (1243).
sĕz (2. çoğul şahıs)	*Sĕz bit tuġan tĕlneñ (*3277),

	*Biķ avır şul sĕzge (*5245), *Min süz birem sĕzge bügĕnnen: (*1546), *Özmegĕz sĕz roza çeçegĕn (*3073), *Sĕz añlarsız indĕ tındım diyĕp* (3623).
alar (3. çoğul şahıs)	*Alar cilde gamsĕz cilfĕrdilĕr (*939), *Ḫellerĕmnĕ alar añlasa (*3129), *Ene alar minĕ köl iterge (*4635), *Alar sinĕñ üzĕñ kĕbĕk (*2252), *Mĕne alar tağın oçraştılar* (674).

1.6. Edatlar

Tatarca edatları eldeki metnimizden bağlama edatları ve çekim edatları başlığı altında toplayarak örneklendireceğiz:

1.6.1. Bağlama edatları

bĕlen

Tatar Türkçesinde *bĕlen* daha çok çekim edatı olarak işlev görür. Diğer bir ifadeyle çekim edatı işlevindeki kullanım sıklığı daha yoğundur. Ancak zaman zaman söz konusu edatın bağlama işlevini meydana getirdiği de görülür. Nitekim Türkiye Türkçesindeki *bĕlen* edatının karşılığı olan *ile* edatının da aynı paralelliği sergilediği ortadadır. M. Ergin *ile* edatının aslında bir sıralama edatı olduğunu ve önceden son çekim edatı sonrasında bağlama edatı işlevi kazandığını (2006, s. 353) belirtmiştir. Sınırlı da olsa *bĕlen* edatı, İ. Yüziyev'in şiirlerin bağlama işlevinde kullanılmıştır:

Tuķay bĕlen Tufan tuġanlaşa (1370), *Yeşlĕk bĕlen ķartlıķ arasın* (176), *İl bĕlen iller* (389), *Tĕl bĕlen tĕller* (390), *Ķoda bĕlen Ķodağıyġa* (4122), *Ķoda bĕlen ķodağıy* (4126), *Ġaliy bĕlen Sarıķ* (4280), *Borçaķ bĕlen Yedre* (497).

da/de/ta/te

İkili kullanımlarda *da*/*de*/*ta*/*te* edatı, iki cümle veya iki isim arasında eşitlik sağlayarak bir bağlama edatı işlevini görür. Tatar Türkçesinde de genel Türk lehçelerinde görülen bu özellik mevcuttur. İ. Yüziyev'in şiirlerinde *da*, *de* ve *ta* edatlarının bağlama işlevinde kullanıldığını görmek mümkündür:

Avıruv da ķaza da (4294), *Yuķ satarġa kişěrěm de pıçaġım da* (4311), *Yarata da söye de* (4384), *Avazları bik yaķın da yıraķ ta* (2887), *Yılamıym da kölmiym de min* (4117), *Altını da köměşě de* (4169), *Ul da min de alıp kiterler dip* (4254).

Örneklerden de görüldüğü gibi şairin bu edatları kullanımı şiirlere ahenk katmış ve daha çok tezat sanatını öne çıkarmak için kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde bu kullanıma '*hem ... hem ...*' yapısı uygun düşmektedir.

hem

Tatar Türkçesinde *ve* anlamında *hem* edatının kullanımı yaygındır. İ. Yüziyev'in şiirlerinde bu edatı etkin ve başarılı bir şekilde kullandığını görmek mümkündür. Yazar hem cümleleri hem de isimleri bağlamak için ve aynı zamanda şiirde ahengi sağlamak için bu bağlama edatından çokça yararlandığı görülür:

Añlıy hem tıñlıy başlar (101), *Küpler haman añġa kilmiy cansız hem önsěz ķalġan* (1240), *Köngělěk hem ḫösětlěk* (1962), *Yeşevěmnen ġarlenem hem oyalam* (2038, *Tamaşaçı hem uķuvçı* (2338), *Baş yuġarı: uy hem buy citmeslěk* (2390), *Teněñ hem ruḫıñ selamet* (2400), *Seydeş bulıp hem Tinçurin bulıp* (2428), *Bikbay, Kulibay hem Atnabay* (2489, *Anda saflıķ hem iḫlaslıķ* (251), *Sınaluvlar hem sınavlar* (2528), *Vaķlıķķa hem tarlıķķa* (2531, *Moñ yeşer hem měñ yeşer* (2622), *Tufraķ ta yomşaķ hem cılı bulır* (2764).

Cümle Başı Edatları

Cümle başı edatları, iki cümle arasındaki semantik bağlantıyı, diğer bir ifadeyle iki cümle arasındaki neden-sonuç ilişkisini kuran bir edatlardır. Buna göre bu tür edatları işlevsel bakımdan bağlama edatları görevini görür. Şiirde cümleler her ne kadar devrik kurgulanmış olsa da cümle başı edatlarına sık sık yer verilmiştir. Aşağıda İ. Yüziyev'in şiirlerinde tanıklanan cümle başı edatlarına yer verilmiştir.

lekin

Türkiye Türkçesinde *lâkin* (< Ar. lākinne) biçiminde kullanılan bu edat, Tatar Türkeçesinde de aynı işlevde kullanılmaktadır. Analizi yapılan şiirlerde kullanım açısından yoğun değildir:

Ozaḳ yeşegen şağıyrněñ / Şomara ostalığı / Tarta uynıñ tirenlěgě / Süzěněñ ḳısḳalığı. / Eytme lekin: "Küp yeşeděm, Şuña küre osta" — dip (2164-2169).

Moñlan, eyde / Lekin ükěněçke / Tügělmiymě iken moñnarıñ? (4768-4770).

Kiteršěñ de mině onıtırsıñ... / Lekin / Sin kitkençě / Eytěp ḳalıym (4805-4508).

hetta

Hatta anlamında kullanılan *hetta* cümle başı edatı ele alınan İ. Yüziyev'in şiirlerinde sadece iki kez kullanılmıştır. Bu durum söz konudu edatın Tatar Türkçesinde yaygın kullanılmadığı anlamına gelmemelidir. Çünkü araştırmada dil incelemesi sadece yazarın bu şiirlerlerinde geçen örneklerle sınırlandırılmıştır.

İñ-iñ matur poěmaday bulıp / İşětěle herběr süzlerě. / Hetta lirikanıñ "doşmannarı" / Cırlap cibermiyçe tüzmedě (705-709).

Běz ruḫ bělen, dustım, köçlěrek bit / Ḫetta üzěbězden! (2093/2094).

emma

Tatar Türkçesinde emma edatı, Türkiye Türkçesindeki ama edatıyla aynı kökten gelmekle beraber işlev bakımından da paralellik gösterir. İncelediğimiz şiirlerde emma edatını yazar özellikle duygusal ifadeleri vurgulamak için kullanmıştır. Gramer çalışmalarında cümle başı edatı olarak değerlendirilen emma edatı, yazarın şiirlerinde söz sanatlarının meydana gelmesinde, özellikle cümleler arası zıtlığı, tezatı ortaya koymak için kullanılmıştır:

Emma ḳomnan arḳan işmegen (1698).

Yıllar avır emma sineñ bĕlen (2478).

Emma eytĕp kittĕñ iñiñ (2822).

Emma ul yaz ükĕnĕçlĕ buldı (2969).

Cĕnperiyler emma kürmedĕm min (795).

Sabıylıḳtan emma ayırılma (812).

eger/egerde

Türk lehçelerinin hemen hemen hepsinde en yaygın kullanımı olan bu edat, analiz ettiğimiz şiirlerde kullanım sıklığı bakımından dikkat çekmektedir. İ. Yüziyev satırlarında bu cümle başı edatının daha çok üzüntülü epizotları betimlemek için kullanıldığı görülür, diğer bir ifadeyle şiirde duygu yükü yoğun olan satırlarda *eger* edatına sürekli başvurulmuştur:

Eger bĕzně tapmasalar (4138), *Ḳayırılsañ eger* (458), *Kübeyse eger* (467), *İske töşse eger ul çaḳlar* (5278), *Eger tĕlesem* 538(, *Min nişlerměn eger eytĕlmegen* (79), *Eger doşman alġa yalġan öyĕp* (845), *Eger bĕzně ayırıp minĕ Saḳ* (850), *Bulmasa eger çıda* (1476), *Ayırılsañ eger* (456), *Pulya ḳoysañ eger* (623), *Sorasalar eger* (856).

Türkiye Türkçesinde görülmeyen ancak Kazakça, Kırgızca, Nogayca vb. Kıpçak lehçelerinin çoğunda karşılığı olan ve *eger* edatından gelişmiş *egerde* edatının da şiirlerde iki örneği tanıklanmıştır. İşlev bakımından *eger* edatından bir farkı yoktur:

Egerde min sineñ bělen bĕrge (835, 840).

1.6.2. Çekim edatları

bělen

Türkiye Türkçesindeki karşılığı *ile* olan bu son çekim edatının kullanımı Tatarcada çok yaygındır. Ele alınan şiirlerde bu edatla yapılmış çokça örnek geçmektedir:

Yeşlĕk bělen oçraşḳanda şulay 1006, *Sugış ġariplerĕ bělen yatam* 120, *Alar bělen razvĕdkaġa baram* 124, *Süz bělen sızıp atsañda bĕzneñ uzġan ġomĕrnĕ* 1246, *Calu bělen mödirĕñe kilseñ* 212, *İlham bělen yazuvlarım* 2144, *Tıñlav ostalığı bělen* 2209, Sineñ *bělen dönya meġnelĕrek* 2472, *Ḫuplar iděk Taḳtaş bělen bĕrge* 2721, *Yuḳ iseměñ bělen* 2856, *Şul bolıtlar bělen kiter iděm* 3130, *Yözlerĕññĕ şelĕñ bělen* 3236, *Çıbırḳı bělen kuvmaġaç* 4211, *Ḳotḳı taratḳan! dip miněm bělen* 4252, *Ḫur ḳızlarıñ bělen ḳızıḳtırıp* 4446, *Ḳızlar miněn bělen biyĕp* 4541, *Ecel bělen şayarmıylar* 4585, *Utlı ḫerĕf bělen yazılġan* 4978, *Miněm bělen* 5287, *Üz küzlerĕñ bělen kürĕrsĕñ* 5294, *Motor tavışı bělen tulġan ḳır* 734.

ġına/gĕne/ḳına/kĕne

'*Sadece, yalnız, yalnızca, bir tek, tek başına*' gibi anlamlara gelerek sınırlılık ifade eden bu çekim edatı, Tatar Türkçesinde çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Cümledeki konumuna ve bağlama göre sınırlılığın çeşitli nüanslarını yansıtır. İ. Yüziyev'in şiirlerin bu tür edatlar çok yoğun olarak kullanılmıştır. Özellikle *ġına/gĕne* biçimlerinin kullanım sıklığı yüksektir. *ḳına/kĕne* biçimleri ise *ġına/gĕne*'e göre daha azdır:

*Az ġına aldaşsam (*1060), *Moñ ġına torıp ḳalsın (*1297), *Bik yaḳında ġına zur şağıyre (*1685), *Tik şul ġına canġa birĕr yıl (*2477), *Ḫıyalda ġına bulsada (*255), *Sayravları yazda ġına tügĕl (*2582), *Bĕr bĕz gĕne tügĕl bik yeş idĕ (*1000), *Küller gĕne aḳmıy tın tora (*1093), *Çişmelerněñ bĕrsĕn gĕne tomalasañsın taġın (*1250), *Üzĕm gĕne bulsam beḫetsĕz*

*(*2113), *Süzsěz gěne běrge utırıyķ (*2266), *Kötmegende gěne kildě ul yaz (*2964), *Cavap ķına kilmes üzěñnen (*2935), *Üzüzěmně tıyıp ķına toram(*3126), *Yıllar uzġaç ķına añladım (*3899), *Tik běr minut ķına vaķıtım ķalġan (*4626), *Yaķtı bulıp ķına ķaytalam (*4722), *Ġamsěz gěne yögěrěp kěne üttěm (*175), *Gěl izgělěk kěne ķıl Yüziy (*3642), *Niçěk kěne sině yuvatıym soñ (*3739), *Gěl kikěrěp kěne yörěrsěz (*4363), *Niy dip kěne cavap birěrsěñ? (*4994).

kěběk

Tatar Türkçesinde çok işlek olan ve benzetme ifade eden kěběk çekim edatı, analiz edilen İ. Yüziyev'in şiirlerin çok yoğun kullanılmıştır. Bu kullanım sıklığının yoğunluğu şiir diliyle özellikle şiir dilindeki benzetme (teşbih) söz sanatının kullanımı ile açıklanabilir. Şiirlerde insan, havyan vb. canlıları ve durumları aynı zamanda soyut kavramları bile yazar, kěběk edatının yardımıyla teşbih sanatında buluşturmayı başarmıştır:

*Měñgen ul börkět kěběk (*112), *Běr ķarasañ Tuķay kěběk yıraķ (*1368), *Tufan kěběk yaķınsin bězge (*1369), *Ķayçaķ çana kěběk bögělsemde (*1549), *Yeşlěk kěběk moñlı ķıñğıravlı (*1559), *Eytken kěběk bula (*17), *Siněñ kěběk iḫlas duslar bělen (*2468), *Süzě çıġar çişme kěběk (*2842), *Cir yotķan kěběk (*348), *Çiyañ kěběk alsuv tenner (*3574), *Tön ķarası kěběk küzlerěñ? (*4753), *Yěfek kěběk yomşaķ çeçlerěn* (4889).

öçěn

Sebep bildiren ve Türk lehçelerinde çok işlek olan öçěn çekim edatı, İ. Yüziyev'in şiirlerinde daha çok suçluluk, özür, umutsuzluk gibi duyguları tasvir etmek için tercih edildiği görülür. Kullanım bakımından hasret, özlem, aşk konularının ele alındığı şiirlerde daha çok tanıklanmıştır:

*Gěl beḫět öçěn köreş (*1467), *E nige soñ nige niy öçěn bu cir (*1899), *Niy öçěn ul… min tügěl? (*1956), *Aķlav öçěn sebep tabıp (*2063), *Ḫalķıñ öçěn yanıp poşınıp (*2274), *Söylev öçěn diñğez töplerěne (*2687*), Těgě tönner öçěn (*2785), *Küçer öçěn fatir birmegenner*

*(*2922*), Tön yoldızı Kükler öçĕn (*3165*), Ḳomsızlıġım öçĕn kiçĕr minĕ (*4436*), Buysınmaġan öçĕn attılar (*4613*), Meñgĕ sünmes öçĕn ḳabınġan (*4976*), Yandıḳ tuñdık köydĕk senġat öçĕn* (2290).

sayın

Kıpçak sahası Türk lehçelerinde yaygın kullanıma sahip olan *sayın* çekim edatı, Türkiye Türkçesinde görülmemektedir. Ancak Türkiye Türkçesindeki karşılığını vermek için şu iki temel özelliği göz önünde bulundurmak gerekir: 1) Eğer *sayın* edatı fiilerden sonra gelirse *-dIkçA* ekinin işlevinde kullanılır. 2) Çoğu durumlarda zaman zarflarından sonra gelerek '*her'* anlamında kullanılır. Dolayısıyla cümledeki sırası ve kullanımı bu edatın işlevini anlamak için kolaylık sağlar. İncelenen şiirlerde bu son çekim edatının az kullanıldığını görmek mümkündür:

*Anıñ sayın nıġraḳ tartadır (*2119*), Sayın yeşĕn köçeye (*2524*), Yaḳınaya barġan sayın (*2526*), Ölkeneygen sayın çişmelernĕñ (*2952*), Ḳalıḳḳan sayın (*419*), Yıl sayın kön sayın* (60).

sıman

Tatar Türkçesindeki *kĕbĕk* edatından sonra en çok görülen ve onun eş anlamlısı olarak kullanılan edattır. İ. Yüziyev'in şiirlerinde kĕbĕk edatına göre az kullanılmış olsa da, şiirlerde daha çok satırlar arası ahenk için başvurulduğu anlaşılır:

*Üz balası sıman yaḳın itken (*1553*), Enkem sıman boyık muyıl da (*1785*), Etkem sıman sabır ḳaramaġa (*1800*), Enkem sıman boyıḳ muyılġa (*1801*), Yeşlĕk sıman şavlap uzġan (*1884*), Yatam bala sıman ütemĕn (*2997*), Üpkelegen sıman resĕmĕññen (*3407*), Sinĕñ balaçaḳ sıman (*3799*), Sinĕñ yeşlĕgĕñ sıman (*3803*), Şel sıman (*879*), Cel sıman (*881*), Şefḳatlĕk utravı sıman (*159*), Her adımda her tanışım yat sıman (*2036*) , Çit cirlerge kitken ḳoşlar sıman* (3124).

şikĕllĕ

Nazım türündeki eserlerde az sözcükle çok şey anlatma özelliği, şairlere çokça söz sanatlarını kullanması için zemin oluşturur. Dolayısıyla şiirlerde en çok görülen söz sanatı teşbihtir (benzetme). Bunun dilsel kanıtı olarak *sıman*, *kĕbĕk* ve *şikĕllĕ* gibi benzetme edatlarının kullanımları belirtilebilir. Ayrıca incelenen şiirlerde görülmeyen ama Tatar Türkçesinde kullanılan diğer benzetme edatları göz önünde bulundurulduğunda bu dilsel kanıt sayısı artacaktır. İ. Yüziyev'in şiirlerinde de teşbih sanatın yoğun kullandığının kanıtı bu tür edatların mevcudiyetidir. *şikĕllĕ* edatı yazarın satırlarında daha çok somut kavramları ifade eden isim soylu kelimelerden sonra kullanılmıştır:

*Andada mondağı şikĕllĕ (*1130*), Mĕtĕor şikĕllĕ aşḳınıp (*1145*), Tatarnıñ yazmışı şikĕllĕ (*3463*), Yöregĕm seġat şikĕllĕ (*4568), *Ḳaynar pulya bulmas şikĕllĕ (*625), *Tup şikĕllĕ töşer tavdan (*876), *Neḳ üzĕñ şik(* 2741), *Ḳaldıñ sin romaşka şikĕllĕ (*2743), *Ḳırlardağı ucım şikĕllĕ (*2972), *Borçaḳ şikĕllĕ (*517*) Kurġaş şikĕllĕ (*622*), Sorıylar şikĕllĕ* (1077).

taba

Diğer çekim edatlarından farklı olarak *taba* edatı, kendisinden önceki sözcüğün datif hâli ekini almasıyla çekimlenmektedir. Bu bakımdan Türkiye Türkçesindeki *-A doğru* yapısına denk gelir. İ. Yüziyev'in şiirlerinde bu edatın az da olsa örnekleri tanıklanmıştır:

*Meñgĕlĕkke taba (*16*), Dörĕslĕkten çitke taba (*2061*), Al tañnarġa taba (*3729*), Tavġa taba mengende de (*4040), *Siksenge taba kitmĕş (*4578*), Min utlarġa taba ġorur kittĕm (*4639), *Ḳaylarġa taba (*475), *Ḳaylarġa taba sin?* (67).

küre

kür- fiiline vokal gerindium eki gelerek kalıplaşmış ve Türkiye Türkçesindeki *göre* edatına denk gelen bir edattır. Ele alından şiirlerde sadece tek örnekte görülmüştür:

Şuña küre osta dip (2171).

ḳader

-A kadar yapısına denk gelen Tatarcadaki bu edat İ. Yüziyev'in şiirlerinde sınırlı sayıda kullanılmıştır. İlginçtir ki özellikle bu edatın kullanıldığı şiirlerin konuları ölüm konusudur. Bu da gramerlerde işlevsel olarak sadece *-A kadar* yapısıyla açıklanan yapının şiirlerde semantik boyuttan ayrıca ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır:

Bişĕkten tabutḳa ḳader (1344), *Yözge ḳader yaşiy iděm elĕ* (173), *Yözge ḳader yeşev çarasın* (178), *Yazġa ḳader minde suldım elĕ* (2593), *Tik bĕrevnĕ yaratḳanġa ḳader* (3076).

ḫetlĕ

Türkiye Türkçesinde yazılan Tatarca ile ilgili gramer çalışmalarında *ḫetlĕ* (Öner, 2011, s. 147) çekim edatının kendisinden önceki kelimeyle datif ekiyle bağlandığı dile getirilmiştir. Genel olarak sözlüklere bakıldığında da bu durumun öyle olduğu anlaşılır. Ancak İ. Yüziyev'in şiirlerin bu edat sadece bir kere kullanılmış ve yukarıdaki gibi gramer çalışmalarında tanıma uygun gelmediği, daha doğrusu kendisinden önce datif ekinin kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Tatar Türkçesinin açıklamalı sözlüğünde ise *ḫetlĕ* edatının tanımlarının birinde söz konusu edatın herhangi ek olmadan doğrudan isim soylu kelimelerden sonra gelerek o ismin hacmini, miktarını (TTAS VI, 2021, s. 257) da ifade edebildiği belirtilmiştir. Şiirde geçen tek örnek de tam da bu sözlükteki tanımdaki işlevde kullanıldığını anlamak mümkündür:

Ḳulyavlık ḫetlĕ bolıt (3868, 3874, 3882).

birlĕ

Ablatif hâli ekiyle kullanına bu edat Türkiye Türkçesindeki *-dAn beri* yapısında denk düşmektedir. Analizi yapılan şiirlerde bu edat sadece tek örnekte tanılanmıştır:

Annañ birlĕ küpmĕ pĕçen üstĕ (1099).

başḳa

Ablatif hâli ekiyle kullanıldığıda başḳa kelimesi son çekim edatı işlevi kazanmkatadır. Nitekim Türkçede de -dAn başka, -dAn dışında gibi yapıları bununla benzerlik göstermekte ve karşılığı olarak bilinmektedir. İ. Yüziyev'in satırlarında bu yapı çok nadir kullanılmışmıştır ve genellikle zamirlerden sonra gelmiştir:

*Yavmas miken bĕzneñ başḳa (*2017), *Ḫezĕr bĕzneñ başḳa küçtĕler (*2382), *Minnen başḳa familiyesĕn* 4381).

1.7. Zarflar

İ. Yüziyev'in şiirlerinde geçen zarflar yer zarfları, zaman zarfları, hâl zarfları ve miktar zarfları olarak dört başlık altında değerlendirilmiştir. Şiirlerdeki kullanımına göre kimi zarflar çok sık geçerken kimileri ise sadece tek örnekte geçmiştir. Genel olarak bakıldığında her türden zarfların kullanıldığını söylemek mümkündür. Zarfların hem dil bilgisel görevinden hem de şiirlerdeki söz sanatlarının meydana getirilmesindeki iki farklı özelliğinden de söz edilebilir. Aşağıda şiirlerde tanıklanan zarflar tek tek ele alınmış ve gerektiği durumlarda ayrı ayrı açıklama yapılmıştır.

Yer zarfları

Yer zarflarından analiz ettiğimiz şiirlerde *tüben, yaḳın, yıraḳ* ve *yuġarı* gibi zarfların öne çıktığı görülmüştür. Semantik açıdan bakıldığında bu zarflar arasında bir karşıtlıktan söz etmek mümkündür: *tüben* "aşağı" ve *yuġarı* "yukarı", *yaḳın* "yakın" ve *yıraḳ* "uzak, ırak".

tüben

İ. Yüziyev'in şiirlerinde *tüben* "aşağı" zarfı daha çok *bakmak, baş eğmek* gibi anlamaları içeren kavramlarla birlikte kullanıldığı görülür:

*Başnı tüben iyĕp çigĕnĕm (*127, 1657), *Nige başıñ tüben iyeseñ? (*4757), *Kĕrfĕklerĕ tüben ķarıylar (*5004), *Ġorur başın tüben iysĕnmĕ? (*5373), *Başıñ tüben iyme atķayım (*741), *Tüben taba töştĕm olayıp (806), Apaķ başın tüben iydĕre* (987).

yaķın

Türk lehçelerinde de işlek olan bu zarfın şiirlerdeki kullanım sıklığı çok yüksektir. İ. Yüziyev söz konusu zarfı etkin bir şekilde cümlenin başında, sonunda ve arasında da kullanmayı başarmıştır:

*Üz balası sıman yaķın itken (*1553), *Yaķın itken duslarımnan yatsınam (*2037), *Sesennerge bik yaķın (*2706), *Avazları bik yaķın da yıraķ ta (*2887), *Şuña bigrek yaķın itemdĕr (*2985), *Yaķın kürgennergĕ yılmaysamda (*3070), *Yaķın kile kürme çeněçemĕn! (*3075), *Dörĕs anısı yaķın küre* 4293, *Bik yaķın da kĕbĕk yıraķ ta (*5022), *Stanokka yaķın barırġa (*5340), *Yaķın. bulsın iken aralar* (5466, 5474).

yıraķ

Türkiye Türkçesinde *ırak* zarfı olmasına rağmen *uzak* zarfının daha işlek olduğu bilinir. Tatarca bu durum tam tersine çalıştığını görmek mümkündür. İncelenen şiirlerden *yıraķ* zarfı çoğu durumda kendisinden sonra hâl ekleriyle çekimlenmiştir. Zaman zaman şiirdeki ifadeyi vurgulamak ve kuvvetlendirmek için ikileme türünde de kullanılmıştır. Yine de bazı örneklerde tek başına da kullanıldığı tanıklanmıştır:

*Yıraķ yıraķ yarlar yaķınaysın (*681), *Yıraķ yıraķ iller işĕteler (*772), *Yıraķķa diñgĕzlerge: (*3431), *Ozattı minĕ yıraķķa (*3869), *Yıraķlarda (*3180), *Yıraķlardan avaz bire (*1266), *Yıraķlarġa uzıp (*226), *Tatarlarġa İdĕlden ķırıķ çaķrım yıraķlıķta ġına (*3500), *Sĕz yıraķta*

*alıs tordığız (*3273), *Ķaldı yıraķta yazlarım (*3798), *Diñgĕzneñ yarları bik yıraķ (*1210), *Yıraķtan işĕtem (*1214), *Uzıp kit yıraķtan ruḫıma kağılma* (908).

yuġarı

Yüziyev'in şiirlerinde bu yer zarfı sadece iki kere kullanılmıştır:

Başıñ yuġarı bulsa da (3913), *Bĕz hamanda isen baş yuġarı* (2385).

Zaman zarfları

Zarflar arasında belki de en çok kullanılan türlerdendir. Yüziyev'in şiirlerinde *bıyıl, bügĕn, ḫezĕr, irte, könděz, küpten, ķışın, ceyĕn, közĕn, tağın* ve *yaķında* gibi zaman zarflarının kullanıldığı görülmüştür.

bıyıl

bu ve *yıl* kelimelerinin birleşiminden meydana gelerek kalıplaşan *bıyıl* zarfı, ele alınan İ. Yüziyev'in şiirlerinde sadece bir kere tanıklanmıştır:

Ķaytalmadı diyĕp bıyıl da… (1787).

bügĕn

Şiirlerde çoğu durumda tek başına kullanılmakla beraber bazı durumlarda hâl eklerinden ablatif durumunun ekiyle çekimlenerek kullanıldığı görülmüştür:

*Bügĕn siña kilĕp (*1016), *Bügĕn kilĕp (*1022), *Bügĕn sinde yörgen (*1031), *Ķazanda bügĕn şağıyrĕn (*2342), *Ķartlıķ bügĕn deşmesĕn (*2413), *Mĕne bügĕn ḫezĕr başlana (*2421), *Köç*

*tabalmıym bügĕn üzĕmde (*4874), *Min beḫĕtlĕ bügĕn (*5047), *Ul bit bügĕn soñġı imtiḫanın (*5078), *Bügĕnnen soñ sinĕñ her minutıñ (*5407), *Min süz birem sĕzge bügĕnnen* (1546).

ḫezĕr

Diğer zarflarla kıyasla örnekleri son derece çok olan ve sadece yalın hâliyle kullanılan *ḫezĕr* zarfı, Yüziyev'in sık sık başvurduğu zaman zarflarından biridir:

*Ḫezĕr indĕ bögĕlmiysĕn (*1446), *Bu kükregĕm ḫezĕr ḳışḳı könde (*1599), *Ḫezĕr kĕmnĕ kĕmnĕ ġayĕplerge? (*1717), *Min nihayet ḫezĕr zur naçalnık (*194), *Ḫezĕr bĕzneñ başḳa küçtĕler… (*2382), *Mĕne bügĕn ḫezĕr başlana (*2421), *İşĕtmiysĕñ ḫezĕr (*2862), *Ḫezĕr siña uram birebĕz (*2923), *ḫezĕr bĕzneñ ġayilede şundıy yola (*4069), *Ĕşçĕ ḫezĕr diyĕp söyleme* (5316).

irte

İsimlerden önce gelerek sıfat görevi de bulunan *irte* zarfının şiirlerdeki kullanımı çok yönlüdür. Bazen zıt anlamlı ikileme yapılarında bazen de hâl ekleriyle çekimlenmiş kullanımlarda yer alır. Kimi durumlarda sıfatlarda derece yapan *-rek* ekini alarak yeni biçimin ortaya çıktığı da görülür:

*Bĕr ük tertip irte-kiçĕnde (*121), *Üzĕm uylıym irte-kiçlerĕn (*5417), *Balḳıp yanıym alsu irtelerde (*3072), *Her irteneĕ ḳurḳıp Kükke ḳarıym (*4237), *Ḳoyaş ḳarıy torıp bĕzden irterek (*3343), *Avgust irtesĕnde (*5027), *Bik irte kittĕ dip çişmeler* (3817).

könděz

Yüziyev'in şiirlerinde bu zarf sadece tek örnekte kullanılmıştır:

Könděz ĕşçĕ bulır (5462).

küpten

Çok anlamına gelen *küp* sözcüğüne ablatif ekinin gelmesiyle kalıplaşan *küpten* zarfı şiirlerde çok sınırlı sayıda da olsa yazar tarafından kullanılmıştır:

Min zindan Reḫim it Min kötem küptennen… (921), *Ul küpten yuġaldı… yuġaldı… ulım* (901), *Küpten ḫıyallanġan běr* (193).

ḳışın

Eski Türkçe enstrumental eki olan *+ın* ekinin bulunduğu *ḳışın* zarfı tek örnekte geçmektedir:

Min ḳışın da çeçek atam indě (2601).

ceyěn

Eski Türkçe enstrumental eki olan *+ın* ekinin bulunduğu *ceyěn* zarfı tek örnekte geçmektedir:

Ceyěn metrüşkeler özděm elě (2595).

közěn

Eski Türkçe enstrumental eki olan *+ın* ekinin bulunduğu *közěn* zarfı tek örnekte geçmektedir:

Közěn özgelenem sarġayamın (2986).

taġın

Cümledeki sırası ve bağlama göre '*daha, henüz, yine, tekrar*' gibi anlamlarda kullanılan ve daha çok zaman zarfı işlevi gören *tağın* sözcüğünün İ.Yüziyev'in şiirlerin çok sık kullanıldığı söylenemez. Anlam açısından şiirlerde '*henüs, daha*' semantik alanını fark etmek mümkündür:

Tağın yartı ġasır yeşep bula (1543), *Öyge tağın turı ķaytalmam* (2449), *Tağın kildĕm elĕ Şeyḫiy abıy* (2896), *Tağın siña alıp ķayttılar* (2955, *Tağın ikĕ sĕkund* (4730), *Zinḫar tağın bĕrniçe yıl* (57), *Çişmelerněñ bĕrsĕn gĕne tomalasañsın tağın* (1250).

yaķında

yaķın yer zarfına lokatif hâli ekinin getirilmesiyle oluşan bu zaman zarfının Yüziyev'in şiirlerinde sadece iki örneği görülmüştür:

Bik yaķında ġına zur şağıyre (1685), *Yaķında ġına* (514).

Hâl zarfları

İncelenen şiirlerde hâl zarflarının kullanım sıklığı zaman zarflarına göre çok düşüktür. Ancak yine de şiirlerde *tiz, ekrĕn, kinet, törlĕ* ve *bĕrge* gibi zarflar Yüziyev tarafından zaman zaman tercih edilmiştir:

tiz

Bu zarfı yalın hâldeki kullanımı çok düşüktür. Örneklerden de anlaşılacağı üzere şiirlerde en çok *-dAn* ve *-rek* ekleriyle birlikte kullanılmıştır:

*Měne tizden sızılıp tañ da atar (*4875), *Ḫel itĕlĕr tizden barsı da (*5087), *Min de baram tizden Ķazanġa (*5181), *Oçraşmabız tizden (*2001), *tavıştan tizrek oçalar (*1388), *Rĕzidekey tizrek kĕr indĕ!* (4919).

ekrĕn

Yavaş anlamına gelen *ekrĕn* zarfı sadece iki kez tanıklanmıştır:

*Ekrĕn eytĕr (*1605), *Ekrĕn barasıñ ḫayvan! dip* (4044).

kinet

Aniden, birden, birdenbire anlamlarına gelen *kinet* zarfının da Yüziyev'in şiirlerinde çok sık kullanılmadığı görülmüştür:

Ḳaldıñmı elle kinet yuġalıp? (5119), *Sizmiy ḳalıp kinet yoḳlap* (631).

bĕrge

Örneklerin çoğunda yalın hâlde kullanılan *bĕrge* zarfı, şiirlerde bir örnekte *-la* fiilden isim yapım eki ve *-p* gerindium ekinin birleşiminden kalıplaşmış *bĕrgelep* biçiminde de kullanılmıştır. Yapı bakımıdan bir farkının olmasına karşın anlamsal olarak *bĕrgelep* ve *bĕrge* zarfları eş değerdir:

İkĕ yörek yansın bĕrge (3158), İkev bĕrge (3535), Şul vatıḳ közgĕnĕ bĕrgelep (3465), Bĕrge bulġan uzġan könnernĕ (4925), Duslar bĕrge cıyılıp utırġanda (4693).

Miktar zarfları

Miktar zarfları Yüziyev'in şiirlerinde zaman zarfları gibi çok kullanılan zarf türledir. Özellikle *bik* ve *küp* zarflarının kullanımı çok geniştir. *Şaktıy, bĕraz, ozaḳ, bötĕnley* ve *yış* gibi zarflar ise *bik* ve *küp* zarflarına kıyasla az kullanılmıştır.

bik

Analizi yapılan şiirlerde bu zarf tek başına sık kullanıma sahiptir. Birkaç örnekte ise ikileme şeklinde kullanıldığı da görülmüştür:

*Bĕr bĕz gĕne tügĕl bik yeş idĕ (*1000), *Yıllar şulay bik tiz üteler (*1003), *Diñgĕzneñ yarları bik yıraḳ (*1210), *Bu tavlar bik biyĕk bulsada (*1216), *Bik küplerneñ yöregĕnde ernuv ḫem yara elĕ (*1245), *Bik bik azı orlıḳ bulıp (*2191), *Gĕnĕralnıñ dustı bik küp bulmıy (*2464), *Sineñ yĕşte gevde bik töz yörmey (*2496), *Bu dönyaġa bik yış tuvmastır (*2555), *Sesennerge bik yaḳın* (2706).

şaktıy

İ. Yüziyev'in şiirlerdinde *epey, epeyce* anlamlarına gelen *şaktıy* zarfı çok az kullanılmıştır.

*Şaktıy kimĕtkençĕ (*2098), *Ġomĕrĕmnĕ şaktıy ḳısḳarttım (*182), *Şaktıy yĕvropalaşa* (4093).

bĕraz

Tüm Türk lehçelerinde yaygın olan *bĕraz* zarfı, ele alınan şiirlerde son derece işlektir. Yalın hâlde sık bir kullanıma sahip olsa da zaman zaman hâl eki almış biçimlenine ge rastlanmıştır:

*Küñĕllĕde bĕraz moñsuv da… (*1007), *Ölkeneyĕp bĕraz bögĕlsemde (*1545), *Başnı bĕraz cirge iyĕp uzsam (*1557), *Biyĕ! disem bĕraz tıpırdıysıñ! (*206), *Ġazaplarnı bĕraz kimĕtken (*2109), *Ḫesretlerĕm bĕraz kimĕr idĕ (*2112), *Ḳayçaġında bĕraz ġına (*2240), *Tuḳaylıḳta bĕraz bar bĕzde (*2270), *Minde bĕraz Safin kĕbĕk (*2310), *Minĕ bĕraz ḳızġan yörek (*52), *Miném çeçler bĕraz aġarġan (*944), *Ye tınıçlan indĕ bĕrazġa…* (2676).

küp

Şiirlerde inanılmaz çok yönlü bir işlev ve kullanım sergileyen küp zarfı, örneklerden de anlaşılacağı üzere çok çeşitli yapılara sahiptir. Öncelikle *-lar* ekiyle çekimlenerek isimleştiği dikkati çeker. Bunun yanısıra datif eki geldiğinde de bazen anlamında değişimler görülebilmektedir. Çoğu durumlarda şiirlerde retorik soru sorma sanatında soru ekiyle birlikte kullanılmıştır. Yalın hâlde de kullanımı yoğun olmasına rağmen kimi zaman ablatif hâli ekiyle de kullanılarak hem zaman hem de zamanın boyutunu ifade eden zarf olarak da karşımıza çıkmaktadır:

*Ķalmıymın bit monda küpke dip (*5310), *Ķala almam küpke (*30), *Küpler haman añġa kilmiy cansız hem önsěz ķalġan (*1240), *Küpler yeşiy şiġriy cılı toyıp (*1374), *Küpler ġoměrěn ozaytķan (*1967), *Annañ birlě küpmě pěçen üstě (*1099), *Ġoměrěmde küpmě buş süz (*2189), *Küpmě kürděk oruv hem vatunı (*2636), *Küpmě cannar köte yuvatuvnı… (*2638), *Küpmě yıllar kildě yazlar alıp (*2974), *Küpten ḫıyallanġan běr irě (*193), *İkenně küpten bělem (*4586), *Ḫaķ yulda küp bulġan ķorbannar (*1163), *Alġa! Alġa! diyěp küp ķıçķırdık (*1655), *Eytme lekin: küp yeşeděm (*2170), *Gěněralnıñ dustı bik küp bulmıy* (2464).

ozaķ

Türkiye Türkçesinde uzak zarfi daha çok mesafeyi ifade ederken Tatarcada *ozaķ* zarfi zamanın uzunluğunu bildirmektedir. Daha doğrusu *uzun uzun, uzun zaman* anlamına gelmektedir. Şiir satırlarında çoğu durumda *bakmak, dönmek* ve *yaşamak* anlamına gelen fiillerle birlikte kullanılmıştır:

*Min kitem ķaytmaşķa ozaķķa (*1126), *Töněn ozaķ-ozaķ ķarap tordım (*2898), *Ozaķ ķarap tordım Bolaķķa min (*1004), *Ozaķ yeşerge niyetlep (*1971), *Ozaķ yeşegen şağıyrněñ (*2166), *Tuġan ilge ozaķ ķaytmıy torġaç (*2677), *Ayhay bik ozaķ iken* (4222).

bötěnley

Tek örneği olan *bötĕnley* zarfının *-dAy* ekini almamış *bötĕn* biçimi şiirlerde isim ve sıfat olarak kullanılmıştır. Sadece bu örnekte "*tamamen, tam anlamıyla, kökten*" anlamlarına gelerek zarf görevi yapmıştır:

Min kitem bötĕnley ķaytmasķa (1135).

yış

Sıklık ifade eden *yış* zarfı İ. Yüziyev'in şiirlerinde çok az kullanılmıştır:

Temekĕnĕ imdĕm yış tarttım (180), *Seӈnege ul yış çıġa* (2237), *Bu dönyaġa bik yış tuvmastır* (2555), *Eyt! Eyt! diyĕp bik yış tibeseñdĕr* (81).

2. Söz Dizimi

2.1. Kurallı cümle

Dil bilgisi çalışmalarında 'özne + nesne + yüklem (ÖNY)' yapısındaki cümleler kurallı cümle olarak tanımlandığı bilinmektedir. Burada nesneden kast özne ve yüklem dışındaki cümledeki diğer ögelerin (nesne, zarf tümleci vb.) hepsi anlaşılmalıdır. Çalışmamızda İldar Yüziyev'in şiirleri üzerinden yola çıkıldığında genellikle şiir cümleleri devrik cümle yapısı olarak görülmektedir. Şiir yapısındaki cümle kurulumunundan beklenen durumda aslında böyledir. Ancak İ. Yüziyev'in şiirlerinde devrik cümlere kıyasla az olsa da düzenli bir kuruluma sahip kurallı cümlelerin kullanıldığı görülmüştür:

Min üzĕñnĕ ķızġanmadım (51), *Uramnarda sinĕ kürsĕnner* (927), *Közĕn özgelenem, sarġayamın* (2984), *Tınıç ağışımnı buvdılar* / *Ķırık çaķrım çitke ķuvdılar* (3466/3467), *Ütmeslengen pıçağımnı totıp-sattım* / *Ķırġıy bazarnıñ anasın sugĕp attım* (4131/4232), *Garmunçını yalġız ķaldırma* (4747), *Cırlarıñnı miña bağışlama* / *Miněm öçĕn garmun uynama* (4846/4847), *Çeçeklernĕ cirge sipmegĕz* / *İӈ, duslarım, söygen yarığızn*ı / *Miněm*

kěběk taşlap kitmegëz (5392/5393/5394), *Sinĕ ezlep, sular buyladım* / *Sinde gĕne miněm uylarım* (5428/5429).

Bazı durumlarda *Min — meñgĕlĕk matĕriya* (1513) örneğinde olduğu gibi yazarın isim cümlelerinde de kurallılık görülebilmektedir. Bunun yanısıra 'özne + nesne + yüklem (ÖNY)' yapısındaki sıralama 'nesne + özne + yüklem (NÖY)' de olabilmektedir: *Ut yotıp min yöriym* (900), *İl artınnan il ķuvar* (4417), *Andıy ĕşke ķulıñ tiymesĕn* (5381).

2.2. Devrik cümle

Türkçede 'özne + nesne + yüklem (ÖNY)' veya 'nesne + özne + yüklem (NÖY)' yapılarındaki kurallı cümlenin aksine tümce ögelerinin yer değiştirmesi sonucunda devrik cümle yapısı meydana gelir. Devrik cümlelerde yüklem cümle sonunda bulunma zorunluluğunu yitirir ve farklı konumlarda yer alabildiği görülmektedir: 'nesne + yüklem + özne (NYÖ)' veya 'yüklem + özne + nesne (YÖN)'. Genellikle sanat eserlerinde ve konuşma dilinde bu tipte cümle dizilişine rastlanmaktadır. İldar Yüziyev'in şiirlerinin büyük bir kısmında beklenildiği gibi devrik cümle yapıları kurallı cümlelere göre daha yoğundur. Aşağıdaki şiirlerde kullanılan devrik cümle örnekleri sunulmuştur.

Ķabırġalar sızlıy haman / *Bulsa da indĕ küpten* / *Ķanatları ķayırılıp* (107/108/109), *Ayırılsañ da sĕrlĕ ekiyetten* (811), *Bĕrözlĕksĕz ķarıym alarġa* / *Eyde barıyk elĕ kinolarġa* (925/926), *Yazdım min* (1314), *Yuġalttıķ sinĕ, avır ḫis* (1967), *Üzĕm gĕne bulsam beḫetsĕz* (2111), *Ķaytam indĕ, ķaytam indĕ* / *Üz cırımnı cırlap yatam indĕ* (2596/2597), *Fatiḫanı bĕzden* / *Alġan iděñ, Ķadıyr* (2871), *Kürĕşşĕrge kildĕm atlıġıp* (3465) *Yuvıladır ķart tavlarnıñ* (3754) *Ķaytır yullarıma ķarıy-ķarıy* (5362).

3. METİN

3.1. TATARCA TRANSKRİPSİYONLU METİN

Yörek Bülĕgĕnde Tuġan Şiġırler

(Tsikl)

***

Ķuzġalmıyça yatam
Yörek bülĕgĕnde.
Kürdĕm — tĕrelüv de,
Kürdĕm — ülĕmĕn de...
Yörek tibĕşlerĕm —
Öste — aparatta.
Üz canınıñ ḫelĕn
Teneм ķarap yata.
Kürĕp toram, yörek
Kükrek çitĕn ķaġa.
Ul aşķına Kükke —
Meñgĕlĕkke taba.
Eytken kĕbĕk bula:
“Sin ķol itĕp yörttĕñ,

Kükrek çitlĕğĕñnĕ

İndĕ taşlap kittĕm.

Sinnen çıḳḳaç ḳına,

Toydım irĕk temĕn,

Min küklerge oçam,

Ḳalsın cirde teneñ...”

...Taşlap kitme, canım,

Tüziyk indĕ çıdıyḳ,

Ḳollıḳ çitlĕğĕnnen

Bĕrge- bĕrge çıġıyḳ!

Barıbĕr bit cirde

Ḳala almam küpke.

Taşlap kitme yörek,

Al minĕ de kükke,

Al minĕ de kükke!

***

Kükregĕm ĕçĕnde

Öyĕrme dulḳını.

Tüzmedĕ, özĕldĕ

Yörekneñ bĕr ḳılı.

Eyt, yörek, yeşiysĕ

Niçe ay, yıl ķaldı?

Özělmiy tüzerlěk

Birěşme, yöregěm,

Yarılma, sulķılda.

Ömětler bar elě

Uynarġa běr ķılda…

***

Yal itmiyçe bara-bara,

Ozın yulda tuzġan yörek,

Dulķınlana yana-yana,

Yěşlěgěnnen uzġan yörek.

Min üzěññě ķızġanmadım,

Mině běraz ķızġan, yörek,

İl ẖesretěn ala-ala,

Ut şarıday ķızġan yörek,

Haman isen ķala-ķala,

Elěgeçe suzġan yörek,

Zinẖar, taġın běrniçe yıl

Söyěn, borçıl, sızlan, yörek...

***

Yıl sayın, kön sayın

Tibesěñ köçlěrek.

Min tıñlıym: eyt, yörek,

Ni kirek, ni kirek?

Ķayvaķıt kükrekte

Tay kěběk çabasıñ.

İlteseñ ḫucañnı

Ķaylarġa taba sin?

Min ardım. Ķartaydım.

Sin — tayġa iyermem.

İyersem, yıġılıp

Töşerměn iyerden.

Nik kükrek çitlěgěn

Yarsınıp tibeseñ?

Yuķ, kilmiy finişķa

İñ aldan kilesěm...

***

Çaptım. Atlap kittěm. Tuķtap ķaldım.

Uyġa taldım ġoměr ürěnde.

Min nişlerměn, eger eytělmegen

Süzěm ķalsa yörek türěmde?

“Eyt! Eyt!” — diyěp, bik yış tibeseñděr,

Aşıḳtırıp yörek iyesěn.

İrte, diyěp, haman kiçěktěrem,

Söyělesěm kile, söyesěm...

Sin tuḳtasañ, ölgěrelmiy ḳalsam,

Şuşı cırım bulıp ḳaytırmın.

“Ḳaděrěññně běr de bělmeděm şul,

Kiçěr yörek!” — diyěp eytěrměn...

***

Yuḳ, tabiyb, kitmiym elě min,

Těgě dönya miña yat.

“Kitme, kitme, sanduġaç...” dip

Cırladı ilhamiy zat.

Şulçağında min üzěmně

Sanduġaç itěp toydım.

Urınımnan küterělěp,

Oçıp, talpınıp ḳuydum.

Sězněñ araġızda ḳalam,

Ḳuvmağız, sanduġaçlar.

Belki, tuñ cannar da mině

Añlıy hem tıñlıy başlar...

***

Yata kürşĕ karavatta,

Ḫerbi oçuçı bulġan.

Kükte suġışḳan: doşmanġa

Nefretĕ-üçĕ bulġan.

Ḳabırġalar sızlıy haman,

Bulsa da indĕ küpten,

Ḳanatları ḳayırılıp,

Yıġılıp töşken kükten.

Yaralanġan... Ḳabat kükke

Měñgen ul börkĕt kĕbĕk.

Ecel yaḳadan totsa da,

Yeşetken ḫıyal, ömet.

...Ömĕt ḳanatı sınuvın

Bĕz monda bĕlděk-sizděk:

Ḫıyaldan berĕp töşĕrgen

Çınbarlıḳ- ömĕtsĕzlĕk…

***

Suġış ġariplerĕ bĕlen yatam.

Bĕr ük tertip irte- kiçĕn de...

Tönĕn ıñġıraşam, ülem, atam,

Tuñam- yanam okop ĕçĕnde.

Alar bělen razvědkaġa baram,
Ütěp çıġam front çigěnnen,
Esirlikke töşem, erněv yaram,
Başnı tüben iyěp çigěnem.
Min de suġış ġariplerě işě,
Běr ük yazmış, běr ük sulışta.
Dönya tınıç, diler, nik soñ kěşě
Izġış-talaş, meñgě suġışta?
Töşěnde de suġış, öněnde de,
Min de ġazaplanam yaramnan.
Canında da yara, teněnde de...
Adem nige şulay yaralġan?
***
Yörek, ķotırma,
Tuzma, şaşınma,
Yal it utır da,
Utır aķılġa.
Tügělsěñ indě
Yěgět yeşěnde.
Tıñla kiñeşěm:
Aķıl — başıñda.

Utır da yal it

Tavlar taşında,

Sin indĕ Cirden

Kiter yeşĕnde.

Utır da yal it,

Utır aḳılġa.

Tıñlasañ anı,

Tammas yeşĕm de.

Bulırsıñ herçaḳ

Yĕgĕt yeşĕnde...

***

Ĕncĕ ḫanım İsḫakovaġa

İndĕ bu ḳotsız zamanda

İzgĕlĕk bĕttĕ, diysem...

Şefḳetlĕk utravı sıman,

Merḫemet sĕzde isen.

“İndĕ küçtĕm tĕgĕnde”, — dip

Alalmadım sulış ta.

“Yuḳ, kitmiysĕñ elĕ”, — diyĕp

Ḳaytardığız tormışḳa.

Siḫetlendĕm. İndĕ canda

Ķaldı bĕr sorav ġına:

Tormış digen okeanda

Nige bĕz utrav ġına?

***

Ḫastaḫanede tabılġan vasıyet

Ķartlar arasında iñ yaşĕ min,

Yeşler arasında iñ ķartı.

Yözge ķaděr yaşiy iděm elĕ:

Ġomĕrĕmnĕ yeşlĕk ķısķarttı.

Ġamsĕz gĕne, yögĕrĕp kĕne üttĕm

Yeşlĕk bĕlen ķartlıķ arasın,

Şul çaġında uylıysılar ķalġan

Yözge ķaděr yeşev çarasın.

Uylanırġa vaķıt tiymedĕ şul:

Temekĕnĕ imděm, yış tarttım,

Ĕçtĕm... attım... ḫatınnarda yattım...

Ġomĕrĕmnĕ şaķtıy ķısķarttım.

“Ĕh!” te itmiy yözge citĕ iděm...

Kitĕp bardım barı... Tuķsanda.

Tik, ķızġanıç, şulay yeşer iděm,

Mömkin bulıp, ķabat tuvsam da.

Vasıyetĕm şuldır: yeşler, ķartlar,

Eytĕp kitem sĕzge ġozĕrnĕ:

Ġıybret alalsağız, bülek item

Yeşelmegen un yıl ġomĕrnĕ...

***

Bu dönyanıñ, türe bulırġa dip,

Küpten ḫıyallanġan bĕr irĕ:

Min, nihayet, ḫezĕr zur naçalnık:

Yörek bülĕgĕnĕñ mödiyrĕ!

Min buysınıp yörgĕn çinovnıklar

Kirek tapmadılar süzĕmnĕ.

Kötĕp- kötĕp öske ürletmegeç,

Bilgĕledĕm üzĕm üzĕmnĕ!

Östegĕler bĕlsĕn: bĕr yörekke

Bula almıydır bit mĕñ ḫuca.

Şaytannar da sizsĕn, ķotırtmasın,

Üz canıma üzĕm — min — ḫuca!

Boyırıķ birem: işĕt, köysĕz yörek,

Min ni ķuşsam — şunı tıñlıysıñ,

“Biyĕ!” disem, bĕraz tıpırdıysıñ!

“Cırla!” disem, ez-mez cırlıysıñ!

Üz normañnı tögel ütemeseñ,

Minnen reḫim-şefḳet kötmesĕn,

Ĕşliysĕñ de gĕl-gĕl ĕşliyseñ sin,

Yalġa, pĕnsiyege kitmiysĕñ,

Calu bĕlen mödiyrĕñe kilseñ,

Ḳatġıy ḫuca itĕp toyarmın,

“Ĕşte meñgĕ ḳaldırırġa!” diyĕp,

Ġarizaña yazıp ḳuyarmın...

***

Utlar-bozlar yotıp sıġılsañ da,

Ġoměr yulın uzıp,

Yöregĕñne totıp yıġılsañ da, —

Yeşev — barıbĕr ḳızıḳ!

Uyna, yörek, barı tormış köyĕn,

Ḳıllarıñnı sızıp,

Kiçĕresĕ mizĕllerge söyĕn, —

Yeşev — barıbĕr ḳızıḳ!

Ömĕt- ḫıyallarnı sündĕrmiyçe,

Yıraḳlarġa uzıp,

Ġoměr uzuvların sizdĕrmiyçe, —

Yeşev — barıbĕr ḳızıḳ!

Yaña tuġan tañnı ķotlap kilem,

Ķullarımnı suzıp,

Avırlıķlar, sabırlıķlar bělen —

Yeşev — barıběr ķızıķ!

***

Yörek turındağı cırlarımnı,

Tav-tav öyĕp, utta yandırsam,

Barsı- barsı cilge oçar idĕ,

Köl öyĕmĕ gĕne ķaldırsam.

Yörek turındağı bu cırlarım

Tuvdı tĕtrep, tuvdı kekrep te.

Utķa salmam, salķın cilge birmem, —

Dörlep- dörlep yansın kükrekte...

Ġıynvar — fevral, 1995

Diyagnostika üzegĕ, kardidiyalogiya bülĕgĕ

***

Tuydım ikĕyözlĕlĕkten,

Aldavdan, ķuştanlıķtan,

Açıķtan-açıķ yeiyse

Astırtın doşmanlıķtan,

Ķaçıp ķotılmaķçı bulıp,

Kitem min bu dönyadan.
Anda — saflıḳ hem iḫlaslıḳ,
Anda — yalġan tulmaġan.
Işanmasam da min anda
Torıp ḳalacaġıma,
Ḫıyalda ġına bulsa da,
Kitem balaçaġıma.
Yuḳ şul, küpmĕ omtılsam da,
Ḳaytası yul özĕlgen.
Hiç kĕne ḳaçıp ḳotılıp
Bulmıy şul üz-üzĕñnen.
Min anda ḳayttım buġay dip
Uylarġa ġına ḳala.
Cannar, añnar tupaslana, —
Şefḳetsĕz tormışıbız.
İ neniler, balalıḳtan
Kitmeske tırışığız...

1995

Kara bağana

Ḳırıḳ yortlı bu avıl yanında evvel zamanda kara bağana torġan.

Yulçılar avılnı çitletĕp uzġannar, diy.

1

Çigĕn yulavçı,

Ķara, baķ ene:

Avıl çitĕnde —

Ķara baġana!

Açıķ yöz tügĕl,

Şom kötĕp tora,

Ķara baġana

Ķurķıtıp tora.

Helaket köte

Şul çikně uzsañ,

“İsenmĕ?” — diyĕp,

Ķullarıñ suzsañ.

Kĕre alasıñ

Barı baş iyĕp:

“Şul ķanunnarġa

Buysınam”, — diyĕp.

Ķara baġana —

Ķollıķ tamġası,

Buysınmaġanġa —

Ḫurlıḳ tamġası.

Şunı bĕlĕp tor

Uzsañ yanınnan:

Anıñ artında

Ḳatı ḳanunnar.

Ḳız alıp ḳaytsa

Bĕrersĕ çitten,

Kĕmdĕr ḳapḳasın

Ḳaraytıp kitken:

Ḳuşmıy kanunnar,

Ḳuşmıy zamana,

Ḫurlıḳ tamġası —

Ḳara baġana!

Kilse bĕr yĕgĕt

Çitten yar söyĕp,

Ḳara yaġalar

“Kilmĕşek” diyĕp.

Başḳa töbekte

Yansa kürşĕler,

Çilek küterĕp

Barsa kĕşĕler, —

Kirĕ ķaytara

Ķanun- zamana:

Yanġannan ķala

Ķara baġana...

Kĕmner toķımnıñ

Ķanın bozalar —

“Duslaşıyık!” — diyĕp,

Ķanun bozalar, —

Arĕstant bulıp

Monnan uzalar:

Ġıybret al, adem,

Ķara, baķ ene:

Sĕbĕrge ilte —

Ķara baġana!

Kimiy mal, ḫalıķ —

Ület tarala:

Ķara baġana

Haman ķarala.

Ķayġı-belaler

Turı yul bĕlen

Tar suķmaķlardan

Bergen de kĕrgen.

Kitken ķayġılar

Borılıp kilgen

Yanġın artınnan

Ķorılıķ kilgen.

Neśël nesepler

Ķaraya barġan,

Şecerelerĕ

Taraya barġan.

Kilgen izgĕlĕk

Borılıp kitken,

Ķırıķ yort- nigĕz

Ķırılıp bĕtken.

Ĕzsĕz yuġalġan

Cir yotķan kĕbĕk.

...Bu ḫelnĕ avıl

Onıtķan kĕbĕk…

2

Zamana — yulçı

Yullarda yöriy,

Bağana avġan
Yıllarda yöriy,
Uylanıp tora
Çorlar çigĕnde...
Reḫim it yulçı,
Kirĕ çigĕnme!
Törlĕ illerde
Ḳabĕr-ziratlar,
Çitnĕ üz itĕp
Yata ir-atlar.
Avıl balası
Yata çitlerde,
Ḳara bağana
Avdı çiklerde…
Dönyaġa açıḳ
Kĕmnĕñ kĕmlĕgĕ,
İl irkĕnlĕgĕ
Küñĕl kiñlĕgĕ...
Bik küp çiklerde
Aġara bara,
Aġara bara

Ḳara baġana.

Yıraḳ çüllerde

Aç-ḫelsĕz bala

Avıl ikmegĕn

Söyĕnĕp ḳaba.

İzġĕ Zamannı

Yuldaşı itken

Kĕçkĕne noḳta

Nindiy zur iken!

Salavat küpĕrĕn

Bülĕşüv nige?

Ni cite kükte

Kürevşülerge!

İl bĕlen iller,

Tĕl bĕlen tĕller

Duslaşa torġan

Devĕrler könner.

Dev ilge kĕçĕ,

Kĕçĕge dĕv iller

Yul bire torġan

Kül bire torġan

Könner-devĕrler…

3

İrkĕn kiñ yuldan
Bara Zamana.
Aldıñda ni bu?
Ḳara, Zamana:
Ḳara baġana!
Tuḳtap, uylanıp
Ḳala Zamana…
Yuġalġan avıl,
Cir yotḳan kĕbĕk.
Bu ḫelnĕ dönya
Onıtḳan kĕbĕk.
Şul uḳ baġana,
Borın-borınnan…
Küpmĕ ḳabiyle,
Iruġ ḳırılġan,
Ĕzsĕz yuġalġan
Millet-ḫalıḳlar, —
Herabelerde —

Arḫĕologlar…

Ḳalıḳḳan sayın

Ḳara baġana,

Helaket kötken

İl-cir, zamana.

Onıtmıy yıllar,

Onıtmas anı:

Ut-ülĕm çeçken

Svastikanı.[1]

Onıtmıy yıllar,

Onıtmas anı:

Ḳara baġana —

Ḫirosimanı!..

...İller çigĕnde

Zamana tora,

Ayırıp-bülĕp

Baġana tora,

Devlet- illerně

Şiklerge tartıp,

İñ-iñ aḫırġı

[1] Nazi Haçı

Çiklerge tartıp.

Ut yuḳ kürşĕde, —

Ut kĕrtĕr idĕ…

Ut kĕrtüv tügĕl,

Ut törtĕr idĕ.

Ḳaydadır suġış,

Dörliy il ĕçĕ.

Üz öye tınıç —

Anıñ ni ĕşĕ…

Tĕtresĕn ġalem,

Cir-su çayḳalsın, —

Üz ḳuvışında

Üzĕ sav ḳalsın…

Olı iller de

Taraya iken,

Çitte baġana

Ḳaraya iken, —

Zur Haḳıyḳatten

Ayırılsañ eger,

Zaman yulınnan

Ḳayırılsañ eger.

Cir şarı şundıy
Ḫelge kilmesmĕ:
Ḳara baġana —
Atom gömbesĕ?!
İy nurlı dönya,
İy şomlı dönya.
Taraya kürme,
Ḳaraya kürme!
Kübeyse eger
Ḳara baġana,
Hiç ġafu itmes
Kiler Zamana!
Ḳara baġana,
Ḳara baġana,
Zamana — közgĕ.
Ḳara, baḳ ene:
Ḳaylarġa taba
Bara Zamana!
Baġanalarnı,
Çiklerně atlap
Ul uza — Zaman,

Matĕriklarġa,
Kontinĕntlarġa
Ķul suza Zaman!
Çigĕnĕp ķuya
Ultimatumnar,
Ķodretĕn tıya
Bomba-atomnar.
Alda nurlana,
Ķara, baķ ene:
Miněm ḫıyalım —
Zeñger baġana!
Kiñ küñĕl bĕlen
Kil şulay haman,
Reḫim it, yulçı —
Reḫim it, Zaman!

1975-1977

Borçaķ Bĕlen Yedre[2]

Yazġı kön idĕ.
Kĕşĕ şul çaķnı

[2] Mermi, saçma

Yomşaḳ tufraḳḳa

Kümdĕ borçaḳnı.

Yañġır yav ġına,

Cilkey, is kĕne,

İrkĕn ḳırlarda

Kükrep us kĕne.

Yañġır mul bulır,

Ḳoya da ḳoya.

Borçaḳ ta üzĕn

Bik eybet toya.

Şulay cay ġına

Kilgende şıtıp,

Borçuvġa ḳaldı

Şartlav işĕtĕp.

Yaḳında ġına

Niděr sikĕrdĕ.

Tügerek üzĕ,

Borçaḳ şikĕllĕ.

Artında ḳara

Tötĕn ḳaldırıp,

Üttĕ ul ĕçke

Cirnĕ yandırıp.

Borçaḳ yanına

Tegerep kildĕ.

— E-e… Borçaḳ?! — diyĕp

Masayıp köldĕ.

Min monda ḫuca!

Min monda töştĕm!

Yuġal aldımnan

Ey borçaḳ, mĕskĕn.

E min… min — yedre,

İñ köçlĕ — cirde,

Ḳarşı toralmıy

Miña bĕrkĕm de.

Nerse ul miña

Sinĕñ işĕler…

Minem köçĕmnen

Ḳurḳa kĕşĕler!

Eger tĕlesem,

Dönyanıñ uzĕn

Ciměre alam, —

Bĕttĕmĕ süzĕñ?

— Maḳtanmıybız, — diy

Borçaḳ, — köç bělen,

Üseběz cirde

Tınıç ěş bělen.

Süz bělen tügěl,

Ěşte alışıyḳ.

Teliysěñ iken,

Eyde, yarışıyk.

— Bar dönya běle

Minĕ — Yedreně.

Ciñep ḳaralĕ,

Eyde ye elĕ…

Hem ul tufraḳnı

Tiştĕ köç bělen.

— Üser yuluñnı

Barıběr bülem!

Nur çeçtĕ ḳoyaş,

Su siptĕ bolıt,

Ěrĕ tamçılar

Kildĕ běr bulıp.

Kürşěsěn Yedre

Ķuzġatıp ķarıy,

Tik tirge bata

Hem temam arıy.

Nige köç citmiy,

Nige soñ avır?

Bělmiy ul cirde

Tamırlar barın.

Ķırdan ķırlarġa

Borçaķ tarala.

Yedreněñ yözě

Köye, ķarala.

Běr könně kěşě

Cirge iyěldě.

Uñışın kürěp,

Şundıy söyěndě!

Borçaķlarnı ul

Şatlanıp aldı.

E Yedre cirde

Taptalıp ķaldı.

1963

Tevgĕ Tınıç Tön

Ene

Vĕtĕrannıñ

Terezesĕ şavlap açıldı.

Unaltı yıl gevdesĕnde yörtken

soñġı pulya[3]

cirge oçtı,

Ernüv basıldı.

Tĕşĕn ķısıp,

ul barsına tüzdĕ:

Sataşuvlı

hem yoķısız ozın tönnerge,

mĕne ḫezĕr

izrep yoķlap kittĕ,

Başın ķuyġan idĕ mĕnderge.

Ciller!

Tuķtaġız…

Öy yanında üsken yeş topoller,

sĕz de yoķlaġız!...

Tavış çıķmasın!

[3] Saçma mermi Rusça

Suġıştan soñ —

bügĕn —

tevgĕ tapķır

Ķart vĕtĕran tınıç yoķlasın…

1963

Bĕr Tamçı Yeş Tamdı

Kildĕ yĕgĕt ķırda yatıp ķalġan

Yavdaşların iske alırġa.

İr yöregĕ salķın taş tügĕl şul,

Taşlar… taşlar tire-yaġında.

Ķabĕr tiresĕnde göller bula,

Ķayçan ġına kilme — gĕl bula,

Bĕr tamçı yeş tamdı taş östĕne, —

İr-yĕgĕtnĕñ yeşĕ bĕr bula…

Bĕr tamçı yeş tamdı…

Bĕr tamçı yeş…

Pĕşĕrĕp aldı

Kurġaş şikĕllĕ.

Pulya ķoysañ eger,

Añardan da

Ķaynar pulya bulmas şikĕllĕ

1963

Saķmı Yoķıñ, Kĕşĕ!

Aruvları soñġı çikke

Citkenděr.

Sizmiy ķalıp, kinet yoķlap

Kitkenděr.

Uyan indĕ, iy yeş ana,

Yeş ana.

Uynıy sabıy, eniysĕne

Işana.

Yaķınlaşa karavatnıñ

Çitĕne.

Küteřele hem oçarġa

İtĕne.

Uyavlıķnı onıta torġan

Çak tügĕl.

İy yeş ana, nige yokıñ

Saķ tügĕl?

Töşe bala, töşe bara

İdenge.

İndě kittě, indě běttě

Diygende…

Toydı ana. Temlě yoķı

Bülěndě.

Ķullar, ķurķıp sabıyına

Ürěldě.

…Běleseñmě sin, yeş ana,

Saķ ana:

Cir yözěnde küpmě bomba

Saķlana?

Ey sin, Kěşě saķmı yoķıñ,

Saķmı soñ?

Ķullarıñnan Cir şarı ıçķınmasmı soñ?

1963

Tın Okeanda, Tınıç Çorlarda

Belage oçrap, 49 kön Tın okeanda,

kěçkěne barjada yörěp, ciñěp çıķķan

dürt sovět soldatın Aměrika

avianosětsı üzěněñ bortına aldı.

Gazĕtalardan

Utta yanmıy,

Suda batmıy ḳalıp,

Meñ ülĕmnĕ ciñĕp —

Ĕlbada —

Çitke ḳuyıp ḳızġan vintovkasın,[4]

Ḳulın suzġan idĕ ul aña.

Mĕne alar taġın oçraştılar

Tın okeanda,

Tınıç çorlarda,

Bĕr-bĕrĕne yardem ḳulı suzıp,

Magĕllannar uzġan yullarda.

Okeanġa “Tın” diyĕp isĕm birgen

Magĕllannıñ süzĕ çın bulsın,

Yıraḳ- yıraḳ yarlar yaḳınaysın,

Okeannar meñgĕ tın bulsın!

1964

Rizalar

Atom-pakĕtalar zamanında

[4] Tüfek

Lirikaġa birĕlĕp yör iken…

Sputnik bulıp kükke mĕnelmegeç,

Nige kirek cırıñ-lirikañ?..

Beẖesçĕler süzĕ

“Fiziklarmı,

elle liriklarmı?!”

Beẖesçĕler süzsĕz ḳaldılar…

H̱ava korabları ḳuzġaldılar.

Kĕmner?

Köteler…

Şulçaḳ işĕteler:

Ġalemçĕler,

cirnĕ urap,

cırlap üteler.

Tuġan cirĕbĕzneñ maturlığın

Şundıy biyĕklĕkten kür de sin, —

Lirikaġa

birĕlmiyçe niçĕk tüzerseñ…

İñ-iñ matur poĕmaday bulıp

İşĕtĕle herbĕr süzlerĕ.

Hetta

lirikanıñ “doşmannarı”

Cırlap cibermiyçe tüzmedě.

Ġalemçěler,

Batır oçuvçılar

Lirikanı ķanat iteler,

Planětalar

yaña fiziklarnı,

yaña liriklarnı köteler.

Fenge ġaşıyk bulġan oçuvçılar

Ěçten şiġır yatlap uzalar…

Beẖes tındı…

Fiziklar da,

Liriklar da indě rizalar.

1964

Eyde, Atķayım!

Şavlı yuldan bara atķayım,

Çayķap-çayķap ala başķayın.

Cilběr-cilběr kile yalķayıñ,

Cilden citěz barıyk, atķayım.

Elle indě, atķay, arıysıñ, —

Kayırılıp artķa ķarıysıñ.

Havalarġa ķarıym, ķırlarġa,

Birĕlem min matur uylarġa.

Reẖet ciller ise ķarşıġa,

Maşinalar alġa aşıġa.

Motor tavışı bĕlen tulġan ķır,

İşĕteseñmĕ, atķay tıñlap tor.

Samolĕtlar oça, ķarap ķal,

Cirnĕ eyleneler korablar[5].

Elĕ bĕz belekey çaķlarda,

Avır kile idĕ atlarġa:

Onıttılar, diyme, atķayım,

Başıñ tüben iyme, atķayım.

Maşinalar aldan kileler.

Zurlap yul bireler, küreler…

Küter başıñ, küter yuġarı.

Nindiy citĕz zaman yulları.

Cilbĕr-cilbĕr kilsĕn yalķayıñ,

Artta ķalmıyķ, eyde, atķayım!

[5] gemi

Sin Yeşteş Te, Zamandaş Ta…

“Min ķoyıp ķuyġan şaġıyr gĕne tügĕl…”

G. Tuķay

Sinĕñ sınıñ ḫezĕr gölbaķçada
Bronzadan koyıp kuyılġan;
Min bĕr vekiyl bulıp kildĕm mĕne
Sin kürmegen yaña buvınnan.
Nerse eytiym Tuķay,
Sinĕñ alda
Tĕlĕm köçsĕz miněm, süzĕm az.
Min kitĕrgen çeçek yaz yasamas,
Üzĕñ baķça bit sin üzĕñ — yaz.
Pĕçen bazarları, kyarḫaneler…
Bĕrsĕ de yuķ…
Üzĕñ de bit kürĕp torasıñ,
Miña haman yĕgĕrmĕ cidĕ diyĕp,
Sin yılmayġan kĕbĕk bulasıñ.
Üsseler de,
Sinĕñ danıñ öçĕn

Taraydılar indĕ bisteler.

Cırlarıñnı törlĕ-törlĕ tĕller,

Yıraḳ- yıraḳ iller işĕteler.

Sin ḳaldırġan yaznıñ gölbaḳçasın

Bar küñĕller yaḳın toyalar,

Sinĕ ḫezĕr bĕzneñ zamanalar

Bronzadan ḳoyıp ḳuyalar.

Sin yeşteş te, zamandaş ta bulıp

Dönya buylap cırlap yöriysĕñ,

Dörĕs eytkensĕñ şul,

Eyĕ , Tuḳay,

Koyıp ḳuyġan ġına tügĕlsĕñ…

1965

Ekiyetten Ayırıluv

Kavkaz yaḳlarına kilüv bĕlen,

Biyĕk tavlarıña ürledĕm.

Bala çaḳnıñ şomlı ekiyetlerĕ…

Üzĕm mĕndĕm üzĕm şürledĕm.

Ḳaf tav artındaġı diyülerně,

Altın saraydaġı güzelně,

Anı özĕlĕp söygen şahzadeně

Kürmiyĕnçe küñĕlĕñ tüzermĕ?

Kara bolıtlarġa ürledĕm de

Başım kükke tigeç şurledĕm…

Cĕn-periyler emma kürmedĕm min,

Saraydaġı ķızını kürmedĕm.

…Ḫıyal ķıyasına ürlegende,

Tormış tavlarına mĕngende,

Ekiyet kĕbĕk sade, bĕrķatlı çaķ

Yuġaldımı kırıs cillerde?

Nige mĕndĕm Kavkaz tav başına?

Sabıy canım ķaldı buşanıp.

Bala çaķnıñ ġacep ekiyetĕně

Yörĕr idĕm haman ışanıp

Tav başına mĕndĕm bala bulıp.

Tüben taba töştĕm olayıp,

Ķaf tav artlarına kitĕp barġan

Kiçkĕ ķoyaş kĕbĕk moñayıp…

Ölkenlĕgĕm, real tavlarġa mĕn,

Tuġırı ḫıyalıñnan ķayırılma.

Ayırılsañ da sĕrlĕ ekiyetten,

Sabıylıḳtan emma ayırılma.

1969

Öç Avıldan Çıḳḳan Öç Ġaliy Can

Öçilĕden çıġıp kitken Tuḳay,
Şiġriyetnĕñ sĕrlĕ yomġaġın
Oçın tabıp yıraḳ ġasırlardan,
Million küñĕllerge çornadıñ.
Sırḳıdıdan çıġıp kitken Taḳtaş,
Şiġriyetneñ sĕrlĕ yomġaġın
Süte-süte, kileçekke ilttĕñ
Zamanıññıñ şaşḳan moñnarın.
Mostafadan çıġıp kitken Celil,
Şiġriyetneñ sĕrlĕ yomġaġın
Süte-süte, dönya buylap kittĕñ,
Ülĕmsĕzlĕk cırın cırladıñ.
Öç avıldan çıḳḳan öç ġaliy can
Biyĕklĕkten ḳarap köterler:
Sĕrlĕ yomġaḳ oçın, yuġaltmıyça,
Kĕmner ḳaya alıp kiterler?...

1973

Dusḳa

Eger de min sinĕñ bĕlen bĕrge
Ĕssĕ çülge kitsem,
Zar- intizar bulıp, ḳomlı cirġe
Yatıp, susız kipsem?

Eger de min sinĕñ bĕlen bĕrge
Razvĕdkaġa[6] barsam,
Doşman uġı yöregĕme tiyĕp,
Yaralanıp ḳalsam?

Eger doşman alġa yalġan öyĕp,
Ḫeyle mekĕr ḳorsa,
Yeki dustıñ, yeki üzĕñ diyĕp,
Mıltık töbep torsa?

Eger bĕzně ayırıp, minĕ — Saḳ,
Sinĕ Soḳ itseler?
Minĕ irĕkte ḳaldırıp,

[6] istihbarat

Sinĕ yuķ itseler?..

Soravlarġa ķatgıy cavaplarnı
Sorasalar eger,
Ezĕrmĕ bĕz, utķa-suġa salıp
Sınasalar eger?

1970

***

Yokıġa taldı arıp ķaytķan
Güzeller.
Tınıp ķaldı ceyrep yatķan
Üzenner.
Tügĕlĕrlĕk mölděreme
Tulġan Ay.
Nurlar taşıy, tav-teḫĕtke
Ķunġan Ay.
Yaña tuġan sabıy yöze
Diyerseñ.
Ķullarıña alırsıñ da
Söyersĕñ.

Miçten çıḳḳan ikmekměniy —

Tügerek.

Tup şikěllě töşer tavdan

Tegerep.

Tavlar, tavlar… Zeñger yěfek

Şel sıman.

Nurlar taşıy, tav başına

Kunġan Ay.

Şaġıyr küñělě — mölděreme

Tulġan Ay.

Běr taşır ul, tañ ḳalırlar

Üzenner.

Sikěrěp torır yukıġa talġan

Güzeller.

1970

Tuġan Cir Hem Bala

(“Taş divarlar avazı”na ěskiz)

— Tuġan öy. Küremsěñ üz ulıñ ḳaytḳannı…

Ḳumaġız… Kěrtěgěz… Açıġız ḳapḳanı.

— Uzsañ da çiklerden, bizseñ de çitlerden,

Soñ indĕ, tuġan öy ķapķası biklengen.

— Eniyĕm, onıtçı küñĕlĕñ yarasın,

Min bĕlem: analar kiçĕre balasın…

— İl satķan balaġa küñĕlĕmde urın yuķ.

Ul küpten yuġaldı…yuġaldı… ulım yuķ.

— Çişmekey, susadım. Ut yotıp min yöriym

Bĕr gĕne tamçı su irĕnĕme tiydĕriym?

— Ķaġılma, suvımnı izgĕler ĕçtĕler,

İl öçĕn utlarnı- sularnı kiçtĕler.

— Ziratım, yazmışķa baş igen bendeně

Ķızġan, al kuyınıña gönaḫlı gevdeně?

— Uzıp kit yıraķtan, ruḫıma kaġılma,

Urın yuķ babañnar tufraġı yanında.

— Mermer taş, ķotķarçı, başımnı berim de

Yuġalıym dönyadan, bilgĕ bul ķabĕrĕmde?

— Min matem, min heykel, nigĕzgĕ ķuyarlar,

İl- yortnı ķotķarġan isĕmner uyarlar…

— Min tuvdım bu cirde, ölĕşĕm- ḫakım bar,

Tuġan yort, ĕçken su hem cikken atım bar.

— Sinĕ bĕz tuvdırdıķ! Ömĕtně aldadıñ…

İlĕñe, anaña ul bula almadıñ.

— Ķaylarġa ķuyıym bu beẖětsěz başımnı?

Aldımda běr yortnıñ işěgě açıldı?!

— Küñěller, ķapķalar, ziratlar biklengen.

Min zindan. Reẖim it.. Min kötem küptennen…

1970

Tolımnar

Ey çeçleréñ,

Yěfek tolımnarıñ…

Běrözlěksěz ķarıym alarġa.

Eyde barıyk elě kinolarġa,

Uramnarda sině kürsěnner,

Tolımlnarıñ

Cilde cilfěr- cilfěr kilsěnner.

Kürem:

Herběr yazuvçınıñ ẖıyalları

Çeçleréñě kilěp urala.

Ķızlar eyte bulır:

“Uf, Alla!..”

Çitte sinnen dönya ķayġıları,

Tolımnarıñ osta ürělgen!

Alar cilde ġamsěz cilfĕrdilĕr,

Küzleröñ de uyçan tügĕller.

Uylap ĕzlep ķarıym min alarġa…

Eyde barıyķ elĕ kinolarġa.

Kino kürĕp tügĕl, tormış kürĕp,

Miněm çeçler běraz aġarġan.

Küzlerĕmnen…

Tiren uy diñgĕzge ķarıy alardan.

Tolımnarıñ küzden yuġaluvġa,

Küp ķaraşlar sinĕ yuķsına.

Běz kinoda.

Ut süne.

…Ene… faşist şundıy maturlıķķa

Veḫşiy ķulı bĕlen ürĕlgen.

“Ülĕm fabrigı”nda, tav-tav bulıp,

Ozın ķara çeçler öyĕlgen.

Yomşaķ tolımıñnı ķullarıña

Aluvıñnı toyıp utıram.

…Cilde cilfĕrdegen ul çeçlerden

Faşist üzĕne kiyĕm tuķıġan.

Toyam sinde nefret ķabınuvın,

Kuzleréññéñ usal yanuvın,

Sizeséñdér:

Elé de ul faşistniñ tolımıña

Ürélérge ḫıyallanuvın.

...Béz kinodan çıḳtıḳ.

Söyleşmiybéz.

Tolımnarıñ…

Küzlerémne almıym hiç annan.

Alar cilde ġamséz cilférdemiy,

Alar matur,

Alar uyçannar…

1963

***

Yeşteşleré bar da yavġa kitken:

Üzé télep, avıruv kiléş te..

Ul, niçéktér, ḳalġan, tabıp alġan

Reḫet yeşiy torġan bér éş te.

Suġış uzġan.

Ḳaytmaġannar — tınıç il aldında,

Ḳaytḳannarnıñ — yözé aḳ ḳına.

E ul yöriy, —

Nıġraḳ bassa — bërer mina[7] felen

Şartlap kiter këbëk saḳ ḳına.

Yıllar tınıç, deşmiy zakon da,

Ul söyleşmiy suġış ḫaḳında…

Yĕşteşlerněñ süzsĕz ḳaraşları

Ap-aḳ başın tüben iydĕre.

Suġış ḳırlarında tiymiy ḳalġan

Ḳaynar ḳurġaş këbëk köydĕre.

1969

Savmı, Yeşlĕk!

Ḳazan pedagogiya instututınıñ 100 yıllıġına

Savmı, yeşlek!

Ozaḳ yıllardan soñ

Siña kilĕp taġın baş idĕm…

Tanımıysıñ?...

Eyĕ, üzgergenmĕn…

Ul çaḳta şul min bik yeş idĕm.

Bĕr bĕz gĕne tügĕl, bik yeş idĕ

[7] Mayın

Bolaķ buyındağı yükeler…

Běz yeşegen zaman tizlěgědey,

Yıllar şulay bik tiz üteler.

Ozaķ ķarap tordım Bolaķķa min —

İndě tuķtap ķalġan tun suġa..

Yeşlěk bělen oçraşķanda şulay

Küñěllě de běraz moñsu da…

Savmı, yeşlěk!

Zallarıñda yörgen

Babay-ebiylerněñ yeşlěgě,

Eniysěněñ kükrek sötěn imgen

Bebiylerněñ kilěr yeşlěgě!

Savmı, yeşlěk!

Sinnen yavġa kitken,

Ķaytmıy ķalġannarnıñ yeşlěgě!

Bügěn siña kilěp,

“Savmı!” diyěp

Eytmiy ķalġannarnıñ yeşlěgě!..

Savmı, yeşlěk!

Ölken ostazlarnıñ,

Bězněñ söyġennerneñ yeşlěgě!

Bügĕn kilĕp,

Çal başların iyĕp,

“Savmı!” digennerněñ yeşlĕgĕ!

Savmı, yeşlĕk!

Ölken cırlarımnıñ

Ḫıyal-uy-ḫislerĕm yeşlĕgĕ,

Měñĕ měñ yazmışķa ķarap kitken

Yeşteş, dus-işlerĕm yeşlĕgĕ!

Savmı, yeşlĕk!

Bügĕn sinde yörgen

Yarsuv küñĕllerněñ yeşlege,

Cir balķıtıp, kölĕp çeçeklengen

Ĕnĕ- sĕñĕllerněñ yeşlĕgĕ!

Savmı, yeşlĕk!

Sinĕñ ķaynarlıġıñ

Yörek turlerĕnde saķlandı,

Ķayběr meḫebbetler sünseler de, —

Siña bulġan söyüv saf ķaldı.

Söygen yarlar bĕzně könlemesĕn,

Bĕrkĕmně de şulay söyelmem,

Ayırılasım kilmiy, şunlıķtan min

“Savmı!” diměn,

“Sav bul!” diyalmam…

Savmı, yeşlěk!

1951

Yullarġa Cıyınsam…

Maķsatķa barġanda

Ḫel bětěp yıġılsam,

Yuķ, tüze almıym dip,

Kirěge borılsam, —

Küterěp aldılar

Üzěmnen köçlěler

Yulımda oçraġan

Fidaķar kěşěler.

Üzěmně aklarġa

Tırışıp adaşsam,

Vöcdanım aldında

Az ġına aldaşsam, —

Ķızarta bělděler

Üzěmnen köçlěler,

Yulımda oçraġan

Namuslı kĕşĕler.

Salķınġa çıdamıy,

Çılıġa sıyınsam,

Avırġa birĕşĕp

Yılarġa cıyınsam, —

Başımnan sıypadı

Üzĕmnen köçlĕler,

Etiydey, eniydey

Yaġımlı kĕşĕler.

Kĕm iděm? Kĕm buldım?

Uzılġan yul söyler…

Yullarġa cıyınsam,

Şul izgĕ kĕşĕler

Sorıylar şikĕllĕ:

“Sin indĕ köçlĕmĕ?

Yulıñda oçraġan

Kĕşĕler töslĕmĕ?”

1970

Tabiyġatem Miněm Yırġanaķtay…

Tav başında ul cıyılıp tordı,

E bĕrkönnĕ ütĕp taşlarnı,

Tın sularnı eydep üz artınnan,

Biyĕk tavdan asḳa taşlandı.

Tav astında tınıç kül bar idĕ,

Mömkin idĕ anda aġarġa,

Tik yırġanak anı çitlep üttĕ,

Yulın totıp şavlı yarlarġa,

Cil ütkermes tavġa ışıḳlanıp,

Küller gĕne aḳmıy tın tora…

Tabiyġatem miněm yırġanaḳtay,

Şav-şularġa, alġa omtıla.

1972

***

Annan birlĕ küpmĕ pĕçen üstĕ,

Yeşĕl ceyler uzdı, aḳ ḳışlar.

Nige, nige ḫetĕrĕmnĕñ kitmiy

Cıyılmıyça kalġan pokoslar?

Yeş irlernĕñ çalġı yanavları

Yöregĕmde uyılıp ḳaldılar.

Kilĕnnernĕñ yeşlĕk çeçeklerĕ

Atar-atmas ķoyılıp ķaldılar.

Çalġı totķan ķullar mıltık aldı,

Pĕçen çaptı yep-yeş kilĕnner…

İr beӈĕtĕn küre almadım, dip

Pışıldadı ķaynar irĕnner…

…Ķartayıla, aӈrı, tuġan yaķķa

Ķaytıp kilüvlerně yışayttım.

Pĕçen çapķan ıspay yĕgĕtlerně

Merӈüm etiylerĕne oӈşattım.

Yeş irlerněñ çalġı yanavları

Yöreklerde uyılıp ķalmasmı?

Kilĕnnerněñ yeşlĕk çeçeklerĕ

Atar-atmas ķoyılıp ķalmasmı?..

1970

***

— Ӈuşıġız! Min kitem yıraķķa!

Ӈuşıġız!

İşĕtĕldĕ bĕr avaz ķolaķķa:

— Ӈuşıġız!

— Min kitem ķaytmasķa ozaķķa.

Ḫuşığız!

Yafraḳlar pışıldıy ḳolaḳka:

— Ḫuşığız!

— Anda da mondağı şikĕllĕ

ḳayınnar, çişmeler tabılır…

Ḫuşığız!

— Ḳartayġaç, küñĕlĕñ saġınır,

Ḫuşığız!

— Min kitem bötĕnley ḳaytmasḳa!

Ḫuşığız!

Tav-taşlar, divarlar eyttĕler:

— Ḳaytırsıñ…

— Yuḳ, ḳaytmam!

— Suġışta ülgenner ḳayttılar,

Ye tufraḳ, ye yedkar-taş bulıp.

— Yuḳ, ḳaytmam!

— Ġalemde ülgenner ḳayttılar

Köl bulıp,

Mĕtĕor şikĕllĕ aşḳınıp.

— Min ḳaytmam, tüzerměn!

Bar tartuv köçlerĕn özerměn.

Tuġan yaḳ cillerĕ teḳrarlıy ḳolaḳḳa:

— Añlarsıñ kitkeçtĕn yıraḳḳa…

Babaylar tufrağı tartır ul,

tartır ul,

Ni bĕlsĕn yeş bala… Rencĕmiyk.

Barıbĕr ḳaytır ul,

ḳaytır ul…

1971

Ḳılġannar

Kurgannar…

Kurgannar östĕnde — ziratlar,

Ziratlar östĕnde — ḳılġannar,

Tufraḳḳa eylengen ir-atlar —

Ḳayçandır izgĕlĕk ḳılġannar…

Ḫaḳ yulda küp bulġan ḳorbannar, —

Tik kürĕp torġannar ḳılġannar…

Kurgannar…

Kurgannar östĕnde — ziratlar,

Ziratlar östĕnde — ḳılġannar,

Tufraḳḳa eylengen ir- atlar —

Ḳayçandır yavızlıḳ ḳılġannar…

İlbasar yav bulıp kilgenner, —

Atḳannar, asḳannar, ḳırġannar…

Kurgannar…

Kurgannar östĕnde alışḳan

İlbasar, ilsöyer ir-atlar…

Tufraḳḳa eylengen ziratlar…

İzgĕlĕk ciñgennĕ kürgenner

Sav ḳalġan ilsöyer tuġannar…

Ziratlar östĕnde — ḳılġannar…

Kurgannar…

Kurgannar östĕnde — ziratlar,

Ziratlar östĕnde — ḳılġannar…

Söylegĕz, şahitlar- ḳılġannar!

Bĕlsĕnner isen-sav ir-atlar,

Bĕlsĕnner döşmannar, tuġannar:

Dönyada kĕmner ni ḳılġannar…

1972

Epitafiyeler

1.

Yartı ciẖan ayaḳ asḳa yıġıldı,

Aña barsı: baylıḳ, lezzet, bar beẖĕt!

Kittĕ dönya… Neticesĕ şul buldı:

Öç arşın cir, dürt divar ve tar leẖĕt.

2.

Bĕr de yuḳḳa cirde yeşedĕ,

Fayda da yuḳ annan, zıyan da…

Bĕr taş erem buldı cihanda,

Oşbu taşnı yazıp ḳuyġanda.

3.

Östĕndegĕ şuşı taşḳa ḳarap

Yatḳan çakta ḳızıḳ itseler, (yazım hatası itsele?)

Ġayĕp itmesseñ, şet, meşẖür ḳaraḳ,

Yedkar taşıñ urlap kitseler.

1971

***

Diñgĕzneñ yarları bik yıraḳ

Bulsa da, utravlar, cirler bar…

Diñğězler artında niler bar?

Kěmner bar?

Yıraḳtan- yıraḳtan işětem:

Bik tanış önner bar.

Bu tavlar bik biyěk bulsa da,

Ḳarda da üsüvçe göller bar.

E tavlar artında niler bar?

Kěmner bar?

Yıraḳtan-yıraḳtan işětem:

Bik tanış önner bar.

Kük yözě… Meñğělěk… Çiksězlěk…

Ḫem buşlıḳ… Bilgěsěz önner bar.

Yoldızlar artında niler bar?

Kěmner bar?

1971

Güzellěkke — Salavat!

Zamança küzlek kigenseñ, süzleréñ dörěs, ěněm.

Min de şulay uzğan çornıñ tětmesěn těter iděm…

Eyě, buldı: baş eylenüv maḳtanuvdan, süz, dannan,

Barabannar suġa- suġa yıraġayuv vöcdannan.

Eye, buldı rayonnıy ḫem mirovoy yalġannar da,

Devletětěběz milliardların kěsege salġannar da.

Ḫalıḳḳa cavap tapmıyça, ġaciyzlenüv, aptırav,

Ěçkě yaḳtan ḳaltırap ta, tışḳı yaḳtan yaltırav.

İñ ḳamil tormış tözěděk, dip, buş süzler siptěruvler,

Ḫem de ḫalık ḫisabına bankětta tiptěruvler…

Üzěbězněñ aldanuvġa ḫem aldavġa yul ḳuyuv…

Küpler haman añġa kilmiy, cansız hem önsěz ḳalġan,

Ata- analar ḫafada: balası tělsěz ḳalġan.

Eyě, buldı… Tuḳta, ěněm, sin artıḳ ḳızma elě,

Bězněñ uzġan ġoměrlerně tiz gěne sızma elě.

Ḳara küzlěgěññě salıp, eyleněp ḳara elě.

Bik küplerněñ yöregěnde ernüv ḫem yara elě,

Süz bělen sızıp atsañ da bězněñ uzġan ġoměrně,

Sızıp ḳara küñěllerge sěñgeñ Cırnı, Şiġırně!

Cır-moñ saḳladı cannarnı avır çaḳta tüzerlěk,

Seydeş bulıp, Tufan bulıp yeşiy birdě Güzellək!

Çişmelerněñ běrsěn gěne tomalasañ sin taġın,

Ciděgen çişmedey çěltěrer köy bulıp Sara ḫanım.

Bulmadı tügěl tormışta oyalırlıḳ ḳara yaḳ.

Sal küzlĕğĕñ, Güzellĕkně ayırıp al aralap.

Ömĕt bĕlen eyteměn min Kilĕr yıllarğa ḳarap:

Yamanlıḳḳa — nefret! Nelet!

Güzellĕkke — salavat!

1980

Ükĕněçler

Sular aḳtı, ciller istĕ,

Tındılar küp inĕşler…

Ḳaldı indĕ yeşlĕğĕmde

Ükĕněçler, ükĕněçler.

Söygen yuldaşın yuġaltıp

Ḳıçḳırğan kükĕ nişler?

Yıraḳlardan avaz bire

Ükĕněçler, ükĕněçler…

İndĕ kirĕ kite almıym,

Çeçlerde--- aḳ kömĕşler.

Ozata barır ġomĕrĕm buyı

Ükĕněçler, ükĕněçler…

1975

ĶISĶA ŞİĠIRLER

Şağıyrler

Başta ĕşafotķa mĕnděreler,
Üze ülgeç — şöẖret tacına…
Şağıyrlerněñ soñġı adımnarı —
Ye batırlıķ, yeki faciġa.

Eytmesšñ

Eytmesšñ alar turında:
“Aķılsız i mensĕzler…”
Aķıllılar, isepleler,
Talantlı imansızlar.

Akuşĕrlar ẖem celladlar

Akuşĕrlar bala ķabul ite,
Söyĕnĕp: “Tuva, diyĕp, talantlar”
Ciñ sızġanıp, ķorbannarın köte
Ķulına balta totķan celladlar.

Garmun uynasañ

Garmun uynasañ, sin uyna, —

Barça can tınıp ķalsın,

Gevdeñ cır ěçěnde ěrěp,

Moñ ġına torıp ķalsın.

Nige uyçan?

“Nige uyçan?” diyěp uylıysızdır

Avır yökler tartķan ķart atnı?

Ķayběr ķartlar mině yeşerttěler,

Ķayběr yeşler mině ķartayttı.

Soñ bulsa da…

Soñ bulsa da, běle aķıl, toya yörek:

Duşman yuķtır iskě “dus”tan mekěrlěrek.

Üzěme

Dereceler de citerlěk,

İsěm de — atķazanġan

Bulmasın idě cırlarım

Ḫalıķtan otkaz alġan.

Bělekte ḫem yörekte

Yazdım min: “Eniy beġrĕm”, — dip,

Bĕlegĕme ĕne bĕlen ḳadap.

Enkem — yuḳ… İndĕ yazamın

Yöregĕme ĕne bĕlen ḳadap.

1980

Aḳça yançığına çigĕlgen süzler

1. Gĕl iske töşĕrĕp torsın

Şuşı aḳça yançığı:

Million teñkelerden ḳıymmet

Tuġan yaḳnıñ tañ çığı.

2. Teñkeler kilĕr de kiter…

Meñgĕge ḳalır teñke:

Enkeñ çeçĕne tağılġan

Ġap- ġadiy talir teñke.

Arba tertesĕne yazılġan şiġır

Bĕrḳader ġayĕp bulsa da

Atta ẖem de tertede,

“Üzĕmde ġayĕp yukmı?” dip

Uyla ḫet bĕr mertebe.

Kvartira işĕğĕne yazılġan şiġır

Üz şatlığıñ tulı bulıp ta,

Kürşeñ ḫesretĕn de onıtma!

Bişĕkke yazılġan şiġır

Bişĕkten tabutḳa ḳader

Ġomer digen bĕr ara,

Mĕñ sınavların ezĕrlep,

Köte sinĕ, i bala…

Ḳabĕr tasına yazılġan şiġırler

1. Kiçĕr, beġrĕm, bĕr tapḳır da

“Söyem” diyĕp eytmedĕm,

“Söyem! Söyem” dip tamsınnar

Salḳın taşḳa yeşlerĕm.

2. Bu dönyada, az bulsa da,

Bĕzneñ de ĕzler ḳaldı,

Boz, taşlarnı ĕrĕtĕrlĕk

Eytesĕ süzler ķaldı.

Ni Cırlar Onıķlar?

Měñyıllıķ — moñ canda,
Küzlerĕm — boyıķlar:
Měñyıllıķ tufraķta
Ni cırlar onıķlar?

1980

Sıbġat Ḫekim Tuġan Nigĕzde

Bĕr ķarasañ Tuķay kĕbĕk yıraķ,
Tufan kĕbĕk yaķın sin bĕzge.
Tuķay bĕlen Tufan tuġanlaşa
Sibġat Ḫekim tuġan nigĕzde.
Nesĕlĕñde — balta ostaları:
Şundıy bĕr yort saldıñ sin bĕzge:
Küpler yeşiy, şiġriy cılı toyıp,
Sibġat Ḫekim tuġan nigĕzde.
Nesĕleñde — igĕn ostaları,
Küñĕl nurıñ çeçtĕn sin bĕzge.
Tuġrı Tuķay, batır Musa tuvar

Olı şaġıyr çeçken nigĕzde.

Ķol Ġaliyler, Ķandalıylar ruḫın

Saķlap yörtken ata sin bĕzge.

Tuv, şiġıyrem, söyĕnĕçten cırlap,

Zur ostalar ķorġan nigĕzde.

Külle Kime, 1981

Kileçekke Avaz

ḫezĕrgĕ rĕyaktiv samolĕtlar

tavıştan tizrek oçalar

“Söyem. Kilem” — diyĕp

ḫeber birdem de min,

oçtım söygeneme,

kükke mĕndĕm de min.

Töştĕm. Bĕrev de yuķ, —

tavış artta ķalġan,

üzĕm — rakĕtada,

süzĕm — atta ķalġan,

“Söyem” digen süzĕm

kilĕr soñġa ķalıp,

süzsĕz irkelevge

torma ġacepleněp.

…Kiçěr minĕ, zaman!

Tizlĕk arta bara

üzĕm — kileçekte,

süzĕm — atta bara.

Kileçekke ķarap,

yaķtı saġış bĕlen,

Uzġan, Bügĕngĕden

avaz- tavış birem.

Cır- ḫeberĕm sĕzge

bulır tanış, yat ta.

Soñ bulsa da, belki,

barıp citer atta.

1982

***

Tanış urmannarım,

iñ şep cırnı

sĕzge baġışlarġa tĕledĕm…

“Tın ķal, yazma, — didĕ yöregĕm. —

İmennerněñ[8] sĕrlĕ pışıldavın

Bik iḫtibar bĕlen tıñla sin…

Sin cırlama alar cırlasın.

Tuḳta, tın ḳal,

yeşĕl naratlarnıñ

niler söyleşüvĕn añla sin…

Yomşaḳ cilde

alar şavlasın.

Aġımsuvlar bulup üzĕm aġıym,

üzĕm söyliym elĕ, dime sin…

Tın ḳal

Alar söylesĕn.

Yuḳ, ürĕlme keġaz- ḳaleměñe,

iñ talantlı ressam ürĕlsĕn,

bolınnarda anıñ moġcizalı

měñ ḫem million tösĕn kürĕrsĕñ.

Tabiyġatten östĕn cırçı yuḳ, dip

ḫeyran ḳalıp ḳarap torırsıñ.

Tuḳta, tın ḳal,

şulçaḳ

[8] Palamut ağacı

Cırçı bulırsıñ…”

1980

Ķart Tal

Talġın cilde sıġılıp-bögĕlĕp
Nazda üsken tal-tirek,
Ҫezĕr indĕ bögĕlmiysĕn, —
Ķart buvınġa yal kirek.
Ҫeter davıl aldında da
Bögĕlmessĕñ, sınarsıñ,
Çal başıñnı cirge salıp,
Iñġıraşmıy tınarsıñ…

1982

Baķıy Urmançĕ Kurgezmesĕñ Ķaraġaç

Baķıy isĕměnĕñ ni ikenĕn
Bĕlĕp yörĕsem de min ĕlĕk,
Elĕ toydım anıñ çın meġnesĕn:
Mondıy senġat baķıy — MEÑGĔLĔK!

1982

Tĕlek

Sinĕ herçaķ her poçmaķta
Beӈĕt yılmayıp kötsĕn,
Ķısıp ķoçaķlap alsın da
Gĕl üzĕnĕkĕ itsĕñ.
Tuķtap ķalma yartı yulda,
Gĕl beӈĕt öçĕn köreş,
Üzeñnen artıp ķalġanın
Beӈĕtsĕzlerge öleş!

1982

Urman ķızı Gölseriye

Urman ķızı Gölseriye
Bik yıraķ yulġa çıġa,
Yullarıñ gĕl ciñel bulsın,
Bulmasa eger, çıdav.
Tormış üzĕ — urman kĕbĕk,
Sĕrlĕ de, ķarañġı da,
Ķayçaķ cilekten de temlĕ
Hem eçĕ balanlı da
Yeşlĕk yafraķlarıñ ötĕp,

Yat ciller orınmasın,

Sanduġaçlı urmannardan

Çitlerge borılma sin…

1982

***

Ġadet- ḫolḳım bělen — ḳır ḳazı min:

oçam

yözem

kitem

hem ḳaytam…

Ġadet- ḫolkım bělen — ḳır ḳazı min:

saġınam,

tüzem,

erniym,

yuġaltam…

Ġadet- ḫolkım bělen — ḳır ḳazı min:

oçmavçılar —

seyĕr, yat alar…

Belki,

minĕ

añlıy almavçılar

bĕrkön yöregĕme atarlar…

Ġadet- ḫolkım bĕlen — ķır ķazı min:

yıġılıp

töşerměn de

sızlanıp, can birĕrměn

soñġı sulışımda

oçalmaġannarnı ķızġanıp….

1982

Kĕmner Üter?

Min — meñgĕlĕk matĕriya,

Ḫezĕrgĕ — canlı adem:

yeşiym,

toyam,

söyem,

yılıym,

ķıçķırıp köle alam…

Ciñem,

ciñĕlem,

ķartayam, —

yeşevden kite baram.

Min — meñgĕlĕk matĕriya,

gĕl canlı bulıp ķalmam:

taş,

tufraķ,

yafraķ bulırmın,

tik köle gĕne almam…

Min — meñgĕlĕk matĕriya,

bĕrni de toymas formada

cirge ķaytırmın urap…

kĕmner üter öslerĕmnen

saġınıp,

kölĕp,

yılap?..

1983

Ķaraduġan

Tuvmasam da Ķaraduġanda,

Oḫşap kittĕñ yaķın tuġanġa.

Taġın yartı ġasır yeşep bula

Sĕzneñ kĕbĕk duşlar bulġanda!

Ölkeneyĕp bĕraz bögĕlsem de,

Min süz birem sĕzge bügĕnnen:

Ķaraduġan ķĕbĕk bulırmın min,

Ķara duġa ķĕbĕk bögĕlmem!

Ķayçaķ çana kĕbĕk bögĕlsem de,

Tuķtap ķalmam, alġa şuvarmın,

Yaña tuġan sabıy ķaramaday,

Her yanvarda ķabat tuvarmın!

Üz balası sıman yaķın itken

Baltaçtaġı Ķaraduġandır,

Min buranlı salķın kışta tuġan,

Sĕzge oŋşavlarım şuñadır.

Başnı bĕraz cirge iyĕp uzsam,

Tanımıyça ķarap ķalırsız,

Yeşlĕk kĕbĕk moñlı, ķıñġıravlı

Dertlĕ cırlarımnan tanırsız…

Ķaraduġan, 3 ġıynvar, 1983

***

Sibĕle çeçek,

Özĕle yafraķ,

Küñĕlĕm sizĕne:

Ġoměremnĕñ çeçeklerĕ

Her yıl özĕle.

Hemmesĕn de yörek aşa

Ütkerděk indĕ,

Küterĕlmes avır yökler

Küterděk indĕ.

Yullarıma gĕl çeçekler

Sibĕlmedĕ şul,

Yeş ġoměrler ütken-kitken:

Sizĕlmedĕ şul.

Közlerĕmde kĕmner yulġa

Çeçekler sipken?

Ḫörmetliyler: ġoměr zaya

Ütmeġen iken.

Uyçan- dertlĕ nurlar uynıy

Arġan yözĕmde,

Siběle alḳış,

Siběle çeçek

Ġoměrĕm közĕnde.

Ĕlĕkkĕçe davıllanmıy,

Sibĕlmiy çeçler,

Siběle küz- yeş,

Özěle üzek,

Ni běle yeşler…

1985

***

Enkeyĕmnĕñ cılı tufraġında

basıp toram.

Kulda — köregĕm.

Kükrek çitlĕklerĕn vata kürme,

duvlama la bolay, yöregĕm…

Bu kükregĕm ḫezĕr ḳışḳı könde

Buşap ḳalġan salḳın bolın kük.

Yörek çaba, kükrek çitlĕgĕne

tibe-tibe, şaşḳan ḳolın kük.

Bĕrçaḳ ömĕt özĕp,

çabışların

ekrĕneytĕr,

çabar-çabar da,

añlap alġaç

mömkin tügĕllĕgĕn

üz enkesĕn ĕzlep tabarġa.

Yĕtim kalġanlığın toyġaç ķına,

uyçanlanır.

Kilĕr ölkenlĕk.

Soñġı sulışında

ķabat-ķabat

yarsıp tiber:

“Enkem, enkem…” — dip…

1985

Tuķtap Uyġa Ķaluv

Ķartayası kilmiy,

şulay da

ķartlıķķa barabız,

tuķtap tın alabız,

sirek aķ çeçlernĕ

cilde cilfĕrdetĕp,

ķartlıķķa barabız,

uzġannarnı uylap,

körsĕnĕp alabız,

ḫelsěz başnı

tayanġan tayaḳḳa salabız:

tirěn uyġa talabız:

yeşlěk artta ḳalġan,

yuḳ kirěge kiter çarabız,

bulġan — izgělěkler,

bulġan — yaḫşılıklar:

běz alarnı kübrek tababız,

ḳılġan ġönahlarnı,

yalġışlarnı

kükrek çitlěgěne yababız…

Elle yeşěriykmě,

açılıyḳmı?

Yöreklerde erniy, yana boz…

Soñġı tapḳır eyde açıl, yörek,

bězněñ yalġışlarnı

ḳabatlamas, belki, balabız!

Běz, ḳartlar,

tiren ernüv bělen

artta ḳalabız.

Sav bulığız, yeşler!

Kılġan yaḫşılıḳlar sĕzde kitse,

bĕzně safta diyĕp sanaġız!

Bĕz, ḳartlar,

yalġışların kükreklerge töyep,

avır barabız,

“Alġa! Alġa!” diyĕp küp ḳıçḳırdık,

ḫezĕr,

başnı tüben iyĕp,

ġazaplanıp,

tuḳtap uyġa ḳalabız…

Bĕz, ḳartlar,

bara-bara,

bik az ḳalabız,

isennerge, zinhar, sak kilĕgĕz:

bĕz — törlĕler,

zaman bizmeněne salıp ḳaraġız,

yeşeyĕşte iḫlas küňĕlĕler —

bĕz yeşlĕkte — sĕzde ḳalabız!

Avır yavda tuzġan yöreklerně

vöcdan ülçevěne salabız, —

çorġa kirek bulsa, yamaġız!

Yöreklernĕ açıp salabız:

ciñĕlĕrek ķartlıķ kiçĕrsĕn, dip,

bĕzneñ ḫelde onık, balabız…

1987

“Tatar Bavı”

“A poroy ot namyoka slabogo

Podnimalas nadmenno brovka…

Daleko, daleko Yelabuga

İ tatarskaya ta veryovka…”

S. Lipkin. “Zimniy zakat”

Kama buylarında bav işeler,

Buġazımda avır töyĕr bar:

Bik yaķında ġına zur şaġıyre[9]

Soñğı sulış alġan bĕr öy bar.

Kĕmdĕr uylıy: “Ĕlmek kiyüvĕne

Tatar bavı, imĕş, ġayĕplĕ”…

Vaķıt üzĕ eytĕr ḫaķıyķatne!

Naḫaķ süzge ḫalıķ layıķmı?

Nesĕlĕm miném özĕlĕrlĕk tügĕl,

[9] Marina Tsvetaeva Yelabuga şeherènde asılınıp ülgen.

Měñ yeşegen nıḳlı tamırdan,

Çulman buylarında igĕn ikken,

Suġa yüke salġan, bav ürgen.

Nindiy açı ciller ismegen de,

Ürĕşlerĕn kĕmner kismegen,

Tariyḫ bavın cigĕlĕp bĕrge tartḳan,

Emma ḳomnan arḳan işmegen.

Upḳın- çoñġıllardan ütken çakta

Özĕlse de ḳamıt bavları,

At urınına tartḳan üz yazmışın,

Sızılsa da yörek mayları.

İdĕl- Çulman kiçken, işkek işken,

Yazmışı da bavday ürĕlgen…

Tatar caydaḳları ġomum yavda

Parij uramında kürĕngen.

Nesĕlĕm miněm küp deḫşetler kürgen,

Bavlar bĕlen bĕrge cır ürgen,

Anıñ nindiy cırlar ürgenlĕgĕn

Soraġız sĕz Musa Celilden!

Törlĕ tĕlde cırlap yeş analar,

Ömĕt baġlap, bişĕk asḳannar,

İlbasarlar, bavdan ĕlmek yasap,
Zoyalarnı darġa asḳannar.
…Avır bĕr çor, suġış ġarasatı
Marinanı monda kitĕrgen.
Ḫezĕr kĕmnĕ, kĕmnĕ ġayĕplerge?
Sorıyk ene Çulman, İdĕlden.
Kĕm işse de, bavın milletĕ yuḳ,
Sıltamaġız anı milletke!
Herbĕr tĕlde bĕr süz: şefḳetsĕzlĕk
Şaġıyreně iltken ĕlmekke.
Kama buylarında bav işeler,
Ömĕt baġlap aġa sular da..
Min de ḳuşılam: bişĕk bavı ürem
Şiġriy canlı narasıylarġa.
Buġazımda avır bĕr töyĕr bar:
Ḳaldı indĕ feḳat sızlarġa…
“Bişĕk cırı”n köylep, bavlar üriyk,
Ömĕtsĕzge yardem bavı süzıyḳ,
Birmiyk anı şefḳetsĕzlerge!

1987

Ceyevlĕ Burannarda[10]

Ceyevlĕ burannarda

Yöriym min uramnarda.

Ĕzlep süner,

Yıllar kümer

bĕz yörgen uramnarnı…

Ĕzler küçer,

Kĕmner kiçer

Ceyevlĕ burannarnı?

Ceyevlĕ burannarda

Yöriym min uramnarda.

Sĕrler söyliym,

Köyler köyliym

Ceyevlĕ burannarġa.

Buran tınar,

Kĕmner çıġar

Bĕz yörgen uramnarġa?

Ceyevlĕ burannarda

Yöriym min uramnarda.

[10] A. Monasiypov Muzıķası.

Çorlar ķala,

Cırlar ķala

Běz yörgen uramnarda.

Kěmner cırlar,

Kěmner tıñlar

Ceyevlě burannarda?

Çorlar ķala,

Cırlar ķala

Běz yörgen uramnarda…

1987

Yaķtaşlar Mecləsěnde

İӈ, yaķtaşlar, kile bik te kile

Şundıy běr ӈaletke küçesě:

Stakannı tutırıp, běrge uturıp

Reӈetleněp kile ěçesě!

İӈ, ěçesě kile, ěçesě!

Zeñger kük gömbezě aslarında

Üz-üzěmně onıtıp, isěrěp,

Ülennerge yıġılası kile,

Saf çaķlarnı iske töşěrěp.

Şav yeşlĕgĕm yamansuvlap kalġan

Tav buyına kile töşesĕ,

Yöregĕme çıñlap aġıp kĕrgen

Çişme suvın kile ĕçesĕ!

Stakannı tutırıp, bĕrge utırıp,

İḫ, ĕçesĕ kile, ĕçesĕ!

1991

***

Yul buyına çıġıp köter indĕ

Enkem sıman boyıķ muyıl da:

“Niler gĕne buldı bu balaġa,

Ķaytalmadı, — diyĕp, — bıyıl da…”

başın iyĕp tıp-tın basıp torır

Etkem sıman sabır ķarama:

“Ķaytıp kilse deva bulır idĕ

Suġışlarda alġan yarama”.

Belki, başķa ķayta almamın da…

Muyıl, ķaramalar upkeler…

Üzĕm ķaytalmasam, süzĕm ķaytır,

Etkem-enkem ķabĕrĕn irkeler.

Özgelengen yıllar-yafraḳlarım

Kümseler de yörgen ĕzĕmnĕ…

Uramnarġa sĕñgen tanış moñnar

Ҷetĕrletĕr, belki, üzĕmnĕ…

Etkem sıman sabır ḳaramaġa,

Enkem sıman boyıḳ muyılġa,

Zifa kayınına Uralımnıñ

Min moñ bulıp söyĕnĕp uralırmın:

“Ḳalam, — diyĕp, — Gere buyında…”

1991

Bĕr Kiçede

Şerabtandır: bĕraz

İsĕrdĕk…

Kiñ uramnı iske

Töşĕrdĕk.

Ḳoçaḳlaşıp yörĕp

Cırladıḳ,

Kiñ uramnar yuḳ dip

Tormadıḳ.

Şaşın eyde, avıl

Balası!

Taş ķalada yatıp

Ķalası…

Bězdey adaşķannar

Azmı soñ?

Üzěñ saylap alġan

Yazmışıñ.

Aġu-şerab salıp

Canıña,

Ķayt elě běr avılıñ

Tañına!

Běrözlěkšěz cırlar

Taştılar.

Uram urınına---

Taş divar.

Canıbızda—yeşlěk

Davılı…

Kiñ küñěllě, moñlı

Avılı.

Cırlav tügěl, şaşıp

Ķıçķıruv…

Bu yazmıştan yuḳtır

Içḳınuv…

İḫ!

1991

Cırlarım-Şiġırlerĕm

Bĕlmiym dönyada sĕzden de

İzgĕrek şöġıl barın,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

Barı sĕz gĕne bĕlděgĕz

Ḫaḳlıḳta şigĕm barın,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

Ġazaplanġan çaḳlarımda

Ḫesretten sıġılmadım,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

Gĕl-gĕl köylerge omtıldım

Tormışnıñ çıġırların,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

Musalardan soñ da ķalġan —

Ҕör cannıñ çılbırların,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

Tüze-tüze özerměn bĕr,

Sĕz barda — çigĕnmeměn,

Cırlarım, şiġırlerĕm!

1991

Ҕuş, İsen Bul, Yañavılım[11]

Min bit sinĕñ ķırlarıñda

Tegerep üsken bala,

Yöregĕme sularıññnıñ

Dulķını küçken bala,

Kitem indĕ, ҕuş, isen bul,

Yañavıl digen ķala.

Bala çaķta atlap kitken

Yullarım sinde ķala.

Uramnarıñ, urmannarıñ

[11] M. İmaşèv muzikası.

Şiġırler söylep ķala,

Özĕlĕp çıķķan süzlerĕmnĕ

Ķoşlarım köylep ķala.

Kitem indĕ, ҫuş, isen bul,

Yañavıl digen ķala.

Yeşlĕk sıman şavlap uzġan

Yıllarım sinde ķala.

Yeşlĕk ķala moñsulanıp,

Çişmedey çıñlap ķala,

Sinde tuġan köylerĕmnĕ

Ķırlarım cırlap ķala.

Kitem indĕ, ҫuş, isen bul,

Yañavıl digen ķala.

Ķoşlarıña sĕrdeş bulsın, —

Cırlarım sinde ķala…

1992

Nige?

Bĕr ķarasañ, dönya — nindiy güzel, ҫozur!

Meñgĕ Ķoyaş çıġar, balķıp tañnar atar…

E nige soñ, nige, ni öçĕn bu cir

Tirannarğa — irkĕn, şiğriy cannarğa — tar?!

Nige şulķaderlĕ ḫesretlĕ soñ bu cır?

Sanduğaçlı bağlar çitlĕk bĕlen tulğan..

E nige soñ, nige, ni öçĕn bu Cir

Celladlarğa — saray, şağıyrlerge — zindan?

1991

Açış

Gĕl aşıķtım, çaptım, ķabalandım…

Sizmedĕm de sinĕñ barlıķnı,

Bugĕn toydım kükrek çitlĕgĕnde

İndĕ siña urın tarlıķnı.

Tanışlarım nidĕr çamalıydır

Miněm ḫelsĕz, salmaķ adımnan

Barlığıñnı iske töşĕreseñ,

Elle indĕ tuķtav aldınnan…

Yuķ, tuķtama elĕ, yörek beğĕrĕm,

Bu dönyağa elĕ kirek bar!

Belki, üzĕ songı bĕr açıştır:

Kükregĕmde miněm yörek bar!

1992

Ziratlar Yanınnan Uzġanda…

Yuḳ anda — şatlıḳ ta, nefret te,
reḫet te, ḫesret te.
Yuḳ anda — tınlıḳ ta, tavış ta,
çitler de, tanış ta.
Yuḳ anda kiçĕrüv, ütĕnĕç,
yarlıḳav, ükĕnĕç.
Yuḳ anda — vaḳıt ta, tizlĕk te,
beḫĕt te, beḫĕtsĕzlĕk te.
Yuḳ anda — şirbet te, aġu da,
ḫörmet te, ḳaġu da.
Yuḳ anda — duslar da, tuġan da,
Izan da, tuzan da…
Duslarım, tuġannar,
kiterge aşıḳmıyk bĕz anda….

1992

Tabiyb Dustım Yedkarĕ

Fen doktorı Esfat Abdullin istelĕġĕne

Çınıḳḳan can bulġanġadır,

Küněkken iděñ temam:

Ķaya barsañ — ķarşı aldı,

Ozatıp ķaldı Yaman.

Küpmělerně yolıp aldıñ

Yaman çir zeḫmetěnnen,

Yözěnde nur balķır idě

İsenner reḫmetěnnen.

Çigěněrge mecbür ittěñ

Ķurķınıç yaman çirně,

Tik devalıy almadıñ şul

Şefķetsěz yaman çornı.

Sin — illerde, sin — těllerde,

Derece — zur, kiñ — küñěl…

Yoķlıy almıy köndeşleréñ:

“Ni öçěn ul… min tügěl?”

Alarınıñ ḫeyle, mekěrě

Ütkenděr üzegěñe.

Běrevge de sizděrmiyçe,

Yörek ul tüze gěne.

Ķaya barsañ iyerěp yörgen

Köngělěk hem ḫösětlěk…

Bĕrkönnĕ bĕz yöregĕñnĕñ

Yaruluvın işĕttĕk.

Sinĕñ kĕbĕk izgĕ zatnı

İndĕ ķaylardan tabıyķ,

Küpler ġomĕrĕn ozaytķan

Ķısķa ġomĕrlĕ tabiyb?

Yuġalttıķ sinĕ, avır ẖis

Yörekně tĕle haman.

Ozaķ yeşerge niyetlep,

Ozatıp ķaldı Yaman…

1992

***

Sĕzněñ yaķta tabiyġat te başķa.

Bigĕrek te ķamil,

Yuķ, yoķlamıyķ, kürmiy ķalabız bit

Siẖriy tönněñ yeměn.

Tönněñ sanduġaçın üksiy-üksiy

Tıñlıysılar kile,

Şul ķoşlarġa ķuşılıp yılıysılar,

Cırlıysılar kile.

Sĕzněñ yaķnıñ suları da talġın,

Suvın yarġa ķaķmıy,

Usal ětlerĕgĕz botnı ķapmıy,

Ķortlarıġız çaķmıy.

Sĕzněñ bĕlen cırlap, tañġa ķarşı

Barasılar kile,

Şuşı tönde cırlap, yeşep, ülĕp

Ķalasılar kile.

Töngĕ urmanarġa kĕresĕ de

Yuġalası kile,

Sĕrlĕ Kükke aşıp, Meñgĕlĕkke

Yul alası kile.

Bala çaķta min bit Tabiyġatke

Ġaşıyķ adem idĕm…

Ah, nige soñ yartı ġomĕrĕmnĕ

Yoķlap erem ittĕm…

Savbullaşıyķ, bu dönyada, Belki,

Oçraşmabız tizden.

Kekküklerge ķuşılıp yurıym min de:

Ozın ġomĕr-bĕzden!

1992

***

Nige miněm baş oçımnan
Uzıp bara bu bolıt,
Ķayan kile, ķaya bara
Ķızıl-ķara bu bolıt?
Kěmner miña ḫeber bire
Siskenděrěp, çañ bulıp,
Dönyadan şehit kitkenner
Yöriy melle can bulıp?
Nik kile bu ķızıl bolıt,
Ķarasına taġılıp,
Yavmas miken bězněñ başķa
Ķızıl-ķara ķar bulıp?
Ķarañğı kön, şomlı bolıt,
Uyım kittě ķağılıp,
Ķaya barıp, ķayda yavar
Ķızıl-ķara bu bolıt?

1993

***

Ferěşteler kittě ikě iñěmnen,

Ķarlı-bozlı bolıt kile İdělden.

Küñělěmde — köpe-könděz — ķara tön.

Şaytan ceydě ikě ķara ķanatın.

Yöregěmněñ yamavları yırtıldı.

Elle ķaya oçtı ilham… cır tındı.

Başnı avır küterüvě — cir tarta,

Elle yazmış, elle indě gür tarta.

Yardem sorap Kükke ķarar emel yuķ.

Salķın dönya, cılı cilden selam yuķ.

Her adımda her tanışım yat sıman,

Yaķın itken duslarımnan yatsınam.

Yeşevěmnen ġarlenem hem oyalam…

Añlasañ tik sin añlarsıñ, i Allam!

Kirě töşsěn ferěşteler yanıma,

Bir sabırlıķ, bir cılılıķ canıma!...

1993

***

Içķınırmın aķıldan dip,

Uylanuvdan ķurķam,

Ġazaplanıp yoḳlap kitsem,
Uyanuvdan ḳurḳam.
Soñġı sulışımdır, Belki…
Tın aluvdan ḳurḳam,
Vöcdanım kĕrsĕz bulsa da,
Sınaluvdan ḳurḳam
Ḫeyĕrlĕge bulmas bu, dip
Ḳuvanuvdan ḳurḳam,
Şırpı utı kürgende de,
Gĕl yanuvdan ḳurḳam.
Maḳtap temam isĕrtuvden —
Sıylanuvdan ḳurḳam,
Naḫak süzler işĕtüvden —
Ḳıynaluvdan ḳurḳam.
Dörĕslĕkten çitke taba
Yul aluvdan ḳurḳam,
Aḳlav öçĕn sebep tabıp,
Yuvanuvdan ḳurḳam,
Ḳurḳuvımnan ḳurıkmıyım hiç, —
Ḳılanuvdan ḳurḳam
Üz yulımnan ḳayırılıp

Yuġaluvdan ķurķam…

1993

Yeşiyk Elĕ

Fasil Eḫmetke

Yeşlĕk yıllarıbız — can öşĕtkĕç:

Caysız-köysĕz idĕ,

Bĕrĕbĕzneñ — kiyer kiyĕmĕ yuķ,

Bĕrĕbĕz — öysĕz idĕ.

Yazmış bĕzneñ baştan sıypamadı,

Üzĕ kürgen — añlar.

Ġariplendĕ — tenner, sündĕ — şemner,

İsen ķaldı cannar.

Cannı ĕşke ķuşıp, tĕşnĕ ķısıp,

Ġorur atlap kittĕk,

Berevnĕ de öylĕ itelmedĕk,

Emma köylĕ ittĕk.

Her mecllĕste ayıķ bulmasaķ ta,

Ayıķ buldıķ — cırda.

Şaķķatırlıķ ĕşler ķılmasaķ ta,

Layıķ buldıķ çorġa!

Bĕr köy tapķan kĕbĕk cidĕ nota:

Do-rĕ-mi-fa-sol-lya-si…

Sirek- mirek tostlar tota-tota,

İldar, Fasil yeşiy.

Kaybĕrevler, Belki, “mĕskĕnner…” dip,

Kölelerdĕr bĕzden.

Bĕz ruḫ bĕlen, dustım, köçlĕrek bit

Ḫetta üzĕbĕzden!

Yeşiyk elĕ tormış ağuların

Şaktıy kimĕtkençĕ,

Yörek — tĕlgeleneр, üzek — özgeleneр,

Canda — köy bĕtkençĕ!

1993

***

Bela-ķaza arttan iyerĕp yöriy,

Ķayçaķ kötĕp tora alda uķ…

Ġomĕr buyı min yeşegen buldım

Beḫĕt kilĕr diyĕp aldanıp…

Gĕl ışanıp, gĕl aldanıp yeşev

Ġazaplarnı bĕraz kimĕtken.

Şul çorımnı ķayçaķ saġınıp ķuyam…

Tik üzĕm de bĕlmiym… nilĕkten?

Ҫesretlerĕm bĕraz kimĕr idĕ

Üzĕm gĕne bulsam beҫetsĕz,

Niçe ġasır buyı köreşĕp te

Milletteşler haman teҫĕtsĕz.

Işanmıym da indĕ, aldanmıym da…

Ġazaplarım şuña artadır,

Babamnarnıñ vatıķ teҫĕtlerĕ

Anıñ sayın nıġraķ tartadır…

1994

***

Tormış bit ul — boksyor,

Gĕl yörekke suġa.

Borçılma la, teķsir,

Ul avırta şuña.

Salķın bozday tuña

Yeki yana utta.

Yıgılırmın barı

Soñġı nokavtta.

***

Eyte almıym ġomĕrĕmnĕñ
Niçe yılı ayı barın.
Tĕgĕnde de saġınırmın
Ķazansuvnıñ kayınnarın.
Kekkükler de yöriy almas
Niçe közĕm, yazım barın.
Reẖetleněp suladım bĕr
Naratlarnıñ ozonnarın.
Çitke ķaķtım ibliyslerněñ
Ķotırtuvın, azuvların,
Ġomĕrĕmně ozaytķandır
İlham bĕlen yazuvlarım.
Eytmessĕzmĕ: "Ķayın, narat…
Ķabat- ķabat yaza şunı…"
Mömkin tügĕl taşlap kitüv
Bu dönyanı, Ķazansuvnı…

1994, Krutuşka

***

Üzek özgěç moñlı tavış
Ķoşlarnıñ ězlerěnde,
Nindiyděr běr zarlı saġış
Atlarnıñ küzlerěnde.
Ķoşlar, monda tuvsalar da,
Tuġan cir itelmiyler,
Atlar, yılap torsalar da,
Ķoşlar kük kitelmiyler.
Ķoşlar niçěk yeşiy tüzěp?
Atlar nige ěşliyler,
Ķoşlarnıñ üzegěn özěp,
Kük kükretěp kěşniyler?...

***

Ozaķ yeşegen şaġıyrněñ
Şomara ostalığı,
Tarta uynıñ tirenlěgě,
Süzěněñ ķısķalığı.
Eytme lekin: “Küp yeşeděm,
Şuña küre osta” — dip.
Tuķay, Babiç ostalarnıñ

Ġomĕrĕ de ķısķa bit…

***

Ġomĕrnĕ bulmıy ozaytıp

Million altın tülep…

Söyĕn, yeşe reẖmet eytĕp,

Herbĕr könĕñ — bĕr bülek!

***

Bĕrev — bayıy.

Million — böle.

Million — yılıy,

Bĕrev — köle…

1995

***

Ġomĕrĕmde küpmĕ buş süz

Söyleneĕp, cilge oçķan.

Bik- bik azı orlıķ bulıp,

Şıtarlıķ cirge töşken.

Avızımda botķa pĕşĕrme,

Söyleme, tělěm. Tuķta…

Běr börtěkten, öç börtěkten

Pěşěrěp bulmıy botķa…

1995

***

Ḫesen Tufanġa

Sin bit tıñlıy běle iděñ, —

Söygenně, söymegenně…

Küñeläñe cıya iděñ

Başķalar söylegenně.

Elle těl, elle ġadetně

Haman da tıya almıym:

Söyliym de söyliym, süzlerge

Hiç noķta ķuya almıym.

Tıñlav ostalığı bělen

Üzěñe ķarat iken.

Başkalarnı tıñlıy bělüv —

Üzě běr talant iken…

1995

Yeşiy Yeşiy Añladım…

Kěşě — ķodretlě köç

Kěşě — Alla — tiñsěz.

Yuķ, min kitmem Cirden, —

Dönya nişler minsěz?

İ.Yuziyěv, 1965

Ul çaķtaġı nadanlıķnı

Yeşiy- yeşiy añladım: tuana duru çalışkan 5-B seni seviyorum

Omtılsa da bĕrevnĕñ de

Alla bula almavın.

İ İlahım ķodretĕñde —

Ġalemeñ Cireñ, Kügĕñ...

Kěşě — dahiy da bulala,

Sin — dahiy ġına tügĕl.

Ķarap toram resĕmĕme —

Yĕş, duamal cünsĕzge:

Dönya minsěz de yeşegen,

Dönya yeşer minsěz de…

1995

Bĕr Cırçıġa

Çın cırçığa ķaraġanda

Seḫnege ul yış çığa,

Tabiyġatten birĕlmegen

İlemsĕz tavış çığa.

Ķayçağında bĕraz ġına

Oḫşap ķuya cırçığa.

Eyĕ şul, çınlap yılasa,

Suķır küzden yeş çığa…

1995

Sin Kitseñ...

Ķınalarıñ, sömbĕlleręñ

Ķoyınalar su sipkeç,

Çeçeklengen al göllereñ

Boyığalar sin kitkeç.

Alar sinĕñ üzĕñ kĕbĕk

Toyılalar su sipkeç,

Yafraķları, sarġayışıp,

Ķoyılalar sin kitkeç.

Köleç cılı ķaraşıñnı

Sizĕlĕrlek kimĕtseñ,

Ķorırmın da, sulırmın da,

Bötĕnleyge sin kitseñ…

1995

Bağışlavlar

Nefiys süz ostası Ayrat Arslanġa

Ye kil elĕ, Ayrat, miněm yanġa,

Süzsĕz gĕne bĕrge utırıyķ,

Dönya meşeķatĕn onıtıyķ ta,

Ĕçten şiġır uķıp, tın torıyķ.

Yaķtaşlıķ ta Taķtaşlıķ ta,

Tuķaylıķta bĕraz bar bĕzde.

Omtılış ta alarnıķnı kĕbĕk,

Sulış yulları da tar bĕzde.

Küpmĕ çıķtıñ indĕ seҥnelerge,

Ҥalķıñ öçĕn yanıp, poşınıp,

Sulış yullarıbız kĕbĕk, haman

Milletĕbĕz yeşiy ķısılıp.

Olpat tavışıñnı tıñlaġanda,

Min de ġorurlanıp ķuyamın,
Tuķay, Taķtaş, Celil sulışınıñ
Devamnarın sinde toyamın.
Ķızıķmadıķ dönya mallarına,
Senġat, diyĕp ġomĕr ķısķarttıķ,
Yalġan yoldız bulıp sanalġançı,
Küñĕllerge kĕrüv — mĕñ artıķ!
Yuķ,
Sin — tatarnıñ Levitanı tügĕl,
Neķ bĕzneñçe milliy Ayratı,
Sinde — ḫalkıbıznıñ zatlılığı
Nefiyslĕgĕ, ömĕt, ġayretĕ.
Yandıķ, tuñdık, köydĕk senġat öçĕn,
Ķızġanmadıķ yörek cılısın,
Yeşiyk elĕ Ayrat, yeşiyk elĕ
Ozınaytıp millet sulışın!

1995

Duslarġa Tayan, Yörek!

Rafael Safinġa

Sin minnen de ölkenĕrek,

Akılġa tireněrek,

Tüzěmlěkke, sabırlıḳḳa

Safinnan öyren, yörek!

Sin minnen de uyçanıraḳ,

Minnen de citdiyěrek,

Rafaelden ürnek al da,

Şayarma, cittě, yörek!

Sin minnen de ġıylěmlěrek,

Min artıḳ şayanıraḳ.

Avır çaḳta Safin kěběk

Duslarġa tayan, yörek!

Min de běraz Safin kěběk,

Emma sin safınıraḳ.

Sindey duslar bik-bik kirek,

Gěl yeşe, asıl yörek!

1992

Yalġışasıñ, Atnabay…

Enġam Atnabayıvḳa

Uylıysıñdır: “Ḳazan miněm

Yadkerěmně saḳlamay…”

Ķızlar sinĕ onıtmıylar,

Yalġışasıñ, Atnabay!

Uylıysıñdır: “Ķazan miněm

Şiġırlerně yatlamay…”

Bu uyıñ da dörĕs tügĕl,

Yalġışasıñ, Atnabay!

Uylıysıñdır: “Pyĕsalarım

Seḫnelerge atlamay…”

İñ zur ḫatañ şuşı sinĕñ,

Yalġışasıñ, Atnabay!

Uylıysıñdır: “Ķazan söyliy

Cırımnı ķabatlamay…”

Bu — ḫatañnıñ iñ olısı,

Yalġışasıñ, Atnabay!

Mondıy olı yalġışuvlar

Zur şaġıyrně aķlamay,

Yalġışıñnı tözetĕrge

Vaķıt indĕ, Atnabay!

Tamaşaçı hem uķuvçı

Yalġışıñnı yaķlamay,

Ķazannıñ da üz şaġıyrĕ,

Cırçısı sin, Atnabay!

Ķazan da bügĕn şağıyrĕn

Tüzelmiy ķoçaķlamay:

Şiğıyrleröñ — küñĕlge may,

Pyĕsalarıñ — seӈnege cay,

Aferin, iy Atnabay!

1988

Kistĕler…

25 avgust, 1944 yıl — faşist celladları Pletsenziye törmesĕnde Musa Celilnĕñ başın kistĕler.

25 avgust, 1935 yıl — Olı Meretӈuca avılında kürĕnĕklĕ dramaturg Tufan Miñnullin tuvdı.

Gĕl kistĕler bĕzně, gĕl kistĕler:

Şeӈsiy baķçalarnı kistĕler,

Kükrek köçĕ bĕlen ĕşlep tapķan

Ӈelel aķçalarnı kistĕler.

Dĕnnen, imanınnan yazsın, diyĕp,

Meçĕt manarasın kistĕler,

Babalarnıñ, ana-balalarnıñ

Çılbır-şeceresĕn kistĕler.

İdël yortnıñ türlerĕne elgen
Sabıy bişĕklerĕn kistĕler
“Saġınam tuġan ilkeynĕ…” dip,
Moñayışıp yeşler üstĕler.
Gĕl kistĕler bĕzně, gĕl kistĕler,
Mekteplerde tĕlně kistĕler,
Mulla babaylarnıñ ķabĕrĕne
Salınaçaķ gölně kistĕler;
Fen-bĕlĕmge yulnı kistĕler,
Yıraķ illerdegĕ milletteşke
Suzılası ķulnı kistĕler.
Gĕl kistĕler bĕzně, gĕl kistĕler:
Babaylardan bĕzge küçtĕler,
Sibĕlsĕnner, taralsınnar, diyĕp,
Canday ilně-cirně kistĕler.
Uylamasın, cırlamasın, diyĕp,
Törmelerde başnı kistĕler,
Bolġar babaylarnıñ nigĕzĕnde
Yatķan izgĕ taşnı kistĕler.
Zamananıñ bela-ķazaları
Ҷezĕr bĕzneñ başķa küçtĕler…

Nige, dustım, tiren uyġa ķaldın?
"Gël kistëler bëzně, kistëler…"
Bëz haman da isen, baş yuġarı!
"Gël kistëler bëzně, kistëler…"
Uy da biyĕk, buy da biyĕk bëzněñ,
Ĕşte — köçlĕ, cırda — ḫisllĕr,
Elmender hem Tufan tösllĕr!
Baş yuġarı: uy hem buy citmeslĕk!
Gël kistëler bëzně, kistëler…

1995

Ķartlıķ Kilse

Lebibe İḫsanovaġa

İcat tılsımnarı sinde:
Sin ana da bebiy de,
Million balalarnıñ dustı,
Enkesĕ sin, Lebibe!
Teněñ hem ruḫıñ selamet,
Nesĕlĕñ, möġayĕn, nıķ.
Yeşĕrĕnmiy tışķa çıġa.
Canıñnan möleyĕmlĕk.

Bebiyler de ebiyler de

Lebibe kěběk bulsın:

Tıynaḳ, sabır, iḫlas ġorur —

Mirovoy yěgět bulsın!

Ḳartlıḳ kilse: “Monı, — diyěp, —

Eylenděriym ebiyge”,

Yazıp ḳuy sin işěgěñě:

“Öyde yuḳ şul Lebibe…”

Eydegěz elě, süz birmiyk,

Ḳartlıḳ bügěn deşmesěn:

Ebiylerně de yeşertěp,

Lebibeler yeşesěn!

1983

Ḳotkar Bězne Ahun!

Ġarif Ahunovḳa

Tormışıñda iñ yuġarı noḳta

Měne bügěn — ḫezěr başlana.

Kite kürme, zinhar, ahunlıḳtan,

Yardeměññnen bězně taşlama!

Bězně oyaltırlıḳ, ḳızartırlıḳ

Yuḳ şul indĕ Tufan, Ḫekimner.

Ukazlı da buldıñ, veġaz, eytĕp,

Bĕzně ügĕtlerge ḫaḳıñ bar.

Seydeş bulıp hem Tinçurin bulıp,

İñbaşıña ḳunġan ferĕşte.

Min ferĕşte bula aldım, aḫrı,

İcat digen barı bĕr ĕşte.

Bĕz — yögensĕz soyuz balaların —

Turı yulġa kĕrtüv yulında

Şaytannarġa ḳarşı köreştĕñ sin:

Gĕl-gĕl kitap buldı ḳulıñda.

Ḳayçaḳ ferĕşteler ḳul sĕltedĕ,

Şaytan kilĕp yuldan yazdırdı.

Yeşrek çiberlerge alıp kittĕ,

Ḫeměr birĕp ḳayçaḳ azdırdı.

Bĕzně adem itken öyışmaġa

“Doloy soyuz!” diyĕp aḳırdıḳ…

Şaytan kilĕp kĕrse, kuvġan buldıḳ,

Çıġıp kitse, üzĕbĕz çaḳırdıḳ.

Ahunıbız bĕzněñ, ḫezretĕbĕz,

Bĕz gönahlı, eytçĕ, nişlerge?

Başķalar yuķ… mecbür bulırsıñdır

Bězněñ bělen gěne ěşlerge.

Ҕezěr de min běraz ġına ayıķ...

Öyge taġın turı ķaytalmam.

Ahunıbız bězneñ, ferěşteběz,

Ķotķar bězně, ķotķar şaytannan!

1995

Gěněral niñ Tuġan Köněnde

Ġaynulla Şakirovķa

Citměş yeşke bězden alda cittěñ,

Sin haman da alda, gěl alda,

“Miněm arttan yözge citerge!” — dip,

Bir, gěněral, bězge komanda!

İҕ, ķızġanıç, ҕeměr ěçe almıym,

Reҕetleněp totam miněral,

Pěnsiyoněr soldatlarıñ haman

Siněñ safta atlıy, gěněral!

Gěněralniñ dustı bik küp bulmıy.

Siña ķarap moñsu körsěnem…

Selam siña suġışa bělmiy torġan

Soldat duslarıñnıñ bĕrsĕnnen.

Siněñ kĕbĕk iḫlas duslar bĕlen
Ciñĕl alınadır sulış ta.
Siněñ kĕbĕk gĕnĕrallar bulsa,
Bĕter idĕ, Belki, suġış ta.
Siněñ bĕlen dönya meġnelĕrek,
Yeşemedek ġamsĕz buşlıḳta.
İsbat ittĕñ bar ġomĕrĕñ bĕlen:
“Bu tormışnıñ yemĕ — duslıḳta!”
Ḳalġan ġomĕrnĕ de bĕrge uzıyḳ,
Tik şul ġına canġa birĕr yıl.
Yıllar avır, emma siněñ bĕlen
Atlavları ciñĕl, gĕnĕral!
Tutırġız elĕ bokallarnı,
Bulsa bulsın, eyde, minĕral,
Çĕst birmiyçe gĕne ḳoçaḳlarġa
Röḫset itçĕ, ipteş gĕnĕral!

1995

***

Necip Asanbayġa

Başḳort duslar ille de bay indĕ:
Bikbay, Kulibay hem Atnabay…
Sin üzĕnçe bik bay, bĕrkĕm bĕlen
Butap bulmay sinĕ, Asanbay!
Sinĕñ icat bĕlen Öfĕ yeşey,
Eserleräñ bĕlen Ḳazan bay.
Krizislar siña hiç ḳaġılmay,
Sin, Asanbay, gĕl-gĕl haman bay.
Sinĕñ yĕşte gevde bik töz yörmey,
Bĕrkĕm şulay turı basalmay.
Sin — yĕgĕrmĕ yeşlĕk dürt yĕgĕttey,
Yeşlĕkke de bay sin, Asanbay!

2002

Kiçkĕ Uram Nige Tıp-Tıñ

Cırçı Fen Velieḫmetke

İşĕk allarına çıġıp,
Garmunım uynıym elĕ,
Cırlap ḳalġan yeşlĕgĕme
Ḳaytırġa uylıym elĕ.
Avılımda, bĕz yeş çaḳta,

Her kĕşĕ cırçı idĕ…

Abzıyığız tire-yaḳta

İñ şep garmunçı idĕ.

Kiçkĕ uram nige tıp-tın?

Cırlap-biyĕp çığığız!

Nik yoḳlıysız uyanmıysız

Ḳayttı iç garmunçığız!

Niler buldı, küñĕlĕm tuldı

Oçraşuv şatlığınnan.

Niçĕkler itĕp uyatıym

Avılımnı ḳartlığınnan?...

1996

Maturlıḳ İlçĕsĕ

“Allahe Teġalege yaḳınayġan

sayın yeşĕn köçeye…”

Rifḳat İsrafilov

Yaḳınaya barġan sayın

Allahe Teġalege,

Sınaluvlar hem sınavlar

Gĕl arta bara aña.

Birěşmiyçe bu Cirdegě
Vaķlıķķa hem tarlıķķa
Yeşěnlě kükrevler aşa
Bara yıraķ Ḫaķlıķķa.
“Ķotķar maturlıķnı!” diyěp,
Zamana aşıķtıra,
Davıllarda yıġılmıyça,
Tavlarda basıp tora.
Sabırlıġın, tüzěmlěgěn
Üzegěne yeşěrgen.
Köçler ala, ḫisler ala
Kükrevlerden, yeşěnnen.
Běleběz iç uz ġoměrě
Běrniçe dramalı.
Baş iymedě, yazmışınnan
Merḫemet soramadı.
Bolay ķarap torışķa ul —
Ġadiy gěne běr kěşě.
E üzě bit — Maturlıķnıñ
İlahi běr ilçěsě!

2001

Kĕm Disegĕz

Ravil Tumaşĕvķa

Sindey mertebelĕ rĕjissyorlar
Bu dönyaġa bik yış tuvmastır.
Enkesĕnĕñ izgĕ höneręne
Tuġrı ķalġan Ravil Tumaştır.
Şuşı yeşĕñde de ķartaymıyça,
Yep-yeş ķalġan başķa bulmastır.
Yĕgĕtlerçe atlap kĕm ul kile?
Soñ… kĕm bulsın? Ravil Tumaştır.
Yĕşlerně de elĕ yĕşertĕrge,
Öyretĕrge yöriy ul mastĕr.
Tĕatrnı, yanıp, yeşertüvçĕ,
Yeşetüvçĕ, Ravil Tumaştır.
Ölkennerge avır süz eytsegĕz,
Zihĕně taralmıyça tormastır…
Tĕatrnı cıyġan, taratmaġan
Kĕm disegĕz — Ravil Tumaştır.

1991

Üz Turġayığız

Ġarifcan Möḫemmetşinġa

Cirden kitem-kitem digen kěběk,
Ķanat ķaķķan saban turġayın
Üzěgězněñ ķırdan cibermiyçe,
Saķlap ķalġansızdır, möġayěn.
Běz hemmeběz kittěk ķalalarġa,
Cirsěz sarġayıştıķ buġay běz.
Urmanığız moñlı, ķırlarığız — cırlı, —
Üz cırığız, üz turġayığız.
Sayravları yazda ġına tügěl,
Üzě tuġan altın közde de
İşětěle — şehri Ķazadağı
Cirsěz turġaylarġa — bězge de…

2001

Ceyge Ķaytuv

Yaķtaşım Rezilege

— Cılı ceyně kötěp tuñdım elě,
Temam divanalar buldım elě.
Tuġan yaķnıñ nazlı gölěn saġınıp,

Yazġa ķader min de suldım elĕ.

— Bĕlděm, abıķayım, sizděm elĕ,

Ceyĕn metrüşkeler özděm elĕ.

Tuġan yaķnıñ bötĕn cılılığın,

Bar devasın alıp kilděm elĕ.

— Köylim: ķaytam indĕ, ķaytam indĕ,

Üz cırımnı cırlap yatam indĕ.

“Metrüşkeler” köyĕn daruv itĕp,

Min ķışın da çeçek atam indĕ!

2002

Cır Devletĕnĕñ Ӈanı

İlham Şakirovnıñ tuġan könĕnde

Selam siña, İlham, yıraķ-yıraķlardan,

Yeşlĕk ķanat ķaķķan çaķlardan.

“Tanış moñnar” “Yeş naratlar” bulıp,

“Yanar çeçek” atķan çaķlardan.

Cıruvlarıñ “Ķarurman”lı çordan

Selam cilĕ bulıp iseler,

Bolġar devletĕnde teӇĕttegĕ

İlham ӈannar iske töşeler.

Dahiy tabiyġat tuvdırġan

Ġasırlar ilhamı sin.

Cır devletěněñ ḫanı sin,

Ḫalḳıbıznıñ canı sin.

Tatar gěl cırlap yěşedě,

Alla birse, gěl yeşer!

Cırda İlhamnar ḫan bulsa,

Cirde ḫannar İlham bulsa,

Moñ yeşer hem měñ yeşer!

15 Fevral, 2001

Ḳılı Özělgenner Köte Şunı…

Mirseyět Yarullinġa

Bik te uyçan elě sin bu yulı,

Yözěñ saġış, borçuv bělen tulı.

Özělděmě elle küñělěñněñ

İkě yözden — běrer něçke ḳılı?

Sizem: könnerěñněñ köysěz çorı,

Klavişlar bělen bülmeñ tulı.

Vatıḳ royal alda: tözet şunı:

İkě yözden artıḳ něçke ḳılı…

Bu — tormışnıñ tětkelengen çorı,

Küpmĕ kürděk oruv hem vatunı.

Vatuvçılar bělen dönya tulı,

Küpmĕ cannar köte yuvatunı…

Atañ resĕmĕ biziy divarıññı,

Östelĕnde — Ferit abıyıñ sını.

Yöregĕñe hiç te birmiy tıñġı

Abıy köyĕn özgen suġış ķırı.

Köysĕz elĕ klavişlar çıñı.

Meşeķat — vaķ, niyetleréñ — olı.

Basmaķlarda güye abıyıñ ķulı,

Moñ ostası Zahidulla ulı.

Royal — tělsĕz çıķmıy önĕ — tını,

Dönya — vatıķ royal, cıy sin şunı.

Tözetesĕn tĕliy küñĕléññéñ

İkĕ yözden artıķ nĕçke ķılı.

Klavişlarda — abıyıññınıñ ķulı

Hem etiyĕñ Zahidulla ķulı

Ķılı özĕlgenner köte şunı:

Royal tĕlge kilĕr, çıġar moñı,

Nıķ ışanıp min de kötem monı,

Mirseyĕt dus Zahidulla ulı!...

1998

Cirnĕñ Üzĕ Kĕbĕk

Mirġaziyan Yunısķa

Sınçı bulmasam da, min üzĕmnĕ
Bĕraz ressam itĕp toyamın.
Suretĕñne aġaç, taştan tügĕl,
Şiġriyetlĕ suzden ķoyamın.
Bolay ķaraġanda, ġadiy bĕr zat:
Mirġaziyan ġına nibarı.
Üz-üzĕñe beye birĕlmiysĕñ.
Sin — üzĕñ bĕr dönya — Cir şarı!
Ḫıyallarıñ — bĕr ķarasañ — Kükler,
Bĕr ķarasañ — diñgĕz tösĕnde.
Bĕr ķüzeñde — zeñger ķara urman,
At şevlesĕ — ikĕnçĕsĕnde.
Yözlerĕñde tiren uyılıp ķalġan
Üzĕñ uzġan yullar — burazna.
Ḫıyalıña irĕştĕñ bit indĕ.
Ye, tınıçlan indĕ bĕrazġa…

Tuġan ilge ozaḳ ḳaytmıy torġaç,
Tanış yözler yatḳa eylengen.
Atlar sabantuynıñ bizegĕne,
E kĕşĕler — atḳa eylengen.
At saġınıp kayttıñ dönya urap,
Ḳarurmanlı tuġan yaḳlar dip.
Ḳaçıp cırlıym diseñ — ḳarurman yuḳ.
Ḳoçıp yılıym diseñ — atlar yuḳ.
Cirde, Kükte, Suda buraznalar
Bulıp ḳaldı sızġan ĕzlerĕñ.
Söylev öçĕn diñgĕz töplerĕne
Töşĕp ĕncĕ süzler ĕzledĕñ.
Cirnĕñ üzĕ kĕbĕk, sin sĕrlĕ de,
Ḳatlavlı da, ḳırıs yuvaş ta.
İñ yaratḳan bĕr yuldaşı itĕp,
Söyĕp ḳarıy sinĕ Ḳoyaş ta.
Cirnĕñ üzĕ kĕbĕk, ḳart ta, yeş te…
Alda ġomĕreñ — yöz-mĕñ ḫıyallıḳ.
Uz sınnarıñ bĕlen üzĕñne de
Ḳurgezmege iltĕp ḳuyarlıḳ!

2000

Tupçı Meẖmüt

Meẖmüt Ḫöseyĕnge

Bĕr ḳarıymın: sin — abıy,

Bĕr ḳarıymın: sin — sabıy,

Bĕr ḳarıymın: sin — babay,

Bĕr ḳarıymın: sin — malay,

Bĕr ḳarıymın: sin — aḳın,

Sesennerge bik yaḳın.

Zapastaġı artillĕrist,

Haman da tup atasıñ,

Doşmannı da, duslarnı da

Üzĕñe ḳaratasıñ,

Şuşı yeşĕñe citkeç te,

Ḳızlarnı yaratasıñ.

Yubilĕynı maḳtavlarnı

Şul urında tuḳtatam,

Artillĕrist bulmasam da,

Baḳçaña bĕr tup atam:

Sin yaratuv ġına citmiy,

Ḳızlar sinĕ söysĕnner,

Yöz yeşte de yep-yeş ķızlar

“Meẖmüt canım!” diysĕnner.

H̱uplar iděk Taķtaş bělen bĕrge

Yarım açıķ ķalġan işĕkten

Bĕr ķızıynıñ:

“Meẖmüt beġrĕm, ciber!...” —

Diygen tavışın da işĕtsek…

1983

SĔZ YUĶLIĶNI TOYAM…

MERSİYELER

Meñgĕge Aķ Bulıp, Paķ Bulıp…

H̱esen Tufan Yedkarĕ

Tıyalmay saġınuv ẖislerĕn

Cırlaylar ķartları-yeşlerĕ:

Moñayta Ķazannıñ kiçlerĕn

Tufannıñ ķadĕrlĕ yedkarĕ.

Ontılmıy, yaġımlı resĕmĕñ

Canlanıp cannarda saķlana,

Resmĕññĕ kürsek te, üzĕññĕ

Kürgendey küñĕller saflana.

Neķ üzĕñ şikĕllĕ, cırıñnan

Siběle möleyĕm yaķtılıķ,

Ķaldıñ sin, romaşka şikĕllĕ,

Meñgĕge aķ bulıp, paķ bulıp.

Elĕ de siběle cillerde

Ķılġanday sabır, çal çeçlerĕ…

cır bulıp tirbele illerde

Tufannıñ ķaděrlĕ yedkarĕ.

1982

Şağıyrler Yatķan İzgĕ Urında

Sibġat Ḫekim yedkarĕ

Tennerde ķala, cannarda ķala

Sinĕñ sabırlıķ, sinĕñ cılılıķ,

Gĕl sağındırır etiydey ķaraş,

Oluġ tıynaķlıķ, ġadiy olılıķ.

Eytken iděñ bĕr: “Teněm suvınġaç,

Kiterměn indĕ tuġan yaġıma…”

Tuġan yaġıñday ķaděrle cirge —

Kittĕñ sin Tuķay, Tufan yanına.

Tınıç bul, ostaz, sin kitken taraf,

Yünelgen yaġıñ — cır yulı bulır,

Şaġıyrler yatķan izgĕ urında

Tufraķ ta yomşaķ hem cılı bulır…

1986

Uyan, Meḫmüt, Uyan…

Meḫmüt Ḫöseyĕn yedkarĕ

Cidĕ tön urtası.

Kĕmdĕr çıltırata:

“Ķaysı şaġıyr anda

Töněn yoķlap yata?!

Ķara terezeden:

Neķ şaġıyrler töně!

Şiġır söyliym. Tıñla…

İḫ, sin bĕlseñ idĕ!...”

“Tuķta indĕ, Meḫmüt,

Bik te yoķım kile…”

Üpkelemiy-nitmiy —

Turubkasın ĕle.

…Yoķlıy almıym. Ah, tön!

Neķ şağıyrler töně!

Tělěfonġa baram —

Yoķlamasın idě!

Těgě tönner öçěn

Oyat miña, oyat…

Yoķlap yatķannarnı

Uyat, Meḫmüt, uyat!

Nige noměr cıyam?

Sin yuķlıķnı toyam.

Tıp-tın meñgělěkten

Uyan, Meḫmüt, uyan…

1995

Küñěllerdeñ Kitmes İndě…

Saliḫ Battal yedkarě

Ḫalķıbıznıñ olpat irě iděñ sin,

Şiġriyetněñ bahadiyrı iděñ sin.

Yamanlıķķa samolěttan tökěrděñ,

Cirně saġınıp paraşyuttan sikěrděñ.

Ķurķu bělmes Battal digen at aldıñ,

Celilçěsě idě monda tatarnıñ.

Yaḳlatmadıñ, saḳlatmadıñ bĕrkĕmnen,

Üzĕñ bĕr köç, çitte yörděñ törkĕmnen.

Sin saḳlaġan tuġan ilden — mersiye,

Sin yaḳlaġan tuġan tĕlden — mersiye,

Sin satmaġan bar duslardan — mersiye,

Üzĕñ oçḳan ḳanatlardan — mersiye,

Üzĕñ oçḳan talantlardan — mersiye,

Arabızda yuḳ: tiñdeşĕñ, yuḳ sinĕñ…

Küñĕllerden kitmes indĕ yuksınuv…

1995

Ḳaldıñ Çişme Yulında…

Eduvard Ḳasıymov yedkarĕ

İkĕ çilek bulġan ikĕ

Ḳulıñda.

Ḳaytalmıyça ḳaldıñ çişme

Yulında.

Tular- tulmas ḳına ikĕ

Çilegĕñ.

Emma eytĕp kittĕñ iñ-iñ

Kiregĕn.

Běraz ġına yalġışḳabız

Běz ělěk.

Ġoměr buyı ḳılġansıñ iç

İgělěk!

Kěmnergeděr, Belki rencüv

Tuġandır,

Küñělěñ de mölděreme

Tulġandır.

Ḳaldı sinnen çişme yulı,

Par çilek.

Balalarıñ yöriy sině

Ḳarşılap

Eydegěz, běr iske alıp

Utırıyḳ.

Tulmıy ḳalġan çileklerně

Tutırıyḳ.

Ḳaytıyḳ elě su yulların

Běr urap.

Süzě çıġar çişme kěběk

Çıltırap.

1995

Yaza Almıy Ķalem…

Ķadıyr Sibġat yedkarĕ

Fatiẖanı bĕzden

Alġan idĕñ, Ķadıyr.

Yazġan idĕm şulçaķ:

“Tuvdı, — diyĕp, — Şaġıyr!”

İsen çaķta şaġıyr

Küre almıy ķaděr:

Sin üzĕñ de monı

Bĕle idĕñ, Ķadıyr.

Yuķ, isĕmĕñ bĕlen

Rifmalaşmıy “ķabĕr”

Cirde cılıñ ķalır,

Ķırıs cırıñ ķalır.

Söymiy idĕñ töçĕ,

Ķupşı süzně, Ķadıyr,

İşĕtmiysĕñ ẖezĕr

Şuşı süzně, Ķadıyr.

Zaman gĕl-gĕl şulay:

Kürĕp kittĕñ, Ķadıyr:

Üzěbězden soñ da

Bulmas, aḫrı, ḳaděr.

Tögel rifma ězliym.

Niçěk tabıym, Ḳadıyr?

Siněñ bělen barı

Rifmalaşa Şaġıyr.

Fatiḫanı bězden

Alġan iděñ, Ḳadıyr.

Yaza almıy ḳalem:

“Kittě, — diyěp, — şaġıyr…”

1995

Aḳçarlaḳ

Reşit Eḫmetcan yedkarě

Korab kittě. Tınıç yözer çaḳ indě:

Ġarasat yuḳ. Cılı ciller iseler.

Sěz eytěgěz, min ışanam: şaġıyrně

Aḳçarlaḳḳa evěrělgen, diyseler.

Azıḳ ězlep oçmadı ul, irěḳně

Alıp bulmıy aç torıp ta, yılap ta…

Ḳanatları iñliy indě kiñlěkně,

Avazları bik yaḳın da, yıraḳ ta…

Korab kittĕ. Belki, köter upḳın da.

Belki, kĕmdĕr isen ḳalır… Ul ḳaytmas…

Bĕraz ġına ḫel alır da dulḳında

Oçar haman, ḳıyblasın yuġaltmas…

1995

Bĕzně Kĕmner Yuḳsınır?..

Şeyḫiy Mannur yedkarĕ

Taġın kilděm elĕ, Şeyḫiy abıy,

Tuġan Tulbayıña.

Töněn ozaḳ-ozaḳ ḳarap tordım

Kükke, tın Ayıña.

Küñĕl tulġanġadır, Tulbay ayı

Ḫetĕrlete sinĕ…

Sinĕñ yözĕñ de bit üzĕ ḳırıs,

Üzĕ tulı idĕ.

“Ul da miña ḳarıy idĕ” diyĕp

Eytken kĕbĕk ul Ay…

Bĕz bu dönyadan.

Şeyḫiy abıy, şulay.

Meñge-meñge Kükte tın Ay yözer,
Ağımsuvlar aġar.
Bězně saġınıp hem yuķsınıp kěmner
Tulġan Ayġa ķarar?...

1985

Sin Ķazanda Bugěn, Duslarıñda…

Saciyde Söleymanova yedkarě

Ķazandaġı can duslarıñ bělen
Běrge yeşev idě ḫıyalıñ.
Yardem itelmeděk. Bězge küçken
Resěměñe çeçek ķuyamın.
“Sin ülěp añlatmaġaç” nı haman,
Her kön ķabatlıybız, běleběz.
Küçer öçěn fatir birmegenner —
Ḫezěr siña uram bireběz.
Kiçěr indě bězně, Saciydekey,
Sině añlamavġa tüz de — ķal,
Uramıñda běrge yeşiyk elě,
Rencěp kite kürme, bězde ķal.
Küzlerěběz ükěněçler bělen

Yedkar reseměñe tĕkelgen.

Sinĕ söygen herbĕr ķazanlınıñ

Yöregĕne sin bit tĕrkelgen.

Uramıña soñlap ḫatlar kilĕr,

Küpler ĕzler cırıñ ĕzĕnnen.

Saġınıçlı, yuķsınuvlı ḫatlar…

Cavap ķına kilmes üzĕñnen.

Sin Ķazanda bügĕn, duslarıñda:

Ḫıyalıñnı cırda saķladıñ,

Sinĕ isen toyġan her küñĕlge

Kile sinĕñ şiġır-ḫatlarıñ,

Kilĕp torır şiġır-ḫatlarıñ…

1 Mart, 1997

Mannurnıñ Duslarına Yazġan Vasıyetĕ

Miněm uynı, ḫisnĕ, omtılışnı

Añlar diyĕp uylıym kübĕgĕz,

Ülgeç, minĕ tuġan avılıma —

Tulbayıma iltĕp kümĕgĕz.

Avıldaşlar sĕzge yardem iter:

Enkem yatķan cirnĕ tabığız,

Öslerĕme yomşaķ yurġan itĕp,

Tuġan tufraġımnı yabığız.

Ölkeneygen sayın çişmelerněñ

Çĕltĕrevlerĕ üzĕne tarttılar,

Aķtıķ sulışımda yullar minĕ

Taġın siña alıp ķayttılar.

Gevdem ķalsın tuġan cirkeyĕmde:

Ķazan añlar diyĕp bĕlem min.

Bötĕnleyge, kitmeske dip ķayttım,

Avıldaşlar, sĕzněñ bĕlen min…

1980

***

Sonĕt

Kötmegende gĕne kildĕ ul yaz

Ķırlarda da ķarlar az idĕ.

Meḫebbetĕm — ķoyaş, küñĕl — ayaz,

Taşıp kilgen irte yaz idĕ.

Emma ul yaz ükĕnĕçlĕ buldı:

Cılıdan soñ salķın kitĕrdĕ.

Ayırıldıķ, cannarıbız tuñdı,

Ķırlardağı ucım şikĕllĕ.

Küpmĕ yıllar kildĕ yazlar alıp,

Küpmĕ taşuv ķayttı yarına.

Küñĕl oça haman ķanatlanıp

Tevġe meẖebbetĕ yanına.

Çın meẖebbet — irte ye soñmı —

Saflandıra cannı — suvınmıy.

1995

***

Aẖrı min de sĕzněñ nesĕldenděr,

Şuña bigrek yaķın itemděr.

Közĕn özgelenem, sarġayamın.

Taş östĕnde üsken yüke min.

Sĕzden ayırsa tik ayıradır

Boyıķ yözĕm, yazġı yütelĕm.

Ķırşav miña — öyněñ dürt divarı:

Taş östĕnde üsken yüke min.

Min bit adem, nige bu canımnı

Tabiyġatten meḫrüm itkenměn?..

Başlarınnan sıypıym, helěn añlap

Taş östěnde üsken yükeněñ.

Enke- tabiyġatten ayırılġan

Yatam bala sıman üteměn.

Avır ḳağılmağız… Ḳızġanmağız!

Taş östende üsken yüke min!

1995

Tol Ḫanımġa Běr Tělek

Öyěrmeler yulıñ büldě,

Yıġılmadıñ, aferin!

Tol bulsañ da, yazmışıña

Ḳol bulmadıñ, aferin!

Yuġıyse bit neni gěne,

Něçke canlı běr ḫanım…

Yözěnde — bolıt şevlesě,

Ḫelleréñ niçěk, canım?

Nigeděr küzleréñ dımlı.

Ḳaraşıñ cılı da soñ…

Söyĕmbike yazmışına
Yullarıñ borılmasın.
Bolay tıştan ķaraġanda
Çeçek atsañ da kükrep,
Sizem: citmiy, başıñ ķuyıp,
Üksĕrlĕk köçlĕ kükrek.
Tiñ yarıññı ĕzlep tabıp,
Yıġılsañ da, aferin!
Üzĕñ tĕlep asıl yarġa
Ķol bulsañ da, aferin!

1996

Ķara Ķayın

Ķayan kilděñ ķara ķayın?
Üzĕñ elĕ bala ķayın.
Küçtĕ melle ķara ķayġıñ?
Sızlıy melle yaraķayıñ?
Küterĕlĕp ķara, ķayın?
Niḫel itiym, ķaraķayım?
Aķ iterge, paķ iterge
Yuķ şul bĕr de çara, ķayın.

Sıyın elĕ ķoçağıma,

Añlıym sinĕ, balaķayım:

Min üzĕm de — tuġan cirden

Ayırılġan bĕr bala ķayın…

1996

***

Tuķtalışnı uzıp kitkenmĕn iç,

İzrep kitĕp, sizmiy ķalınġan.

Tiz eyleneр ķayttım üz öyĕme

Tuķtalışnıñ tĕgĕ yaġınnan.

Canım ķalır, Belki, kübelektey,

Bolın çeçegĕne beyleneр.

Tik meñgĕlĕk yoķı dönyasınnan

Kirĕ ķaytıp bulmas eyleneр…

1996

Soñġı Ķar, Tevgĕ Yañġır…

Uramnarda, urmannarda,

Soñġı ķar, tevgĕ yañġır.

Ķayçan, ķayçan bu cannarda

Ķış uzar, yaz uyanır?

Yözge berĕp ķarlar yava

Yañġır bĕlen aralaş.

Elle indĕ ķar börtĕgĕ,

Elle indĕ tama yeş…

Bozlar yana, cırlar aġa,

Ḫesretsĕz kĕm moñlanır…

Can tartıla yazġa taba,

Soñġı ķar, tevgĕ yañġır…

1995

Roza İsĕmlĕ Ķız

Yuķ, yörmegĕz gĕne yannarımda,

Tasma tĕllĕlerge ışanmıym.

Yaķın kürgennergĕ yılmaysam da,

Yaman niyetlĕge usal min.

Balķıp yanıym alsu irtelerde,

Özmegĕz sĕz roza çeçegĕn.

Yanıp yeşiym elĕ yeşlĕgĕmde,

Yaķın kile kürme, çeněçemĕn!

Tik bĕrevnĕ yaratḳanġa ḳader

Canġa sabırlıḳ bir tüzerlĕk!

İy malaylar, sĕzneñ araġızda

Bĕrev de yuḳ elĕ özerlĕk!

***

Cılı yaḳḳa ozatıp ḳaldım

Yaz ḳoşların.

Ḳoşlar bĕlen oḫşaş miken

Yazmışlarım?

Toyam cannıñ irke-nazġa

Tartışların.

Cılı kötĕp uzdı ġomĕrĕm,

Bar ḳışlarım.

Oçırsam da, küñĕlĕmneñ

Aḳḳoşların,

Can cılısın köte haman

Yaz, ḳışlarım.

Oçar idĕm taşlap salḳın

Aḳ ḳışların, —

Boz tavına boġavlaġan

Yalġışlarım…

1997

***

Selam sĕzge, neni ķızlar,

ķaz kötüçĕler!

Kileçekte söygeněnnen

naz kötüçĕler!

Kĕm bulırsız sĕz, malaylar,

yaz kötüçĕler,

Bulmassızmı güzel cirně

saz itüvçĕler?

Kĕm bulırsız, neni ķızlar —

ķaz ķötüvçĕler?

Bulmassızmı irĕgĕzně

taz itüvçĕler?

Kĕm bulırsız sĕz, malaylar —

yaz kötüçĕler,

Bulmassızmı küp beḫĕtně

az itüvçĕler?

Ömĕtleněp ķarıym sĕzge,

naz kötüçĕler,

Bulırsızmı küñĕllerně

yaz itüvçĕler?

1997

Aķ Bolıtnı Yuldaş İter İdĕm…

Çit cirlerge kitken ķoşlar sıman,

Aķ bolıtlar aġa yıraķķa.

Üz-üzĕmně tıyıp ķına toram,

Oçar iděm min de şul yaķķa…

Aķ bolıtnı yuldaş iter iděm,

Ӷellerĕmně alar añlasa,

Şul bolıtlar bĕlen kiter iděm,

Tuġan-usken cirler ķalmasa.

Baş oçımda aķ bolıtlar yöriy:

Yañğır miken, elle ķar miken?

Cannı yaralavçı küp dönyada,

Cannı devalavçı bar miken?

1998

***

Milletĕmnĕñ şiġır baķçasında

Min de tibrendĕm üz gölĕmde.

Miněm tavışım da ķalır, Belki,

Meñgĕlĕkněñ bĕr mizgĕlĕnde.

Yoldız Bulma Kügĕmde

Seġat tĕlĕ unikĕge

Citkende

Uzġan ġoměr moñsu ġına

Kitkende, —

Kil, ķadĕrlĕm, beyrem kitĕr

Canıma.

Bĕrge kĕriyk yaña yıllar

Tañına.

Tönněñ tınıç ķoçaġında

Ḫıyallar

Kileçekke bĕzně iltĕp

Ķuyarlar.

Ķuşımta:

İkĕ yörek yansın bĕrge

Köçlĕrek.

Yanma yıraḳ salḳın yoldız

Töslĕrek.

Ḳuşımta.

Sin — ḫıyalım, sin bit üzĕñ —

Yaña yıl.

Tön yoldızı Kükler öçĕn

Yana ul.

Ḳuşımta.

Küñĕlĕmnĕñ ḫıyal tulı

Töněnde

Yanımda bul, yoldız bulma

Kügĕmde.

***

Kil, ḳaděrlĕm, beyrem kitĕr

Canıma.

Bĕrge kĕriyk yaña yıllar

Tañına.

1999

Yañavılım[12]

[12] Y. Çaplin Muziḳası

Yıraḳlarda
Yana ulıñ.
Yöreklerde —
Yañavılım.
Saġınġan kük
Ana ulıñ,
Saġına bala
Yañavılım.
Onıtma sin,
Yaña buvın,
Babañ cirĕ —
Yañavılım.
Kükregĕmde
Yana nurıñ.
Birdĕ moñın
Yañavılım.
Yıldan-yılġa
Yañaruvıñ.

Dertendĕre,
Yañavılım.
Hiç suvınmaz
Aña yulım.
Min sinĕkĕ —
Yañavılım!
Tuḳtatalmam
Can davılın,
Tınıçlandır,
Yañavılım.
Sinĕkĕ dip
Sanaluvım —
Beḫĕttĕr ul,
Yañavılım!
Siña bulsın
Yörek cırım,
Yörek cılım,
Yañavılım.

1999

***

Sizem iç min: zur ķayġın bar

Ěçěñde…

Tışķa çıkmıy, bik tirende

Ḫišěñ de

Yılmayġan da, şatlanġan da

Bulasıñ

Bülmeñdegě göleñ kěběk

Sulasıñ.

Baş iymiysěñ, emma boyıķ

Küzleréñ.

Şelyavlıġıñ ķaplıy kěběk

Yeměñne?

Min de andıy melne añlav

Yeşěnde.

Açıl, beġır, sěrleréññně

Yeşěrme.

Yözleréññně şeléñ bělen

Ķaplama,

Ġazabıññı gěl üzěñde

Saķlama.

Kil yanıma, eyde, bolay

Kilĕşiyk.

Canım açıḳ: kĕşĕ ḫelĕn

Toyarlıḳ,

Ġazabı da, avır sĕr de

Sıyarlıḳ…

1995

Sara Ḫanım

Bula şulay: ḳayçağında

Taştay ḳatıp ḳala canım…

Ĕrĕte moñ ḳoçağında

Sara ḫanım, Sara ḫanım.

Tirektegĕ asıl ḳoştay

Oçın, tibren, sayra, canım!

Yörekteġe sanduġaçtay

Sara ḫanım, Sara ḫanım.

Küñĕlĕmde tañ ata da

Küteręle bara canım.

Biyĕte de cırlata da

Sara ḫanım, Sara ḫanım.

Milletĕmnĕñ baḳçasında
Göldey yafraḳ yara canım.
Moñnarımnıñ patşası da
Sara ḫanım, Sara ḫanım.

1989

Bĕz Üzĕbĕz…

Çittegĕler,
Tuġan tĕlebĕzden
Sĕz yıraḳta — alıs tordığız.
Nik, nige sĕz ġaziz enke tĕlĕn
Çit bĕr tĕlge alıştırdığız?
Mondağılar,
Sĕz bit tuġan tĕlnĕñ
Üzegĕnde gĕne tordığız.
Nik, nige sĕz canġa yaḳın tĕlnĕ
Başḳa tĕlge alıştırdığız?
Tuġan tĕlnĕñ etke-enkelerĕ…
Bĕz ul-yıraḳ alıs torġanı.

Kürĕp, ķarap, sizĕp tüzĕp tordıķ

Bala — tĕlĕn alıştırġannı…

1988

Her Mizgĕlĕ — Bülek

“Bĕttĕm, sündĕm, artıķ tüze almıym,

Yeşev — bigrek yĕmsĕz, avır bik…”

Küter başıñ, ĕnĕm, ķara kükke:

Kükler nindiy sĕrlĕ, matur bit!

Tön. Ķarañġı elĕ. Ay kürĕnmiy…

Emma ķoyaş barıbĕr ķalķır bit.

Könnĕ ķarşılavı — üzĕ şatlıķ!

Tañ yoldızı nindiy matur bit!

Beӈĕt elĕ sinnen yıraķ yöriy,

Ķayçan bulsa da ul balķır bit.

Bu yeşevnĕñ her mizgĕlĕ — bulek,

Cir göllerĕ bigrek matur bit!

Yullar yaram. Beӈĕtĕme baram.

Ul yıraḳta, ḳayçaḳ yaḳın bik.

Canda neni gĕne ömĕt yana:

Yeşemeske miněm ḫaḳım yuḳ!

Tuḳtalabız ḳayçaḳ başnı iyĕp:

Ġoměr itüvlerĕ avır bik…

“Bu tormışnı maturaytam!” diyĕp

Yeşevlerĕ — üzĕ matur bit!

2000

***

İñ kireklĕ bĕr süzĕmnĕ

Eytĕrge ölgĕrmedĕm.

Uftanam: nige paroḫod

Artınnan yögĕrmedĕm?

Sinĕ ozatḳan mizgĕlde

Sular da dulḳınlandı.

Kittĕñ de bardıñ tiz gĕne,

Ay kürdĕ, ḳoyaş aldı…

Sinĕ kötĕp uzar indĕ

Könnerĕm hem tönnerĕm.

Tınarlıķ tügĕl yörekte

Ķaldırġan dulķınnarıñ.

Ķoyaşlar bulıp yanam min,

Tañ cilĕ bulıp isem.

Küñĕlden uķıym doġalar:

Ķayta kür indĕ isen!

2001

Almaġaçlar Çeçek Atķan Çaķlarda

Bigrek yemlĕ bĕz yeşegen yaķlarda

Almaġaçlar çeçek atķan çaķlarda.

Tav yaġında ķoyaş çıġa aldaraķ.

Altın nurlar eytĕrseñ le al taraķ.

Almaġaçlar çeçeklerĕn cil tarıy.

Bĕzneñ yaķnı bik yaratıp kĕm ķarıy?

Ķoyaş ķarıy torıp bĕzden irterek.

Börĕlernĕ uyata ul irkelep.

Aķ çeçekler tañ ciläne söyĕne,

Tirbeleler biyĕp Seydeş köyĕne.
Alma kĕbĕk ķızlar da tiz ölgĕrĕr,
Çeçeklerně cirge sibĕp cil yörĕr.
Almaġaçlar altın nurda ķoyına,
Aķ külmegĕñ kiye yeşlĕk tuyına.
Tav yaġınıñ canġa yaķın Ķoyaşı
Pĕşĕredĕr tatlı alma — tuy aşı…

2002

Göllerden Kilĕp Çıġarsıñ…

Tamçılar cırlıy bĕr köyge,
Ceyge tarta könner.
Yaznı aşıķtırıp, öyde
Üstĕrgĕnsĕñ göller.
Sin üzĕñ de nazlı kölĕp,
Kürĕnĕrsĕñ elĕ,
Cılı nurġa, gölĕñ kĕbĕk,
Ürĕlĕrsĕñ elĕ.
Tamçılar tıp-tıp tamalar,
Dertlĕ-moñlı köyge.
Uylarım taşıp aġalar

Sin yeşegen öyge.

Kürĕnmiy küpmĕ çıdarsıñ,

Tüzelmesšĕñ artıķ.

Göllerden kilĕp çıġarsıñ

Alsu çeçek atıp…

2002

***

Ḫesretlĕ anadan tuġanmın —

Şuñadır

Ķayġıda — yöregĕm tuñadır.

Göl söygen anadan tuġanmın —

Şuñadır

Ul kitkeç, göllerĕm suladır.

Tön söygen anadan tuġanmın —

Şuñadır

Cırlarım tönle de tuvadır.

İmanlı anadan tuġanmın —

Şuñadır

Cırlarım doġalı buladır.

Tañ söygen anadan tuġanmın —

Şuñadır

Cırlarım ömętlĕ tuvadır…

2002

Nişlettĕler Sinĕ?

Yakın kürşĕbĕz Reşit Ġalimullin

Çĕçenyada helak buldı.

Ķaf tav artındağı acdahanı

Ciñgen batır yĕgĕt turında

Min söylegen ķızıķ ekiyetnĕ

Tıñlıy iděñ sin de, ulım da.

Suġış utı yaķķan zobaniylar

Ciberděler sinĕ yay-utķa. orijinalde яy

İlĕñ öçĕn tügĕl, kĕmner öçĕn

Ḫarap bulıp ķayttıñ tabutta?

Ullarımnıñ yaķın dustı iděñ,

Balam kĕbĕk iděñ miněm de.

Nişlettĕler sinĕ, Reşit ěnĕm,

Açılası çeçek iděñ le…

Üpkelegen sıman resĕměñnen

Ķarap tora köleç yeşlĕgĕñ.

Yögĕrĕp le uzdı balaçağıñ

Bigrekler de indĕ yeş idĕñ…

Yeşlĕk ocmaḫında yeşerge dip,

Börĕlengeç… ķayttıñ tabutta.

Bĕr gönahsız bala, nige, nige

Yandırdılar sinĕ temuġta?!

2000

***

Eçĕ cil. Kükriy, döbĕrdiy

Tübede öy ķalayı.

Yoķlıy almıy ġazaplana

Şehrĕ Ķazan malayı.

Ḫellerĕmnĕ añlaġanday,

Öyge kile tön cilĕ:

“Yuķ eniyĕñ, yuķ etiyĕñ,

Sin — bĕr Ķazan yetimĕ…”

Yanda ġına İdĕl sunıñ

Yarsuvlı görĕltĕsĕ:

Bar cihanda ķızuv ağış,

Yoķlama, digen töslĕ.

Alķın dulķınnar çaķıra
Yıraķķa — diñğězlerge:
“Eyde, Alıp babañnarnıñ
Yörgen yulın ězlerge!
Ķırğıy ķıpçak dalasında
Uynaġan ķom buranı…
Çıġar başıñnı yurġannan,
Altın urda turunı…”
Yörekně ķaġa dulķınnar,
Terezeně cil ķaġa:
“Ah, ķızġanıç üzěñ tügěl,
Uylarıñ ġına aġa.
Uyanıġız, yoķlamağız,
Ey Ķazan yetimnerě,
Babağız yazġan yazmışnıñ
Bulığız ḫekimnerě!”
Bötěre de alıp kite,
Kilmiy yoķlap ķalası.
Tañ aldınnan yulġa çıġar
Şehrě Bolġar balası!...

2002

***

Ķayçandır ebiyler-babaylar

Ķazansuv — közgĕge ķaraġan.

Tın yılġa yanına utırıp,

Sıluvlar tolımın taraġan.

Tılsımlı ul nurlı közgĕnĕ

İlbasar zalimnar vatķannar,

Ķırġannar, asķannar, atķannar,

Su bulıp , al ķannar aķķannar.

Ķazansuv öslerĕ al-ķızıl,

Tallarda cemeldiy alsu çıķ.

Tatarnıñ yazmışı şikĕllĕ

Su tulı — ķıypılçıķ-ķıypılçıķ…

Şul vatıķ közgĕnĕ bĕrgelep,

Bĕr bulıp cıyası idĕ de…

Közgĕde beӈĕtlĕ yılmayıp

Yeşiysĕ idĕ üz ilĕñde…

2002

Tuķta, Cilkey…

Gölbaḳçamda yaz töslerĕ

Ḳabındı.

Kükregĕme yulçı bĕr cil

Ḳaġıldı.

Añlıym, cilkey, köte sinĕ

Yıraḳ yul.

Yal itĕp al, tuḳta, minde

Ḳunaḳ bul.

Cırıbızda mĕñer yıllap

İsesĕñ.

İsmegende gĕl-gĕl iske

Töşesĕñ.

Cilsĕz şiġır ise almıy

Yıraḳḳa.

Cilsĕz şaġıyr küçe almıy

Yörekke.

Kiterseñmĕ şiġriyrĕmnĕ

Cılıtıp,

Arġannarġa, tuñġannarġa

Cır iltĕp?

Barmı cırım siña ḳuşılıp

İserlĕk,

Onıḳlarnıñ yöregĕne

Küçerlĕk?...

2002

Kilděm Ḳırıḳ Çaḳrım Yıraḳtan

Yavız İvan ġaskerlerĕ Ḳazannı yavlap alġaç,

Tatarlarġa İdělden ḳırıḳ çaḳrım yıraḳlıḳta ġına

yeşerge röḫset itěle.

Adem ütelmeslĕk suḳmaḳlardan

Töngĕ ḳarurmannan at mĕnĕp,

İdělkeyĕm,

Kürĕşşĕrge kilděm atlıġıp.

Tınıç aġışımnı buvdılar,

Ḳırık çaḳrım çitke ḳuvdılar.

Ḳara yörek patşa sinnen ayırıp

Ḳırıḳ yaḳka sibĕp tarattı.

İdělkeyĕm,

Aḳçarlaġıñ — sıñar ḳanatlı.

Kilděm ḳırıḳ çaḳrım yıraḳtan.

İdělkeyĕm aġa yörekten.

Bězně de běr tirbetěrsěñ elě,

Aġışlarıñ ķalmas tuķtalıp.

İdělkeyěm,

Añlaġanday aġa uftanıp.

Gěl-gěl ķara yıllar bulmaslar,

Bězněñ aġışlarnı buvmaslar…

2002

Tav Başında Cilekļěk

Tav başında	Min — kötüçě
Cilekļěk,	Ḫelěnde.
Tav astında	Kötem tavnıñ
Cilekļěk,	Taşında.
Sin üzěñ de	Běr uy ġına
Tav ķaşında	Başımda:
Tiz ölgěrgen	Özělmesļěk
Cilek kük.	Cilek bul
Tav başınnan	Ġorur tavnıñ
Töş indě,	Başında.
Ķoyaş bayıy,	Hay, min bigrek

Kiç indě.
İkev bĕrge
Tatırbız
Cileğĕñnĕñ
Temĕn de.
İtegĕnde
Tavlarnıñ

Tüzĕm le…
Öze almıym
Üzĕm de
Cilek çaġıñ
Bĕr gĕne —
Vaḳıt citmiy
Özĕlme…

2002

..

Sinde Gĕne

Nur taratḳan yaḳtı küzler
Sinde gĕne,
Min yaratḳan zatlı süzler
Sinde gĕne,
Kuzġalaḳlı yemlĕ ceyler
Sinde gĕne,
Metrüşkelĕ temlĕ çeyler
Sinde gĕne,
İrĕnĕñdegĕ yarsuv temner
Sinde gĕne,

Çiyañ kěběk alsu tenner

Sinde gěne,

Dulķın- dulķın ķıyġaç ķaşlar

Sinde gěne,

Těl yotarlıķ tatlı aşlar

Sinde gěne,

Tězěm-tězěm şirbet yözěm

Sinde gěne,

Ķalır iděm kitmiy — üzěm

Sinde gěne,

Aldanraķ ölgěrgeně —

Sinde gěne,

Can söygenněñ běr digeně —

Sinde gěne!...

2002

Sizelerděr…

Siněñ tatlı-ballı ikeněñně

Şöpşeler de, aḫrı, běleler.

Elle nige mině yat iteler,

Bik yaratıp siña kileler.

Çeçeklerden çeçeklerge küçĕp,

Temlĕ irĕnĕñe ķunalar.

İñ lezzetlĕ güzel gölçeçekněñ

Sin ikeněn bĕle şul alar.

Sizelerdĕr şerab açıların,

Bĕrni yuķtır minde — ĕçerlĕk.

Bĕrsĕ, kaher, şundıy çaġıp kittĕ, —

Ҫel ķalmadı sinĕ ķoçarlıķ…

2002

Bulġandır İndĕ...

Bulġandır indĕ minĕ de

Üpkeletken çaķlarıñ.

Ķızıp kitĕp avır-avır

Süzler eytken çaķlarım.

Bulġandır indĕ, bulġandır

Soñġa ķalıp ķaytķanım.

“Duslarıñ bĕlen yeşe!” dip,

İşĕgĕñnĕ yapķanıñ.

Ҫezĕr indĕ bĕr-bĕrebĕzně

“Reҫmet” eytep ķoçarlıķ.

Meḫebbetnĕ saḳlap ḳalgan

İkĕbĕzneñ usallıḳ.

2002

Soṅġı Sorav

Turı yulda yörĕp bökĕreydĕm,

Turayta almadı Bekĕrĕ

Sĕz añlarsız, indĕ tındım diyĕp

Yatḳan cirĕm bulsa bökĕrĕ.

Sorav bilgĕsĕne oḫşap kitem.

Soñġı sorav bĕlen baġamın:

Bökĕreymiy-kekĕreymiy gĕne

Tabarsızmı bĕrer cavabın?...

2002

***

Cimĕrüvçĕ melgunnerge ḳarşı

Süzler yazġan çaḳta, ḳaherĕñ…

Cimĕrgenmĕn neni onıġımnıñ

Bik tırışıp ḳorġan şeherĕn…

2002

***

Turunnarım minĕ uḳısalar,
Eytĕrlermĕ iken: Ḳol Yüziy.
Ḳol Ġaliyler, Ḳol Şerifler kĕbĕk,
Gĕl izgĕlĕk kĕne ḳıl, Yüziy!
Ḳol Celildey ḳıyuv bul, Yüziy!

2002

Kızlar Uynıy

İkĕ ḳızıy ġıynvar uramında
Bĕr- bĕrĕne uynap ḳar ata.
Miněm de bit uynaḳ tabiyġatĕm
Yomşaḳ cılı ḳışnı yarata.
Cirněñ östĕ ap-aḳ bolın töslĕ,
Yalanayaḳ yögĕrĕp kitesĕ,
Ḳar- çeçekten taḳıyalar ürĕp,
Şul ḳızlarġa bülek itesĕ!
Şuşı können başlap küñĕllerge
Güye ḳara kĕrler ḳunmastır,
Bĕr- bĕrsĕne pıçraḳ atuvçılar,

Pıçaķ atuvçılar bulmastır…

Yazmış cilĕ ķaya alıp kiter

Tabiyġatnĕñ ikĕ aķķoşın?

Yılıy-yılıy saġınmasķa yazsın

Yeşlĕk bolınınıñ saf ķışın.

Cirnĕñ östĕ ap-aķ bolın töslĕ,

Yalanayaķ yögĕrĕp kitesĕ,

Ķar- çeçekten taķıyalar ürĕp,

Şul ķızlarġa bülek itesĕ!..

2002

Yort Ķızları

“Oçam! Oçam!” digen ömĕt bĕlen

Kilĕp citkeç yeşev közĕne,

Yörek yarġıç soñġı avazları

Ḫıyal küklerĕnde özĕle.

Sizĕneler: ķazlar yazmışına

Yaķınaya indĕ aralar.

Alar… alar adem añlamaġan

Yarsuvlı cır cırlap baralar.

“Elĕ de yort ķazları bulmadıķ” dip,

Yort ķızları cırlıy ömede.
Yöregĕmde haman şul ķazlarnıñ
Soñġı avazları tirbele.

2000

***

Yalġışlar da, ḫatalar da buldı.
Tik dönyaġa yuķtır bĕr kine.
Üzĕm gĕne bĕlem: yöregĕmde
Avırttırıp yöriy bĕr ĕne.
Ġomĕrlĕkke, aḫrı ķadalġandır.
Min beḫĕtke layık can lasa…
İḫ, şul, ĕne, can tabiybı bulıp,
Yörek yaraların yamasa…

2000

Ķar Östĕnde Çeçek

Ķırıķ bĕrde Tuġannarġa

Bötĕn avırlıķnı
Cilkelerge saldıķ
Etiysĕz de ķaldıķ,

Eniysĕz de ķaldıķ.

Etiy — ķırıs tormış,

Eniy — Vatan idĕ.

Ömĕtĕbĕz — kükten

İñgen al tañ idĕ.

Bardıķ atnı ķuvıp,

Zaman armasın, dip,

Tormış üzĕ bĕzden

Artta ķalmasın, dip.

Ķar buylap ta bardıķ,

Yar buylap ta bardıķ,

Ķıl buylap ta bardıķ.

Açlıġın da kürdĕk,

İsen ķaldıķ niçĕk,

Çeçek bulıp çıķtıķ

Ķarnı boznı tişĕp.

İl-kön allarında

Vöcdan-yöz aķ bĕzneñ,

Uzġan yullarıbız —

Ḫĕzmet, icat bĕzneñ.

Tormış alġa barsın

Öçĕn birděk köçnĕ.

Bĕz yeşegen ġomĕr

Tügĕl ukĕnĕçlĕ.

Ķırıķ bĕrde tuvıp,

Ķaradıķ la yeşep!

Çeçler ap-aķ indĕ —

Ķar östĕnde çeçek.

Bĕz barabız haman

Al tañnarġa taba.

Çeçnĕ çeçekletĕp,

Kükten aķ ķar yava…

2002

Adaşķan Aķķoş Balası

Kürděgĕzmĕ apрĕl ķar-suvına

Kilĕp töşken aķķoş balasın?

Bik te kile sinĕ cılıtasım,

Ķaynar ķoçaġıma alasım.

Niçĕk kĕne sinĕ yuvatıym soñ,

Nindiy gĕne süzler eytiym soñ?

Üz eniyĕñ bĕlen kitelmegeç,

Sin barıbĕr bĕzde yetimsĕñ.

Cılı yaḳḳa kitĕp barġan çaḳta,

Adaştıñmı oçar yulıñda?

Üz enkeyĕñ bĕlen bulalmaġaç,

Cılı tabalmıysıñ ḳulımda.

Azıḳ ta bar bĕzde, öyĕñ de bar,

Bĕrge oçḳan ḳoşlar yulı yuḳ.

İşlerĕñnen ayırılıp ḳalġaç,

Tuġan cirĕñde de cılı yuḳ…

2002

Tañ Ḳoşların Yuldaş İterměn

İrte tanda minĕ uyatalar

Tabiyġatnĕñ sĕrlĕ köçlerĕ.

Kekkük bulıp, üzĕne çaḳıralar

Ekiyetiy urman ĕçlerĕ.

Ozın-ozaḳ ġomer yöriy-yöriy,

Kekküklerĕ reḫet aldıylar,

Añlıym indĕ, ġomĕrĕñ bigrek ḳısḳa,

Meñgĕlĕkte yeşep ḳal, diyler.

Urman ĕçlerĕne ḳerĕrmĕn de

Tañ ķoşların yuldaş iterměn.

Ķorġan aġaçlarnı těreltěrlěk

Tılsımlı cır cırlap üterměn.

2002

Ķar Östěnde Tevgě Çeçek

Zeñger kükke gěl omtılıp,

Ķış buyına tüzděñ niçěk?

Yaznı toyıp, nurlar cıyıp,

Salķın ķarnı çıķtıñ tişěp.

Umırzaya, umırzaya,

Ķar östěnde tevgě çeçek.

Ġoměrěññě balķıtıp ķal

Umırzaya kěběk yeşep.

Bu ġoměrler bigrek ķısķa,

Eytěrsěñ le umırzaya.

Yeşiy bělseñ kaděrěn bělěp,

Ġoměrler de ozınaya.

Umırzaya, umırzaya,

Ķar östěnde nurlı çeçek.

Ġoměreñne balķıtıp ķal

Umırzaya kĕbĕk yeşep.

Ceyge barıp citelmiyçe

Çeçekleréñ ķoyılsa da,

Salķın cirnĕ cılıtıp ķal

Ġoméréñ ķısķa toyılsa da.

Umırzaya, umırzaya,

Ķar östĕnde moñlı çeçek.

Ġoméréñne balķıtıp ķal

Umırzaya kĕbĕk yeşep…

2002

Uyġa Talġan Çeçek

Başnı iyĕp közgĕ cilge,

Min de uylanıp toram.

Ķaldı yıraķta yazlarım —

Sinĕñ balaçaķ sıman.

Közneñ usal cilleréndе

Bĕr bögĕlem, bĕr sınam.

Ķaldı yıraķta ceylerĕm —

Sinĕñ yeşlĕgĕñ sıman.

Sağınıp çeçek çaķlarımnı

Min de uylanıp toram.

Siběle çeçler, özěle üzek —

Ġoměrěñ közlerě sıman…

2002

***

Citerlěk yeşeděm, ġoměrěm

Zayaġa üttě dip yılamıym.

Ķomsız da tügělměn, yañadan

Şul ķader yeşevně soramıym.

Běrniçe yıl öste, kekkügěm,

Cır tabıym urmannar tıñlarlıķ,

Bik irte kittě, dip çişmeler,

Bılbıllar saġınıp cırlarlıķ.

Üzěm de, kekküktey moñayıp,

Ķarurman ěçěnde yöriyměn.

Tabiyġat şaġıyrě kekkükke

Meñgělěk ġoměrler yorıymın.

2000

Köz Yeşlerě

Uzdı indĕ aylarımnıñ

Köleçlerĕ.

Kölmiy Ķoyaş. Tıp-tıp tama

Köz yeşlerĕ.

Reẖetlene imennerněñ

Töz, yeşlerĕ.

Yuvıladır ķart tavlarnıñ

Pĕleşlerĕ

Nige eçĕ yeşĕn tüge

Mileşlerĕ?

“Eçĕ!”, “Eçĕ” dip ķıçķıra

Tuy yeşlerĕ.

Başķa tĕlde übĕşlerĕ,

Söyleşlerĕ,

Çit ķavĕmnen ķodaları,

Keleşlerĕ.

Ayaķ asta-babaylarnıñ

Kiñeşlerĕ.

“Bolar bit, dim, milletĕmněñ

Üz yeşlerĕ.

Cannarda yuķ — Tuķayları,

Seydeşlerĕ”

Yeşler biyi. Tama cirge

Köz yeşlerĕ…

2002

Eniyĕm, Min Sinĕ Taşlamam

Ĕniyler turında cırlar küp,

Monısı, mögayĕn, mĕñĕnçĕ.

Yağımlı, sabırlı, ķaděrlĕ

Eniyĕm, bu cırım — bĕrĕnçĕ!

Yılmayuv nurların canıñnan

Çeçkensĕñ neniyĕñ — yılaķķa

Min sinĕ gĕl yılap uyatķan

Sin minĕ gĕl cırlap yuvatķan

Ķoçaķtan töştĕm iç, üstĕm iç,

Eniyĕm, bĕrķayçan yılatmam.

Ġomĕrĕmnĕñ beḫĕtlĕ mizgĕlĕ

Şat yözĕñ ķürüvden başlanġan.

Borçılma, ķayġırma,yılama,

Eniyĕm, min sinĕ taşlamam…

2002

Ķulyavlıķ Ḫetlĕ Bolıt

Ozattı minĕ yıraķķa
Bolıtsız könner yemĕ,
Yeşlĕkte söygen yarımnıñ
Ķulyavlıķ cilfĕrdevĕ.
Uzıp barsa kük yözĕnde
Ķulyavlık ḫetlĕ bolıt,
Küreně miña ozatıp ķalġan
Ap- aķ ķulyavlıķ bulıp.
Bĕz iděk saf söyüv bĕlen
Zeñger kükke oçınġan
İkĕbĕzně ikĕ yaķķa
Yazmış cilĕ oçırġan.
Yeşlĕgĕmde cilfĕrdegen
Ķulyavlıķ ḫetlĕ bolıt
İñ karañġı könnerĕmde
Yaķtırttı ķoyaş bulıp.

2001

Közlerĕme Ķĕrgeç…

Haman salķınaya barasıñ dip,
Yuķķa borçılasıñ, aķıllım.
Suvınmadı yeşlĕk veġdelerĕm,
Kükregĕmde saķlıym yalķının.
Nindiy süzler eytiym iken diyĕp,
Ġomĕrĕm buylarına ĕzledĕm.
Tormış yullarında yanıp köyĕp,
Yeşlĕgĕbĕz uzġan — sizmedĕm.
Elle indĕ ġamsĕzlĕgĕm bĕlen
“Yaratam” dip eyte almadım.
İñ ķaděrlĕ bĕr can ikeněññě
Yıllar uzġaç ķına añladım.
Ġomĕr yazlarıbız uzġan-kitken,
Közlerĕme kĕrgeç uylanam.
Yazmışımnan sorıym: minnen alda
Kite gĕne kürme dönyadan…

2000

Küzlerĕñ Nige Moñlı?

Mĕneběz de atlanabız,
Kölebĕz, şatlanabız,

“Döyede yördĕm elĕ!” — dip,

Duslarġa maķtanabız.

E sin üzĕñ, döye, nige

Bĕr ķızıķ ta tapmıysıñ?

Başıñ yuġarı bulsa da,

Kürdĕm: küzlerĕñ — moñlı.

Saġındıñmı elle Tuġan

Yaġıññı — ĕssĕ ķomnı?

Ӈelleréñně añlıym da soñ…

Niçĕkler yardem itiym,

Küz yeşĕñne kiptĕrĕrge

Çüllerge alıp kitiym?...

2000

Tuķay Seydeşnĕ Tıñlıy

Bötĕn dönyasın onıtıp,

kĕçkĕne Saliӈ uynıy.

Bĕlesĕ idĕ: Tuķaynıñ

küñĕlĕ niler uylıy?

Uylaġandır: İy aferin,

bigrek te moñlı bala!

Běz kitsek te, bu cihanda

Saliḫ Seydeşler ḳala.

Ressamnar, köyçěler tuvar,

senġat zur ve yeş bulır,

Saliḫ ta kěçkěne bulmas,

ul da zur Seydeş bulır!

2001

Kěm Ciñer, Öste Ḳalır?

Měne kěmner sabantuynıñ

Meydannarın kiñeytěr.

Bu malaylar sınatmasmı?

Aḳsaḳallar ni eytěr?

Üsermě bolar köreşněñ

Sěrěn — ısuvlın bělěp?

Bolarda — bězněñ kileçek,

Bolarda — bězněñ ömět!

Törkěm bulıp uramnarda

Yörmeslermě suġışıp?

Yeşerlermě batırlıḳḳa

Maturlıḳnı da ḳuşıp?

İñ-iñ avır köreşlerde

Asta ķalmaslar miken?

Bĕr-bĕrsĕne yul birmiyçe,

Ayaķ çalmaslar miken?

Billerĕ de nıġımaġan.

Bu malaylar yeş elĕ.

Ciñgenĕ de küterelmes

İñ dev, avır tekenĕ.

Aķsaķallar sınap ķarıy:

Kĕm ciñer, öste ķalır?

Kĕmner zaman avırlıġın

Cilkeleréne salır?

2002

Minĕ Kĕm Añlar?

Nindiy küñĕllĕ

Yeşegen iděk.

Bĕrge cırladıķ,

Uynadıķ-kölděk.

Onıttı bĕrge

Cırlaġan köynĕ,

Ķaytmıy etiyĕm
Saġınıp öynĕ.
İkĕ ķanatım
Nik ayırıldı?
Bĕr-bĕrsĕn söyĕp
Nik ķaramıylar?
Bĕr-bĕrsĕn alar
Nik añlamıylar?
Yöriym min ikĕ
Öy arasında,
İkĕ yörekněñ
Bĕr yarasında.
Yoķlıy almıyça
Sızıla tañnar.
Nişlerge indĕ,
Minĕ kĕm añlar
Yöriym min ikĕ
Öy arasında,
Özĕlĕp kalġan
Köy arasında…

2002

Nihayat!

Rĕvolyutsiya,

Nihayat, bĕzde!

Alġa sikĕrĕş —

Terbiyebĕzde!

Ata-analar

Tınıçlansınnar,

Bala ķaldırıp,

Yalġa barsınnar.

Baķçaġa bala

Yörmesĕn barıp,

Dev eniylerĕ

İltmesĕn arıp.

Kĕm üz postında

Borçuvġa töşken —

Kite alasız

Möhim bu ĕşten.

Ġazaplanmaġız

Protsĕnt cıyıp,

Mĕskĕn balaġa

İkĕlĕ ķuyıp.

Neşriyet, tuķtat,

Çıġarma kitap.

Kino-tĕatr,

İşĕgĕñne yap.

Terbiyeneñ iñ

Möhim çarası:

Tabıldı indĕ

Ata-anası!

Nihayat, bala

Gĕl öyde yata:

Tĕlĕvizor — ana,

Kampitr — ata!

2002

Bĕz — İr-Atlar...

Bĕz bik riza: ḫatın-ķızlar

tormışnı tartıp bara.

İr- yĕgĕtler, reḫetleneр,

arbada yatıp bara.

“E sin üzĕñ ķayda?” diseñ,

üzĕm de bit min anda,

Multfilm[13] ḳarap baramın

pĕrsonalnıy divanda.

Bik ardıḳ iç: kabinĕtta,

maşinada ĕşliybĕz,

Tavġa taba mengende de,

şul arbadan töşmiybĕz.

Barabız “gol!”, “gol!” ḳıçḳırıp,

sala-sala, tup ḳarap,

“Ekrĕn barasıñ, ḫayvan!” dip

çıbırḳını suḳḳalap.

“Mat”lı sügĕnĕp, elle alġa,

elle artḳa barabız.

Bĕz-ir-atlar, töyelĕşĕp,

matriyarḫatḳa barabız.

Ḳarap yatam: bĕr kinoda

at küzlerĕ dımlandı…

Biçaranı ḳızġanuvdan

küzlerĕmnen yeş tamdı.

2002

[13] Çizgifilm

Yola

Kiçten kilgen ķunaķ ķalıp ķuna, diler,
Borınġıdan bĕzde şundıy yola, diler.
Küñĕl töşken ķızını sınap ķarıym elĕ:
Yulda soñlap kiçĕn gĕne barıym elĕ.
At tuvardım, bar ḫeylene ĕşke ciktĕm.
Ciñ sızġanıp ķız yanına kĕrĕp kittĕm.
“E” digençĕ bik tiz gĕne alam ķoçıp…
Diygen idĕm… basķıçınnan töştĕm oçıp!
İşĕtĕp ķaldım: “Bĕzde şundıy yola — diydĕ, —
Meķaleñnĕñ meġnesĕ şul bula”, — diydĕ.
Şul können soñ ul yaķlarġa çıķmıym soñlap,
Ul ķız yata ķoçaġımda — indĕ çınlap.
Üzĕ tipken urınnı gĕl sıypap tora:
Ḫezĕr bĕzneñ ġailede şundıy yola.

2002

Bülĕşeler…

Devlet malın
Bülĕşeler:

Kürĕşeler,

Bĕlĕşeler,

Kilĕşeler,

Öleşeler,

Kölĕşeler,

Übĕşeler,

İrĕşeler,

Örĕşeler…

Ülĕşeler.

1997

Bĕrler Hem Mĕñner

“Üzĕm yeşegen Sankt-Peterburgta
bitlerĕne perence yapķan bĕrniçe tatar
ķızın kürdĕm”

İldar Eḫmetşa,
“Azatlıķ” radiyosı ḫeberçĕsĕ

Edep — az maz aziyaleşe, —
Şaķtıy — yĕvropalaşa:
İkĕ ķız — bitĕn yaba,
Mĕñlebĕ — artın aça.

2001

Aķça Kirek

Tuġanda da,

Tuñġanda da,

Uñġanda da aķça kirek!

Öylenseñ de,

Söylenseñ de

Öy alsañ da aķça kirek!

Zagsķa da,

Tanışķa da,

Bar ěşke de aķça kirek!

Bala bulsa? Aķça kirek!

Öyěn tulsa? Aķça kirek!

Ḫatın kuvsa? Aķça kirek!

Yılarġa da,

Kölerge de,

Ülerge de aķça kirek!

“Aķça yuķ!” dip söylenmiym de,

Yılamıym da, kölmiym de min.

İñ yaḫşısı: tuvmıym ġına,

Öylenmiym de, ülmiym de min!

1998

Ķoda Bělen Ķodaġıyġa

Bu dönyada yeşiy-yeşiy

Ķızıķ ḫeller bulġalıy:

Tuġanlaşıp utırabız,

Ķoda bělen ķodaġıy.

Běr-běrěbězně bělmiy iděk,

Balalar yaķınayttı.

Üzěběz taptıķ alarnı,

E alar bězně taptı.

Alar bolay da iken,

Alar alay da iken.

Üzěběz de bělmiy ķaldıķ

Běz ebiy, babay iken!

Eger bězně tapmasalar,

Yat bulıp yeşer iděk.

Ķoda, ķodağıyım, diyěp,

Kěmnerge deşer iděk?

Tuġan-tuvmaçalar bělen

Ġomer şep uza, diyler.

Yeşesěn ebiy, babaylar,

Ķodalar, ķodağıylar!

İndě onıķlar bězden soñ

Çirat kötěp toralar.

Alar da tapsınnar bik şep

Ķodağıylar, ķodalar!

2001

Zaman Yěgětě Ni Cırlıy?

Min iskěrgěn cırlar yaratmıymın,

Min zamança cırlar yeşeyěm:

“Běr almanı bişke bülmeyěm min,

Biş almanı üzěm aşayım!”

Zaman İrě Ni Cırlıy?

Saġınam, duslar, saġınam, duslar,

Saġınam, duslar, zastoynı,

Zastoy bělen bĕrge saġınam,

Yeşliy söygen abıstaynı.

İmeběz!

İy tabiyġat yumartlığı:

Aķçasız cırlıy ķoş ta.

Altını da, kömĕşĕ de,

Cimĕşĕ de… gĕl buşķa.

Cir-Ananıñ kükrek sötĕn

Ersĕz imĕp yatabız,

Bar baylığın talıybız da

Anabızını… satabız.

Zamandaş Portrĕtı

Ķulları — rul,

Ayaķ — tormoz,

Ķolaķlar — antennası.

Uyda — aḳça. İkĕ küzĕ —

Avtomobil farası.

Bĕr Yullıḳ Şıġıyr

Şĕdĕvr… yazası idĕ bĕr!

İkĕ Yullıḳ Şıġıyr

Ciñĕl ul yazuv bĕr yullıḳ şıġıyr

Yazası idĕ — mĕñ yıllıḳ şiġır!

Öç Yullıḳ

Bĕr yullıḳ yazsañ — aḳça birmiyler,

Mĕñ yıllıḳ yazsañ — voobçe kürmiyler,

Mĕñ yullıḳ yazsañ — basmıy tirgiyler.

Dürt Yullıḳ

Mĕñ yul da yazmıym,

Bĕr yul da yazmıym.

Bĕr de yazmavçılarġa

Ḫezĕr ostaz min!

2001

Küçĕş

Ĕşke çıġıp yögĕrgençĕ,

Solı botķası aşıym.

Üzgerĕşte yeşiy-yeşiy.

Şundıy netice yasıym:

Ḫezĕr tormıybız ĕşlerge

Gĕl-gĕl atlıġıp ķına:

Attan artıķ ĕşlemiybĕz, —

Barı at kĕbĕk kĕne.

Çıbırķı bĕlen kuvmaġaç,

Ĕşlerge de dert tuva,

Devletĕbĕz bĕzně ḫezĕr

Solı aşatıp ķuva.

Reḫmet indĕ ḫökümetke,

İrkĕnlep sulış aldıķ.

Kĕşĕge ük eylenmedĕk,

Ĕş atı bulıp ķaldıķ.

“Maymıl” dip minĕ şayartma,

Söyĕnĕp ozat, irkem,

Maymıldan kĕşĕge küçüv,

Ay-hay bik ozaḳ iken!
Ḫezĕrgĕ min eyte almıym:
Küçe-küçe nişlerbĕz…
Belki, temam Kĕşĕ bulġaç,
Attan artıḳ ĕşlerbĕz?...

1996

Başlı Redaktor Ḫikeyetĕ

Tecriybe zur,
Yaḳ-yaġıma ḳarap,
Ülçep eytem herbĕr süzĕmnĕ.
Kult çorında başsız ḳala yazdım,
Ḫarap ite yazdım üzĕmnĕ.
Baş meḳale üzĕm yaza idĕm
Süzler alıp “dahiy ata” dan.
Her irteně ḳurḳıp Kükke ḳarıym:
“Saḳla, diyĕp politḫatadan!”
Elle indĕ ḳabul itmedĕ,
Tik bĕr ḫerĕf arḳasında başım
Çaḳ-çaḳ ḳına Sĕbĕr kitmedĕ.
“R” ḫerĕfĕ töşĕp ḳalġan iken

“Stalingrad” diygen bĕr süzde.

Poçta naçalnıġı şaltıratḳaç,

Ḳaldım tĕlzĕz, süzsĕz, önsĕz de…

Poĕzd tizlĕgĕnde çıġıp çaptım,

Yuḳ maşinam miněm, yuḳ atım.

“Ḳotḳar!” diyĕp barıp avdım aña,

“R” avazın şulçaḳ yuġalttım.

“Şuşı baş meḳale arḳasında

Baş rĕdaktor başsız ḳala bit!

“Ḳotḳı taratḳan!” dip, miněm bĕlen

Bĕrge siněñ baş ta bara bit”

Ul da, min de, alıp kiterler dip,

Öyĕbĕzge ḳayta almıybız.

Ḳaltırıybız, indĕ ikĕbĕz de

“R” ḫerĕfĕn eyte almıybız.

Ḫerĕf yuġaltsaḳ ta, möġayĕn, bĕz

İkĕbĕzně isen ḳaldırdıḳ.

Baş kiterlĕk pollitḫatabıznı

Töně buyı miçte yandırdıḳ.

Alfavitniñ başḳa ḫerĕflerĕ

Hemmesĕ de — miněm duslarım.

E bĕ ḫerĕf — ḳotsız “R” ḫerĕfĕ —

İñ söykĕmsĕz yavız doşmanım!

“R” ḫerĕfĕ kĕrgen küp süzlernĕ

Bik te kile sızıp atasım:

Rĕvolyutsiya, rĕvolvĕr, rĕkrut…

Cittĕ… yuḳ… yuḳ, kilmiy eytesĕm!

Elle indĕ Lĕnin ḳurḳıp ḳalıp,

“R” ḫerĕfĕn eyte almaġan,

Elle indĕ “ĕvolyutsiya” süzĕn

“Rĕvolyutsiya” diyĕp añlaġan?

Kult çorınıñ çaḳ-çaḳ isen ḳalġan

Möḫerrirĕ diyĕp atalam.

ElE haman ḳurḳıp Kükke Karıym:

Saḳla, diyĕp, politḫatadan!...

2002

Ġaliy Bĕlen Sarıḳ

Ġaliy babay terezeden

Boyıġıp ḳarap tora.

Bik ḫörmetlĕ aḳsaḳalġa

Şunsı da yarap tora.

Yanına Sarıķ kilgen de:

“Yaramıy alay!” — digen, —

Sin gĕl Keceně sıylıysıñ,

Miña bir davay!” — digen.

“Bik-bik sıylar idĕm de şul —

Üzĕmněñ ḫellerĕm — ḫel,

Ķart könĕmde yalġız ķaldım,

Yuvata barı Ecel.

Dörĕs, anısı, yaķın küre

Avıruv da, ķaza da…

Aşatırġa pĕçen bĕtkeç,

Kilmiy ḫezĕr Kece de.

Sin: “me-e-e” — digeç, bik söyĕnĕp

Torġan bulam min kötĕp…

Tıñlamıy da kitĕp bardıñ

Ķoyrıġıñnı sĕlkĕtĕp….”

1995

Ķırġıy Bazar Ķoçaġında

Bazarlarda satķan bulıp, buşķa yöriym,

Kişĕr sattım. Bulmas, aḫrı, başķa kĕrĕm.

Yenesĕ de min — maltabar, aḳça köriym…

Pıçaḳ nige? Kişĕr yuḳ iç. Çığıp çaptım.

Ütmeslengen pıçağımnı totıp-sattım,

Ḳırġıy bazarnıñ anasın sugĕp attım.

Nĕrvılarım tınıçlandı şul çağında:

Yuḳ satarġa kişĕrĕm de, pıçağım da,

Kino ḳarıym “Ḳırġıy Roza” ḳoçağında….

1995

Bĕr Cır Yazası Kile!

Küñĕllerně tĕtretĕrlĕk,

“Gĕniyalno!” dip eytĕrlĕk —

Bĕr cır yazası kile!

Ḳırġıy bürĕler ularlıḳ,

Taş beġır yatıp yılarlıḳ

Bĕr cır yazası kile!

Döşman könleşĕp ülerlĕk,

Dönya alḳışḳa kümerlĕk —

Bĕr cır yazası kile!

Şaḳḳatırlıḳ, iskiterlĕk,

Aynıḳlarnı isĕrtĕrlĕk —

Bĕr cır yazası kile!

Bar şağıyrler baş iyerlĕk,

İñ çiber ķızlar söyerlĕk —

Bĕr cır yazası kile!

…Ul cırnı min yazar iděm

Bĕr de köçenmiy-nitmiy…

Ķalem de bar, ķeġaz de bar, —

İӈ-ӈ… talant ķına citmiy…

1995

Min Prĕzidĕnt Bulsam…

Şeӈsiy menfeġatnĕ ķayġırtmamın,

Sĕzněñ ӈaķta ġına uylarmın,

Priyomġa kilgen her kĕşĕnĕ

Sarayıma çaķırıp sıylarmın.

Fatir-öysĕz bĕrkĕm torıp ķalmas,

Her moӈtacġa ordĕr birĕrmĕn.

Egerĕnki ordĕn citmiy ķalsa,

Üpkelese, ordĕn birĕrmĕn,

Alla birse, yözlep meçĕt töziym,

Her meçĕtke altın Ay ķuyam,

Her yĕgĕtke çiber ķız yereşem,

Herbĕr ķızġa tabam yeş kiyev,

Tavıķ-çĕbĕş bazar-kibĕt tulır,

Bĕrevĕ de yatmas kĕtekte

Ḫeměr kirek bulsa — ülgençĕ ĕç!

Bĕr şĕşesĕ — barı bĕr teñke!

Canıñ ni tĕlese — şular bulır

Aşḫanede, kibĕt, ḫozmagta.[14]

Ķuray tartıp, tal töbĕnde yatar,

Herbĕr adem yeşer ocmaḫta.

Putyovkalar — buşlay, al ikĕnĕ —

Kuzĕñ töşse — yeş bĕr ḫanımġa.

Bik tĕleseñ — proşu aşḫanege,

Pojalıstı, feḫĕşḫanege…

Eger minĕ, minĕ saylasaġız,

Kĕm ikennĕ miněm kürĕrsĕz,

Siměz ķalca, ķara iķra aşap,

Gĕl kikĕrĕp kĕne yörĕrsĕz.

Ķorsaķlar tuķ, ķayġı-ḫesretler — yuķ…

Minĕ gĕne maķtap sayrarsız,

[14] Ev malzemesi satan dükkan(her şey)

Bělěp toram, prězidĕnt itĕp

Sĕz, elbette, minĕ saylarsız!

1994

Ḫatınıñ Bulsa Dĕputat

Yuḳ, saylatmıym min Şuramnı,

Agitatsiya başlıym.

Min, meselen, ḫatınımnıñ

İsĕmĕn sızıp taşlıym.

“Ḳayçan ḳaytır miken?” — diyĕp,

Gĕl kötĕp yatıymmını.

Tik tĕlĕvizordan kürĕrsĕñ

Öyde uz ḫatınıññı.

…Ḳarşı tavış birüvĕmnĕ

Şura üzĕ sizmegen.

Minnen başḳa familiyesĕn

Berevĕ de sızmaġan.

Könleşem: nik ḫalık anı

Yarata da, söye de?

Ḫezĕr Devlet Şurasına

Min — oppozitsiyede…

1995

Bĕr Ḳız Avızınnan

Kürdĕm bĕr şefḳet tutaşın,
Ḳaraşı — ukol kĕbĕk.
Mĕtall da şulay uḳ ḳatı
Bulmastır ul ḳul kĕbĕk.

Kürdĕm bĕr şefḳet yĕgĕtĕn —
Tĕrĕldĕm ḳaraşınnan,
İkĕ ḳoyaş ḳarap tora
Kĕrfĕkler arasınnan.

Şul şefḳetsĕz tutaş kĕrĕp,
Nik ḳaġıla bĕlekke?
Bĕrsĕ — aġuv, bĕrsĕ — daruv:
İkĕsĕ de — yörekke!

1995

Berevnĕñ İzgĕ Ayı

“İzgĕ Ramazan ayında

Şaytannar beyde tora”…

Nefĕs, üzĕn tıyalmıyça,

Törlĕ niyetler ķora.

Hiç gönaḫsız uzam, diydĕm,

Ġomĕrĕmnĕñ bu ayın.

Ferĕşteměn dip uylavım

Yalġıştır ul, möġayĕn.

Kĕrĕr iděm gönaḫlarnıñ

Bik te ḫeterleřne,

Ferĕşteler yazmasalar

Ġamel defterleřne.

Üzĕñne aķlıy almassıñ

“Ucımġa kĕrgen” öçĕn,

“Ķotırttı” diseñ, eytĕrler:

“Şaytan zdĕs ni pri çyom”

Tamaķ gĕl ķıtķıldap tora

Ḫeram rızıķ yotarġa…

Dimek, kirek üzĕmnĕ de

Nıķlap beyde totarġa!...

1995

İy Söykĕmlĕ Şefķet Tutaşım

Çeçleréñe kile ķağılasım,
Ķullarıññı kile totasım,
Bötĕn tire-yünnĕ balķıtasıñ,
İy söykĕmlĕ şefķet tutaşım.
Ķayçaķ daruv itĕp, uymaķlarġa
Salıp kile sinĕ yotasım,
Ķomsızlığım öçĕn kiçĕr minĕ,
İy söykĕmlĕ şefķet tutaşım!
Ķayçaķ ekiyettegĕ mulla kĕbĕk, —
Kert uyınında kile otasım,
Ḫıyalda da sinĕ totasım yuķ,
İy söykĕmlĕ şefķet tutaşım.
Yeş çağımda cırlap ḫorda yördĕm.
“Hur ķızların yuķtır ontasım”,
Digen idĕm, mĕne onıttırdıñ,
İy söykĕmlĕ şefķet tutaşım!
Ḫur ķızlarıñ bĕlen ķızıķtırıp,
Ocmaḫ, minĕ yuķķa kötesĕñ…
Güzellĕkně taşlap kitesĕm yuķ,
İy söykĕmlĕ şefķet tutaşım!

Neni Gĕne Bĕr Yavızlıḳ

Ġomĕr buyı minĕ döşman kürgen
Ademnerge yuḳ bit üçĕm de…
Tik şulay da bik te neni gĕne
Bĕr yavızlıḳ yöriy ĕçĕmde.
Şul yavızını ḳaya ġına iltĕp
Olaḳtırıyım? Ayaḳ tartıla:
Yemsĕz ḳarap uzġan kapḳorsaḳnıñ
Tibiym miken elle artına?
Üz-üzĕme urın taba almıym,
Ḳul ḳıçıta, arta köçlerĕm,
Kürmiy ütken tanış bĕr serḫuşnĕñ
Ḳoyıym miken elle tĕşlerĕn?
Bik te neni gĕne usallıḳnı
Mömkinlĕk yuḳ ḫezĕr tıyarġa…
Tın uramnan kitĕp barġan çaḳta
Çumıp şundıy tatlı ḫıyalġa…
İkĕ-öç malay yögĕrĕp kilděler de
Şartlatıp bĕr artḳa tiptĕler.

Avızımda ķalġan ikĕ-öç tĕşnĕ

Taş uramġa koyıp kittĕler.

Iştansız hem tĕşsĕz ķaytıp kittĕm,

Sügĕndĕm de öç-dürt avızlıķ.

Kostyum kiyĕp, sigarĕtın ķabıp,

Neķ miněmçe uylap, ḫıyallanıp,

Ozatıp ķaldı “neni” yavızlıķ…

1992

Ĕşķuvarlar Hem Cilķuvarlar

Keliy dustım çögĕndĕrge

İrten ük ĕşke ķuvar.

Semiy dustım çögĕndĕrden

Kön-tön köměşke ķuvar.

Veliy dustım-köměşkeně

Ķabıp alsa — tĕş ķuyar.

Ul bit üzĕ meġlüm tabiyb—

Tĕşsĕzlerge tĕş kuyar

Haşim dustım da ĕşlĕklĕ:

Çitlĕkke dip ķoş ķuvar.

Minnen başķalar hemmesĕ

Alıp satar, ěşķuvar.

Seẖi dustım — seyesetçě:

İl artınnan il ķuvar.

Üzěn de ěşten ķudılar,

Seẖi ẖezěr — cilķuvar.

Tik min gěne bulalmadım

Maltabar ye ěşkuvar.

H̱atın irten ķumıy ķaldı,

Ķumıy ķalmas — kiç ķuvar…

1996

Rifma Öçěn Yazılġan Şiġır

Min citměş yılġa

Běr gěne tuvam.

Küñělem něçke,

Bulsam da yuvan.

Avılda tuvam,

Şeherge şuvam,

Yılıysı kilěp,

Küzěmně uvam.

Küz yeşěm belen

Bitĕmnĕ yuvam….

Küñĕlĕm nĕçke,

Bulsam da yuvan.

Timĕrayaḳta,

Çañġıda şuvam,

Tottırır, Belki,

Dönyana ḳuvam.

Tottırır siña…

Tottım dip yuvan.

Ḫislerĕm — taşḳın,

Yırıldı buvam.

Aḳıllı süzler

Söyliym de tuyam.

Rifma ḳolına

Eyleněp ḳuyam.

Rifma artınnan

Ḳuvam da ḳuvam,

Bik salmaḳ ḳına

Dönyadan şuvam.

Ḳaděrĕmnĕ bĕlĕp

Ḳal, canım, ḳuvan:

Min citměş yılġa

Běr gěne tuvam.

1994

Vasıyetler Eytěp Tormıym…

Vasıyetler eytěp tormıym…

Sězden de şunı kötem.

Ozaķlamıy kürěşěrběz,

Yaña Bistege kitem.

Ķızlar, miněn bělen biyěp,

Nazlap-söyěp ķalıġız,

Ezrek küñělě bulsın, dip,

Tenge tiyěp alıġız.

Döşmannarım, isen çaķta

Ḫurlap-taptap ķalıġız,

Těnķıytçěler, cırlarımnı

Zurlap, maķtap ķalıġız.

Ķaraķlarım, baylıġımnı,

Bulsa, talap ķalıġız.

Yalaġaylar, ķoyrıķ bolġap,

Ķulnı yalap ķalıġız.

Şĕşedeşler, miněm bĕlen
Eçĕp- salıp ķalıġız,
Aķçam bulsa, burıçlarnı
Sanap alıp ķalıġız.
Duslarım, beẖil bulıġız,
Ķullar ķısıp ķalıġız,
Miněm kĕbĕk ükĕnmegĕz:
Ķızlar ķoçıp ķalıġız.
Köndeşlerĕm, ġaybet söylep,
Yolķıp-çuķıp ķalıġız,
Ķotıldıķ bu ademnen, dip
Doġa uķıp ķalıġız,
Yuķ…
Min ülerge uylamıym da,
Ul uy tĕlĕmde gĕne.
Barası cir yıraķ tügĕl,
Ene… tĕgĕnde gĕne.
Yöregĕm seġat şikĕllĕ
“Kĕlt” te “kĕlt” itĕp tora.
Yaña Bistede, atlıġıp,
Nĕçkebil kötĕp tora!

1996

Yeşlĕgĕm Miněm — Citměş

Yeşlĕgĕm miněm bĕr tügĕl,
Yeşlĕgĕm miněm — citměş.
Ķartlıķķa selam birmiyçe,
Siksenge taba kitměş.
Miña haman kilmiy, diyĕp,
Ķartlığım köte torsın.
Üzĕ kile kürmesĕn, dip,
Yeşlĕgĕm kirte ķorsın.
Yoķlap yatķan ķartlığımnı
Tibĕp uyatmıy bulmas.
Ecel bĕlen şayarmıylar
İkennĕ küpten bĕlem.
Min şayarmıym, Ecel üzĕ
Uynıy bit miněm bĕlen.
Yeşlĕgĕm miněm — bĕr tügĕl,
Yeşlĕgĕm miněm — citměş.
Ķartayıp yatķan Ecelněñ
Ḫelĕn bĕlĕrge kitměş…

2002

Yazılmağan Poĕma

Daḫav konslagĕrĕnda faşistlar tarafınnan Krĕmatoriyda yandırılğan tatar şağıyrĕ polkovnik Ḫeyrĕtdin Möceyněñ yazılmıy ḳalgan poĕması

“Yaḳtılıḳnı kübrek kürĕp ḳalıym,

Bayımaçı, Ḳoyaş, bayıma.

Bu minutum miněm — yazılmağan,

Emma yazılaçaḳ poĕma.

Küñĕlĕmde yörgen poĕmamnıñ

Prologın eytĕp ḳaldıram.

Sin devam it anı, şağıyr ipteş,

Faşist minĕ utta yandıra.

Bu süzlerně ḳalem bĕlen tügĕl,

Aḳḳan ḳanım bĕlen yazamın.

Tıñla, İdĕl, İlĕm, Ḳazanım...”

Gĕrmaniya.

Daḫav.

Kontslagĕr.

Minĕ

Buysınmaġan öçĕn attılar.

Bĕr minuttan, mĕne bĕr minuttan

Krĕmatoriyġa ozatırlar.

Min, ilĕmnĕñ ölken ofitsĕrı,

Yanġan utķa kĕrüv aldınnan

Şiġır söyliym.

Yazmasın, dip, miném ķullarımnı

İmgettĕler, ķayırıp aldılar.

Küzlerĕm — ķan.

Tĕlĕm — tĕlgelengen.

Kükregĕme yoldız uyılġan.

Tik bĕr minut,

Tik bĕr minut ķına vaķıtım ķalġan.

Ġomĕrĕm uza miném uyımnan.

“Biyĕk-biyĕk tavnıñ başlarına

Mĕneşĕler bĕzneñ bar elĕ, — dip, —

Dörlep-dörlep yanġan ut ĕçĕne

Kĕreşĕler bĕzneñ bar elĕ”, — dip

Cırlap uzġan idĕm uramnan, —

Küñělěm sizgen iken, Tuġannar!
Ene alar minĕ köl iterge,
Krĕmatoriy yasap ķuyġannar.
Avılımda yeşlĕk cırın cırlap,
Başlanġandır köreş tañnarım,
Min utlarġa taba ġorur kittĕm,
Min utlarġa turı ķaradım
İşĕt, İdĕl, İlĕm, Ķazanım:
Bu süzlerně köreş utlarında
Yanġan ķanım bĕlen yazamın.

Ḫetĕrliym:
Ķara ķuçķıl ozın çeçlerĕmně
Sıypap ķalġan idĕñ, ķadĕrlĕm.
Ḫetĕrliym…
Ķaderlĕm,
Ap-aķ çeçlĕ kĕşĕ ḫezĕr min.
Bĕrdenbĕrĕm,
Yomşaķ kükregĕññěñ
Ķaynarlığı haman ķoçaķta.
İste:

Şulay yeş çaḳta,
Ḳarurmanġa kĕrĕp ut ḳabızdıḳ,
Süzsĕz ḳarap tordıḳ uçaḳḳa.
Ul tönnĕ bĕz şunda adaşıp yörgen
Bĕr yulçınıñ yulın yaḳtırttıḳ.
Ul tönnĕ bĕz Cirde kĕşĕler öçĕn
Yanıp yeşerge dip ant ittĕk.

Alda krĕmatoriy yalḳınlana.
İlĕme hem
Siña birgen antım sınala.
Ḳuy başıñnı ḳaynar kükregĕme…
Tik ḫıyalda ġına bulsa da
Ḳuyıp ḳal;
Gevdem miněm kölge eylengençĕ,
Sinĕ özĕlĕp söygen yöregĕmnĕñ
Niçĕk tibüvlerĕn toyıp ḳal.
Toyıp ḳal…
Ḳoyaş bayıy, miněm yöregĕmnen
Ḳannar tama, tammas küz yeşĕm.
Min utlarġa kĕrĕm, Gĕrmaniya,

Çıḳsın öçĕn sinĕñ ḳoyaşıñ.

Yanam şuña:

Miněm onıḳlarım

Suġış dehşetlerĕn onıtsın.

Aḳḳan ḳanım,

yanġan teněm, Gĕrmaniya,

Salḳın tufraġıñnı cılıtsın!

Yaña Gĕrmaniya ḳalḳıp çıġar

Bĕzněñ köllerden.

Ulım ĕzlep kilse, bukĕt beyle, Gĕrmaniya,

Bĕzněñ köldĕ üsken göllerden.

Kileçek…

Ul şundıy matur bulır:

Suġışlar da bulmas, döşman da…

Sĕz minĕ de şunda iske alırsız,

Belki, miña yöz yeş tulġanda,

Duslar bĕrge cıyılıp utırġanda,

Uçaḳ yaḳḳan çaḳta urmanda…

Ulım,

Ĕzleme sin miněm ḳabĕrĕmnĕ,

Etkeñ ķala cirde köl bulıp;

Köl buluvıñ měñ mertebe artıķ,

Yeşegençě cirde ķol bulıp.

Tabalmassız barıběr ķaběrěmně,

Ězlep kilsegěz de ězlerěmnen,

Ězlegěz sěz mině ullarımnıñ

Tormış dertě yanġan küzlerěnnen…

Ķart anam,

Mině tuvdırġanġa

Ükěnmiysěñ…

Eyěmě?

Eyt, anam…

Ķart anam,

Tönle

yomşaķ tüşegěñde

Eybet töşler kürěp yat, anam.

Zinhar öçěn…

Dörlep ut yanġanda,

Mině uylaġanda,

Ķışķı kiçte miçke ķarama.

Miçler süner,

Öy ķarañġı ķalır,

Lampoçķalar yandır, ķart anam.

Sinĕñ küñĕlĕñe min barı tik

Yaķtı bulıp ķına ķaytalam.

İlnĕ süyĕp tipken yöregĕmnĕ

Krĕmatoriyġa alıp baralar.

Yazılası bĕr poĕmam ķaldı…

Tĕrĕlt, şaġıyr, minĕ yañadan.

Aldımda — ut.

Taġın ikĕ sĕkund.

Kükregĕmde ķalġan köç bĕlen:

“Yazıp bĕtĕrelmegen poĕmamnıñ

Devamı bar!” — diyĕp ķıçķıram.

Yanarbız bĕz yaķtı mayaķ bulıp,

Mĕñner tormışına yem birĕp,

Min — meñgĕlĕk,

Meñgĕlĕk ut…

E meñgĕlĕk utķa — sünüv yuķ!

Tanış Moñnar

Garmun Moñı Yörde Uram Buylap...

Her cir tınġan.

E sin yalġız ġına

Ozın çeçleréññně tarıysıñ,

Yěfek tasma bělen üre-üre,

Zur közgěge söyěněp ķarıysıñ.

Ay-hay, buyıñ bigrek sıluv iken!..

Sin üzěñ de

“Uf!” dip ķuydıñ, —

Aḫrı, tüzmeděñ...

...Nik, maturım, bigrek moñayġannar

Tön ķarası kěběk küzleréñ?

Şefeķ sıman alsu külmegěññě

Salasıñ da taġın kiyeseñ.

Rězidekey matur, ni ķayġıñ bar,

Nige başıñ tüben iyesěñ?

Östeléñde yatķan kitaplarnı,

Defterlerně uķıp ardıñmı?

Elle indĕ, kilĕr könnerĕññĕ

Uylıy-uylıy, süzsĕz ķaldıñmı?

Rĕzidekey matur,

Yeşĕrmiyçĕ,

Öy yanıñnan cırlap kĕm üter?

Yuķ, yuķ, eytme...

Sündĕr utlarıññı,

Yom küzĕññĕ,

İndĕ tön üter.

Zöhre yoldız, sin de anı saķlap,

Ozın tönner buyı yanmassıñ.

Yuķ, yoķlama,

Küzlerĕññĕ yoma almassıñ.

Aç terezeñ,

Küter perdelerĕñ, Rĕzide,

Ay yanında yanġan Zöhre yoldız

Nurlar sipsĕn uyçan yözĕñe.

Aç terezeñ, küter perdelerĕñ,

Zöhre üzĕ sinnen nur alsın,

Nur alsın da,

Balķıp süner öçĕn,

Tañġa ḳarşı kitĕp yuġalsın.

Eyt, maturım, nige uyçan,

Nige moñlı bolay küzleréñ?..

Ḳara küzleréññě ayġa tĕkep,

Kĕmně ězleděñ?

...Tuḳta,

Kinet...

Siréň yafraḳları Rězideneñ

İñnerĕne kilĕp sarıldı.

Zeñger kükte, ayġa yuldaş bulıp,

Taġın yaña yoldız ḳabındı.

Ḳara tolımnarı, dulḳın bulıp,

Kükregĕne kilĕp uraldı.

(Ey şularnı...)

Yeşĕrĕnĕp kĕrgen tön cillerĕ

Yabıp ḳuydı defter bitleréň.

Rězidekey,

Şulmı indĕ sineñ kötkeneñ?

Çĕlter perdelerně cilfĕrdetĕp,

Talġın tön cillerĕ tın ġına

Alıp kĕrdĕ anıñ yöregĕne

Talyan moñı bělen cır ġına:

“Yomşaḳ ciller bulıp iserměn de

Terezeñně kilep ḳaġarmın,

Min ḳaġarmın, sin ḳaçarsıñ —

Yöregěme utlar yaġarmın.

Gölçeçekler bulıp üserměn de

Terezeñe ürělěp ḳararmın,

Min ḳararmın, sin ḳaçarsıñ —

Söyüv yalḳınında yanarmın.

Yoldız bulıp kükke měnerměn de

Öy turıñda balḳıp yanarmın,

Min yanarmın, sin ḳaçarsıñ —

Töšěñ itěp kěmge baġarmın”.

Elle niçěk şunda,

Bu iḫlas cır

Bik tanış ta kěběk, tügěl de,

Elle niçěk şunda,

Bu sěrlě cır

Dert kuzġata yarsuv küñělde.

Rězidekey matur,

Yalındırma,

Garmunçını yalġız ķaldırma,

Ye utlar sip,

Ye sular sip yĕgĕt yöregĕne,—

Yandırma!

Seġat suķtı indĕ unbĕrnĕ,

Rĕzidekey, ķavşap, aşıġa-aşıġa,

Lampoçkanı borıp sündĕrdĕ:

Çıġarġamı, yuķmı?

Ey, yöregĕm, şaşma, tüz indĕ!

Utlar sündĕ...

(Utlar süner.

Sünermĕ soñ söyüv utları?!)

Garmun tındı.

Soñġı akkord birĕp,

Cilķapķaġa kilĕp tuķtadı.

...Tön buldımı,—

Yeş bĕr yĕgĕt üte,

Aynıñ nurlarına kümĕlĕp,

Tön buldımı,—

Şuşı öy yanında

Garmun moñı ķala tügĕlĕp.

Moñlan, eyde,

Lekin ükěněçke

Tügělmiymě iken moñnarıñ?

Uylıysıñmı, yěgět, sizeseñmě

Ķızınıñ küñělěnde ni barın?

Ķız baķçaġa töştě terezeden.

Yarıy elě kěşě kürmedě.

Cil,

Sin běrazġa ġına şayarmıy tor,

Uynatmıy tor anıñ külmegěñ.

Bu maturġa tübençělěk bělen

Baş iyděler nazlı sirěnner.

Ķıyar-ķıymas ķına, özělěp-özělěp,

Ķıymıldadı şulçaķ irěnner:

— Zöfer...

— Savmı, Rězide?

Açuvlansañ, eyde, açuvlan,

Tüzelmiyçe kilděm saġınuvıma

Ěş kiyěmě bělen basuvdan.

— Kilme, diyděm, başka miněm yanġa,

Uzma, diyděm, bězněñ uramnan,

Sin uynasañ suzıp garmunıñnı —

Moñlı küñël bëlen uyanam.

Ěşten ķaytķan çaķta, bar avılnı

Uyġa salıp cırlap uzasıñ,

Yörek tınıçlıġın bozasıñ.

— Sinëñ öçën uynıym garmunımnı,

Açuvlanma miña, Rëzide...

Saķlap yörgen barlıķ uylarımnı

Eytëp ķalıym...

Köç tabalmıym bügën üzëmde.

Mëne tizden sızılıp tañ da atar,

İrte tañ bëlen

Sin kitersëñ...

(Nindiy avır bulır ayırıluv

Canıñ söygen asıl yar bëlen!)

Bëlem,

Kitersëñ de minë onıtırsıñ...

Lekin

Sin kitkençë

Eytëp ķalıym...

— Eytme, Zöfer...

Süzĕn eytelmiyçe tuḳtap ḳaldı,

Ul oyaldı, aḫrı, deşmede.

Sütĕlmeseler de, ürgen buldı

Yĕfek kĕbĕk yomşaḳ çeçlerĕn.

Niçĕk kĕne itĕp yuvatsın da,

Niler gĕne eytsĕn ul aña.

Yöregĕnde tuvġan ḳarşılıḳnı

Añlatuvı avır şul aña.

Kĕrfĕgĕnnen anıñ nurlar tama,

Yeşĕrĕn saġış tuva küñĕlĕnde,

Şuşı yĕgĕt bĕlen ayırılışuv

Yamansuv da kĕbĕk, tügĕl de...

Nik, içmasam, üzeklerně özĕp,

Ḳullarında garmun buldı iken,

Gölçeçekke ḳunġan kübelektey

Meḫebbetĕ kilĕp ḳundı iken?

Rĕzideně köte institut,

Teatrlar, asfalt uramnar,

Şeher parkları, yaña duslar,

Şaşḳın uylar, tatlı ḫıyallar!

E ul ḳala tuzan, may ĕçĕnde,

Añlamıyça artta ķalasın,

Měne şunıñ,

Měne şunıñ bělen

Köçeyte şul yörek yarasın.

İḫ sin, yěgět,

Un yıl bělěměññě

Nige indě cilge taşladıñ,

Kilěr könneréññě uylamıyça,

Traktorda ěşliy başladıñ?..

Sirěn yafraķları soñ mertebě

Überge dip ķızġa ürěldě...

Küñěléñ tulıp yılap ciberěrséñ,

Rězidekey, tizrek kěr indě!

— Eytme, Zöfer,

Onıt ķına mině, uylama,

Cırlarıññı miña bağışlama,

Miněm öçěn garmun uynama.

Min onıtmam, Zöfer, siněñ bělen

Běrge bulġan, uzġan könnerně...

Küñěléñe avır alma, zinhar,

Sin tap indě üzéñe tiññerně...

— Kilděm,

Sin kitkençě barlık ḫislerěmně

Eytěp ḳalırġa dip kilděm min.

Söyděm,

Yeşlěgěmde iñ běrěnçě tapḳır

Şundıy köçlě itěp söyděm min.

Söyüv köçě bělen traktorım

Alġa ırġıy, motor děrěldiy...

Yuḳ, yöregěm miněm şulay dulıy:

“Rězidekey, söyem sině”, — diy.

Min bit

Cirne söyüv,

Sině söyüv bělen köçlěměn,

Şul köç bělen barlıḳ kirtelerně, —

Tav-taşlarnı ciměrěr töslěměn.

E sin mině şuşı beḫětěmnen

Ayırırġa, aḫrı, těliysěñ.

Sin bolarnı eyttěñ yalġış ḳına...

Rězidekey,

Ye, köl elě?

Yuḳ şul, kölmiysěñ.

— Küñĕlĕm toya,

Küñĕlĕm uylıy, Zöfer, törlĕsĕn...

Eyĕ, siña bik te avır bulır

Minĕ iske alġan çaḳlarda...

Lekin nişliym?

Ḫezĕr bĕzneñ yullar

Ayerıla (ayırıla) törlĕ yaḳlarġa.

Ye, ḫuş, Zöfer,

Ene küreseñmĕ,

Tañ da ata indĕ, yaḳtıra.

— Rĕzide...

Tuḳta,

Kitme,

Torıyḳ indĕ tağın çaḳ ḳına...

— Açuvlanma, Zöfer,

Tormışında herkĕm

Üz beḫĕtĕn tĕliy tabarġa.

Miña bulġan tevgĕ meḫebbetĕñ

Kükregĕñde yanar-yanar da

Tĕtrep süner...

Tormışıñda

Oçratırsıñ yaña tanışlar.

Garmun sızdırırsıñ bĕr çiberněñ

Sĕrlĕ küzleréne baġışlap.

Sav bul, Zöfer...

— Rĕzidekey, añla,

Bu söyüvĕm

Meñgĕ sünmes öçĕn ḳabınġan,

Sineñ isĕméñ gĕne yöregĕme

Utlı ḫerĕf bĕlen yazılġan.

— Zöfer, cittĕ...

Soñġı ütĕnĕçĕm:

Minem yannan

Cırlamıyça ġına üt indĕ.

Ḫuş, aḳıllım,

yarıy... kit indĕ!

Rĕzidekey, ḳuvma şatlıġıñnı,

Annan başḳa niçĕk tüzersĕñ?

Gölbaḳçañnan çeçek özersĕñ de

Bukĕt tĕzerseñ,

Yalġız ḳaluvıñnı sizersĕñ...

Sirĕnnergĕ ḳarap, yamansuvlap,

Garmun tavışın ĕzlep yörĕrsĕñ,

Emma tabalmassıñ,

Yöregĕñe

Ni dip kĕne cavap birĕrsĕñ?

Anı kötken göller, milevşeler

Sibĕlĕrler ciller iskende,

Rĕzidekey matur, nişledeñ sin,

Üknĕrsĕñ iseñe töşkende.

...Baḳça urtasında bĕr ḳız tora,

Mañġay çeçĕn

Cilfĕrdetĕp ciller tarıylar.

Baḳça urtasında torġan ḳızınıñ

Kĕrfĕklerĕ tüben ḳarıylar.

Ul tartıldı yĕgĕt kitken yaḳḳa...

Nişlegeněn bĕlmiy üzĕ de.

— Zöfer!..

Bĕrkĕm de yuḳ... Ciller gĕne ise...

İḫ, Rĕzide!..

Şuşı tañda yalġız garmun yördĕ,

Avıl uramnarın uratıp,

Ġomĕrlĕkke özĕlĕp söygen yarın,

Yeşlĕk meḫebbetĕñ yuġaltıp.

Garmun moñı yördĕ ozaḳ-ozaḳ,

Aġıp kĕrdĕ tıp-tın öylerge:

“Uynıym elĕ garmunımnı

Üzĕm bĕlgen köylerge,

Rĕzidekey, özĕle üzekkey,

Bĕlmiym kĕmge söylerge”.

Elle niçĕk şunda, bu yalġız cır

Bik yaḳın da kĕbĕk, yıraḳ ta,

Elle niçek şunda, bu yarsuv cır

Üksĕp tuva kĕbĕk yörekte.

İnstitutḳa ber kız kildĕ

Avgust irtesĕnde

İnstitutḳa

Bĕr ḳız kildĕ.

Sumka — ḳulında.

Ak külmekten.

Güye bĕr kübelek,

Oçıp kilĕp zeñger bolınnan,

Ḳarap tora:

Ḳunıp bulır miken,

Ay-hay biyĕk, diyĕp, bu çeçek.

Yuḳ,

Bu — çeçek tügĕl,

Bu — ḳuvanıç,

şatlıḳ,

yeşlĕk,

beḫĕt, kileçek!

Ul studĕnt bulır,

Eniysĕne

Söyĕne-söyĕne yazar ḫatların:

“Enkey begrĕm,

Min beḫĕtlĕ bügĕn —

İnstitutḳa taba atladım”.

Tik nigedĕr,

Ḳayçaḳ şundıy moñsu bulıp kite...

Nerse citmiy aña,

Ni citmiy?

“Kölĕmsĕrep ḳaravlarıñ

Küz allarımnan kitmiy”.

Ķara çeçlĕ, ķısķa buylı yĕgĕt

Kölĕmsĕrep basıp tora da

Elle ķaya kitĕp yuġala.

Yuġala...

Üzĕ Rĕzideneñ yöregĕne

Tatlı saġış bulıp urala.

Tik şul çaķnı traķtor güliy başlıy.

Tuzan çıġa.

Ul yĕgĕtnĕñ

Aķ tĕşlerĕ gĕne küreне.

Bĕr minutķa ġına Rĕzideneñ

Ķaynar ḫisĕ taġın süreле.

Kĕm ġayĕplĕ?

Bĕlmiym.

Nige? Nige?

Haman bĕrge barıp bulmadı.

Ayırıldıķ. İndĕ törlĕ yaķķa

Alıp kittĕ tormış yulları.

...Rĕzidebĕz mĕne imtiḫanda.

Ķavşıy-ķavşıy ala bilĕtin.

Bilĕt, bilĕt,

Bik uķ avır bulma —

Yaķınayt sin beҕĕt minutıñ.

Ul bit bügĕn soñġı imtiҕanın

Birĕp çıġar.

Şundıy arılġan.

Yörek çeçeklerněñ ҕuş islerĕn,

Avgust baķçaların saġınġan.

Kölergemĕ ҕezĕr,

Yılarġamı?

Nige küñĕl şulay aşķına?

Yoķlamaġan tönner, zur ҕıyallar

Ҕel itĕlĕr tizden barsı da.

Kil sin, behĕt,

Kil sin,

Ozaķlama,

Yörek köte sinĕ, çaķıra.

Kil sin, beҕĕt,

Börĕlengen yeşlĕk,

Tuvar kileçegĕm ҕaķına!

Rĕzidebĕz elĕ kölĕp ala,

Elĕ mañġayına totına,

Elĕ yöriy,

Elĕ zur zaldaġı

Urındıķķa kilĕp utıra.

...Měne Rĕzideběz, dulķınlanıp,

Bilĕt aldı.

Bilĕt aldı da

Tĕtrep ķuydı,

Küzlĕk kiygen

Bĕr abıynı kürgeç aldında.

Küzleréñe ķarap, uķıtuvçı

Cavap köte ene üzéñnen.

E sin...

Nige ikĕ cömle eytüv bĕlen

Tĕlsĕz ķaldıñ?

Elle...

Rĕzide!

Ķavşama,

Rĕzide,

Küter başıñ, küter yuġarı!

Ķanatlanıp vuzġa kilüvéññě,

sınav birüvĕñnĕ

onıttıñmı elle?

Ķaldıñmı elle kinet yuġalıp?

Deşmiysĕñ...

Uķıvtuvçı sinnen cavap köte.

Söyleşmiysĕñ,

Ķaygı tösĕ alsu yözĕñde...

Tıp-tın bülme tiren uyġa ķalġan.

Nişleděñ sin,

Nişleděñ sin, sĕñĕlĕm Rĕzide?

Ul östelden başın küterdĕ de

Yeş aralaş özĕlĕp ķaradı.

“Bĕlmiym... abıy...

bu soravnı bĕlmiym...”

Küzler... küzler...

Ayırmıylar aķnı-ķaranı:

Toman bastı güye

Küzlerĕne

Şuvıp töştĕ mañġay çeçlerĕ.

İpteş ķızı niděr eytken idĕ...

Deşmedĕ.

Ķızlar, deşmegĕz.

Ķızlar,

Yuvatmaġız.

Ḫezĕr soñ indĕ...

Bĕrkĕmge de borılıp ķaramıyça,

Ul uramġa çıġıp yögĕrdĕ.

Zöferněñ Rĕzidege yazġan ḫatı

Traķtorım görliy,

Sin, Rĕzide,

Yaratmıysıñ anıñ tavışın.

Şuşı tavış minĕ alġa eydiy,

Basa töşe söyüv saġışın.

Tĕleklerĕm buraznalar bulıp

Uyılıp ķala tuvġan cirlerde,

Ḫıyalımda indĕ işĕlĕp uñġan

Aşlıķ dulķınnarı tirbele.

Nindiy reḫet ġadiy ĕşĕñ öçĕn

Kĕşĕlerden reḫmet işĕtüv

Hem üzĕññĕ bu tormışta, cirde

Kirek kĕşĕ diyĕp ḫis itüv!

Soḳlanam da ḳayçaḳ ḳarap toram
Küpĕrĕp yatḳan çiksĕz ḳırlarġa,
Küñĕl tula şulçaḳ şatlıḳ bĕlen,
Küñĕl tĕliy yarsıp cırlarġa.
“Rĕzidekey” diygen üz köyĕmnĕ
Yöregĕmde saḳlap yörtem min.
Öy artında üsken sirennerge
Töseñ itĕp ḳarap ütem min.
Mĕne resĕmĕñ sinĕñ,
Stĕnadan
Ḳarap tora uyçan küzleréñ...
Rĕzidekey matur, nik deşmiysĕñ,
Yuḳmıniy soñ eytĕr süzleréñ?
Küz aldıma kile:
Ġorur atlap,
Vuz işĕgĕn açıp kĕresĕñ.
Kileçegĕñ sinĕñ üz ḳulıñda —
Yılmayasıñ şuña, kölesĕñ.
Bĕr ḳuvanıç miña bulır idĕ,
Röḫset itseñ ḫatlar yazarġa.
Belki, oçraşırbız,

Smotrġa

Min de baram tizden Ķazanġa.

Rězideněñ küñěl defterěnnen

Barısı běttě.

Yěşlěk ḫıyallarım

Çeçek atmadı.

Küzlerěmně,

Dertlě küzlerěmně

Yeşler ķapladı.

Bělem: yuvatırlar,

Nige kirek ḫezěr yuvatuv...

Nige kirek

Köyrep-köyrep

Yanġan yöregěme ut atuv?

İnstitut!

Yuķķa ġına

Biyěk basķıçıñnan ürleděm.

Zallarıñda,

Şavlı zallarıñda

Beḫětěm ķalır diyěp bělmeděm.

Ҷezĕr,

Ükseў-ükseў,

Tuvġan avılıma ķaytıymmı?

“Enkey, nişliym,

Vuzġa kĕrelmedĕm,

Yuvat minĕ”, — diyĕp eytiymmĕ?

Kitem...

Kitken yullarımda

Göller sulalar...

Su sipseñ de üsmes şul alar.

Vuzlar,

Sav, bulıġız,

Minnen ķalasız,

Ķızlar,

Sĕz beҷĕtlĕ:

Köle-köle vuzġa barasız!

Çĕmodanım ķulda,

Yeş tamçısı ikĕ küzĕmde.

Kitem.

Ķaya?

Bĕlmiym üzĕm de...

Bu şeherde bĕlmiym bĕrkĕmnĕ de...

Bu şeherde bĕlmiym bĕrkĕmnĕ de,
Uzuvçılar tanış tügĕller,
Bĕr yalġızım yöriym uramnarda,
Küterĕlmes indĕ küñĕller.
Alsu yözĕm nurlı bulmas indĕ,
Yuvatmağız ġına, tuvġannar.
Ķayçan, ķayçan miněm küz aldımnan
Taralırlar iken tomannar?
Baķçalarġa kĕrem,
Yeşĕl baķça
Avgust ķoyaşında ķoyına.
Ķoyaş köle...
Lekin hemme nerse
Minnen kölgen kĕbĕk toyıla.
Asfalt uramnardan, şavlıy-şavlıy,
Vuzlarına yeşler üteler,
Vuzlarına yeşler üteler de
Minĕ bik yamansuv iteler.
Ķayın yafraķları,

Közge taba

Nige yeşkĕlt-sarı bulasız?

Bik avır şul sĕzge,

Cil istĕmĕ,

Özĕlĕrge gĕne torasız.

Rĕzide de şul yafraḳlar kĕbĕk

Sarġaysınmı, tınıp ḳalsınmı?

Elle közgĕ cilge buysınmıyça,

Kükrek ḳuyıp alġa barsınmı?

“Bĕz kötebĕz, kiçke kilĕrsĕñ...”

Klasstaşlar,

İkĕ ay bulmadı,

Saġınırġa indĕ ölgĕrdĕm.

Ḳaybĕrĕgĕz sĕzneñ studĕnttır,

Ḳaybĕrĕgĕz,

Belki, miněm kĕbĕk yöriyděr.

Bĕrge uḳıp yörgen duslarımnıñ

Oçratırġa idĕ bĕrersĕn…

Bĕter idĕ ẖesret-saġışlarım,

Reẖet bulır idĕ söyleşüv...

Uylarımnı bĕlgen kĕbĕk, şulçaḳ

Sömbĕl kilĕp çıḳtı aldıma.

Şatlıġımnan bĕlmiym nişlerge de —

Üzĕn ḳısıp ḳoçıp aldım da

Tüzmedĕm —

Küñĕlĕm tulıp yılap ciyberdĕm.

— Rĕzidekey canım,

Ey, saġındım, e sin?

Tuḳta indĕ, yılama.

Nindiy cil taşladı bu yaḳḳa?

— Sorama.

Sin sorama, Sömbĕl, ul ḫaḳta,

Üzĕñ añla...

Avır, avır miña

İske töşse eger ul çaḳlar...

Ul añladı,

Başḳa soramadı.

— E min,— diydĕ,— ĕşliym zavodta.

Smĕnaġa barış. Açuvlanma.

Ütĕp bara iken vaḳıt ta...

— Sin zavodta?! Ġadiy ĕşçĕ bulıp?!

Yuḳ! Bulmas...

— Nige ġaceplenděñ?

Miněm bělen

Bĕrge ĕşliy Roza hem İlyas.

Yarıy, dusḳay,

Měne bĕzněñ adrĕs.

Bĕz kötebĕz, kiçke kilĕrsĕñ.

Işanmasañ, barıp,

Barsın-barsın

Üz küzleréñ bělen kürĕrsĕñ.

Rĕzideněñ eniysĕne yazġan ḫatı

Enkey, beġrĕm, sin rencĕme,

Size küñĕlĕm:

Söygen Rĕzideñněñ süzlerĕne

Yöregĕñněñ riza tügĕlĕn.

Duslar çaḳıralar üzlerĕne,

Küp uyladım,

Belmiym nişlerge,

Aḫır çikte indĕ mecbür buldım

Bĕr zavodḳa kĕrĕp ĕşlerge.

Bu zavodta bĕr yıl ġomĕrĕmnĕ

Niçĕk kirek alay ütkeriym.

Enkey, zinhar,

tıñla indĕ, yemĕ!

Ķalmıymın bit monda küpke dip...

Min oyalam.

Ķızlar köle gĕne.

Alar indĕ ĕşlep öyrengen.

E sin, enkey, anda:

“Miněm ķızım

ĕşçĕ ḫezĕr”,— diyĕp söyleme...

Közler cittĕ indĕ,

Tik bĕr ķışķa

Niçĕk kĕne bulsa tüzerměn.

Tüzerměn de taġın institutķa...

Şunda ġına, enkey, min üzĕmnĕ

Çın behĕtlĕ itĕp sizerměn...

Küñĕl defterĕnĕñ devamı

Kiterměn de bik tiz onıtırmın,

Diygen iděm...

E nige soñ şulay uylanam?

Şul yĕgĕtnĕ, garmun totḳan kilĕş,

Töşlerĕmde kürĕp uyanam.

Rĕzidekey,

Salḳın közler cite,

Su sip gölleréñe, ḳorıtma.

Sin bit anı üzĕñ taşlap kittĕñ,

Onıt anı.

……

Yuḳ, yuḳ, onıtma!

“Eyde, sĕñĕlĕm, başla...”

Ḳurḳamın da kĕbĕk, ḳurıḳmıym da

Stanokka yaḳın barırġa.

Öyretüvçĕm mastĕr Ḫemit abıy

Kölĕmsĕrep tora yanımda.

“Bik ḳatlavlı nerse,

Aḳılıñ citmiy,

İsĕñ kitĕp ḳarap torırsıñ.

E bĕlĕmlĕ kĕşĕ ciñĕl añlıy

Maşinanıñ herbĕr sulışın.

Eyde, sĕñĕlĕm, başla, şuşı bulsın

Zur tormışķa ayaķ basuvıñ...”

Nik ķurķırġa sabıy bala kĕbĕk,

Üz-üzĕme kile açuvım.

Stanokka ķulım tıyüv bĕlen,

Salķın tirler çıķtı mañġaydan.

Min bit elĕ monda yaña kĕşĕ,

Oyaltmaġız minĕ, malaylar!

...Min toraķķa ķayttım.

İḫ, duslarım,

Dĕtalĕmnĕ yasıy almadım.

Bozdım, barsın bozdım,

Niçĕk basıym yörek yanġanın?

Torasız da: “Nik küñĕlsĕz?” — diysĕz,

Min küñĕlsĕz — avır uylardan...

Eşçĕ buluv vaķ ĕş, diygen idĕm,

Min ĕşçĕ de, aḫrı, bulalmam.

Mölděretĕp moñlı küzlerĕmnĕ,

Sĕzge taba, duslar, ķarıym min,

Eytĕgĕzçĕ, tormış yullarında

Urınımnı niçĕk tabıym min?

Yuvatalar:

— Dusḳay, dětal ěşlev

Elle ciñěl gěne diysěñmě?

Barıp çıḳmıy iken, her yeş kěşě

Ġorur başın tüben iysěnmě?

Yuḳ, Rězide, ěşçě buluv öçěn

İñ kiregě — nıḳlıḳ, sabırlıḳ.

Şul vaḳıtta ġına sin yasaġan

Dětal bulır ḫeyran ḳalırlıḳ.

Keġaz-ḳalem al da ěşke başlıyk,

Naçar bělesěñ sin sızımnı...—

Min, oyalıp, küzně çitke alam,

E yözěmde indě — ḳızıllıḳ.

İrkěn sulış aldım ciñěleyěp,

Yaḳtırġanday buldı küzlerěm:

— Öyretěgěz, ḳızlar, min tüzerměn,

Těşlerěmně ḳısıp tüzerměn!

Şundıy reḫet miña

Mañġayımnan ḳaynar tirler aġa.

Arıġanmın. Talġan ķullarım.
Emma şatlıġımnan yılmayam min,
Şundıy reẖet miña, duslarım!
Ķulbaşlarım sızlıy, baş eylene,
Ķara taplar — alsuv yözĕmde.
Şul vaķıtta eytĕp bĕtĕrgĕsĕz
Köç artuvın toyam üzĕmde.
Stanoklar şavı urtasında
Basıp toram. Duslar, kilĕgez!
Üz ẖĕzmetĕm kĕrgen iñ bĕrĕnçĕ
Dĕtalĕmnĕ mĕne kürĕgĕz!
Cıyıldılar duslar-ipteşlerĕm,
Miněm öçĕn alar şatlanġan.
“Bolay bulġaç, bula!” — diye-diye,
H̱emit abıy söye arkamnan.
— Ķıyınlıķlar alda bik küp elĕ,
Sin şularġa, ķızım, ezĕrmĕ?
Bügĕnnen soñ sinĕñ her minutıñ
Zavod öçĕn ķıymmet, ķaděrlĕ.
Böten tsĕẖķa ķıçķırasım kildĕ
(Ķıçķırsam da ġayĕp itmesler!..):

Min buldıḳsız tügĕl,

Min ĕşlerměn,

Işanıġız ġına, ipteşler!..

Söyüv ḫisĕn ciñĕp bulamı?

Ul yĕgĕtně üzĕm taşlap kittĕm,

Üzĕm uylıym irte-kiçlerĕn,

Üzĕm söydĕm anı, üzĕm ḳaçtım,

Nişledĕm min, duslar, nişledĕm?

Tiren saġınuvımnı basalmaġan,

Yoḳlamaġan tönner küp bula.

Aylı tönde, garmun uynıy-uynıy,

Zöfer cırlap kilgen kük bula.

Sömbĕl canım, söyle ni bulsa da,

Yuḳmını soñ bĕr de sĕrleröñ?

Ġoměr-ġoměrlĕkke yar bulırlıḳ

Barmı sineñ özĕlĕp söygeneñ?

Söygeněñně bik nıḳ saġınġanda,

Nige moñsu bula tañ atuv?

Eytçĕ, Sömbĕl, nige şulḳaderlĕ

Köçlĕ bula iken yaratuv?

Kaynar yöregěñe ķarşı barıp,

Söyüv ḫisěn ciñěp bulamı?

Ükěněçlě yeşlěk meḫebbetěm...

Niçěk itěp onıtıym min anı?

Rězideneñ eniysěne yazġan ḫatı

Ķaytır yullarıma ķarıy-ķarıy,

Çıġasıñdır tañnar atuvġa.

Bik küreseñ kilse, bik saġınsañ,

Çık ta, enkey, irkěn basuvġa,

Yazġı taşķın kěběk şav-gör kilgen

Ḫězmet cırın tuķtap tıñlap tor,

Şul çaġında, ķırlar yañġıratıp,

Selam yullap uzar traktor.

Běz ěşlegen traktor görlevěnnen

Rězideñněñ ḫelěn işětěrsěñ,

Avıl buylap:

“Ķızım bik kireklě

Kěşě”, — diygen ḫeber yörtěrsěñ.

Bala çaķta min bik těliy iděm

Başķalar kük ěşlep üserge,

Tĕliy idĕm siña bulışırġa,

Su taşırġa, utın kiserge...

E sin eyte idĕñ:

“Yuķ, yuķ, ķızım,

Andıy ĕşke ķulıñ tiymesĕn!”

Kileçekte minĕ kile idĕ

“Zatlı, derecelĕ” iteseñ...

“Vuzġa kĕrelmedĕ ķızım”,— diyĕp,

Yuķķa, enkey, ömĕtĕñ özĕlgen.

Könděz ĕşçĕ bulır,

E kiçlerĕn

Vuzda uķır sinĕñ Rĕzideñ.

Yaķın bulsın iken aralar

Köz cittĕ, dip, göller, sarġaymaġız,

Çeçeklernĕ cirge sipmegĕz.

İӈ, duslarım, söygen yarığızını

Miněm kĕbĕk taşlap kitmegĕz!

Üzĕm söyem, üzĕm ӈat ta yazmıym...

Niӈel itiym, yuķ bit çaralar.

İӈ, duslarım, söygen yarıñ bĕlen

Yaḳın bulsın iken aralar.

Taba almam başka meḫebbetně,

Tik bĕrevge küñĕlĕm omtıla...

Anı uylav miña şatlıḳ bire,

Barlıḳ saġışlarım onıtıla.

Dusḳaylarım, sĕzge bĕr köy uynıym,

Sĕz ḳuşılıp miña cırlaġız...

Tuḳta,

tuḳtaġız!

Bülme buylap tanış moñ ceyĕle...

Tıñla,

tıñlaġız!

Bu bit, bu bit

Miněm moñım,

minem ḫislerĕm,

Bu — ul,

Meḫebbetĕm miněm — Zöferĕm!

Köçeytĕgĕz, duslar, radionı,

Yuvıp kitsĕn söyüv saġışın.

İşĕtesĕzmĕ?

Hava dulḳınnarı alıp kile

Söygeněmněñ tanış tavışın:

“Rězidekey, zeñger külmegěñ

Ķaysı yılġalarda çayķadıñ?

Sinnen güzel yarlar kürmeděm min,

Sinnen güzel yarlar tapmadım.

Rězidekey matur ězlerěn

Şavlı uramnardan ězleděm,

Ězleděm, tik barıběr min tapmadım,

Běr cırladım özělěp, tüzmeděm.

Sině ezlep, sular buyladım,

Sinde gěne miněm uylarım,

Rězidekey beġrěm, nik deşmiysěñ,

Ķayda siněñ zifa buylarıñ?”

Siněñ cırıñ miña ķanat bulır

Hem yem bulır tormış yulımda.

Min de ķuşılam siña, cırla, Zöfer,

Yeşlěk yemě — söyüv turında.

Garmun moñnarıday yaķın iken

Siněñ traktorıñ tavışı.

Zöfer, Zöfer, barsı turında da

Běr söyleşsek idě, ķavışıp.

Sineñ cırıñ, Zöfer, şundıy tanış,

Şundıy yaḳın sineñ moñnarıñ.

Zöfer beġrĕm, dustım, meḫebbetĕm,

Min işĕtem sinĕ,

monda min!

1954-1955

3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ METİN

Yürek bölümünde Doğan Şiirler

Kıpırdamadan yatıyorum

Yürek bölümünde

Gördüm dirilişi de

Gördüm ölümünü de

Kalp atışlarım

Üstte cihazda

Kendi canımın hâline

Bakıp yatıyor.

Görüp duruyorum yürek

Yürek göğüs kafesine vuruyor.

O gökyüzüne gitmeye can atıyor

Ebediyete doğru.

Söylemiş gibi oluyor:

< Sen köle edip yürüttün,

Göğüs kafesini

Artık terk edip gittim.

Ancak senden çıkınca bırakıp,

Hissettim özgürlüğün tadını,

Ben göklere uçuyorum,

Kalsın yeryüzünde bedenin…>

… Bırakıp! Gitme canım,

Dayanalım artık, sabredelim.

Kölelik kafesinden

Beraber çıkalım!

Zaten yeryüzünde

Kalamam çok vakit.

Bırakıp gitme yürek,

Al beni de göğe,

Al beni de göğe!

Yüreğimin içinde

Fırtına dalgası.

Dayanamadı, koptu

Yüreğin bir teli.

Söyle, yürek, yaşanacak

Kaç ay, yıl kaldı?

Kopmadan dayanacak kadar

Söyle, kaç tel kaldı?

Pes etme, yüreğim,

Yarılma, nefesler.

Umutlar var hâlâ

Bir telde çalmaya…

Dinlenmeden gide gide,

Uzun yolda eskiyen yürek,

Dalgalanıyor yana yana

Gençliğimden geçen yürek.

Ben sana acımadım,

Bana biraz acı yürek,

Ülke hasretini ala ala,

Ateş küresi gibi kızan yürek,

Daima sağ kala kala,

Şimdiye kadar uzanan yürek,

Lütfen, yine birkaç yıl

Sevin, üzül, sızlan, yürek…

Her yıl, her gün

Çarpıyorsun daha güçlü.

Ben dinliyorum: söyle! yürek,

Ne gerek, ne gerek?

Bazen göğsümde

Tay gibi koşuyorsun.

Taşıyorsun sahibini sen

Nerelere doğru?

Ben yoruldum. Yaşlandım.

Senin gibi taya katılamam.

Katılırsam düşerim

Düşerim eğerden.

Niçin göğüs kafesini

Çoşarak tepiyorsun?

Hayır, bitiş çizgisine

En önden gelmek istemiyorum…

Koştum adımlayarak gittim. Durakladım.

Düşüncelere daldım ömür zirvesinde.

Ben ne yaparım, eğer söylenmemiş

Sözüm kalırsa yüreğimin baş köşesinde?

< söyle, söyle!> çok sık çarpıyorsun,

Telaşlandırıp yürek sahibini

Erken deyip daima erteliyorum,

Sevilesim geliyor ve sevesim…

Sen dursan, yetişemeden kalsam,

Bu şiirim olarak dönerim.

<Değerini hiç de bilemedim ya,

Bağışla yürek!> diye söylerim…

Hayır, doktor, henüz gitmiyorum ben

Öteki dünya bana yabancı.

< Gitme, gitme bülbül …> diye

Şarkı söyledi ilhami şahıs.

O çağda ben kendimi

Bülbül gibi hissettim

Yerimden kalkıp,

Uçup, kanat çırpıverdim.

Sizin aranızda kalıyorum,

Kovmayın, bülbüller.

Belki, donmuş canlar da beni

Anlamaya ve dinlemeye başlar…

Yatıyor komşu yatakta,

Askeri pilot imiş:

Gökyüzünde savaşmış düşmana

Nefreti öcü var.

Kaburgalar sızlıyor daima,

Uzun zaman önce olsa da,

Kanatları sıyrılıp,

Düşüp inmiş gökten.

Yaralanmış… Tekrar gökyüzüne

Çıkmış o kartal gibi.

Ecel yakamdan tutsa da,

Yaşatan hayal, umut

…Umut kanadının kırılmasını

Biz burada bildik, sezdik:

Hayalinden vurup düşürmüş

Gerçeklik, umutsuzluk…

Savaş garipleriyle yatıyorum.

Aynı düzen sabah da akşam da…

Geceleri inliyorum, ölüyorum, atıyorum,

Donuyorum, yanıyorum, siper içinde.

Onlarla keşfe gidiyorum,

Cephe hattından geçiyorum,

Esir düşüyorum, acıyor yaram,

Başımı eğerek geri çekiliyorum.

Ben de savaş garipleri gibiyim,

Aynı yazgı , aynı nefeste niye.

Dünya sakin diyorlar, niye son kişi

Atışma dalaşma ebedi savaşta?

Gecesinde de savaş gerçeklikte de,

Ben de azap çekiyorum yaramdan.

Ruhunda da yara, bedeninde de…

İnsan neden böyle yaratılmış?

Yürek, coşma,

Dağılma, delirme,

Dinlen, otur da,

Otur akıllıca.

Değilsin artık.

Delikanlı yaşında:

Dinle tavsiyem:

Aklı başında.

Otur da dinlen

Dağlar taşında

Sen artık dünyadan

Gidecek yaşında.

Otur da dinlen,

Otur akıllıca.

Dinlesen onu,

Damlamaz göz yaşım da.

Olursun her zaman

Delikanlı yaşında…

Şimdi bu hain zamanlarda

İyilik bitti desem…

Şefkat adası gibi,

Merhamet sizde.

< Artık göçtüm öte tarafa>, deyip

Alamadım nefes de

Hayır, <gitmiyorsun şimdi>, deyip

Geri döndünüz hayata.

İyileştim. Artık ruhumda:

Kaldı tek bir soru sadece

Hayat denen okyanusta

Neden biz sadece bir ada?

Yaşlılar arasında en genci ben,

Gençler arasında en yaşlısı.

Yüze kadar yaşardım daha:

Ömrümü gençlik kısalttı.

Sadece gamsız, koşarak geçtim

Gençlik ile yaşlılık arasını,

O zamanda düşünülmesi gerek

Yüze kadar yaşamanın çaresini.

Düşündüğüm vakit yetmedi ki:

Sigarayı emdim, sık sık içtim,

İçtim… koşturdum… kadınlarla yattım…

Ömrümü oldukça kısalttım.

< Ah!> bile etmeden yüze kadar ulaşırdım…

Gidip vardım hepsi… doksanda.

Ancak, üzücü, yine öyle yaşadım,

Mümkün olup yeniden doğsam da

Vasiyetim şöyledir: gençler, yaşlılar

Size rica ediyorum:

İbret alabilirseniz hediye ediyorum

Yaşanmamış on yıl ömrü…

Bu dünyanın, doğru olması için,

Uzun zamandır hayalini kuran bir adamı:

Ben nihayet büyük yönetici:

Yürek bölümünün müdürü!

Bana itaat ederek gezen memurlar

Gerek bulmadılar sözümü.

Bekleye bekleye yükselmeyince,

Atladım kendi kendime!

Üsttekiler bilsin: bir yüreğe

Olmaz ki bir hoca.

Şeytanlar da sezsin, azdırmasın,

Kendi canıma kendim, —ben— hocayım!

Emrediyorum: duy, tertipsiz yürek,

Ben ne emredersem onu dinliyorsun,

<Dans et!> desem, biraz tıkırdarsın,

< Şarkı söyle!> desem, biraz şarkı söylüyorsun,

Benim kurallarımı yerine getirmezsen,

Benden merhamet şefkat bekleme,

Çalışıyorsun da, hep çalışıyorsun sen!

Dinlenmeye, emekliliğe gitmiyorsun!

Şikayetle müdürüne gelsen,

< İşte sonsuza kadar bırakmak gerek!> deyip,

Dilekçene yazıp koyuyorum…

Ateşler buzlar yutup sıkılsan da,

Ömür yolun uzun,

Yüreğini tutup yıkılsan da,

Yaşamak yine de değerli!

Çal, yürek, hep hayat şarkısını

Tellerini çekerek,

Geçireceğin anlara sevin,

Yaşamak yine de değerli!

Ümit ve hayalleri söndürmeyince,

Uzaklara gidip,

Ömrün geçtiğini hissettirmeyince,

Yaşamak yine de değerli!

Yeni doğan sabahı kutluyorum,

Ellerimi uzatıp,

Zorluklar, sabırlarla

Yaşamak yine de değerli!

***

Yürek hakkındaki şarkılarımı,

Dağ gibi biriktirip, ateşte yaksam,

Hepsi hepsi rüzgarda uçardı,

Kül yığını gibi bıraksam,

Yürek hakkındaki bu şarkılarım

Doğdu titreyip, doğdu kükreyip de,

Ateşe atmam, soğuk rüzgâra vermem,

Alev alev yansın göğsümde…

1995

Bıktım ikiyüzlülükten,

Aldatmadan, yağcılıktan, yaltakçılıktan

Açık açık veya

Gizli düşmanlıktan,

Kaçıp kurtulmak isteyerek,

Gidiyorum ben bu dünyadan,

Orada — saflık ve temizlik,

Orada — yalan dolmamış.

İnanmasam da ben orada

Durup kalacağıma,

Hayalde sadece olsa da,

Gidiyorum çocukluğuma,

Yok işte, ne kadar çabalasam da,

Dönülecek yol kesilmiş,

Hiç de kaçıp kurtulmak

Olmuyor ya kendi kendinden.

Ben oraya döndüm ya diye

Düşünmek kalıyor sadece,

Çocuk olup sanatçı gibi

Oynamak kalıyor sadece.

Ruhlar bilinçler sertleşiyor,

Şefkatsiz hayatımız.

Ey! Küçükler çocukluktan

Gitmemeye çalışınız…

1995

Geri çekil, yolcu,

Bak, bak işte:

Köyün kıyısında

Siyah direk!

Açık yüz değil,

Kötülük bekleyip duruyor,

Siyah direk

Korkutup duruyor.

Felaket bekliyor

Şu sınırı geçersen,

<Merhaba> deyip,

Ellerini uzatsan.

İçeri alabilirsin.

Sadece baş eğip:

<Şu kanunlara

Boyun eğiyorum> diyerek.

Karadirek

Boyun eğmeyene

Utanç damgası.

Şunu bilesin

Geçersen yanından:

Onun arkasında

Sert kanunlar.

Kız alıp geri dönerse

Birisi dışarıda

Kimler kapısını

Karartıp gitmiş:

İzin vermiyor kanunlar,

İzin vermiyor zamana,

Kötülük damgası

Kara direk!

Gelse bir yiğit

Dışardan yar sevip,

Bakıp karalarlar

<Yabancı> deyip

Başka bölgede

Yanarsa komşular,

Kova götürüp

Giderse insanlar,

Geri getiriyor

Kanun zamana:

Yandığıyla kalır

Kara direk…

Kimler soyun

Kanını bozuyorlar,

<Dost olalım> diye

Kanunları çiğniyorlar,

Tutuklanıp

Buradan geçiyorlar:

İbret al, insan,

Bak, bak işte:

Sibirya’ya götürüyor

Kara Direk!

Azalıyor mal, halk—

Veba yayılıyor

Kara Direk

Daima kararıyor.

Kaygı belalar

Doğru yol ile

Dar patikalardan

Vurmuş da girmiş.

Giden kaygılar

Dönerek gelmiş

Yangın arkasından

Kuraklık gelmiş.

Ataların mirası

Kararıyor,

Soy ağaçları

Azalıp gidiyor.

Gelen iyilik

Dönerek gidiyor,

Kırk yurt ev

Yok olup kaybolmuş.

İz bırakmadan kaybolmuş.

Yer yutmuş gibi.

… bu durumda köy

Unutmuş gibi…

Zaman yolcusu

Yollarda yürüyor,

Direk yıkılmış

Yıllarda yürüyor,

Düşünüp duruyor

Dönemler sınırında

Hoş geldin, yolcu,

Geri çekilme!

Çeşitli ülkelerde

Mezarlıklar

Yabancıları kendine yakın görüp

Yatıyorlar yiğitler.

Köy çocuğu

Yatıyor uzaklarda

Kara direk

Devrildi sınırda…

Dünyaya açık

Kimin kimliği,

Ülke özgürlüğü,

Gönül genişliği

Çok fazla sınırda

Beyazlaşıyor,

Beyazlaşıyor

Kara direk.

Uzak çöllerde

Aç susuz çocuk

Köy ekmeğini

Sevinerek yiyor

Kutsal zamanı

Yoldaşı etmiş

Küçük nokta

Ne kadar zormuş!

Gökkuşağını

Paylaşmak neden?

Ne gerek gökyüzünde

Görüşmelere!

İl gibi iller,

Dil gibi diller

Dost oluyor

Devirler günler

Büyük ülkeye küçük

Küçüğe büyük ülkelerin

Yol verdiği,

El uzattığı

Günler devirler…

Genişçe yoldan

Zaman gidiyor (gidiyor zaman)

Önünde ne bu?

Bak, zamana:

Kara direk(bagana)!

Durup, düşünerek

Kalıyor zamanda…

Kaybolan köy,

Yer yutmuş gibi.

Bu durumu dünya

Unutmuş gibi.

Aynı direk

Eskiden çok eskiden…

Ne kadar çok kabile,

Soy yok olmuş,

İzsiz yok olmuş

Millet ve halklar,

Harabelerde

Arkeologlar…

Ortaya çıkardığı her zaman

Kara direk,

Felaket bekliyor

Ülkeyi toprağı, zamanı.

Unutmuyor yıllar,

Unutmaz onu:

Ateş ve ölüm saçan

Gamalı haçı.

Yıllar unutmuyor,

Unutmaz onu:

Kara direk—

Hiroshima'yı!...

…Sınırlar arasında

Zaman duruyor,

Ayrılıp bölüp

Direk duruyor.

Devletler ülkeler

Şüphelere düşerek,

En sonuncu

Sınırları zorlayıp

Ateş yok komşuda,

Ateş yakardı…

Ateş yakar değil,

Ateş tutuştururdu.

Nerededir savaş,

Titriyor ülkenin içi.

Kendi evi sakin

Onun ne işi…

Titresin alem,

Yer su sarsılsın,

Kendi yuvasında

Özü sağ kalsın…

Büyük ülkelerde

Daralırken

Uzaktaki direk

Kararırken,

Büyük hakikatten

Ayrılırsan eğer.

Zamanın yolundan

Saparsan eğer.

Yer küre öyle

Bir hâle gelmez mi:

kara direk—

Atom bombası?!

Ey aydınlık Dünya,

Ey korkutucu dünya.

Daralma sakın,

Karanlığa girme!

Çoğalırsa eğer

Kara direk,

Hiç affetmez

Gelecek zamana!

Kara direk,

Kara direk,

Zaman bir ayna.

Bak işte, bak:

Nerelere doğru

Gidiyor zaman

Direkleri,

Sınırları yürüyerek

O geçiyor — zaman,

Kıtalarda,

Kıta parçasına

El uzatıyor zaman!

Geri çekilerek koyuyor

Ultimatomlar

Gücünü engelliyor

Atom bombaları

Önde ışılıyor,

Bak, bak işte:

Benim hayalim—

Lacivert direk!

Gönül genişliğiyle

Gel böyle daima,

Hoş geldin, yolcu

Hoş geldin, zaman!

1975-1977

Bezelye gibi Çekirdek

Bahar günüydü.

İnsan o zaman

Yumuşak toprağa

Gömdü bezelyeyi.

Yağmur, yağdı,

Rüzgar, esiyordu,

Geniş kırlarda

Coşup büyüyordu.

Yağmur bol olur,

Yağar da yağar.

Bezelye de kendini

Çok keyifli hisseder

Böyle rahatça

Filizlenip büyüyüp,

Birden irkildi

Patlama işitip.

Yanında hemen

Bir şey sıçrayıverdi.

Yuvarlak kendisi,

Bezelye gibi.

Arkasında kara

Duman çıkarıp,

Geçti o içeriye,

Toprağı yaktırıp.

Bezelye yanına

Yuvarlanıp geldi.

— E- e… Bezelye?!— deyip

Böbürlenip güldü.

Ben burada efendi!

Ben buraya düştüm!

Yıkıl karşımdan

Ey Bezelye, zavallı.

E ben… ben — mermi,

En güçlü — yeryüzünde,

Karşı duramaz

Bana hiçkimse.

Nedir o bana

Senin gibiler…

Benim gücümden

Korkar insanlar!

Eğer istersem,

Dünyanın kendisi

Yok edebilirim, —

Bitti mi sözün?

Övünmüyoruz, dedi

Bezelye, — güçle,

Büyüyoruz yerde

Sessiz işle.

Sözle değil,

İşte yarışalım.

Dilersen,

Haydi yarışalım.

—Bütün dünya

Benimle — mermiyle.

Yenecekmiş bak şuna,

Haydi denesene…

Ve o toprağı

Yarıp güçlüce.

— Büyümenin yolunu

Nasıl olsa böleceğim!

Işık saçtı güneş,

Su serpti bulut,

İri damlalar

Geldi bir olup.

Görkemli mermi

Hareketlenip bakıyor,

Dimdik duran

Ve artık yoruluyordu.

Neden güç yetmiyor,

Nasıl bu kadar güçlü?

Bilmiyor o yerde

Kökleri vardır.

Tarladan tarlalara

Bezelye yayılır.

Merminin yüzü

Soldu, karardı.

Bir günde insan

Yere eğildi.

Başarısını görüp,

Böylece sevindi!

Bezelyeler böylece

Sevinip kaldı!

E mermi toprakta

Paslanıp kaldı.

1963

İlk Sakin Gece

İşte

Gazi'nin

Penceresi gürültüyle açıldı

On altı yıl vücudunda taşıdığı

Sonuncu kurşun

yere uçtu,

acısı dindi.

Dişini sıkarak

o hepsine dayandı

Huzursuz

Ve uykusuz uzun gecelerde,

İşte şimdi

Derin bir uykuya daldı,

Başını koyduğu mindere.

Yeller!

Durunuz…

Ev yanında büyüyen kavak ağaçları,

Siz de uyuyunuz!...

Ses çıkmasın!

Savaştan sonra

Bugün

İlk defa

Yaşlı gazi sessiz uyusun…

1963

Bir Damla Gözyaşı Damladı

Geldi genç tarlada yatıyor

Arkadaşlarının hatırası zihninde.

Erkek yüreği soğuk taş değil işte ,

Taşlar… Taşlar etrafında

Mezar çevresinde güller var,

Ne zaman gelmek istesem sürekli

Bir damla yaş damladı taş üstüne,

Yiğitin yaşı bir olur…

Bir damla yaş damladı…

Bir damla yaş…

Yaktı aldı

Kurşun gibi.

Kurşun dökersen eğer,

Onlardan da

Sıcak kurşun olmaz gibi…

1963

Dikkatli Uyu, Kişi!

Yorgunlukların son sınırına

Ulaşmıştır.

Fark etmeden, aniden uyuyarak

Gitmiştir.

Uyan şimdi, Ey genç anne,

Genç ana.

Oynuyor bebek, annesine

Güveniyor.

Yakınlaşıyor yatağın

Kenarına.

Yükseliyor ve uçmaya

Niyetleniyor.

Uyanıklığın unutulacağı

Zaman değil.

Ey genç anne neden uykun

Tetikte değil?

Çocuk düşüyor, çocuk gidiyor

Yere

Artık gitti, artık bitti

Derken

Hissetti anne. Tatlı uyku

Bölündü.

Ellerini, korkarak, bebeğine

Uzattı.

…Biliyor musun sen, genç anne,

Dikkatli anne:

Dünya üzerinde ne kadar çok bomba

Saklanıyor?

Ey sen, insan, tetikte mi uykun,

Tetikte mi acaba?

Ellerinden dünya küresi kaçmaz mı acaba?

1963

Sessiz Okyanusta Huzurlu Zamanlarda

Ateş de yanmıyor,

Suda da batmıyordu,

Bin ölümü yenerek

Elba'da

Uzağa koyarak kızgın tüfeğini,

Ellerini uzatıyordu o ona.

İşte onlar yine karşılaştılar

Sessiz okyanusta,

Huzurlu zamanlarda,

Birbirlerine yardım eli uzatıp,

Macellanların geçtiği yollarda.

Okyanusa <sessiz> diye isim verilmiş

Macellanların sözü gerçek olsun,

Uzak uzak kıyılar yakınlaşsın,

Okyanuslar sonsuz sakin olsun!

1964

Razılar

<Fizikçiler mi,

Yoksa Lirikçiler mi?!>

İddiacılar sözsüz kaldılar…

Hava gemileri hareket ettiler.

Kimler?

Bekliyorlar…

O sırada duyuyorlar:

Astronotlar,

Dünyayı dolaşarak,

Şarkı söylüyorlar.

Doğduğumuz toprağımızın güzelliğini

Böyle yükseklikten gör de sen,

Lirizme

Teslim olmadan nasıl dayanırsın…

En en güzel şiir gibi olup

Duyuluyor her bir sözleri,

Hatta

Lirizmin <düşmanları>

Şarkı söylemeden dayanamadı.

Astronotlar,

Cesur ucucular

Lirizmi kanat yapıyorlar,

Gezegenler

Yeni fizikçileri,

Yeni lirikçilerini bekliyorlar.

Bilime aşık olan pilotlar

İçten şiir ezberleyerek geçiyorlar…

Tartışma dindi…

Fizikçiler de,

Lirikçiler de artık razılar.

1964

Haydi Atım

Gürültülü yoldan gidiyor atım,

Sallaya sallaya alıyor başını.

Hızlı hızlı sallanıyor yelesi,

Rüzgârdan hızlı gidelim, atım.

Yoksa şimdi, Atım yoruluyor musun,

Geriye dönüp arkaya bakıyorsun.

Göklere bakıyorum, kırlara,

Dalıyorum güzel düşüncelere.

Sakin rüzgârlar esiyor karşıya,

Arabalar hızlı ilerliyor.

Motor sesiyle dolmuş tarla,

İşitiyor musun, atım, dinleye dur.

Uçaklar uçuyor, bakadur.

Dünyayı çevreler gemiler.

Şimdi biz küçücük yaşlarda,

Ağır geliyordu atlara:

Unuttular, deme, atım,

Başını önüne eğme, atım.

Makinalar önden geliyorlar,

Yücelip yol veriyorlar, görülebiliyor…

Kaldır başını, kaldır yukarı,

Hangi hızlı zaman yolları.

Hızlı hızlı gelsin yelesi,

Arkada kalmayalım, haydi, atım!

Hem Yaşıtındır Hem Çağdaşın

<Ben sadece kalıba dökülen şair değilim…>

G. Tukay

Senin heykelin hemen çiçek bahçesinde

Bronzdan dökülüp yapılmış;

Ben bir vekil olup geldim işte

Senin göremediğin yeni kuşaktan.

Ne söyleyeyim, Tukay,

Senin önünde

Dilim güçsüz benim, sözüm az.

Benim getirdiğim çiçek sana baharı hazırlamaz,

Kendin bahçesin sen, kendin bahar.

Peçen pazarı, fabrikalar…

Hiçbiri de yok…

Kendin de zaten görüp yaşıyorsun,

Bana hep yirmi yedi, deyip,

Sen gülümsemiş gibi oluyorsun,

Büyüseler de,

Senin şanın için

Küçüldüler şimdi semtler

Şarkılarını türlü türlü diller,

Uzak uzak ülkeler işitiyorlar.

Senin bıraktığın baharın çiçek bahçesinde

Bütün gönüller yakın hissediyorlar,

Sana şimdi bizim zamanımızda

Bronzlar heykeller yapıyorlar.

Hem yaşıtın hem çağdaşın olup

Dünyanın çevresinde şarkı söylüyorsun,

Doğru söylüyorsun bu,

Evet, Tukay,

Oyarak dökülmüş yalnızca değilsin…

1965

Masaldan Ayrılan

Kafkas taraflarından gelen,

Yüksek dağlara tırmandım.

Çocukluk zamanının korkulu hikayeleri…

Kendim çıktım, kendim korktum.

Kaf Dağı'nın arkasındaki devlerle,

Altın saraydaki güzelle,

Onu gerçekten seven şehzadeyi

Görmeyince gönlün dayanır mı?

Kara bulutlara tırmandım da

Başım göğe değince ürperdim…

Cin-perileri ama görmedim ben,

Saraydaki kızı görmedim.

Hayallerin zirvesine tırmanırken,

Hayat dağlarının ebediyetinde,

Masal gibi sade toy zaman

Kayboldu mu haşin rüzgârlarda?
Neden çıktın Kafkas dağının zirvesine?

Çocuk ruhum kaldı üstümde

Çocukluğumun büyüleyici masalına

Yürürdüm daima inanıp

Dağ başına çıktım çocuklaşarak

Aşağı düştüm büyüyerek,

Kaf Dağı'nın ardına giderek

Akşam güneşi gibi hüzünlenip

Olgunluğum gerçek dağlara çık,

Gerçek hayalinden vazgeçme.

Ayrılsan da gizemli masaldan,

Çocukluktan asla ayrılma.

1969

Üç Köyden Çıkan Üç Ulu Can

Öçile'den çıkıp gitmiş Tukay,

Şiir sanatının gizemli yumağı

Uçup, bulup uzak asırlardan,

Milyonlarca gönüle doladın

Sırkıdı'dan çıkıp giden Taktaş,

Şiir sanatının gizemli yumağını

Çöze çöze geleceğe ulaştırdın

Zamanının şaşkın ezgilerini.

Mustafadan çıkıp giden Celil,

Şiir sanatının gizemli yumağını

Çöze çöze, dünya üzerinde gittin.

Ölümsüzlük şarkısını söyledin.

Üç köyden çıkan üç ulu can

Yükseklikten bakarak ümit ederler:

Gizemli yumak ucunu kaybetmeden,

Kimler nereye alıp giderler?...

1973

Dosta

Eğer ben de seninle beraber

Sıcak çöle gitsem

Bekleye bekleye hâlsiz düşüp, kumlu toprağa

Yatıp, susuz, kurusam?

Eğer ben de seninle beraber

İstihbarata gitsem,

Düşman oku yüreğime değip,

Yaralansam?

Eğer düşman ileriye yalan istifleyip

Hile, kurnazlık yapsa,

İki dostun, iki kendin diyerek,

Tüfek doğrultsa?

Eğer bizi ayırıp beni- sağ,

Seni sol tarafa koysalar?

Beni serbest bırakıp,

Seni yok etseler?...

Sorularına kesin cevapları

Sorsalar eğer,

Dayanabilir miyiz, ateşe suya batırıp

Sorgulasalar eğer?

1970

***

Uykuya daldı yorulup dönen

Güzeller.

Hareketsiz kaldı sakin yatan

Nehirler.

Dökülen, parıldayan

Dolunay

Nurlar taşıyor, dağın tepesine

Konan ay.

Yeni doğan bebek yüzü

Dersen.

Ellerine alırsın da

Seversin.

Fırından çıkan ekmek gibi

Yuvarlak.

Top gibi düşer dağdan

Yuvarlanıp.

Dağlar, dağlar… Lacivert ipek

Şal gibi.

Ay başına bağlar da

Rüzgar gibi

Işıklar taşıyor, dağ başına

Konan Ay.

Şairin yüreği — parıldayan

Dolunay.

Bir taşır o, şaşa kalırlar

Nehirler.

Sıçrayıp kalkar uykuya dalan

Güzeller.

Doğduğum yer ve çocukluğum

(≪Taş Duvarlar nidasına eskiz≫)

— Doğduğum ev. Anlaşılan kendi oğlunun döndüğünü…

Kovmayın… İzin verin… Açınız kapıyı.

— Geçsen de sınırlardan, bezsen de sınırlardan,

Artık, doğduğun evin kapısı kilitlenmiş.

— Annem unut gönül yarasını,

Ben biliyorum: analar affeder çocuğunu…

— Ülkesini satan çocuğa gönlümde yer yok.

O çoktan yok oldu… yok oldu… oğlum yok.

— Dere gibi, susadım. Ateş yuratak ben yürüyorum.

Bir damla su dudaklarıma değdirebilir miyim?

— Dokunma, suyumu peygamberler içtiler,

Ülke için ateşlerini sularını aştılar.

— Mezarlığım, kaderime baş eğen kulunu
Merhamet et, al kucağına günahlı bedenimi?

— Geç git uzaktan, ruhuma dokunma,
Yer yok atalarının toprağının yanında.

— Mermer taş, kurtar benim başımı vereyim de
Yok olayım dünyadan, işaret ol mezarımda?

— Ben yas, ben heykel, baba ocağına koyarlar,
Ülkeni yurdunu kurtaran isimler oyarlar…

— Ben doğdum bu yerde, payım hakkım var,
Doğduğum ülke, içtiğim su ve koştuğum atım var.

— Seni biz doğurduk! Hayallerimizi yıktın…
Ülkene, annene oğul bile olamadın.

— Nerelere koyayım bu şanssız başımı?
Önümde bir yurdun kapısı açıldı?!

— Gönüller kapılar, mezarlıklar kilitlenmiş.
Ben zindan. Merhamet et… ben bekliyorum çoktandır…

1970

Örgüler

Ay saçların,

İpek örgülerin…

Aralıksız bakıyorum onlara.

Haydi gidelim şimdi sinemalara,

Sokaklarda seni görsünler,

Örgülerin

Rüzgarda sallana sallana gelsinler.

Görüyorum:

Her bir geçenin hayalleri

Saçlarına gelip dolanıyor.

Kızlar söylüyor:

«Uf, Allahım!...»

Uzakta senin dünya kaygılarını,

Örgülerin ustaca örülen!

Onlar yelde gamsız dalgalanıyorlar,

Gözlerin de düşünceli değiller.

Düşünceler arayıp bakıyorum onlara…

Haydi gidelim şimdi sinemalara.

Film izleyip değil, hayatı görüp,

Benim saçlarım biraz ağardılar.

Gözlerimden…

Derin kaygı denizi görünüyor onlardan…

Örgülerin gözden kaybolmaya,

Birçok bakış seni özlüyor.

Biz sinemada.

Işık söndü.

…şimdi.. faşist böyle güzelliğe

Vahşi eliyle sarılan.

«Ölüm Fabrikası»nda, dağ- dağ olup,

Uzun siyah saçlar yığılan.

Yumuşak örgülerini ellerine

Alışını hissedip oturuyorum.

…yelde dalgalanan o saçların

Faşistlere giyim dokuyan.

Hissediyorum sende nefret alevlenişini,

Gözlerinin öfkeli parlayışını,

Seziyorsundur:

Şimdi de o faşistin örgüne

Dolanan hayal edişini.

…Biz sinemadan çıktık.

Konuşmuyoruz.

Örgülerin…

Gözlerimi alamıyorum hiç onlardan.

Onlar rüzgarda gamsız dalgalanmıyor,

Onlar güzel,

Onlar efkarlılar…

1963

Merhaba Gençlik!

Kazan pedagoji enstitüsünün 100. Yılına

Merhaba, gençlik!

Uzun yıllardan sonra

Sana gelip tekrar baş eğdim…

Tanıyor musun?

Evet, değiştim…

O zamanlarda bu ben çok gençtim.

Sadece bir ben değil, pek çok gençti

Nehir boyundaki ıhlamurlar…

Biz yaşadığımız zaman hızlı gibiydi,

Yıllar böylece pek çabuk geçti.

Uzunca baktım Bolağa ben —

Şimdi durup kalan sakin suya…

Gençliğinle buluştuğunda böyle

Neşeli de, biraz hüzünlü de…

Merhaba, gençlik!

Salonlarında gezen

Dedelerin ninelerin gençliği,

Annesinin göğsünden sütü emen

Bebeklerin gelecek gençliği!

Merhaba, gençlik!

Seninle savaşa giden,

Dönmeyen kalanların gençliği!

Bügün sana gelip,

«Merhaba!» deyip

Söylemeden kalanların gençliği!...

Merhaba, gençlik!

Büyük ustalarının,

Bizim sevdiklerimizin gençliği!

Bugün gelip,

Ak başlarını eğip,

«Merhaba!» diyenlerin gençliği!

Merhaba, gençlik!

Büyük şarkılarımın,

Hayal, düş duygularımın gençliği,

Bini bin kadere bakıp giden

Akran, dostlarımın gençliği!

Merhaba, gençlik!

Bugün sende gezen

Coşkulu gönüllerin gençliği,

Yeryüzünü aydınlatıp, gülüp çiçeklendiren

Erkek kardeş kız kardeşlerin gençliği!

Merhaba, gençlik!

Senin sıcaklığın

Yürek köşelerinde saklandı,

Bazı muhabbetler sönseler de,—

Sana olan sevgim saf kaldı.

Sevdiğim sevgililer bizi kıskanmasın,

Belki de böyle sevilmem,

Ayrılasım gelmiyor, bu yüzden ben

«Merhaba!» diyorum,

«Hoşça kal!» diyemem…

Merhaba, gençlik!

1951

Yollara Hazırlansam

Hedefe giderken

Gücüm bitip yıkılsam,

Yok, dayanamıyorum diyip,

Geriye dönsem, —

Kaldırıp aldılar

Kendimden güçlüler,

Yolumda karşıma çıkan

Fedakar kişiler.

Kendimi aklamaya

Çabalayıp yolumu kaybedersem,

Vicdanımın önünde

Azıcık yalan söylesem,

Utandırmayı bildiler

Kendimden güçlüler,

Yolumda karşıma çıkan

Namuslu kişiler.

Soğuğa dayanmam,

Sıcaklığa sığınsam,

Zorluğa yenilip

Ağlamaya hazırlansam, —

Başımı okşadı

Kendimden güçlüler,

Baba gibi, anne gibi

Şefkatli kişiler.

Kimdim? Kim oldum?

Geçtiğim yol söyler…

Yollara hazırlansam,

O bilge insanlar

Soruyorlar gibi

«Sen artık güçlü müsün?

Yolunda karşılaştığın

Kişiler gibi mi? »

1970

Doğam Benim Çağlayan Gibi

Dağ başında o toplanıp durdu,

Ve bir gün geçerek taşlarını,

Sakin suları sürükleyip kendi arkasından,

Büyük dağdan aşağıya atıldı.

Dağ altında sakin göl vardı,

Mümkündü orada akmaya,

Fakat çağlayan onu sınırından geçti,

Yolunu tutup gürültülü kıyılara.

Rüzgar geçirmez dağa sığınıp,

Göller sadece akmıyor sakin duruyor…

Doğam benim çağlayan gibi,

Gürültüye coşkuya, öne atılıyor.

1972

Ondan itibaren çokça kuru ot üstünde,

Yeşil yazlar,geçti, ak kışlar.

Neden, neden hatıralarımdan gitmiyor

Toplanmadan kalan biçilmiş otlar?

Genç erkeklerin tırpan parlamaları

Yüreğimde oyulup kaldılar.

Gelinlerin gençlik çiçekleri

Açar açmaz dökülüp kaldılar.

Tırpan tutan eller tüfek aldı,

Ot biçti gepegenç gelinler…

Erkek mutluluğunu göremedim, deyip

Fısıldadı kaynar dudaklar…

…Yaşlanıyor, belki, doğduğum tarafa

Dönüp gelişlerini hızlandırayım.

Ot biçen yakışıklı yiğitleri

Rahmetli babalarına benzettim.

Genç erkeklerin tırpan parlamaları

Yüreklere oyulup kalmaz mı?

Gelinlerin gençlik çiçekleri

Açar açmaz dökülüp kalmaz mı?...

1970

— Hoşçakalın! Ben gidiyorum uzağa!
Hoşçakalın!

Duyuldu bir ses kulağa:

— Hoşçakalın!
— Ben gidiyorum dönmemek için, uzağa.
Hoşçakalın!

Yapraklar fısıldıyor kulağa:

— Hoşçakalın!
Orada da buradaki gibi

Huş ağaçları, çeşmeler bulunur…

Hoşçakalın!

Yaşlanınca gönlün özler,

Hoşçakalın!

— Ben dönmemek için!
Hoşçakalın!

Dağ taşlar duvarlar söylediler:

— Döneceksin…
— Yok, dönmem!
— Şavaşta ölenler döndüler,
Ye toprak ye yadigar taş olarak.

— Yok, dönmem!
— Alemde ölenler döndüler
Kül olarak,

Meteor gibi heyecanlanıp.

— Ben dönmem, dayanırım!
Tüm çekiş güçlerini tüketirim.

Doğduğum taraf yelleri tekrar ediyor kulağa:

— Anlarsın gidince uzağa…
Dedeler toprağı çekecek,

Çekecek,

Ne bilsin genç çocuk… Gücenmesin.

Nasıl olsa dönecek,

Dönecek….

1971

Yapanlar

Kurganlar…

Kurganlar üstündeki — mezarlar,

Mezarlar üstündeki —yapanlar,

Toprağa dönüşen erkekler—

Bir zamanlar iyilik yapmışlar…

Hak yolunda çok olan kurbanlar, —

Sadece görüp bekleyenler yapanlar…

Kurganlar…

Kurganlar üstünde — mezarlar,

Mezarlar üstünde — yapanlar,

Toprağa dönüşen erkekler —

Bir zamanlar kötülük yapanlar, —

İstilacı düşman olarak gelenler, —

Atanlar, asanlar, kıranlar…

Kurganlar…

Kurganlar üstünde feth eden

İstilacı, vatansever erkekler…

Toprağa dönüşen mezarlar…

İyilik taşıyanı görenler

Sağ kalan vatansever kardeşler…

Mezarlar üstünde — yapanlar…

Kurganlar…

Kurganlar üstünde — mezarlar,

Mezarlar üstünde — yapanlar,

Söyleyiniz, şahitler yapanlar!

Bilsinler sağ salim erkekler,

Bilsinler düşmanlar, kardeşler:

Dünyada kimler ne yapmışlar…

1972

Kitabeler

1.

Yarı cihan alt üst oldu,

Onların hepsi: zenginlik, lezzet, mutluluk!

Gitti dünya… Neticesi şu oldu:

Üç arşın toprak, dört duvar ve dar lahit.

2.

Vara yoğa dünyada yaşadı,

Fayda da yok ondan, zarar da…

Bir taş ziyan oldu cihanda,

İşte bu taşı yazıp koyduğunda.

3.

Üstündeki şu taşa bakıp

Yattığın zaman merak etseler,

Hata etmezsen, ünlü, meşhur hırsız,

Yadigar taşını çalıp gidebilir.

1971

***

Denizin kıyıları çok uzak

Olsa da adalar, yerler var…

Denizler arkasında neler var?

Kimler var?

Uzaktan uzağa işitiyorum:

Çok tanıdık sesler var.

Bu dağlar çok büyük olsa da ,

Karda da büyüyen güller var.

E dağlar ardında neler var?

Kimler var?

Uzaktan uzağa işitiyorum:

Çok tanıdık sesler var.

Gök yüzü…Sonsuzluk… Sınırsızlık…

Ve boşluk… Bilinmez sesler var.

Yıldızlar arkasında neler var?

Kimler var?

1971

Güzelliğe Dua

Çağdaş gözlük giyersen, sözlerin doğru, kardeşim.

Ben de öyle geçen zamanı parçalar dağıtırdım…

Evet, oldu: baş dönmesi methiyeden, söz, şandan,

Davullar çala çala uzaklaşıyor vicdandan.

Evet, oldu bölgenin ve mahkeme yalanlar da,

Devletimiz milyarları cebe atarlar da.

Halka cevap bulmayınca, acizlenmek, telaşlanmak,

İçerdeki taraftan titreyip de, dışarıdaki taraftan parlatır.

En ḳamil hayat kurduk, deyip, boş sözler konuşurlar.

Ve de halk hesabında ziyafette teptirirler…

Kendimizi aldanmaya ve aldatmaya izin vererek…

Biz de katılırız, diye el kaldırıp, imza atıp..

Pek çoğu daima kavrayamadı, ruhsuz ve sessiz kaldı,

Anne babalar telaşlandı: çocuğu dilsiz kaldı.

Evet, oldu…Dur, kardeşim sen artık öfkelenme artık,

Bizim geçen ömrümüzü çabukça karalama artık.

Kara gözlüğünü çıkarıp, dönüp bak artık,

Pek çoğunun yüreğinde acı ve yara hâlâ.

Sözle çizip atsan da bizim geçen ömrümüzü,

Çiz bak gönüllere sinen şarkıyı, şiiri!

Şarkı- türkü verdi insanları zor zamanda dayanma gücü,

Seydeş olup, Tufan olup yaşadılar Güzellik!

Çeşmelerinin birisini kapatsan sen tekrar,

Yedi gözlü pınar gibi şırıldar ezgi olur Sara Hanım.

Vardı hayatta utanç verici karanlık taraflar.

Gözlüğünü tak, güzelliği seçip çıkar ayıklayarak.

Umutla söylüyorumgelecek yıllara bakıp:

Çirkinliğe- nefret! Lanet!

Güzelliğe- Dua!

Pişmanlıklar

Sular aktı, yeller esti

Dindiler çok dereler

Kaldı şimdi gençliğimde

Pişmanlıklar, pişmanlıklar.

Sevdiği yoldaşı kaybedip

Ağlayan guguk kuşu ne yapar?

Uzaklardan ses verir

Pişmanlıklar, pişmanlıklar,

Artık geri gidemiyorum,

Saçlarda ak gümüşler.

Uğurlar ömrüm boyunca

Pişmanlıklar, pişmanlıklar…

1975

Kısa Şiirler

Şairler

Önce darağacına çıkarırlar,

Kendisi öldükten sonra- Şöhret tacına…

Şairlerin sonuncu adımları-

Ya kahramanlık ya da facia.

Söylemezsen…

Söylemezsen onlar hakkında:

«Akılsız ve ayarsızlar…»

Akıllılar ve hesaplılar

Yetenekli imansızlar.

Ebeler ve Cellatlar

Ebeler çocukları karşılarlar,

Sevinip: «Doğdu, diyerek, överler»

Yenmek için kollarını sıvayıp kurbanlarını beklerler

Elinde balta tutan cellatlar.

Garmun Çalsın…

Garmun çalsın, sen oyna,-

Bütün ruhun durup kalsın,

Bedenin şarkının içinde eriyip,

Melodi yalnızca durup kalsın.

Neden Endişelisin?

«Neden endişelisin?» diyip düşünüyorsundur

Ağır yükler taşıyan yaşlı atı?

Bazı yaşlılar beni gençleştirdiler,

Bazı gençler beni yaşlandırdılar.

Geç olsa da

Geç olsa da bilir akıl hisseder yürek:

Düşman yoktur eski «dost»tan hilekar

Kendime

Dereceler de yeterli,

İsmim de- ünlense…

Olmasaydı şarkılarım

Halktan ret alan.

Bilekte ve Yürekte

Yazdım ben: «Sevgili Anne», - diyip,

Bileğime iğne ile saplayarak.

Annem— yok… artık yazamıyorum

Yüreğime iğneyle saplayarak.

1980

Para kesesine nakşedilen sözler

Daima yadıma düşürüp dursun

Şu akçe kesesini:

Milyonlarca kuruştan kıymetli

Doğduğun vatanın sabah şebnemi.

Paralar gelir de gider

Sonsuza kalır para:

Annenin saçına takılan

Sade gümüş sikke

Araba dingiline yazılan şiirler

Bir miktar kusur olsa da

Atta da dingilde,

«Kendimde kusur yok mu?» diyerek

Düşün hiç olmazsa bir kere.

Daire kapısına yazılan şiir

Kendi mutluluğunla dolup taşıp ta,

Komşunun kederini de unutma!

Beşiğe yazılan şiir

Beşikten tabuta kadar

Ömür dediğin bir ara,

Ben sınavları yetiştirip,

Bekler seni, ey çocuk…

Mezar taşına yazılan şiir

1. Geçer sevgilim, bir defa da

«Seviyorum» diyerek söylemedim,

«Seviyorum, seviyorum» diye damlasınlar

Soğuk taşa yaşlarım.

2. Bu dünyada, az olsa da,

Bizden de izler kaldı,

Buz, taşları eritebilecek

Söylenecek sözler kaldı.

Ne söylüyor torunlar?

Bin yıllık- sıkıntılı canda,

Gözlerim- bunalmış:

Bin yıllık toprakta

Ne söylüyor torunlar?

1980

Sibgat Hakim doğduğu yerde

Bir bakarsın, Tukay gibi uzak,

Tufan gibi yakınsın bize

Tukay ile Tufan kardeş olur.

Sibgat Hakim doğduğu yerde.

Soyunda balta ustalar:

Böyle bir ev inşa ettin bize:

Çokları yaşıyor, şiirin sıcaklığını hissederek

Sibgat Hakim doğduğu yerde

Neslinde- çiftçiler

Gönlünün nurunu saçtın bize.

Doğru Tukay, Yiğit Musa doğar

Büyük şair saçtığı yerde,

Kul Galiyler, Kandalıylar ruhunu

Koruyup taşıyan atasın bize.

Doğ, şiirim, sevinçten şarkı söyleyerek,

Büyük ustalar kuran temelde.

Küllĕ Kimĕ, 1981

Geleceğe ses

Şimdiki jet uçaklar

Sesten hızlı uçuyorlar

«Seviyorum geliyorum», diyerek

Haber verdim de ben,

Uçtum sevdiğime,

Göğe çıktım da ben.

İndim. Kimse de yok,—

Ses ardımda kalmış,

Kendim- Rokette,

Sözüm —geride kalmış.

«Seviyorum» dediğim sözüm

Gelir sona kalır

Sözsüz şefkate

Şaşakalma.

… geçir beni zaman!

Hız artarak gidiyor,

Kendim— gelecekte,

Sözüm— geçmişte kalıyor

Geleceğe bakıp,

Aydınlık, özlemle

Geçmiş bu günden

Ses seda veriyorum.

Şarkı haberim size

Olur tanıdık, yabancı da.

Son olsa da, belki,

Varıp, ulaşır, geçmişe.

1982

Tanıdık ormanlarım,

En güzel şarkısı

Sizden bağışlanmayı diledim…

«Sessiz kal, yazma, -dedi yüreğim.-

Meşelerin gizli fısıltısını

Çok dikkatli dinle sen…

Sen şarkı söyleme, onlar söylesin.

Dur, sakin kal,

Yeşil çamların

Ne söylediğini anla sen…

Yumuşak yelde

Onlar ses çıkarsın

Akarsular olup kendim akayım,

Kendim söyleyeyim, deme sen…

Sakin kal,

Onlar söylesin.

Yok, uzanma kağıt kalemine,

En yetenekli ressam uzansın,

Çayırlarda onun mucizevi

Bin hem milyon rengini görürsün.

Tabiatten üstün şarkıcı yok, deyip,

Hayran kalıp bakakalırsın.

Dur, sakin kal,

O zaman

Şarkıcı olacaksın…»

1980

Yaşlı Söğüt

Sükunetle tene sıkışıp, bükülüp

Naz ile büyümüş söğüt,—

Şimdi artık bükülmüyorsun,—

Yaşlı boğumlarının dinlenmesi gerek.

Tehlike fırtına önünde de

Bükülmezsin, deneyeceksin,

Ak başını yere koyup,

İnlemeden susacaksın..

Bakıy Urmançe sergisini görünce

Bakıy isminin ne olduğunu

Bilip gezsem de ben önceden,

Yeni fark ettim onun gerçek anlamını:

Böyle sanat ebedi- SONSUZLUK!

1982

Dilek

Seni her zaman her köşede

Mutluluk gülümseyip beklesin,

Sıkıp kucaklayıp alsın da

Daima kendisininki yapsın.

Durup kalma yarı yolda,

Daima mutluluk için mücadele et,

Kendinden arta kalanı

Mutsuzlara paylaştır!

1982

Orman kızı Gölseriye

Orman kızı Gölseriye

Çok uzak yola çıkıyor,

Yolların daima kolay olsun,

Olmazsa eğer, sabırlı ol,

Yaşamın kendisi— orman gibi,

Gizemli de karanlık da,

Bazen çilekten de tatlı

Hem içi bal gibi tatlı da.

Gençlik yaprakların solup,

Yabancı rüzgarlar değmesin,

Bülbüllü ormanlardan

Kenarlara dönme sen…

1982

Huy- karakterim ile- kır kazı ben:

Uçayım,

Yüzeyim,

Gideyim,

Ve geri döneyim…

Huy- karakterim ile- kır kazı ben:

Özleyeyim,

Sabredeyim,

Acı çekeyim,

Kaybedeyim…

Huy- karakterim ile- kır kazı ben:

Uçmayanlar-

Tuhaf, yabancı onlar…

Belki,

Bana

Anlamamış olanlar

Bir gün yüreğime ateş ederler…

Huy- karakterim ile- kır kazı ben:

Yığılıp

Düşerim de

İnleyerek,

Can veririm

Son nefesimde

Uçamayanlara acıyarak…

1982

Kimler geçer?

Ben — ebedi madde,

Şimdiki- canlı insan:

Yaşıyorum,

Hissediyorum,

Seviyorum,

Ağlıyorum,

Bağırarak gülüyorum…

Yeniyorum,

Yeniliyorum,

Yaşlanıyorum,-

Yaşamdan gidiyorum.

Ben — ebedi madde,

Daima canlı olarak kalmam:

Taş,

Toprak,

Yaprak olurum,

Sadece tekrar gülemem…

Ben — ebedi madde,

Hiçbir şey de doymaz formda

Dünyaya geri döneceğim dolaşıp…

Kimler geçer üzerimden

Özleyip,

Gülüp,

Ağlayıp,

1983

Karadugan

Doğmasan da Karaduganda,

Benzeyip gittin yakın akrabaya.

Tekrar yarım asır yaşayabiliriz

Sizin gibi dostlar olduğunda!

Yaşlanıp biraz bükülsem de,

Duramam, öne kayarım,

Yeni doğan bebek gözleri gibi,

Her ocakta yeniden doğarım!

Kendi çocuğu gibi yakınmış,

Baltaçtaki Karadugandır,

Ben boranlı soğuk kışta doğan,

Size benzeyişlerim bundandır.

Başımı biraz yere eğip geçsem,

Tanımadan bakakalırsınız,

Gençlik gibi hüzünlü, yankılı

Dertli şarkılarımla tanırsınız…

Karadugan, 3 Ocak, 1983

Serpiliyor çiçek,

Kopuyor yaprak,

Gönlüm seziyor:

Ömrümün çiçekleri

Her yıl kopuyor.

Hepsi de yürek aşıyor

Geçirdik şimdi,

Kaldırmaz ağır yükler

Geçirdik şimdi.

Yollarımda daima çiçekler

Serpilmedi o,

Genç ömürler geçip gitmiş:

Sezilmedi o,

Gözlerime kimler yola

Çiçekler serpmiş?

Saygıdeğer: ömür boşuna

Geçmemiştir.

Dertli tasalı ışıklar kımıldıyor

Yorgun yüzümde,

Serpiliyor alkış,

Serpiliyor çiçek

Ömrümün gözünde.

Bu güne kadar şiddetlenmiyor,

Serpilmiyor saçlar,

Serpiliyor göz yaşı,

Ayrılıyor yürek,

Niye böyle yaşlar…

1985

Annemin sıcak toprağına,

Basıp duruyorum.

Elde — küreğim.

Göğüs kafesini parçalamaya çalışma,

Rıza gösterme böyle, yüreğim…

Bu göğsüm şimdi kışkı günde

Boşalıp kalan soğuk çayır gibi.

Yürek çabalıyor, göğüs kafesinde

Çarpa çarpa şaşkın tay gibi.

Bir an ümit koparıp,

Koşularını

Yavaşlatır,

Koşar koşar da,

Anladığını fark ettiğinde

Mümkün olmadığını

Kendi annesini arayıp bulmadığını.

Yetim kaldığını hissettiğinde

Hüzünlenir.

Gelir olgunluk.

Son nefesinde

Tekrar tekrar

Sinirlenip vurur:

«Annem, annem» — deyip…

Durup düşünceye daldım

Yaşlanası gelmiyor,

Böyle de

Yaşlılığa gidiyoruz,

Durup nefes alıyoruz,

Seyrek ak saçlarına

Rüzgarda dalgalandırıp,

Yaşlılığa varıyoruz,

Geçmişi düşünerek,

Zorlanıyoruz,

Güçsüz başı,

Dayanmış bastona dayıyoruz:

Derin uykuya dalıyoruz:

Gençlik geçmişte kalan,

Gerek yok çaremizi buluyoruz,

Yaşanmış — İlahilik,

Yaşanmış — İyilikler!

Biz onları daha çok buluyoruz,

Yapılan günahları,

Yanlışları

Göğüs kafesine kapıyoruz…

Öylece gizleyelim mi,

Açılalım mı?

Yürekler yanıyor, eriyor buz…

Son defa haydi açıl, yürek,

Bizim yanlışlarımızı

Tekrar etmez, belki, çocuklarımız!

Biz, yaşlılar!

Derin acılarla

Geride kalıyoruz.

Sağ olunuz, Gençler!

Yapılan iyilikler sizde devam etse,

Bizi sırada diye kabul ediniz!

Biz, yaşlılar,

Yanlışlarını göğsünde hissedip,

Ağır gidiyoruz,

«İleri! İleri!» deyip çok bağırdık,

Şimdi,

Başını öne eğip,

Azap içinde,

Durup düşünceye dalıyoruz…

Biz, yaşlılar,

Gide gide,

Çok az kalıyoruz,

Sağ kalanlara, lütfen, dikkat ediniz:

Hayatta samimi gönüllerin—

Biz gençlikte — sizde kalıyoruz!

Ağır düşmanda yıpranmış yüreklerine

Vicdan ölçüsüne koyuyoruz.,—

Zamana gerek olsa, onarınız!

Yürekleri açıp koyuyoruz:

Hafif bir yaşlılık geçirsin, deyip,

Bizim durumumuzda torun, çocuklarımız…

Tatar Bağı

Kama boylarında halat örüyorlar.

Boğazımda ağır düğüm var:

Çok yakında yalnızca büyük şairin

Son nefesini aldığı bir ev var.

Bazıları düşünüyor: «ilmek giymesini

Tatar bağı, güya, suçlu»…

Zaman kendi söyler gerçeğini!

Haksız söze halk layık mı?

Neslim benim ayrılacak değil,

Ben yaşayan sağlam kökten,

Çulman boylarında tahıl ekerken,

Suya ip koymuş, bağ ören.

Nasıl acı rüzgarlar esmemiş de,

Filizlerini kimdir kesmeyen,

Tarih bağını yüklenip beraber çekmiş,

Ama kumdan urgan örmemiş.

Derin uçurum geçen zamanda

Kopsa da hamut bağları,

At yerine çeken kendi kaderini,

Görülse de yürek yağları,

İdil- Çulman geçen, kürek çeken,

Günahı da bağ gibi örülmüş…

Tatar süvarileri genel düşmanda

Paris sokağında görülmüş,

Bağlarla birlikte şarkı örmüş,

Onun ne tür şarkı ördüğünü

Sorunuz siz Musa Celilden!

Farklı dillerde şarkı söyleyen genç anneler,

Umut bağlayıp, beşik asmışlar,

İşgalciler bağdan ilmek yapıp,

Zoyaları dar ağacına asmışlar.

… Ağır bir zaman, savaş fırtınası

Marinayı buraya getirmiş

Şimdi kimi, kimi suçlamaya?

Soralım oradaki Çulman, İdilden.

Kim örse de bağını millet yok,

İspatlayamayız onu millete!

Her bir dilde bir söz: Şefkatsizlik

Şairini götüren ilmeğe.

Kama boylarında bağ örüyorlar,

Umut bağlayıp akıyor sular da…

Ben de katılayım: beşik bağı öreyim

Şairane canlı çocuklara.

Boğazımda ağır bir düğüm var:

Kaldı şimdi sadece sızlamaya…

«beşik ninnisini»n ahenkli, bağlar örelim,

Umutsuza yardım eli uzatalım,

Vermiyoruz onu şefkatsizlere!

1987

Kar fırtınalarında

Kar fırtınalarında

Yürüyorum ben sokaklarda.

Arayıp sönüyor,

Yıllar gömüyor

Biz yürüdüğümüz sokakları…

İzler geçer,

Kimler geçer

Kar fırtınalarında?

Kar fırtınalarında

Yürüyorum ben sokaklarda.

Sırlar söylüyorum

Türküler yakıyorum

Yazın fırtınalarda

Fırtına diner,

Kimler çıkar

Bizim yürüdüğümüz sokaklarda?

Kar fırtınalarında

Yürüyorum ben sokaklarda.

Devirler kalıyor,

Şarkılar kalıyor

Bizim yürüdüğümüz sokaklarda

Kimler şarkı söyler,

Kimler dinler

Kar fırtınalarında?

Zamanlar kalıyor,

Şarkılar kalıyor

Bizim yürüdüğümüz sokaklarda…

1987

Yaktaşlar Meclisinde

Ah!, Hemşehriler, geliyor, çok da geliyor

Böyle bir durumda vazgeçiyor:

Bardağı doldurup, beraber oturup

Rahatlıyor geliyor içesi!

Ah! İçesi geliyor, içesi!

Mavi gök kubbesi altında

Kendi kendimi unutup, sarhoş olup,

Çayırlara yıkılası geliyor,

Temiz zamanları hatırlayıp,

Dağ kenarına inesi geliyor,

Yüreğimde çınlayarak akıp giren

Çeşme suyunu geliyor içesi!

Bardağı doldurup, beraber oturup,

Ah! İçesi geliyor, içesi!

1991

Yol kenarına çıkıp bekler artık

Annem gibi sıkılmış kuş kirazı da:

«Neler yine oldu bu çocuğa,

Geri dönmedi, —deyip, — bu yıl da…»

Başını eğip sakin durup bekler

Annem gibi sabırlı karaağaç:

«Geri dönüp, gelse deva olurdu

Savaşlarda aldığım yarama».

Belki, artık geri dönemem de…

Kuş kirazı, karaağaçlar darılacaklar…

Kendim dönemesem de, sözüm döner,

Ana babamın mezarını öpüp kucaklayıp.

Parçalanan yıllar yapraklarım

Gömseler de yürüdüğüm izimi,

Sokaklara sinen tanıdık ezgiler

Hatırlatır, belki, kendime…

Babam gibi sabırlı karaağaça,

Annem gibi hüzünlü kuş kirazına,

Nefis kayına Uralımın

Ben hüzünlenip sarılarak Uralımın:

«Kalırım, — deyip, — Gere kenarında…»

1991

Bir gecede

Şaraptandır: biraz

Sarhoş olduk…

Geniş sokağı eski

Döşerdik.

Kucaklaşıp yürüyüp

Şarkı söylerdik,

Geniş sokaklar yok diye

Durmadık.

Şaşır haydi, köy

Çocuğu!

Taş kentte yatıp

Kalırsın…

Bizim gibi yolunu kaybedenler

Az mı sonra?

Kendin seçerek aldığın

Kaderini

Zehir şarap koyarak

Canına,

Dön yine bir köyünün

Sabahına!

Hiç durmadan şarkılar

Taştılar.

Sokak yerine—

Taş duvar

Canımızda — gençlik

Fırtınası

Geniş gönüllü, ezgili

Köyü.

Şarkı söyleyerek değil, şaşırıp

Haykırarak...

Bu kaderden yoktur

Kurtuluş…

Ah!

1991

Şarkılarım — şiirlerim

Bilmiyorum dünyada sizden de

Daha ebedî meşgale olduğunu,

Şarkılarım şiirlerim!

Hepsini siz yine biliyorsunuz

Aslında kuşkum olduğunu

Şarkılarım şiirlerim!

Öfkelendiğim zamanlarda

Hasretten sıkılmadım,

Şarkılarım şiirlerim!

Sık sık ezgilere tutunurum

Hayatın döngüleri

Şarkılarım şiirlerim!

Musalardan sonra da kalan

Özgür canın yularını

Şarkılarım şiirlerim!

Sabrede sabrede ayırırım, bir

Siz var oldukça — geri çekilmem

Şarkılarım şiirlerim!

1991

Hoş, sağ ol ,Yanavılım

Ben şüphesiz senin kırlarında

Dönerek büyüyen çocuk,

Yüreğime sularının

Dalgası göçen çocuk.

Gideyim şimdi, hoş, sağ, ol,

Yanavıl denilen şehir.

Çocuklukta atlayıp gittiğim

Yollarım sende kalıyor.

Sokakları, ormanları

Şiirler söyleyen şehir,

Ayrılıp çıkan sözlerime

Kuşlarımın şarkı söylediği şehir.

Gideyim şimdi, hoş, sağ, ol,

Yanavıl denilen şehir.

Gençlik gibi uğuldayıp geçen

Yıllarım sende kalıyor.

Gençlik kalıyor bestelenip,

Pınar gibi hakikaten kalıyor,

Sende doğan şarkılarımı

Kırlarımın söylediği şehir.

Gideyim şimdi, hoş, sağ, ol,

Yanavıl denilen şehir.

Kuşlarına sırdaş olsun,

Şarkılarım sende kalıyor…

1992

Neden?

Bir baksan, dünya — nasıl güzel, huzur!

Ulu güneş çıkar, parlayıp şafaklar doğar…

Ey! Neden sonra, niye, niçin bu dünya

Tiranlara — serbest, şairlere — yasak?!

Neden öylesine hasretli bu dünya?

Bülbüllü bahçeler çitlere kapatılmış…

Ey! Neden sonra, niye, niçin bu dünya

Celladlara — saray, şairlere — zindan?

1991

Açış

Daima acele ettim, dört nala koştum, telaşlandım…

Sezmedim de senin varlığını,

Bugün hissettim göğüs kafesinde

Artık senin yerinin darlığını.

Tanıdıklarım acaba nasıldır

Benim hâlsiz, güçsüz adımlarımla

Varlığını hatırlıyorsun,

Haydi şimdi dur önünden…

Yok, durma şimdi, yürek canım,

Bu dünyada şimdi gerek var!

Belki, benim sonuncu bir açışımdır:

Göğsümde benim bir yürek var!

1992

Mezarlıklar yanından geçtiğinde

Yok orada — mutluluk da, nefret te,

Rahat da, hasret de.

Yok orada — sessizlik de, gürültü de,

Yabancılar da, tanıdıklar da.

Yok orada — hatırlamak, dilek,

Bağışlanma, pişmanlık.

Yok orada — vakit de, hız da,

Baht da, bahtsızlık da,

Yok orada — şerbet de, ilaç da,

Hürmet de, kabalık da.

Yok orada — dostlar da, akraba da,

İz de, toz da…

Dostlarım, akrabalar,

Gitmeye acele etmeyelim biz oraya…

1992

Doktor dostumun hatırasına

Fen doktoru Esfat Abdullin hatırasına

Dayanıklı yaşam bulmuştur,

Alışmıştın tamam:

Nereye gitsen — muhalif oldu,

Uğurladı kötülüğü.

Birçoklarını koparıp aldın

Kanser zahmetinden,

Yüzünde nur ışıldardı

Sağ kalanların dualarından.

Gerilemeye mecbur ettin

Korkunç kötü hastalığı

Sadece tedavi etmedin şu

Şefkatsiz kötü zamanı.

Sen — Ülkelerde, sen — dillerde,

Rütbe — zor, Geniş — gönül…

Yokluyor alamıyor rakiplerin…

«Ne için o… benim değil? »

Onların hile ve kötülüğü

Geçmiştir, özlerine.

Kimseye de sezdirmeden

Yürek dayandı sadece.

Nereye gidersen peşine takılıp gelen

Kıskançlık ve hasetlik…

Bir gün biz yüreğinin

Patlamasını işittik.

Senin gibi ulu insanı artık nereden bulalım,

Bir çok ömrü uzatan

Kısa ömürlü doktor?

Kaybettik seni, ağır yük

Yürek acıtıyor daima.

Uzun yaşamaya niyetlenip

Uğurladı kötülük…

1992

Sizin tarafta tabiat da başka.

Hepsinden daha olgun,

Yok uyumuyoruz, görmüyoruz, kalıyoruz ya

Büyülü gecenin güzelliğini

Gecenin bülbülünü hıçkıra hıçkıra

Dinleyesi geliyor,

Şu kuşlara katılıp ağlıyorlar,

Şarkı söylüyorlar,

Sizin tarafın suları da sakin,

Suyu kıyıya çarpmıyor,

Acımasız köpekleriniz bacak ısırmıyor,

Böcekleriniz sokmuyor,

Sizinle, şarkı söyleyerek, güne karşı

Gitmek istiyorlar,

Bu gecede şarkı söyleyip, yaşayıp, ölüp

Kalmak istiyorlar.

Geceleri ormanlara giresi de

Kaybolası geliyor,

Gizemli göğü aşıp, ebediyete

Yol alası geliyor.

Çocukluk zamanında ben doğaya

Aşık insandım…

Ah, neden sonra yarısını ömrümün

Eritip heba ettim…

Vedalaşalım, bu dünyada, belki,

Karşılaşmayız yakında.

Guguk kuşlarına katılıp yürüyorum ben de:

Uzun ömür — bizden!

1992

Neden benim başımın üzerinden

Geçip gidiyor bu bulut,

Nereden geliyor, nereye gidiyor

Kızıl- kara bu bulut?

Kimler bana haber veriyor

Korkutup, can olup,

Dünyadan şehit gidenler

Yürüyor yoksa can olup?

Nereden geliyor bu kızıl bulut,

Karasına takılıp,

Yağmaz mı ki bezden başka

Kızıl- kara kar olup?

Karanlık gün, uğursuz bulut,

Aklım gitti, değip,

Nereye gider, nerede yağar

Kızıl kara bu bulut?...

1993

Melekler gitti iki omzumdan,

Karlı- buzlu bulut geliyor İdilden.

Gönlümde — güpe gündüz — kara gece.

Şeytan açtı iki kara kanadını.

Yüreğiminn yamaları yırtıldı.

Kimbilir nereye uçtu ilham… şarkı sustu.

Başını ağır kaldırıyor— yer çekiyor,

Kimbilir kader kimbilir şimdi güçlü çekiyor.

Yardım arayarak göğe bakıyor emel yok.

Soğuk dünyam, sıcak yelden selam yok.

Her adımda her tanıdığım yabancı gibi,

Yakın gördüğüm dostlarıma yabancılaşıyorum.

Yaşamımdan utanıyorum hem de çekiniyorum…

Anlasan, sadece sen anlarsın ey Allahım!

Geri insin melekler yanıma,

Bir sabır, bir sıcaklık canıma!...

1993

Çıkar mı akıldan deyip,

Düşünmekten korkarım,

Azap çekip uyuyup gitsem,

Uyanmaktan korkarım.

Son nefesimdir, belki…

Soluk almaktan korkarım,

Vicdanım temiz olsa da,

Sınanmaktan korkarım.

Hayırlı olmaz bu deyip,

Sevinmekten korkarım,

Çırpı ateşi gördüğümde de,

Daima yanmaktan korkarım.

Övüp iyice sarhoş etmekten —

İkram etmekten korkarım.

Haksız sözler duymaktan —

Eleştirilmekten korkarım.

Doğru yola sapmaktan korkarım

Aklamak için sebep bulup,

Oyalanmaktan korkarım.

Korkumdan korkmam hiç, —

Taklit yapmaktan korkarım,

Kendi yolumdan sapıp

Kaybolmaktan korkarım…

1993

Yaşayalım haydi

Fasil Ahmet'e

Gençlik yıllarımız — can üşüten:

Keyifsiz- düzensizdi,

Birimizin — giyecek elbisesi yok,

Birimiz — evsizdi.

Kader bizim başımızı okşamadı,

Kendisi gören — anlar.

Garip düştü — bedenler, söndü — mumlar,

Sağ kaldı canlar.

Canı işe koşup, dişini sıkıp,

Gururla adım atıp gittik,

Birini de evli edemedik.

Ama tertipli ettik.

Her mecliste ayık olmasak da,

Ayık olduk — şarkıda.

Şaşırtıcı işler yapmasak da,

Layık olduk zamana!

Bir ezgi bulmuş gibi yedi nota:

Do- re- mi- fa- sol- la- si…

Seyrek meyrek kadehler tuta tuta,

Hayat zehrini yuta yuta,

İldar, Fasil yaşıyor.

Kimileri, belki, « Zavallı…» deyip,

Gülüyorlardır bize.

Biz ruhla, dostum, güçlüyüz artık

Hatta kendimizden!

Yaşayalım haydi hayat zehirlerini

Epey azalınca,

Yürek — parçalayıp, can — parçalayan,

Canda — ezgi bitinceye kadar!

1993

Bela- kaza arkasına takılıp yürüyor,

Bazen bekleyip duruyor önde hatta…

Ömür boyu ben yaşamış oldum

Mutluluk gelir diye aldanarak…

Daima inanıp, daima aldanıp yaşamak

Azapları biraz azaltan.

Bu zamanımı bazen özleyiveriyorum…

Sadece kendim de bilmiyorum… neden?

Hasretlerim biraz azalırdı

Kendim mutsuz olsam,

Kaç asır boyunca savaşıp da

Milletteşler daima iktidarsız

İnanmıyorum da, aldanmıyorum da…

Gazaplarım bu yüzden artıyor,

Babamlarımın parçalanmış tahtları

Onun kadar güçlü çekiyor..

1994

Hayat işte o — Böksör,

Hep yüreğe suya.

Endişelenme ya, Beyefendi,

O acıtır bu yüzden.

Soğuk buz gibi donar

Ya da yanar ateşte.

Yıkılırım sadece

Sonuncu nakavtta.

Söyleyemiyorum ömrümün

Kaç yılı, kaç ayı olduğunu.

Orada da özlerim

Kazansuyun kayınlarını.

Guguk kuşları da yürüyemez

Kaç güzüm yazım olduğunu.

Ferahlayıp nefes aldım bir

Çam ağaçlarının ozonlu havasını.

Dışarı çıktım şeytanların

Kışkırtmasını, azgınlıklarını,

Ömrünü uzatandır

İlhamla yazılarım

Söylemez misiniz: «Kayın, çam…

Tekrar tekrar yazar şunu…»

Mümkün değil bırakıp gitmek

Bu dünyayı, Kazansuyu…

1994, Ḳurutuşḳa

Efkarlandıran dertli ses

Kuşlarının izlerinde,

Her nasılsa bir kederli özlem

Atların gözlerinde.

Kuşlar, burada doğsalar da,

Doğduğu yerde yapamıyorlar,

Atlar, ağlayıp dursalar da,

Kuşlar göğe gidemiyorlar.

Kuşlar nasıl yaşıyorlar katlanarak?

Atlar neden çalışıyorlar,

Kuşların yüreğini koparıp,

Göğü inletip kişniyorlar?...

Uzun yaşamış şairin

Marifet ehilliği,

Çeker oyunun derinliği,

Sözünün kısalığı.

Söyleme ama: « Çok yaşadım,

Şuna göre usta »,— deyip.

Tukay, Babiç Ustaların

Ömrü de kısa işte…

Ahir ömrü uzatamazsın

Milyon altın ödeyip…

Sevin yaşa şükrederek,

Her bir günün — bir hediye!

Birisi— zenginleşiyor.

Milyon — paylaşıyor.

Milyon — ağlıyor,

Birisi — gülüyor…

1995

Ömrümde ne kadar boş söz

Söylenip, rüzgara uçan.

Çok çok azı, tohum olup,filizlenip yere düşen.

Ağızda lapa pişirme,

Söyleme, dilim, dur…

Bir taneden, üç taneden

Pişirip olmuyor lapa….

1995

Sen elbette dinlemeyi biliyordun,—

Seveni, sevmeyeni…

Gönlüne topluyordun

Başkalarının söylediklerini.

Ya dil, ya karakteri

Daima da engelleyemem:

Söylüyorum da söylüyorum, sözlere

Hiç nokta koyamıyorum.

Dinleme ustalığıyla

Kendini geliştir.

Başkalarını dinleyebilmek —

Kişiye has bir yetenektir…

1995

Yaşaya yaşaya anladım…

Kişi — kudretli güç,

Kişi — Allah, dinsiz.

Yok, ben gitmiyorum dünyadan, —

Dünya ne yapar bensiz?

İ. Yüziyev, 1965

O çağdaki cahilliği

Yaşaya yaşaya anladım:

Ulaşmaya çalışsa da, birinin de

Allah olamayacağını.

Ey ilahım kudretinde —

Alemin, yerin, göğün…

İnsan — dahi de olabilir,

Sen — sadece değil.

Bakıyorum resmime —

Genç, sakalsız, cinsiyetsize:

Dünya bensiz de yaşayacak,

Dünya yaşar bensiz de…

1995

Bir şarkıcıya

Gerçek şarkıcıya bakıldığında

Sahneye o sık sık çıkar,

Doğadan verilmemiş

Olağanüstü ses çıkar.

Bazen biraz sadece

Benzeyip olur şarkıcıya.

Evet o, gerçekten ağlasa,

Kör gözden yaş akar…

1995

Sen gitsen

Kınaları sümbülleri

Yıkanıyor su serpilince,

Çiçeklenen al gülleri

Kederleniyor sen gidince.

Onlar senin kendin gibi

Hissediyorlar su serpilince,

Yaprakları, sararıp,

Dökülüyor sen gidince.

Gülümseyen sıcak bakışını

Bir nebze azaltsan,

Kururum da, solarım da,

Tamamen sen gidince…

1995

Adanmış sözler

Nefis söz ustası Ayrat aslan'a

Gel, haydi Ayrat, benim yanıma,

Konuşmadan sadece oturalım,

Dünya işlerini unutalım da,

İçten şiir okuyup, sessiz kalalım.

Yaktaşlık da, biraz Taktaşlık da,

Tukaylık da biraz var bizde.

Arzu da onlarınki gibi,

Nefes yolları da dar bizde.

Ne kadar çok çıktın artık sahnelere,

Halkın için yanıp, sıkılıp,

Nefes yollarımız gibi, daima

Milletimiz yaşıyor sıkışıp.

Görkemli sesini dinlediğimde,

Ben de gururlanıp yaparım

Tukay, Taktaş, Celil nefesini,

Devamını sende duyarım.

İstemedik dünya mallarını,

Sanat, deyip ömür kısalttık,

Sahte yıldız olup sayılmaktansa,

Gönüllere girmek — bin değerli!

Yok,

Sen Tatarın Levitianı değil

Sadece bizim milli Ayratı ,

Sende — halkımızın asilliği,

Nefisliği, ümit, gayreti.

Yandık, donduk, hasretle bekledik sanat için,

Saklamadık yürek sıcaklığını,

Yaşayalım haydi, Ayrat, yaşayalım haydi,

Uzatarak milletin nefesini!

1995

Dostlara dayan yürek

Rafael Safin'e

Sen benden de daha büyük.

Akla nufuz eden,

Dayanıklılığı, sabrı

Safin'den öğren yürek!

Sen benden de daha endişeli,

Benden de daha ciddi.

Rafael'den örnek al da,

Oynama, yüksel yürek!

Sen benden de alimsin,

Ben artık daha oyuncu.

Zor zamanda Safin gibi

Dostlarına dayan yürek!

Ben de biraz Safin gibi,

Ama sen daha saf.

Senin gibi dostlar çok çok gerek,

Hep yaşa, asıl yürek!

1992

Yanılıyorsun Atnabay

Engam Atnabayev'a

Düşünüyorsundur: «Kazan benim

Hatıramı saklamıyor…»

Kızlar seni unutmuyorlar,

Yanılıyorsun Atnabay!

Düşünüyorsundur: « Kazan benim

Şiirlerimi ezberlemiyor…»

Bu düşüncen de doğru değil,

Yanılıyorsun, Atnabay!

Düşünüyorsundur: « Piyeslerim

Sahne almıyor…»

En büyük hatan şu senin,

Yanılıyorsun, Atnabay!

Düşünüyorsundur: « Kazan söylediğim,

Şarkıları tekrar etmiyor…»

Bu — hatanın en büyüğü,

Yanılıyorsun, Atnabay!

Böyle büyük hatalar

Büyük şairi aklamıyor.

Yanılgını onarmanın

Zamanı şimdi, Atnabay!

Seyirci hem okur

Yanlışını desteklemez,

Kazanın da kendi şairi,

Şarkıcısı sen, Atnabay!

Dayanamıyor kucaklamadan:

Şiirlerin — gönle yağ,

Piyeslerin — sahneye fırsat,

Aferin, ey Atnabay!

1988

Kestiler

25 Ağustos 1944 yılında- Faşist celladları
Pletsenzeye Hapishanesinde Musa Celil'in başını
kestiler. 25 Ağustos 1935'te — Ulu Merethuca köyünde
ibretli dramaturg Tufan Minullin doğdu.

Daima kestiler bizi, daima kestiler:

Şahsi bahçeleri kestiler,

Göğüs gücüyle çalışıp kazanılan,

Helal paraları kestiler,

Dinden, imandan yoksun kalsın, deyip,

Cami minaresini kestiler,

Atalarının, ana-babalarının

Zincir soy kütüğünü kestiler.

İdil yurdunun köşelerine uzanan

Bebek beşiklerini kestiler.

« Özlüyorum doğduğum ülkemi…» deyip,

Kaygılanıp gençler büyüdüler.

Daima kestiler bizi, daima kestiler,

Mekteplerde dili kestiler,

Molla dedelerin mezarına

Koyulacak gülü kestiler.

Daima kestiler bizi, daima kestiler,

Bilime bilgiye yolu kestiler,

Uzak ülkelerdeki soydaşa

Uzanacak eli kestiler.

Daima kestiler bizi, daima kestiler,

Dedelerden bize geçtiler,

Dağılsınlar, yayılsınlar, deyip,

Can gibi ülkeyi- toprağı kestiler.

Düşünmesin, şarkı söylemesin, deyip,

Hapishanelerde başı kestiler,

Bulgar atalarının temelinde

Yatan kutsal başı kestiler.

Zamanın kaza belaları

Şimdi bizim başa geçtiler…

Neden dostum, derin düşünceye daldın?

« Daima kestiler bizi, kestiler…»

Biz daima sağız, başımız dik!

« Daima kestiler bizi, kestiler!»

Akıl da büyük, boy da uzun bizim,

İşte — güçlü, şarkıda — hisliler,

Elmender ve Tufan benzerler!

Baş yukarda: düşünce ve boy yeterli!

Daima kestiler bizi, kestiler…

1995

Yaşlılık gelirse

Lebibe İhsanova

Esin perileri sende:

Sen anne de, bebek de,

Milyonlarca çocuğun dostu,

Annesisin, Lebibe!

Bedenin ve ruhun sağlıklı,

Neslin, muhtemelen, dayanıklı.

Gizlenmiyor, dışarı çıkıyor

Canından yumuşaklık.

Bebekler de, nineler de

Lebibe gibi olsun:

Mütevazı, sabırlı, içten, gururlu

Dünya çapında yiğit olsun!

Yaşlılık gelse: « Bunu — deyip, —

Dönüştüreyim nineye»,

Yazıp sen koy kapına:

« Evde yok o Lebibe»

Haydi gelin, söz vermeyelim,

Yaşlılık bugün davet etmesin:

Nineleri de gençleştirip,

Lebibe yaşasın!

1983

Kurtar bizi Ahun

Hayatında en yukarı nokta

İşte bugün — şimdi başlıyor.

Gitme görme, ne olur, ahunluktan,

Yardımınla bizi terk etme!

Bizi utandıracak, kızdıracak

Yok artık Tufan, Hekimler.

Fermanlı da oldun, vaaz verip,

Bize öğüt vermeye hakkın var.

Seydeş olup ve Tinçurin olup,

En başına konan Melek.

Ben melek olabildim, demek ki,

Yaratım denilen başıboş bir iştir.

Biz — başıboş birlik çocuklarını

Doğru yolda yerleştir yolunda

Şeytanlara karşı savaştın sen:

Hep hep kitap oldu elinde.

Bazen melekler el salladı,

Şeytan gelip yoldan çıkardı.

Gençce güzelleri alıp gitti,

İçki verip bazen azdırdı

Bizi adam eden toplamaya,

«Defol sovyet» deyip bağırdık…

Şeytan gelip girse, kovaladık,

Çıkıp gitse, kendimiz çağırdık.

Ahundumuz bizim, hasretimiz

Biz günahkarız, söyle, ne yapmalı?

Başkaları yok… mecbur olacaksın

Bizimle sadece çalışmaya.

Şimdi de ben biraz aklı başında…

Eve doğru yeniden dönemem.

Ahundumuz bizim, meleğimiz,

Kurtar bizi, kurtar şeytandan!

1995

Generalin doğum gününe

Gaynullah Şakirov'a

Yetmiş yaşa bizden önce vardın,

Sen daima da önde, hep önde

« Benim ardımdan yüze ulaşmaya!» — deyip,

Bir, general, bize emir!

Ah, feci, içki içermiyorum,

Memnuniyetle tutuyorum maden suyunu,

Askeri öğrencin daima

Senin arkanda yürüyor, general!

Generalin dostu çok fazla olmuyor.

Sana bakıp hüzünle oflarım…

Selam sana savaşamayı bilmeyen

Asker dostlarının birisinden.

Senin gibi içten dostlarla

Hafif alınabilir nefes de.

Senin gibi generaller olsa,

Biterdi, belki, savaş da.

Seninle dünya daha anlamlı,

Yaşamadık gamsız boşlukta

İsbat ettin tüm ömrünle:

«Bu hayatı tadı — Dostlukta!»

Kalan ömrü de birlikte geçirelim,

Sadece şu cana verecek izin.

Yıllar zor, ama seninle

Adımları kolay, general!

Doldurunuz işte kadehleri,

Olursa olsun, haydi, maden suyu,

Şeref vermeden sadece kucaklara

İzin ver, yoldaş general!

1995

Necip Asanbay'a

Başkurt dostlar mutlaka zengin artık:

Bikbay, Kulıbay ve Atnabay..

Sen kendince çok zengin, hiçkimseyle

Karıştırmak olmaz seni, Asanbay!

Senin üretiminle Ufa yaşıyor,

Eserlerinle Kazan zengin

Krizler seni hiç etkilemez,

Sen, Asanbay, hep hep daima zengin.

Senin yaşında vucut çok dik yürüyemez,

Kimse öyle doğru basamaz.

Sen — yirmi yaşındaki dört gençten,

Gençlikte de zenginsin, Asanbay!

2002

Gece sokak neden sepsessiz?

Şarkıcı Fen Veliahmet'e

Kapı önlerine çıkıp,

Garmun çalışyorum işte,

Şarkı söyleyerek kalan gençliğime

Dönmeyi düşünüyorum işte,

Köyümde, biz genç yaşta,

Her insan şarkıcıydı…

Ağabeyiniz etrafta

En güzel garmunçuydu.

Gece sokak neden sepsessiz?

Şarkı söyleyerek oynayarak çıkınız!

Neden uyuyorsunuz, uyanmıyorsunuz?

Döndü işte garmunçınız!

Neler oldu gönlüm doldu

Buluşma sevincinden.

Ne yapıp uyandırayım

Köyümü yaşlılığından?...

1996

Güzellik Elçisi

«Allahü Teala'ya yaklaşan şimşek güçlenir…»

Rifkat İsrafilov

Yaklaşıyor gittikçe

Allahü Tealaya,

Sınanmalar ve sınavlar

Daima artar gider ona.

Yenilmeden bu dünyadaki

Küçüklüğe ve darlığa

Şimşekli gök gürültülerini aşarak

Gider uzak hakikate.

«Kurtar güzelliği!» deyip,

Zamanı hızlandırır,

Rüzgarlarda yıkılmadan,

Dağlara yürüyor.

Sabrını, tahammülünü

İçinde gizlenmiş.

Güçlenir, hislenir

Gök gürültüsünden, şimşekten.

Biliriz içten, uzun ömürden

Birkaç dramlı.

Baş eğmedi, kaderinden

Merhamet istemedi.

Böyle bakıp duruşuna o —

Basit sadece bir kişi.

Ama kendisi ya — güzelliğin

İlahi bir elçisi!

2001

Kim derseniz…

Ravil Tumaşev'e

Senin gibi itibarlı yönetmenler

Bu dünyada çok sık doğmamıştır,

Annesinin büyük ustalığına

Sadık kalan Ravil Tumaştır.

Bu yaşına da yaşlanmadan,

Gepgenç kalan başka yoktur.

Delikanlılar gibi adımlayıp kim o geliyor?

Artık.. kim olsun? Ravil Tumaştır.

Gençlere de daima gençleşmeyi,

Öğretmeye gidiyor o usta.

Tiyatroyu, yakıp, canlandıran,

Yaşatan RavilTumaştır!

Yaşlılara ağır söz söylerseniz,

Zihninde unutmadan tutandır…

Tiyatroyu toplayıp, dağıtmamış

Kim derseniz… Ravil Tumaştır!

1991

Sizin Toygarınız

Garifcan Muhammetşin'e

Yerden gidiyorum- gidiyorum diyen gibi,

Kanat çırpan saban turgayını

Sizin tarlanızdan göndermeden,

Saklayıp durmuşsunuzdur, muhtemelen.

Biz hepimiz gittik şehirlere,

Yersiz sarardık hemen biz.

Ormanlarımız hüzünlü, tarlalarımız — şarkılı, —

Kendi türkümüz, kendi turgayımız.

Ötüşleri yazın sadece değil,

Kendisi doğduğu altın güzde de

İşitilir — şehri Kazandaki

Topraksız turgaylarda — bize de…

2001

Yaza Dönüş

Hemşehrim Rezide’ye

Sıcak yazı bekleyerek dondum şimdi,

Tamam divane oldum şimdi.

Doğduğum yerin nazlı gülünü özleyerek,

Yaza kadar ben de soldum şimdi.

— Bildim, ablacığım, hissettim, şimdi,
Yazın matruşkalardan koptum şimdi.

Doğduğum yerin bütün sıcaklığını,

Tüm şifasını alıp geldim şimdi.

— Şarkı söylüyorum: döneyim şimdi, döneyim şimdi.
Kendi şarkımı söyleyip yatıyorum şimdi.

«Matruşkalar» ezgisini ilaç edip,

Ben kışın da çiçek açıyorum şimdi!

2002

Şarkı devletinin hükümdarı

İlham Şakirov’un doğum gününde

Selam sana, İlham, uzak uzaklardan,

Gençliğin kanat çırptığı zamanlardan.

«Tanış Moñnar», «Yeş naratlar» olup,

«Yanar çeçek» açan zamanlardan.

Şarkılarım «ḳarurmanlı» yoldan

Selam rüzgarı olup essinler

Bulgar devletinde tahttaki

İlham Hanlar yadıma düştüler.

Büyük doğa doğurgan

Yüzyılların ilhamı sen,

Şarkı devletinin hanı sen,

Halkımızın canı sen.

Tatar daima şarkı söyleyip yaşadı,

İnşallah, daima yaşar!

Şarkıda ilhamlar can bulsa,

Yeryüzünde hanlar ilham olsa,

15 Şubat 2001

Teli kopmuş bekliyor onu

Mirseyit Yarullin'e

Çok da endişeli işte sen bu yolu,

Yüzün özlem, sıkıntı ile dolu.

Koptu mu yoksa gönlünün

İki yüzden — birer narin teli?

Seziyorum: günlerinin düzensiz zamanı,

Tuşlar ile odan dolu.

Kırık piyano önünde: onar şunu:

İki yüzden fazla narin teli…

Bu — hayatın tiftiklenmiş zamanı

Ne çok gördük acı ve kırılmayı.

Yok edicilerle dünya dolu,

Ne kadar canlar bekliyor teselli edilmeyi

Babanın resmi süslüyor duvarını,

Masanın üstünde Ferit abinin heykeli.

Yüreğine hiç de huzur vermiyor

Abi ezgisi başka savaş kıyısı.

Düzensiz işte tuşların şıkırtısı.

Zahmet — küçük, niyetlerin — büyüğü .

Basamaklarda sanki abinin eli,

Ezgi ustası Zahidullah oğlu.

Piyano — dilsiz, çıkmaz sesi — tınısı,

Dünya — parçalanmış piyano, topla sen şunu.

Onaracaksın telini gönüllerinin

İki yüzden fazla narin teli.

Tuşlarda — abinin eli

Ve babanın Zahidullah eli.

Teli kopmuş olanlar bekliyor şunu:

Piyano dile gelir, çıkar hüznünü,

Şiddetle inanıp ben de bekliyorum bunu,

Mirseyit dost Zahidullah'ın oğlu!...

1998

Dünyanın kendisi gibi…

Mirgaziyan Yunus'a

Heykeltraş olmasam da, ben kendimi

Biraz ressam gibi hissediyorum.

Suretini ağaç, taştan değil,

Şiirli sözden çiziyorum.

Böyle bakıldığında basit bir kişi

Mirgaziyan tamamı.

Kendi kendine paha biçemiyorsun.

Sen — kendin bir dünya — yer küresi!

Hayallerin — bir bakarsan —gökler,

Bir bakarsan — deniz renginde.

Bir gözünde — mavi kara orman,

At kişnemesi — ikincisinde.

Yüzlerinde derin oyulup kalan

Senin geçtiğin yollar — saban izi.

Hayaline eriştin işte artık,

Haydi, rahatla kısa bir süreliğine

Doğduğun yere uzun zamandır dönmediğinden,

Tanıdığın yüzler yabancıya dönüşmüş.

Atlar sabantuyun süsü,

Ve insanlar — Ata dönüşmüş.

At özleyip döndün dünyayı dolaşıp,

Karaormanlı doğduğun yerler deyip.

Kaçıp şarkı söyleyeyim desen — karaorman yok,

Kucaklayıp ağlayım desen — atlar yok.

Yerde, gökte, suda saban izleri

Olarak kaldı çizilmiş izlerin.

Söylemek için deniz diplerine

İnip inci sözler aradın.

Yerin kendisi gibi, sen de gizemli,

Katmanlı da, kırıcı, yavaş ta.

En sevdiği bir yoldaşı olarak,

Severek bakıyor sana güneş de.

Dünyanın kendisi gibi, yaşlı da, genç de…

İleride ömrün — yüz bin hayalli

Kendi heykellerin ile kendini de

Sergiye götürüp koyalım!

2000

Topçu Mahmut

Bir bakıyorum: sen — abi,

Bir bakıyorum: sen — çocuk,

Bir bakıyorum: sen — dede,

Bir bakıyorum: sen — delikanlı,

Bir bakıyorum: sen — ozan,

Destancılara çok yakın.

Yedekteki topçu,

Daima da top atıyorsun,

Kendine baktırıyorsun,

Bu yaşına ulaşınca da,

Kızlarını seviyorsun.

Jübilenin övgülerini

Bu noktada durduruyorum,

Topçu olmasam da,

Bahçene bir top atayım:

Seni sevmek sadece yetmiyor,

Kızlar seni sevsinler

Yüz yaşında da gepegenç kızlar

«Mahmut canım!» desinler.

Onaylardık Taktaş ile birlikte

Yarı açık kalmış kapıdan

Bir kızcağızın:

«Mahmut canım, bırak lütfen!...» —

Diyen sesini de işitsek…

1983

SİZİN YOKLUĞUNUZU HİSSEDİYORUM…

Mersiyeler

Sonsuza dek ak olup, pak olup…

Hesen Tufan hatırasına

Tutamayıp özlem hislerini

Şarkı söylüyorlar yaşlıları, gençleri:

Hasretle türküler söyletir Kazanın geceleri

Tufan'ın kıymetli hatırası

Arzu ediliyor, sevimli resimin

Canlanıp, ruhlarda saklanıyor,

Resiminde görsek de, kendini

Görmüş gibi gönüller arınıyor.

Tam kendin gibi, şarkından

Dökülür yumuşak aydınlık.

Kaldın sen, papatya gibi,

Sonsuza dek ak olup, pak olup.

Edermişcesine sabır, ak saçları…

Şarkı olup sallanıyor ülkelerde

Tufan'ın değerli hatırası.

1982

Şairlerin Yattığı Aziz Yerde

Sibgat Hekim hatırasına

Bedeninde kalır gönüllerde kalır

Senin sabrın, senin sıcaklığın,

Daima özlenir baba gibi bakışın,

Ulu mütevazılık, sade ululuk.

Söylemiştin bir: «Tenim soğuyunca,

Giderim artık doğduğum yurduma…»

Doğduğun yurdun gibi kıymetli yere —

Gittin sen Tukay, Tufan yanına.

Huzurlu ol, usta, senin gittiğin taraf,

Yönelmiş tarafın — türkü yolu olur,

Şairlerin yattığı aziz yerde

Toprak da yumuşak ve sıcak olur…

1986

Uyan Mahmut uyan…

Mahmut Hüseyin hatırasına

Yedi gün ortası.

Birisi şangırdatıyor:

«Hangi şair orada

Geceleri uyuyarak yatıyor?!

Bak pencereden:

Tam şairler gecesi!

Şiir okuyorum. Dinle…

Ah, sen bilseydin!...»

«Dur şimdi, Mahmut,

Çok da uykum geliyor…»

Kızmıyor hiçbir şey yapmıyor —

Ahizesini asıyor.

… uyuyamıyorum . Ah, gece!

Tam şairler gecesi!

Telefona gidiyorum —

Uyumasın!

Şu geceler için

Ayıp, bana ayıp…

Uyuyarak yatanları

Uyan, Mahmut, uyan!

Neden numarayı çeviremiyorum?

Senin yokluğunu hissediyorum.

Sepsessiz ebediyetten

Uyan, Mahmut, uyan…

1995

Gönüllerden gitmez artık

Salih Battal hatırasına

Halkımızın yiğiydin sen,

Şiirin bahadırıydın sen.

Kötülüğü uçaktan tükürdün,

Yeryüzünü özleyip paraşütten atladın.

Korku bilmez Battal denilen isim aldın,

Celilcisiydin burada Tatarın.

Savunmadın, korumadın, hiçkimseden.

Kendin bir yaşam enerjisi, dışarda gezdin topluluğunla.

Sen sakladığın doğduğun ilden — mersiye,

Sen savunduğun ana dilden — mersiye,

Seni satmamış tüm dostlardan — mersiye,

Kendin uçtuğun kanatlardan — mersiye,

Kendin uçtuğun yeteneklerden — mersiye,

Aramızda yok dengin, yok senin…

Gönüllerden gitmez artık özlemin…

1995

Kaldın Çeşme Yolunda

Eduard Kasımov hatırasına

İki kova olan iki

Elinde.

Dönemeyerek kaldın çeşme

Yolunda.

Dolar dolmaz sadece iki

Kovaların.

Ama söyleyerek gittin en

Gerekeni.

Biraz daha hata ettik

Biz önce.

Ömür boyu yapmışsın tabi ki

İyilik!

Birilerine belki kırgınlık

Doğmuştur.

Gönlün de taşmıştır

Dolmuştur.

Kaldı senin çeşme yolu,

Çift kova.

Çocukların yürür seni

Karşılamaya.

Haydi bir eski dokuma alıp

Oturalım

Dolmayan kovaları çileklerle

Dolduralım.

Dönelim işte su yollarını

Bir dolaşarak.

Sözü çıkar çeşme gibi

Şangırdayarak.

1995

Yazamıyor Kalem

Kadir Sibgat hatırasına

Duanı bizden

Almıştın Kadir.

Yazıyordum şu vakitte:

«Doğdu — deyip, — Şair!»

Sağ zamanında şair

Göremiyor değer:

Senin kendin de sıkıntıyı

Biliyordun, Kadir.

Yok, isminle

Kafiye olmuyor «Kabir»

Yeryüzünde sıcaklığı kalır,

İncitici şarkın kalır.

Sevmiyordun tatsız,

Şatafatlı sözü, Kadir

Duymuyorsun şimdi

Bu sözü, Kadir.

Zaman hep hep böyle:

Görüp gittin, Kadir:

Kendimizden sonra da

Olmaz, artık, değer.

Doğru kafiye arıyorum.

Nasıl bulayım, Kadir?

Seninle tümü

Kafiye olur, Kadir.

Duanı bizden

Alıyordun, kadir.

Yazamıyor kalem:

«Gitti, — deyip, — Şair….»

1995

Martı

Reşit Ahmetcan hatırası

Gemi gitti. Sessiz yüzüyor tam da şimdi:

Fırtına yok. Sıcak rüzgarlar esiyorlar.

Siz söyleyiniz, ben inanayım: Şaire

Martıya dönüştü deseler.

Azık arayıp uçmadı o, özgürlük

Alıp da bulmuyor aç durup da, ağlayıp da…

Kanatları iniyor şimdi genişlikte,

Sesleri çok yakın da, uzak da…

Gemi gitti. Belki, döner girdap da…

Belki kimler sağ kalır… o dönmez…

Biraz soluk alır da dalgada

Uçar daima, kıblesini kaybetmez…

1995

Bizi kimler özler?...

Şeyhi Mannur hatırasına

Tekrar geldim işte, Şeyhi abi,

Doğduğun Tulbayına.

Gece uzaklara bakıp durdum

Göğe, sakin ayına.

Gönül doldurandır, Tulbay ayı

Hatırlatıyor seni…

Senin yüzün de çok kendi hoyrat

Kendi dolgundu.

« O da bana bakıyordu» deyip,

Söylüyor gibi o ay…

Biz de bir gideriz bu dünyadan.

Şeyhi abi, şöyle.

Ebedi ebedi gökte sakin ay yüzer,

Akarsular akar.

Bizi özleyip ve yokluğunu arayıp kimler

Dolunaya bakar?...

1985

Sen Kazanda Bugün Dostlarınla

Sacide Süleymanova hatırasına

Kazandaki can dostlarınla

Beraber yaşıyordu hayalin.

Yardım edemedik, bize geçmiş

Resimine çiçek koyarım.

«Sen ölüp anlatmadığı»nı daima,

Her gün tekrarlıyoruz, biliriz.

Göçmek için daire vermeyenler —

Şimdi sana sokak veririz.

Geçir artık bizi, Sacideciğim,

Seni anlamayana sabret de — kal,

Sokağında beraber yaşıyoruz şimdi,

İncinip gidiverme, bizde kal.

Gözlerimiz pişmanlıklarla

Hatıra resimine dikili.

Seni seven her bir Kazanlının

Yüreğine sen şüphesiz kaydedilmiş.

Sokağına sonradan mektuplar gelir,

Çokları arayıp şarkının izinden.

Özlemli hasret dolu mektuplar…

Cevap bile gelmez senden.

Sen Kazanda bugün, dostlarında:

Hayalini dostlarında sakladın,

Sana iyilik dileyen her gönüle

Girdi senin şiir mektupların,

Geliverir şiir- mektupların…

1 Mart 1997

Mannurun dostlarına yazdığı vasiyeti

Benim çalan hisli arzumu

Anlarsınız deyip düşünüyorum çoğunuz,

Öldüğümde, beni doğduğum köyüme —

Tulbayıma alıp gömünüz.

Köylülerim size yardım eder:

Annemin yattığı toprağı bulunuz,

Üstüme yumuşak yorgan edip,

Doğduğum toprağa örtünüz.

Büyüdüğüm her çeşmelerin

Şırıldamaları kendime çekilir,

Son nefesimde yollar bana

Daha da sana alıp döndüler.

Bedenim kalsın doğduğum toprağımda:

Kazan anlar deyip biliyorum ben.

Tamamen, gitmemek için deyip döndüm,

Köylüler, sizinle beraberim ben…

1980

Sonet

Birdenbire yine geldi o yaz,

Kırlarda da karlar azdı.

Sevgilim — güneş, gönül — bulutsuz,

Taşıp geldiğin sabah yazdı.

Ama o yaz pişman oldu:

Hayalden sonra soğukkanlı giderdi.

Ayrıldık canlarımız dondu,

Kırlardaki ekin gibi.

Birçok yıllar geldi yazlar alıp,

Birçok sel döndü sevgilisine.

Gönül uçuyor daima kanatlanıp

İlk sevgilinin yanına.

Gerçek sevgili — sabah yoksa son mu—

Temizler canı — soğumadan.

1995

Muhtemelen, ben de sizin nesildenim,

Şuna çokça yakın hissediyorum.

Sonbaharda içim parçalanır, sararırım.

Taş üstünde büyüyen ıhlamur ben.

Sizden ayrırsa sadece ayırır

Endişeli yüzüm, ilkbaharki öksürüğüm.

Çember bana — evin dört duvarı:

Taş üstünde büyüyen ıhlamur ben.

Ben sonuçta insanım niye bu canımı

Tabiattan mahrum bırakayım?..

Başkalarına sığınıp, hâlini anlayıp

Taş üstünde büyüyen ıhlamurun.

Doğa anadan ayrılan

Yetim çocuk gibi geçeyim.

Ağır dokunmayınız… Kıskanmayınız!

Taş üstünde büyüyen ıhlamur ben!

1995

Dul Hanıma Bir Dilek

Tozlar yolunu böldü,

Yıkılmadın, aferin!

Dul olsan da, kaderine

Kul olmadın, aferin!

Yoksa sonuçta küçücük yine,

İnce ruhlu bir hanım…

Yüzüne — bulut yansısa,

Hâlin nasıl — canım?

Ne zamandır gözlerin nemli.

Bakışın sıcak da sonra…

Söyembike kaderine

Yolların burulmasın.

Böyle dışarıdan baktığında

Çiçek açsan kükreyip,

Sezerim: yetmiyor, başını koyduğun,

Hıçkırıklı güçlü göğüs.

Ruh eşini arayıp bulup,

Yıkılsan da, aferin!

Kendi dilediğin asıl sevgiliye

Kul olsan da, aferin!

1996

Kara Kayın

Ne zaman geldin kara kayın?

Kendin şöyle çocuk kayın

Geçti mi yoksa kara kaygın?

Sızlıyor mu yoksa yaracığın?

Kaldırıp bak, kayın,

Ne yapayım esmer çocuğum

Ak olup, pak olup

Yok şöyle bir çare, kayın.

Sığın haydi kucağıma,

Anlıyorum seni, çocuğum:

Ben kendim de — doğduğum yerden

Ayrılan bir çocuk kayın…

1996

Durağını geçip gitmişim tabi ki,

Dalıp, sfark etmemişim .

Çabuk dolanıp döndüm kendi evime

Durağımın şu tarafından.

Ruhum kalır, belki, kelebek gibi,

Çayır çiçeğine bağlanıp.

Sadece ebedi uyku dünyasından

Geri dönmek olmaz.

1996

Sonuncu kar önümüzdeki yağmur…

Sokaklarda sokaklarda

Sonuncu kar, önümüzdeki yağmur.

Ne zaman ne zaman bu canlarda

Kış geçer, ilk bahar uyanır?

Yüze vurup karlar yağar

Yağmur ile karışık.

Artık şimdi kar tanesi,

Artık şimdi damlar yaş…

Buzlar yanar, şarkılar akar,

Hasretsiz kim hüzünlenir…

Can çekilir ilkbahara doğru,

Sonuncu kar, önümüzdeki yağmur.

1995

Roza İsimli Kız

Yok, yürümeyiniz yine yanımda,

Tatlı dillerinize inanırım.

Yakın görünene gülümsesem de,

Kötü niyetliye acımasızım

Parıldayarak yanıyorum pembe sabahlarda,

Kesmeyiniz siz Roza çiçeğini.

Yanıp yaşıyorum gençliğimde,

Yaklaşma sakın dikenime.

Sadece birisini sevdiğinde kader

Ruha sabır bir tahammül

Ey oğlanlar sizin aranızda

Hiçkimse yok koparabilecek!

***

Sıcak tarafa uzatıp kaldım

Bahar kuşlarını

Kuşlarla benzer miyim

Kaderlerim

Duyuyorum canın işveli nazlı

Çekişlerini

Sıcak bekleyip geçti ömrüm,

Var kışlarım

Uçursam da gönlümden

Kuğuların,

Gönül sıcaklığını bekliyor daima

İlkbaharlarım, kışlarım.

Uçuyordum çıkıp soğuk

Ak kışlarına, —

Buz dağına prangalanan

Yanlışlarım….

1997

Selam size, küçük kızlar,

Kaz çobanları!

Kim olursunuz siz oğlanlar,

İlkbahar getirenler,

Olmaz mısınız güzel yeri

Saz edenler?

Kim olursunuz siz küçük kızlar

Kaz çobanları?

Olmaz mısınız özgürlüğünüzde

Temiz edenler

Kimsiniz siz, oğlanlar —

İlkbaharı bekleyenler?

Olamaz mısınız çok mutluluğu

Az edenler

Umutla bakıyorum size,

Azaltanlar?

Naz edenler,

Olamaz mısınız gönüllere

İlkbahar getirenler?

1997

Ak bulutu arkadaş ediyordum…

Uzak yerlere giden kuşlar gibi,

Ak bulutlar akıyor uzağa.

Kendi kendime yaslayıp duruyorum,

Uçuyordum ben de şu tarafa…

Ak bulutu arkadaş ediyordum,

Hâlimi onlar anlasa,

Şu bulutlarla giderdim,

Doğduğum büyüdüğüm yerler kalmasa.

Baş ucumdan ak bulutlar geçiyor:

Yağmur mudur yoksa kar mıdır?

Ruhu yaralayan büyük dünyada,

Can devası var mıdır?

1998

***

Milletimin şair bahçesinde

Ben de çırpındım kendi gülümde.

Benim sesim de kalır, belki,

Ebediyetin bir zamanında.

Yıldız olma göğümde

Saat yaklaşıyor on ikiye

Yetiştiğinde,

Geçen ömür hüzünlü

Gittiğinde, —

Gel, kıymetlim bayram getir

Ruhuma.

Beraber girelim yeni yıllar

Sabahına.

Gecenin sessiz kucağında

Hayaller

Geleceğe bizi götürüp

Koyarlar.

Nakarat:

İki yürek yansın beraber

Güçlüce.

Yanma uzak soğuk yıldız

Renklice.

Nakarat.

Sen — hayalim, sen elbette kendin —

Yeni yıl.

Gece yıldızı gökler için

Yanıyor o.

Nakarat

Gönlüm hayal dolu

Gecende

Yanımda ol, yıldız olma

Göğümde.

Gel kıymetlim, bayram getir

Ruhuma.

Beraber girelim yeni yıllar

Sabahına.

1999

Yañavılım

Uzaklarda

Yanıyor oğlun.

Yüreklerde —

Yanavılım.

Özlenen gök

Annenin oğlu

Yanavılın.

Unutma sen,

Yeni neslin,

Baban yerde —

Dertlendiriyor,yanavılım.

Hiç soğumaz

Ana yolum.

Ben seninki —

Yanavılım!

Durduramam

Can fırtınasını

Sakinleştir,

Yanavılım.

Seninki deyip

Yanavılın
Göğsümde
Yanıyor ışığın.
Verdi sıkıntı
Yanavılım.
Yıldan yıla
Yenilenirsin

Farz edelim
Şanstır o,
Yanavılım!
Seni bulsun
Yürek şarkım,
Yürek sıcaklığım,
Yanavılım!

1999

Seziyorum içimde: büyük kaygın var
İçinde…
Dışarıya çıkmıyor çok derinde
Hissin de.
Gülümseyen de, sevinen de
Olasın.
Odandaki gülün gibi
Islansın.
Baş eymiyorsun, ama hüzünlü
Gözlerin.
Gördüm içinde kara hasret
İzlerini.

Başörtün kaplıyor hüzünlü

Yüzünü

Ne yapıp hafifleteyim

Hâlini?

Ben de öyle bir an anlama

Yaşındayım.

Açıl, gönül sırlarını

Gizleme.

Yüzünü şalınla

Kapatma,

Sıkıntını daima içinde

Saklama.

Gel yanıma, haydi, böyle

Yakışalım,

Sıkıntını ikimiz beraber

Paylaşalım.

Canım açıkça: kişi hâlini

Hissederiz,

Sıkıntıyı da, ağır sır da

Sığdırırız.

1995

Sara Hanım

Böyle olur: bazen

Taş gibi dona kalır canım…

Eritir melodilerimi kucağında

Sara Hanım, Sara Hanım

Ağaçtaki asil kuş gibi

Uçup titre, öt, canım

Yürekteki bülbül gibi

Sara Hanım Sara Hanım.

Gönlümde tan doğar da

Yükselir gider canım.

Oynatır da, şarkı söyletir

Sara Hanım Sara Hanım.

Milletimin bahçesinde

Gül gibi yaprak açar canım.

Melodilerimin padişahı da

Sara Hanım, Sara Hanım.

1989

Biz Kendimiz

Dışardakiler

Ana dilimizden

Siz uzakta — uzak durdunuz.

Niçin, neden siz aziz ana dilimizi

Yabancı bir dile değiştirdiniz?

Buradakiler

Siz ana dilimizin

Tam ortasında

Neden, niçin siz cana yakın dili

Başka bir dille değiştirdiniz?

Ana dilin baba— anaları…

Biz o — uzak uzak duranı.

Görüp, bakıp, sezip sabredip durduk

Çocukluk diline alıştırdığını…

1998

Her ana — hediye

«Bittim, söndüm, artık düzelemiyorum,

Yaşamak — çok tatsız, ağır çok…»

Kaldır başını, annem, kara göğe:

Gökler ne kadar gizemli, güzel!

Gece. Karanlık hâlâ. Ay görünmüyor…

Fakat güneş nasıl olsa yükselir.

Günü karşılamayı -kendi mutluluk!

Tan yıldızı nasıl da güzel!

Şans senden uzak duruyor,

Ne zaman olsa da o ışıldar.

Bu yaşamın her anı — hediye,

Yer gülleri çok güzel!

Yolları yararım, şansıma varırım.

O uzakta, bazen yakın çok.

Ruhta küçük ümit yanıyor:

Yaşamaya benim hakkım yok!

Duruyoruz bazen başı eğip:

Ömür geçirmesi ağır çok…

«Bu hayatını güzelleştireyim!» deyip

Yaşamanın — kendisi güzel!

2000

En gerekli bir sözümü

Söylemeden ölmedim.

Oflayayım: neden vapur

Ardından koşmadım?

Seni uğurladığım anda

Sular da dalgalandı.

Gittin de vardın çabuk yine,

Ay gördü, güneş önünde…

Seni bekleyerek geçer şimdi

Günlerim ve gecelerim.

Sakinlik değil yürekte

Bıraktığın dalgaların.

Güneşler olup yanıyorum ben,

Tan yeli olup esiyorum.

Gönülden okuyorum dualar:

Yeniden gör artık sağ salim!

2001

Elma ağaçlarının çiçek açtığım zamanda

Çok tatlı biz yaşadığımız taraflarda

Elma ağaçlarının çiçek açtığı zamanlarda.

Dağ tarafında güneş çıkıyor al gibi.

Altın ışıklar söylersin de al tarak.

Elma ağacının çiçeklerini yel tarıyor..

Bizim tarafı çok sevip kim bakıyor?

Güneş bakıp duruyor bize erkence.

Tomurcuklarını uyandırıyor o nazla.

Ak çiçekler tan yelinde seviniyor,

Salınıyor oynayıp Seydeş şarkısına.

Elma gibi kızlarda çabuk yetişir,

Çiçeklerini yere serpip yel yürür.

Elma ağaçları altın ışıkla yıkanır,

Ak gömleğin giyer doğum gününe.

Dağ tarafının ruha yakın güneşi

Pişiriyordur tatlı elma — düğün yemeği…

2002

Güllerden gelip çıkarsın…

Damlalar şarkı söylüyor bir ezgiye,

Yaza çekiyor günler.

İlkbaharı sıkıştırıp, evde

Büyüsün güller.

Sen kendin de nazlı gülüp,

Görünürsün öyle.

Sıcak nura, gülün gibi,

Uzanırsın.

Damlalar tıp tıp damlıyorlar,

Dertli sıkıntılı ezgiye.

Düşüncelerim taşıp akıyor

Senin yaşadığın eve.

Görünmüyor ne kadar sabırlısın,

Dayanamazsın artık.

Güllerden gelip çıkarsın

Pembe çiçek açıp….

2002

Hasretli anneden doğmuşum —

Bu yüzdendir

Kaygıdan — yüreğim donuyordur.

Gül seven anneden doğmuşum —

Bu yüzdendir

O gidince, güllerim soluyordur.

Gece seven anneden doğmuşum —

Bu yüzdendir

Şarkılarım geceleyin de doğuyordur.

İnançlı anneden doğmuşum —

Bu yüzdendir

Şarkılarım dualı oluyordur.

Tan vaktini seven anneden doğmuşum —

Bu yüzdendir

Şarkılarım umutla doğuyordur…

2002

Ne yaptılar sana?

Yakın dostumuz Reşit Galimullin

Çeçenya'da öldürüldü.

Kaf dağının arkasındaki ejderhayı

Yenen kahraman yiğit hakkında

Benim söylediğim değerli hikayeyi

Dinliyordun sen de, oğlum da.

Savaş ateşi yakan zebaniler

Gönderdiler seni düşman ateşine.

Ülken için değil kimler için

Yok olup döndün tabutta?

Oğullarımın yakın dostuydun,

Çocuğum gibiydin benim de.

Ne yaptılar sana, Reşit kardeşim,

Açılacak çiçektin sen de…

Öfkelenmiş gibi resminden

Bakıp duruyor neşeli gençliğin.

Koşarak da geçti çocukluğun,

Fazlasıyla da artık gençtin…

Gençlik cennetinde yaşayacağım deyip,

Tomurcuklanıp… döndün tabutta.

Bir günahsız çocuk, neden neden

Yaktılar seni cehennemde?!

2000

İçiyor yel. Kükrüyor, gümbürdüyor

Tepede ev tenekesi.

Uyuyamıyor ızdırap çekip

Şehirde Kazan oğlanı.

Hâllerimi anladığı gibi,

Eve geliyor akşam yeli:

«Yok annen, yok baban

Sen ki bir Kazan yetimi…»

Yanında İdil suyunun

Öfkeli gürültüsü:

Tüm cihanda hızlı akış,

Uyuklama, diyen gibi,

Güçlü dalgalar çağırıyor

Uzakta — denizlere:

«Haydi, alıp babanların

Yürüdüğü yolu aramaya!

Yabani Kıpçak bozkırında

Oynayan kum fırtınası

Çıkar başını yorgandan,

Altın Orda torunu!»

Yüreğe vuran dalgalar

Pencerene yel vuruyor:

Ah, zavallı kendin değil,

Düşüncelerin akıyor.

Uyanınız, uyumayınız,

Ey Kazan yetimleri,

Babanızın yazılan kaderinin

olunuz hakimleri!

Kasırga da alıp gidiyor,

Gelmiyor uyku kalesi.

Şafak öncesinden yola çıkar

Şehr-i Bulgar çocuğu!...

2002

Nasıldır nineler dedeler

Kazansu — Aynaya bakan.

Sessiz ırmağın yanına oturup

Güzeller örgülerini taramışlar.

Gizemli o ışıklı aynayı

İşgalci zalimler kırmışlar,

Katletmişler, asmışlar, vurmuşlar

Su olup, al kanlar akmışlar.

Kazansu üstü ak-kızıl,

Dallarda ışıldayan pembe çiğ.

Tatarın kaderi gibi

Su dolu — parça parça…

Bu yıkık dökük aynayı birleştirip,

Bir olup toplayası var da…

Aynada şanslı tebessüm edip

Yaşayası var kendi memleketinde…

2002

Dur, esinti….

Gül bahçemde ilkbahar renkleri

Işıldadı.

Göğsüme yolcu bir yel

Dokundu.

Anlıyorum, esinti, bekliyor seni

Uzak yol.

Dinlenip al, dur, bende

Misafir ol.

Şarkımızda binlerce yıl geçtikten sonra

Esersin.

Esmediğinde hep hep yadıma

Düşersin.

Esintisiz şiir akılda kalmıyor

Uzağa.

İlhamsız şair etkilemiyor

Yüreği.

Gider misin şiirime

Isıtıp,

Yorulanlara, donanlara

Şarkı götürüp?

Var mı şiirim sana katılıp

Hatıra,

Torunlarının yüreğine

Taşıyalım?...

2002

Geldim kırk çakrım uzaktan

Kötü İvan askerleri Kazanı
İşgal edip aldığında, Tatarlara İdil'den kırk
çakrım uzaklıkta yaşamaya izin verildi.

İnsan geçemeyeceği patikalardan
Gecede kara ormanda at binip,
İdilciğim,
Görüşmeye geldim can atıp.
    Sakin akışımı boğdular,
    Kırk çakrım uzağa gönderdiler.
Kara yürek padişahı senden ayırıp
Kırk tarafa serpip dağıttı.
İdilciğim,
Martının — kırılmış kanatlı.
    Geldim kırk çakrım uzaktan.
    İdilciğim akıyor yürekten.
Bizi de bir dalgalandırırsın,
Akışların kalmaz durup.
İdilciğim

Anladığın gibi akıyor oflayıp.

Hep- hep kara yıllar olmazlar,

Bizim akışları boğmazlar…

2002

Dağ başında çileklik

Dağ başında
Çileklik,
Dağ altında
Çileklik
Sen kendin de
Dağ tepesinde
Çabuk büyüyen
Çilek kök.
Dağ başından
Gece indi,
Güneş zenginleşir,
Gece indi
İkisinin biri
Tatarız
Çileklerin

Ben — çoban
Hâlinde
Bekliyorum dağın
Taşında.
Bir düşünce yine
Başımda:
Kırılmayan
Çilek ol
Gurur dağının
Başında.
Hay, ben haddinden fazla
Sabır da…
Koparamıyorum
Kendim de.
Çilek zamanı

Tadını da.

Eteğinde

Dağların

Bir yine

Vakit yetmiyor

Koparılma….

2002

Sende sadece

Nur saçan ışıklı gözler

Sende yine

Benim sevdiğim değerli sözler

Sende yine

Hareketli tatlı yazlar

Sende yine

Dudağındaki kızgın tatlar

Sende yine

Çiyan gibi pembe tenler

Sende yine

Dalga dalga yay gibi kaşlar

Sende yine

Dil yuttaran tatlı yemekler

Sende yine.

Dizi dizi şerbet yüzüm

Sende yine.

Kalırdım gitmeyip — kendim

Sende yine…

Önünden yetişmeye —

Sende yine

Can sevdiğinin bir söyleyeni —

Sende yine!...

2002

Seziyorlardır…

Senin tatlı ballı olduğunu

Arılar da tabi ki biliyorlar.

Kimbilir niye beni yabancı sanırlar

Çok sevip sana gelirler.

Çiçeklerden çiçeklere geçip,

Tatlı dudağına konuyorlar.

En lezzetli güzel gül çiçeğin

Sen olduğunu biliyor bunlar.

Hissediyorlardır şarap acılarını,

Hiçbir şey yoktur bende — içecek.

Verse, kahır, öyle çakıp gitti.

Hâl kalmadı seni kucaklamaya…

2002

Olmuştur Artık

Olmuştur artık beni de

Öfkelendiren zamanların.

Kızıp gidip ağır ağır

Sözler söylediğim zamanlarım.

Olmuştur artık, olmuştur

Geçe kalıp döndüğüm.

«Dostlarınla yaşa» deyip,

Kapını kapattığın.

Şimdi artık birbirimizi

«Teşekkür» edip kucaklayacak.

Sevgini sakladığın

İkimizin mutsuzluğu.

2002

Sonuncu soru

Doğru yolda yürüyüp eğildim,

Doğrultamadı Bekere.

Siz anlarsınız artık sustum deyip

Yattığım yerim olsa kamburu

Soru işaretine benzeyip gidiyorum.

Sonuncu soruyla bağlıyorum:

Eğildim büküldüm yine,

Bulur musunuz bir cevabını?

2002

Gönderdiği melunlara karşı

Sözler yazan zamanda, kahrını…

Gönderdiğim küçük torunumun

Çok çabalayıp kurduğu şehrini….

2002

Torunlarım beni okusalar

Söylerler mi : Kul Yüziy.

Kul Galiyler, Kul Şerifler gibi,

Daima ebedi ol, Yüziy!

Kul Celil gibi cesur ol, Yüziy!

2002

Kızlar Oynuyor

İki kızcağız ocak sokağında

Birbiriyle oynayıp kar atıyor.

Benim de pek oyuncu yaratılışım

Yumuşak sıcak kışı seviyor.

Yerin üstü ap ak çayır gibi,

Yalınayak yürüyüp gidiyor.

Kar çiçeğinden başlık örüp,

Bu kızlara hediye ediyor!

Şu günden başlayıp gönüllere

Adeta kara lekeler konmazdı.

Birbirine bıçak atanlar

Bıçak atanlar olmazdı…

Kader yeli nereye alıp gider?

Doğanın iki yaban kazını?

Ağlaya ağlaya özlemeden yazsın

Gençlik çayırının temiz kışını.

Yerin üstü ap-ak çayır gibi

Yalınayak yürüyüp gidiyor.

Kar çiçeğinden başlık örüp,

Bu kızlara hediye ediyor!

2002

Ev kızları

«Uçayım, uçayım» diyerek umutla

Gelip geçen yaşam gözüne,

Yürek yırtan sonuncu çığlıkları

Hayal göklerinde kopuyor.

Seziyorlar: kazlar kaderine

Gittikçe şimdi mesafeler

Onlar… onlar insan anlamayan

Kızgın şarkı söyleyip duruyorlar.

«Neyse ki yurt kazları olmadık» deyip,

Yurt kızları şarkı söylüyor umuda

Yüreğimde daima bu kazların

Sonuncu çığlıkları çalkalanıyor.

2000

Yanlışlar da, hatalar da oldu.

Sadece dünyaya yoktur bir kini.

Kendim yine biliyorum: yüreğimde

Yavaşlatıp yürüyor bir iğne.

Ömrü boyunca belki saplanandır.

Ben şansa layık değil mi ki…

İh, bu , iğne, can doktoru olup

Yürek yaralarını tedavi etse…

2000

Kar üstünde çiçek

Kırk birde doğanlara

Bütün ağırlığı

Arkalara yerleştirdik.

Annesiz de kaldık,

Babasız de kaldık.

Anne — incitici hayat,

Baba — vatandı.

Umudumuz — gökten

İnen al sabahtı.

Vardık atı gönderip,

Zaman yorulmasın, deyip,

Hayat kendi bizden

Arkada kalmasın deyip.

Kar boyunca da gittik,

Sahil boyunca da vardık,

Kır boyunca da vardık,

Tel boyunca da vardık.

Açlığı da gördük,

Sağ kaldık nasıl

Çiçek olup çıktık

Karı buzu delerek.

El gün önlerine

Vicdan- yüzümüz ak bizim,

Geçen yollarımız —

Eser sanat bizim.

Hayat önde gitsin

Diye verdik gücü.

Biz yaşadığımız ömürden

Pişman değiliz.

Kırk birde doğup,

Baktık yaşamaya!

Saçlar ap-ak şimdi —

Kar üstünde çiçek.

Biz varıyoruz daima

Al sabahları bulmaya.

Saçı çiçekletip,

Gökten ak kar yağıyor.

2002

Kaybolan kuğu yavrusu

Gördünüz mü nisan kar suyuna

Gelip düşen kuğu yavrusunu?

Tabi ki de gel seni ısıtayım,

Ateşli kucağıma alayım.

Nasıl olur seni teselli edeyim sonra,

Nasıl sözler söyleyeyim sonra?

Kendi annenle gitmeyince,

Sen ne de olsa bizde yetimsin.

Sıcak yerlere gidip vardığın zamanda,

Kayboldun uçtuğun yolunda?

Kendi anneni bulamadan,

Sıcaklığı bulamazsın elimde.

Yemek de var bizde, evin de var,

Beraber uçtuğun kuşların yolu yok.

Eşlerinden ayrılıp kalan,

Doğduğun yerin de sıcaklığı yok…

2002

Sabah kuşlarını arkadaş ederim

Erken sabahta uyandırır

Tabiatın gizemli güçleri.

Guguk olup kendisine çağırırlar

Masalsı orman içleri.

Uzun uzun ömür yürüye yürüye,

Gugukları rahat oyalarlar,

Anlarım şimdi, ömrün gereğinden kısa,

Ebediyyen yaşayıp kal, derler.

Orman içlerine girerim de

Sabah kuşlarını arkadaş ederim.

Kurumuş ağaçları diriltecek

Efsunlu şarkı söyleyip geçerim.

2002

Kar üstünde sonraki çiçek

Mavi göğü daima arzulayıp,

Kış boyunca dayandın nasıl?

Yazı hissedip, nurlar biriktirip,

Soğuk karı çıktın deşip.

Kardelen, kardelen,

Kar üstünde sonraki çiçek.

Ömrünü aydınlatıp kal

Kardelen gibi yaşayıp.

Bu ömürler oldukça kısa,

Söylersin de kardelen.

Yaşayabilirsen kıymet bilip,

Ömürler de uzuyor.

Kardelen kardelen,

Kar üstünde nurlu çiçek.

Ömrünü aydınlatarak

Kardelen gibi yaşayıp.

İlkbahara ulaşıp varamayan

Çiçeklerin dökülse de,

Soğuk yeri ısıtıp kal

Ömrün kısa sayılsa da.

Kardelen kardelen,

Kar üstünde ezgili çiçek.

Ömrünü aydınlatıp kal

Kardelen gibi yaşayıp…

2002

Uykuya dalan çiçek

Başını eğip güzdeki yele,

Bende düşünüyorum.

Kaldı uzakta ilkbaharım —

Senin çocukluğun gibi

Güzün acımasız yellerinde

Bir bükülürüm, bir kırılırım.

Kaldı uzakta ilkbaharım —

Senin gençliğin gibi.

Özleyip çiçekli zamanlarımı

Ben de düşünüyorum.

Dağılıyor saçlar, acı çekiyorum —

Ömrün sonbaharı gibi…

2002

Yeteri kadar yaşadım, ömrüm

Boşa geçti diye ağlamıyorum.

Açgözlü de değilim, tekrar

Bu kadar yaşamaya soramıyorum.

Birkaç yıl üste, guguğum,

Şarkı bulayım ormanların dinleyeceği,

Çok erken gitti deyip çeşmeler,

Bülbüllerin özleyip şarkı söyleyeceği.

Kendim de, guguk gibi kederlenip,

Sık orman içinde yürürüm.

Doğa şairi guguk kuşuna

Ebedi ömürler dilerim.

2000

Göz yaşları

Geçti şimdi aylarımın

Sevinçleri.

Gülmüyor güneş. Şıp şıp damlıyor

Göz yaşları.

Rahatlıyor meşelerin

Düz, yaşları.

Yıkanıyordur yaşlı dağların

Kelleri.

Neden içi yeşil değil

Üvezleri

«İçi!», «İçi!» deyip bağırıyor

Düğün yaşları.

Başka dilde öpücükleri

Konuşmaları,

Yabancı halkların damatları,

Gelinleri.

Ayak altında — dedelerinin

Nasihatleri.

Olur böyle deyip milletimin

Kendi yaşları.

Ruhlarında yok — «Tukayları,

Seydeşleri ».

Yaşlar oynuyor. Damlıyor yere

Gözyaşları…

2002

Anneciğim ben seni bırakmam

Anneler hakkında şarkılar çok,

Bu da, muhtemelen bininci.

Güzel, sabırlı, kıymetli

Anneme bu şarkım — birinci!

Gülümseyen ışıkların ruhundan

Ekilen miniğin — sulu gözlüye.

Ben seni daima ağlarak uyandıran,

Sen beni daima şarkı söyleyip sakinleştiren.

Kucaktan düştüm

Annem, hiçbir zaman ağlatmam.

Ömrümün şanslı anları

Mutlu yüzünü gördüğümde başladı.

Endişelenme, kaygılanma, ağlama,

Annem, ben seni bırakmam.

2002

Eşarp kadar bulut

Gönderdi beni uzağa

Bulutsuz günler tadı,

Gençlikten sevdiğin sevgilinin

Eşarp sallananı

Geçip gitse gökyüzüne

Eşarp kadar bulut,

Görünüyor bana uğurlayıp

Ap ak mendil olup.

Bizdik temiz sevgiyle

Mavi göğe uçan.

İkimizi iki tarafa

Kader yeli uçuran.

Gençliğimde dalgalanan

Eşarp kadar bulut

En karanlık günlerimde

Aydınlattı güneş olup.

2001

Gözlerime girince…

Daima serinlemeye varırsın deyip,

Boşuna endişelenirsin, akıllım.

Kırılmadı gençlik vaatlerim,

Göğsümde saklıyorum alevini.

Ne biçim sözler söyledim acaba deyip,

Ömrüm boyunca izledim.

Hayat yollarında yana- yakıla,

Gençliğimiz geçti — sezemedim.

Belki de artık gamsızlıkla

Seviyorum deyip söyleyemedim.

En kıymetli bir can olduğunu

Yıllar geçtiğinde anladım.

Ömür baharlarımız geçip gitmiş,

Gözlerime girince düşünüyorum.

Kaderimden sorararım: benden önce

Gideyim deme dünyadan…

2000

Gözlerin neden hüzünlü?

Binimiz de gidiyoruz,

Gülüyoruz, seviniyoruz,

«Devede gittim işte!» Deyip,

Dostlara övüniyoruz.

Ya sen kendin, deve, niye

Bir eğlence da bulmuyorsun?

Çekingen dilemedin sadece,

Kar üstünde gidiyorsun.

Başın yukarda olsa da,

Gördüm: gözlerin — hüzünlü.

Özledin mi yoksa doğduğun

Yerin — o sıcak kumlu?

Hâllerini anlıyorum da sonra…

Nasıl yardım edeyim,

Göz yaşını kurutacak

Çölleri mi alıp gideyim?...

2000

Tukay Seydeş'i dinliyor

Bütün dünyayı unutup,

Küçücük Salih oynuyor.

Biliyordu: Tukayın

Gönlünde neler oynuyor?

Düşünüyordur: Ay aferin,

Çokça ezgili çocuk!

Biz gitsek de, bu cihandan

Salih Seydeşler kalacak.

Ressamlar, güçlü olarak doğar,

Sanat zor ve genç olur,

Salih de küçük olmaz,

O da büyük Seydeş olur!

2001

Kim yener kim üstte kalır?

Bana kimler sabantuyunun

Meydanlarını genişletir.

Bu oğlanlar kırılmaz mı?

Aksakallar ne söyler?

Büyür mü bunlar güreşin

Sırrını — usulünü bilip?

Onlarda — bizim gelecek,

Onlarda — bizim ümit!

Grup olup sokaklarda

Yürümezler mi savaşıp?

Yaşarlar mı cesur yürekle

Güzelliği de katıp?

En en zor güreşlerde

Altta kalmazlar mı?

Birbirine yol vermeden,

Çelme takmazlar mı?

Belleri de kuvvetlenmeyen.

Bu oğlanlar genç .

Yenmeyi de kaldıramaz

En dev, zor birisini.

Aksakallar tecrübe eder:

Kim yener, üstte kalır?

Kimler zaman zorluğunu

Sırtında taşır?

2002

Beni kim anlar

Hangi gönülde

Yaşıyorduk.

Beraber söyledik,

Oynadık- güldük.

Unuttuk beraber

Çalınan ezgiyi,

Dönmüyorum annem

Özlediğim evime.

İki kanadım

Neden koparıldı?

Birbirlerini sevip

Neden bakmıyorlar?

Birbirlerinden onlar

Neden anlamıyorlar?

Yürüyorum ben iki

Ev arasında.

İki yüreğin

Bir arasında.

Uyuyamadan

Görünüyor şafaklar.

Ne yapmalı şimdi,

Beni kim anlar

Yürüyorum ben iki

Ev arasında,

Kopup kalan

Ev arasında….

2002

Nihayet!

Devrim,

Nihayet, bizde!

İleri sıçrayış —

Eğitimimizde!

Ata analar

Dinlesinler,

Çocuk bırakıp

Dinlenmeye gitsinler.

Kreşe çocuk

Yorulmasın gidip,

Anneannelere

Çekiştirmesin yorup.

Kim kendi görevinde

Sıkıntıya düşmüşse —

Gidebilirsiniz

Önemli bu işten.

Zahmet etmeyiniz

Yüzdelik toplayıp,

Bahtsız çocuğa

İki verip.

Tereddütte bırakıp.

Yayınevi durdur,

Çıkarma kitap.

Sinema tiyatro,

Kapını kapat.

Eğitimin en

Önemli çaresi:

Bulundu şimdi

Anne babası!

Nihayet çocuk

Daima evde yatıyor:

Televizyon — anne,

Bilgisayar — baba!

2002

Biz — Erkekler…

Biz çok razıyız: hatun kızlar

Hayatı taşıyıp gidiyor.

Er- yiğitler, rahatlayıp,

Arabada yatıveriyor.

«Ya sen kendin neredesin?» dersen,

Kendim de tabiki orada,

Çizgifilm bakıp duruyorum

Kişisel yatağımda.

Elbette yorulduk: odada

Arabada çalışıyoruz,

Dağa doğru tırmanırken,

Bu arabadan inmiyoruz.

Gidiyoruz “gol” “gol” diye haykırıp,

Koşa koşa, topa bakıp,

“Yavaş git, hayvan!” deyip

Kamçısını şaklatıp.

«Mat» diye söve söve, kimbilir ileriye

Kimbilir geriye gidiyoruz.

Biz — erkekler, toplaşıp,

Ana kucağına varırız.

Bakıyorum : bir sinemada

Atın gözleri nemlendi…

Çaresize, acımaktan

Gözlerimden yaş aktı.

2002

Gelenek

Geceden gelen misafire kal misafir ol, derler,

Evvelden beri bizde böyle adet, derler.

Gönlümün kapıldığı kızı sınayıp bakarım öylece

Yolda gecikip geceye varayım öylece.

Atı çözdüm, tüm hileleri işe koştum.

Ter dökerek kızın yanına gidiverdim.

«E» dediğinde çok çabuk alıp kucakladım…

Demiştim… bahçesine kondum uçup!

Duydum: «Bizde böyle gelenek! — dedi,—

Atasözünün anlamı şöyle olmalı» , — dedi.

O günden sonra o taraflara çıkmıyorum geç,

O kız yatıyor kucağımda — artık gerçekten.

Kendisinin teklemediği yolunu daima okşuyor:

Şimdi bizim ailede böyle gelenek var.

2002

Paylaşırlar

Devlet Malını

Paylaşıyorlar:

Görüşüyorlar,

Bilişiyorlar,

Yakıştırıyorlar,

Anlaşıyorlar

Üleşiyorlar

Gülüşüyorlar,

Öpüşüyorlar,

Erişiyorlar,

Örülüyorlar…

Ölüşüyorlar.

1997

Birler ve Binler

Benim yaşadığım St. Petersburg'ta

Yüzüne ferace örten birkaç Tatar

kızını gördüm.

Edep — Azıcık Asyalaşıp, —

İyice — Avrupalılaştı:

İki kız— yüzünü örttü,

Binlercesi — kıçını açtı.

2001

Para Gerek

Doğduğunda da,

Donduğunda da

İyileştiğinde de para gerek!

Evlensen de

Konuşsan da,

Ev alsan da para gerek!

Nikah dairesinde de,

Tanışsan da,

Tüm işte de para gerek!

Çocuk olsa? Para gerek!

Evin dolsa? Para gerek!

Hanımın kovsa? Para gerek!

Ağladığında da,

Güldüğünde de,

Öldüğünde de para gerek!

«Para yok» deyip söylenmiyorum da,

Ağlamıyorum da gülmiyorum da ben.

En güzeli: Doğmuyorum tekrar,

Evlenmiyorum da, ölmüyorum da ben!

1998

Dünür ve Dünürcü

Bu dünyada yaşaya yaşaya

Komik hâller olmalıdır:

Akraba olup oturuyoruz,

Dünür ile dünürcü.

Birbirimizi bilmiyorduk,

Çocuklar yakınlaştı.

Kendimiz bulduk onları,

E onlar bizi buldu.

Onlar da böyleyken,

Onlar da öyleyken.

Kendimiz de bilmiyorduk:

Biz anne, babayken!

Eğer bizi bulmasalar,

El olup yaşardık.

Dünür, dünürcü deyip,

Kimlerden bahsederdik?

Akrabayla

Ömür güzel geçer, diyorlar.

Yaşasın anne, babalar.

Dünür, dünürcüler!

Şimdi torunlar bizden sonra

Sıra bekleyip dururlar.

Onlar da bulsunlar çok güzel

Dünür, dünürcüler!

2001

Zaman yiğiti ne şarkı söylüyor?

Ben eskimiş şarkıları seviyorum,

Ben modern şarkıları söyleyip yaşayayım:

«Bir elmayı beşe bölmeyeyim ben,

Beş elmayı kendim yiyeyim!»

Zaman eri ne şarkı söyler?

Özlüyorum, dostlar, özlüyorum, dostlar,

Özlüyorum, dostlar, durgunluğu,

Durgunlukla beraber özlüyorum

Gençken sevdiğim hanımefendiyi.

Emiyoruz!

Ey tabiatın cömertliği:

Parasız ötüyor kuş da.

Altını da gümüşü de,

Yemişi de hep bedava.

Toprak ananın göğsünün sütünü

Arsız emip yatıyoruz,

Tüm servetini buluyoruz da

Anamızı… satıyoruz.

Çağdaş Portre

Elleri — direksiyon,

Ayakları — fren,

Misafirler — anteni.

Düşüncesi — para. İki gözü —

Otomobil farı.

Bir Mısralık şiir

Şaheser… yazıyordu bir!

İki Mısralık şiir

Kolay o yazması bir mısralık şiir,

Yazmalıydı — bin yıllık şiir!

Üç Mısralık

Bir mısralık yazsan — para vermiyorlar,

Bin yıllık yazsan — hiç görmüyorlar,

Bin mısralık yazsan — basmayacaklar.

Dört Mısralık

Bin mısra da yazmıyorum

Bir mısra da yazmıyorum.

Bir de yazmayanlara

Artık usta benim!

2001

Göçüş

İşe çıkıp koştuğunda,

Yulaf lapası yiyorum.

Değişimde yaşaya yaşaya.

Şöyle sonuca varıyorum:

Daima durmuyoruz işlere

Sık sık can atıp sadece:

Attan fazla çalışmıyoruz,—

Hepsi at gibi yine.

Değnekle kovalamayınca,

İşlere de dert doğar,

Devletimiz bize şimdi

Yulaf yedirip koyar.

Teşekkür şimdi hükümete,

Rahatça soluk aldık.

İnsana dahi dönüşemedik,

İş atı oluverdik.

“Maymun” diye benimle oynama,

Sevinip gönder, sevgilim

Maymundan insana geçiş

Ay-hay, çok uzunmuş!

Bügünkü ben söyleyemiyorum:

Dönüşe dönüşe ne yaparız…

Belki, tamam insan olunca,

Attan fazla mı çalışırız?

1996

Genel Yayın Yönetmeni hikayesi

Tecrübe büyük,

Sağa sola bakıp,

Ölçüp söyledim her bir sözümü.

Put zamanında başsız kalabilirdim,

Perişan ediyordum kendimi.

Baş makale kendim yazardım

Sözler alıp «Dahi ata»dan.

Her sabah korkup göğe bakıyorum:

«Sakla, deyip, Sovyet Propaganda Evinden»

Ya Allah beni duymadı,

Ya şimdi kabul etmedi

Artık şimdi kabul etmedi,

Sadece bir harf yüzünden başım

Zaman zaman Sibirya gitmedi.

«R» harfi düşüyorken

Stalingrad denen bir sözde.

Posta memuru arayınca,

Kaldım dilsiz, sözsüz, sessiz de…

Tren hızıyla çıkıp koştum,

Yok arabam benim, yok atım.

«Kurtar» deyip seslendim ona,

«R» sesini o anda kaybettim.

O anda baş makale yüzünden

Editör başsız kalacak tabi ki!

«İsyan yayıldı» deyip benimle

Beraber senin baş da gidecek şüphesiz!»

O da, ben de, alıp götürürler diye,

Evimize dönemiyoruz.

Titriyoruz, artık ikimiz de

«R» harfini söyleyemiyoruz.

Harfi kaybetsek de, muhtemelen, biz

İkimizde sağ bırakıldık.

Baş götürmeye (sebep olan) siyasi hatamızı

Gece boyu sobada yaktırdık.

Alfabenin başka harfleri

Tamamı da — benim dostlarım.

E bir harf — korkunç «R» harfi —

En sevimsiz kötü düşmanım!

«R» harfi vardı pek çok sözlerde

Öyle çok geliyor çizip atasım:

Devrim, tabanca, acemi asker…

Yetti… yok… yok, gelmiyor söyleyesim!

Artık şimdi Lenin korkup kalıp,

«R» harfini söyleyemiyor,

Artık şimdi «Evrim» sözünü

«Devrim» deyip anlayan?

Kült döneminden an an sağ kalan

Yazarı deyip adlandırılıyorum.

Artık daima korkup göğe bakıyorum:

Koru, deyip, siyasi hatadan!....

2002

Ali ile Sarık (Koyun)

Ali dede pencereden

Endişeyle bakıp duruyor.

Çok hürmetli aksakala

Şöylesi de yarıyor.

Yanına Sarık (koyun) geldiğinde:

«Fayda etmiyor öyleyse! — demiş,—

Sen daima Keçine de ağırlıyorsun,

Bana bir haydi!» — diyen.

«Çok çok ağırlardım da bu —

Kendimin hâllerimi — hâl,

Yaşlılığımda yalnız kaldım,

Avutur sadece ecel.

Doğru, evvelki yakın görünüyor

Hastalık da, kaza da…

Besleyecek saman bitince,

Gelmiyor şimdi Keçi de.

Sen « me-e-e! »deyince çok sevinip

Duruyorum ben gidip…

Dinlemiyor da gidiveriyor

Kuyruğunu sallayıp…»

1995

Vahşi Pazar kucağında

Pazarlarda satıyormuş gibi, boşuna yürüyorum,

Havuç sattım. Olmayacak, galiba başka gelir.

Güya ben de— İşadamı, para göreceğim…

Bıçak niye? Havuç yok tabi ki. Çıkıp, biçtim.

Bilenmemiş bıçağımı tutup sattım,

Vahşi pazarın anasına sövüp saydım.

Sinirlerim yatıştı o vakitte:

Yok satmaya havucum da, bıçağım da,

Sinema izliyorum «Vahşi Gül» kucağında…

1995

Bir şarkı sesi geliyor

Gönülleri titretecek,

«Harika» deyip söyletecek —

Bir şarkı yazasım geliyor!

Vahşi canavarlar ulutacak

Taş kalplileri ağlatacak,

Bir şarkı yazasım geliyor!

Düşman kıskanıp ölecek kadar,

Dünyayı alkışa boğacak—

Bir şarkı yazasım geliyor!

Şaşa kalacak, olağanüstü,

Ayıkları sarhoş edecek —

Bir şarkı yazasım geliyor!

Tüm şairlere baş eğdirecek,

En güzel kızlar sevdirecek —

Bir şarkı yazasım geliyor!

… O şarkıyı ben yazardım

Hiç de zorlanmadan…

Kalem de var, kağıt da var, —

Aah-h… yetenek sadece yetmiyor…

1995

Ben başkan olsam…

Kişisel çıkarları düşünmem,

Sizin hakkınızda sadece düşünürüm,

Makamıma gelen her insanı

Sarayıma çağırıp ikram ederim.

Evsiz barksız hiçkimse kalmaz,

Her muhtaca ev tahsis belgesi veririm,

Eğer ki belge yetmezse,

Gücenmesinler, madalya veririm.

İnşallah, yüzlerce cami yaptırırım,

Her camiye altın ay koyarım,

Her delikanlıya güzel kız isterim,

Her bir kıza bulurum genç damat.

Tavuk civciv çarşı Pazar dolar,

Hiçbiri de yatmaz tünekte

İçki gerekse — ölene kadar iç!

Bir şişesi — sadece bir tenke!

Canın ne istiyorsa — onlar olur

Yemekhanede, dükkan, Pazar.

Flüt çalıp, kavak gölgesinde yatar,

Herbir insan yaşar cennette.

İzin kağıtları — bedava, al iki tane —

Gözün düşerse — genç bir hanıma.

Çok istersen — buyur yemekhaneye,

Lütfen, geneleve…

Eğer beni, beni seçerseniz,

Kim olduğumu benim görürsünüz,

Şişmanlayınca, siyah havyar yiyip,

Hep geğirerek dolaşırsınız.

Karınlar tok, kaygı keder— yok…

Beni öve öve çağırsınız,

Biliyorum, başkan olarak

Siz, elbette, beni seçersiniz!

1994

Hatunun olsa milletvekili

Hayır, seçtirmiyorum ben meclisi,

Kışkırtma başlatıyorum.

Ben, mesela, hatunumun.

İsmini çizip atıyorum.

«Acaba ne zaman dönecek?» — diyerek,

Hep bekleyip yattığımda.

Sadece televizyondan görürsün

Evdeki kendi hanımını.

… Karşı oy vermemi

Meclis kendisi fark etmemiş.

Bende başka soyadını

Birisi de çizmemiş.

Kıskanıyorum: neden halk onu

Seviyor da, sayıyor?

Şimdi devlet meclisine

Ben — muhalefetteyim…

1995

Bir kız nidasından

Gördüm bir hemşireyi,

Bakışı — iğne gibi.

Metal de öyle ok gibi sert

Olamazdı o köle gibi.

Gördüm bir şefkat yiğitini —

İyileştim bakışından,

İki güneş bakıyordu

Kirpiklerinin arasından.

Bu şefkatsiz hemşire girip,

Neden dokunuyor bileğe?

Birisi — zehir, birisi — ilaç:

İkisi de — yüreğe!

1995

Bazılarının mübarek ayı

«Mübarek Ramazan ayında

Şeytanlar bağlı duruyor»…

Nefis kendini önleyemeyince,

Türlü niyetler kurar.

Hiç günahsız geçireyim, dedim,

Ömrümün bu ayını.

(Kendimi) Melek gibi düşünmem

Yanlıştır bu, muhtemelen.

Girerdim günahların

Çok da akıllarına,

Melekler yazmasalar

Amel defterlerine.

Kendini aklayamazsın

«Yasağa girdiğin» için,

«Azdırdı » dersen, söylerler:

«Şeytan bunda bir suçu yok!»

Mide daima gıdıklanıp durur

Haram rızk yutmaya…

Demek, gerekli kendimi de

Sağlam bağla tutmaya!...

1995

Ey sevimli Hemşirem

Saçlarına dokunasım geliyor,

Ellerini tutasım geliyor,

Bütün çevreyi parlatıyorsun,

Ey sevimli hemşirem.

Bazen zaman ilaç verip,

Koyup seni yutasım,

Açgözlülüğüm için affet beni,

Ey sevimli hemşirem!

Kimi zaman masaldaki hoca gibi, —

Kart oyununda kazanmak istiyorum,

Hayalde de seni sahiplemek istemiyorum,

Ey sevimli hemşirem

Gençlik çağımda şarkı söyleyip koroya gittim.

« Koro Kızlarını unutmak istemiyorum»,

Demiştin bana unutturdun,

Ey sevimli hemşirem!

Huri kızlarıyla heveslendirip,

Cennet, beni boşuna bekliyorsun…

Güzelliği bırakasım yok,

Ey sevimli hemşirem!

1995

Küçücük bir kötülük

Ömür boyu beni düşman gören

İnsanlara yok şüphesiz öcüm de…

Sadece böyle büyük de küçücük sadece

Bir kötülük geçiyor içimden.

Bu kötülüğü nereye götürüp

Ortadan kaybetsem? Ayak çektirsem:

Çirkin bakıp geçen koca karınlının

Tekmelesem mi acaba kıçını?

Kendi kendime yer bulamıyorum,

El kaşınıyor, artıyor gücüm,

Görmeden geçen tanıdık bir sarhoşu

Döksem mi acaba dişlerini?

Öyle çok küçük yaramazlığı

İmkan yok şimdi yasaklamaya…

Sessiz sokakta yürüyüp gittiğim zamanda

Dalıp böyle tatlı hayale…

İki üç oğlan koşup geldiler de

Şaklatarak bir kıçımı tekmelediler.

Ağzımda kalan iki üç dişi

Taş sokağa döküp gittiler.

Donsuz ve dişsiz dönüp gittim,

Sövüp saydım üç dört ağız dolusu.

Kostüm giyip, sigarayı içip,

Tıpkı benim gibi düşünüp, hayallere dalmış,

Geride bırakıp gitti « Küçük» kötülük…

1992

İş Kovalayanlar ve Yel kovalayanlar

Şalgam dostum pancara

Sabah erkenden işe koyulur.

Semi dostum pancardan

Gece gündüz votka yapar.

Veli dostum votkaya

Yutabilse — diş koyar.

Onun kendisi tanınmış doktor

Dişsizlere diş yapar.

Haşim dostum da iş sahibi:

Kafeslere kuş koyar.

Benden başka hepsi

Alıp satar iş adamı

Sehi dostum — Siyasetçi

Ülke peşinden ülke kovalar.

Kendisi de işten kovdular

Sehi şimdi — yel kovalar.

Sadece ben yalnızca olamadım

İş adamı veya iş kuran.

Hanımın erkenden kovmadığı kaldı,

Kovmadığı kalmaz — gece kovar…

1996

Uyak için yazılan şiir

Ben yetmiş yılda

Sadece bir defa doğarım.

Gönlüm narin,

Olsam da şişman.

Köyde doğarım,

Şehire yuvarlandım,

Ağlayasım gelip,

Gözlerimi ovarım.

Gözyaşımla

Yüzümü yıkarım…

Gönlüm ince,

Olsam da şişman.

Buz pateninde,

Kayakta kayarım,

Tutturur, belki,

Dünyayı kovalarım.

Tutturur sana…

Tuttum diye avun.

Hislerim — taşkın,

Yıkıldı barajım.

Akıllı sözler

Söyler de duyarım.

Uyak kölesine

Dönüşüp koyarım.

Uyak ardından

Kovalarım da kovalarım,

Tabi ki eklemek olduğu gibi

Dünyadan yuvarlanırım

Değerini bilip

Kal, canım, sevin:

Ben yetmiş yılda

Sadece bir defa doğarım.

1994

Vasiyet edemiyorum…

Vasiyet edemiyorum…

Sizden de aynısını bekliyorum.

Yakında görüşürüz,

Yana Bisteye gidiyorum.

Kızlar benimle dans edip,

Şımartıp- sevip kalınız,

Biraz gönlü hoş olsun, deyip,

Tenime temas ediniz.

Düşmanlarım, sağ zamanımda

Sövüp- sayıp kalınız,

Eleştirmenler, şarkılarımı

Saygıyla övüp kalınız.

Hırsızlar zenginliğimi,

Olursa, saldırıp alınız

Yalakalar, kuyruk olup,

El öpüp kalınız.

İçki arkadaşlarım benimle

İçip- çok içip kalınız,

Param varsa borçlarınızı

Sayıp alıp kalınız.

Dostlarım, affediniz,

El sıkışık kalınız,

Benim gibi pişman olmayınız:

Kızları kucaklayıp kalınız.

Rakiplerim gıybet edip,

Söküp gagalayıp kalınız.

Kurtulduk bu insandan, deyip,

Dua edip kalınız.

Hayır…

Ben ölümü düşünmüyorum da,

O düşünce dilimde sadece.

Gidilecek yer uzak değil,

İşte… orada sadece.

Yüreğim saat gibi

«Tik» te «Tak» edip durur.

Yana Bisteye, can atmıyor,

Güzel bekleyip duruyor!

1996

Gençliğim Benim — Yetmiş

Gençliğim benim — bir değil,

Gençliğim benim — yetmiş.

Yaşlılığa selam vermeyince,

Seksene kadar gitmiş.

Bana hep gelmiyor, deyip,

Yaşlılığım bekleyedursun.

Kendisi gelip göremesin, diye,

Gençliğim engel kursun.

Uyuya kalmış yaşlılığımı

Dürtüp uyandırmayalım.

Ecel önünde uygunsuz,

Saçı boyatmadan olmaz.

Ecelle şaka olmaz

İkisini de çoktan bilirim.

Ben şaka yapmıyorum, ecel kendisi

Oynuyor benimle.

Gençliği benim — bir değil,

Gençliğim benim — yetmiş.

Yaşlanıp yatan ecelin

Hâlini sormaya gitmiş….

2002

Yazılmamış Poema

Dahav toplama kampında faşistler tarafından
fırında yakılan Tatar şairi Albay Hayrettin
Mücey'nin yazılmamış kalan poeması

"Aydınlığı çoğu zaman görebiliyorum,

Batmamış, güneş, batmamış.

Bu dakikam benim — yazılmamış,

Fakat yazılacak poema.

Gönlümde gezen poemanın

Girişini söyleyip yazdırayım,

Sen devam ettir onu, şair yoldaş,

Faşist beni ateşte yakacak.

Bu sözleri kalemle değil,

Akan kanımla yazacağım.

Dinle, İdil, İlim, Kazanım….»

Almanya.

Dahav

Toplama kampı.

Beni

Boyun eğmediğim için attılar.

Bir dakikadan, beni bir dakikadan

Krematoryuma gönderdiler.

Ben, ülkemin kıdemli subayı,

Yanan ateşe girmeden evvel

Şiir okuyorum.

Yazmasın deyip, benim ellerimi

Sakatladılar, çekip aldılar.

Gözlerim — kan.

Dilim — doğranmış.

Göğüslerime yıldız oyulmuş.

Sadece bir dakika,

Sadece biir dakika daha vaktim kaldı.

Ömrüm uzayarak benim düşüncemle.

Büyük büyük dağın başlarına

Tırmanırdık bizde eskiden, — deyip, —

Harlayıp harlayıp yanan ateş içine

Girecekler bizde şimdi» — deyip,

Şarkı söyleyip geçtiğim sokaktan, —

Gönlüm seziyorken, doğanlar!

Anne onlar beni kül edince,

Krematoryumu hazırlayıp koyayacaklar.

Köyümde gençlik şarkısı söyleyip,

Başlayacaktır görüş tanlarım,

Ben ateşlere doğru gururlu gittim,

Ben ateşlere doğru baktım.

Dinle, İdil, İlim, Kazanım:

Bu sözleri görüş ateşlerinde

Yanan kanımla yazıyorum.

Hatırlıyorum:

Kara duman rengi uzun saçlarımı

Okşayıp dururdurn, sevgilim.

Hatırlıyorum…

Sevgilim,

Ap- ak saçlı şimdi ben.

Biriciğim,

Yumuşak göğsünün

Sıcaklığı daima kucakta.

Akılda:

Böyle genç zamanda,

Karaormana girip ateş yakardık,

Sözsüz bakardık ocağa.

O gece biz orada söz verdik

Bir yolcunun yolunu aydınlattık.

O gece biz yaşayan insanlar için

Yanıp yaşayacağız deyip söz verdik.

Önümde Krematoryum aydınlanıyor.

Ülkeme ve

Sana verdiğim söz sınanıyor.

Koy başını yanan yüreğime…

Sadece hayalde bile olsa da

Yanıp kal;

Bedenim benim gölge olunca,

Senden ayrılan seven yüreğimi

Nasıl çarptığını duyasın.

Duyasın…

Güneş doğuyor, benim yüreğimden

Kanlar damlıyor, damlamaz göz yaşım.

Ben ateşlere gireyiim, Almanya,

Çıksın senin için güneşin.

Yanıyorum şuna:

Benim torunlarım

Savaş facialarını unutsun.

Akan kanım,

Yanan tenim, Almanya,

Soğuk toprağımı ısıtsın!

Yeni Almanya uyanır

Bizim güllerden.

Oğlum arayın gelsin, buket yap, Almanya,

Bizim küllerimizde büyüyen güllerden.

Gelecek…

O şimdi güzel olur:

Savaşlar da olsa, düşman da…

Siz beni de burada hatırlarsınız,

Belki, ben yüz yaşını doldurduğumda,

Dostlar beraber toplanıp oturunca,

Ocak yakılan zamanda ormanda…

Oğlum,

Arama sen benim mezarımı,

Baban kalsın yerde kül olup;

Kül olmanın bin aşaması artık

Yaşadığın yerde kul olup.

Bulamazsınız tümünüz mezarımı,

Arayıp gelseniz de izlerimden,

Arayın siz beni oğullarımın

Yaşam şevkiyle yanan gözlerinden…

Yaşlı annem,

Beni doğurduğuna

Pişman olmasın…

Evet mi?

Söyle, annem…

Yaşlı annem…

Yaşlı annem,

Gecele

Yumuşak düşlerinde

Güzel düşler görüp uyu, annem.

Lütfen…

Gürleyen ateş yandığında

Beni düşününce,

Kış geceleri sobaya bakma.

Sobalar söner,

Ev karanlıklaşır,

Lambalar yanar, yaşlı annem.

Senin gönlüne ben sadece tek

Ateş olup yine döneyim.

Ülkeyi sevip, çarpan yüreğimi

Krematoryuma alıp giderler.

Yazılacak bir poemam kaldı…

Dirilt, şair beni yeniden.

Önümde — ateş.

Sadece iki dakika.

Göğsümde kalan güç ile:

«Yazıp bitiremediğim poemanın

Devamı var!» — deyip haykırdım.

Yanarız biz ışık deniz feneri olup,

Binlerin hayatına güzellik verip,

Bin— Ebediyet,

Ebedi ateş…

E ebedi ateşe — sönmek yok!

1964

Tanıdık Ezgiler

Garmun sesi yürüdü sokak boyunca…

Her yer sakinleşmiş

Oysa sen yalnızsın

Uzun saçlarını tarıyorsun

İpek tokayla öre öre

Büyük aynaya sevinip bakıyorsun.

Ay- ay boyun uzun güzel imiş...

Sen kendin de

“Of” diye bıraktın,-

Anlaşılan dayanamadın…

Neden güzelim, pek çok hüzünlenmişler

Gece karası gibi gözlerin?

Şafak rengi gibi al gömleğine

Çıkarırsın da tekrar giyersin.

Rezideciğim güzelim, ne derdin var,

Neden başını öne eğiyorsun?

Masanda yatan kitapları

Defterleri okuyup yoruldun mu?

Acaba şimdi, gelecek günlerini

Düşüne düşüne sessiz mi kaldın?

Rezideciğim güzelim,

Gizlemeden,

Ev yanından şarkı söyleyerek kim geçiyor?

Yok yok, söyleme…

Kapat ışıklarını,

Yum gözlerini,

Artık gece geçer.

Zühre yıldız, sen onu koruyarak,

Uzun geceler boyunca parlamasın.

Hayır, uyuma,

Gözlerini yumamazsın.

Aç pencereni,

Kaldır perdelerini, Rezide,

Ay yanında parıldayan Zühre yıldız

Işıklar saçsın endişeli yüzüne.

Aç pencereni, kaldır perdelerini,

Zöhre kendisi senden ışık alsın,

Işık alsın da,

Işıldayıp sönmek için,

Sabaha karşı gidip kaybolsun.

Söyle, güzelim, niye endişeli,

Niye sıkıntılı böyle gözlerin?...

Kara gözlerinle aya bakarak,

Kimi aradın?

… Dur,

Aniden…

Leylak yaprakları Rezide’nin

Omuzlarına gelip sarıldı.

Lacivert gökte, aya yoldaş olup,

Tekrar yeni yıldız parıldadı.

Kara belikleri, dalga olup,

Sinesine gelip sarıldı.

(Ah onları….)

Gizlenip giren gece rüzgarları

Örttü defter sayfalarını.

Rezidecik,

Bu mu şimdi senin beklediğin?

Tül perdeleri rüzgârda salınıp,

Ilık gece rüzgarları sakin sakin

Giriverdi onun yüreğine

Talyan ezgisiyle şarkı sadece:

“yumuşak esintiler olup eserdi de…

Pencerene gelip dokunuyor,

Ben dokunuyorum, sen kaçıyorsun—

Yüreğime ateşler yağıyor.

Gül çiçekler olup büyürüm de

Pencerene dolanıp bakarım,

Ben bakarım, sen kaçarsın—

Sevgi alevinde yanarım.

Yıldız olup göğe çıkarım da

Ev etrafında ışıldayıp parlarım,

Ben yanarım, sen kaçarsın—

Yüzün gibi kime bakarım".

Acaba nasıl orada,

Bu samimi şarkı

Pek te tanıdık gibi, değil de,

Acaba nasıl orada,

Bu gizli şarkı

Dert uyandırır çoşkun gönülde

Rezideciğim güzelim,

Yalvartma

Garmuncuyu yalnız bırakma,

Ya ateşler serp,

Ya sular serp yiğit yüreğine,-

Yakma!

Saat vurdu artık on biri,

Rezideciğim, titreyip, acele acele,

Lambanı büküp söndürdü:

Çıkarayım mı, yok mu?

Ey, yüreğim, şaşırma, dik dur!

Işıklar söndü…

(Işıklar söner.

Söner mi son sevgi ateşleri?!)

Garmun sustu.

Sonuncu akor çaldı,

Bahçe kapısına gelip sustu.

… gece oldu mu,—

Genç bir yiğit geçer,

Ayın ışıklarına gömülüp,

Gece oldu mu,—

Tam bu evin yanında

Garmun ezgisi kalır dağılır.

Hüzünlen, haydi,

Lakin pişmanlıkla

Ezgilerin değil miymiş?

Düşünüyor musun, Yiğit, seziyor musun?

Kızın gönlünde neyin olduğunu?

Kız bahçeye indi pencereden.

Peki yabancı insan görmedi.

Rüzgar,

Sen birazda oynama dur,

Oynatma dur onun elbisesini.

Bu güzelliğe hoşgörüyle

Baş eğdiler nazlı leylaklar.

Kıyar kıymaz, ayrılıp ayrılıp

Kımıldadı o anda dudaklar:

-Zöfer

- Nasılsın Rezide?

Kızarsan da haydi kız

Hazırlanmadan geldim özlemimle

İş kıyafetiyle tarladan.

- Gelme dedim, artık benim yanıma

Geçme dedim bizim sokağımızdan,

Sen çalarsan çekerek garmununu-

Hüzünlü gönülle uyanırım.

İşten döndüğün zaman, bütün köy

Düşünceye dalıyor şarkı söyleyip geçerken,

Yürek dinginliğini bozuyorsun.

- Senin için çalıyorum garmunumu,

Kızma bana, Rezide…

Saklayıp durduğum tüm düşüncelerimi

Söyleyip kalıyorum…

Güç bulamıyorum bugün kendimde.

Bana hemencecik görünüp tan da atar,

Sabah tanla

Sen gidersin…

(ne kadar ağır olur ayrılık

Ruhun sevdiği asil yâriyle!)

Biliyorum,

Gideceksin de beni unutacaksın…

Fakat

Sen gittiğinde

Söyleyeceğim

- Söyleme, Zöfer…

Sözünü söylemeden duruverdi,

O utandı, galiba konuşmadı.

Çözülmeseler de, örülmüş oldu

İpek gibi yumuşak saçları.

Nasıl acaba teselli etsin ki,

Neler söylesin o ona.

Yüreğinde doğan ayrılığı

Anlatmak ağır bunu ona.

Kirpiğinden onun ışıklar damlıyor,

Gizlenmiş hüzün doğar gönlünde,

Bu yiğitle ayrılık

Hüzünlü de gibi, değil de…

Neden, şu da olmasa, acı çekip,

Ellerinde garmun varken,

Gül çiçeğe konan kelebek gibi

Muhabbete gelip konmuşken?

Rezide gider enstitü,

Tiyatrolar, asfalt sokaklar,

Şehir parkları, yeni arkadaşlar,

Şaşırtıcı düşünceler, tatlı hayaller!

Peki o kalır toz, yağ içinde,

Anlamadan geride kalırsın,

Bana şunun,

Bana şununla

Güçlendirir o yürek yarasını.

Eh sen, yiğit,

On yıl bildiğini,

Neden şimdi rüzgâra bıraktın,

Gelecek günlerini düşünmeden,

Traktörde çalışmaya başladın?..

Leylak yaprakları son aşama

Öpmeye diye kıza sarıldı…

Gönlün taşıp ağlayıp gönderirsen,

Rezidecik, çabucak gir artık!

- Söyleme, Zöfer,

Unut artık beni, düşünme,

Şarkılarını bana adama,

Benim için garmun çalma.

Ben unutmam Zöfer, seninle

Beraber olan geçen günleri

Gönlünü yorma, zinhar,

Sen bul şimdi kendine dengini…

- Geldim,

Sen gidene kadar tüm hislerimi

Söyleyeyim diye geldim ben.

Sevdim,

Gençliğimde en ilk defa

Böyle güçlü şekilde sevdim ben.

Sevgi gücüyle traktörüm

İleri sıçrar, motoru titredi…

Yok yüreğim benim böyle dolar:

Rezidecik, seviyorum seni- diye.

Ben zaten

Toprağa sevgi,

Sana sevgiyle güçleniyorum,

Bu güçle tüm engelleri,-

Dağları taşları yıkar gibiyim.

Ya sen beni bu mutluluğumdan

Ayırmayı, galiba diliyorsun.

Sen bunları söyledin yanlışlıkla…

Rezidecik,

Haydi, gülsene?

Yok ama, gülmüyorsun.

- Gönlüm hissediyor,

Gönlüm düşünüyor, Zöfer, çeşit çeşit…

Haydi sana çok da ağır olur

Beni düşündüğün zamanlarda…

Fakat ne yapayım?

Şimdi bizim yollar

Ayrılıyor farklı taraflara.

Ya, hoşça kal, Zöfer,

İşte görüyor musun,

Tan da atıyor artık, aydınlanıyor.

- Rezide…

Dur ,

Gitme,

Duralım artık şimdi biraz daha…

Öfkelenme, Zöfer

Hayatında her kim

Kendi mutluluğunu dilemeyi bulmaya.
Bana olan en baştaki sevgin

Göğsünde yanar yanar da

Titreyerek söner…

Hayatında

Denk gelirsin yeni tanışmalara.

Garmun çalarsın bir güzelle

Gizli bakışlarını bağışlayıp.

Hoşça kal Zöfer…

-Rezideciğim, anla,

Bu sevgim

Ebediyen sönmeyecek yanacak,

Senin ismin yine yüreğime

Ateşli harflerle yazılacak.

- Zöfer yakınlaştı…

Son isteğim:

Şarkı söylemeden geç artık.

Hoşça kal, akıllım,

Peki…git artık!

Rezideciğim, gönderme mutluluğunu,

Onsuzluğa nasıl dayanırsın?

Gülbahçenden çiçek koparırsın da

Böylesine dizersin

Yalnız kaldığını anlarsın.

Leylaklara bakıp, kederlenip,

Garmun sesini izleyip yürürsün,

Ama bulamazsın,

Yüreğine

Ne diyip yine cevap verirsin?

Onu beklediğin güller, menekşeler

Yayılırlar rüzgar estiğinde,

Rezideciğim güzel, ne yaptın sen,

Üzülürsün aklına geldiğinde.

… Bahçe ortasında bir kız duruyor.

Alnındaki saçını

Esen rüzgarlar yarıyor.

Bahçe ortasında duran kızın

Kirpikleri aşağıya bakıyor.

O sürüklendi delikanlının gittiği tarafa…

Ne yaptığını bilmiyor kendisi de.

-Zöfer!..

Hiçkimse yok. Rüzgar yine esiyor…

Evet, Rezide!

Şu gün batımında sadece garmun hareket etti,

Köy sokaklarını dolanıp

Ömür boyu ayrılıp sevdiği sevgilisini,

Gençlik aşkını kaybedecek.

Garmun ezgisi yürüdü uzak uzak,

Akıp girdi sessizce evlere:

Çalıyorum haydi garmunumı

Benim bildiğim ezgileri,

Rezideciğim, acı çekiyorum,

Bilmiyorum kime söyleyeceğim”.

Acaba nasıl bu yalnız şarkı

Çok yakın gibi de, uzak ta,

Acaba nasıl şunda bu kızgın şarkı

Hıçkırık doğar gibi yürekte.

Enstitüye bir kız geldi

Ağustos sonrasında

Enstitüye

Bir kız geldi

Çanta- elinde

Ak elbisesiyle

Sanki bir kelebek,

Uçup gelip lacivert çayırdan,

Bakıyordu:

Konup yaşar acaba,

Ay hay uzun, diyip, bu çiçek.

Yok,

Bu çiçek değil,

Bu -kıvanç

Mutluluk,

Gençlik,

Şans gelecek!

O öğrenci oldu,

Annesine

Sevine sevine yazdığı yazılarını:

“Anneciğim Canım

Ben mutluyum bugün-

Enstitüyü bulabildim.

Sadece ne kadar

Bazen böyle hüzünlenip gidiyorum

Ne yetmiyor ona,

Ne yetmiyor?

Gülümseyip bakışların

Gözümün önünden gitmiyor”.

Kara saçlı, kısa boylu genç

Gülümseyip ayakta duruyor

Şimdi nereye gidip kayboldu..

Kayboldu…

Kendisi Rezidenin kalbini

Tatlı özlemle sardı.

Tam şu zamanda traktör gürlemeye başlıyor.

Tozatıyor.

O Yiğitin

Ak dişleri gibi görünüyor.

Bir dakika kadar Rezidenin

Ateşli duygusu tekrardan sönüyor.

Kim suçlu?

Bilmiyorum.

Neden? Neden?

Hemen bir şey bulamadı.

Ayrıldık artık başka yönlere

Alıp gitti hayat yolları

…Rezidemiz şimdi sınavda

Tekrar tekrar yapabilirdin.

Bilet, bilet,

Pek çok kaygılanma

Yakındır senin mutluluk dakikan

O sayfa bugün sonuncu sınavın

Verip çıkacak.

Şu arınmış.

Yürek çiçeklerin hoş hatıraların,

Ağustos bahçelerini özlenen.

Gülmek için mi hazır,

Ağlamaya mı?

Neden gönül böyle heyecanlanıyor?

Uykusuz geceler, büyük hayaller

Hâllediyorlar çabuk tamamı da.

Gel sen mutluluk,

Gel sen,

Uzaklaşma,

Yürek bekliyor seni, çağırıyor.

Gel sen, mutluluk,

Doğacak geleceğim için!

Rezidemiz henüz gülebiliyoruz,

Hâlâ alnına tutunuyor,

Hâlâ yürüyor,

Hâlâ büyük salondaki

Sandalyeye gelip oturuyor.

Bizim Rezidemiz, dalgalanıp, bilet aldı.

Bilet aldı da

Titriyordu,

Gözlük takan

Bir abiyi gördü önünde.

Gözlerine bakıp, öğretmen

Cevap istiyor işte kendinden.

E sen…

Neden iki cümle söylüyorsun

Dilsiz kaldın mı?

Yoksa….

Rezide!

Titreme,

Rezide,

Kaldır başını, kaldır yukarı!

Kanatlanıp üniversiteye gelişini

Sınav verdiğini

Unuttun mu yoksa?

Kaldın mı yoksa aniden kaybolup?

Konuşmuyorsun…

Öğretmen senden cevap bekliyor.

Söylemiyorsun,

Kaygı rengi pembe yüzünde…

Sepsessiz odada derin düşünceye dalan.

Ne yapıyorsun,

Ne yapıyorsun, kardeşim Rezide?

O sıradan başını kaldır da

Gözyaşı karışmış kopup baktı.

“Bilmiyorum… abi…

Bu cevabını bilmiyorum…”

Gözler gözler….

Ayırmıyorlar akı- karayı:

Duman sardı göğü

Gözlerini

Yuvarlanıp düştü alın saçlara.

Arkadaş kızı neyse söyleyecekti.

Konuşmadı.

Kızlar, konuşmayız.

Kızlar.

Rahatlamayız.

Şimdi son artık…

Hiç kimseye de dönüp bakmadan,

O sokağa çıkıp koştu.

Zöfer’in Rezideye Yazdığı Mektup

Traktörüm gürlüyor,

Sen, Rezide,

Özlemiyor musun onun sesini.

Şu ses beni öne çağırıyor,

Ayağa kalkıp düşüp okşama özlemiş.

Dileklerim saban izleri olup

Oyulup kalıyor doğduğun yerlerde,

Hayalimde artık harap olmuş çalışkan

Ekin dalgaları salınıyor.

Hangi rahat basit işin için

İnsanlardan teşekkür duymak

Hem kendine bu hayatta, yerde

Faydalısın diye hislenmek!

Hayran oluyorum da bazen bakakalıyorum

Köpürüp yatan uçsuz bucaksız kırlara,

Gönül doluyor bu kadarcık mutlulukla,

Gönül dili heyecanlanıp şarkılara.

“Rezideciğim” diyen kendi ezgime

Yüreğimde saklayıp devam ediyorum

Ev arkasında büyüyen leylaklara

Rengine bakıp geçiyorum.

Bana resmin senin

Duvardan

Bakıp duruyor

Düşünceli gözlerin…

Rezideciğim güzel, neden konuşmuyorsun,

Yok mu son söyleyeceğin sözlerin?

Gözümün önüne geliyor:

Gurur yürüyor,

Üniversitenin kapısını açıp giresin

Geleceğin senin kendi elinde-,

Bırakmayasın bunu, gülmelisin.

Bir mutluluk bana olurdu.

İzin versen mektup yazmaya

Belki, karşılaşırız,

Gösteride

Ben de geleceğim çabucak Kazan'a

Rezide'nin Günlüklerinden

Tümü gitti

Gençlik hayallerim

Çiçek açmadı

Gözlerime

Dertli gözlerimi

Yaşlar kapladı.

Biliyorum: ümitlenirler,

Neden gerek şimdi ümit…

Neden gerek

Kuruyup- kuruyup

Yanan yüreğime ateş atmak?

Enstitü

Yokluğa doğru

Büyük basamaktan yukarı çıktım.

Salonlarında

Gürültülü salonlarında

Mutluluğum kalıp diyip bilmedim.

Şimdi

Hıçkıra hıçkıra,

Doğduğum köye döneyim mi?

“Anne, ne yapayım

Yaza girilmedim,

Teselli et beni”,- deyip söyledim mi?

Gidiyorum…

Gittiğim yollarımda

Güller soluyorlar…

Su versen de büyümez artık onlar.

Üniversiteler,

Hoşça, kalın,

Benden kalırsınız,

Kızlar,

Siz mutlu:

Güle- güle Üniversiteye varırsınız!

Valizim elimde

Yaş damlası iki gözümde.

Gidiyorum.

Nereye?

Bilmiyorum kendim de…

Bu şehirde bilmiyorum hiç kimseyi de

Bu şehirde bilmiyorum hiç kimseyi de,

Geçiciler tanışmıyorlar,

Sadece yalnızlığım yürüyorum sokaklarda,

Büyümez artık gönüller.

Pembe yüzüm ışıklı olmaz artık,

Avutmayın artık, yakınlar.

Ne zaman, ne zaman benim göz önümden

Dağılırlarken dumanlar?

Bahçelere giriyorum,

Yeşil bahçe

Ağustos güneşinde yıkanıyor.

Güneş gülüyor…

Fakat bütün şey

Benden gülen gibi hissediliyor.

Asfalt sokaklardan, gürültülü gürültülü

Üniversitede yaşlar(Yıllar) geçiyor,

Üniversitede yaşlar geçiyor da,

Beni çok kederli ediyorlar.

Kayın yaprakları

Göze doğru

Neden açık yeşil sarı oluyorsunuz?

Çok ağır şu sezgi

Yıl istemem,

Kopuşlarla sadece meydana geliriz.

Rezide şu yapraklar gibi

Sararıp sessiz kalsın mı?

Acaba sonbahar rüzgarına boyun eğmeden,

Göğüs koyup ileri mi gitmeli?

“Biz bekliyoruz, Akşamleyin gelirsen…”

Sınıf arkadaşları,

İki ay olmadı,

Artık özlemeye vakit buldum.

Hanginiz sizin öğrenci

Hanginiz,

Belki benim gibi yürüyordur.

Beraber okuyup yürüdüğüm dostlarımın

Karşılaştırmaya verirsen…

Biterdi hasret- özlemlerim,

Rahat olurdu konuşmak…

Düşüncelerimi bilen gibi, o zamanda

Sümbül gelip çıktı karşıma

Mutluluktan bilmiyorum ne yaptığımı da-

Onu sıkıp kucakladım da

Dayanamadım

Gönlüm doldu ağlayıverdim.

-Rezideciğim canım,

Ey, özledim, ya sen?

Dur şimdi ağlama.

Hangi rüzgar attı bu tarafa

Sormadı.

Seni sormadı Sümbül o hakkında,

Kendin anla

Ağır ağır bana

Aklıma gelen o zamanlar…

O anladı,

Başka sormadı.

-e Ben,-dedi, -Çalışıyorum fabrikada.

Valizine gidip. Öfkelenme.

Geçip giden zaman da…

Sen fabrikada?! Basit işçi oldun?!

Yok olmaz…

-Neden şaşırdın?

Beraber çalışıyoruz Roza ve İlyas.

Peki dostum,

İşte bizim adresimiz.

Gidiyoruz, gece gelirsin.

Güvenmesen, varıp,

Varsın-varsın

Kendi gzölerinle görürsün.

Rezine'nin annesine yazdığı mektup

Anneciğim, canım, sen üzülme,

Size gönlüm:

Söleđiğim Rezidenin sözlerini

Yüreğinde razı değil.

Dostlar çağırıyor yanına,

Çok düşündüm,

Bilmiyorum ne yapacağımı,

Son zamanda arık mecbur kaldım.

Birisi fabrikada çalışıyor.

Bu fabrikada bir yıl ömrümü

Ne gerek öyle geçireyim.

Anneciğim, lütfen,

Dinle artık, olur mu?

Kalmayacağım zaten burada uzun zaman diye…

Ben utanıyorum.

Kızlar gülüyor sadece.

Onlar artık çalışıp öğrendi.

Ya sen, anneciğim orada:

“Benim kızım

İşçi artık” diyip söyleme…

Sonbahar bitti artık,

Sadece bir kışa

Nede olsa dayanırım.

Dayanırım da dönerim enstitüye…

Sadece orada anneciğim, kendimi

Çok mutlu hissederim…

Hatıra defterinin devamı

Giderim de çok çabuk unuturum

Diyordum…

E neden böyle düşünüyorum?

Şu Genci, garmun tutan hâliyle,

Düşlerime girip uyanıyorum.

Rezideciğim.

Serin sonbahar yakınlaşıyor,

Su serp güllerine, kurutma.

Sen onun için çok dışarıdasın (Uzaktasın)

Unut onu

….

Hayır hayır, unutma!

“Haydi, Kız kardeşim başla….”

Korkuyor gibiyim, korkmuyor da

Makineye yaklaşarak

Eğitmenim müdür Hamit abi

Gülümseyerek yanımda duruyor.

“ Çok tabakalı alet,

Aklım yetmiyor,

Aklın gidip bakakalıyorsun.

E Bilgili insan kolay kavrıyor

Makinenin her bir nefesini.

Haydi kız kardeşi başla, şu olsun

Uzun hayatta ayakta durmaya…”

Neden korkuyorsun küçük çocuk gibi,

Kendi kendime kederlendim.

Makinaya elimi değdiğimde,

Soğuk terler döküldü alnımdan.

Ben henüz burada yeniyim,

Utandırmayın, delikanlılar!

… ben eve döndüm.

Eh, dostlarım,

Ayrıntıyı hazırlayamadım.

Bozdum hepsini bozdum,

Niçin basıyor yürek yandığının

Durursunuz da “ne gönülsüz” dersiniz,

Ben gönülsüz- kaygılı düşüncelerden…

İşçi olmak küçük iş diyordum,

Ben işçi gibi ağır iş bulamadım.

Dolup taşan kaygılı gözlerimi,

Size doğru, dostlar bakıyorum.

Söyleyiniz hayat yollarında

Yerimi nasıl bulacağım?

Avutuyorlar:

-Dostum detaylıca çalış

Yoksa yine hafif mi diyorsun?

Varırken her genç insan

Gururla başını öne eğsin mi?

Hayır Rezide, işçi olduğu için

En gerekli-dayanıklılık, sabır.

Şu zamanda artık sen yapacağın

Detaylarına hayran olurduk

Kağıt kalem al da işe başlayalım,

Kötü biliyorsun sen çizgilerimi…-

Ben utanıp, bakışımı yana kaydırırım.

E, yüzüm, kızarır.

Derin nefes aldım hafifleyip,

Yanmış gibi oldu gözlerim

- Öğreteceğiz kızlar, ben dayanacağım,

Dişimi sıkıp dayanacağım!

Artık rahat bana

Alnımdan sıcak terler akıyor.

Ağrıyor. Yorulan ellerim.

Fakat mutluluğumdan sıkılmıyorum ben,

Artık rahat bana dostlarım!

Omuzlarım sızlıyor, başım dönüyor,

Kara lekeler- pembe yüzümde

Bu zamanda anlatsam bitirilmez.

Güç artmasını hissediyorum kendimde.

Makinalar sesi ortasında

Ayaktayım. Dostlar geliniz!

Kendi çalışmam için en birinci

Detayımı işte görünüz!

Toplandılar dostlar- yol arkadaşlarım,

Benim için onlar sevindiler.

“Olacak, oldu, oluyor!”- diye diye,

Hamit abi söylüyor arkamdan

- Zorluklar önümde çok fazla bugün,

Sen bunlarla, kızım

Bugünden sonra senin her dakikan

Fabrika için kıymetli, önemli.

Bütün atölyeye haykırasım geldi.

Haykırsam da ayıplamazlar!...

Ben beceriksiz değilim,

Ben çalışıyorum,

Güveniniz şimdi, Yol arkadaşlarım!...

Sevmek hissini yenebilir misin?

O Delikanlıyı kendim terk edip,

Düşünüyorum gece yarıları

Kendim sevdim onu, kendim kaçtım.

Ne yaptım ben, dostlar, ne yaptım?

Derin özlemime engel olmadan,

Uykusuz geceler çok oldu.

Aylı gecede, garmun çalıyor çalıyor,

Zöfer şarkı söylediği mavi oldu.

Sümbül canım, söyle ne olsa da,

Yok mu artık hiç sırların?

Ömür boyu sürecek sevgili olacak

Var mı senin de kopup sevdiğin?

Sevgilini çok güçlü özlediğinde,

Neden hüzünlü güneş doğar?

Söyle Sümbül, neden şu kadar

Güçlüyken sevmek?

Ateşli yüreğine karşı çıkıp,

Sevmek hissi yenebilir misin?

Pişman eden gençlik aşkım….

Nasıl (bir kenara) bırakıp unutayım ben onu?

Rezidenin Annesine yazdığı mektubu

Dönüş yollarıma baka baka,

Çıkıyorsundur güneş doğumuna.

Çok göresin gelirse, çok özlersen,

Çık ta, anneciğim erken tarlaya,

Yaz taşkını gibi gürültü şamatayla gelen,

Çalışma şarkısını durup dinleyip duruyor,

Şu zamanda, kıyılar yaktırıp,

Selam yollayıp geçer traktör.

Bizim çalıştığımız traktör gürültüsünden

Rezidenin hâlini işitirsin,

Köy boyunca:

“Kızım çok gerekli

Kişi”, deyip haber gönderirsin

Çocukluk zamanımda ben çok diliyordum

Başkaları gibi çalışıp büyümek için,

Diliyordum sana yardım etmeye,

Su taşımaya, ağaçları kesmeye…

E sen söylüyordun:

“yok, yok kızım,

Öyle işe elin değmesin”

Gelecekte bana vereceğin

“Kıymetli, dereceler” edinesin…

“Üniversiteye giremedi kızım”- diyip,

Boşuna, anneciğim, ümitlerin yıkılmasın.

Gündüz işçi olur,

E geceleri

Üniversitede okuyor senin Reziden.

Yakın olsaydı uzaklar

Sonbahar gidiyor, diyip, güller sararmayız

Çiçeklerini yere serpmeyiz.

Ah, dostlarım, Sevdiğiniz sevgilinizi

Benim gibi bırakıp gitmeyin!

Kendim seviyorum, kendim mektup da yazmıyorum…

Ne yapayım, başka yok çare.

Eh, dostlarım, sevdiğim yârimle

Yakın olsaydı uzaklar.

Bulamam başka sevgini,

Sadece birisini gönlüm arzu eder…

Onu düşünmek beni heyecanlandırıyor,

Tüm düşüncelerim unutuluyor.

Dostlarım, size bir ezgi çalıyorum,

Siz bana katılıp şarkı söyleyin…

Dur,

Durunuz!

Odanın içinde tanıdık ezgi dağılıyor.

Dinle,

Dinleyiniz!

Bu tabi ki, bu tabi ki

Benim ezgim,

Benim hislerim,

Bu – o,

Sevgilim benim- Zöferim!

Güçlendiriniz, Dostlar Radyoyu,

Yıkanıp gitsin sevgi özlemi.

Duyuyor musunuz?

Hava dalgaları alıp geliyor

Sevgilimin tanıdık sesini

“Rezideciğim lacivert elbiseni

Hangi akarsularda yıkadın?

Senin kadar güzel yar görmedim,

Senin güzel sevgili bulmadım.

Rezideciğim güzel izlerini

Gürültülü sokaklarda aradım,

Aradım, sadece hiçbir şey bulmadım.

Bir şarkı söyledim ayrılıp, dayanmadım.

Seni arayıp, sular boyunca,

Sende yine benim düşüncelerim,

Rezideciğim, canım, niye söylemiyorsun,

Nerede senin zarif hâllerin?”

Senin şarkın bana kanat olur

Ayrıca azık olur hayat yolumda.

Ben de katılırım sana, şarkı söyle, Zöfer,

Gençlik azığı, olan sevgiyi.

Garmun ezgileri gibi yakınken

Senin traktörünün sesi.

Zöfer zöfer, her konuda da

Bir konuşsaydık, kavuşup.

Senin şarkın, Zöfer, böyle tanıdık,

Böyle yakın senin ezgilerin.

Zöfer, canım, dostum, sevgilim,

Ben duyuyorum seni,

Buradayım!

1954-1955

4. DİZİN

a O (zamir).
a. 1678
[1]

abıkay Ağabeyciğim.
a.- ım 2594
[1]

abıstay Molla hanımı.
a.- nı 4164
[1]

abıy Ağabey.
a. 2642, 2701, 2896, 2907
a.- ıñ 2640, 2645
a.- ıñ-nıñ 2651
[7]

abzıy Amca, ağabey.
a.- ıġız 2510
[1]

acdaha Ejderha.
a.- nı 3395
[1]

aç Aç, tok karşıtı.
a. 2885
a.- ẖel-sëz 378
[2]

aç- Açmak.
a.- a 4095
a.- ġız 895
a.- p 1671
[3]

açı Acı.
a. 1695
a.- lar-ın 3599
[2]

açıḳ Açık.
a. 277, 2722, 369, 3242
a.- tan-açıḳ 247
[5]

açıl - Açılmak, açık duruma gelmek.
a. 1643, 3234
a.-ası 3406
a.- dı 587, 919
a.- ıyḳ-mı? 1641
[6]

açış Açış, buluş, icat.
a. 1907
a.- tır: 1918
[2]

açlıḳ Aç olma durumu, açlık.

a.- ın-da 3712

[1]

adaş- Kaybolmak, yolunu kaybetmek, şaşırıp kalmak.

a.- ıp 4658

a.- ḳan 3734

a.- ḳan-nar 1820

a.- sa-m 1058

a.- tı-ñ-mı 3744

[5]

adem Adam, insan.

a. 1997, 2440, 3676, 4355, 135, 3502, 2992, 323, 1515

a.- nen 4561

a.- ner-ge 4454

[11]

adım Adım.

a.- da 2036

a.- nan 1913

a.- narı 1278

[3]

aferin Bravo, Aferin

a. 2346, 3004, 3006, 3020, 3022, 3928

[6]

ağa **1.**Ağabey. 2. Yaşça büyük kişi yetişkin erkek.

a. 1724, 3125, 3513, 3517, 3061, 3441

a.- lar 3366

[7]

ağaç Ağaç.

a. 2663

a.- lar-nı 3764

[1]

ağar- Ağarmak.

a.- a 374, 375

a.- ġan 944

[3]

ağımsuv Akarsu, nehir, ırmak.

a.- lar 1428, 2909

[2]

ağış Akış, akım.

a.- ım-nı 3506

a.- lar-ıñ 3515

a.- lar-nı 3519

[3]

agitatsiya Kışkırtma tahrik ajitasyon.

a. 4372

[1]

aġuv Zehir, hile, kötülük.

a. 4402

a.- da 1931

a.- lar-ın 2097

[3]

ah Pişmanlık, endişe, üzüntü ifade eden ünlem, ah.

a. 1998, 2781, 3440

[3]

aḫırġı Sonuncu, son.

a. 437

[1]

aḫrı İhtimal ki, muhtemelen.

a. 1111, 2430, 2867, 3592, 4305, 3689, 2984

[7]

ahun Dinî lider.

a. 2418

a.- ıbız 2444, 2450

a.- lıḳ-tan 2422

a.- ov-ka 2419

[5]

aḳ Ak, beyaz.

a. 1100, 1269, 1624, 2744, 3132, 3717, 3731, 3876, 980, 2731, 3032, 3095, 3123, 3125, 3128, 3345, 3350

[17]

aḳ - Akmak.

a.- ḳan 4606, 4680

a.- ḳan-nar 3460

a.- mıy 1093

a.- tı 1260

a.- tı-ḳ 2954

a.- ar 2909

a.- ar-ġa 1089

a.- ıp 1777

a.- ış 3428

a.- ıym 1428

[11]

aḳça Para, tenge.

a. 4104, 4109, 4111, 1324, 4101, 4108, 4114, 4180, 4191, 4306, 1322, 4098, 4110, 4116

a.- m 4553

a.- lar-nı 2357

a.- sız 4168

[17]

aḳçarlaḳ Martı.

a. 2878

a.- ıñ 3511

a.- ḳa 2883

[3]

aḳıl 1. Akıl. 2. Bilim insanı.

a. 144, 1306
a.- dan 2045
a.- ġa 140, 150, 2299
a.- lı 4522
a.- lı-lar 1284
a.- lı-m 3889
a.- sız 1283
[10]

aḳın Ozan, aşık, halk şairi.
a. 2705
[1]

aḳır- Şiddetli bağırmak.
a.- dı-ḳ 2441
[1]

aḳḳoş Kuğu.
a. 3736, 3734
a.- ın 3660
a.- lar-ın 3091
[4]

aḳla- Temize çıkarmak, aklamak.
a.- ma-y 2335
a.- r-ġa 1057
a.- v 2063
a.- y 4419
[4]

aḳsaḳal Bir obanın ya da köyün başkanı kavim lideri, saygı gösterilen yaşlı.
a.- ġa 4283
a.- lar 3942, 3959
[3]

akuşĕr Ebe.
a.- lar 1287, 1288
[2]

al- 1. Almak. 2. Ele geçirmek. 3. (kızla) Evlenmek. 4. Satın almak. 5. Kaplamak. 6. Dâhil etmek. 7. Yardımcı fiil: “yeterlilik”, “tezlik”, “tamamlama”.
a.- a 2540, 2540
a.- a-al-a 53
a.- a-bız 1623, 1628
a.- al-ma-dı-m 162
a.- al-sa-ġız 189
a.- a-m 540, 1520, 4062
a.- a-sı 1995
a.- a-sı-m 3738
a.- a-sıñ 285
a.- a-sız 4009
a.- dı 621, 1107, 1943, 579, 666, 3323
a.- dı-ḳ 4216
a.- dı-lar 1053, 4621
a.- dı-m 2430
a.- dı-ñ 1945, 2801
a.- ġaç 1607, 3499
a.- ġan 1686, 1791, 1822, 976,

2849, 2873, 1313

a.- ıp 2438, 2597, 2836, 2955, 297, 3446, 4236, 4254, 4725, 831, 2885, 3432, 4492, 2974, 3659, 3920, 4554

a.- ġız 4544

a.- ır-da 2890

a.- ır-ġa 612

a.- ır-sıñ-da 872

a.- ır-sız 4691

a.- ma 3352

a.- ma-dı 3622

a.- ma-dı-m 1109, 3897

a.- ma-dıñ 1951, 917

a.- ma-ġan 4271

a.- ma-m 30, 1530

a.- ma-mın 1792

a.- mas 2137

a.- mas-sıñ 4419

a.- ma-v-çı-lar 1503

a.- ma-v-ın 2224

a.- mı-y 1955, 2853, 2874, 3420, 3484, 3486, 2846

a.- mı-y-bız 4255, 4257

a.- mı-y-ça 3984

a.- mı-y-dır 201

a.- mı-y-m 1051, 2133, 3553, 967, 1268, 2460, 3288, 4461, 2208, 2781, 2206, 4223

a.- sa 4486

a.- sañ 4104

a.- sın 1464

a.- uv-dan 2050, 2062

a.- uv-ıñ-nı 956

[100]

al 1. Ön taraf, ön, öndeki, ilk. 2. Dışı, önü, yanı, etrafı. 3. Yer, alan, meydan.

a. 1253, 2249, 3340, 3460, 3704, 4356, 907, 32, 33, 3729, 323, 3478

a.- lar-ı-na 2504

a.- lar-ın-da 3716

[14]

al Al, kırmızı, kızıl.

a.- ḳızıl 3461

ala Alaca.

a. 725

[1]

alar Onlar.

a. 1422, 3978, 1500, 1282, 1427, 3129, 3676, 4131, 4635, 674, 124, 1431, 2252, 4133, 4134, 4150, 939, 968, 969, 970, 3598, 3676

a.- dan 946

a.- ġa 927, 941

a.- ı-nıñ 1957

a.- nı 1636, 4130

a.- nıḳ-nı 2271

[29]

alay Öylece, öyle, o kadar.

a. 4134, 4286

[2]

alda Önde, ileride.

a. 2456, 2457, 3902, 2633, 2105, 759, 2694, 4663, 487, 2304, 2457

a.- raḳ 3339

[12]

alda- Kandırmak, dolandırmak, aldatmak.

a.- dı-ñ 916

a.- y-lar 3759

a.- v-dan 246

[3]

aldan Önden. evvelce.

a.- dan 742, 75

a.- raḳ 3584

[3]

aldan- Kandırılmak, dolandırılmak, aldatılmak.

a.- ıp 2107, 2108

a.- mı-ym 2116

a.- uv-ġa 1239

[4]

aldaş- Hile yapmak, dolandırmak.

a.- sa-m 1060

[1]

aldav Hile, aldatma.

a.- ġa 1239

[1]

aldı Önü, ön tarafı**.**

a.- m-nan 528

a.- m-da 4729, 919

a.- n-da 979, 1448, 1059

a.- n-nan 3448, 4617

a.- ñ-da 402

[9]

alfavit Alfabe

a.- niñ 4262

[1]

alġa Öne, ileriye.

a. 3997, 1095, 1550, 3720, 733, 845, 1655, 1655, 4046

[9]

alın- Çıkarılmak, işe alınmak.

a.- adır 2469

[1]

alıs Uzak yer.

a. 3273, 3282

[2]

alış- 1. Alıp vermek, alışverişte bulunmak. 2. Değişmek.
a.- ıy-ķ 547
a.- ķan 1175
a.- tır-dı-ġız 3275, 3280
a.- tır-ġan-nı… 3284
[5]

alķın Sulak, debisi güçlü.
a. 3430
[1]

alķış Alkış.
a. 1583
a.- ķa 4323
[2]

alla Allah, Tanrı.
a. 936, 2217, 2224, 2619, 4344
a.- m 2039
[6]

allahe tegale Yüce Tanrı, ulu Allah.
a. 2523, 2527
[2]

alma Elma.
a. 3347
a.- nı 4157, 4158
[3]

almaġaç Elma ağacı.
a.- lar 3336, 3338, 3341, 3349
[4]

alsu Açık kırmızı renk, pembe.
a. 3072, 3462, 3574, 3371
[4]

altın Altın.
a. 2177, 2583, 3349, 4345, 3340, 3437, 790
a.- ı 4169
[8]

Aměrika Amerika.
a. 665
[1]

anda Orada, o kişide.
a.1089, 1923, 1925, 1927, 1929, 1931, 1933, 253, 261, 251, 252, 4035, 1936, 1130
[14]

añ Bilinç, akıl, zeka.
a.- ġa 1240
a.- nar 263
[2]

ana Anne, ana.

a. 634, 649, 3185, 4025, 633, 643, 653, 654

a.- bala-lar-nıñ 2360

a.- bız-nı… 4174

a.- da 2397

a.- dan 3375, 3378, 3381, 3384, 3387

a.- lar 1241, 899, 1711

a.- m 4705, 4710, 4713, 4720, 4709

a.- ñ-a 917

a.- sın 4309

[26]

annan Ondan, sonra, ardından, devamında.

a. 2771, 1099, 1199, 967

[4]

añа Ona.

a. 2529, 673, 1194, 3201, 4248

[5]

añar Ona.

a.- dan 624

[1]

andıy Öyle, onun gibi.

a. 3232

[1]

anı Onu.

a. 1720, 4383, 424, 428, 151,791, 1090, 1731, 4603

a.- sı 4293

[10]

anıñ Onun.

a. 295, 446, 1434, 1457, 1709, 2119

[6]

añla- Anlamak.

a.- 1425

a.- dı-m 3899, 2222, 2215

a.- ġan 4273

a.- ġan-day 3517, 3422

a.- ma-ġan 3676

a.- ma-v-ġa 2925

a.- mı-y-lar 3979

a.- p 2994, 1607

a.- r 2957, 3987, 2945, 2078, 3965

a.- r-sıñ 2039, 1149

a.- r-sız 3623

a.- sa 3129

a.- sañ 2039

a.- v 3232

a.- y 1503, 101

a.- y-m 3917, 3035, 3760, 3476

[29]

añlat- Anlatmak, açıklamak.

a.- ma-ġaç-nı 2920

[1]

ant Yemin.

a. 4661

[1]

antenna Anten.

a.- sı 4179

[1]

ap-aḳ Bembeyaz, apak, beyaz.

a. 3876, 3651, 3663, 3726, 4650, 987

[6]

aparat Cihaz.

a.- ta 10

[1]

apřel Nisan.

a. 3735

[1]

aptıra- Acizleşmek, muhtaç olmak, şaşırmak.

a.- v 1235

[1]

arı- Yorulmak, yorgun düşmek.

a.- dı-ḳ 4038

a.- dı-m 68

a.- ġan 1582

a.- ġan-nar-ġa 3490

a.- ıp 862, 4006

a.- ıy 565

a.- ḳan 1698

a.- ma-sın 3706

a.- sın 1196

a.- y-sıñ 728

[11]

ara Ara, mesafe.

a. 1345

a.- bız-da 2810

a.- ġız-da 3078, 98

a.- nan 4398

a.- sın 176

a.- sın-da 172, 171, 3981, 3989, 3991

[11]

arala- Yol açmak, aralamak, tartışanları ayırmak.

a.- p 1253

a.- r 3675

[2]

aralaş Karışık.

a. 3058

[1]

arba At arabası.
a. 1333
a.- da 4033
a.- dan 4041
[3]

arěstant Tutuklu.
a. 321
[1]

arḫěolog Arkeolog.
a.- lar 418
[1]

arḳa Arka, sırt.
a.- sı-n-da 4240, 4250
[2]

arslan Aslan.
a.- ġa 2264
[1]

art Arka, ardı, sırt.
a.- ın 4095
a.- ın-a 4460
a.- ın-da 295, 518, 1212, 1218, 1224
a.- ın-nan 337, 1086, 4494, 4526, 3318
a.- ḳa 4047, 4470, 729
a.- ları-na 807
a.- ta 1394, 1632, 1648, 3708, 747
a.- tan 2104, 2458
[23]

art- Artmak, çoğalmak.
a.- a 1402, 2529, 4462
a.- adır 2117
a.- ıp 1468
[5]

artıḳ Gereğinden fazla.
a. 1242, 2307, 2634, 2650, 3288, 3369, 4209, 4226, 2284, 4698
[10]

artındaġı Arkasındaki.
a.- 789, 3395
[2]

artillěrist Topçu subay.
a. 2715, 2707
[2]

aruv Güzel, temiz, pak, duru.
a.- ları 629
[1]

as- Asmak.

a.- ḳan-nar 1172, 1172, 1714, 3459
[4]

asḳa Aşağı, aşağıya doğru.
a.- 1085, 1193
a.- lar-ın-da 1771
[3]

asıl Güzel, kıymetli.
a. 2313, 3021, 3254
[3]

asta Altta, aşağıda.
a. 3841, 3952
[1]

ast Alt, aşağı.
a.- ın-da 1088, 3525
[2]

astırtın Gizli, gizlice, gizli saklı.
a. 248
[1]

aş Aş, yemek.
a.- ı 3352
a.- lar 3578
[2]

aş- Geçmek, aşmak, taşmak, artmak, çoğalmak.
a.- a 2532
a.- ıp 1994
a.- ıy-m 4204
[3]

aşa Bir uçtan bir uca, sayesinde, ile.
a. 1569
[1]

aşa- Yemek yemek, koparıp yemek.
a.- p 4362
a.- y-ım 4158
[2]

aşat- Yemek yedirmek.
a.- ıp 4214
a.- ırġa 4295
[2]

aşḫane Yemekhane.
a.- de 4353
a.- ge 4358
[2]

aşıḳ- Acele etmek.
a.- a 733
a.- mı-yk 1936
a.- tı-m 1908
[3]

aşıḳtır- Acele ettirmek, hızlandırmak.

a.- a 2535

a.- ıp 82, 3358

[3]

aşḳın- Heyecanlanmak, öne atılmak.

a.- a 15

a.- ıp 1145

[2]

at- Atmak, fırlatmak.

a.- a 3259, 3648

a.- ala-m 4275

a.- a-m 122, 2601, 2716

a.- ar 1898, 1118, 1106

a.- ar-lar 1504

a.- ası-m 4267

a.- a-sıñ 2708

a.- mas 1118, 1106

a.- ıp 3371

a.- ḳan 2609, 3338, 3336

a.- nar 3459, 1172

a.- sa-ñ 1246, 3016

a.- tı-m 181, 915, 4247, 4309

a.- tı-lar 4613

a.- uvçı-lar 3658

a.- uv-çı-lar 3657

[29]

at At.

a. 2801, 3503, 4051, 4210, 1701, 2672, 2681, 4060

a.- ı 4218

a.- ḳa 2680

a.- ḳay 735, 728

a.- ḳay-ım 723, 724, 727, 740, 741, 747

a.- lar 1169, 2684, 2161, 2679, 2158

a.- lar-ġa 739

a.- lar-nıñ 2155

a.- nı 3705, 1301

a.- ta 1396, 1404, 1412, 1335

a.- tan 4209, 4226

[33]

ata Baba, peder.

a. 1241, 4026

a.- ana-lar 3999

a.- ana-sı! 4022

a.- dan 4236

a.- ñ 2639

a.- sın 1381

[7]

atḳazan- Ünlenmek.

a.- ġan 1311

[1]

atla- Adımlamak, yürümek.

a.- ma-y 2327

a.- p 1876, 2082, 2560, 478, 77

a.- ġ-ıp 4208, 3505, 4570
a.- v-ları 2479
a.- y 2463
[11]

atlan- Ata binmek.
a.- lan-a-bız 3907
[1]

atom Atom.
a. 462, 686
[2]

av- Ağmak, yıkılmak, yan yatmak.
a.- dı 368
a.- dı-m 4248
a.- ġan 355
[3]

avaz Ses, seda.
a. 1124, 1266, 1386, 1408
a.- ın 4249
a.- ın-a 893
a.- ları 3672, 3681, 2887
[9]

avgust Ağustos.
a. 2350, 2352
[2]

avıl Köy.
a. 1816, 270, 349, 275, 365, 379, 407
a.- da 4508
a.- dan 828, 815
a.- daş-lar 2948, 2959
a.- ı 1835
a.- ım-da 4637, 2508
a.- ım-a 2946
a.- ım-nı 2519
a.- ıñ 1826
a.- ın-da 2352
a.- nı 271
[20]

avır- Hasta olmak, hastalanmak.
a.- uv 975, 4294
[2]

avır Ağrı.
a.- ġa 1067
a.- ta 2126
[2]

avır Ağır.
a. 1248, 1715, 1571, 1654, 1684, 1727, 1969, 2032, 2566, 3244, 3289, 3309, 3951, 3958, 1301, 1668, 2308, 2998, 739, 2478, 567
a.- avır 3608
[22]

avırlıḳ Ağırlık.

a.- ın 3961

a.- lar 231

a.- nı 3697

[3]

avırttır- Ağrıtmak.

a.- ıp 3688

[1]

avız Ağız.

a.- ım-da 2193, 4471

a.- ın-nan 4389

[3]

avızlıḳ Gem.

a. 4474

[1]

avianosĕtsı Uçak.

a. 666

[1]

avtomobil Otomobil.

a. 4181

[1]

ay-hay "Oy oy, öyle mi" gibi anlamlarında kullanılan bir söz.

a.- 4222

[1]

ay Ay.

a. 2908, 3293, 3323, 4345, 867, 869, 880, 883, 885, 40, 2905

a.- ġa 2911

a.- ı 2134, 2900, 4406

a.- lar-ım-nıñ 3825

a.- ı-n 4412

a.- ı-n-da 4407

a.- ı-ñ-a 2899

[19]

ayaḳ Ayak.

a. 1193, 3841, 4178, 4458

[4]

ayaḳ çal- Çelmek, çelmelemek, çelme atmak.

ç.- mas-lar 3954

[1]

ayaz Bulutsuz açık hava.

a. 2966

[1]

ayıḳ 1. Ayık, ayılmış. 2. Aklı başında.

a. 2448, 2085, 2086

[3]

ayır- Ayırmak, bölmek.

a.- adır 2988

a.- ıp 1253, 3508, 850

a.- ıp-bül-ĕp 433

a.- sa 2988

[6]

ayırıl- Ayrılmak.

a.- a 4955

a.- ası-m 1042

a.- ıp 3749

a.- dı 3975

a.- dı-ķ 2971

a.- ġan 2996, 3037

a.- ma 812

a.- sa-ñ 456, 811

a.- uv 784

[11]

aynıķ Şarhos karşıtı, ayık.

a.- lar-nı 4326

[1]

ayrat avrat

a. 2264, 2265, 2292

a.- ı 2287

[4]

az Az.

a. 1355, 1662, 2965, 3116, 4092, 760, 1060

a.- ı 2191

a.- mı 1821

[9]

azdır- Azdırmak.

a.- dı 2439

[1]

azuv Azı, azı dişi.

a.- lar-ın 2142

[1]

azat Özgür

a.- lıķ 4091

[1]

azıķ 1. Azık, yiyip içmek için hazırlanmış maddeler. 2. Ruh doygunluğunu temin eden şeyler.

a. 2884, 3747

[2]

aziyaleş- Doğululaşmak.

a.- e 4092

[1]

baba Baba

b.- ġız 3444

b.- ñ-nar 909

[2]

babay Dede, dedecik, ata.

b. 4136, 4281 , 2703

b.- ebiy-ler-něñ 1010
b.- lar 1150, 4145
b.- lar-dan 2374
b.- lar-nıñ 2368, 2379,2360
b.- ñ 3190
b.- m-nar-nıñ 3432, 2118
[13]

baġ Bağ, bahçe.
b.- lar 1900
[1]

baġla- Bağlamak, birleştirmek.
b.- p 1724, 1712
[1]

baḳ- Bakmak.
b. 274, 324, 474, 488
b.- a-mın 3626
b.- ar-mın 4814
[6]

bağana Yere çakılan ağaç direk
b. 269, 270, 279, 289, 316, 329, 367, 376, 429,453, 461, 355, 434, 276, 304, 326, 404, 490, 411, 420, 468, 471, 472
b.- lar-nı 477

[24]

bağış Bakış, nazar
b.- lar-ġa 1418
[1]

bağışla- 1. Adamak, karşılıksız bağışlamak, ithaf etmek. 2. Farz etmek, saymak.
b.- ma 4922
b.- p 4972
b.- v-lar 2263
[3]

bahadır 1. Bahadır, yiğit. 2. Pehlivan.
b.- ı 2798
[1]

baḳça 1. Ağaç ve çiçeklerle süslenmiş yeşillikli yer, park. 2. Bahçe, sebze ve meyve bahçesi.
b. 762**,** 5000, 5003, 5233
b.- ġa 4003, 4849
b.- lar-ġa 5232
b.- lar-nı 2355
b.- lar-ı-n 5082
b.- ña 2716
b.- sın-da 3264
b.- sı-nda 3139
[12]

baḳıy Baki, ebedî, sonsuz.
b. 1458

b. 1454, 1455

[3]

bala 1. Çocuk. 2. Büluğa ermemiş, toy çocuk. 3. Yavru. 4. Evlat.

b. 1288, 2997, 3027, 3037, 3186, 378, 4003, 4023, 805, 1876, 1996, 3284, 4001, 4109, 787, 803, 892, 3929, 1871, 1873, 3413, 645, 1152, 1347, 5350, 5451

b.- bız 1645, 1673

b.- ġa 4013, 900, 1786

b.- ķay-ım: 3035

b.- lar 4129

b.- lar-ın 2432

b.- lar-ıñ 2834

b.- lar-nıñ 2398

b.- lıķ-tan 265

b.- m 3404

b.- sı 1241, 1553, 365, 3734, 3449, 1817

b.- sı-n 3736, 899

[37]

balaçaķ Çocukluk çağı, çocukluk.

b. 3799

b.- ım-a 256

b.- ıñ 3409

[3]

balan Kar topu çiçeği (Lat. Viburnum).

b.- lı 1480

[1]

balķı- 1. Parlamak, ışıldamak. 2. Işığıyla göz kamaştırmak. 3. Canlanmak, yüzüne nur gelmek

b.- p 1898, 3072, 4780, 4812

b. -r 1947, 3299

[6]

balķıt- 1. Nurlandırmak, parlatmak. 2. Daha ışıklı hâle getirmek.

b.- ası-ñ 4432

b.- ıp 1033, 3775, 3783, 3791

[5]

balta Balta.

b. 1291, 1372

[2]

bankĕt Ziyafet, şölen, kabul yemeği

b.- ta 1238

[1]

bar Yok karşıtı, var.

b. 1088, 1194, 1215, 1217, 1221, 1223, 1686, 2270, 2427, 2474, 2807, 3135, 3220, 3747, 4060, 44, 4630, 4632, 915, 1147, 2597, 3089, 3428, 4108, 4173, 4328, 550, 774, 1917, 1919, 4733, 3747, 4333, 4333, 914, 1684, 1727, 1212, 1213, 1218, 1219, 1224, 1225,

1211, 4867, 4756

b.- da 1865, 974

b.- ın 569, 4848

b.- mı 3492, 5427

[52]

bar- Varmak, gitmek, ulaşmak.

b.- a 2008, 3260, 645, 724, 401, 4031, 4033, 1402, 1404, 2009, 2529, 375, 4253, 2533, 476, 374, 5283

b.- a-bız 4042, 1626, 4047, 4049, 3728, 1622, 1654

b.- a-lar 3677, 4725

b.- a-m 2783, 124, 1524, 3303, 5181

b.- a-mın 4036

b.- ası 4566

b.- ası-lar 1989

b.- dı-ķ 3709, 3710, 3711, 3705

b.- dı-m 184

b.- dı-ñ 3322, 4299

b.- ġan 2526, 3743, 4467, 807, 340, 342

b.- ġan-da 1049

b.- ı-sĕz 1848, 5216

b.- ıp 3785, 2021, 4004, 1412, 4248, 5070, 5372, 5432, 5292

b.- ır 1270

b.- ırġa 5340

b.- ıy-k 928, 942, 727

b.- sa 3873, 312

b.- sa-m 841

b.- sa-ñ 1943, 1961

b.- sın 5359

b.- sın-barsın 5293

b.- sın-mı 5251

b.- sıñ 3720, 3888, 4044

b.- sıñ-nar 4002

[79]

bara-bara Zaman geçtikçe, gitgide, zamanla.

b. 47, 1661

[2]

baraban Davul, trampet.

b.- nar 1232

[1]

barça 1. Hepsi, tamamı. 2. Tamamen.

b. 1295

[1]

barı Hepsi, tümü, tamamı.

b. 184, 2129, 221, 2431, 2870, 4292, 4351, 4721, 286, 4210

b.- n 2134, 2138, 1845, 1849

[14]

barıbĕr 1. Zaten, yine de, nasıl olsa da, hepsi bir. 2. Ama, fakat, gene de, ne de olsa.

b. 3294, 3742, 4700, 220, 224, 228, 232, 1153, 29, 557, 5502

[11]

barja Duba, mavna.

b.- da 664

[1]

barlıḳ 1. Var olma durumu, varlık. 2. Varlık, servet, zenginlik.

b.- 4929, 4872, 4941, 5478

b.- nı 1909

b.- ıñ-nı 1914

[6]

barsı Hepsi, tümü, tamamı.

b. 236, 1194, 5087, 5514

b.- na 593

[5]

barısı Hepsi, tümü, tamamı.

b. 5184

[1]

barış Varış, gidişat, süreç.

b. 5282

[1]

bas- Basmak.

b.- a 5150

b.- al-ma-ġan 5420

b.- al-ma-y 2497

b.- ıp 1788, 2537, 1595, 5056, 5398

b.- ıy-m 5360

b.- mı-y 4193

b.- sa 982

b.- tı 5133

b.- uv-dan 4862

b.- uv-ġa 5441

b.- uv-ıñ 5349

[15]

basıl- Basılmak.

b.- dı 591

[1]

basḳıç 1. Merdiven. 2. Basamak, kapı önü basamağı. 3. Gelişme basamağı, etap.

b.- ın-nan 4063, 5197

[2]

basmaḳ Akordiyon tuşu / basacağı.

b.- lar-da 2645

[1]

baş 1. Baş, kafa. 2. Tepe. 3. Başak. 4. Akıl, zekâ. 5. Başkan. 6. Adet. 7. Başlangıç.

b. 1231, 2007, 2385, 286, 4250, 4253, 4328, 906, 996, 2390, 2544, 3132,

3228, 4235, 4251, 4260, 5393, 4855
b.- ım 794, 4240
b.- ım-da 3546
b.- ım-nan 1069
b.- ı-n 598, 1788, 2351, 987, 5127, 5373
b.- ıñ 3017, 3913, 741, 3290, 744, 4757, 5115
b.- ı-na 805, 880, 882, 801
b.- ıñ-da 144, 1084, 3523, 3522, 3550
b.- ıñ-nı 1450, 4666, 3436
b.- lar-ın 1023
b.- ları-na 4629
b.- ların-nan 2994
b.- nan 3531
b.- nı 127, 1557, 2032, 3796,1629, 1657, 2378, 3308, 910, 918
b.- sız 4233, 4251
b.- tan 2077
[64]

başḳa 1. Başka, ayrı. 2. Farklı. 3. Ayrı, uzak.
b. 1792, 1976, 2017, 2382, 2559, 4262, 4305, 4381, 309, 3280, 3837, 4863, 5475, 4986, 5280
b.- lar 449, 2204, 2446, 5452
b.- lar-nı 2211
[20]

başḳay Küçük baş, başçık.
b.- ın 725
[1]

başla- Başlamak.
b.- p 3655
b.- r 101
b.- y-m 4295
[3]

başla- Başlanmak.
b. 5338, 5348
b.- a 2421
b.- ġan 3863
b.- ġan-dır 4638
b.- dı-ñ 4915
b.- y 5061
b.- y-k 5378
[8]

başlı En üstün, ana, baş.
b. 4152
[1]

başta İlk başta, önce, öncelikle.
b. 1276
[1]

bat- Batmak.
b.- a 564
b.- mı-y 669

[2]

batır Kahraman, yiğit, alp.
b. 711, 1378, 3396
[3]

batırlıḳ Kahramanlık, yiğitlik.
b.- 1279
b.- ḳa 3949
[2]

bav Bağ, bent, sargı.
b. 1683, 1694, 1723
b.- dan 1713
b.- day 1704
b.- ı 1725, 1730, 1688, 1676
b.- ı-n 1697, 1719
b.- lar 1729, 1708
b.- lar-ı 1700
[14]

bay Zengin.
b. 2488, 2490, 2493, 2495
b.- sin 2499
[5]

bayı- Zengin olmak, zenginleşmek.
b.- ma 4598
b.- ma-çı 4598
b.- y 2182, 3533, 4673
[5]

baylıḳ 1. Zenginlik. 2. Kaynak.
b.- 1194
b.- ı-n 4173
b.- ım-nı 4549
[1]

bazar Pazar, malların satıldığı yer.
b. 4303
b.- kibĕt 4348
b.- lar-da 4304
b.- lar-ı 763
b.- nıñ 4309
[5]

bĕl- Bilmek.
b.- e 1590, 2855, 1306, 2201, 3598, 550
b.- e-sĕñ-mĕ 653
b.- e-bĕz 2542, 2921
b.- e-ler 3592
b.- e-sĕñ 5379
b.- e-m 2957, 4880, 4586, 3687, 899, 5190
b.- ĕp 293, 4530, 1456, 4366, 3779, 3944
b.- ĕr-ge 4592
b.- esĕ 3926
b.- ĕş-e-ler 4076
b.- dĕ-gĕz 1848
b.- dĕ-k-siz-dĕ-k 116

b.- dĕ-ler 1061

b.- dĕ-m 2594

b.- gen 5018, 5264

b.- me-dĕ-m 87, 5200

b.- mes 2801

b.- mi-y 2466, 4128, 4135, 5006, 568

b.- mi-y-m 5130, 5223, 5224, 5266, 1844, 5020, 5129, 5221, 5068, 2111, 5303

b.- uv 2211

b.- señ 3779, 2776, 1152, 200

b.- sĕn-ner 1186, 1187

[57]

bebiy Bebek.

b.- de 2397

b.- ler-de 2404

b.- ler-nĕñ 1012

[3]

beğır Bağır, yürek, can.

b. 4320, 3234

b. -ĕm 1916, 1316, 1350, 2724, 5297, 5506, 5518, 5046

[10]

beḫes 1. Tartışma, çekişme. 2. Bahis.

b. 718

b.- çĕ-ler 693

b.- ler 690

[3]

beḫĕt 1. Talih, şans, baht. 2. Mutluluk.

b. 1194, 1467, 1930, 5077, 1463, 2107, 3298, 5042, 5088, 5092

b.- ĕm 5200

b.- ĕm-e 3303

b.- ĕm-nen 4943

b.- ĕn 1109, 4965

b.- ke 3690

b.- lĕ 3467, 5047, 5215

b.- nĕ 3115

b.- sĕz 918

b.- sĕz-lĕk 1930

b.- sĕz-ler-ge 1469

b.- tĕr 3210

[24]

behĕtlĕ 1. Şanslı, talihli. 2. Mutlu, mesut, bahtiyar.

b. 3862, 5322

[2]

beḫetsĕz 1. Bahtsız, şanssız. 2. Mutsuz.

b. 2113

[1]

beḫil Affetme, bağışlama, razı olma.

b. 4555

[1]

bela Bela.

b.- ge 663

b.- ḳaza 2104

b.- ḳaza-ları 2381

[3]

bělek 1. Bellek, hafıza, akıl. 2. Bilim, ilim. 3. Malumat, bilgi.

b.- (g)ěm-e 1317

b.- ke 4401

b.- te 1315

[3]

belekey 1. Küçücük. 2. Genç.

b. 738

[1]

bělěm Eğitim, bilim, ilim.

b.- ge 2868

b.- ěñ-ně 4912

b.- lě 5346

[3]

bělen İle, beraber.

b. 1006, 120, 124, 1246, 1254, 1317, 1319, 1370, 1421, 1488, 1493, 1498, 1505, 1647, 1708, 176, 1902, 1988, 212, 2144, 2209, 231, 2356, 2447, 2468, 2472, 2478, 2490, 2492, 2493, 2628, 2632, 2637, 2695, 2721, 2856, 2870, 2916, 2928, 2959, 3058, 3084, 3130, 3236, 332, 3612, 3626, 3670, 3741, 3745, 3877, 389, 3896, 390, 4126, 4143, 4163, 4211, 4252, 4446, 4541, 4585, 4588, 4605, 4606, 4643, 4746, 4802, 4854, 4862, 4866, 4876, 4896, 4909, 491, 4924, 4934, 4940, 4941, 4978, 5109, 5287, 5294, 545, 546, 5473, 555, 734, 835, 840, 952, 2474, 4731, 4122, 4280, 497, 4879, 1406, 2095, 5161, 5352, 543, 785

[103]

belki Belki, fakat, ancak.

b. 2828, 100, 1501, 1792, 1918, 2888, 2889, 4225, 4692, 5179, 5259, 1411, 1645, 1799, 2000, 2093, 2471, 3045, 3141, 4516, 2049

[21]

bende Tanrıya göre insan, bende, kul.

b.- ně 906

[1]

běr Bir.

b. 1124, 129, 1337, 1345, 1350, 1373, 166, 1686, 1715, 1721, 1727, 1767, 1826, 1918, 193, 200, 2139, 2154, 2179, 2212, 2431, 2547, 2549, 2665, 2668, 2669, 2691, 2716, 2804, 2836, 3008, 3037, 305, 3142, 3275, 3315, 3356, 3425, 3474, 3514, 3586, 3686,

3688, 38, 3801, 3898, 4050, 4187, 4240, 4243, 4351, 4357, 4390, 4395, 4463, 4470, 45, 4575, 4589, 4614, 4625, 4626, 4726, 4839, 4971, 5000, 5032, 5306, 5318, 5425, 5479, 561, 618, 756, 87, 919, 977, 1000, 1200, 121, 129, 1368, 1807, 1897, 2089, 2195, 2235, 2670, 2671, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2723, 2841, 3002, 3413, 3466, 3545, 3556, 3801, 3912, 3983, 4157, 4183, 4191, 4197, 4198, 4315, 4318, 4321, 4324, 4327, 4330, 4332, 4351, 4389, 4452, 4456, 4505, 4533, 4614, 4659, 5029, 5065, 5105, 5177, 5226, 5305, 5503, 5515, 574, 610, 617, 619, 620, 886, 903, 5026, 3648, 3657

b. ĕ-ne 3648

b.- de 3033, 3696, 3724, 1198

b.- ler 4086

b.- sĕn-nen 2467

[148]

bĕraz Biraz.

b. 1007, 1545, 1557, 1808, 206, 2109, 2112, 2240, 2270, 2310, 2448, 52, 944, 2662, 2824, 2890

b.- ġa 2676, 4852

[18]

bĕrbĕrĕ Birbiri

b.- bĕz 2076

b.- bĕz-nĕ 3614, 4128

b.- bĕz-nĕn 2075

b.- ne 677

b.- sĕ 4402, 4402

b.- sĕ-n 1250, 3976, 3978

b.- sĕ-n-e 3953, 3657

[12]

bĕrçaḳ Bir ara, bir süre.

b. 1603

[1]

bĕrdenbĕr Biricik, bir tane, yegâne, tek.

b. -ĕm 4651

[1]

bĕrĕnçĕ 1. Birinci. 2. İlk. 3. Önde gelen, şampiyon.

b. 4932, 5399, 3855

[3]

bĕrev Birisi, herhangi biri, bazı**.**

b. 2182, 2185

b.- de 1393, 3079

b.- ĕ 4349, 4382

b.- ge 5476, 1959

b.- nĕ 3076

b.- nĕ-de 2083

b.- nĕñ 2223, 4406

[12]

bĕrge 1. Beraber, birlikte. 2. Aynı zamanda.

b.- 3158, 3535, 1697, 1708, 1768, 1779, 2266, 2476, 2721, 28, 2926, 3970, 4163, 4693, 5070, 835, 840, 2917, 3151, 3175, 3748, 3968, 4253, 4925, 5260, 5288, 28

[27]

bĕrķader Bir miktar, biraz.

b. 1334

[1]

bĕrķatlı Hayat tecrübesi olmayan, toy, saf, hilesiz.

b.- 799

[1]

bĕrķayçan Asla, hiçbir zaman.

b. 3861

[1]

bĕrkĕm 1. Hiç kimse, hiç birisi. 2. Yakın ve gerekli bir.

b. 4342, 2497, 5008, 2490

b.- de 533

b.- ge 5142

b.- ně 5223, 5224

b.- ně-de 1041

b.- nen 2803

[10]

bĕrkön 1. Önceki gün. 2. Bir gün, gelecekte bir vakit**.**

b. 1504

b.- ně 1085, 1963

[3]

bĕrni Hiçbir şey.

b. 3600

b.- de 1532

[2]

bĕrniçe 1. Birkaç. 2. Bir miktar, bir derece.

b. 57, 3815, 4088, 2543

[4]

bĕrözlĕksĕz Hiç durmadan, aralıksız.

b.- 1828, 927

[2]

bĕrsĕ Birisi, herhangi birisi.

b. 764, 3601

[2]

bĕt- Bitmek.

b.- ĕp 1050

b.- er 2471, 5262

b.- ĕr-el-me-gen 4732

b.- ĕr-gĕ-sĕz 5395

b.- keç 4295

b.- ken 346

b.- kençĕ 2100

b.- tĕ 158, 647, 5184

b.- tĕ-m 3288

b.- tĕ-mĕ 541

[11]

beylen- 1. Bağlanmak. 2. Bağlantı kurup haberleşmek. 3. Birisiyle yakın ilişkiye girmek. 4. Evlenmek. 5. Bir işle derinden meşgul olmak. 6. Birisine musallat olmak, aşırı isteklerle bezdirmek.

b. -ĕp 3046

[1]

bey İp, bağ.

b.- e 2667

b.- de 4408, 4426

b.- ler-ge 880

[3]

beyle- 1. Bağlamak, düğümlemek. 2. Toplayıp bir araya getirmek, demet yapmak.

b. 4685

[1]

beyrem Tören, kutlama meclisi.

b. 3149, 3173

[2]

bĕz Biz.

b. 116, 1000, 1636, 1664, 1667, 168, 1739, 1936, 1963, 2508, 2579, 3337, 4258, 4658, 4660, 4734, 738, 916, 1002, 1750, 1756, 1762, 2095, 2385, 2432, 2445, 2578, 2825, 2906, 3270, 3282, 3722, 3728, 3877, 3930, 4029, 4030, 4136, 5253, 5291, 5446, 949, 964, 857, 1646, 1652, 1660, 4048

b.- de 2927, 3742, 4058, 4064, 3996, 2270, 2272, 3747

b.- den 2456, 2848, 2872, 3343, 3707, 4148, 2094

b.- dey 1820

b.- ge 2374, 2459, 2585, 2918, 1369, 1377, 1381, 1373

b.- nĕ 1040, 1651, 2423, 3155, 4131, 4138, 4213, 850, 2424, 2427, 2440, 2894, 2910, 2354, 2366, 2373, 2384, 2386, 2391, 2451, 2924, 3514, 2418

b.- nĕñ 1246, 1673, 2017, 2077, 3945, 3946, 4069, 4864, 4954, 2450, 2387, 2444, 3717, 3719, 2382, 4632, 4630, 5290, 775, 1021, 1243, 1644, 2447, 3342, 3519, 4684, 4686

b.- nĕñ-çe 2287

b.- nĕñ-de 1356

[124]

bılbıl Bülbül.

b.- lar 3818

[1]

bıyıl 1. Bu yıl. 2. Şimdiki yılda.

b. 1787

[1]

biçara Çaresiz, zavallı, aciz.

b.- nı 4052

[1]

bigrek 1. Haddinden fazla, gereğinden çok. 2. Hepsinden evvel.

b.- 2985, 3289, 3301, 3551, 3760, 3777, 4748, 4752, 3337, 3929

b.-ler-de 3410

[11]

bigĕrek 1. Haddinden fazla, gereğinden çok. 2. Hepsinden evvel.

b. 1977

[1]

bik 1. Pek fazla. 2. Tabii ki, elbette, şüphesiz. 3. Mutlaka.

b. 1000, 1003, 1210, 1216, 1662, 1766, 2191, 2464, 2490, 2496, 2555, 2706, 2887, 3222, 3304, 3342, 4030, 4062, 4150, 4222, 4297, 4455, 4951, 5241, 5325, 5405, 5428, 5440, 5449, 5451, 81, 999,1215, 1221, 1245, 1421, 1474, 1685, 2627, 2778, 3289, 3309, 3594, 3635, 373, 3737, 3817, 4038, 4267, 4283, 4358, 4416, 4465, 4528, 4817, 5022, 5076, 509, 5245, 5343, 5440

b.- bik 2312, 4289

[63]

biklen- 1. Kilitlenmek. 2. Hapis olmak. 3. Duygularını gizlemek.

b.- gen 897, 920

[2]

bilgĕle- İşaretlemek.

b.- dĕ-m 199

[1]

bil Bel.

b.- ler-ĕ 3955

[1]

bilĕt 1. Bilet. 2. Bilet parası.

b. 5101, 5102, 5075

b.- in 5074

[4]

bilgĕ İz, işaret, sembol, damga.

b. 911

b.- sĕ-ne 3625

[2]

bilgĕsĕz 1.Belirsiz. 2. Bilinmeyen

b. 1223

[1]

bir - 1. Vermek, eline tutuşturmak, sunmak. 2. Yardımcı fiil olarak çok geniş kullanımı vardır: etmek, yapmak, iletmek, ulaştırmak vs.

b.- 4184, 1864, 2757, 2041, 3077, 4288, 4487, 2041, 2459

b.- e 1266, 2011

b.- e-běz 2923

b.- e-ler 743

b.- ĕ-le-m 731

b.- e-m 204, 910, 1408, 1546

b.- ĕp 2439, 5079, 4735, 4836, 117, 3057

b.- ĕr 2477, 2630, 3628, 982

b.- ĕr-mĕn 1508, 4343

b.- ĕr-sĕ 298

b.- ĕr-sĕñ 4994, 5261

b.- gen 4665, 679, 334

b.- dĕ 1249, 3194

b.- dĕ-k 3721

b.- de-m-de 1390

b.- me-gen-ner 2922

b.- me-m 240

b.- mi-y 2641

b.- mi-y-çe 2482, 3953, 4577

b.- mi-yk 1731, 2412

b.- mi-y-ler 4191

b.- se 4344, 2619

b.- üv-ĕm-nĕ 4379

b.- üv-ĕñ-nĕ 5117

[53]

bire Bura, burası, burada.

b. 395, 396, 5477

[3]

biröl - 1. Yenilmek, teslim olmak. 2. Bir işe tutkuyla / gönülden bağlanmak.

b.- ĕp 687

b.- me-gen 2238

b.- mi-y-sĕñ 2667

b.- miyçe 704

[4]

biröş - Tesir altında kalmak, yenilmek, teslim olmak.

b.- ĕp 1067

b.- me 42

b.- mi-y-çe 2530

[3]

birlĕ beri, itibaren.

b. 1099

[1]

biste 1. 11-18. asırlarda devlet veya şahsın arazisine kurulan ve köylülerin, çiftçilerin yaşadığı küçük şehircik. 2. Bir şehrin ayrılmış bölgeleri, semt.

b.- de 4570
b.- ge 4540
b.- ler 770
[3]

biş 1. Beş. 2. El. 3. Beş puanlık, en yüksek derecede.
b. 4158
b.- ke 4157
[2]

bişĕk 1. Beşik. 2. Bir şeyin çıktığı yer. 3. Doğum yeri, vatan.
b. 1712, 1725, 1729
b.- ke 1343
b.- ler-ĕn 2363
b.- ten 1344
[6]

bit 1. Elbette, tabii ki. 2. Acaba. 3. Şüphesiz, mutlaka.
b. 1870, 1978, 1996, 201, 2095, 2123, 2201, 2548, 2675, 29, 2902, 2931, 2992, 3007,3163, 3277, 3294, 3299, 3649,4035, 4253, 4454, 4588, 4938, 5078, 5310, 5333, 5354, 5472, 5486, 762, 765, 3291, 3296, 3301, 3311, 4251, 3291, 3296, 3301, 3311, 4251, 3843, 5486, 2173
[43]

bit 1. Yanak, yüz. 2. Bir şeyin üstü, yüzü.
b.- ler-ĕ-n 4796, 4094
b.- ĕ-n-e 4088
[2]

biyĕ - Müzik eşliğinde dans etmek, oynamak, ritim tutarak el ve kol hareketleri yapmak.
b. 206
b.- i 3847
b.- p 4541, 3346
[4]

biyĕk - 1. Uzun, uzun boylu. 2. Yüksek.
b. 1216, 2387, 1087, 5197, 786, 2387, 5036
b.- biyĕk 4629
b.- lĕk-ten 702, 829
[10]

biyĕt - Oynatmak, dans ettirmek.
b.- e-de 3261
[1]

biz - Bezmek, bıkmak, usanmak.
b.- señ-de 896
[1]

bizek Bezek, süs, nakış.
b.- ĕ-ne 2679

[1]

biz- Bezemek, süslemek, güzelleştirmek.

b.- iy 2638

[1]

bizmen El kantarı.

b.- ĕ-ne 1665

[1]

boġavla- 1. Bukağılamak, prangalamak. 2. Bağlamak.

b.- ġan 3096

[1]

bokal Kadeh, bardak.

b.- lar-nı 2480

[1]

boksyor Böksör

b. 2123

[1]

bolaḳ 1. Dere. 2. Kazan şehri ortasından akan küçük derenin adı.

b. 1001

b.- ḳa 1004

[2]

bolar Bu çokluk hâli

b. 3943, 3843

b.- da 3945, 3946

b.- nı 4945

[5]

bolay 1. Böyle, bu şekilde. 2. İyi, güzel, fazla. 3. İlk bakışta. 4. Sonra.

b. 1598, 3240, 4133, 2546, 2665, 3015, 4783, 5403

[8]

bolġa- Bir şeyi havada sallamak, silkitmek.

b.- p 4551

[1]

bolġar 1. Orta İdil'de bugünkü Tataristan topraklarında 10-13. asırlarda var olan Bulgar-Türk Devleti ve bu devletin Türkçe konuşan halkı.

b. 2379, 2612, 3449

[3]

bolın Hayvan gütmeye veya at koşturmaya uygun otlak, çayır.

b. 1600, 3651, 3663, 3046

b.- ı-nıñ 3662

b.- nar-da 1434

b.- nan 5033

[7]

bolıt Bulut.

b. 2008, 2015, 2019, 3874, 559, 2010, 2022, 3868, 2027, 3009, 3882

b.- lar 3125, 3130, 3132

b.- lar-ġa 793

b.- nı 3128

b.- nı 3123

b.- sız 3870

[18]

bomba Bomba

b. 655, 486

[2]

bor- 1. Bir şeyi ters tarafa doğru bükmek.

b.- ıp 4829, 336, 344, 5142

b.- ma 1484

b.- ma-sın 3014

b.- sa-m 1052

[6]

borçıl- 1. Kaygılanmak, üzülmek, rahatsız olmak. 2. Merak etmek, telaşlanmak.

b.- 58

b.- ası-ñ 3889

b.- ma 2125, 3864

[4]

borçaḳ Bezelye.

b. 497, 508, 517, 522, 524, 529, 543, 571

b.- lar-nı 578

b.- nı 501

[10]

borçuv 1. Rahatsız etmek, birisinin rahatını / huzurunu kaçırmak. 2. Endişelendirmek.

b. 2628

b.- ġa 4008, 512

[3]

borın Burun.

b.- borın-nan 412

b.- ġı-dan 4058

[2]

bort 1. Uçak ve tekne içi, kabin.

b.- ı-na 666

[1]

bot Ayağın dizden kalça kemiğine kadar olan kısmı, but.

b.- nı 1986

[1]

botḳa 1. Buğday benzeri hububatın süt veya suda, üzüm, havuç ve etle pişirilmesiyle yapılan bir içli pilav, lapa.

b. 2193, 2196

b.- sı 4204

[1]

boyıḳ- Sıkılmak, bunalmak, hüzünlenmek, kederlenmek.

b.- a-lar 2250

b.- ıp 4282

[2]

boyık Bunalmış, sıkıntılı, endişeye dalmış.

b. 1785, 1801, 3228, 2989

b.- lar: 1362

[5]

boyırıḳ Emir, buyruk.

b.- 204

[1]

boz - 1. Bozmak, tahrip etmek, parçalamak. 2. Karalamak, üstünü çizmek. 3. Sözü veya haberi çarpıtmak.

b.- dı-m 5359

b.- a-lar 318, 320

b.- a-sıñ 4869

[4]

boz 1. Buz. 2. Buzlu, buzdan yapılmış.

b. 1357, 1642, 3096

b.- day 2127

b.- lar 3061

b.- nı 3715

[6]

bögĕl- Bükülmek, gövdesini eğmek.

b.- em 3801

b.- me-m! 1548

b.- mes-sĕñ 1449

b.- miy-sĕn 1446

b.- se-m-de 1545, 1549

[6]

bökĕrĕ Kambur.

b. 3624

[1]

bökĕrey- Kamburlaşmak, kambur olmak, eğilmek.

b.- dĕ-m 3621

b.- miy-kekĕrey-miy 3627

[2]

börĕ Tomurcuk, gonca.

b.- ler-nĕ 3344

b.-len -geç 3412

b.-len -gen 5093

[3]

börkĕt Kartal.

b. 112

[1]

börtĕk 1. Çeşitli parçalardan oluşmuş bir şeyin tek parçası, tane. 2. İp veya benzeri şeylerin demetindeki bir lif. 3. Parçalı, parça parça.

b.- ĕ 3059

b.- ten 2195, 2195

[3]

bötĕn 1. Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen. 2. Çarlık Dönemi'nde bir sum değerinde metal para.

b. 2596, 3697, 3924, 4432, 5409

b.- ley 1135

b.- ley-ge 2260, 2958

[7]

bötĕr- Döndürmek.

b.- e 3446

[1]

bronza Bronz

b.- dan 755, 776

[2]

bu Bu.

b. 157, 1786, 1899, 1901, 1903, 2000, 2008, 2010, 2015, 2053, 2022, 238, 250, 2530, 2627, 270, 402, 2906, 2992, 3055, 3855, 3930, 4010, 4412, 4561, 5021, 5023, 5036, 5130, 5157, 5273, 5486, 914, 918, 1216, 1355, 1599, 1682, 1838, 1917, 192, 2148, 2324, 2332, 2475, 2555, 2635, 3300, 3310, 349, 3777, 3941, 3956, 409, 4123, 4599, 4605, 4642, 4816, 4819, 4854, 4975, 5038, 5039, 5223, 5224, 5306, 5486, 5489

[69]

buġay 1. Hemen, o anda. 2. -dığında, aynı zamanda. 3. Az evvel söylenmiş şey.

b. 2579, 261

[2]

buġaz 1. Gırtlak. 2. Boğaz.

b.- ım-da 1684, 1727

[2]

bügĕn Bugün.

b. 2342, 2413, 2421, 4874, 5047, 5078, 605, 1016, 1022, 1031, 2936, 1910, 2914

b.- gĕ-den 1407

b.- nen 5407, 1546

[15]

bukĕt Buket

b. 4685, 4988

[2]

bul - 1. Var olmak, yaşamak. 2. Bulunmak, denk gelmek. 3. Meydana gelmek. 4. Tamamlanmak. 5. Hazırlanmak. 6. Karara varmak, niyetlenmek. 7. … gibi görünmek. 8. Ana yardımcı fiil "imek". 9. (dat.) Birisinin mülkiyetine geçmek. 10. (abl.) Yapabilmek. 11. (-ası + bul-) "gereklilik", "zorunluluk".

b. 3479, 3548, 911, 1044, 1874, 1882, 1890, 2761, 3170, 3643, 4973, 1869

b.- a 17, 1543, 917, 201, 3249, 4065, 615, 616, 618, 2224, 2430, 5403, 5429, 5431, 5421, 5423

b.- adır 3386

b.- ala 2227

b.- al-ma-m 5364

b.- al-ma-dı-m 4497

b.- al-ma-ġaç 3745

b.- a-m 4298

b.- a-mı 5415

b.- a-sıñ 767, 3225

b.- dı 1200, 1233, 1786, 2435, 4888, 4899, 5383, 3394, 3685, 1195, 1231, 2969, 1242

b.- dı-ḳ 2086, 2088, 2442

b.- dık-sız 5411

b.- dı-m 2106, 2591, 5304, 1073

b.- dı-mı 4838, 4841

b.- dı-ñ 2426

b.- du 2516

b.- ġaç 4225, 5403

b.- ġa-lıy: 4124

b.- ġan 1039, 1163, 1634, 1635, 2816, 716, 104, 106, 4966, 4925

b.- ġanda 1544

b.- ġan-dır 3605, 3606, 3610

b.- ġan-ġadır 1941

b.- ığız 3445, 1649, 4555, 5212

b.- ıp 1171, 1249, 1251, 1340, 186, 1526, 1803, 2283, 2428, 2611, 2747, 321, 3330, 3331, 3402, 3460, 3466, 3714, 3947, 4218, 4722, 4803, 4807, 4811, 5050, 5060, 5151, 688, 705, 756, 777, 4697, 2686, 1144, 1249, 2012, 2191, 2428, 249, 2608, 2744, 3691, 805, 3756, 4304, 4734, 4790, 4792, 837, 953, 2731, 1141, 2744, 3876, 3884, 4699, 561, 2014, 2018, 5284,2731

b.- ır 1790, 4352, 4878, 4951, 5035, 5177, 5263, 5377, 5508, 5509, 1410, 3935, 2762, 3933, 5043, 506, 5462, 4689, 935, 2764

b.- ırġa 192

b.- ır-lıḳ 5426

b.- ır-mın 1547, 1529

b.- ır-sıñ 153, 1440

b.- ır-sıñ-dır 2446

b.- ır-sız 3105, 3113, 3109

b.- ır-sız-mı 3119

b.- ış-ırġa 5453

b.- ma 3170, 3144, 5076

b.- ma-dı 1252, 5255, 5070

b.- ma-dı-ķ 3678

b.- ma-dı-ñ 3006

b.- mas 2053, 3048, 625, 3934, 4690, 2867, 4305, 4584, 5228, 5285

b.- ma-sa 1476

b.- ma-sa-ķ 2085

b.- ma-sa-m-da 2715, 2661

b.- ma-sın 1312

b.- mas-lar 3518

b.- mas-sız-mı 3107, 3111, 3115

b.- mas-tır 4393, 2559, 3658

b.- ma-y 2491

b.- mı-y 2176, 2196, 2885, 260, 2464

b.- sa 1305, 1334, 3624, 3913, 4350, 4667, 2481, 4370, 1670, 2470, 2620, 2621, 4553, 4550, 4109, 5319, 5424

b.- sa-da 3299

b.- sa-da 108, 1216, 1306, 1355, 1411, 2051, 255, 1211

b.- sa-m 2113, 4337, 4507, 4513

b.- sa-ñ 3005, 3022

b.- sı- ñ 5348, 5466, 5474 3212, 682, 2407, 1475, 1892, 2481, 4543, 680, 2405, 2561

b.- up 1428, 4139, 86

b.- uv 5363, 5374

b.- uv-ıñ 4698

b.- a-mı 5433

b.- ası-z 5244

[265]

burada Burada

b.- 1677, 5483

[2]

buran 1. Kar fırtınası, rüzgârla uçuşup gelen kum. 2. Ev içindeki büyük kavga.

b. 1748

b.- ı 3435

b.- lı 1555

b.- nar-da 1735, 1743, 1751, 1734, 1759

b.- nar-ġa 1747

b.- nar-nı 1742

[10]

burazna Saban izi, çizi.

b. 2674

b.- lar 2685, 5151

[3]

burıç 1. Borç, ödünç. 2. Görev.

b.- lar-nı 4553

[1]

buş Boş

b. 1237, 2189

[2]

buşlıḳ Boşluk

b.- 1223

b. -ta 2473

[2]

buşa- 1. Üstündeki veya içindeki bir şeyden arınmak temizlenmek. 2. Tenhalaşmak, boşalmak. 3. Meşgul olunan bir işi bırakmak, istifa etmek. 4. Hür hâle gelmek. 5. Hareketlenmek.

b.- p 1600

[1]

buşan- 1.Boşalmak**.**

b.- ıp 802

[1]

buşḳa 1. Boşuna, boş yere, nafile. 2. Sebepsiz yere, haksızca. 3. Bedava, çok ucuz.

b. 4170, 4304

[2]

buşlay Bedava, ücretsiz.

b. 4356

[1]

buta- 1. Farklı çeşitten şeyleri birbirine karıştırmak, bulamak. 2. Bozmak. 3. Ara bozmak.

b.- p 2491

[1]

buv- 1. Boğmak, nefes almasına mâni olmak. 2. Kısmak, ezmek. 3. Tehdit etmek.

b.- a-m 4521

b.- dı-lar 3506

b.- ın 3189

b.- mas-lar 3519

[4]

buvın 1. Eklem yeri, boğum. 2. Kuşak, nesil, göbek.

b.- ġa 1447

b.- nan 757

[2]

buy 1. Boy. 2. Bir şeyin sağı solu, çevresi, kenarı. 3. Boylu, uzun. 4. Boylamasına.

b. 2390

b.- da 2387

b.- ı 1270, 2106, 2114, 2826, 4261, 4453, 4770

b.- ıñ 4748

b.- ın-a 3770

b.- ı-na 1776, 1784

b.- ın-da 1804

b.- ın-da- ġı 1001

b.- lap 3709, 3710, 3711, 778,

826

b.- lar-ıñ 5507

b.- lar-ı-na 3893

b.- lar-ın-da 1683, 1693, 1723

b.- la-dı-m 5504

b.- lap 5483, 4742, 5448

b.- lı 5055

[28]

buysın- 1. Boyun eğmek, egemenlik altına girmek. 2. Bir kurumun yönetimi altında olmak.

b.- am 288

b.- ıp 196

b.- ma-ġan 4613

b.- ma-ġan-ġa 291

b.- mıy-ça 5250

[5]

bül- 1. Bölmek, parçalara ayırmak. 2. Paylaştırmak. 3. Sınıflandırmak. 4. Vermek, sarf etmek.

b. - dě 3003

b.- em 557

b.- ěn-dě 650

b.- ěş-e-ler: 4074, 4072

b.- ěş-üv 386

b.- me 5124

b.- me 5483

b.- me-y-ěm 4157

[9]

bülěk 1. Bölüm, parça. 2. İdari ve sosyal anlamda daire, çevre. 3. Askerî bölük.

b.- ě 243

b.- ěn-de 06

b.- ěn-ěñ 195

b.-ěn- de 02

[4]

bülek 1. Armağan, hediye. 2. Taltif için verilen madalya, nişan.

b. 189, 3654, 3666, 3287, 2179, 3300

[6]

bülme 1. Oda. 2. Bölme, bölüm.

b. -ñ 2632

b.- de-gě 3226

[2]

bürě 1. Kurt, canavar. 2. Kötü, yaramaz insan.

b.- ler 4319

[1]

calu (< *Rus*. jaloba) Şikayet.

c. 212

[1]

can 1. Can. 2. Gönül. 3. Dost; sevgili. 4. Ömür, hayat. 5. Cazibe, canlılık. 6. Asıl, temel.

c. 1295, 1508, 1941, 2014, 2073, 2916, 3690, 3691, 3898, 828, 3063, 3092, 3205, 3586, 815

c.- da 165, 2100, 3305, 1361

c.- day 2376

c.- ġa 2477, 3279, 3351, 3077

c.- ıbız-dayeş-lĕk 1832

c.- ım 802, 3260, 3045, 3242, 2720, 25, 4531, 3265, 3010, 3250, 3255, 5270, 5424

c.- ım-a 203, 2041, 3150, 3174

c.- ım-nı 2992

c.- ıñ 4352, 4879

c.- ıñ-a 1825

c.- ıñ-da-da 134

c.- ı-nıñ 11

c.- ıñ-nan 3856, 2403

c.- ı-sin 2617

c.- lan-ıp 2738

c.- lı 1515, 1526, 1726, 3008

c.- nar 100, 2638, 263, 2080

c.- nar-da 2738, 2753, 3055

c.- nar-da 3845

c.- nar-ġa 1900

c.- nar-ıbız 2971

c.- nar-nı 1248

c.- nı 2980, 2081, 3134, 3135

c.- nıñ 1861, 3086

c.- sız 1240

[73]

cavab 1. Cevap. 2. Sesli karşılık. 3. Mahkemede duruşmaya çıkma.

c. 1235, 2935, 4994, 5121, 5107

c.- ın 3628

c.- lar-nı 855

[7]

cay 1. Usul, tarz. 2. Uygun zaman, rahat bir an. 3. Tertip, sistem. 4. Hüner, marifet. 4. İmkân, fırsat. 5. Mesele. 6. Çare, çözüm yolu.

c. 510, 2345

c.- sız-köy-sĕz 2074

[3]

caydaḳ Atlı, binici.

c.- ları 1705

[1]

cellad 1. Cellat. 2. Zalim, hunhar.

c.- lar 1287, 1291

c.- lar-ġa 1904

c.- ları 2350

[4]

cemelde- Belirmek, parlamak, yanıp sönmek

c- y 3462

[1]

cěn Cin, şeytan, iblis.

c.- periy-ler 795

[1]

cey- 1. Yaymak, açmak, sermek. 2. Örtü yazmak, döşemek. 3. Genişletmek. 4. Birisine bir söz duyurmak, bir haber vermek.

c.- ěl-e 5483

c. -dě 2029

[2]

cey Yaz mevsiminin haziran, temmuz ve ağustos aylarına denk gelen en sıcak dönemi.

c.- ěn 2595

c.- ge 2588, 3357, 3785

c.- ler 1100, 3568

c.- ler-ěm 3802

c.- ně 2590

[8]

ceyevlě 1. Yayan. 2. Yaya.

c.- 1742, 1743, 1747, 1751, 1759, 1734, 1735

[7]

ceyre- Yayılmak, yayılıp taşmak.

c.- p 864

[1]

cılı 1. Sıcak. 2. Munis, müşfik.

c.- 1374, 1594, 2035, 2257, 2764, 3012, 3650, 3750, 2590, 2881, 3082, 3088, 3362, 3743, 3746

c.- ı-dan 2970

c.- ıñ 2858

c.- ı-sın 3092

c.- ı-sın 2291

[20]

cılılık 1. Sıcaklık, ısı. 2. Şefkat.

c.- 2041, 2754

c.-ın 2596

[3]

cılım - Balık ağı, sürtme ağı.

c. 3214

[1]

cılıt - Sıcaklık vermek, ısıtmak, sıcak hâle getirmek.

c.- ıp 3787, 3489

c.- sın! 4682

c.-ası-m 3737

[4]

cır 1. Türkü, ır. 2. Türkü söyleme. 3. Müzik. 4. Kuş ötmesi.

c. 1296, 1708, 2031, 2747, 2762, 3677, 3765, 4318, 4321, 4324, 4327, 4330, 4802, 4816, 4819, 5021, 5023, 2604, 2616, 3491, 3816, 4315, 1409, 1901, 1248

c.- da 2388, 2937, 2620, 2086

c.- ıbız-da 3480

c.- ıġız 2581

c.- ım 3492, 3855, 86, 3213

c.- ım-nı 2331, 2599

c.- ıñ 2859, 2933, 5508, 1729, 4637, 5443, 827, 5516, 689

c.- ıñ-nan 2741

c.- lar-ġa 5162

c.- lar-ıñ-nı 4922

c.- lar 1364, 1709, 1828, 3061, 3852, 4155, 4156, 1360, 1755, 1761, 1757

c.- lar-ım 1312, 238, 1893, 3383, 3386, 3389, 1846, 1850, 1854, 1858, 1862, 1866, 1843

c.- lar-ım-nan 1560

c.- lar-ım-nı 4547, 234

c.- lar-ım-nıñ 1026

c.- lar-ıñ-nı 771

c.- lar-lıḳ 3818

c.- lı 2580

c.- nı 1417, 4331, 1247

c.- uv-lar-ıñ 2610

[84]

cırçı Türkücü, usta müzisyen.

c.- 1436, 2509, 1440, 2503

c.-ġa 2236, 2235, 2241

c.-sı-sın 2341

[8]

cırla- 1. Türkü söylemek, şarkı söylemek. 2. Ötmek, şakımak. 3. Duyguları türküde / şiirde yansıtmak.

c. 1836, 5510, 207

c.- dı-m 5503, 93

c.- dıḳ 3968, 1813

c.- dıñ 827

c.- ġan 3971

c.- ġız 5480

c.- ma 1422

c.- ma-sın 2377

c.- mıy-ça 4982

c.- p 4764, 5423, 4868, 1889, 2599, 2618, 3677, 3765, 4442, 778, 1711, 3859, 700, 2506, 4633, 709, 1382, 1988, 1990, 4637, 2513

c.- sın 1422

c.- t-a 3261

c.- y 3356, 3679, 4168, 4154, 4160

c.- y-lar 2734

c.- y-m 2683

c.- y-sı-lar 1983

c.- y-sıñ! 207

[45]

cıy- 1. Toplamak, yığmak. 2. Çeki düzen vermek. 3. Toplantıya çağırmak, bir araya getirmek. 4. Dermek, dizmek tertip etmek. 5. Biriktirmek. 6. Koku veya nemi içine çekmek.

c.- a 2203
c.- a-m 2789
c.- ası 3466
c.- ġan 2568
c.- ıp 3771, 4012
c.- sın 2648
[7]

cıyıl- 1. Toplanmak. 2. Birikmek.

c.- dı-lar 5401
c.- ıp 4693, 1084
c.- mıy-ça 1102
[4]

cıyın 1. Bir sorunu hâlletmek için bir araya gelen topluluk, meclis. 2. Düğün. 3. Yaz mevsiminde ekin işleri bittikten sonra yapılan köy bayramı, sabantuy.

c.- sa-m 1068, 1075, 1048
[3]

ciber- 1. Göndermek, yollamak. 2. Göreve atamak. 3. Kovmak. 4. Koyvermek, serbest bırakmak. 5. Serbest bırakmak, gevşetmek. 6. Azletmek. 7. Harekete geçirmek, yürütmek. 8. Yardımcı fiil olarak "tezlik, bitiş kuvvetlendirme".

c. 2724
c.- dĕ-ler 3400
c.- dĕ-m 5269
c.- ĕr-sĕñ 4918
c.- miyçe 709, 2576
[6]

cidĕ Yedi.

c. 2089, 766, 2769
[3]

cigĕl- 1. (yük hayvanları için) Arabaya koşulmak. 2. Bir işe girişmek. 3. Durmadan, dinlenmeden çalışmak.

c.-ĕp 1697
[1]

cihan- 1. Cihan, dünya. 2. Evren, kâinat.

c.- da 3428, 3930, 1200, 1193
[4]

cik- 1. Taşıyıcı hayvanı arabaya koşmak, yola hazırlanmak. 2. Bir enerjiden faydalanmak. 3. Bir usulden faydalanmak. 4. Sömürmek, bir işi yapmaya mecbur etmek. 5. İşe koşmak

c.- tĕ-m 4060
[2]

cikken Koşum.

c. 915

[1]

cil Yel, rüzgâr.

c. 3341, 3348, 3418, 3439, 3474, 5273, 1092, 5246, 4851

c.-de 1426, 1444, 1625, 939, 968, 931, 955

c.- den 2035, 727

c.- ĕ 2611, 3331, 3880, 3423, 3659

c.- ĕn-e 3345

c.- ge 2190, 236, 240, 4913, 5250, 3796

c.- key 3476, 503

c.- ler 1260, 1482, 1695, 2881, 4803, 4996, 5002, 732, 5008, 599

c.- ler-de 2745, 800

c.- ler-ĕ 1148, 4795, 4800

c.- ler-ĕn-de 3800

c.- sĕz 3484, 3486

[49]

cilbĕr-cilbĕr 1. Dalgalana dalgalana, sallanarak, uçuşarak, püfür püfür, kımıl kımıl, kıpır kıpır. 2. Hızlı hızlı, sık sık, sıkça, aralıksız. 3. Dalga dalga (saç).

c. 726, 746

[2]

cilek Meyve, yemiş.

c. 3530, 3548, 3555

c.- ĕñ-nĕñ 3537

c.- ten 1479

[5]

cilekl̆ĕk Meyvelik, yemişlik.

c.- l̆ĕk 3522, 3524, 3526

[3]

cilfĕrde- Rüzgârla dalgalanmak, sallanmak.

c. 931

c.-gen 3881, 957

c.-miy 968

c.-v-ĕ 3872

c.-l̆ĕr 939

[6]

cilfĕrdet- Dalgalandırmak, sallandırmak, püfür püfür esmesine neden olmak.

c.- ĕp 5002, 4799, 1625

[3]

cilke 1. Ense. 2. Arka, sırt. 3. Meşakkat, zorluk. 4. Tahammül.

c.- ler-ge 3698

c. -ler-ĕ-ne 3962

[2]

cilkey Esinti, meltemcik

c. 3471

[1]

cilḳuvar Havai, hercai, hoppa.

c. 4496

c.- lar 4480

[2]

cilḳapḳa Köylerde ya da taşrada basit yapılmış kapı ya da çit. Şiirde rüzgârın açabileceği hafif kapı anlamında kullanılır.

c.- ġa 4837

[1]

ciměr- 1. Yıkmak, tahrip etmek, bozmak. 2. Zor işi başarmak.

c.- e 540

c.- ěr 4942

c.- gen-měn 3634

c.- üv-çě 3632

[4]

ciměş 1. Meyve. 2. Sonuç, semere, kazanç.

c.- ě 4170

[1]

ciñ- Yenmek, kazanmak.

c.- em 1521

c.- ěp 552, 5415, 664, 670, 5433

c.- er 3960, 3938

c.- gen 3396

c.- gen-ně 1178

[10]

ciñ sızġan- Kolları sıvamak, girişmek

c.- ıp 1290, 4061

[2]

ciñěley- Hafiflemek.

c.- ěp 5382

[2]

ciñel 1. Hafif. 2. Az miktarda. 3. Çabuk, tez. 4. Kolay. 5. Zararsız. 6. Adi. 7. Yumuşak, tesirsiz. 8. Seyrek.

c. 1475, 5346, 5371, 2469, 4187, 2479

c.- ěrek 1672

[7]

ciñěl- Yenilmek.

c.- em 1522

[1]

ciñge 1. Yenge, ağabeyin hanımı. 2. Fahişe patronu, çaça.

c.- ně 3957

[1]

[58]

cir 1. Yeryüzü. 2. Arazi, toprak üstü. 3. Memleket, yer. 4. Kısım, parça. 5. Aile. 6. Mevki. 7. Sosyal pozisyon.

c. 1899, 2032, 2157, 4566, 4743, 1033, 1903, 2668, 3301, 348, 408, 459, 655, 659, 892, 1196

c.- de 1198, 24, 29, 4697, 4699, 5157, 544, 568, 580, 2621, 2858, 4660, 531, 914, 2685

c.- de-gĕ 2530

c.- den 3036, 147, 2574, 2218

c. -ĕ 3190

c.- ĕ-bĕz-nĕñ 701

c.- ĕm 3624

c.- eñ 2226

c.- ĕñ-de-de 3750

c.- ge 1450, 1533, 1557, 2192, 2759, 3348, 3847, 5468, 590

c.- ge 575, 837

c.- key-ĕm-de: 2956

c.- ler 1211, 3131

c.- ler-de 5152

c.- ler-ge 3124

c.- nĕ 2949, 3107, 3787, 699, 2800, 521, 737

c.- nĕñ 2659, 2689, 2693, 3651, 3663

c.- ne 4939

c.- sĕz 2579, 2585

c.- suv 448

cir-ana Toprak ana.

c.- nıñ 4171

[1]

cit- 1. Yakınlaşmak, yanına gelmek. 2. Kovalayıp yetişmek. 3. Vakti gelmek. 4. Belli bir dereceye kadar yükselmek, artmak. 5. Baliğ olmak, yetişkin olmak, büyümek. 6. Yeterli gelmek, yetmek.

c.- e 387, 5331, 183

c.-el-mi-y-çe 3785

c.- er 1412

c.- er-lĕk 3811, 1310

c.- erge 2458

c.- keç 2711, 3671

c.- kende 3146

c.- ken-dĕr 630

c.- mes-lĕk! 2390

c.- mĕş 4590, 4504, 4532, 4576, 2456

c.- mi-y 3557, 5051, 5344, 2717, 3017, 566, 5052, 4334

c.- tĕ 4979, 5317, 2305, 5467, 4269

c.- tĕ-ñ 2456

[30]

citdiy 1. Ciddi kişi. 2. Büyük önem taşıyan, ciddi durum.

c.- ĕ-rek 2303

[1]

citĕz 1. Becerikli, hünerli, usta. 2. Çevik, atik, girişken, gözü açık. 3. Hızlı, canlı, oynak, civelek.

c. 727, 745

[2]

cömle 1. Hepsi, bütün, her biri. 2. Topluluk, grup.

c. 5109

[1]

cünsĕz İmkansız, fırsatı olmayan.

c.- ge: 2230

[1]

çap- 1. Kesmek, biçmek, tırpanlamak. 2. Vurmak, çarpmak.

ç.- a 1601

ç.- a-sıñ 65

ç.- ḳan 1113

ç.- tı 1108

ç.- tı-m 1908, 4246, 4307, 77

[8]

çap- Çapmak, koşturmak, hızlı gidip gelmek.

ç.- ar-çabar-da 1606

[1]

çabış Hızlı koşma şekli.

ç.- lar-ın 1604

[1]

çaḳ 1. Çağ, devir. 2. Belli bir vakit, an, süre.

ç. 642, 2880, 799, 4962

ç.- ım-da 4442

ç.- ıñ 3555

ç.- ın-da 177, 4310, 5444

ç.- lar 5278

ç.- lar-da 3336, 738, 3338, 3336, 4952

ç.- lar-dan 2609, 2607

ç.- lar-ım 3609

ç.- lar-ım-da 1852

ç.- lar-ım-nı 3804

ç.- lar-ıñ 3607

ç.- lar-nı 1774

ç.- lar-da 3338

ç.- lar-dan 2609

ç.- nı 499, 5061

ç.- nıñ 787, 803

ç.- ta 1248, 1996, 2308, 2852, 4467, 4545, 4694, 999, 1204, 1699, 2508, 3633, 3743, 4655, 1876, 5451, 4867

ç.- ta-ġı 2221

[47]

çaḳ- 1. Yakmak, tutuşturmak. 2. Sokmak, ısırmak.

ç.- dı-ḳ 2443

ç.- ıp 3601, 4341

ç.- ır-a 3430, 5091

ç.- ır-a-lar 3756, 5301

ç.- mı-y 1987

[8]

çaḳ-çaḳ Zar zor, zorla, daha zor, biraz zor.

ç. 4274, 4241

[2]

çaḳrım Bir kilometrelik mesafe.

ç. 3500, 3507, 3512, 3498

[4]

çal 1. Ağarmış, rengi kaçmış. 2. Kır renkli, ak saç veya sakal. 3. İhtiyar. 4. Pek eski.

ç. 2746, 1023, 1450

[3]

çalġı Tırpan.

ç. 1103, 1115, 1107

[3]

çamalı Sınırlı, sınırlı sayıda, sınırlı miktarda olan.

ç.- y-dır 1912

[1]

çañ 1. Çan. 2. Çan sesi.

ç. 2012

[1]

çana Önüne at veya traktör koşularak kar üstünde taşıma yapılan kızak.

ç. 1549

[1]

çañġı 1. Kayak. 2. Kızak.

ç.- da 4515

[1]

çara 1. Tedbir. 2. Çare, tarz, usul.

ç. 3033

ç.- lar 5472

ç.- bız 1633

ç.- sı 4020

ç.- sın 178

[5]

çayḳal- 1. Su veya rüzgâr tesiriyle silkelenmek, çalkalanmak, dalgalanmak. 2. Kaynaşmak.

ç.- p-çayḳa-p 725

ç.- sın 448

[3]

çayḳa- Yıkamak, kir çıkarmak.

ç.- dıñ 5497

[1]

çeç Saç.

ç.- ěn 5001

ç.- ě-ne 1330

ç.- ken 1379, 425

ç.- lě 4650, 5055

ç.- ler 944, 954, 3726, 1587, 3806

ç.- ler-de 1269

ç.- ler-den 957

ç.- ler-ě 5135, 2746

ç.- ler-ěm-ně 4646

ç.- ler-ěñ 925, 4889

ç.- ler-ěñ-ě 934, 4430

ç.- ler-ěñ-ně 4745

ç.- ler-ně 1624

ç.- ně 3730

ç.- tě 558

ç.- těn 1377

[25]

çeçek Çiçek.

ç. 1584, 2601, 2609, 2919, 3338, 3371, 3406, 3727, 3774, 3782, 3790, 3804, 4987, 5036, 5038, 761, 3016, 3336, 3695, 3714, 3768, 3795, 5186, 1564

ç.- ěn 3073

ç.- ě-ne 3046

ç.- len-gen 1033, 2249

ç.- ler 3345, 1578, 1573

ç.- ler-den 3595

ç.- ler-ě 1105, 1567, 1117

ç.- ler-ěn 3341, 3786

ç.- ler-ge 3595

ç.- ler-ně 3348, 5468

ç.- ler-něñ 5081

ç.- le-t-ěp 3730

ç.- ten 3653, 3665

[43]

çeçken-1. Ekin ekmek, toprağa tohum atmak. 2. Saçmak, serpmek, dökmek. 3. Dağıtmak.

ç.- sěñ 3857

[1]

çĕlter- 1. Pek ince veya desenli hafif dokuma tül. (Genellikle kapı perdesi veya elbise süsü için kullanılır.)

ç.- 4799

[1]

çĕltĕre- (pınar, çeşme için) Şırıldamak.

ç.-v ler-ě 2953

ç.- r 1251

[2]

çĕmodan Valiz, bavul.

ç.- ım 5217

[1]

çĕst Asker selamı.

ç. 2482

[1]

çey 1. Çay. 2. Çay içme, çay toplantısı.

ç.- ler 3570

[1]

çıbırḳı Hayvan dürtmek için kullanılan çubuk, değnek.

ç. 4211

ç.- nı 4045

[1]

çıda - 1. Tahammül etmek, sabırlı olmak. 2. Direnmek, karşı durmak müdafaa etmek.

ç.- ıyḳ 26

ç.- mıy 1065

ç.- r-sıñ 3368

[3]

çıdav Tahammül, sabır, katlanma.

ç. 1476

[1]

çıġ - 1. Çıkmak, terk edip gitmek. 2. Ortaya çıkmak, görünmek. 3. Bir yere gitmek üzere çıkmak. 4. Göçmek, yer değiştirmek. 5. Taşmak. 6. Hasıl olmak. 7. Yardımcı fiil olarak asıl hareketin "başından sonuna kadar sürdüğünü; sonuçlandığını; ansızın oluştuğunu" ifade eder.

ç. 5441, 3462

ç.- a 3339, 5062, 1474, 2243, 2237, 2239, 2402

ç.- a-m 125

ç.- ar 1749, 2654, 3448, 4683, 1898

ç.- ar-sıñ 3370, 3355

ç.- ı 1326

ç.- ıġız! 2513

ç.- ıp 1784, 4246, 5143, 816, 820, 824, 2443, 4307, 2504, 4203

ç.- ar 5079, 2842, 3436

ç.- arġa-mı 4830

ç.- ar-ma 4016

ç.- asıñ-dır 5439

ç.- ḳaç 21

ç.- ḳan 1880, 664, 828, 874, 815

ç.- ma-sın 603

ç.- mı-y 3222, 2647, 5372

ç.- mı-y-m 4066

ç.- sın 4676

ç.- tı 5265, 5353

ç. tı-ḳ 3714, 964

ç.- tı-ñ 2273, 3772

ç.- yḳ 28

[54]

çığır Döngü.
ç.- lar-ın 1857
[1]

çılbır 1. Zincir, pranga, bukağı. 2. Dizi, birbiri ardına dizilen fikirler, hadiseler.
ç.- lar-ın 1861
ç.- şecere-sĕn 2361
[2]

çılığ Ilık, sıcak.
ç.- a 1066
[1]

çıltıra- Şangırdamak.
ç.-ap 2843
ç. -t-a 2770
[2]

çın 1. Hakiki, gerçek. 2. Gerçeklik. 3. Doğru. 4. Yapma olmayan, tabii. 5. İdeal olan.
ç. 1457, 680, 2236, 2979, 5322
[5]

çıñ Çınlama sesi.
ç.- ı 2643
[1]

çıñlap 1. Hakikaten, gerçekten. 2. Ciddi şekilde.
ç.- 1777, 1887, 4067, 2242
[4]

çınbarlıḳ 1. Gerçeklik, hakikat. 2. Hayat, yaşayış.
ç.-ömĕt-sĕz-lĕk 118
[1]

çınıḳ - 1. Çelikleşmek, sertleşmek. 2. Güçlenmek, sağlamlaşmak.
ç.- ḳan 1941
[1]

çiber 1. Görüntüsü pek güzel. 2. Yüzü güzel olan, siması sevimli kimse. 3. Övgüye layık.
ç. 4329, 4346
ç.- ler-ge 2438
ç.- nĕñ 4971
[4]

çigĕl- İşlenmek, nakışlanmak.
ç.- gen 1322
[1]

çigĕn- Geri çekilmek.
ç. 273
ç.- de 358, 431
ç.- ĕm 127
ç.- ĕp 483
ç.- ĕrge 1949

ç.- me! 360
ç.- me-měn 1865
ç.- nen 125
[7]

çik -1. Çizgi, hat. 2. Hudut çizgisi, sınır. 3. Kıyı. 4. Son, son derecede.
ç.- ke 629
ç.- ler-de 373
ç.- ler-de… 368
ç.- ler-den 896
ç.- ler-ge 438
ç.- ler-ně 478
ç.- ně 282
ç.- sěz 5160
ç.- sěz-lěk… 1222
ç.- te 5304
[10]

çilek Çiğ olma durumu, çiğlik.
ç. 2816, 2833, 311
ç.- ěñ 2821
ç.- ler-ně 2838
[7]

çinovnik 1. Bürokrat, memur. 2. İşini baştan savarcasına yapan kimse.
ç.- lar 196
[1]

çir 1. Hastalık, vücutta meydana gelen bir maraz. 2. Kötü hareket, insandaki çirkin bir özellik.
ç. 1946
ç.- ně 1950
[2]

çirat 1. Tertip, düzen. 2. Nöbet.
ç. 4149
[1]

çişme 1. Pınar, kaynak. 2. Herhangi bir şeyin çıkış yeri, temel.
ç. 2818, 2832, 2842, 1778, 2814
ç.- dey 1251
ç.- dey 1887
ç.- key 902
ç.- ler 1131
ç.- ler 3817
ç.- ler-něñ 2952
ç.- ler-něñ 1250
[12]

çit 1. Kenar, kıyı. 2. Kenar çizgisi. 3. Yan taraf.
ç. 3124, 3275, 3839
ç.- ěn 14
ç.- ěn-de 275
ç.- ě-ne 638
ç.- ke 2061, 3507, 5380, 2141, 672
ç.- ler-de 1926, 366

ç.- ler-den 896
ç.- ler-ge 1484
ç.- ně 363
ç.- te 453, 937, 2804
ç.- te-gě-ler 3271
ç.- ten 306, 298
[22]

çitlě- Uzaklaşmak.
ç.- p 1090
[1]

çitlěk Kafes.
ç.- 1902
ç.- ke 4490
ç.- ler-ěn 1597
ç.- ěn 72
ç.- ěn-de 1910
ç.- ě-ne 1601, 1639
ç.- ěñ-ně 19
ç.- ěn-nen 27
[9]

çitlět- Dışında bırakmak, uzaklaştırmak.
ç.- ěp 271
[1]

çiy 1. Çiğ, pişmemiş. 2. Olgunlaşmamış, ham.
ç. -añ 3574
[1]

çoñġıl Girdap.
ç.- lar-dan 1699
[1]

çor Devir, çağ.
ç. 1715
ç.- dan 2610
ç.- ġa 1670
ç.- ġa! 2088
ç.- ı 2631, 2635
ç.- ı-nıñ 4274
ç.-ın- da 4233
ç.- ım-nı 2110
ç.- lar 1754, 1760, 358
ç.- lar-da 662
ç.- lar-da 676
ç.- nı 1952
ç.- nıñ 1230
[16]

çorna- 1. Düğümlemek, bağlamak, kaplamak, sarmak, dolamak. 2. Meşgul etmek.
ç.- dıñ 819
[1]

çögěnděr Pancar.
ç.- den 4483
ç.- ge 4481

[2]

çum - 1. Suya dalmak, gömülmek, batmak. 2. Yumuşak bir şey içine batıp kaybolmak. 3. Çok derin duygulara dalmak.

ç.- ıp 4468

[1]

çül Çöl.

ç.- ge 836

ç.- ler-de 377

ç.- ler-ge 3920

[3]

da Da/de, bile.

d. 100, 1334, 1350, 1448, 1464, 1480, 1621, 2601, 2709, 2725, 2866, 3012, 3141, 3224, 3259, 3261, 3266, 3917, 3935, 3950, 4101, 4104, 4133, 4134, 4150, 4173, 4196, 4197, 4284, 4299, 4392, 4440, 4455, 4489, 4507, 4513, 4527, 4667, 4690, 624, 811,1478, 2709, 2887, 3005, 3020, 3022, 3068, 3913, 4099, 4100, 4106, 4107, 4112, 4117, 4169, 4254, 4294, 4311, 4384, 4564, 4692, 1785, 1007, 1199, 1305, 1787, 1792, 1934, 2116, 4294, 4690

d.- nıñ 769

[72]

dahiy Dâhi, deha sahibi.

d. 2228, 4236, 2614

d.- da 2227

[4]

dala Bozkır, kır.

d.- sın-da 3434

[1]

dan 1. Şan, şöhret. 2. Meşhur, şanlı.

d.- nan 1231

[1]

dar Darağacı, idam sehpası.

d.- ġa 1714

[1]

daruv İlaç

d. 2600, 4434, 4402

[3]

davay Haydi

d. 4288

[1]

davıl -

d. 1448

d. -ı 1833

d.- ın 3205

d.- lan-mıy 1586

d.- lar-da 2536

[5]

de Da/de, bile.

d. 08, 128, 132, 133, 1479, 1507, 152, 1844, 1959, 1992, 2223, 2404, 2583, 2655, 2695, 2745, 2830, 2854, 2902, 2925, 32, 3223, 3244, 33, 334, 3446, 3527, 3554, 3606, 3747, 3762, 3907, 3955, 3957, 4035, 4103, 4108, 4114, 4117, 4119, 4135, 4198, 4212, 4256, 4263, 4289, 4296, 4306, 4332, 4333, 4333, 4349, 4382, 4403, 4425, 4469, 4474, 4495, 451, 4523, 4538, 4691, 4701, 4749, 4769, 4803, 4807, 4811, 4881, 4897, 4987, 5006, 5008, 5127, 5142, 5181, 5210, 5221, 5223, 5240, 5248, 5266, 5320, 5325, 5425, 5510, 764, 765, 793, 87, 880, 910, 07, 132, 4040, 4102, 4113, 4116, 4119, 4169, 4254, 4311, 4817, 4888, 5224, 5364, 768, 2002, 4285, 4384, 2232, 2585, 3466, 4170, 4245, 4454, 4755, 4875, 4897, 4958, 4967, 5022, 5056, 5087, 5102, 5159, 5267, 5339, 5339, 5378, 5410, 5514, 4779, 4890, 5424

[135]

defter Defter

d. 4796

d.- ĕ-něñ 5324

d.- ĕn-nen 5183

d.- lerĕ-ne 4418

d.- ler-ně 4759

[5]

dehşet Korkunç, müthiş, feci.

d.- ler 1707

d.- ler-ĕn 4679

[2]

dĕn Din

d.- nen 2358

[1]

dĕputat Milletvekili

d. 4370

[1]

derece 1. Ölçü, derece. 2. Aşama. 3. Hiyerarşide adım, basamak. 4. Otorite, saygınlık.

d. 1954

d.- lĕ 5459

d.- ler-de 1310

[3]

dĕrĕldĕ- 1. Titremek, irkilmek. 2. Sarsılmak.

d.- y 4935

[1]

dert 1. Endişe. 2. Arzu, istek. 3. Sevgi.

d. 4820, 4212
d.- ĕ 4703
d.- lĕ 1581, 1560, 5188
d.- lĕ-moñ-lı 3365
[7]

deş- 1. Konuşmak, söz söylemek. 2. Cevap vermek. 3. Çağırmak, davet etmek.
d.- er 4141
d.- me-dĕ 5137, 4887
d.- me-gĕz 5138
d. - me-sĕn 2413
d.- mi-y 984
d.- mi-y-sĕñ 5506, 5170, 5120
[9]

dĕtal 1. Tafsilat, ayrıntı, detay. 2. Parça, aksam.
d. 5370, 5377
d.- ĕm-nĕ 5358, 5400
[4]

dev 1. Büyük. 2. Dev. 3. Büyük yaştaki. 4. Muhterem.
d. 393, 4005, 394, 3958
[4]

deva Deva, ilaç, tedavi.
d. 1790
d.- la-v-çı 3135
d.- lıy 1951
d.- sın 2597
[4]

devam 1. Devam. 2. Devam eden, süren kısım.
d. 4603
d. -ı 4733, 5324
d.- nar-ın 2280
[4]

devĕr Devir, çağ.
d.- ler 392
[1]

devlet Devlet.
d. 435, 4073, 4385
d.- ĕbĕz 4213, 1234
d.- ĕn-de 2612
d.- ĕ-nĕñ 2616, 2604
[8]

dım Nem, rutubet, yaşlık.
d. 3843
d.- lıy 3011
[2]

dımlan- Nemlenmek, ıslanmak.
d.-dı 4051
[1]

di - 1. Söylemek, demek, haber vermek. 2. … diye bakmak, … adını vermek. 3. … diye farz etmek. 4. Niyet etmek. 5. Dikkate almak, hesap etmek.

d. 4937

d.- al-ma-m 1044

d.- er-sěñ 871

d.- dě 4064, 4065, 5281, 1419

d.- dě-m 4411, 4863, 4864

d.- ye-diy-e 5403

d.- geç 4297

d.- ge-ně 3586

d.- gen 1397, 167, 1883, 1345, 1875, 1891, 2431, 2574, 2801, 3429, 3670, 4243, 5163, 5363, 5450, 2725, 4063, 4444, 5326, 4286, 4288

d.- gen-ner-něñ 1024

d.- gençě 4062

d.- gende 648

d.- ler 130, 4057, 3761, 4058, 4144

d.- me 1429, 740

d.- měn 1043

d.- p 2958, 3812, 3817, 4413, 4519, 4561, 4661, 4750, 4930, 4994, 92, 1672, 192, 3411, 3678, 3706, 4252, 4581, 5467, 2171, 1017, 1300, 1351, 1651, 1655, 2107, 2282, 2441, 2904, 88, 4140, 2945, 2957, 3310, 3623, 4238, 4248, 4273, 4275, 4733, 5158, 5200, 5206, 524, 5316, 1289, 1787, 1804, 214, 2358, 2375, 2377, 2408, 2534, 283, 2851, 2875, 319, 3892, 4277, 4375, 4579, 5036, 5460, 766, 81, 83, 847,288, 308, 1389, 163

d.- se-m 206, 207, 158

d.- se-gěz 2569, 2552

d.- se-ler 2883

d.- señ 4421, 4034, 2683, 2684

d.- sěñ-mě 5371

d.- sěn-ner 2720

d.- sěz 5361

d.- y 542, 271

d.- yü-ler-ně 789

[132]

dimek Demek, demek ki.

d. 4425

[1]

diñgěz Deniz

d. 2670, 2687

d.- ge 946

d.- ler 1212

d.- ler-ge: 3431

d.- něñ 1210

[6]

dip Diye, diyerek.

d. 1109, 1336, 1352, 1436, 161, 1814, 2053, 261, 2682, 3208, 3708, 3835, 3897, 4044, 4116, 4219, 4317,

4490, 4632, 4917, 5310, 679, 1051, 1237, 1316, 2045, 2093, 2364, 2458, 3612, 3888, 3909, 4254, 4543, 4620, 4630, 1616

[37]

divan Divan, kanepe.

d.- da 4037

[1]

divana Deli, divane.

b. -lar 2591

[1]

divar Duvar

d. 1196, 1831

d.- ı 2990

d.- ıñ-nı 2639

d.- lar 1137, 893

[6]

diyagnostika Teşhis, tanı.

d. 243

[1]

doġa 1. Dua. 2. Ana babanın hayır duası, evden ayrılma müsaadesi, fatiha.

d. 4562

d.- lar 3332

d.- lı 3386

[3]

doktor 1. Doktor, tabip, hekim. 2. Doktora payesine sahip akademisyen.

d. -ı 1940

[1]

doloy Kahrolsun! Yıkılsın!

d. 2441

[1]

doşman Düşman

d. 845, 842, 4453, 4690**,** 4322, 1307

d.- ġa 105

d.- ım 4265

d.- lıķ-tan 248

d.- nar 1187

d.- narı 708

d.- nar-ım 4545

d.- nı 2709

[12]

döběr Gümbür gümbür.

d.- di-y 3418

[1]

dönya Dünya, yeryüzü,

d. 1897, 2281, 2472, 2637, 2668, 2681, 409, 464, 550, 826, 91, 937
130, 2219, 2231, 2232, 2267, 2648, 4323, 778, 2035, 463, 1195

d.- da 1844, 4123**,** 1188**,** 1355, 2000, 3134

d.- dan 2013, 4529, 911, 250, 2906, 3903

d.- ġa 1917, 2555, 3686, 369

d.-n-a 4517

d.- n-ı 2148

d.- nıñ 539, 192

d.- sın 3924

d.- sın-nan 3047

[45]

dörle- Gürül gürül alevlenmek, harlamak, yanmak.

d.-p 4631, 4715, 241

[3]

dörĕs 1. Gerçek, doğru. 2. Normal, düzgün. 3. Yasaya uygun. 4. Uygun, gerekli. 5. Namuslu. 6. (cümle başı edatı olarak) Galiba, herhâlde, anlaşılan.

d. 2324, 779, 1229, 4293

d.- lĕk-ten 2061

d.- y 444

[5]

döye Deve

d. 3911

d.- de 3909

[1]

drama Dram, drama, tiyatro oyunu.

d.- lı 2543

[1]

dramaturg Drama yazarı, tiyatro oyunu yazarı.

d. 2353

[1]

duġa Yay, Kavis, Kemer

d. 1548

[1]

dulı- Coşmak.

d.- y 4936

[1]

dulḳın 1. Dalga. 2. İnsan akını.

d. 3576, 4792 **,** 3576

d.- da 2890

d.- ı 1873, 36

d.- nar 3430, 3438

d.- nar-ıñ 3328

d.- narı 5154, 5494

[14]

dulḳınlan- 1. Dalgalanmak. 2. Heyecanlanmak, telaşlanmak. 3. Kaynaşmak

d.-a 49

d.-dı 3321

d.-ıp 5100

[3]

dus - Dost, Arkadaş

d. 1029, 2656

d.- ı 2464, 3403, 2398

d.- ım 1939, 2095, 2383, 4485

d.- ıñ 847

d.- ġa 2296

d.- ķa 834

d.- ķay 5289, 5370

d.- ķay-lar-ım 5479

d.- lar 2312, 2468, 2488, 5398, 4693, 4161, 4161, 4162

d.- lar-da 1933

d.- lar-dan 2807

d.- lar-ġa 2309, 3910

d.- lar-ım 1935, 4555, 4263

d.- lar-ım-nan 2037

d.- lar-ıñ 2916, 3612

d.- lar-ın-a 2943

d.- lar-ıñ-da 2936, 2914

d.- lar-ıñ-nıñ 2467

d.- lar-nı 2709

d.- la-sa 391

d.- laş-ıyık! 319

d.- lıķ-ta! 2475

d.- lar 5301, 4904, 5366, 5419, 5491, 1544

d.- lar-ım 5392, 5357, 5469, 5473

d.- lar-ım-nıñ 5260

d.- tan 1307, 5401

d.- tı-m 4481, 4483, 4489, 4493, 5518

[55]

duvla- 1. Çok ses çıkararak hareket etmek. 2. Kızıp bağırmak, tasdik etmemek, rıza göstermemek.

d.-ma 1598

[1]

duamal 1. Düşünüp taşınmadan davranan, bir işi üstünkörü yapan. 2. Endişesiz ve gamsız davranan. 3. Olağanüstü, epeyce fazla.

d. 2230

[1]

dürt Dört

d. 1196, 2498, 2990, 665, 4195

[5]

e E (ünlem).

e. 5271, 1085, 1218, 1899, 1903, 2548, 2680, 3911, 4034, 4062, 4131, 4264, 4738, 4744, 4906, 4943, 5108, 5281, 530, 5314, 5327, 5346, 5381, 5455, 5463, 580, 981

[27]

ebiy 1. Babaanne. 2. Anneanne. 3.

Kaynana. 4. İhtiyar kadın. 5. Ebe. 6. Oyundaki ebe.

e. 4136, 4145

e.- ge 2409

e.- ler 2404, 3453

e.- ler-ně-de 2414

[6]

ecel Ecel.

e. 113, 4292, 4585, 4587

e.- něñ 4591

[5]

eçě 1. Ekşi. 2. Öfke, sinir.

e. 3833

ě.- sě 1770, 1769, 1770, 1780, 1778, 1780

[7]

ěç- İçmek.

ě. 4350

ě.- ken 915

ě.- tě-m 181

ě.- tě-ler 904

[4]

ěç İç, içi.

ě.- ě 444, 2460, 3835, 3418, 3835, 1480

ě.- ěm-de 4456

ě.- ěn-de 123, 1296, 35, 3820, 3221, 4906

ě.- ě-ne 4631

ě.- ler-ě 3757

ě.- ler-ě-ne 3762

ě.- ten 2268, 717

[19]

ěçerlěk İçilebilir.

ě. 3600

[1]

ěçkě İnce.

ě. 520, 1236

[2]

edep Edep.

e. 4092

[1]

eger Eğer, şayet.

e. 458, 467, 5278, 79, 4138, 4360, 538, 845, 850, 1476, 456, 623, 856, 858

e.- de 835, 840

[16]

ěh Eh, oh (ünlem)

ě. 183

[1]

ekiyet 1. Masal. 2. Uydurma, saçma. 3.

Hikâye.

e. 799

e.- ĕ-ně 803

e.- ler-ĕ 787

e.- ně 3397

e.- te-gĕ 4438

e.- ten 784, 811

e.-iy 3757

[8]

ekrĕn 1. Yavaş, ağır. 2. Ağırca, usulca. 3. Yumuşakça.

e. 4044

[2]

ekrĕneyt- Yavaşlatmak, ağırlaştırmak.

e.-ĕr 1605

[1]

el- İlmek, asmak.

e.- gen 2362

[1]

elbette Elbette.

e. 4367

[1]

elĕ 1. Şimdi, şu an. 2. Bugün. 3. Şu ana kadar, şimdiye kadar. 4. Daima. 5. Daha, hâlâ, hâlen.

e. 1243, 1244, 1826, 1917, 2097, 2292, 2292, 2480, 2507, 2562, 2591, 2593, 2595, 2597, 2643, 2840, 3027, 3034, 3074, 3079, 3293, 3298, 3363, 3956, 44, 4850, 5017, 5095,5354, 90, 928, 942, 1457, 2071, 2745, 4276, 5096, 5097, 5098, 738, 2780, 3909, 1242, 1245, 1429, 163, 1916, 2265, 2412, 2505, 2590, 2594, 2896, 2926, 3361, 3514, 4630, 4632, 5405, 173, 4059, 4947, 553

e.- de 3678, 962

e.- sin 2627

[65]

elĕgeçe Buna kadar, bugüne kadar, şu ana kadar.

e. 56, 1586

[1]

ělĕk 1. Önce, evvel. 2. İlk, ilkin. 3. Eskiden.

e. 2825, 1456

[1]

elle 1. Yoksa, acaba. 2. Soru sözleri (ķayda, kĕm, ķayçan, mı vb.) ile beraber öyleyse, pekiyi. 3. Soru ifadelerine tam cevap verilemediği durumlardaki belirsizliği anlatır: “kim bilir, belli değil, bilinmez ki…” 4. Belki, ihtimal, olabilir.

e. 2033, 2205, 2629, 3133, 3915,

4046, 4047, 4460, 4464, 5119, 692, 1640, 1915, 2031, 2033, 2205, 3059, 3060, 3593, 3896, 4239, 4270, 4272, 4760, 4815, 4818, 5021, 5023, 5057, 5111, 5250, 5371, 728, 5118

[33]

ělmek İlmik.

ě. 1713, 1687

ě.- ke 1722

[3]

emel İmkân, fırsat.

e. 2034

[1]

emma 1. Ama, fakat. 2. Ziyadesiyle, çok fazla.

e. 2478, 3228, 795, 812, 1698, 2822, 2969, 3294, 4600, 4992, 5391, 2084, 2311

[13]

ěncě 1. İnci. 2. Pek seçkin şey veya kimse.

ě. 2688, 156

[2]

ene İşte, oradaki.

e. 951, 1718, 5107, 4635, 4957, 585, 274, 324, 474, 488, 4567

[10]

ěne İğne.

ě. 1317, 1319, 3688, 3691

[3]

ěně Küçük erkek kardeş, birader.

ě. 1034

[1]

ěněm Kendisinden küçük erkek için kullanılan hitap sözü, kardeşim.

ě. 1229, 3405, 3290

ě. -sın 1242

[4]

eniy - Anne

e. 1316, 3702

e.- dey 1071

e.- ěm 3851, 3855, 3861, 3865, 898

e.- ěñ 3741, 3424

ě.- ler 3852

e.- ler-ě 4005

e.- sě-ne 5296, 5437, 635, 5044

e.- sěn-ěñ 1011

e.- sěz-de 3700

[18]

enke Anneciğim

e. 2996, 3274

e.- m 1785, 1801, 2949, 1318, 1616
e. -ñ 1330
e.- sĕn 1609
e.- sĕ-nĕñ 2556
e.- sĕ-sin 2399
[11]

enkey Anneciğim
e. 5441, 5461, 5308, 5046, 5314, 5321, 5204, 5297
e.- ĕñ 3745
e.- ĕm-nĕñ 1594
[10]

epitafiye Mezar taşlarındaki şiirsel, edebî vb. özelliği olan yazı, kitabe yazısı, mezar taşı yazısı, epitafi.
e.- ler 1191
[1]

er Azar, küfür.
e.- sĕz 4172
[1]

ĕr- Oymak, delmek, açmak.
ĕ. -ĕ 560
ĕ.- ĕp 1296
[1]

erem Boşa, boşuna, boş yere.
e. 1200, 1999
[2]

ĕrĕt- Eritmek.
ĕ.- e 3251
ĕ.- ĕr-lĕk 1357
[2]

ernĕ - Acımak, sızlamak.
e. -y 126, 1642
e.- y -m 1496
[1]

ernüv Sızı, ağrı, acı.
e. 591, 1647, 1245
[3]

eser 1. Bilim veya sanatta eser. 2. İz, işaret. 3. Tesir, etki.
e.- ler-ĕñ 2493
[1]

esir Esir, tutsak.
e.- lik-ke 126
[1]

ĕskiz Taslak, kroki, eskiz.
ĕ. 893
[1]

ĕssĕ 1. Sıcak, kızgın. 2. Kaynar. 3.

Buhar. 4. Vücut sıcaklığı.

ĕ. 836, 3916

[2]

ĕş 1. İş, meşgale, hizmet. 2. Vazife. 3. Yapılması gereken iş, yükümlülük. 4. Faaliyet.

ĕ. 545, 977, 4862, 5363, 4218

ĕ.- ĕ 446

ĕ.- ke 2081, 4060, 4108, 4482, 5378, 5457, 4203

ĕ.- lĕk-lĕ 4489

ĕ.- ler 2087

ĕ.- ler-bĕz 4226

ĕ.- ler-ge 4207, 2447, 5305, 4212

ĕ.- te 2388, 547, 214, 2431

ĕ.- ten 4495, 4867, 4010

[27]

ĕşafot Darağacı.

ĕ.- ķa 1276

[1]

ĕşçĕ İşçi, emekçi.

ĕ. 5364, 5363, 5284, 5374, 5462, 5316

[6]

ĕşkuvar Tüccar, iş adamı.

ĕ. 4498, 4492

ĕ.- lar 4480

[3]

ĕşle- İş yapmak, çalışmak.

ĕ.- gen 5446

ĕ.- p 5313, 5452, 2356

ĕ.- r-mĕn 5412

ĕ. -y 4915, 5288

ĕ.- y-bĕz 4209, 4039

ĕ.- y-ler 2161

ĕ.- y-m 5281

ĕ.- y-señ 210

ĕ.- y-sĕñ-de 210

ĕ.- v 5370

[14]

ĕt Et.

ĕ.- ler-ĕ-gĕz 1986

ĕ.- em-dĕr 2985

ĕ.- ĕ-n-e 640

[3]

etiy Baba.

e. 3701

e.- dey 2755, 1071

e.- ĕm 3972

e.- ĕñ 2652, 3424

e.- ler-ĕ-ne 1114

e.- sĕz-de 3699

[8]

etke Baba.

e. -ler-ĕ 3281

e.- m 1789, 1800, 1795

e.- ñ 4697

[5]

evĕrĕl - 1. Evrilmek, değişmek, başka bir hâle geçmek, dönüşmek. 2. Sihirli bir güç sayesinde şekil değiştirmek, başka bir kılığa geçmek.

e. -gen 2883

[1]

ĕvolyutsiya Evrim, gelişme.

ĕ. 4272

[1]

evvel Evvel, önce.

e. 270

[1]

ey Ah (ünlem).

e. 3443, 4794, 529, 925, 4831, 5271

[4]

eyde 1. Haydi. 2. Derhâl. 3. Tamam, pekiyi, olsun. 4. Boşver.

e. 1643, 553, 928, 4844, 4860, 747, 3432, 5338, 5348, 723, 942, 1816, 2481, 3240, 549

e.- gĕz 2412, 2836

[16]

eylen- 1. Kendi ekseni etrafında dönmek, dolanmak. 2. Daima yürüyüp hareket etmek. 3. Daima bir işle meşgul olmak. 4. İkinci bir tarafa dönmek. 5. Uçarak daireler çizmek. 6. Geri dönmek. 7. Boydan boya yürüyüp dolaşmak. 8. Tamamen başka hâle geçmek. 9. Bir şeyin etrafında çok dolaşmak, bir konuya takılmak.

e.- e 5393

e.-e-ler 737

e.-ĕp 3043, 3048, 1244, 4525

e.- dĕr-iy-m 2409

e.-gen 1161, 1169, 1177, 2678, 2680

e.- gençĕ 4669

e.- me-dĕk 4217

e.- üv 1231

e.- sin 657

[16]

eylent- Dolandırmak, döndürmek.

e.- ĕr 1689

e.- ĕr-señ 3340

[2]

eybet 1. Güzel. 2. Faydalı. 3. Akıllı. 4.

İyi huylu. 5. Keyifli.

e. 509, 4713

[2]

eyde- 1. Dehlemek, acele ettirmek. 2. Çağırmak, seslenmek. 3. Sürüklemek.

e. -p 1086

e.- y 5149

[2]

eyĕ Evet, elbette.

e. 2242, 780, 4708, 1231, 1242, 4951, 998, 1233

[8]

eyt- 1. Söylemek. 2. Anlatmak, öğretmek, açıklayarak beyan etmek. 3. Türkü söylemek. 4. Söz yetiştirmek, laf taşımak.

e. 81, 62, 39, 4709, 4782

e.- çĕ 2445**,** 5430

e.- e 4223, 4257, 4271, 5455, 935, 3897, 2133

e.- ĕ-gĕz 2882

e.- ĕ-gĕz-çĕ 5367

e.- ĕl-me-gen 79

e.- el-miy-çe 4886

e.- e-m 4232

e.- e-mĕn 1254

e.- ep 3615, 2822, 4537, 4602, 4873, 4884, 2178, 2426, 5395, 188, 4536, 4930

e.- ĕr 3942, 5171

e.- ĕr-ge 3316

e.- ĕr-lĕk 4317

e.- ĕr-ler 4421

e.- ĕr-ler-mĕ 3640

e.- ĕr-mĕn 88

e.- ĕr-sĕñ 3778

e.- e-sĕ 1358

e.- esĕ-m 4269

e.- iy-m 758, 3740, 3892

e.- iy-m-mĕ 5206

e.- ken 3609, 5136, 17, 2757, 2905

e.- ken-sĕñ 779

e.- me 4765, 2170, 4885, 4920

e.- me-dĕ-m 1351

e.- mes-sĕñ 1281, 1282

e.- mes-sĕz-mĕ 2145

e.- mi-y 1018

e.- se-gĕz 2566

e.- sĕn 4891

e.- tĕ-ler 1137

e.- tĕ-ñ 4945

e.- üv 5109

[66]

ez-mez Azıcık, biraz.

e. 207

[1]

ezrek Azıcık, biraz.

e. 4543

[1]

ěz 1. İz. 2. Yol. 3. Eser. 4. İpucu.

ě.- ěm-ně 1797

ě.- ěn-nen 2933

ě.- le-gěz 4702

ě.- ler 1356, 2933, 1740

ě.- ler-ěm-nen 4701

ě.- ler-ěñ 2686, 5500

ě.- ler-ěn-de 2153

ě.- sěz 347, 415

[18]

ezěr Hazır.

e.- mě 857, 5406

[2]

ezěrle- Hazırlamak.

e.- p 1346

[1]

ězle 1. Kayıp bir şeyi bulmaya çalışmak, aramak, bakınmak. 2. Bir şeyi yapmaya gayret etmek. 3. Bulmayı ümit etmek. 4. Yeni şeyler istemek, dilekte bulunarak aramak.

ě.- dě-m 5501, 5502, 3893

ě.- dě-ñ 2688, 4785

ě.- me 4696

ě.- p 3019, 4991, 4701, 1609, 2884, 4685, 941, 5504, 1737

ě.- rge 3433

ě.-y-m 2868

[17]

fabrik Fabrika.

f.-ın -da 953

[1]

faciğa Facia, dert, bela, dehşet.

f.- 1279

[1]

familiya Aile, soy sop.

f.- sěn 4381

[1]

fara Far.

f.- sı 4181

[1]

faşist Faşist.

f. 2350, 951, 4604, 958

f.- lar 4596

f.- nıñ 962

[6]

fatir Apartman dairesi, ev.

f. 2922, 4342

[1]

fatiḫa 1. Kur'an'ın Fatiha suresi. 2. Anne babanın hayır duası, rıza, tasvip.

f.- nı 2848, 2872

[2]

fayda Fayda, kazanç.

f.- da 1199

[1]

feḫěşḫane Hayat kadınlarının toplu olarak bulunduğu özel yönetimi bulunan işletme; aşağı mahalle, kırmızıfener, koltuk, kerhane, umumhane, babilhane.

f.- ge 4359

[1]

feḳat 1. Yalnızca, sadece. 2. Fakat.

f. 1728

[1]

felen Falan.

f. 982

[1]

fen 1. Bilim. 2. Bilim disiplini, branş.

f. 1940, 2503

f. -ge 2370, 716

[4]

ferěşte Melek

f. 2429, 2430

f.- běz 2450

f.- ler 2040, 2436

f.- ler 2026, 4413, 4417

[7]

fevral Yılın ikinci ayı, şubat.

f. 242, 2623

[2]

fidaḳar Fedakar.

f. 1056

[1]

finiş Bitiş.

f.- ḳa 74

[1]

fizik Fizik, Fizikçi

f.- lar-da 719

f.- lar-mı 691

f.- lar-nı 714

[3]

forma 1. Biçim, dış görünüş. 2. Kalıp. 3. Üniforma.

f.- da 1532

[1]

front 1. Savaşta cephe. 2. Saha, alan.

f. 125

[1]

ġacep Şaşılacak şey, acayip, olağanüstü, tuhaf, ilginç.

ġ. 803

ġ.- len-ĕp 1400

ġ.- le-n-dĕñ 5286

[3]

ġaciyz Aciz, zayıf.

ġ.- len-üv 1235

[1]

ġadet 1. Birisine has karakter özelliği, huy, tabiat. 2. Gelenek, görenek, örf, âdet. 3. Sık sık ve sistemli şekilde olan.

ġ. 1488, 1493, 1505

ġ.- ḫolkım 1498

ġ.- ně 2205

[5]

ġadiy 1. Adi, başkalarından üstün olmayan, sıradan, basit, normal. 2. Mütevazı. 3. Gündelik. 4. İlkel. 5. Vasat.

ġ. 1331, 2665, 2756, 2547, 5155, 5284

[6]

ġafu Af, bağışlama.

ġ. 469

[1]

ġalem 1. Âlem, bütün kâinat. 2. Yeryüzü, tabiat. 3. Dünya. 4. Bütün insanlık. 5. Halk. 6. Topluluk, grup. 7. Hayat, yaşama. 8. Pek, fazla.

ġ. 447

ġ.- çe-ler 698, 710

ġ.- de 1143

ġ.- eñ 2226

[5]

ġaliy 1. Büyük, ulu. 2. Üstün. 3. Yüksek, üst.

ġ. 828, 4280, 4281, 815

ġ.- ler 1380, 3641

[6]

ġamsĕz - 1. Gamsız, geniş insan. 2. Kaygısız, endişesiz.

ġ.- 2473, 968, 939, 175

ġ.-lĕg-ĕm 3896

[5]

ġamel İş, amel, niyet.

ġ. 4418

[1]

ġarasat 1. Tayfun, fırtına. 2. Müslüman inanışına göre kıyamet günü bütün ölülerin toplanacakları yer, arasat.

ġ. 2881

ġ. -ı 1715

[2]

ġarip 1. Malul, kötürüm, sakat. 2. Fakir, yoksul, sefil. 3. Yersiz yurtsuz kimse, haneberduş.

ġ.- len-dě 2079

ġ.- ler-ě 120, 128

[3]

ġariza Dilekçe, arzuhâl.

ġ. -ña 215

[1]

ġarlen Utanmak, arlanmak.

ġ. -em 2038

[1]

garmun 1. Garmun, akordeon. 2. Bu çalgıyla oynanan hava.

g. 4899, 4923, 5011, 5328, 5422 4835, 4843, 4971, 4991, 5015, 5512, 1293, 1294, 4742

g.- çı 2511

g.- çı-ġız 2515

g.- çı-nı 4823

g.- ım 2505

g.- ım-nı 5017, 4870

g.- ıñ-nı 4865

[21]

ġasır Asır, yüzyıl.

ġ. 1543, 2114

ġ.- lar 2615

ġ.- lar-dan 818

[4]

ġasker Asker.

ġ.- ler-ě 3499

[1]

ġaşıyk Âşık, seven.

ġ. 716, 1997

[2]

ġaybet Dedikodu, yalan haber.

ġ. 4559

[1]

ġayěp 1. Geleneklere, örf ve âdetlere aykırı iş, ayıp. 2. Günah. 3. Suç. 4. Utanma. 5. Eksiklik.

ġ. 1334, 1336**,** 1205, 5410

ġ.- lě 1688, 5067

ġ.- ler-ge 1717

[7]

ġaile 1. Aile. 2. Amacı ve ilgileri ortak olan insanlar topluluğu.

ġ.- de 4069

[1]

ġayret 1. Güç, kuvvet. 2. İktidar, kendi işini yapabilme gücü. 3. Gönülden bağlılık. 4. Alkollü içeceklerin tesir kuvveti.

ġ.- ě 2289

[1]

ġazap 1. Azap, ceza. 2. Zulüm, cefa. 3. Meşakkat, zorluk.

ġ.-ı-da 3244

ġ.- ıñ-nı 3238

ġ.- lan-a 3420

ġ.- la-n-a-m 133

ġ.- lan-ġan 1852

ġ.- lan-ıp 2047, 1658

ġ.- lan-ma-ġız 4011

ġ.- lar-ım 2117

ġ.- lar-nı 2109

[10]

gazěta Gazete.

g. –lar-dan 667

[1]

ġaziz Aziz.

ġ. 3274

[1]

gěl 1. Her zaman, hep, sık sık. **2.** Durmadan, giderek. **3.** Tamamen. Gělen, Kělen, Arapça külliyen sözünün halk dilinde kısaltılmış hâlidir

g. 1475, 1526, 1573, 2108, 2354, 2366, 2373, 2457, 2618, 2619, 3238, 3769, 3858, 3859, 4068, 4170, 4287, 4423, 616**,** 1323, 1465, 1467, 1908, 2056, 2108, 2124, 2313, 2354, 2366, 2373, 2384, 2386, 2391, 2529, 2755, 3642, 4024, 4363, 4376

[39]

gěl - Sık sık.

g.- gěl 210, 2495, 2864, 3482,1856, 2435, 3518, 4208

[8]

gěne 1. Sadece birisi, teki. 2. Sadece, tek, yalnızca. 3. (yer için) Hemen yanında, bile, tamamen, olduğu gibi. 4. (sıfatlarda) Oldukça. 5. Evvelki iş veya hâlin üstünden çok vaktin geçtiğini bildirir**.**

g. 1000, 1093, 1243, 1250, 1530, 1786, 1848, 1960, 2113, 2266, 237, 2447, 2482, 2547, 2964, 3068, 3278, 3305, 3556, 3627, 3687, 3740, 3903, 4062, 4365, 4455, 4465, 4497, 4505, 4533, 4565, 4567, 4891, 4977, 5008, 5064, 5247, 5312, 5371, 5505, 751, 903, 3587, 3563, 4452, 175, 3007, 3322, 3565, 3567, 3569, 3571, 3573, 3575, 3577, 3579, 3581, 3583, 3585

[59]

gěněral General.

g. 2463, 2479, 2483, 2459

g.- lar 2470

g.- niñ 2454, 2464

[7]

gěniyalno Dahiyane, müthiş, zekice.

g. 4317

[1]

gěrmaniya Almanya

g. 4609, 4683, 4675, 4681, 4685

[5]

gevde Gövde, vücut.

g. 2496

g.- m 2956, 4669

g.- ñ 1296

g.- ně 907

g.- sěn-de 588

[5]

ġına 1. Sadece birisi, teki. 2. Sadece, tek, yalnızca. 3. (yer için) Hemen yanında, bile, tamamen, olduğu gibi. 4. (sıfatlarda) Oldukça. 5. Evvelki iş veya hâlin üstünden çok vaktin geçtiğini bildirir.

ġ. 166, 168, 1060, 1297, 1685, 2228, 2240, 2448, 2477, 255, 2582, 262, 2666, 2717, 2824, 2890, 3147, 3426, 3441, 3500, 3545, 4118, 502, 4339, 4457, 4667, 510, 514, 616, 781, 4744, 4800, 4852, 4982, 5065, 5196, 5376, 5229, 5321, 5413, 4802

[41]

ġıybret İbret, ders.

ġ. 189, 323

[2]

ġıylěm 1. Bilim. 2. Fen, teknik. 3. Âlim.

ġ.- lě-rek 2306

[1]

ġıynvar Ocak ayı

ġ. 3647, 242, 1561

[2]

gol Gol

g. 4042

[1]

ġoměr 1. Ömür, hayat, can. 2. İnsanın hayatındaki bir devri

ġ. 78, 3758, 1345, 4144**,** 1579, 2282, 3147, 3722, 2106, 218, 227, 2826, 3309, 3900, 4453

ġ.- bězden! 2003

ġ.- ě 2542

ġ.- ě-de 2173

ġ.- ěm 1270, 3811, 1585, 3893, 4627, 3088

ġ.- ěm-de 2189

ġ.- ěm-ně 1998, 5306, 174, 182, 2143

ġ.- em-něñ 1567, 2133, 3862, 4412

ġ.- eñ 2694, 1967, 2474, 3760, 3788, 3807

ġ.- ěñ-ně 3775, 3783, 3791

ġ.- lě 1968

ġ.- lěk-ke 3689, 5013

ġ.- ler 1575, 3777, 3822

ġ.- ler-de 3780

ġ.- ler-ně 1243

ġ.- ně 190,2176,1246

ġ.- ně-de 2476

[56]

ġoměrlěk Ömür boyu, müebbet.

ġ.- ġoměr-lěk-ke 5426

[1]

ġomum 1. Ortak, herkes için de eşit. 2. Genel.

ġ. 1705

[1]

ġorurlan- 1. Gururlanmak, kıvanç duymak. 2. Böbürlenmek, kibirlenmek.

ġ.-ıp 2278

[1]

ġorur 1. Gururlu, mağrur. 2. Kahramanca, cesur. 3. Böbürlenen, havalı.

ġ. 2406, 4639, 2082, 3549, 5173, 5373

[6]

ġozěr Özür.

ġ.- ně 188

[1]

göl 1. Çiçek. 2. Gül. 3. Çiçek gibi güzel.

g. 3378

g.- dey 3265

g.- ěm-de 3140

g.- eñ 3226, 2592, 3362

g.- ler 1217, 615, 5209, 4995, 5467, 3359

g.- ler-den 3355, 3370, 4686

g.- ler-ě 3301

g.- ler-ěm 3380

g.- ler-eñ 2249

g.- ler-ěñ-e 5332

g.- ně 2369

[20]

gölbaḳça Gül Bahçesi

g.- da 754

g.-m -da 3472

g.- ñ-nan 4987

g.- sın 773

[4]

gölçeçek Gül.

g.- ke 4900

g.- ler 4807

g.- něñ 3597

[3]

gömbez 1. Gök kubbesi. 2. Ufkun arkasında kalan, görünmeyen kısım.

g.-ě 1771

[1]

gömbe Mantar bitkisi, şiirdeki anlamı atom bombasındaki mantar bulutudur.

g. -sě 462

[1]

gönah Günah.

ġ.- lar-nı 1637

g.- lar-nıñ 4415

g.- lı 2445, 907

g.- sız 3413, 4411

[6]

görĕltĕ Gürültü.

g.- sĕ: 3427

[1]

görlev- 1. Gürlemek, çağlamak. 2. İşler güzel ve yolunda gitmek.

g.- ĕn-nen 5446

[1]

görli - Gürlemek

g.- y 5146, 5061

[1]

gür Mezar, kabir.

g. 2033

[1]

güye Güya, sanki.

g. 2645, 5133, 3656, 5032

[4]

güzel Güzel, pek alımlı.

g. 1897, 3107, 3597, 5498, 5499

g.- ler 863, 889

g.- ně 790

[8]

güzelĕk Güzellik, hoşluk.

g.- 1249

g. -ke 1228, 1256

g. -ně 1253, 4448

[5]

ḫafa Endişe, telaş.

ḫ.- da 1241

[1]

ḫaḳ - 1. Doğru. 2. Hak. 3. Emek. 4. Haklı.

ḫ. 1163

ḫ.- ım 3306, 914

ḫ.- ıñ 2427

ḫ.- lıḳ-ḳa 2533

ḫ.- lıḳ-ta 1849

ḫ.- ta 4339

[5]

ḫaḳında Hakkında, konuda, dair, ait, için.

ḫ. 985

[1]

haḳıyḳat Hakikat, doğru, gerçek.

ḫ.- ne 1689

h.- ten 455

[2]

ḫalet Hâl, durum, ahval, moral.

ḫ.- ke 1767

[1]

ḫalıḳ 1. Halk, millet. 2. Ahâli, el âlem.

ḫ. 1238, 4383, 1690, 327

ḫ.- ḳa 1235

ḫ.- tan 1313

[6]

ḫalḳ Halk

ḫ.- bız-nıñ 2617, 2797, 2288

ḫ.- ıñ 2274

[4]

haman Daima, hep.

h. 1240, 1970, 2115, 2275, 2462, 2495, 2976, 3092, 3680, 3728, 4276, 4579, 4653, 766, 804, 83, 330, 3888, 55, 107, 2891, 2920, 492, 5070, 2385, 2457, 2206, 2708

[28]

ḫan Han, hükümdar.

ḫ. 2620

ḫ. -ı 2604

ḫ.- ı-sin 2616

ḫ.- nar 2613, 2621

[5]

ḫanım 1. Hanım, hükümdar hanımı. 2. Bayan.

ḫ. 1251, 156, 3252, 3257, 3262, 3267, 3248, 3252, 3257, 3262, 3267, 3008

ḫ.- ġa 3002

ḫ.- ġa 4357

[14]

ḫarap Harap, bozuk.

ḫ. 3402, 4234

[2]

ḫastaḫane Hastahane

ḫ.- de 170

[1]

ḫat 1. Mektup. 2. Yazı, el yazısı.

ḫ.- lar 2932, 2934

[2]

ḫata Hata, yanlışlık.

ḫ.- lar-da 3685

ḫ.- ñ 2328

ḫ.- ñ-nıñ 2332

[3]

ḫatın 1. Kadın. 2. Hanım (eş). 3. Bayan.

ḫ. 4111, 4499

ḫ.- ım-nıñ 4373

ḫ.- ıñ 4370

ḫ.- ıñ-nı 4378

ḫ.- ḳız-lar 4030

ḫ.- nar-da 181

[7]

hava Hava, gökyüzü.

ḫ. 694

h.- lar-ġa 730

[1]

hay Şaşırma, sevinme veya korku ünlemi.

h. 3551

[1]

ḫayvan 1. Hayvan. 2. Vahşi hayvan, canavar.

ḫ. 4044

[1]

ḫeber Haber, bilgi, malumat.

ḫ. 1390, 2011, 5450

ḫ.- çĕ-sĕ 4091

ḫ.- ĕm 1409

[5]

ḫekim Alim, bilge.

ḫ. 1367, 1371, 1375, 2752

ḫ.- ner 2425

ḫ.- ner-ĕ 3445

[6]

ḫel 1. Hâl. 2. Güç, takat. 3. Sosyal durum. 4. Hayatta beklenmedik bir hâl.

ḫ. 2890, 1050, 3602, 4290, 5087

ḫ.- de 1673

ḫ.- ĕn 11, 2994, 4592, 3242, 5447

ḫ.- ĕn-de 3542

ḫ.- ge 460
ḫ.- ler 4124
ḫ.- ler-ĕm 4290
ḫ.- ler-ĕm-ně 3129, 3422
ḫ.- ler-ĕñ 3010
ḫ.- ler-ĕñ-ně 3917
ḫ.- ně 349, 409
[20]

ḫelsĕz 1. Hâlsiz, güçsüz. 2. Fakir, yoksul.
ḫ.1629, 1913
[2]

Helaket 1. Ölüm. 2. Mahvolma, yenilip yok olma. 3. Hezimet. 4. Afet, facia.
h. 281, 421
[2]

helak 1. Ölüm. 2. Mahvolma. 3. Ecel.
h. 3394
[1]

ḫelel Helal
ḫ. 2357
[1]

hem 1. Ve. 2. Hem de… 3. Hem … hem. 4. Da / de bağlacı.
h. 101, 1240, 1492, 1962, 2038, 2338, 2389, 2390, 2400, 2428, 2489, 251, 2528, 2531, 2622, 2636, 2764, 2910, 3326, 4473, 4664, 5288, 595, 639, 915, 1480, 2652, 4086, 4480, 5157, 5509, 554, 565, 892, 1233, 1239, 1245, 1287, 1315, 1435, 1223, 1335, 1238
[43]

hemme 1. Hepsi, bütün. 2. Her, her biri.
h.- 5236
h.- bĕz 2578
[1]

ḫemĕr İçki, votka.
ḫ. 2460
ḫ. 2439, 4350
[3]

hemmesĕ Hepsi
h. 4491, 4263
h.-ĕn-de 1569
[3]

her Her, hepsi, bütünü, hep.
h. 1462, 2036, 2938, 3300, 4340, 5372, 5407, 1552, 1568, 2036, 2085, 2509, 2921, 3287, 4237, 4343, 4345, 4346, 4743
[19]

herabe 1. Harabe, ören yeri. 2. Harap olmuş yer.

h.- ler-de 417

[1]

ḫeram Haram

ḫ. 4424

[1]

herbĕr Hepsi, tek tek her biri

h. 2930, 4232, 5347, 706, 1721, 2179, 4347, 4355, 933

[9]

ḫerbi Her şey, her nesne, her varlık.

ḫ. 104

[1]

herçaḳ Her zaman, hep.

h. 1462, 153

[2]

ḫeręf Harf, yazı.

ḫ. 4240, 4264, 4978, 4258

ḫ.- ĕ 4242, 4264, 4266

ḫ.- ĕn 4257, 4271

ḫ.- ler-ĕ 4262

[11]

herkĕm Herhangi biri, birisi.

h. 4964

[1]

ḫesret Keder, üzüntü, mutsuzluk.

ḫ. 1924

ḫ.- ĕn 53

ḫ.- ĕn-de 1341

ḫ.- lĕ 1901

ḫ.- lĕ 3375

ḫ.- ler-ĕm 2112

ḫ.- sĕz 3062

ḫ.- saġış-lar-ım 5262

ḫ.- ten 1853

[9]

ḫet Sınır, çizgi, hat.

ḫ. 1337

[1]

ḫetlĕ Kadar (“sınırlandırma”; “karşılaştırma” işlevleri).

ḫ. 3874, 3882, 3868

[3]

ḫetĕr Hatır, hafıza.

ḫ. 1448

ḫ.- ĕm-nĕñ 1101

ḫ.- lerĕ-ne 4416

[3]

ḫetĕrle- Hatırlamak, düşünmek.

ḫ.- li-y-m 4645, 4648

[2]

ḫetĕrlet- Hatırlatmak, düşündürmek.

ḫ.- e 2901
ḫ.- ĕr 1799
[2]

hetta Hatta.
h. 707, 2096
[1]

ḫeyĕrlĕ Hayırlı, iyi, sevaplı.
ḫ. -ge 2053
[1]

heykel 1. Heykel. 2. Mezar taşı. 3. Anıt.
h. 912
[1]

ḫeyle Hile, aldatma, düzen.
ḫ. 846, 1957
ḫ. -ne 4060
[3]

ḫeyran 1. Acayip, ilginç. 2. Çok güzel, hayran olunası.
ḫ. 1437, 5377
[1]

ḫezĕr 1. Şimdi, şu an. 2. Hemen, derhâl.
ḫ. 1599, 194, 2421, 2862, 4213, 4296, 4466, 4496, 5191, 596, 754, 775, 1446, 1717, 2382, 2923, 3614, 4069, 4199, 4207, 4385, 4954, 5141, 4650, 1656, 5083, 5316, 5201
ḫ.- de 2448
[29]

ḫezĕrgĕ Bundan evvel, şu ana kadar.
ḫ.- 1515, 4223, 1387
[3]

ḫĕzmet 1. Hizmet, iş. 2. Eser, yapım. 3. Yayın. 4. Güç, enerji. 5. İş yeri, görev. 6. Askerlik hizmeti.
ḫ. 5443, 3719
ḫ.- ĕm 5399
[3]

ḫezret 1. Efendi, majeste. 2. Hazret, dinî kimse.
ḫ.- ĕ-bĕz 2444
[1]

ḫıyal Hayal, rüya, düş.
ḫ. 3168, 367, 797, 114
ḫ.- da 4667, 255, 4440
ḫ.- dan 117
ḫ.- ġa 4468
ḫ.- ım 489, 3163
ḫ.- ım-da 5153
ḫ.- ıñ 2917
ḫ.- ı-ña 2675
ḫ.- ıñ-nan 810
ḫ.- ıñ-nı 2937

ḫ.- lar 3154, 5086, 4905
ḫ.- ları 933
ḫ.- lar-ıñ 2669
ḫ.- lar-nı 225
ḫ.- lıḳ 2694
ḫ.- lar-ım 5185
ḫ.- uy-ḫis-ler-ĕm 1027
[24]

ḫıyallan- Hayal etmek.
ḫ.- ġan 193
ḫ.- ıp 4476
ḫ.- uv-ın 963
[3]

hiç Hiç, hiçbir şekilde.
h. 2494, 2641, 967, 2065, 2208, 259, 3200, 4411, 469
[9]

ḫikeyet 1. Hikâye, öykü. 2. Anlatma.
ḫ. -ĕ 4229
[1]

ḫirosima Hiroşima. 2. Dünya şavası esnasında atom bombasıyla vurulan Japonya'da bulunan bir şehir.
ḫ.- nı! 430
[1]

ḫis His, duygu.
ḫ. 1969, 5158
ḫ.- ĕ 5066
ḫ.- ĕn 5415, 5433, 3223
ḫ.- lĕ-ler 2388
ḫ.- ler 2540
ḫ.- ler-ĕm 5488, 4520
ḫ.- ler-ĕm-nĕ 4929
ḫ.- ler-ĕn 2733
ḫ.- nĕ 2944
[13]

ḫisap 1. Hesap, hesaplama. 2. Sayı. 3. Ticaret.
ḫ.- ı-na 1238
[1]

ḫolık 1. Huy, tabiat, karakter. 2. Âdet.
ḫ.- ım 1505, 1493, 1488
[1]

hor Hor, hakir, aşağılık.
h. 4443
ḫ.- da 4442
[1]

ḫozmag Ev eşyası satan dükkan**.**
ḫ.- ta 4353
[1]

ḫozur 1. Huzur, rahat, keyif. 2. Keyifli, huzurlu.

ḫ. 1897

[1]

ḫökümet Hükümet.

ḫ.- ke 4215

[1]

höner 1. El ustalığı gerektiren beceri. 2. Ustalık, maharet. 3. Kendisine has metotları ve sistemi olan pratik ustalık.

h.- ĕ-ne 2556

[1]

ḫör 1. Hür, özgür. 2. Mutlu, sevinçli.

ḫ. 1861

[1]

ḫörmet Muhterem, hürmetli, saygın.

ḫ. 1932

[1]

ḫörmetlĕ Muhterem, hürmetli, saygın.

ḫ.- 4283

ḫ.-y-ler 1579

[2]

ḫösĕt Haset, kıskançlık.

ḫ.- lĕk 1962

[1]

ḫuca 1. Sahip, malik. 2. Şahsi mülkü olan. 3. İş başında duran, amir, patron. 4. Aile reisi. 5. Ev sahibi. 6. Rab, Tanrı.

ḫ. 201, 213, 203, 526

ḫ.- ñ-nı 66

[5]

ḫupla- Tasvip etmek, uygun görmek, onaylamak, takdir etmek.

ḫ.-r 2721

[1]

ḫur Hor, hakir, aşağılık.

ḫ. 4446

ḫ.- lap-tapta-p 4546

[2]

ḫurlıḳ 1. Eksiklik, kötülük. 2. Hor görme, aşağılama.

ḫ.- lıḳ 292, 303

[2]

ḫuş 1. Hoş, güzel, sevinçli. 2. “Hoşça kal” anlamından kısalmış vedalaşma sözü.

ḫ. 5081, 1874, 1882, 1890, 4956, 1869, 4983

ḫ.- ıġız! 1122, 1123, 1125, 1127, 1129, 1132, 1134, 1136

[15]

ḫaḳ - Hak, Tanrı.

ḫ. -ı -na 5094

ḫ.- ta 5275

[2]

ḫat - 1. Mektup. 2. Yazı, el yazısı.

ḫ. 5471

ḫ.- ı 5145, 5296, 5437

ḫ.- lar 5178

ḫ.- lar-ın: 5045

[6]

hava Hava

h. 5494

[1]

ıçḳın- 1. Çıkmak, kopmak, fırlamak, sökülmek. 2. Elden kaçmak. 3. Zor bir durumdan kurtulmak. 4. Boşa gitmek. 5. Aklını yitirmek.

ı.- ır-mın 2045

ı.- mas-mı 659

ı.- uv 1839

[3]

ıñġıraş- 1. Acı çekerek feryat etmek. 2. Pek mutsuz olduğunu belli etmek, hoşnutsuzluk göstermek.

ı.- a-m 122

i. mı-y 1451

[2]

ırġı- 1. Atılmak, hücum etmek. 2. Atmak, yağdırmak.

ı. -y 4935

[1]

ıruġ 1. Eski toplum düzeninde kan bağıyla birbirine bağlı en küçük insan grubu, aile, uruk, boy. 2. Kuşak.

ı. 414

[1]

ıspay 1. Düzenli, titiz, temiz. 2. Süslenmey seven, kılık kıyafetine aşırı özen gösterek, süslü.

ı. 1113

[1]

ısuvl Usul, yöntem, metot.

ı.- ın 3944

[1]

ışan- 1. Güvenmek, inanmak. 2. Ümit etmek, güven duymak.

ı.- a 636

ı.- am: 2882

i.- ıġız 5413

ı.- ıp 2655, 804, 2108

ı.- mas-am-da 253

i.- ma-sa-ñ 5292

ı.- mı-y-m 3069

ı.- mı-y-m-da 2116

[10]

ışık 1. Kaplı, örtülü, muhafazalı. 2. Tenha, metruk.

ı.- lan-ıp 1092

[1]

ıştan 1. Pantolon. 2. Uzun paçalı iç donu.

ı.- sız 4473

[1]

ızan - Tarla sınırlarını belli eden çizgi, çukur şeklinde işaret, iz.

ı.- da 1934

[1]

ızğış - Atışma, ağız dalaşı.

ı. 131

[1]

i - Ek fiil, cevheri fiil.

i.- dě 2903, 1000, 1089, 1312, 1790, 1947, 2076, 2112, 2511, 2802, 2904, 2917, 2965, 2967, 3466, 3468, 3702, 3704, 4184, 4188, 442, 498, 5136, 5261, 5262, 5263, 5458, 598, 673, 739, 2776, 2784, 1088, 2074, 236, 2471, 5177, 5515, 3926, 2509, 440

i.- dě-k 2721, 3877, 3967, 4139, 4128, 4141

i.- dě-m 173, 183, 2850, 3094, 3127, 3582, 4289, 4331, 4415, 4633, 5326, 5453, 185, 3128, 3130, 4444, 5363, 999, 4235, 5451, 804, 1073, 1230, 1997, 4063, 3123

i.- dě-ñ 2855, 2201, 2849, 2873, 3403, 4647, 5455, 3410, 1942, 2203, 2757, 2797, 2798, 2860, 3404, 3406, 3398

i.- gen 906

i.- ken 4846, 5231, 5283, 5431, 5474, 4133, 4634, 4899, 5372, 2210, 4134, 1580, 3892, 4242, 5466, 548, 5512, 384, 4136, 4222, 4748, 452, 454, 3640, 4901, 2212, 687

i.- ken-ě-n 3598, 1455

i.- ken-ěñ-ně 3591, 3898

i.- ken-ně 4361, 4586

i.- měş 1688

i.- sěñ 5345

[123]

ibliys İblis, şeytan.

i.- ler-něñ 2141

[1]

icat 1. Sanat, yaratıcılık. 2. Sanat eseri.

i. 2492, 3719, 2396, 2431

[4]

iç İç, içi, dış karşıtı.

i. 2515, 2542, 2826, 3220, 4307, 3041, 3860, 3860, 4038

[8]

iç- İçmek.

i.- ma-sa-m 4898

[1]

igělěk İyilik.

i. 2827

[1]

igěn 1. Ekmek. 2. Ekin, ekin tarlası.

i. 1376, 1693

[2]

iḫ Eh (ünlem).

i. 1766, 1770, 1780, 2460, 2776, 3691, 5009, 5357, 5469, 1840, 5473, 4911, 4334

[13]

iḫlas 1. Gönül saflığı, doğruluk. 2. Samimilik, içtenlik. 3. Halis sevgiyle yapılan, samimi. 4. Endişe, merak. 5. Hakiki sevgi. 6. Hakikaten

i. 1666, 2406, 2468, 4816

i.- lıḳ 251

[5]

iḫtibar İtibar, dikkat.

i. 1421

[1]

ik- Ekmek, tohum atmak.

i.- ken

[1]

ikě İki.

i. 2026, 2029, 2816, 2820, 3660, 3879, 3980, 3988, 4730, 5109, 5218, 2630, 2634, 2650, 2816, 3158, 3647, 3974, 3982, 4094, 4180, 4186, 4397, 5255

i.- běz 4256

i.- běz-ně 3879

i.- ně 4356, 4259

i.- něñ 3617

i.- öç 4471

i.- öç 4469

i. -sě 4403

[32]

ikělě İki ögeden oluşan, ikili.

i. 4014

[1]

ikençě İkinci.

i.- çě-sěn-de 2672

[1]

ikev İkisi.

i. 3535

[1]

ikěyöz İki yüz.

i.- lě-lěk-ten 245

[1]

ikmeg Ekmek.

i.- ěn 379

[1]

iḳra Havyar.

i. 4362

[1]

il - Ülke, devlet, vatan, bölge.

i. 913, 371, 389, 4494, 53, 900, 905, 444, 4494, 979

i.- cir 422

i.- den 2805

i.- ěm 4641

i.- ěm-e 4664

i.- ěm-něñ 4616

i.- ěñ 3401

i.- ěñ-de 3468

i.- ěñ-e 917

i.- ge 393, 2677

i.- key-ně 2364

i.- kön 3716

i.- ler 394, 451, 772, 431, 389

i.- ler-de 2747, 361, 1953

i.- ler-de-gě 2371

i.- ler-ně 435

i.- ně 4724

i.- ně-cir-ně 2376

i.- t-e-sěñ 66

[35]

ilahi 1. İlahi. 2. Allah. 3. Tılsımlı, esrarengiz. 4. Acayip, benzersiz.

i. 2549

i.- ım 2225

[2]

ilbasar İşgalci.

i. 1171, 3458, 1176

i.- lar 1713

[3]

ilçě Elçi.

i.- sě 2522, 2549

[2]

ilem Hükümdar, devlet başkanı.

i. 4607

[1]

ilemsěz 1. Çirkin. 2. Olağanüstü, pek çok.

i. 2239

[1]

ilham İlham, esin, heyecan.

i. 2144, 2613, 2621, 2605, 2606, 2031

i.-ı-sın 2615

i.- nar 2620

[8]

ilhamiy Olağanüstü, yüce.

i. 93

[1]

ille Elli.

i.- de 2488

[1]

ilsöyer Vatansever, yurtsever.

i. 1176, 1179

[2]

ilt- 1. Alıp gitmek, çekiştirerek götürmek. 2. Önderlik etmek, başı çekmek. 3. Bir şeye sebep olmak.

i.- e 325

i.- ĕp 2696, 2947, 3155, 4457, 3491

i.- ken 1722

i.- me-sĕn 4006

i.- tĕñ 822

[9]

im 1. Emmek, süt emmek. 2. Sömürmek, istismar etmek.

i.- e-bĕz 4166

i.- dĕ-m 180

i.- ĕp 4172

i.- gen 1011

[3]

iman 1. İman, inanç. 2. Vicdan.

i.- ın-nan 2358

i.- lı 3384

i.- sız-lar 1285

[3]

imen Meşe.

i.- ner-nĕñ 3829, 1420

[2]

imget- 1. Bir uzvu zayıflatmak, sakatlamak. 2. Moral bozmak.

i.- tĕ-ler 4621

[1]

imtiḫan Sınav.

i.- da 5073

i.- ın 5078

[2]

iñ En, en çok.

i. 1417, 1433, 171, 172, 2332, 2420, 4019, 4932, 53991237, 2328, 25,

11, 2691, 3315, 3597, 3883, 3898, 3958, 4118, 4265, 4329, 531, 5375, 75

i.- iñ 2822, 3951, 437, 705

[28]

iñ 1. En, genişlik, boy. 2. Omuz.

i.- ĕm-nen 2026

i.- gen 3704

i.- li-y 2886

i.- ner-ĕ-ne 4789

[4]

iñbaş Omuz.

i.- ıñ-a 2429

[1]

indĕ 1. Çeşitli ifadelerle kullanılarak hareketin tamamlandığını bildirir. 2. Şimdi, şu anda biraz evvel, demin. 3. Bugün. 4. Eğer, şayet.

i. 1078, 108, 1262, 141, 1446, 147, 1572, 1728, 1784, 1915, 2033, 2273, 2425, 2599, 2675, 2676, 2758, 2811, 2886, 2924, 3059, 3060, 3325, 3333, 3410, 3534, 3606, 3614, 3623, 3675, 3726, 3825, 3896, 4021, 4067, 4215, 4239, 4256, 4270, 4272, 4798, 4827, 4913, 4927, 4962, 4982, 5141, 5153, 5227, 5256, 5304, 5313, 5381, 647, 720, 770, 1005, 1268, 1318, 157, 161, 165, 1911, 1966, 20, 3605, 4148, 4768, 5071, 647, 1570, 1874, 1882, 1890, 2116, 2337, 2598, 2598, 2777, 3532, 3610, 3760, 3986, 4760, 4958, 5228, 5272, 5309, 5317, 633, 728, 897, 2795, 2601, 4831, 4919, 4984, 2488, 2880

i.- dĕ 26

[98]

inĕş Küçük su akıntısı, dere, çay.

i.- ler 1261

[1]

institut Enstitü

i. 5195, 4902

i.-ı- nıñ 993

i.- ḳa 5320, 5026, 5028, 5048

[6]

intizar Bekleme, gözleme.

i. 837

[1]

ipteş Çok yakın dost, arkadaş, yoldaş.

i. 2483, 4603, 5136

i.- ler 5413

[3]

ir 1. Erkek. 2. Erkeklere mahsus, erkekçe. 3. Erkeklere has karakterde, yiğit adam. 4. Kahraman. 5. Koca, erkek

eş.

i. 1169, 4032, 1161, 4029, 1186, 364, 1176, 1109, 613

i.- ě 2797, 193, 4160

i.- ě-gěz-ně 3111

i.- ler-něñ 1115, 1103

i.- ten 4499, 4482

i.- yěgět-něñ 618

[17]

irěk- 1. Yorulmak, tekdüzelikten sıkılmak. 2. Üşenmek, tembellik etmek.

i. 22

i.- ně 2884

i.- te 852

[3]

irěn Dudak.

i.- ě-me 903

i.- ěñ-de-gě 3572

i.- ěñ-e 3596

i.- ner 4857, 1110

[5]

irěş- 1. Erişmek, ulaşmak. 2. Haber duyulmak. 3. Maksadına ulaşmak.

i.- e-ler 4081

i.- tě-ñ 2675

[2]

irke 1. İşveli, nazlı, sevilmeyi bekleyen. 2. Sevgili, sevilen kız. 3. Yumuşak söz, bakış.

i.- ler 1795

i. -m 4220

i.-ġa 3086

i.-v-ge 1399

[2]

irkele- 1. Öpüp hafifçe kucaklamak, sevdiğini bildirecek şekilde hareket etmek. 2. Çok iyi davranıp şımartmak.

i.-p 3344

[1]

irkěn 1. Geniş, yayvan. 2. Açıklık, açık hava. 3. Hür, bağımsız. 4. Hürriyet. 5. Tabii şekilde.

i. 5441, 400, 504, 5382, 1900

i.- lep 4216

[7]

irkěnlěk 1. Rahatlık, genişlik. 2. Özgürlük, hürriyet. 3. Refah, rahat yaşantı.

i.-ě 371

[1]

irte 1. Sabah. 2. Erken.

i. 121, 2967, 2979, 3817, 3754, 4876, 83

i.- kiç-ler-ĕn 5417
i.- ler-de 3072
i.- nĕ 4237
i.- rek 3343
i.- sĕn-de 5027
[12]

is Akıl, hafıza, zihin.
i. 503
i.- ĕñ-e 4998
i.- ke 1323, 1774, 1810, 1914, 2613, 3482, 4691, 4952, 612, 5278, 2836
i.- ler-ĕn 5081
[14]

is- Esmek
i.- e-ler 2611, 2881
i.- em 3331
i.- dĕk1809
i.- ĕp 1772
i.- ken-de 4996
i.- me-gen-de 3482, 1695
i.- mĕn 4803
i.- sĕñ 3481
i.- tĕ 1260, 4654
i.- tĕ-mĕ 5246
[12]

ise İse
i. 3484, 5008, 732
[3]

isĕm İsim, ad.
i. 679
i.- de 1311
i.- ĕn 4374, 2856, 4977
i.- ĕ-nĕñ 1455
i.- ner 913
[7]

isĕmlĕ 1. İsimli, ismindeki. 2. Namlı ünlü. 3. Atfedilmiş, adanmış.
i. 3067
[1]

isen 1. Sağ, diri. 2. Selamet. 3. Sağlıklı, esen.
i. 160, 1874, 1882, 1890, 2938, 4259, 4274, 4545, 55, 1869, 2080, 2852, 3713, 2889, 3333, 2385
i.- mĕ 283
i.- ner 1948
i.- ner-ge 1663
[19]

isen-sav Sağ salim.
i. 1186
[1]

iseplĕ 1. Hesaplı, sayılmış. 2. Sayılı, sınırlı sayıda, az. 3. Kaygılı, endişeli.
i.-ler 1284

[1]

iserlĕk Akılsızlık, bönlük, ahmaklık.

i.- 3493

[1]

isĕrt- Esritmek, sarhoş etmek.

i.- uv-den 2057

[1]

isĕrtĕrlĕk Şarhos edebilir.

i. 4326

[1]

iskĕ 1. Eski, çok kullanılmakla eskiyen. 2. Küçük çocukların altına döşenen eski, partal dokumalar. 3. İptidai, ilkel. 4. Muhafazakâr. 5. Eskiden beri olan, önceki, kadim

i. 1307

[1]

iskĕrgen- 1. Eskimiş, yıpranık. 2. Bayat (ekmek vb.).

i.- 4155

[1]

iskiterlĕk Olağanüstü, şaşılacak.

i.- 4325

[1]

isteleĕk 1. Anı, hatıra. 2. Abide, anıt. 3. Hatırat, anılar kitabı.

i.-ĕ-ne 1940

iş- 1. Bozmak, harap etmek, alt üst etmek, paramparça etmek. 2. İp vb. şeyleri burmak, burarak yapmak, bükmek. 3. Toplamak, küremek, çekmek.

i.- ĕ 128

i.- e-ler 1683, 535

i.- ken 1703

i.- me-gen 1698

i.- se 1719

[6]

işĕk Kapı.

i. 2504

i.- ĕ 919

i.- ĕ-ne 1339, 2410

i. ĕñ 5174

i.- ĕñ-ne 4018, 3613

i.- ten 2722

[8]

işĕl- 1. Bozulmak, harap edilmek, alt üst edilmek, paramparça edilmek. 2. İp vb. şeyleri burulmak, burularak yapılmak, bükülmek. 3. Toplanmak, kürelenmek, çekilmek.

i.- ĕp 5153

[1]

işět- İşitmek, duymak.
i. 204, 4641
i.- e-ler 772, 697
i.- em 5519, 1220, 1214
i.- ěp 4064, 513
i.- ěr-sěñ 5447
i.- e-sěñ-mě 735
i.- e-sěz-mě? 5493
i.- mi-y-sěñ 2862
i.- se-k 2725
i.- těk 1964
i.- üv 5156
i.- üv-den 2059
[16]

işětěl- İşitilmek, duyulmak.
i.- e 706, 2584
i.- dě 1124
[3]

işkek Kayık/sandal çekmek için kullanılan tahta kürek.
i. 1703
[1]

iş Eş, dost, yoldaş.
i.- ler-ěñ-nen 3749
[1]

it- Etmek, yapmak (yardımcı fiil).
i. 139, 145, 359, 4603, 921, 149, 493, 494
i.- çě 2483
i.- e 4234, 1288
i.- ě-lěr 5087, 712, 3593, 5241
i.- e-m 189
i.- el-me-dě-k 2083, 2918
i.- ěp 18, 2518, 2662, 363, 4366, 4569, 4814, 4890, 4933, 5166, 5322, 2600, 2691, 2950, 213, 3478, 5435, 95, 4434
i.- er 3128, 3123, 2948
i.- erge 3032, 4635
i.- er-měn 3753, 3763
i. e-gěnde 3539
i.- esě 3666, 3654
i.- iy-m 3031, 5472, 3918
i.- ken 1553, 2037, 2440, 382
i.- ken-měn 2993
i.- me-dě 4239
i.- mes 469
i.- mes-ler 5410
i.- mes-señ 1205
i.- mi-y 183
i.- mi-y-çe 47
i.- se-ler 851, 853, 1204
i.- señ 5178, 1465
i.- tě-k 2084, 4661
i.- tě-m 1999
i.- tě-ñ 1949, 2474, 5459

i.- üv 5158

i.- üv-çĕ-ler? 3108, 3112, 3116, 3120

i.- üv-ler-ĕ 3309

[78]

itel- Edilmek, yapılmak.

i.- e 3501

i.- miy-ler 2157

[2]

iy- 1. Eğmek, bükmek. 2. (Deri) Yumuşamak, yumuşak veya işlenebilir hâle gelmek. 3. (Deriyi) İşlemek, yumuşatmak.

i. 2346, 633, 3078, 3928, 4167, 4429, 4433, 4437, 4441, 4445, 4449,

463, 464, 643

i.- dĕ-m 996

i.- dĕ-ler 4855

i.- ĕp 127, 1557, 1788, 3796, 1023, 1657, 286, 3308

i.- er-lĕk 4328

i.- e-sĕ-ñ 82, 4757

i.- sĕn-mĕ 5373

i.- me 741

i.- me-dĕ 2544

i.- mi-y-sĕñ 3228

[31]

iyĕl- 1. Eğilmek, bükülmek. 2. Yumuşatılmak, işlenmek, 3. Yumuşamak.

i.- dĕ 575

[1]

iyer- (Deriyi) Yumuşatmak, işlemek.

i.- den 71

i.- ĕp 1961, 2104

i.- me-m 69

i.- se-m 70

[5]

izgĕ İyi.

i. 1076, 2380, 2556, 2763, 2751, 4406, 44071965, 381

i.- rek 1845

[9]

izgĕlĕk İyilik.

i.- 1162, 343, 3642, 1178, 158

i.- ler 1634, 904

[7]

izre- **1**. Yumuşamak. 2. Mayışmak. 3. Uyuşmak. 4. İçi ısınmak.

i.- p 597, 3042

[2]

ķabalan- Telaşlanmak, endişelenmek, telaşla yapmak.

ķ.- dı-m 1908

[1]

ḳabat Yeniden, tekrar.
ḳ. 2146**,** 1552, 186, 2146, 111
ḳ.- ḳabat 1614
[6]

ḳabatla- Tekrarlamak.
ḳ.- ma-y 2331
ḳ.- mas 1645
ḳ.- y-bız 2921
[3]

ḳaběr Kabir, mezar.
ḳ. 2857, 1349, 615
ḳ.- ěm-de 911
ḳ.- ěm-ně 4696, 4700
ḳ.- ěn 1795
ḳ.- ě-ne 2368
ḳ.- zirat-lar 362
[9]

ḳabın- Yanmak, tutuşmak, alevlenmek, parlamak.
ḳ.- dı 3473
ḳ.- uv-ın 959
[2]

ḳabırġa Kaburga.
ḳ.- ġa-lar 107
[1]

ḳabız- 1. Yakmak, tutuşturmak, ateşlemek. 2. Çalıştırmak. 3. Uyandırmak, başlatmak.
ḳ.- dı-ḳ 4656
[1]

kabinět Oda, ofis.
k.- ta 4038
[1]

ḳabiyle Kabile, boy.
ḳ. 413
[1]

ḳabul Kabul.
ḳ. 1288, 4239
[2]

ḳaç- Kaçmak.
ḳ.- ıp 259, 249, 2683
[3]

ḳada- Tutturmak, çakmak, saplamak, takmak.
ḳ.- p 1317, 1319
[2]

ḳadal- Tutturulmak, çakılmak, saplanmak, takılmak.
ḳ.- ġan-dır 3689

[1]

ḳader 1. Kadar, gibi. 2. -a kadar, değin. 3. -dan önce, evvel.

ḳ. 1344, 173, 178, 2593, 3076, 3814

[6]

ḳaděr Kadir, kıymet, değer.

ḳ. 2853, 2867

ḳ.- ěm-ně 4530

k.- ěn 3779

ḳ.- ěñ-ně 87

ḳ.- le 2759, 2736, 2748, 3854, 3898

ḳ.- lě-m 3149, 3173, 4647, 4649

[11]

kaġıl- 1. Dokunmak, değmek. 2. Çarpmak. 3. Uzaklaşmak. 4. İlişkili olmak, ilişkisi olmak.

ḳ.- a 4401

ḳ.- ası-m 4430

ḳ.- dı 3475

k.- ma 908, 904

k.- ma-ġız 2998

ḳ.- ma-y 2494

ḳ.- ıp 2020

[6]

ḳaher Kahır, sıkıntı.

k. 3601

ḳ.- ěñ… 3633

[1]

ḳaḳ- 1. Tıklatmak. 2. Vurmak. 3. Ezmek. 4. Tutturmak, çakmak. 5. Dövmek.

ḳ.- a 14, 3438, 3439

ḳ.- ḳan 2575, 2607

ḳ.- mı-y 1985

ḳ.- tı-m 2141

ḳ.- uv-da 1932

[5]

ḳal - 1. Kalmak. 2. Değişmeden durmak. 3. Mahrum olmak. 4. (Yardımcı fiil olarak: “devamlılık, mümkünlük, netice, belli bir hâle geçme” bildirir.)

ḳ. 1430, 2927, 3775, 3783, 3787, 3791, 4671, 4668

ḳ.- a 1755, 1761, 1886, 2753, 315, 3250, 4233, 4251, 4697, 30, 1754, 1760, 1879, 1887, 2753, 1875, 1877, 1881, 1883, 1885, 1889, 1891, 262, 3931, 1893

ḳ.- a-bız 1978, 1662

ḳ.- acaġ-ım-a 254

ḳ.- a-ḳal-a 55

ḳ.- a-m 98, 1804

ḳ.- ası-lar 1991

ķ.- bız 1667, 1648, 1659

ķ.- dı 1944, 1972, 2080, 2686, 4477, 512, 802, 864, 1262, 166, 1728, 2832, 3798, 3802, 1356, 4499, 1039, 1358, 581, 40, 4726

ķ.- dı-ķ 3713, 4135, 3699, 3700, 4218

ķ.- dı-lar 1104, 1106, 693

ķ.- dı-m 3082, 4245, 4291, 77, 4064

ķ.- dı-ñ 2818, 2743, 2814, 2383

ķ.- ġaç 3749

ķ.- gan 3616, 4596, 1005, 1179, 1600, 177, 1860, 2506, 2557, 2559, 2673, 2722, 2838, 3875, 4242, 4274, 4471, 4647, 4731, 611, 988, 2476, 1240, 1394, 1396, 1632, 976, 1241, 4626, 1102, 1775, 3990

ķ.- ġan-ın 1468

k.- ġan-lıġ-ın 1610

ķ.- ġan-nar-nıñ 1015, 1018

ķ.- ġan-sız-dır 2577

ķ.- ġız 4550

ķ.- ığız 4546, 4556, 4560, 4562, 4548, 4552, 4558, 4554, 4542

ķ.- ın-ġan 3042

ķ.- ıp 1437, 3611, 4057, 1398, 4270, 631, 669

ķ.- ır 1329, 2858, 3045, 3141, 4719, 2859, 3960, 2889, 3582, 3938

ķ.- ır-lar 886

ķ.- ır-sız 1558

ķ.- ıym 4597

ķ.- ma 1466

ķ.- ma-dı 3602

ķ.- ma-m 1550, 1526

ķ.- mas 3515, 4500, 4342

ķ.- ma-sa 3131

ķ.- ma-sın 3708

ķ.- mas-lar 3952

ķ.- mas-mı 1116, 1118

ķ.- mı-yķ 747

ķ.- sa 80

ķ.- sa-m 85, 843

ķ.- sın 2956, 24, 1295, 1297, 450

ķ.- tır-ıybız 4256

ķ.- uv 1619

[172]

ķala Şehir.

ķ. 406, 1419, 1423, 1438, 2925, 3761, 736, 4531, 4672

ķ.- da 1818

ķ.- lar-ġa 2578

ķ.- sı 3447, 1819

[15]

ķalay 1. Sac, teneke. 2. Pişirme tavası, kavurma sacı.

ķ.- ı 3419

[1]

ḳalca 1. Doğranmış et parçası. 2. Kâr getiren iş.

ḳ. 4362

[1]

ḳaldır- Bırakmak.

ḳ.- a-m 4602

ḳ.- dı-ḳ 4259

ḳ.- ġan 773, 3328

ḳ.- ırġa 214

ḳ.- ıp 4001, 519, 852

ḳ.- sa-m 237

[9]

ḳalem 1. Kalem. 2. Yazı. 3. Yazma yeteneği.

ḳ. 4605, 4333**,** 2874, 2846

ḳ.- ĕ-ñe 1432

[5]

ḳalıḳ- 1. Kalkmak, ayağa kalkmak. 2. Yukarı çıkmak, yükselmek. 3. Boy atmak, büyümek.

ḳ.- ḳan 419

[1]

ḳalḳ- 1. Kalkmak, ayağa kalkmak. 2. Yukarı çıkmak, yükselmek. 3. Boy atmak, büyümek.

ḳ.- ıp 4683

ḳ.- ır 3294

[2]

ḳaltıra- 1. (soğuktan veya korkudan) Titremek. 2. Kalbi hızlı çarpmak. 3. Sesi titremek. 4. Çok korkarak yaşamak.

ḳ.- p 1236

[1]

ḳamıt Hamut, at boyunluğu.

ḳ. 1700

[1]

ḳamil Olgun

ḳ. 1237, 1977

[2]

kampitr Bilgisayar

k. 4026

[1]

ḳan - 1. Kan. 2. Akrabalık ilişkisi. 3. Hayvanların nesli, soyu. 4. Savaş meydanında ölüm.

ḳ. 4622

ḳ.- ım 4606, 4643, 4680

ḳ.- ın 318

ḳ.- nar 3460, 4674

[7]

ḳanat Kanat.

ḳ. 2607, 712, 2575

ḳ.- ı 115
ḳ.- ım 3974
ḳ.- ın 2029
ḳ.- lan-ıp 2976
ḳ.- lar-dan 2808
ḳ.- ları 109, 2886
[10]

ḳanatlan- 1. Kanatlanmak, kanadı çıkmak, uçmaya başlamak. 2. Heyecanlanmak, şevklenmek.
ḳ.-ıp 2976
[1]

ḳanatlı 1. Kanatlı, uçabilen. 2. Atılgan. 3. Sevinçli, neşeli.
ḳ. 3511
[1]

ḳanun 1. Kanun, yasa. 2. Gelenek, kaide.
ḳ. 314, 320
ḳ.- nar 296, 301
ḳ.- nar-ġa 287
[3]

ḳap- 1. Kapmak, almak, yakalamak, ısırmak. 2. Isırmak, yemek.
ḳ.- a 380
ḳ.- ıp 4486, 4475
ḳ.- mı-y 1986
[4]

ḳapla- Kaplamak, örtmek.
ḳ.- ma 3237
ḳ.- y 3230
[2]

ḳapḳa 1. Kapı, cümle kapısı, avlu kapısı. 2. Futbol benzeri oyunlarda kale.
ḳ.- lar 920
ḳ.- nı 895
ḳ.- sı 897
ḳ.- sı-n 299
[4]

kapḳorsaḳ Göbekli, şişman.
k.- nıñ 4459
[1]

ḳar Kar.
ḳ. 2018, 3059, 3133, 3648, 3731, 3695, 3709, 3727, 3768, 3774, 3782, 3790, 3054, 3064, 3052, 3653, 3665
ḳ.- da-da 1217
ḳ.- lar 2965, 3057
ḳ.- lı-boz-lı 2027
ḳ.- nı 3772
ḳ.- nı 3715
ḳ.- suv-ı-na 3735
ḳ.- la 330, 573
ḳ.- lĕ 552

[39]

ḳara- 1. Bakmak. 2. Gözünü dikip bakmak. 3. Seyretmek.

ḳ.- r 2911, 2034

ḳ.- dı-ḳ 3725

ḳ.- dı-m 4640

ḳ.- ġan 3454

ḳ.- ġanda 2236, 3015, 2665

ḳ.- ġız 1665

ḳ.- ma 4717, 1789

ḳ.- ma-ġa 1800

ḳ.- mı-y-lar 3977

ḳ.- p 1004, 1028, 12, 1203, 1437, 1558, 2465, 2546, 2898, 4036, 4282, 4397, 4459, 4657, 736, 829, 2229, 3408, 4050, 1405, 3283, 4043, 4231, 1254

ḳ.- sa-ñ 1368, 2669, 2670, 1897

ḳ.- şıñ 3012

ḳ.- y 2692, 2904, 946, 563, 3959, 3343, 3342

k.- y-m 4276, 927, 941, 3117, 4059, 4312, 4237, 730

ḳ.- y-mın 2701, 2702, 2703, 2704, 2705

ḳ.- y-sıñ 729

[63]

ḳara 1. Siyah, kara. 2. Koyu renkli. 3. Karanlık, ışıksız. 4. Kirli, temiz olmayan. 5. Cahil, okumamış, avam tabakasına mensup. 6. Kötü, neşesiz. 7. Hileli.

ḳ. 269, 270, 793, 1244, 1247, 1252, 2028, 2029, 2671, 3026, 3028, 3290, 3518, 3656, 4362, 518, 954,1244, 1548, 276, 2773, 279, 289, 3025, 304, 307, 316, 326, 329, 3508, 367, 376, 404, 420, 429, 461, 4646, 468, 471, 472, 3030, 274, 324, 403, 474, 488, 5055

ḳ.- sı-n-a 2016

[48]

ḳaraġaç Karaağaç.

ḳ. 1454

[1]

ḳaraḳ 1. Hırsız. 2. Daima çalmaya meyli olan insan.

ḳ. 1205

ḳ.- lar-ım 4549

[2]

ḳaraḳay Esmer çocuk veya genç kız.

ḳ.- ım 3031

[1]

ḳarama Karaağaç.

ḳ.- day 1551

ḳ.- lar 1793

[2]

ķarañġı Karanlık.

ķ.- 1478, 2019, 3293, 3883, 4719

[5]

ķaraş 1. Bakma yönü. 2. Duyguların aksettiği mimikler bütünlüğü. 3. Fikir. 4. İdeoloji, dünya görüşü.

ķ. 2755

ķ.- ı 4391

ķ.- ı-n-nan 4396

ķ.- ıñ-nı 2257

ķ.- lar 948

ķ.- ları 986

[6]

ķarat- 1. Bakmak, seyretmek. 2. Bir yöne sevk etmek, yönlendirmek. 3. Baktırmak.

ķ. 2210

ķ.- a-sıñ 2710

[2]

karavat Uzunca yatak, divan, karyola.

k.- nıñ 637

k.- ta 103

[2]

ķaray- Kararmak, siyah olmak.

ķ.- a 340, 454, 466

[3]

ķarayt- Karartmak, siyah etmek.

ķ.- ıp 300

[1]

kardidiyalogiya Kardiyoloji.

k. 243

[1]

ķarşı 1. Karşı. 2. Ön. 3. Karşıt, olumsuz. 4. Muhalif.

ķ. 532, 1943, 1988, 2434, 3632, 4379

ķ.- ġa 732

[6]

ķarşıla- Karşılamak.

ķ.- p 2835

ķ.- v-ı 3295

[2]

ķart 1. Kart, koca. 2. Eski. 3. Tecrübeli. 4. İhtiyar. 5. Yaşlı koca.

ķ. 1301, 2693, 3831, 4720, 1443, 1447, 4291, 4705, 4710, 607

ķ.- ı 172

ķ.- lar 1302, 171, 1646, 1652, 1660, 187

ķ.- ları-yeş-ler-ě 2734

[18]

ķartlıķ 1. Yaşlılık, ihtiyarlık. 2. Ömrün

ihtiyarlık dönemi.

ḳ.- lıḳ 1672, 176, 2394, 2408, 2413

ḳ.- lıḳ-ım 4580

ḳ.- lıḳ-ım-nı 4583

ḳ.- lıḳ-ın-nan 2519

ḳ.- lıḳ-ḳa 1622, 1626, 4577

[11]

ḳartay- 1. İhtiyarlamak, yaşlanmak, kocamak. 2. Eskimek. 3. Kartlamış. 4. Ehemmiyetini kaybetmek.

ḳ.- a-m 1523

ḳ.- ası 1620

ḳ.- dı-m 68

ḳ. -ġaç 1133

ḳ.- ıp 4591

ḳ.- mıy-ça 2558

[6]

ḳartayt- 1. İhtiyarlatmak. 1. İhtiyar saymak.

ḳ.- tı 1303

[1]

ḳartayıl- İhtiyarlanmak, yaşlanmak, yaşı ilerlemek.

ḳ.- a 1111

[1]

ḳarurman Ulu ağaçların oluşturduğu sık orman.

ḳ. 2683, 3820

ḳ.- ġa 4656

ḳ.- lı 2682, 2610

ḳ.- nan 3503

[6]

ḳaş Kaş.

ḳ.- lar 3576

[2]

ḳat- 1. Eklemek, ilave etmek.

ḳ.- ġıy 213, 855

ḳ.- ıp 3250

[3]

ḳatı 1. Katı, sert. 2. Güçlü, acımasız.

ḳ. 296, 4392

[2]

ḳatla- 1. Katlamak. 2. İki katına çıkarmak. 3. Tabakalaştırmak.

ḳ.- v-lı-da 2690

[1]

ḳavĕm 1. İnsan topluluğu, grup. 2. Nesil, kuşak. 3. Soy.

ḳ.- nen 3839

[1]

kavkaz Kafkas

k. 785, 801

[2]

ķaygı Kaygı, tasa.

k.- 331, 4364

ķ.- da 3377

ķ.- lar 335

ķ.- ları 937

k.- ñ 3028, 3220

[7]

ķaya 1. Nereye, ne tarafa? 2. Nerede? 3. Hey!

ķ. 2009, 2031, 3659, 4457, 831, 1943, 1961, 2021

[8]

ķayan 1. Nerede. 2. Nasıl, niçin.

ķ. 2009, 3026

[2]

kayběr Bazı

ķ. 1038, 1302, 1303

k.- ev-ler 2093

[4]

ķayçaķ Bazen, kimi zaman.

ķ. 4434, 2110, 3304, 3308, 1479, 1549, 2105, 2436, 4438, 2439

ķ.- ın-da 3249, 2240

[12]

ķayçan 1. Ne zaman? 2. Ara sıra, bazen, zaman zaman. 3. Ne zaman ki… , -dığında.

ķ. 3299, 4375, 616, 3055, 3055

[5]

ķayçandır Bir zamanlar, bir ara.

ķ. - 1162, 1170, 3453

[3]

ķayda Nerede, hangi yerde.

ķ. 2021, 4034

ķ.- dır 443

[3]

ķayġır- Kaygılanmak, üzülmek.

ķ.- ma 3864

[1]

kayġırt- Kaygılandırmak, üzmek.

k.- ma-m-ın 4338

[1]

kayın Akçaağaç

ķ. 2145, 3025, 3026, 3027, 3030, 3033, 3037

k.- ı-na 1802

ķ.- nar 1131

k.- nar-ın 2136

[10]

kayırıl- Dönmek.

k.- ıp 109, 729, 2067, 4621

ḳ.- ma 810

ḳ.- sañ 458

[6]

ḳaylar Nereler.

ḳ.- ġa 475, 67, 918

ḳ.- dan 1966

[4]

ḳaynar Kaynar, sıcak.

ḳ.- 625, 1110, 4666, 3738, 989

ḳ.- lıġı 4653

ḳ.- lıġ-ıñ 1036

[7]

ḳaysı Hangi.

ḳ. 2771

[1]

ḳayt - 1. Geri gelmek, dönmek. 2. Gelmek. 3. Tekrar başlamak. 4. Başkaldırmak. 5. Caymak, inkâr etmek. 6. Azalmak, eksilmek.

ḳ. 1826

ḳ.- a 1792, 4255, 3333

ḳ.- al-a-m 4722

ḳ.- al-ma-dı 1787

ḳ.- al-ma-m 2449

ḳ.- al-mas-a-m 1794

ḳ.- al-mı-y-ça 2818

ḳ.- a-m 2598, 2598, 1492

ḳ.- ası 258

ḳ.- ıp 3048, 4473, 1112, 1790

ḳ.- ır 4375, 1794, 1153, 1154

ḳ.- ırġa 2507

ḳ.- ır-mın 86, 1533

ḳ.- ır-sıñ 1138

ḳ.- ıy-ḳ 2840

ḳ.- ḳan 862

ḳ.- ḳan-ım 3611

ḳ.- ḳan-nar-nıñ 980

ḳ.- ḳan-nı 894

ḳ.- ma-ġan-nar 979

ḳ.- ma-m 1139, 1142, 1146

ḳ.- mas 2889

ḳ.- mas-ḳa 1126, 1135

ḳ.- mı-y 2677, 1015, 3972

ḳ.- sa 297

ḳ.- tı 2975, 2515

ḳ.- tı-lar 1140, 1143, 2955

ḳ.- tı-m 261, 3043, 2958

ḳ.- tı-ñ 3402, 3412, 2681

ḳ.- uv 2588

[53]

ḳaytar- Geri vermek, iade etmek.

ḳ.- a 313

ḳ.- dı-ġız 164

[2]

ḳayvaḳıt Bazen, kimi zaman.

k. 64

[1]

ḳaza Bela, kaza.

ḳ. 4294

[1]

ḳaz 1. Kaz. 2. Yaban kazı.

ḳ. 3102, 3110

ḳ. -ı 1488, 1493, 1498, 1505

ḳ.- lar 3674

ḳ.- ları 3678

ḳ.- lar-nıñ 3680

[9]

kěběk Gibi, benzer, … şeklinde.

k. 65, 112, 350, 1368, 1369, 1544, 1549, 1559, 17, 1965, 1547, 1548, 2089, 2252, 2308, 2405, 2468, 2470, 2842, 2905, 2689, 3226, 3230, 3347, 3404, 348, 3574, 3776, 3784, 3792, 408, 410, 4210, 4391,4393, 4557, 4753, 4889, 5024, 5237, 5248, 5259, 5442, 5470, 767, 799, 808, 983, 989, 2659, 1477, 2271, 2275, 2310, 2574, 2693, 3362, 3641, 4438, 4817, 4897, 5022, 5264, 5339, 5350

[65]

kěçě Küçücük.

k.- 393

[1]

kěçěge Küçücük.

k.- 394

[1]

kěçkěne 1. Küçük. 2. Az miktarda. 3 Kısa. 4. Pek güçlü olmayan. 5. Önemsiz, ciddiyetsiz. 6. Genç**..**

k. 3925, 3934, 664, 383

[4]

keġaz 1. Kâğıt. 2. Resmî evrak. 3. Kimlik. 4. Yazılı kâğıt. 5. Kâğıt para.

k. 1432, 4333, 5378

[3]

kekkük Guguk kuşu.

k. 3756

k.- ěm 3815

k.- ke 3821

k.- ler-de 2137

k.- ler-ě 3759

k. -ler-ge 2002

k.- tey 3819

[7]

kekrey- Eğrilmek, bükülmek, yamulmak.

k.- p 239

[1]

keleş 1. Evlenecek kız, müstakbel gelin. 2. Görücü önüne çıkan kız.

k.- ler-ě 3840

[1]

kělt it- Aniden olmak, tık diye oluvermek.

k. 4569, 4569

[2]

kěm 1. Kim. 2. Biri.

k. 1073, 1073, 1719, 2552, 2569, 3105, 3109, 3113, 3938, 3960, 3965, 4007, 4361, 5067, 2560, 2561, 3062, 3342, 3987, 4764

k.- ge 4814, 5020

k.- ně 1717, 4785, 1717

k.- něñ 370

k.- ner 1188, 1534, 1577, 1696, 2910, 3401, 3939, 1213, 1219, 1225, 1513, 1741, 1749, 1757, 1758, 2011, 2894, 317, 3961, 831, 695

k.- ner-ge 4141

k.- ner-ge- děr 2828

[49]

kěmděr Biri, birisi.

k. 2889, 1687, 299, 2770

[4]

kěmlěk Kim olma, kimlik.

k.-ě 370

[1]

kěne (gěne, ḳına, kěne) 1. Sadece birisi, teki. 2. Sadece, tek, yalnızca. 3. (yer için) Hemen yanında, bile, tamamen, olduğu gibi. 4. (sıfatlarda) Oldukça. 5. Evvelki iş veya hâlin üstünden çok vaktin geçtiğini bildirir.

k. 175, 259, 503, 3642, 3739, 4210, 4363, 4890, 4994, 505, 5319

[11]

kěr- 1. Girmek. 2. Uğramak, ziyarete gitmek. 3. İşe girmek, işe alınmak. 4. Sürünerek girmek. 5. Başlamak, baş göstermek. 6. Müdahale etmek, el sokmak, karışmak. 7. Belli bir görünüşte olmak, bir şekle girmek.

k. 4919

k.- el-me-dě 5460

k.- el-me-dě-m 5205

k.- dě 4801, 5016

k.- e 285

k.- e-m 5232

k.- ěp 4061, 4656, 5305, 4400

k.- ěr 4415

ḳ.- ěr-měn 3762

k.- esĕ 1992

k.- esĕ-ler 4632

k.- e-sĕñ 5174

k.- geç 3901, 3887

k.- gen 1777, 4266, 4420, 4795, 5399, 334

k.- iy-k 3151, 3175

k.- se 2442

k.- üv 2284

[28]

kĕr 1. Kir, pislik. 2. Leke. 3. Çamaşır.

k.- ler 3656

[1]

kĕrsĕz 1. Kirsiz, temiz. 2. Saf, dürüst.

k. 2051

[1]

kĕrĕm Gelir.

k. 4305, 4675

[1]

kĕrfĕk Kirpik

k.- ĕn-nen 4894

k.- ler 4398

k.- ler-ĕ 5004

[2]

kert Oyun kâğıdı, kart.

k. 4439

[1]

kĕrt- 1. Birisinin girmesine/geçmesine izin vermek. 2. Yerleştirmek, sokmak. 3. Bir şeye bir görüntü kazandırmak.

k.- ĕgĕz 895

k.- ĕr 440

k.- üv 2433, 441

[4]

kĕrüv Giriş, girme.

k.- 4617

[1]

kĕse Cep.

k.- ge 1234

[1]

kĕşĕ Kişi

k. 130, 2509, 2547, 3242, 4650, 4850, 5158, 5346, 5372, 574, 2216, 2217, 2227, 4225, 499, 657, 5354, 628, 5450

k.- ge 4221, 4217

k.- ler 312, 537, 1076, 2680, 4660, 1080, 1056, 1064, 1072

k.- ler-den 5156

k.- nĕ 4340

[32]

kĕşne-1. Kişnemek, ses çıkarmak. 2.

Katılarak gülmek.

k.- y-ler 2163

[1]

kětek Kümes, tünek.

k.- te 4349

[1]

ḳıçıt- Kaşıntı uyandırmak, kaşındırmak.

ḳ.- a 4462

[1]

ḳıçḳır- 1. Haykırmak, bağırmak. 2. Küfretmek, sövmek. 3. Ötmek.

ḳ.- a 3835

ḳ.- a-m 4733

ḳ.- dık 1655

ḳ.- ġan 1265

ḳ.- ıp 1520, 4042

ḳ.- sa-m 5410

ḳ.- uv 1837

ḳ.- ası-m 5409

[9]

ḳıl Kıl, tüy.

ḳ. 3642, 3711

ḳ.- da 45

ḳ.- ı 2653, 2650, 38, 2630, 2634, 2625

ḳ.- lar-ıñ-nı 222

[10]

ḳıl- Kılmak, yapmak, etmek.

ḳ.- ġan 1637, 1650

ḳ.- ġan-day 2746

ḳ.-ġan-nar 1157, 1185, 1160, 1168, 1162, 1164, 1170, 1180, 1184, 1188

ḳ.- ġan-sıñ 2826

ḳ.- ma-sa-ḳ 2087

[15]

ḳılanuv 1. Tabii olmayan davranış ve hareketlerde bulunmak. 2. Naz ve cilve ile işveli hareketler yapmak. 3. Taklitçi hareketler yapmak. 4. Yapmak, çalışmak. 5. Çalışır gibi görünmek.

ḳ.-dan 2066

[1]

ḳına (ğene, ḳına, kěne) 1. Sadece birisi, teki. 2. Sadece, tek, yalnızca. 3. (yer için) Hemen yanında, bile, tamamen, olduğu gibi. 4. (sıfatlarda) Oldukça. 5. Evvelki iş veya hâlin üstünden çok vaktin geçtiğini bildirir.

ḳ. 2820, 2935, 3126, 3899, 4241, 4334, 4528, 4626, 4722, 980, 983, 1610, 21, 4208, 4921, 4945, 4962, 4856

[12]

ḳına Kına.

ḳ.- lar-ıñ 2247

[1]

ḳıñġırav Çan, zil, büyük çıngırak.

ḳ.-lı 1559

[1]

ḳır- 1. Bir şeyin sathını temizlemek. 2. Yapışkan bir şeyden arındırmak. 3. Saç, sakal ve bıyık kesmek, tıraş olmak. 4. Ağaç vb. şeylere kesip şekil vermek.

k.- ġan-nar 3459

[1]

ḳır 1. Açık meydan, alan, kır. 2. Tarla. 3. Saha.

ḳ. 734, 1488, 1493, 1498, 1505

ḳ.- da 611

ḳ.- dan 2576, 570

ḳ.- ġan-nar 1172

ḳ.- ı 2642

ḳ.- lar 5444

ḳ.- lar-da 504, 2965

ḳ.- lar-da-ġı 2972

ḳ.- lar-ġa 570, 730,5160

ḳ.- lar-ıġız 2580

ḳ.- lar-ım 1889

ḳ.- lar-ın-da 988, 1870

[21]

ḳırġıy 1. Yabani, vahşi. 2. İnsan eli değmemiş. 3. Acımasız. 4. Utangaç, çekingen.

ḳ. 3434, 4303, 4309, 4312, 4319

[5]

ḳırıḳ Kırk

ḳ. 3500, 3512, 270, 345, 3498, 3509, 3696, 3724, 3507

[9]

ḳır- 1. Temizlenmek. 2. Yapışkan bir şeyden arındırılmak. 3. Saç, sakal ve bıyık kesilmek, tıraş edilmek. 4. Ağaç vb. şeylere kesip şekil verilmek.

ḳ.- ġan 414

ḳ.- ıp 346

[2]

ḳırıs Kırıcı, hoyrat, incitici, kaba, nadan.

ḳ. 800, 2690, 3701, 2859, 2902

[5]

ḳırşav 1. Çember. 2. Halka.

ḳ. 2990

[1]

ḳıs- 1. Sıkmak. 2. Kucaklamak. 3. El sıkmak. 4. Göz atmak. 5. Sıkıştırmak. 6. Dişleri sıkmak. 7. (ayakkabı veya elbise)

Dar olmak. 8. Kapıyı, pencereyi aralamak. 9. (lamba vb.) Gücünü azaltmak. 10. Baskı yapmak, mecbur etmek.

ḳ.- ıp 5267, 5386, 1464, 2081, 592, 4556

ḳ.-ıl-ıp 2276

[7]

ḳıska 1. Kısa. 2. Kısa boylu, bodur. 3. Devamlı olmayan kısa ömürlü. 4. Özlü, veciz (söz).

ḳ. 1274, 1968, 2173, 3788, 3760, 3777, 5055

ḳ.- lıḳ-ı 2169

[7]

ḳıskart- Kısaltmak.

ḳ.- tı 174

ḳ.- tı-ḳ 2282

ḳ.- tı-m 182

[3]

ḳış 1. Kış. 2. Soğuk.

ḳ. 3056, 3770

ḳ. -ın 2601

ḳ.- ḳı 1599, 4717

ḳ.- ḳa 5318

ḳ.- lar 1100

ḳ.- lar-ım 3089, 3093

ḳ.- lar-ın 3095

ḳ.- nı 3650

ḳ.- ta 1555

[12]

ḳıtḳılda- Gıdaklamak.

ḳ. -p 4423

[1]

ḳıy - Kırpmak; kıymak; oymak

ḳ.- ar-ḳıy-mas 4856

ḳ.- ġaç 3576

ḳ.- uv 3643

[3]

ḳıya Kaya.

ḳ.- sı-n-a 797

[1]

ḳıybla Kıble.

ḳ.- sın 2891

[1]

ḳıyın Başarılması için çok güç isteyen, zor, çetin.

ḳ. -lıḳ-lar 5405

[1]

ḳıymmet 1. Pahalı. 2. Kıymetli, değerli. 3. Matematik ve ekonomik bakımdan değer.

ḳ. 1325, 5408

[2]

ḳıymılda- 1. Kımıldamak, kıpırdamak. 2. Hareket etmek. 3. Belirmek, oluşmak.

ḳ. -dı 4857

[1]

ḳıynal- 1. Dayak yemek, dövülmek. 2. Üzülmek, incinmek. 3. Eleştirilmek**.**

ḳ.- uv-dan 2060

[1]

ḳıypılçıḳ Kırpıntı, parça, kırıntı.

ḳ.- ḳıypılçıḳ… 3464

[1]

ḳız-1. Kızmak. 2. Hava ısınmak. 3. Ateşte yemek pişmek. 4. Canlanmak, güçlenmek. 5. Sarhoş olmak. 6. İlgilenmek, meraklanmak, alevlenmek. 7. Celallenmek, hiddetlenmek, köpürmek, kudurmak, asabileşmek, parlamak.

k. 5026

ḳ.- ġa 4347

ḳ.- ġan 54, 672, 52, 907

ḳ.- ġan-ıç 185, 2460, 3440

ḳ.- ġan-ıp 1510

ḳ.- ġan-ma-dı-ḳ 2291

ḳ.- ġan-ma-dı-m 51

ḳ.- ġan-ma-ġız 2998

ḳ.- ġan-uv-dan 4052

ḳ.- ġa 4917

ḳ.- ım 5406

ḳ.- ıp 3608

ḳ.- lar 2719, 3109, 4329, 2320, 2718, 4558, 935, 3101, 4541, 5385, 5138, 5214, 3646

ḳ.- lar-da 3347

ḳ.- lar-ġa 3666

ḳ.- ları 3679

ḳ.- lar-ıñ 4446, 4443

ḳ.- lar-nı 2712

ḳ.- ma 1242

ḳ.- nı 4059, 796

ḳ.- nıñ 5003, 4848

ḳ.- uv 3428

[41]

ḳız Kız.

ḳ. 4061, 4067, 4094, 4346, 5000, 5029, 297, 3067, 4389, 4849

ḳ.- lar 5312, 5139

ḳ.- ları 3669

ḳ.- lar-ġa 3654

ḳ.- ı 1472, 1473, 5136

ḳ.- m 5315, 5449, 5456, 5460

ḳ.- ñ 4089

ḳ.- y 3647

ḳ.- y-nıñ: 2723

[13]

ḳızart- Kızartmak.

ḳ.- a 1061

ḳ.- ır-lıḳ 2424

[1]

ḳızıḳ- 1. Bulmak istemek. 2. Dilemek. 3. Bir şeye sahip olmayı arzulamak, canı çekmek.

ḳ.- ma-dı-ḳ 2281

ḳ.- tır-ıp 4446

[2]

ḳızıḳ 1. İlgi çekici, dikkate değer. 2. Cazip. 3. Komik, güldürücü, kendisine has, orijinal. 4. Kıymet, değer.

ḳ. 220, 224, 228, 232, 1204, 3397, 3912, 4124

[8]

ḳızıl 1. Kırmızı, kızıl. 2. Sovyet Ordusu'na bağlı.

ḳ. 2015

ḳ.- ḳara 2010, 2018, 2022

ḳ.- lıḳ 5381

[5]

kibĕt Dükkân, satış mağazası.

k. 4353

[1]

kiç- 1. Geçmek. 2. Vazgeçmek. 3. Aşmak.

k.- er 88, 1741, 1350

k.- ĕr 1401, 2924, 4436

k.- ĕr-sĕn 1672

k.- ken 1703

k.- ler-ĕn 2735, 5463

k.- te 4717

k.- tĕ-ler 905

[11]

kiç 1. Akşam. 2. Akşamleyin.

k. 4500, 3534

k.- kĕ 2502, 2512, 808, 5253, 5291

k.- ten 4057

[8]

kiçe 1. Dün. 2. Akşam.

k.- de 1807

[1]

kiçĕktĕr- 1. Ertelemek. 2. Geciktirmek, geç bırakmak**.**

k.- em 83

[1]

kiçĕn Akşamleyin, akşam vakti.

k.- de 121

[1]

kiçĕr - 1. Yardım edip geçirmek. 2.

Baştan geçirmek, görmek. 3. Hatırlamak. 4. Bağışlamak, affetmek.

k.- e 899

k.- e-sĕ 223

k.- üv 1927

[3]

kikĕr- Geğirmek.

k.- ĕp 4363

[1]

kil- 1. Gelmek, ulaşmak, yetişmek. 2. Ağırlığı olmak, çekmek. 3. Yardımcı fiil -p kil- "devamlılık". 4. -AsI kil- "istek".

k. 2265, 3240, 492, 5088, 5089, 5092, 3149, 3173

k.- dĕ 2964, 2974, 5026, 5409, 561, 611, 5029, 523

k.- dĕ-ler 4469

k.- dĕ-m 2597, 2896, 3505, 4861, 4930, 756, 3498, 3512, 4928

k.- dĕ-ñ 3026

k.- e 84, 1766, 1766, 1769, 1776, 1778, 2015, 2027, 3075, 3423, 3737, 4267, 4430, 4431, 4435, 4439, 5458, 5494, 726, 739, 4318, 4321, 4324, 4327, 4330, 4315, 1770, 1773, 1780, 1981, 1989, 1993, 2009, 1983, 1991, 1995, 5172, 2560, 2778, 2939, 4581, 5351

k.- eçeg-ĕm 5094

k.- eçeg-ĕñ 5175

k.- eçek 5042, 3945, 4688

k.- ĕgĕz 1663, 5398

k.- e-ler 742, 3594

k.- em 1389, 229

k.- ĕp 2437, 2442, 3370, 4789, 4793, 4837, 4901, 5033, 5099, 5265, 934, 996, 2940, 3355, 3736, 1016, 1022, 3671, 4804, 4510

k.- ĕr 1012, 2107, 4760, 1254, 1398, 1612, 470, 4914, 2654, 2932

k.- ĕr-de 1328

k.- ĕr-sĕñ 5253, 5291

k.- e-sĕ-m 75

k.- ĕş 975, 5328

k.- ĕş-e-ler 4077

k.- gen 2967, 336, 4057, 4285, 4340, 5423, 5442, 343, 338

k.- gen-de 511

k.- gen-ner 1171

k.- me 616, 4863

k.- mes 2935

k.- mes-mĕ 460

k.- mi-y 4269, 74, 3447, 4296, 1042, 1240, 1620, 4579

k.- se 1790, 2394, 305, 4685, 5440, 2408

k.- se-gĕz 4701

k.- señ 212, 746

k.- sĕn-ner 931

k.- üv 785

k.- üv-ĕñ-nĕ 5116

k.- üv-ler-ně 1112

k.- ep

[152]

kileçek Gelecek, istikbal, ileride yaşayacak olan, müstakbel.

k.- ke 822, 1386, 1405, 3155

k.- te 3103, 5458, 1403

[7]

kilĕn Gelin, genç kız.

k.- ner 1108

k.- ner-něñ 1105, 1117

[3]

kilĕş- 1. Yakışmak, uymak. 2. Dost olmak, birbirini anlamak, beraber yaşayabilmek. 3. Barışmak, düşmanlığa son vermek. 4. Birinin sözüne inanmak, güvenmek.

k.- iy-k 3241

[1]

kilmĕşek Yabancı, yaban, uzaylı, yaratık.

k. 308

[1]

kimĕr- 1. Kemirmek, kemirip parçalamak. 2. Acı vermek, azap çektirmek.

k. 2112

[1]

kimĕt- 1. Küçültmek. 2. Azaltmak.

k.- ken 2109

k.- kençĕ 2098

k.- señ 2258

[3]

kim 1. Azalmak, küçülmek. 2. Önemi kaybolmak.

k. -iy 327

[1]

kiñ 1. Geniş, enli. 2. Büyük yer kaplayan. 3. Çok, dolu, hudutsuz.

k. 1954, 400, 1810, 1814, 1834, 491

k.- lĕk-ĕ 372

k.- lĕk-ně 2886

[8]

kine Kin, gizli düşmanlık.

k. 3686

[1]

kiñeş 1. Öğüt, nasihat. 2. Fikir alışverişi. 3. Mesele. 4. Tavsiye, öneri. 5. Konsey, kurul.

k.- ĕm 143

k.- ler-ĕ 3842

[2]

kinet Ansızın, aniden, apansız, birden.

k. 5119, 631, 4787

[3]

kiñeyt- Genişletmek.

k.- ěr 3940

[1]

kino - Sinema.

k. 4017, 4312, 943

k.- da 4050, 949

k.- dan 964

k.- lar-ġa 928, 942

[8]

kip- 1. Canlılığını kaybedip kurumaya başlamak. 2. Kurumak, ölmek. 3. Zayıflamak. 4. Âşık olup acı çekmek.

k.- se-m 838

k.- tĕr-ĕrge 3919

[2]

kiregĕn Oldukça, yeterince, yeterli miktarda.

k.- 2823

[1]

kirĕ 1. Geri. 2. Ters. 3. Olumsuz, aksi, ters tabiatlı. 4. Karşıt. 5. Tekrar, yeniden.

k. 1268, 2040, 3048, 313, 360

[5]

kirĕge 1. Geriye, arkaya. 2. Tersine, olumsuz yöne.

k. 1633, 1052

[2]

kireklĕ Gerekli.

k.- lĕ 3315, 5449

[2]

kirek 1. Gerek, lüzum. 2. Bir şeye ihtiyacı olma. 3. Gerekli**.**

k. 63, 1447, 1670, 1917, 4350, 4425, 5191, 5192, 5307, 689, 197, 4098, 5158, 4101, 4104, 4108, 4109, 4110, 4111, 4114, 2312,

k.- ĕ 5375

[22]

kirte 1. Sırık. 2. Çit, çevirme duvarı. 3. Engel, mânia. 4. Bir şeyin hududu, sonu.

k. 4582

k.- ler-nĕ 4941

[2]

kis -1. Kesmek, biçmek. 2. Ameliyat etmek. 3. Kısaltmak, azaltmak. 4. Sözü kestirip atmak.

k.- erge 5454

k.- me-gen 1696

k.- tĕ-ler 2363, 2366, 2373, 2384, 2391, 2369, 2366, 2367, 2370, 2378, 2361, 2376, 2380, 2373, 2384, 2386, 2391, 2354, 2386, 2349, 2355, 2359, 2351, 2357, 2372, 2354

[28]

kişĕr Havuç.

k. 4305, 4307

k.- ĕm 4311

[3]

kit- 1. Gitmek. 2. Başlamak, güçlenerek sürmek, uzamak. 3. Göçmek. 4. Bitmek, yok olmak. 5. Batmak, gömülmek. 6. Devam etmek. 7. Akmak. 8. Bitmek, tükenmek. 9. Âdet olmak. 10. Yardımcı fiil: "dönüşme", "yerine getirme", "çabukluk, tezlik" işlevleri.

k. 4984, 908

k.- e 1524, 2927, 5050, 3903, 3446, 1268, 2422, 4009

k.- el-me-geç 3741

k.- el-mi-y-ler 2159

k.- e-m 1122, 1126, 1135, 188, 1874, 1882, 1890, 250, 256, 1491, 3625, 4540, 5219, 5207

k.- e-m-kit-em 2574

k.- ĕp 3608, 4299, 4467, 4781, 5057, 5345, 807, 184, 3042, 3743

k.- ĕr 1633, 3130, 983, 148, 3149, 3173, 1328, 3659

k.- ĕr-ge 1936

k.- ĕr-gen 761, 1716

k.- ĕr-dĕ 2970

k.- er-ler 4254, 831

k.- ĕr-lĕk 4260

k.- ĕr-mĕn 2758, 5325

k.- ĕr-sĕñ 4877, 4881

k.- ĕr-sĕñ-mĕ 3488

k.- esĕ 3652, 3664

k.- esĕ-m 4448

k.- iy-m 3920

k.- keç 3380, 2250, 2255

k.- keç-tĕn1149

k.- ken 1028, 1876, 2761, 3124, 5005, 816, 820, 824, 335, 5208, 1014, 344, 300, 974

k.- kençĕ 4883, 4929

k.- ken-de 3148

k.- ken-dĕr 632

k.- ken-mĕn 3041

k.- ken-ner 2013

k.- me 31, 25, 92, 4961, 92

k.- me-dĕ 4241

k.- me-gĕz! 5470

k.- me-m 2218

k.- mes 2811, 2795

k.- mes-ke 2958, 266

k.- mĕş 4592, 4578

k.- mi-y 1101, 3582, 5054

k.- mi-y-m 90

k.- mi-y-sěñ 163, 211

k.- se 1650, 2443

k.- se-k 3930

k.- se-ler 1206

k.- se-m 2047, 836

k.- señ 2246, 5492, 2260

k.- tě 2026, 5072, 1195, 2438, 3601, 3817, 597, 647, 2875, 2880, 2888, 2020

k.- tě-k 2578, 2082

k.- tě-ler 4472

k.- tě-m 4473, 4639, 5416, 20, 4061, 77

k.- tě-ñ 1542, 2822, 2760, 2865, 5333, 826

k.- tě-ñ-de 3322

k.- üv 2147

[143]

kitap 1. Kitap. 2. Kurallar manzumesi. 3. Kur'an.

k. 2435, 4016

k.- lar-nı 4758

[3]

kiy - 1. Giymek. 2. (gözlük vb.) Takmak. 3. Donanmak, takınmak.

k.- e 3350

k.- ěm 958

k.- ěm-ě 2075

k.- ěp 4475

k.- er 2075

k.- e-señ 4755

k.- ev 4347

k.- gen 5104

k.- gen-señ 1229

k.- üv-ě-ne 1687

[10]

kiyěm 1. Giyecek, elbise, kıyafet, giyim, giysi, üst baş. 2. Bitki örtüsü.

k.- ě 4862

[1]

klaviş Klavye tuşu.

k.- lar 2643, 2632

k.- lar-da 2651

[3]

klasstaş Sınıf arkadaşı.

k.- lar 5254

[1]

ķoç - Kucaklamak, kucağına almak, sarmak.

ķ.- ıp 2684, 4062, 4558, 5267

[4]

ķoçaķ 1. Kucak. 2. Bir kucak, bir kucağa sığacak kadar. 3. Pek çok.

ķ.- ım-a 3738, 3034

ķ.- ın-da 3153, 3251, 4303, 4312, 4067

ķ.- lar-ġa 2482

ķ.- ta 4653

ķ.- tan 3860

[10]

ķoçaķla- Kucaklamak, kucağa alıp sarmak.

ķ.-ma-y 2343

ķ.-p 1464

ķ.-ş-ıp 1812

[3]

ķoçarlıķ Kucaklamalık, sarılmalık.

ķ.- 3615, 3602

[2]

ķoda Dünür (erkek).

ķ. 4122, 4140, 4126

ķ.- lar 4146, 4151

ķ.- ları 3839

[6]

ķodaġıy Evlenen tarafların anne ve ondan büyük kadınlara karşı tarafın hitap sözü; dünür.

ķ. 4126

ķ.-ġa 4122

ķ.-ım 4140

ķ.-lar 4146, 4151

[5]

ķodret Kudret, güç.

ķ.- ĕn 485

ķ.- ĕñ-de 2225

[2]

ķodretlĕ Güçlü, kuvvetli.

ķ. 2216

[1]

ķol 1. Kul, köle. 2. İstiklali olmayan, başkasına bağlı. 3. Allah'a inanan kimse.

ķ. 18, 4699, 1380, 3006, 3022, 3640, 3641, 3641, 3643

[9]

ķol Kulluk

ķ.- lıķ 27, 290

[2]

ķolaķ 1. Kulak. 2. Şapkada kulaklık kısmı. 3. Yeni çıkmış bir bitkide çift yaprak.

ķ.- ka 1128, 1124, 1148

ķ.- lar 4179

[4]

ķolın Bir yaşına kadarki tay.

ķ. 1602

[1]

ḳol El

ḳ. -ın-a 4524

[1]

ḳom Kum.

k. 3435

ḳ.- lı 837

ḳ.- nan 1698

k.- nı 3916

ḳ.- sız-da 3813

ḳ.- sız-lıġ-ım 4436

[6]

komanda 1. Askerlikte komut emri, kumanda. 2. Müfreze. 3. Takım, tayfa, ekip.

k. 2459

[1]

konslagĕr Toplama kampı

k. 4611

k.- ĕn-da 4596

[2]

kontinĕnt Kıta

k.- lar-ġa 481

[1]

ḳor- 1. Kurumak. 2. Kurmak, yapmak, inşa etmek. 3. Ayarlamak. 4. Ateşlemeye hazır duruma getirmek.

ḳ.- a 4410

ḳ.- ġan 1383, 3635

ḳ.- ġan 3764

ḳ.- sa 846

ḳ.- sın 4582

[6]

korab Deniz ve okyanuslar için yapılmış büyük gemi.

k. 2880, 2888

k.- lar 737

k.- ları 694

[2]

ḳorban 1. Kurban. 2. Bir şey uğruna kendisini feda eden. 3. Bir felakete uğrayan.

ḳ.- nar 1163

ḳ.- nar-ın 1290

[2]

ḳorı - 1. Kuru, ıslanmamış. 2**.** Kurak, yağışsız.

ḳ.- lıḳ 338

ḳ.- r-mın-da 2259

[2]

ḳorıt- Kurutmak.

ḳ.- ma 5332

[1]

ḳorsaḳ Kursak, mide, işkembe.

ḳ.- lar 4364

[1]

ḳort 1. İpek böceği vb. kurt.

ḳ.- ları-ġız 1987

[1]

kostyum Elbise

k. 4475

[1]

ḳoş Kuş.

ḳ. 4168, 4490

ḳ.- lar 3124, 3748, 2159, 2160, 3084, 2156

ḳ.- lar-ġa 1982

ḳ.- lar-ım 1881

ḳ.- lar-ın 3763, 3753, 3083

ḳ.- ları-ña 1892

ḳ.- lar-nıñ 2162, 2153

ḳ.- tay 3254

[17]

ḳotırt - 1. Kudurtmak, tahrik etmek, kızdırmak. 2. Şüphelendirmek. 3. İsyana sevk etmek. 4. Sinirlendirmek, öfkelendirmek.

ḳ.-tı 4421

ḳ.- uv-ın 2142

ḳ.- ma-sın 202

[3]

ḳotḳar- Kurtarmak, azat etmek, serbest bırakmak.

ḳ. 2418, 4248, 2451, 2534

ḳ.- çı 910

ḳ.- ġan 913

[4]

ḳotla- 1. Kutlamak, tebrik etmek. 2. Güzel saymak, tasdik etmek.

ḳ.-p 229

[1]

ḳotsız 1. Çirkin. 2. Hain, inançsız. 3. Dehşetli, korkunç.

ḳ. 157, 4264

[2]

ḳotıl- Kurtulmak.

ḳ.- dı-ḳ 4561

ḳ.- ıp 259

ḳ.- maḳçı 249

[3]

ḳotır- Kudurmak.

ḳ.- ma 137

[1]

ḳotḳı 1. Tahrik, kışkırtma; itme. 2. İsyan, kargaşa. 3. Vesvese, evham.

ḳ. 4252

[1]

ḳoy- 1. Üstündekileri dökmek, düşürmek. 2. Serpmek, saçmak. 3. Akıp gelmek. 4. İkinci bir yere akıvermek. 5. Nehre veya denize dökülmek. 6. Madeni eriterek belli bir şekle sokmak. 7. Kuyumculuk yapmak.

ḳ.- a 507

ḳ.- a-da 507

ḳ.- a-mın 2664

ḳ.- ıp 751, 776, 4472, 755, 781

ḳ.- ıy-m 4464

ḳ.- sañ 623

[10]

ḳoyaş Güneş.

ḳ. 3294, 3323, 3339, 3884, 4397, 808, 1898, 2692, 3343, 3533, 3827, 4673, 5235, 2966, 558**,** 4598

ḳ.- ı 3351

ḳ.- ıñ 4676

ḳ.- ın-da 5234

ḳ.- lar 3330

[20]

ḳoyıl - 1. Yaprak vb. dökülmek, saçılmak, serpilmek. 2. Dökülüp taşmak. 3. Yağmak. 4. İşlenmek, imal edilmek. 5. Maden eritip döküm yapılmak.

ḳ.- a-lar-sin 2255

ḳ.- sa-da 3786

ḳ.- ıp 1106, 1118

[4]

ḳoyın- 1. Yıkanmak. 2. Yüzmek. 3. Suya dalmak. 4. Batmak, kaplanmak.

ḳ.- a 3349, 5234

ḳ.- a-lar 2248

[3]

ḳoyrıḳ 1. Kuyruk. 2. İkiyüzlü, mürai.

ḳ. 4551

ḳ.- ıñ-nı 4300

[2]

köç 1. Güç, enerji. 2. Yaşama gücü. 3. İş yapma kabiliyeti. 4. Askerî kuvvet.

k. 2216, 4731, 4941, 543, 555, 566, 4874, 5396, 2804

k. -ĕ 2356, 4934

k.- ĕm-nen 536

k.- lĕ 3018, 4933, 531, 5431, 2388

k.- lĕ-ler 1054, 1062, 1070

k.- lĕ-mĕ 1078

k.- lĕ-mĕn 4940

k.- ler 2540

k.- ler-ĕ 3755

k.- lĕ-rek 2095, 61, 3159
k.- ler-ĕm 4462
k.- ler-ĕn 1147
k.- nĕ 3721
k.- sĕz 760
[30]

köçen -1. Kendini zorlamak, zorlanmak. 2. Çabalamak, gayret etmek.
k.- mi-y 4332
[1]

köçey- Güç kazanmak, güçlenmek.
k. -e 2524
[1]

köçeyt- Güçlendirmek, pekiştirmek.
k. -e 4910
k.- ĕgĕz 5491
[2]

köl- 1. Gülmek, neşelenip kahkaha atmak. 2. Tebessüm etmek. 3. Alay etmek, aşağılamak. 4. Tenkit etmek.
k. 4635, 4697, 4947, 1144, 237, 4698, 1530, 2185
k.- dĕ 525, 4686
k.- dĕ-k 3969
k.- e 1520, 5235, 5312
k.- e-bĕz 3908
k.- e-ler-dĕr 2094
k.- e-köl-e 5216
k.- ĕp 1033, 5095, 1536, 3360
k.- er-ge 4113
k.- er-ge-mĕ 5083
k.- e-sĕñ 5176
k.- ĕş-e-ler 4079
k.- ge 4669
k.- gen 5237
k.- ler-den 4684
k.- mi-y 3827
k.- mi-y-m 4117
k.- miy-sĕñ 4948
[33]

köleç Sevinçli, neşeli, mülayim, yumuşak yüzlü.
k. 2257, 3408
k.- eç-ler-ĕ 3826
[3]

kölĕmsĕre - Gülümsemek.
k.-p 5053, 5056, 5342
[2]

köměş 1. Gümüş. 2. Gümüş para. 3. Yankılı çınlayan ses.
k.- ĕ 4169
k.- ke 4484
k.- ler 1269
[3]

kön 1. Gün. 2. Güneş. 3. Hayat. 4. Rahat ve iyi yaşama.

k. 2921, 498, 60, 663, 2019
k.- de 1599
k.- ĕm-de 4291
k.- ĕñ 2179
k.- ĕn-de 2454, 2605
k.- le-me-sĕn 1040
k.- leş-ĕp 4322
k.- ně 574, 3295
k.- nen 3655, 4066
k.- ner 3870, 3357, 392, 397
k.- ner-ĕm 3326
k.- ner-ĕm-de 3883
k.- ner-ĕñ-ně 4760, 4914
k.- ner-ĕñ-nĕñ 2631
k.- ner-ně 4925
k.- tön 4484
[27]

könçĕlĕk - 1. Kıskanç. 2. Rakip.

k. 1962
[1]

köndeş - 1. Kuma. 2. Rakip erkek. 3. Karşı taraf, mücadelede rakip.

k.- ler-ĕm 4559
k.- ler-ĕñ 1955
[2]

könděz Gündüz.

k. 5462
[1]

könleş- 1. Birisine güvenmeden, şüpheyle bakmak. 2. Rakip olmak, kıskanmak, imrenmek.

k.- em 4383
[1]

köpe-könděz Güpegündüz.

k.- 2028
[1]

köreş- 1. Güreşmek. 2. Mücadele etmek, savaşmak. 3. Tartışmak.

k.- ĕp 2114
k.- iy-m 4306
k.- sĕn-em 2465
[3]

körek Kürek.

k.- ĕm 1596
[1]

köreş- 1. Güreş. 2. Mücadele, çatışma. 3. Savaş.

k. 4638, 4642, 1467
k.- ler-de 3951
k.- nĕñ 3943
k.- tĕ-ñ 2434
[6]

körsĕn- Zorlanıp oflamak.

k.- ĕp 1628

[1]

köt- 1. Beklemek, olmasını veya gelmesini beklemek, hazır durmak. 2. Bir şeyin olacağına güvenmek, inanmak, ümitli durmak. 3. Dilemek.

k.- e 1290, 2638, 2653, 281, 3092, 3476, 4580, 4902, 5107**,** 5121, 5091, 1347, 2625

k. -e-ler 696

k.- e-m 2655, 4538, 921, 3543

k.- ĕp 198, 2105, 2590, 278, 3088, 3325, 4149, 4376, 4571, 198, 4298

k.- er 1784, 2888

k.- er-ler 829

k.- esĕ-ñ 4447

k.- ken 421, 4995

k.- ken-ĕñ 4798

k.- me-gen-de 2964

k.- me-sĕn 209

k.- sĕn 1463

[39]

kötüçĕ 1. Çoban. 2. Takım sporlarında oyunu çekip götüren en başarılı oyuncu.

k.- 3541

k.- bĕz 5253, 5291

k.- ler 715, 3110, 3106, 3114, 3118, 3104, 3102

[10]

köy 1. Ahenkli ses, türkü, şarkı, ezgi. 2. Tarz, hâl.

k. 1251, 2089, 2100, 5479, 3991

k.- çĕ-ler 3932

k.- dĕr-e 989

k.- ĕm-nĕ 5163

k.- ĕn 2600, 2642, 221

k.- ĕn-e 3346

k.- ge 3356, 3365

k.- lĕ 2084

k.- ler 1746

k.- ler-ĕm-nĕ 1888

k.- ler-ge 5018, 1856

k.- nĕ 3971

[23]

köyle- 1. Şarkı, türkü vb. söylemek. 2. Melodik bir ses çıkarmak. 3. Ayarlamak.

k.- p 1881, 1729

k.- y-m 1746, 2598

[4]

köy- 1. Yanmak, dış tarafı kömürleşmek. 2. Kurumak. 3. Kızmak. 4. Çok susamak. 5. Hasretle beklemek, endişesi olmak, kaygılanmak**.**

k. -dĕ-k 2290

k. -e 573

k.- ĕp 3894

[3]

köyre- Bir duyguyla yanmak.

k.-p 5193

[1]

köysĕz Düzensiz, dağınık.

k.- 204, 2631, 2643

[3]

köz Güz, sonbahar.

k. 3824, 3828, 3848, 5467

k.- de 2583

k.- ĕm 2138

k. -ĕn 2986

k.- ĕn-de 1585

k.- ĕn-e 3671

k. -gĕ 473, 5250**,** 3796, 5243

k.- gĕ de 3467

k.- gĕ -ge, 4747

k.- ler 5331, 5317

k.- ler-ĕ 3807

k.- ler-ĕm-de 1577

k.- ler-ĕm-e 3887

k.- ler-ĕ-me 3901

k.- nĕñ 3800

[25]

közgĕ Ayna.

k.-n -ĕ 3415, 3457, 3425

[3]

krĕmatoriy Krematoryum, yakmalık

k. 4663, 4636

k.- da 4596

k.- ġa 4615, 4725

[5]

krizis Kriz, buhran**.**

k.- lar 2494

[1]

ķuçķıl Açık siyah renk, duman rengi.

ķ. 4646

[1]

ķul- 1. Kol. 2. El.

ķ. 2436, 4393, 4462, 482

ķ.- da 5217, 1596

ķ.- ı 2651, 2652, 677, 952, 2645

ķ.- ım 5352

ķ.- ım-da 3746

ķ.- ıñ 5457, 673

ķ.- ı-na 1291

ķ.- ıñ-da 2435, 2817, 5175, 5030

ķ.- lar 1107, 4556, 651

ķ.- ları 4177

ķ.- lar-ım-nı 4620, 230

ķ.- lar-ıñ 284

ķ.- lar-ıñ-a 955, 872

ķ.- lar-ıñ-nan 659

ḳ.- lar-ıñ-nı 4431

ḳ.- lar-ım 5390

ḳ.- lar-ın-da 4899

ḳ.- nı 2372, 4552

[35]

ḳulbaş Omuz, omuz başı.

ḳ.- lar-ım 5393

[1]

kult Tapınma, Yüceltme, Kült.

k. 4233, 4274

[2]

ḳulyavlıḳ Boynu veya yüzü silmek için kullanılan mendil.

ḳ. 3876, 3874, 3868, 3872, 3882

[5]

ḳun - 1. Konmak. 2. Konaklamak, bir yerde kalıp gecelemek. 3. Kucak kucağa uyumak, geceyi geçirmek.

ḳ.- a 4057

ḳ.- a-lar 3596

ḳ.- dı 4901

ḳ.- ġan 2429, 883, 869, 4900

ḳ.- ıp 5035

ḳ.- mas-tır 3656

[9]

ḳunaḳ Misafir, konuk, ziyaretçi.

ḳ. 4057, 3479

[2]

ḳupşı Şık, muhteşem, göz alıcı, şatafatlı, cakalı, bopstil.

ḳ. 2861

[1]

ḳuray 1. Saz bitkisi, kargı. 2. Sazlık. 3. Kaval, ağaç veya metal flüt.

ḳ. 4354

[1]

kurgan Mezar, Tümülüs

k.- nar 1159, 1167, 1175, 1183, 1158, 1166, 1174, 1182

[8]

kurġaş 1. Kurşun madeni. 2. Kurşun, mermi.

k. 622, 989

[1]

ḳurıḳ - 1. Korkmak. 2. Kaçmak. 3. Belli şartlara dayanamamak.

ḳ.- a 537

ḳ.- am 2052, 2066

ḳ.- am 2046, 2050, 2054, 2058, 2062, 2064, 2048, 2056, 2060, 2068

ḳ.-a-mın 5339

ḳ.- ıp 4237, 4270, 4276, 651

ḳ.- ır-ġa 5350

ḳ.- ıt-ıp 280

ḳ.- mı-y-ım 2065, 5339

ḳ.- uv-ım-nan 2065

[23]

ḳurḳınıç 1. Tehlike, sakınca. 2. Tehlikeli, korku veren, korkunç.

ḳ. 1950

[1]

ḳurḳu Korku

ḳ. 2801

[1]

ḳuş - 1. Birisine bir iş yapmasını emretmek, buyurmak. 2. İstemek. 3. Bir şeyin yapılmasını haklı görmek. 4. Müsaade etmek.

ḳ.- ıp 2081,3950

ḳ.- mı-y 301, 302

ḳ.- sa-m 205

[5]

ḳuşımta 1. Ek, ilave. 2. Nakarat.

ḳ. 3162, 3167, 3157

[4]

ḳuşıl - 1. Katılmak. 2. Karışmak. 3. Kavuşup evlenmek. 4. Bir fikre katılmak, aynı fikirde olmak.

ḳ.- am 1725

ḳ.- ıp 1982, 3492, 5480, 2002

ḳ.- am 5510

[6]

ḳuştanlıḳ Dalkavukluk, yalakalık.

ḳ.- lıḳ-tan 246

[1]

ḳuv - 1. Kovmak, belli bir yerden gitmeye mecbur etmek. 2. Kaçırtmak. 3. At sürmek. 4. Makamdan azletmek. 5. Devam etmek. 6. Sürmek. 7. Damıtmak

ḳ.- a 4214

ḳ.- a-m 4527, 4517

ḳ.- ar 4490, 4494, 4500, 4482, 4484

ḳ.- dı-lar 4495, 3507

k.- ġan 2442

ḳ.- ıp 3705

ḳ.- ma 4985

k.- ma-ġaç 4211

ḳ.- ma-ġız 99, 895

ḳ.- mı-y 4499, 4500

[17]

ḳuvanuv- 1. Sevinmek, büyük bir mutluluk duymak, kıvanç duymak. 2. Gururlanmak.

ḳ. 4531

ḳ.-dan 2054

[2]

ḳuvış 1. Boşluk, kovuk. 2. Baraka benzeri, ağaç kabukları, ot, saman vb. ile yapılan dört köşeli çadır.

ḳ.- ın-da 449

[1]

ḳuvanış Kıvanç, sevinç

ḳ. 5177, 5039

[2]

ḳuy - 1. Koymak, yerleştirmek. 2. Düzene koymak. 3. Tahkim etmek. 4. Kurmak, yapmak. 5. Birini bir işi yapmak üzere görevlendirmek**.**

ḳ. 2410, 4666

ḳ.- a 2208, 2241, 483

ḳ.- a-lar 776

ḳ.- am 2110, 4525, 4345

ḳ.- a-mın 2278, 2919

ḳ.- ar 4488, 4486

ḳ.- ar-lar 912, 3156

ḳ.- ar-lıḳ 2696

ḳ.- ar-mın 215

ḳ.- dı 4796, 5103

ḳ.- dı-ñ 4750

ḳ.- du-m 97

ḳ.- ġan 598, 751, 781

ḳ.- ġan-da 1201

ḳ.- ġan-nar 4636

ḳ.- sa 4111

k.- ıl-ġan 755

ḳ.- ıp 5251, 672, 4668, 3017, 4014

ḳ.- ıym 918

ḳ. -uv 1239

[35]

kuyın İnsanın koynu, kucak.

k.- ı-ña 907

[1]

ḳuzġal- 1. Silkinip kalkmak, hareketlenmek, davranmak. 2. Ayağa kalkmak. 3. Bir yere yönelmek. 4. Başkaldırmak, isyan etmek. 5. Uykudan kalkmak. 6. Hissetmek. 7. Güçlenmeye başlamak.

ḳ.- dı-lar 694

ḳ.- mıyça 05

[2]

kuzġalaḳ Kuzukulağı veya ekşikulak denen uzunca yapraklı ve yenebilen bir bitki.

k.- lı 3568

[1]

ḳuzġat- 1. Hareketlendirmek, kımıldatmak. 2. Ayağa kaldırmak. 3. Uyandırmak.

k.- a 4820

k.- ıp 563

[2]

kübelek Kelebek.

k.- tey 4900, 3045, 5032

[3]

kübey Miktarı veya sayısı artmak, çoğalmak, güçlenmek.

k.- se 467

[1]

kübrek 1. Daha çok. 2. Çoğunlukla, çoğu zaman.

k. 1636, 4597

[2]

küç- 1. Göçmek, geçmek, başka bir yere gidip yerleşmek. 2. İstifa edip iş değiştirmek.

k. -e 3486, 4224

k.- ĕp 3595

k.- er 2922, 1740

k.- er-lĕk 3495

k.- e-sĕ 1767

k.- ĕş 4202

k.- ken 1873, 2918

k.- tĕ 3028

k.- tĕ-ler 2374, 2382

k.- tĕ-m 161

k.- üv 4221

[15]

kük 1. Gök, gökyüzü. 2. Allah ve melekler.

k. 1600, 1602, 1771, 2159, 3184, 3530, 3873, 5423, 5452, 1222, 2163

k.- ĕ 1265

k.- ĕm-de 3144, 3171

k.- ĕñ 2226

k.- ke 111, 1392, 3769, 3878, 4811, 688, 794, 15, 1994, 2034, 4237, 4276, 33, 32, 2899, 3290

k.- ler 3165, 3291, 2669

k.- ler-ĕn-de 3673

k.- ler-ge 23

k.- te 387, 105, 2908, 4790, 2685

k.- ten 3703, 3731, 110

[44]

kükre- Kükremek, gürüldemek.

k.- p 505, 3016

k.-t -ĕp 2163

k.- y 3418

[4]

kükrek Göğüs, meme, sine.

k. 1011, 1601, 1639, 1910, 3018, 4171, 72, 14, 1597, 19, 2356, 5251

k.- ĕm 1599

k.- ĕm 35

k.- ěm-de 1919, 3192, 3891, 4731
k.- ěm-e 4624, 3474, 4666
k.- ěñ-de 4967
k.- ě-ne 4793
k.- gěñ-něñ 4652
k.- ler-ge 1653
k.- te 241, 64
[27]

kükrev 1. Gürültü, gök gürültüsü. 2. Kükreme.
k.- ler 2532
k.- ler-den 2541
[2]

kül 1. Göl. 2. Su birikintisi.
k. 1088, 396
k.- le 1384
k.- ler 1093
[4]

külmek Gömlek
k.- ěñ 3350, 5496, 4853
k.- ěñ-ně 4754
k.- ten 5031
[5]

küm - 1. Gömmek. 2. Ölü gömmek. 3. Suyla kaplamak, gark etmek.
k.- dě 501
k.-ěgěz 2947
k.- er 1738
k.-se-ler-de 1797
[3]

küměl - 1. Gömülmek. 2. Örtülmek. 3. Kaybolmak.
k.- ěp 4840
[1]

kümerlěk 1. Semaverde kömür yakılan kap. 2. Kömürlük.
k. 4323
[1]

küněk- 1. Alışmak, âdet edinmek. 2. Alıştırma yapmak.
k.- ken 1942
[1]

küñěl 1. Gönül, ruh dünyası, hissiyat. 2. Fikir. 3. Zekâ. 4. Ruh. 5. Sevgi, sevme.
k. 372, 2966, 4866, 491, 5085, 5183, 1377, 1954, 2900, 2976, 4059, 5161, 5162, 5324
k.- de 4820
k.- den 3332
k.- ě 4543, 884, 3927
k.- ěm 2516, 5476, 1566, 4506, 4512, 4634, 4949, 4950, 5269, 5298
k.- ěm-de 900, 2028, 4601, 3259
k.- ěm-něñ 3090, 3168

k.- ěñ 1133, 792, 898, 2830, 4918

k.- ěn-de 4848, 4895

k.- ě-ñe 4721, 2203

k.- ěñ-e 4926

k.- ěñ-něñ 2629, 2649

k.- ge 2938, 2344

k.- lě 3966, 1834

k.- lě-de 1007

k.- lě-ler 1666

k.- ler 774, 920, 5227, 2740

k.- ler-den 2811, 2795

k.- ler-ge 1247, 3655, 819,2284

k.- ler-ně 3119, 4316

k.- ler-něñ 1032

k.- sěz 5362, 5361

[66]

küp 1. Çok, fazla, sayısı veya miktarı yüksek. 2. Uzun müddet.

k. 1163, 1261, 1655, 1707, 2464, 3115, 3134, 373, 4266, 5421, 2170, 948, 5405, 5302, 3852

k.- ke 5310, 30

k.- ler 1240, 1374, 1967, 2933

k.- ler-něñ 1245

k.- mě 1099, 2189, 3368, 655, 2273, 2636, 2638, 2974, 2975, 413, 257

k.- mě-ler-ně 1945

k.- ten 4586, 901, 193, 108

[38]

küpěr 1. Köprü. 2. Fikirler arasındaki mantık bağı. 3. Su kıyısında ağaç kütüklerinden yapılmış iskele.

k.- ěn 385

k.- ěp 5160

[2]

küptennen Çoktan, çoktandır, uzun zamandır.

k. 921

[1]

kür - 1. Görmek, bakmak. 2. Anlamak, sezmek. 3. Bir şeye maruz kalmak, baştan geçirmek, eziyet çekmek. 4. Bir maksada erişmek. 5. Bir şeye sahip olup ondan faydalanmak. 6. Sanmak, kabul etmek

k. 3333

k.- dě 3323

k.- dě -gěz-mě 3735

k.- dě-k 2636, 3712

k.- dě-m 4089, 07, 08, 4390, 4395, 3914

k.- de-sın 702

k.- e 1109, 4293, 2853, 2171

k.- ěgěz! 5400

k.- e-ler… 743

k.- em: 932

k.- ěn-ěr-sěñ 3361

k.- ěn-gen 1706

k.- ĕn-mi-y 3368, 3293

k.- ĕn-e 5064, 3875

k.- ĕp 13, 1164, 4713, 5329, 765, 943, 2865, 576, 943, 3283, 4597

k.- ĕr-sĕñ 1435, 5294, 4377

k.- ĕr-sĕz 4361

k.- esĕ-ñ 5440

k.- esĕ-ñ-mĕ 4957

k.- ĕş-e-ler 4075

k.- geç 5105

k.- gen 2078, 4453, 1707

k.- gen-de 2055

k.- gen-dey 2740

k.- gen-ner 1178

k.- gen-nergĕ 3070

k.- me 3903, 1597, 2422, 2927, 3075, 465, 466

k.- me-dĕ 4850

k.- me-dĕ-m 795, 796, 5498

k.- me-gen 757

k.- me-sĕn 4581

k.- mi-y 1978, 4463

k.- miy-ĕnçe 792

k.- mi-y-ler 4192

k.- se-k 2739

k.- sĕn-ner 929

ķ.- üv-den 3863

[69]

kürgez- Göstermek.

k.- me-sĕñ 1454

[1]

küremsĕñ - Anlaşılan o ki, belki, galiba.

k. 894

[1]

kürĕnĕklĕ 1. Tanınmış, ünlü. 2. Önemli. 3. Göze çarpıcı.

k. 2353

[1]

kürĕş- 1. Görüşmek, selamlaşmak, el sıkışmak. 2. Vedalaşmak. 3. Karşılaşmak, rastlaşmak.

k.- ĕr-bĕz 4539

k.- ş-ĕrge 3505

[2]

kürevşü İzleyici.

k.- ler-ge! 388

[1]

ķürgezme 1. Sergi, gösteri. 2. Göstermelik.

ķ.-ge 2696

[1]

kürşĕ 1. Komşu. 2. Yakın.

k. 103

k.- bĕz 3393

k.- de 439

k.- ler 310

k. - ñ 1341

k.- sĕn 562

[6]

küter -1. Yukarı çıkarmak, yükseltmek, kaldırmak. 2. Dik tutmak. 3. Arttırmak. 4. Kültür seviyesini yükseltmek. 5. Bir tecrübeye sahip olmak, baştan geçirmek. 6. Taşımak. 7. Kadeh kaldırmak.

k. 744, 4777, 5115, 3290, 4774, 5115

k.-dĕ 5127

k. -dĕk 1572

k.- ĕl-e 3260, 639

k.- ĕl-ĕp 96, 3030

k.- el-mes 3957, 5227, 1571

k.- ĕp 311, 1053

k.- üv-ĕ 2032

[18]

küz Göz.

k. 1588, 4674, 5230, 3919, 5054, 5172

k.- den 2243, 947

k.- ĕ 4180

k.- ĕm-de 5218

k.- ĕm-nĕ 4511

k.- ĕñ 4357

ķ.- eñ-de 2671

k.- ĕñ-nĕ 4767

k.- ler 3564, 5131, 5131

k.- ler-ĕ 4051

k.- ler-ĕbĕz 2928

k.- ler-ĕm 1362, 4622

k.- ler-ĕm: 5383

k.- ler-ĕm-ne 967

k.- ler-ĕm-nĕ 5188, 5365, 5187

k.- ler-ĕm-nen 945, 4053

k.- ler-ĕñ 3011, 3914, 5169, 5294, 3906, 3229, 4753, 4783

k.- ler-ĕñ-de 940, 2155

k.- lerĕ-ne 4972, 5134, 5106

k.- ler-ĕñ-nĕ 4784, 4772

k.- ler-ĕñ-nĕñ 960, 4703

k.- nĕ 5380

[48]

küzlĕk 1. Gözlük. 2. At gözlüğü. 3. Bakış görüş. 4. Arıcılıkta başa takılan koruma şapkası.

k. 1229, 5104

k.-ĕñ 1253

k.-ĕñ-nĕ 1244

[4]

kvartira 1. Apartman dairesi. 2. Ev. 3. Kiralık daire.

k. 1339

[1]

ķyarḫane 1. Atölye. 2. Fabrika.

k.- ler 763

[1]

ḳabın- 1. Yanmak, yanmaya başlamak, tutuşmak. 2. Işıldamak parlamak. 3. (motor için) Çalışmaya başlamak. 4. Kızıp öfkelenmek. 5. İşe girişmek, kolları sıvamak. 6. Sosyal yapıda bir hareketlenme olmak. 7. Güçlenmek. **,**

ḳ.-dı 4791

ḳ.-ġan 4976

[2]

ḳaç- Kaçmak.

ḳ.- ar-sıñ 4809, 4813

ḳ.- tı-m 5418

ḳ.- ar-sıñ 4805

[4]

ḳaděrlě Saygıdeğer, muhterem.

ḳ.- 5408

[1]

ḳaḳ- Tıklatmak.

ḳ.- ar-mın 4804, 4805

[2]

ḳal - Kalmak.

ḳ.- a 4843, 4906, 5152

ḳ.- a-sın 4907

ḳ.- a-sız 5213

ḳ.- dı 4886

ḳ.- dı-ñ 5110

ḳ.- dı-ñ-mı 5119, 4761

ḳ.- dır-ma 4823

ḳ.- ġan 5124

ḳ.- sın-mı 5249

ḳ.- uv-ıñ-nı 4989

ḳ.- ır 5200

ḳ.- ırġa 4930

ḳ.- ır-lıḳ 5377

ḳ.- ıy-m 4873, 4884

ḳ.- mı-y-mın 5310

[19]

ḳanat Kanat.

ḳ. 5508

[1]

ḳanatlan- Kanatlanmak.

ḳ.- ıp 5116

[1]

ḳapla- Kaplamak.

ḳ.- la-dı 5189

[1]

ḳarşı Karşı.

ḳ. 4781, 5432

ḳ.- lıḳ-nı 4892

[3]

ķara - 1. Bakmak. 2. Gözünü dikip bakmak. 3. Seyretmek. 4. Hastaya bakmak. 5. Hüküm vermek, halletmek. 6. Saymak, hesap etmek. 7. Bir şeyi yapmak için çaba sarf etmek. 8. Örnek almak. 9. Dikkate almak. 10. Ait olmak.

ķ.- dı 5128
ķ.- mı-y-ça 5142
ķ.- p 5159, 5166, 5345
ķ.- p 5034, 5169, 4990, 5106
ķ.- r-mın 4808, 4809
ķ.- sı 4753
ķ.- v-lar-ıñ 5053
ķ.- y-ķarıy 5438
ķ.- y-lar 5004
ķ.- y-m 5366
ķ.- y-sıñ 4747
[16]

ķara 1. Siyah, kara. 2. Koyu renkli. 3. Karanlık, ışıksız. 4. Kirli, temiz olmayan. 5. Cahil, okumamış, avam tabakasına mensup. 6. Kötü, neşesiz. 7. Hileli.

ķ. 4784, 4792, 5394
[3]

ķatlavlı 1. Katlı, katlanmış. 2. Karmaşık, zor. 3. Girift, anlaşılması, çözülmesi çetin olan.

ķ. 5343
[1]

ķavış- 1. Kavuşmak. 2. Rastlaşmak, görüşmek**.**

ķ.- ıp 5515
[1]

ķavşa - 1. Kuvvetli bir tesir altında kalıp ne yapacağını bilememek, afallamak, şaşakalmak. 2. Dalgalanmak. 3. Titremek.

ķ.- ma 5113
ķ.- p 4828
ķ.- y 5074
[3]

ķaya 1. Nereye, ne tarafa? 2. Nerede? 3. Hey!

ķ. 5057, 5220
[2]

ķayběr Kimisi, kimi, biri.

ķ.- ěgěz 5257
ķ.- ěgěz 5258
[2]

ķayçaķ Bazen, kimi zaman.

ķ. 5159, 5050
[2]

ķayçan 1. Ne zaman? 2. Ara sıra, bazen,

zaman zaman. 3. Ne zaman ki… , -dığında.

ķ. 5230, 5230

[2]

ķayda Nerede, hangi yerde.

ķ. 5507

[1]

ķayġı Endişe, gam, tasa, üzüntü, tedirginlik, vehim.

ķ. 5123

ķ.- ñ 4756

[2]

ķayın Akçaağaç, kayın.

ķ. 5242

[1]

kaynar 1. Kaynar hâlde, sıcak. 2. Ateşli, heyecanlı, şevkli. 3. Derin duygusu olan.

k. 5432, 5066, 5389

[1]

ķaysı 1. Hangi, hangisi? 2. Bazı, kimi. 3. Bazısı, kimisi.

ķ. 5497

[1]

ķayt - 1. Geri gelmek, dönmek. 2. Gelmek. 3. Tekrar başlamak. 4. Başkaldırmak. 5. Caymak, inkâr etmek. 6. Azalmak, eksilmek.

ķ. -ır 5438

ķ.- ıy-m-mı? 5203

ķ.- ķan 4867

ķ.- tı-m 5356

[3]

la 1. Elbette, tabii ki. 2. Şart veya emir şekilleri yanında gelip ifadeyi güçlendiren söz (“aman ha”). 3. Şüphe anlamını güçlendiren söz

l. 1598, 3725, 2125

[3]

lampoçķa Lamba, ampül.

l.- lar 4720

l.- nı 4829

[2]

layık Layık, değer, yaraşır, uygun.

l. 1690, 2088, 3690

[3]

le 1. Elbette, tabii ki. 2. Şart veya emir şekilleri yanında gelip ifadeyi güçlendiren söz (“aman ha”). 3. Şüphe anlamını güçlendiren söz

l. 3340, 3409, 3778, 3406, 3552

[5]

leḫĕt Lahit, kabir.

l. 1196

[1]

lekin Lakin, ama, ancak, fakat; gerçi, ne var ki, oysa ki.

l. 4845, 4882, 4953, 5236, 2170

[5]

lezzet Lezzet, tat.

l. 1194

l.- lĕ 3597

[1]

lirik 1. Lirik, duygusal. 2. Lirik eser yazarı.

l.- a-ġa 703

l.- lar-da 720

l.- lar-mı 692

l.- lar-nı 715

[4]

lirika Genellikle şiir türündeki duygusal edebiyat, lirizm.

l.- ġa 687

l.- nı 712

l.- nıñ 708

[3]

maḳsat 1. Maksat, amaç. 2. Hedef.

m.- ḳa 1049

[1]

maḳta- 1. Övmek, medhetmek. 2. Onaylamak.

m.- p 4548, 4365, 2057

m.- v-lar-nı 2713

[4]

maḳtan- Övünmek, böbürlenmek.

m.- a-bız 3910

m.- mıy-bız 542

m.- uv-dan 1231

[3]

mal 1. Dört ayaklı hayvan, evcil hayvanlar, davar. 2. Mülk, zenginlik. 3. Kıymetli olan veya faydalanılan eşya, mal. 4. Ticaret metası.

m. 327

m. -ıñ 4073

m.- ları-na 2281

[3]

malay 1. Oğlan. 2. Delikanlı. 3. Çırak. 4. Uşak.

m. 4469

m.- ı 3421

m.- lar 3113, 3941, 3956, 3078, 3105, 2704

[7]

maltabar İş adamı, kodaman, büyük işler çeviren;

m. 4306, 4498

[1]

manara 1. Minare. 2. Kule.

m.- sın 2359

[1]

mart Yılın üçüncü ayı, mart.

m. 2941

[1]

masay- Caka satmak, böbürlenmek, çalım satmak, övünmek.

m.-ıp 525

[1]

mastĕr 1. Usta, teknisyen, uzman. 2. Kendi alanında uzmanlık bilgisine sahip, bilgin.

m. 2563

[1]

maşina 1. Makine. 2. Araba, otomobil.

m.- da 4039

m.- lar 733, 742

m.-m 4247

[3]

matem Matem, yas.

m. 912

[1]

matĕrik Ana kara, kıta; kara.

m.- lar-ġa 480

[1]

matĕriya 1. Madde, özdek; konu, dava. 2. İrin, cerahat. 3. Kumaş, malzeme, iplik.

m. 1514, 1525, 1531

[3]

matriyarẖat Anaerkil.

m.- ķa 4049

[1]

matur 1. Güzel, latif, yakışıklı. 2. Çok güzel sesli. 3. Hoş. 4. Pek nefis.

m. 3291, 3296, 3301, 3311, 4689, 705, 731, 969**,** 5500, 4756, 4762, 4821, 4997, 5170

m.- ġa 4854

m.- ım 4752, 4782

m.- ayt-am! 3310

m.- lıġ-ın 701

m.- lık 2522

m.- lık-ka 951

m.- lık-nı 3950

m.- lık-nı 2534

m.- lık-nıñ 2548

[24]

may 1. Yağ, tereyağı 2. Yemeğin kalitesini anlatmakta kullanılan sıfat; yemeğin yağı.

m. 2344, 4906

m.- ları 1702

[3]

mayaķ 1. Deniz feneri. 2. Yolun iki tarafına dikili ağaçlar. 3. Bir şeyin sembolü. 4. Kılavuz. 5. Örnek alınacak kimse.

m. 4734

[1]

maymıl Maymun

m. 4219

m.- dan 4221

[1]

maz *az-maz* ikilimesinin ikinci kısmı.

m. 4092

[1]

me Sevinç bildiren bir ünlem.

m.- e-e 4297

[1]

mecbür Mecbur, mecburen, zorunlu, zoraki.

m. 1949, 2446, 5304

[3]

meclěs 1. Toplantı, oturum. 2. Konuklar veya yemek için toplanma. 3. Piyeste perde, bölüm.

m.- ěn-de 1765

m.- te 2085

[2]

meçět Mescit, cami.

m. 4344, 2359

m.- ke 4345

[3]

meġne 1. İfade, meram, mana, anlam. 2. Önem. 3. Derece.

m.- lě-rek 2472

m.- sě 4065

m. -sěn 1457

[3]

meḫebbet 1. Muhabbet, sevgi, saygı. 2. Aşk. 3. İlgi, heves.

m. 2979

m.- ě 2977, 4901

m.- ěm 5434, 2966, 5518, 5490

m.- ěn 5014, 4966

m.- ler 1038

m.- ně 3616, 5475

[11]

meḫrüm Mahrum, yoksun.

m. 2993

[1]

meḳal Deyim, atasözü.

m.- eñ-něñ 4065

[1]

meḳale Makale, yazı.

m. 4235, 4250

[2]

mekĕr 1. Kötülük, yaramazlık. 2. Hileli kötü bir iş veya fikir.

m. 846

m.- ĕ 1957

[2]

mekĕrlĕrek Kurnazlık, hilekârlık.

m. 1307

[1]

mektep 1. Mektep, ilköğretim okulu. 2. Tecrübe birikimi. 3. Yöntem. 4. Ekol.

m.- ler-de 2367

[1]

melle (mĕ elle) 1. Yoksa, acaba. 2. Soru sözleri (ḳayda, kĕm, ḳayçan, mı vb.) ile beraber öyleyse, pekiyi. 3. Soru ifadelerine tam cevap verilemediği durumlardaki belirsizliği anlatır: "kim bilir, belli değil, bilinmez ki…" 4. Belki, ihtimal, olabilir

m.- le 2014, 3028, 3029

[2]

melgun Kötü, değersiz, melun.

m.-ner -ge 3632

[1]

mĕn - 1. Yukarı doğru çıkmak. 2. Binmek. 3. Artmak.

m. 809

m.- dĕ-m 788, 801, 805

m.- dĕ-m-de 1392

m.-el me-geç 688

m.- ĕp 3503

m.- er-mĕn 4811

[7]

mĕñ 1. Bin. 2. Pek çok, binlerce, hudutsuz.

m. 670, 1028, 1435, 201, 2284, 2622, 4188, 4698, 1346, 1692, 4192, 4193, 4196, 1361, 1363

m.- ner 4735, 4086

m.- der-ge 598

m.- ĕ 1028

m.- e-bĕz 3907

m.- e-sĕ-ler 4630

m.- le-bĕ 4095

[22]

měñ- Binmek.

m.- er 3480

m.- gen 112

m.- gen-de 798, 4040

[4]

měndĕr- 1. Yukarı çıkarmak, ata bindirmek. 2. Arttırmak. 3. Terfi ettirmek. 4. Sahneye koymak.

m.- e-ler 1276

[1]

mĕne 1. İşte. 2. Tabii, elbet, yoksa, şimdi, şu anda.

m. 4444, 4614, 5073, 5400, 596, 756, 2421, 3939, 4875, 4908, 4909, 5100, 5167, 5290, 674

[15]

mĕñĕnçĕ Bininci.

m. 3853

[1]

menfeġat Menfaat, çıkar, fayda.

m.- ně 4338

[1]

meñgĕ -1. Ebedî, daimî, aralıksız. 2. Hiçbir zaman. 3. Uzun vakit. 4. Ömür boyu.

m. 131, 214, 682, 1898, 4976

m.- lĕk 1514, 1525, 1531, 3047, 4738

m.- lĕk 3822, 4737, 1458, 4736, 1222

m.- lĕk-ke 16, 1994

m.- lĕk-nĕñ 3142

m.- lĕk-ten 2791

m.- meñge 2908

[15]

meñgĕge Ebediyen, daima.

m. 1329, 2731, 2744

[4]

meñgĕlĕk Sonsuzluk, ebedîlik.

m.- te 3761

[1]

mensĕz Akılsız.

m.- ler 1283

[1]

merḫemet Merhamet, acıma.

m. 160, 2545

[2]

merḫüm Merhum.

m. 1114

[1]

mermer Mermer.

m. 910

[1]

mersiye Mersiye, ağıt.

m. 2805, 2806, 2807, 2808, 2809

m.- ler 2729

[6]

mertebe 1. Otorite, derece, mertebe, rütbe. 2. Hâl. 3. Mevki.

m. 1337, 4698, 4916

[2]

mertebelĕ 1. Dereceli, saygın. 2. Yüce, ulvi.

m. 2554

[1]

meselen Mesela, örneğin, söz gelimi, söz gelişi.

m. 4373

[1]

mĕskĕn 1. Bahtsız, mutluluktan mahrum olan, çaresiz. 2. Başı dertte olan, başına bir bela gelen. 3. Miskin, görünüşü acınacak hâlde olan.

m. 529, 4013

m.- ner 2093

[3]

meşeḳat Meşakkat, zorluk, eziyet.

m . 2644

m.- ĕn 2267

[2]

meşḫür Meşhur, ünlü, tanınmış.

m. 1205

[1]

mĕtall Metal.

m. 4392

[1]

mĕtĕor Meteor, gök cismi, gök taşı.

m. 1145

[1]

metrüşke Mercanköşk

m.- lĕ 3570

m. -ler 2595, 2600

[3]

meydan 1. Meydan, alan. 2. (geo.) Alan.

m.- nar-ın 3940

[1]

mıltık Tüfek.

m. 848, 1107

[1]

minĕ Beni

m.- ně 3606, 3859, 4635, 4691, 4702, 4881, 4943, 850, 3987, 4365, 4706, 4716, 5241, 852, 1401, 4436, 4921, 5355

[18]

miç Binayı ısıtmak veya yemek pişirmek için kerpiç veya demirden yapılmış fırın, ısıtma sistemi, soba.

m.- ke 4717

m.- ler 4718

m.- te 4261

m.- ten 874

[4]

miken Acaba, … mi imiş, … mı ki.

m. 2017, 3084, 4460, 4464, 3133, 3135, 3952, 3954, 4375, 3133, 5035

[11]

mileş 1. Üvez. 2. Üvez ağacı.

m.- ler-ĕ 3834

[1]

milevşe Menekşe

m.- ler 4995

[1]

millet Millet, ulus.

m. 2293

m.- ĕ 1719

m.- ĕ-bĕz 2276

m.- ĕm-něñ 3843

m.- ĕm-něñ 3139, 3264

m.- ḫalıḳ-lar 416

m.- ke! 1720

m.- teş-ke 2371

m.- teş-ler 2115

[10]

milliard Milyar.

m.- lar-ın 1234

[1]

million Milyon

m. 1325, 819, 1435,2177, 2183, 2184, 2398

[7]

milliy 1. Millî. 2. SSCB'de aynı devlete ait olan.

m. 2287

[1]

min - Ben (zamir).

m. 1004, 1042, 1254, 1392, 1456, 1736, 1744, 1752, 1956, 1996, 2002, 203, 2106, 2218, 2448, 250, 253, 2655, 2661, 2882, 2957, 2987, 2991, 3071,

3551, 3865, 3980, 3988, 4035, 4117, 4223, 4254, 4298, 4306, 4331, 4371, 4497, 4650, 4721, 4930, 4933, 5164, 5166, 530, 5321, 5385, 5435, 5451, 5502, 731, 835, 840, 902, 912, 94, 941, 999, 1122, 1126, 1135, 1146, 128, 133, 1514, 1525, 1531, 1546, 1555, 1803, 1870, 196, 205, 23, 2307, 2430, 2601, 261, 2992, 3036, 3202, 3397, 3541, 3566, 3690, 3851, 3858, 4155, 4156, 4337, 4386, 4504, 4532, 4564, 4587, 4639, 4640, 4675, 4736, 4805, 4809, 4813, 4924, 4938, 5047, 51, 5181, 526, 527, 5311, 5354, 5356, 5362, 5364, 5411, 5412, 5510, 5519, 62, 68, 751, 756, 761, 79, 899, 912, 914, 921, 1316, 1488, 1493, 1498, 1505, 3220, 5368, 1390, 1547, 171, 3330, 4157, 5281, 5366, 5391, 5419, 5498, 795, 90, 194, 4373, 4616, 5380, 2999, 4119, 4199, 5520, 2959, 530

m.- a 3875, 4692, 91, 982, 2011, 2904, 2990, 534, 4288, 4579, 533, 766, 4922, 5177, 5277, 5388, 5477, 5480, 5508, 4966, 4871, 5392

m.- de 2593, 2984, 3127, 3600, 1230, 1725, 2278, 2310, 3140, 3232, 3797, 3805, 3478

m.- ě 100, 2946, 32, 33, 3593, 3639, 3869, 4219, 4360, 4367, 4447, 4453, 4604, 4727, 4612, 4952, 52, 551, 4360, 1302, 1303, 1502, 2954, 3754, 5149, 5458, 3965, 5206

m.- ěm 1094, 1691, 1707, 1919, 2007, 2265, 2318, 2322, 3306, 4981 4252, 4263, 4361, 4575, 4576, 4588, 4589, 4590, 4599, 4620, 536, 4627, 4669, 4673, 4696, 4863, 4936, 5230, 5259, 5490, 5505, 1083, 2458, 2944, 3141, 4557, 4678, 489, 4923, 5287, 5315, 5487, 5488, 944, 4247, 760, 4574, 1913, 5402, 5470

m.- ěm-çe 4476

m.- ěm-de 3404, 3649

m.- ěn 4541

m.- nen 3902, 209, 4381, 4491, 5213, 5237

m.- nen-de 2298, 2302, 2306

m.- nen-de 2303

m.- sěz 2232, 2219

m.- sěz-de 2231

[285]

miněral 1. Mineral. 2. Maden sodası, maden suyu.

m. 2461, 2481

[2]

minut Dakika.

m. 4626**,**

m.- ıñ 5407

m.- ın 5077

m.- ḳa 5065
m.- tan 4614
m.- tan 4614
m.- um 4599
[7]

mirek *sirek-mirek* ikilemesinin ikinci kısmı.
m. 2091
[1]

mirovoy Küresel, global.
m. 1233
m. 2407
[2]

mizgĕl 1. An, vakit, zaman. 2. Hâl, durum.
m.- de 3320
m.- ĕ 3300, 3862, 3287
m.- ĕn-de 3142
m.- ler-ge 223
[5]

moġciza 1. Mucize. 2. Olağanüstü görünüş.
m.- lı 1434
[1]

moḫtac Muhtaç, fakir, yoksul.
m.- ġa 4343
[1]

moñ 1. Kaygı. 2. Hasret. 3. Hüzün, keder. 4. Derin his, melankoli. 5. Ezgi, nağme, melodi.
m. 1361, 1803, 3251, 5483, 1297, 2622, 2646
m.- ı 4802, 4843, 5015, 4742, 2654, 2854, 2408, 2655
m.- ım 5487
m.- ın 3194
m.- nar 1798, 2608, 4741
m.- nar-ım-nıñ 3266
m.- nar-ın 823
m.- narı-day 5512
m.- nar-ıñ 5517, 4846
[25]

moñlan- Hüzünlenmek, kederlenmek.
m. 4844
m.-ır 3062
[2]

moñay- 1. Kaygılanmak, bunalmak, endişeye dalmak. 2. Hasretle türküler yakmak.
m.- ġan-nar 4752
m.-ış -ıp 2365
m.- ıp 3819, 808
[3]

moñayt- Kederlendirmek, kaygılandırmak, sıkmak.

m.-a 2735

[1]

monda "Bu" zamirinin bulunma hâli; bunda, burada.

m.- da 116, 1716, 2156, 2802, 526, 527, 5520, 5310, 5354

[9]

mondağı Buradaki.

m. 1130

m.-lar 3276

[2]

mondıy Bunun gibi, bu şekilde, böyle.

m. 1458, 2334

[2]

moñlı 1. Kederli, hüzünlü, melankolik. 2. Hüzünlü ezgisi olan.

m. 1834, 2152, 3790, 3929, 4783, 5365, 4866, 1559, 2580, 3914, 3906

[11]

monnan Bundan.

m. 322

[1]

monısı Bu, bunu.

m. 3853

[1]

moñsu 1. Hüzünlü, hazin. 2. Kasvetli, sıkıntılı.

m. 1007, 2465, 3147, 5050, 5429

[5]

moñsulan- Hüzünlenmek, endişelenmek, melankolik olmak.

m.-ıp 1886

[1]

motor Motor.

m. 4935, 734

[2]

mödiyr Müdür.

m.- ĕ 195

m.- ĕñ-e 212

[2]

möğayın Muhtemelen, galiba.

m.- 2401, 3853, 4258, 2577, 4414

[5]

möḫerrir Gazete yazarı; redaktör.

m.- ĕ 4275

[1]

möhim 1. Mühim, önemli. 2. Gerekli.

m. 4010, 4020

[2]

mölděre- Dolup taşmak, dökülüp saçılmak.

m.-m-e 2830, 866, 884

m.-t -ěp 5365

[4]

möleyěm Sevimli, mülayim.

m. 2742

m.-lěk 2403

[2]

mömkin 1. Mümkün, olası. 2. Olabilir. 3. Yasak edilmeyen.

m. 1608, 1089, 186, 2147

[4]

mömkinlěk 1. İmkân. 2. Olasılık, olabilirlik.

m.- 4466

[1]

mul 1. Bol, pek çok. 2. Zengin. 3. Büyük, geniş.

m. 506

[1]

mulla Molla, hoca, din adamı.

m. 4438, 2368

[2]

multfilm Çizgi film, animasyon.

m. 4036

[1]

muyıl Kuş kirazı.

m. 1785, 1793

m.-ġa 1801

[3]

malay 1. Oğlan. 2. Delikanlı. 3. Çırak. 4. Uşak.

m.- lar 5355

[1]

mañġay 1. Alın. 2. Dağın en yüksek dik yeri.

m. 5135, 5001

m.- dan 5353

m.- ım-nan 5389

m.-ın-a 5096

[5]

mastĕr 1. Usta, teknisyen, uzman. 2. Kendi alanında uzmanlık bilgisine sahip, bilgin.

m. 5341

[1]

maşina 1. Makine. 2. Araba, otomobil.

m.- nıñ 5347

[1]

naçalnık 1. Baş, başkan, müdür, şef. 2. Komutan. 3. Amir.

n. 194

n. -ı 4244

[2]

nadanlıḳ Cahillik, bir konuda bilgisi olmayan.

n. -nı 2221

[1]

naḫak 1. Hakiki olmayan; delillerle tesbit edilemeyen. 2. Temelsiz, yersiz, haksız.

n. 1690, 2059

[2]

namuslı 1. Namuslu. 2. Adil.

n. 1064

[1]

narasıy Çocuk, yavrucuk.

n.- lar-ġa 1726

[1]

narat Çam ağacı.

n. 2145

n.- lar 2608

n.- lar-nıñ 1424

n.- lar-nıñ 2140

[4]

naz Naz, işve, cilve

n. 3104, 3118

n.- da 1445

[3]

nazla- Şımartmak, şımartarak büyütmek.

n.-p 4542

[1]

nazlı Nazlı, cilveli.

n. 2592, 3360, 4855

[3]

nĕçke 1. İnce. 2. Zayıf. 3. Dar. 4. Nezaketli, narin. 5. Belli belirsiz. 6. Az sezilir hâlde.

n.- ke 2634, 2650, 4506, 4512, 2630, 3008

[6]

nefĕs 1. İstek, tutku, şehvet. 2. Ruh, nefis.

n. 4409

[1]

nefiys 1. Güzel, enfes. 2. Estetik.
n. 2264
n.- lĕg-ĕ 2289
[2]

nefret Nefret.
n. 1923, 959, 1255
n.- ĕ106
[4]

neḳ Fazla veya eksik değil, tam.
n. 2287, 2741, 2774, 2782, 4476
[5]

nelet 1. Lanet. 2. Sövme sözü olarak "alçak".
n. 1255
[1]

neni 1. Küçücük. 2. Küçücük çocuk.
n. 3007, 3101, 3109, 3305, 3634, 4455, 4465, 4477, 4452
n.- ĕñ 3857
n.- ler 265
[11]

nerse 1. Ne. 2. Nesne. 3. Şey. 4. Kişi.
n. 5236, 5343, 5051, 534, 758
[5]

nerv Sinir.
n.- -ı-lar-ım 4310
[1]

neslĕl Soy, nesil.
n. 339
n.- ĕm 1691, 1707
n.- ĕñ 2401
n.- ĕñ-de 1372, 1376
n.-den-dĕr 2984
[7]

nesep Köken, soy.
n.- ler 339
[1]

neşriyet Neşriyat, basımevi.
n. 4015
[1]

netice Netice, sonuç.
n. 4206
n.- sĕ 1195
[2]

nıġı- Sağlamlaşmak, sertleşmek.
n.- ma-ġan 3955
[1]

nıġraḳ 1. Güçlü, sağ salim. 2. Sağlam, dayanıklı. 3. Sert, katı. 4. Ciddi. 5. Pek güçlü derecede

n. 2119, 982

[2]

nıḳ 1. Güçlü, sağ salim. 2. Sağlam, dayanıklı. 3. Sert, katı. 4. Ciddi. 5. Pek güçlü derecede.

n. 2401, 5428, 2655

n.- la-p 4426

n.- lı 1692

n.- lıḳ 5375

[3]

nibarı Hepsi, tamamı, toplam.

n. 2666

[1]

niçe 1. Ne kadar, kaç? 2. Pek çok, fazlasıyla, birçok.

n. 2114, 2134, 2138, 40

[4]

niçĕk Nasıl

n. 2160, 4815, 4818, 4986, 5021, 5368, 704, 2869, 3739, 4671, 4890, 5307, 5319, 5360, 5435, 3010, 3713, 3770, 5023, 976

n.- ler 2518, 3918

[16]

nige Niye, neden?

n. 1899, 1998, 2512, 2992, 3317, 3413, 3593, 3911, 1299, 2789, 3413, 2383, 386, 4307, 1896, 5069, 5069, 3011**,** 1101, 135, 1903, 2161, 4782, 5430, 643, 1300, 168, 1901, 2007, 2502, 3833, 3906, 4757, 4783, 4913, 5244, 5429, 566, 567, 689, 801, 1899, 1903, 1101

n.- sĕz 3274, 3279

[46]

nigĕz 1. Temel. 2. Asıl, esas. 3. Yer. 4. Baba ocağı. 5. Ana vatan.

n. 345

n.- de 1371, 1375, 1379, 1383, 1367

n.- ĕn-de 2379

[7]

nigĕzgĕ 1. Temel. 2. Asıl, esas. 3. Yer. 4. Baba ocağı. 5. Ana vatan.

n. -gĕ 912

[1]

nihayet 1. Son, nihayet. 2. Sonunda. 3. Pek fazla.

n. 3994, 3996, 4023

n. 194

[4]

niḫel Ne yapacağını bilmemek, şaşırmak.

n. 3031, 5472

[2]

nik Niçin, neden, ne maksatla?

n. 130, 4383, 5170, 5506, 2015, 2514, 3975, 3977, 3979, 4401, 5350, 5361, 72, 3274, 3279, 4752, 4898

[17]

nindiy 1. Ne? 2. Hangi? 3. İstese ki. 4. Kim?

n. 1709, 1897, 3291, 3296, 1695, 3740, 384, 3892, 3966, 4878, 5155, 5273, 745

[13]

nindiyděr Her nasılsa, bir şekilde, belirsiz bir şekilde.

n. 2154

[1]

nişle- *ne işlev* yapısının bitişik hâle kullanımı.

n.- dě-m 5419, 5419

n.- děñ 5125, 5126, 4997

n.- er 2219, 1265

n.- gen-ěn 5006

n.- r-měn 79

n.- r-běz 4224

n.- r-ge 5266, 3986, 5303, 2445

n. -ym 5204, 4953

[14]

nişlet- Ne yaptırmak, her hangi bir şey yaptırmak.

n.- tě-ler 3405, 3392

[2]

Niy 1. Ne? 2. Nasıl? 3. Hangi? 4. Şey, nesne.

n. 1188, 1455, 1899, 1903, 205, 3942, 402, 4352, 446, 4848, 5052, 5424 1152, 1360, 1364, 1590, 1956, 387,4994, 4422, 4756, 63, 63

[23]

ni 1. Ne? 2. Nasıl? 3. Hangi? 4. Şey, nesne.

n.- ge 5327

n.- ge 5085, 5109, 5191, 5192, 5286

n.- lěk-ten? 2111

n.- ler 1212, 1218, 1224, 1425, 3927

n.- ler 1786, 2516, 4891

[15]

niděr Neyse, her neyse, herhangi bir şey.

n. 5136, 515, 1912

[3]

[1]

niyet Niyet, tasarı.

n.- lĕ-ge 3071

n.- lep 1971

n.- ler 4410

n.- ler-ĕñ 2644

[4]

niygeděr Belirsiz bir şekilde, her nedense.

n. 5049

[1]

nokavt Oyuncunun boks vb. dövüş sporlarında aldığı darbelerin etkisiyle yere düşüp, on saniye içinde kalkıp devam edemeyerek yenilmesi.

n.- ta 2130

[1]

noḳta Nokta.

n. 2208, 2420, 383

[3]

noměr 1. Numara, rakam, sayı. 2. Hücre, küçük bölme, otel odası.

n. 2789

[1]

norma- Norm, standart, ölçü, kota.

n.- ñ-nı 208

[1]

nota Nota

n. 2089

[1]

nur 1. Işık, ziya, nur, parıltı. 2. Işın (röntgen vb.). 3. Parlaklık, pırıltı (göz).

n. 1947, 4778, 3564, 4779, 558

n.- da 3349

n.- ġa 3362

n.- ıñ 1377

n.- ıñ 3193

n.- lan-a 487

n.- lar 1581, 3340, 3771, 868, 882, 4776, 4894

n.- lar-ın 3856

n.- lı 3457, 3782, 463, 5228

n.- ları-na 4840

[23]

naçar 1. Kötü, çirkin. 2. Güçsüz, takati olmayan. 3. Morali bozuk, ümitsiz.

n. 5379

[1]

ocmaḫ 1. Cennet. 2. Rahatça yaşanan güzel yer.

o. 4447

o.- ın-da 3411

o.- ta 4355

[2]

oç- 1. Uçmak, boşlukta yüzmek, havada gitmek. 2. Buharlaşıp uçmak. 3. Yok olmak. 4. Çabuk hareket etmek.

o.- a 2976, 736
o.- a-lar 1388
o.- a-m 1489, 3670, 3670, 23
o.- al-ma-ġan-nar-nı 1510
o.- arġa 639
o.- ım-da 3132
o.- ım-nan 2007
o.- ın 818
o.- ın-ġan 3878
o.- ıp 4063, 97, 5033
o.- ır-ġan 3880
o.- ır-sa-m-da 3090
o.- ḳan 2808, 2809, 3748, 2190
o.- ma-dı 2884
o.- ma-vçı-lar 1499
o.- tı 2031, 590
o.- tı-m 1391
o.- u-çı 104
o.- uv-çı-lar 711, 716
[30]

oçar Uçar.

o. 236, 3744, 2891, 3094, 3127
[5]

oçın- 1. Uçmak, kanat çırpmak. 2. Hızla koşmak. 3. Heyecanlanmak, sevinmek.

o. 830, 3255
[2]

oçra- Rastlanmak, görülmek.

o.- ġan 1055, 1063, 1079
o.- p 663
[4]

oçraş- 1. Rastlaşmak. 2. Buluşmak, görüşmek. 3. Belli aralıklarla görüşmek.

o.- ır-bız 5179
o.- ḳan-da 1006
o.- tı-lar 674
o. -ma -bız 2001
o.- uv 2517
[5]

oçrat - 1. Tesadüf etmek, karşısına çıkmak, görmek. 2. Arayıp bulmak, denk getirmek. 3. Anlatmak, açıklamak.

o.- ırġa 5261
o.-ır-sıñ 4970

[2]

ofitsĕr Subay, zabit.

o.- ı 4616
[1]

oḫşa 1. Benzemek. 2. Şekil, hareket vs.

bakımından yakınlığı olmak, andırmak.

o.- p 3625, 2241, 1542

o.-v -lar-ım 1556

[4]

oḫşaş Benzer, denk.

o. 3084

[1]

oḫşat 1. Benzetmek, benzerlik kurmak. 2. Karşılaştırmak

o.- tı-m 1114

[1]

okean Okyanus.

o.- da 167, 663, 675, 662

o.- ġa 679

o.- nar 682

[6]

okop Siper.

o. 123

[1]

olaḳtır- Uzaklaştırmak.

o.- ıy-ım 4458

[1]

olay- Büyümek, yetişkin olmak.

o.- ıp 806

[1]

olı Yaşça büyük.

o. 2334, 2644, 1379, 2352, 451

o.- lıḳ 2756

o.- sı 2332

[7]

olpat Ciddi, dereceli, yüksek, büyük.

o. 2797, 2277

[2]

oluġ Büyük, ulu, yüce.

o. 2756

[1]

omtıl- 1. Kızıp saldırmak, hücum etmek, atılmak. 2. Kolları sıvayıp çalışmaya başlamak. 3. Bir maksada erişmek için gayret etmek, istemek, arzu etmek.

o.- a 1095, 5476

o.- dım 1856

o.- ıp 3769

o.- ış 2271

o.- sa-da 2223

o.- sa-m-da 257

[7]

omtılış Tutku, istek, arzu, emel, dilek.

o.- nı 2944

[1]

onık Torun.

o. 1673

o. -lar 1360, 4148, 1364

o.- lar-ım 4678

o.- lar-nıñ 3494

o.-ım -nıñ 3634

[7]

onıt- 1. Unutmak. 2. Hatırdan çıkarmak. 3. İtibar etmemek, değer vermemek.

o. 4921, 5334

o.- a 641

o. -ası -m 4443

o.- çı 898

o.-ıl -mı-y 2737

o.- ıp 1772, 3924

o.- ır-mın 5325

o.- ır-sıñ 4881

o.- ıy-ḳ 2267

o.- ıy-m 5435

o.- ḳan 350, 410

o.- ma 1341

o.- mas 424, 428

o.- ma-sın 3188

o.- mıy 423, 427

o.- mı-y-lar 2320

o.- ma! 5336

o.- ma-m 4924

o.- sın 4679

o.- tı 3970

o.- tı-lar 740

o.- tı-ñ-mı 5118

o.- tır-dı-ñ 4444

[28]

onıtıl- 1. Unutulmak. 2. Kendi hâline dalmak, etraftan kopmak. 3. Kendini kaybetmek.

o.- a 5478

[1]

oppozitsiye Oppozit, karşıt, muhalif, ihtilaf.

o.- de 4386

[1]

orlıḳ 1. Hububat tanesi. 2. Tohum. 3. Bir işin başlangıcı. 4. Kaynak, sebep. 5. Döl. 6. Nesil.

o. 2191

[1]

ordĕr 1. Konut tahsis belgesi. 2. Devlet tarafından çıkarılan yasal arama izni.

o. 4343

[1]

orın-1.Çarpmak, değmek. 2. Ayağı takılmak. 3. Saldırmak, hücum etmek.

o.- ma-sın 1482

[1]

oruv Vuruş.

o. 2636

[1]

osta Usta, ehil, becerikli, mahir.

o. 2171, 938

o.- lar 1383

o.- ları 1376, 1372

o.- lar-nıñ 2172

o.- lıġ-ı 2209, 2167

o.- sı 2646, 2264

[8]

ostaz Üstat, pir, hoca.

o. 4199, 2761

o.- lar -nıñ 1020

[3]

oşbu Bu, şu.

o. 1201

[1]

ot- Kazanmak.

o.-ası-m 4439

[1]

otkaz Red.

o. 1313

[1]

oyal- Utanmak, çekinmek, ar duymak.

o. -al -am 2038

o.-al -ır -lıḳ 1252

o.-al -t -ır -lıḳ 2424

o.- dı 4887

o.- ıp 5380

o.- t-ma-ġız 5355

o.- am 5311

[5]

oyat 1. Utanç, utanma. 2. Ayıp. 3. Edepsiz, çirkin. 4. Pek kötü.

o. 2786, 2786

[2]

ozaḳ 1. Uzun vakit boyunca. 2. Uzak, uzun (yol).

o. 2677, 4222, 1004, 1971, 2166, 995

o.- ḳa 1126

o.- la-ma 5090

o.- ozaḳ 2898, 5015

[4]

ozaḳlamıy Çok geçmeden, hemen ardından.

o. 4539

[1]

ozat- 1. Uğurlamak, yollamak,

geçirmek. 2. Sürgüne göndermek.

o. 4220

o.- a 1270

o.- ıp 3082, 3875, 1944, 1972, 4477

o.- ır-lar 4615

o.- ḳan 3320

o.- tı 3869

[10]

ozayt- 1. Uzatmak. 2. Geciktirmek.

o.- ıp 2176

o.- ḳan 1967

o.- ḳan-dır 2143

[3]

ozın 1. Uzun, uzun boylu. 2. Uzun süren.

o. 4646, 595, 2003, 4745, 4770, 48, 954, 3758

[8]

ozınay- Uzamak, uzunlaşmak.

o.- a 3780

[1]

ozınayt- Uzatmak, uzunlaştırmak.

o.- ıp 2293

[1]

ozon Ozon.

o.- nar-ın 2140

[1]

öç Üç

ö. 2195, 828, 1196, 4190, 815, 815, 828, 4474

[8]

öçĕn İçin, … sebebiyle, … bakımından.

ö. 2290, 4420, 4780, 4714, 1467, 1899, 1903, 1956, 2063, 2274, 2687, 2785, 2922, 3165, 3401, 3401, 4436, 4613, 4660, 4676, 4870, 4923, 4976, 5155, 5374, 5402, 5408, 769, 905, 3721, 4503

[31]

öleş Kısım, bölüm, parça, hisse, pay.

ö. 1469

ö.-e -ler 4078

ö. -ĕm 914

[3]

ölgĕr- 1. Vaktinde yetişmek, zamanı veya fırsatı olmak. 2. Meyve hakkında olgunlaşmak, pişmek. 3. İşlenip bitmek. 4. Olgun bir insan hâline gelmek

ö.- dĕ-m 5256

ö.- el-miy 85

ö.- ĕr 3347

ö.- gen 3529

ö.- me-dě-m 3316

[5]

ölgěr Becerikli, eli çabuk, mahir.

ö.- ge -ně 3584

[1]

ölken 1. Yaşça büyük. 2. İhtiyar. 3. Kıdemli olan. 4. Büyük.

ö. 4616, 1020, 1026

ö.- ě-rek 2298

ö.- ey-ěp 1545

ö.- ey-gen 2952

ö.- lěg-ěm 809

ö.- lěk 1612

ö.- ner-ge 2566

[9]

ömět Ümit, umut.

ö. 114, 225, 1603, 3305, 3670, 115, 1254, 1712, 1724, 3946, 2289

ö. -e 3679

ö.- ěběz 3703

ö.- ěñ 5461

ö.- len-ěp 3117

ö.- ler 44

ö.- ně 916

ö.- sěz-ge 1730

[20]

ömětlě Ümitli, umutlu.

ö. -lě 3389

[1]

ön Hakikat, gerçek, hayal olmayan.

ö. -ě 2647

ö.- ěn-de 132

[2]

ön Ses, avaz.

ö. 1215, 1221, 1223

[3]

önsěz 1. Sessiz, sakin. 2. Söylenmemiş.

ö. 1240, 4245

[2]

örěş- Kötü sözler söylemek, sövmek.

ö.- e-ler 4082

[1]

ös - Üst, yukarı.

ö.- ler-ě 3461

ö.- ler-ěm-e 2950

ö.- ler-ěm-nen 1534

[3]

öske Üstteki.

ö. 198

[1]

öste Üstün, yukarıda, üst tarafta.

ö. 10, 3663, 3651, 3960, 3938, 3815

ö.-gĕ-ler 200

ö.- ĕ-ne 617

[8]

östen 1. Yukarıdan aşağıya doğru. 2. Üst taraftan, üstten. 3. Üstünkörü.

ö. 1436

ö.-de 1159, 1160, 1167, 1168, 1175, 1180, 1183, 1184, 3727, 2987, 2991, 2995, 2999, 3774, 3782, 3790, 3695, 3768

ö.- de-gĕ 1203

[20]

östel 1. Masa. 2. Sofra.

ö.- den 5127

ö.- ĕñ-de 2640, 4758

[3]

öşĕt- Üşütmek.

ö.-kĕç 2073

[1]

öt- 1. Ütmek, ütülemek. 2. Sefahatla hayatını israf etmek.

ö.- ĕp 1481

[1]

öy 1. Ev, yaşanan yer. 2. Bina. 3. Bir evde yaşayanlar, aile.

ö. 1686, 3419, 4842, 894, 897, 3981, 3989, 4104, 4719, 4764, 4812, 5165, 601

ö.- de 4024, 2411, 4378, 3358

ö.- e 445

ö.- ĕbĕz-ge 4255

ö.- ĕl-gen 954

ö.- ĕm-e 2373043

ö.- ĕn 4110, 3747

ö.- ĕp 235, 845

ö.- ge 2449, 3423, 3367

ö.- ler-ge: 5016

ö.- ně 3973

ö.- něñ 2990

ö.- sĕz 2076

[31]

öyĕrme 1. Rüzgârla biriken kar veya toz yığını. 2. Hızla hareket eden büyük kütle. 3. Tartışma, kavga.

ö. 36

ö. -ler 3003

[2]

öylĕ Öğle, öğlen

ö. 2083

[1]

öylen- Bir kızla evlenmek.

ö.- mi-y-m 4119

ö.- señ 4102

[2]

öyren- 1. Alışmak. 2. Ustalık kazanmak. 3. Okuyup bilgilenmek, öğrenmek. 4. Araştırmak, uzmanlaşmak. 5. Aslını incelemek. 6. Tiryaki olmak.

ö. 2301

ö.- gen 5313

[2]

öyret - 1. Alıştırmak. 2. Eğitmek, beceri kazandırmak. 3. Öğretmek, bilgi vermek. 4. Akıl vermek, öğütlemek. 5. Anlatmak. 6. Azdırmak; kötü öğütler vermek.

ö.- ěgěz 5385

ö.- ěrge 2563

ö.- üv-çě-m 5341

[3]

öz - 1. Kopmak. 2. Koparmak, ayırıp almak. 3. Çekiştirip yolmak. 4. Bir şeyin devamlılığına son vermek, durdurmak. 5. Hâlletmek, tamamlamak.

ö.- e 3553

ö.- dě-m 2595

ö.- ěl-dě 37

ö.- ěl-ěp 5013

ö.- ěl-gen 258, 5461

ö.- ěl-mi-y 41

ö.- ěp 1603, 2162, 4898

ö.- gěç 2152

ö.- gen 2642

ö.- me-gěz 3073

[13]

özěl - 1. Bölünmek, ayrılmak. 2. Durmak, bitmek, tükenmek. 3. Faydasız hâle gelmek. 4. Pek derin hislerle şarkı söylemek. 5. Ölmek, can vermek.

ö.- e 1565

ö.- dě-mě 2629

ö.- e 3806, 1589, 1568, 3673, 5019

ö.- ěp 5128, 5427, 791, 1880, 3990, 5503, 4670

ö.- ěp-özěl-ěp 4856

ö.- ěr-lěk 1691, 3079

ö.- ěr-ge 5247

ö.- gen-ner 2653, 2625

ö.- me 3558

ö.- měn 1864, 1147

ö.- mes-lěk 3547

ö.- se-de 1700

ö.- sěñ 4987

[24]

özgele- 1. Parçalanmak. 2. Debelenmek.

ö.- n-ěp 2099

ö. -n -gen 1796

ö. -n -em 2986

[3]

paḳ Pak, temiz.

p. 2744, 3032, 2731

[3]

par Eş, çift.

p. 2833

[1]

paraşyut Hava taşıtından veya yüksek bir yerden atılan bir cismin veya atlayan bir insanın kontrollü biçimde yere inmesini sağlayan araç.

p.- tan 2800

[1]

parij Paris şehri.

p. 1706

[1]

paroḫod Buharlı gemi, vapur.

p. 3317

[1]

patşa Padişah

p. 3508

p.- sı 3266

[2]

pĕçen Yem, hayvan yiyeceği, ot, saman.

p. 1099, 4295, 1108, 1113, 763

[5]

pedagogiya Pedagoji, eğitim bilimi.

p.- ya 993

[1]

pĕleş Dazlak, kel.

p.- ler-ĕ 3832

[1]

pĕnsiye 1. Emeklilik parası. 2. Emeklilik, emekli olma.

p.- ge 211

[1]

pĕnsiyoněr Pansiyonda kalan kimse**.**

p. 2462

[1]

perde Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü; gerelti, gergi, hicap.

p.- ler-ĕñ 4774, 4777

p.- ler-ně 4799

[3]

perence Ferace, peçe.

p. 4088

[1]

pĕrsonal Personel, kadro.

p.- nıy 4037

[1]

pĕşĕr- 1. Pişirmek. 2. Elini veya bir yerini yakmak, haşlamak. 3. Savaşta yenmek, tepelemek. 4. İşi kotarmak, bitirmek, tamamlamak.

p.- e-dĕr 3352

p.- ĕp 2196, 621

p.- me 2193

[4]

pıçaḳ Bıçak.

p. 3658, 4307

p.- ım 4311

p.- ım-nı 4308

[4]

pıçraḳ 1. Islanmış, sulanmış, yumuşak. 2. Çamurlu, bulaşık. 3. Ahlak dışında olan**.**

p. 3657

[1]

pışılda- Fısıldamak, fısıl fısıl söylemek.

p. -dı 1110

p.- v-ın 1420

p. -y 1128

[3]

planĕta 1. Gezegen. 2. Dünya

p.- lar 713

[1]

pletsenzeye Şikayet, itiraz talep.

p. 2350

[1]

poçmaḳ 1. Köşe, çatılma yeri. 2. Açı. 3. Gönülde derin bir sırrın saklandığı yer. 4. Evin bir kısmı, oda. 5. 2. Sumluk akça, para.

p.- ta 1462

[1]

poçta Posta.

p. 4244

[1]

poĕma Manzume, poem.

p. 4600, 4595

p.- day 705

p.- m 4726

p.- m-nıñ 4732, 4601

p. -sı 4596

[7]

pojalıstı Lütfen.

p. 4359

[1]

pokos Biçilmiş çayır.

p.- lar 1102

[1]

politḫata Politik eğitim evi.

p.- bız-nı 4260

p.- dan 4238, 4277

[3]

polkovnik Albay.

p. 4596

[1]

portrět Portre.

p. -ı 4176

[1]

post 1. Nöbet. 2. Nöbetçilik. 3. Görev, sorumluluk.

p.- ın-da 4007

[1]

poşın- Usanmak, sıkılmak.

p.- ıp 2274

[1]

poězd 1. Lokomotifin çektiği vagonlar. 2. Tren.

p. 4246

[1]

prězidĕnt 1. Başkan. 2. Cumhurbaşkanı.

p. 4366

p. 4337

[2]

pri çyom Ne alaka, ne alakası var.

p. 4422

[1]

priyom 1. Kabul, kabul etme 2. Sanat tekniği, anlatım yöntemi.

p.- ġa 4340

[1]

prolog Önsöz, giriş bölümü.

p. -ın 4602

[1]

proşu Buyurun, buyurun geçin, hoş geldiniz (şiirdeki geçen anlamı).

p. 4358

[1]

protsĕnt 1. Yüzde, oran. 2. Kısım. 3. Faiz.

p. 4012

[1]

pulya Mermi, kurşun.

p. 589, 625, 623

[3]

putyovka Sovyet döneminde devletten alınan sevk kağıdı, izin belgesi.

p.- lar 4356

[1]

pyĕsa Piyes, sahne oyunu.

p.- lar-ım 2326

p.- lar-ıñ 2345

[2]

park Park.

p.- ları 4904

[1]

radiyo Radyo.

r.- nı 5491

r. -sı 4091

[2]

rakĕta 1. Roket, 2. Silah sistemlerinde roketatar.

r.- da 1395

[1]

ramazan Ramazan.

r. 4407

[1]

rayon 1. Sovyet düzeninde rĕspublika, kray içinde coğrafi ve idari açıdan ayrılmış birim, bölge. 2. Mıntıka. 3. Saha.

r.- nıy 1233

[1]

razvĕdka 1. Araştırma. 2. Keşif.

r.- ġa 124, 841

[2]

real Gerçek

r. 809

[1]

redaktor Editör, yayın yönetmeni.

r. 4229, 4251

[1]

reẖet 1. Rahat, bolluk. 2. Keyif, tat. 3. Huzur.

r. 1924, 3759, 5155, 5388, 5392, 5263, 732, 977

[8]

reẖetlen- 1. Rahatlamak, memnuniyet duymak, memnun olmak. 2. İyilik görmek, yararlanmak.

r.- e 3829

r.- ĕp 1769, 2139, 2461, 4032 [5]

reḫim Merhamet, acıma, şefkat.
r. 209, 359, 493, 494, 921
[5]

reḫmet 1. Teşekkür. 2. Merhamet.
r. 2178, 5156, 3615, 4215
r.- ĕn-nen 1948
[5]

rějissyor Yönetmen.
r.- lar 2554
[1]

rěkrut Acemi er.
r. 4268
[1]

rencě- 1. Kırılmak, üzülmek. 2. Bir şeyi kabul etmemek, benimsememek, homurdanmak.
r.- me 5297
r. -mi-yk 1152
r. -p 2927
r.- v 2828
[4]

resĕm 1. Resim, çizilen görüntü. 2. Fotoğraf.
r.- ĕ 2639
r.- ĕm-e 2229
r.- ĕñ 2737, 5167
r.- ĕ-ñe 2929, 2919
r.- ĕñ-nĕ 2739
r.- ĕñ-nen 3407
[8]

ressam Ressam.
r. 1433, 2662
r.- nar 3932
[3]

rĕvolvĕr Tabanca.
r. 4268, 3995, 4268
[3]

rĕyaktiv Jet motorlu.
r. 1387
[1]

rızıḳ Rızık, azık, yiyecek, içecek şey, nimet.
r. 4424
[1]

rifma Kafiye, uyak.
r. 2868, 4503, 4524, 4526
[4]

rifmalaş- Uyak oluşturmak, sesteş hâle gelmek.

r.- a 2871
r.- mı-y 2857
[1]

riza 1. Rıza. 2. Razı olmak, karşı gelmemek.
r. 4030, 5300
r.- lar 720, 685
[4]

romaşka Papatya
r. 2743
[1]

royal Piyano, piyan türü.
r. 2633, 2648, 2647, 2654
[4]

roza Gül.
r. 3073, 5288, 3067, 4312
[3]

röḫset Ruhsat, müsaade, izin.
r. 3501, 2483, 5178
[3]

ruḫ 1. Ruh. 2. Öz, esas.
r. 2095
r.- ım-a 908
r.- ın 1380
r.- ıñ 2400
[3]

rul Direksiyon, dümen.
r. 4177
[1]

sade 1. Sade, pek sıradan, 2. Hilesiz, saf, yapmacıksız.
s. 799
[1]

saban Saban, pulluk.
s. 2575
[1]

sabantuy Haziran sonlarında, tarım işlerinin bittiği mevsimde, köyün geniş bir meydanında düzenlenen at koşusu, güreş, çuval yarışı gibi türlü yarışların yapıldığı geleneksel bahar bayramı.
s.- nıñ 2679, 3939
[2]

sabır Sabır.
s. 1789, 1800, 2406, 2746
s.- lı 3854
s.- lıġ-ın 2538
s.- lıḳ 3077, 2041, 2754, 5375
s.- lıḳ-ḳa 2300
s.- lıḳ-lar 231
[12]

sabıy Bebek.

s. 1551, 870, 2363, 802, 2702, 635, 5350

s.- ı-na 651

s.- lıḳ-tan 812

[9]

saflan- 1. Durulmak, saflaşmak, arınmak. 2. Dinlenmek. 3. Samimileşmek.

s.-a 2740

s.-dır-a 2980

[4]

saf Saf, temiz, pak, pür, arı, duru, hâlis, yalın.

s. 1039, 3662, 3877, 1774

[4]

saf Saf, sıra, dizi.

s.- ta 2463, 1651

[2]

saflıḳ Saflık, arılık, duruluk, yalınlık, pürlük.

s.- lıḳ 251

[1]

sağın- Görülen veya bilinen bir şeyi veya birisini iyi tarafları ile hatırlamak, özlemle yâd etmek, hasret çekmek.

s. -a 3186

s.- am 2364

s.- a-m 1494, 4161, 4163, 4161, 4162

s.- dıñ-mı 3915

s. -dım 5271

s.- dır-ır 2755

s.- ġan 3184

s.- ġanda 5428

s.-ıç -lı 2934, 5082

s.- ıp 2681, 2800, 2910, 3818, 3804, 2592, 2110, 3973, 1535

s.- ır 1133

s.- ır-mın 2135

s.- mas-ḳa 3661

s. -sañ 5440

s. -sın 5150, 5492

s.- uv 2733

s.- uv -ım -nı 5420

s. -uv -ım -a 4861

[32]

sağış Özlem, hasret, keder.

s. 1406, 2154, 2628, 4895, 5060

s.- lar-ım 5478

[6]

sak 1. Çok dikkatli davranan kimse. 2. Duyuları çok hassas olan. 3. Pek tasarruflu davranan, müsrif olmayan**.**

s. 1663, 983, 644, 654, 850

s.- mı 657, 628, 658

[8]

saḳla - 1. Korunmak. 2. Kendini korumak, sakınmak.

s. 4238, 4277

s.-dı 1248

s.-dı-ñ 2937

s.-ġan 2805

s.-ma 3239

s.-ma-y 2319

s.-n-a 2738, 656

s.-n-dı 1037

s.-p 3616, 1381, 2577, 5164, 4769, 4872

s.-t -ma-dı-ñ 2803

s.- y-m 3891

[19]

sal- 1. Koymak, yerleştirmek. 2. Toz hâlinde bir şeyi dökmek, tepeleme doldurmak. 3. Koymak, doldurmak. 4. Nem veya buhar dışa vurmak. 5. Temel atmak, tesis etmek. 6. Denizde demir atmak. 7. Pranga takmak, zincire vurmak. 8. Ağ atmak. 9. Ev yapmak, bina dikmek. 10. Sargı sarmak. 11. Yük vurmak, yük sarmak, yüklemek. 12. Yol döşemek, yol açmak. 13. Yıkıp yerleştirmek. 14. Dayandırmak. 15. Yatırmak. 16. Yenmek, yıkmak. 17. Eğmek, bükmek. 18. Çok içki içmek.

s.- a-bız: 1630

s.- dıñ-sin 1373

s. -dık 3698

s.- ġan 1694

s.- ġan-nar-da 1234

s.-ın -açaḳ 2369

s.- ıp 1665, 1824, 857, 4435, 1244, 1450, 4868

s.- ır 3962

s.- ḳın 1600, 2970

s.- ma-m 240

[16]

sal Sal.

s. 1253

[1]

sal- 1. Koymak, katmak, eklemek. 2. Asmak, taşımak.

s.- a-bız 1669, 1671

s.- a-sala 4043

s.- a-sıñ 4755

[3]

salavat 1. Yolculuk için veya başarı için okunan hayır duası. 2. “Hakkında hayırlı olsun.” 3. İş bitti. 4. “Sözü uzatmaya gerek yok” anlamında mecaz.

s. 385, 1256, 1228

[3]

salḳın 1. Serin, soğumuş, soğuk. 2. Duygusuz. 3. Çok ciddi, resmî tavırlı. 4. Soğukluk.

s. 1555, 240, 3094, 3160, 613, 1353, 2035, 2127, 3772, 3787, 4682, 5331, 5353

s.- ġa 1065

[14]

salḳınay- 1. Serinlemek, soğumak. 2. Resmî ve soğuk davranmak.

s.-a 3888

[1]

salmaḳ 1. Yavaş, ağır, ahenkli. 2. (ses, ifade vs. için) Yumuşak, düzgün, hiddetsiz. 3. Küçük fakat ağır. 4. Sabırlı.

s. 1913, 4528

[2]

samolĕt Uçak.

s.- lar 736, 1387

s.- tan 2799

[2]

sana- 1. Saymak, hesap etmek, miktarını tespit etmek. 2. Bir şey hakkında bir kanaat sahibi olmak, bir fikri olmak, sanmak.

s.- ġız! 1651

s.- p 4554

[2]

sanal- 1. Sayılmak, hesap edilmek. 2. Farz edilmek.

s.- ġan-çı 2283

s.- uv-ım 3209

[2]

sanduġaç Bülbül

s. 92, 95

s.- ın 1980

s.- lar 99

s.- lı 1483, 1902

s.- tay 3256

[7]

saray Saray.

s. 1904

s.- da-ġı 790, 796

s.- ım-a 4341

[4]

sarġay- 1. Sararmak, sarı renge dönmek. 2. Endişelenmek, kaygı duymak.

s.- a-mın 2986

s.- ış-ıp 2254

s.- ış-tı-ḳ 2579

s.- ġay-ma-ġız 5467

s.- ġay-sın-mı 5249

[3]

sarıḳ Koyun.

s. 4280, 4285

[2]

sat- 1. Satmak, ihanet etmek, ihbar etmek, jurnallemek. 2. Gösteriş yapmak, caka satmak, sergilemek. 3. Bir yalanı veya dedikoduyu yaymak.

s.- a-bız 4174

s.- ar 4492

s.- arġa 4311

s.- ḳan 4304, 900

s.- ma-ġan 2807

s.- tı-m 4308, 4305

[8]

sataşuv Sayıklama, hezeyan, saçma sapan sözler.

s. -lı 594

[1]

sav 1. Sağ, sağlıklı. 2. Canlı, diri, dinç. s. 450, 1044, 1179, 1649 4859, 4973, 5212

[4]

savmı Selam sözü, merhaba.

s. 1017, 1043, 1008, 1013, 1019, 1030, 1035, 1045, 1024, 1025, 992, 994

[8]

savbullaş- 1. Ayrılırken "savbul" diyerek karşılıklı esenlik, sağlık dilemek; vedalaşmak. 2. Bir yerden ayrılmak. 3. Bir şeyden veya birisinden ayrılmaya mecbur olmak, mahrum kalmak.

s. -ıyk 2000

[1]

sayla- 1. Seçmek, tercih etmek. 2. Oy kullanmak, seçip tayin etmek.

s.- sa-ġız 4360

s. -p 1822

s.-r -sız 4367

s.-t -mı-y-m 4371

[4]

sayın 1. İsimlerden ve -ġan ekli fiillerden sonra "her" anlamı bildiren edat. 2. -ġan / -gen sayın yapısında -dıkça / -dikçe ekinin işlevini taşır.

s. 2119, 2524, 2526, 2952, 419, 60

[6]

sayra- 1. Güzel sesler çıkarmak, şarkı söylemek. 2. Bağırmak. 3. Kuş ötmek.

s. 3255

s.-r -sız 4365

s.-v -ları 2582

[3]

saz 1. Saz, telli çalgı. 2. İlham perisi.

s. 3108

[1]

sebep 1. Sebep, neden. 2. Müsebbip, etken.

s. 2063

[1]

sebeple 1. Sebepli, sebebi olan. 2. Etken, faktör. 3. İçin, ötürü.

s. -le 1682

[1]

sĕbĕr- 1. Süpürmek, çöp temizlemek. 2. (rüzgâr, fırtına için) yerdeki kar vb. şeyleri esip savurmak. 3. Göndermek.

s. 4241

s.- ge 325

[1]

seġat 1. Bir saat süre. 2. Kol saati. 3. Duvar saati. 4. Ders saati.

s. 4568, 3145, 4827

[2]

seḫne- 1. Sahne. 2. Tiyatro, tiyatroculuk.

s.- ge 2345, 2237

s.- ler-ge 2327, 2273

[4]

senġat Sanat

s. 1458, 2290, 3933, 2282

[4]

sĕkund Saniye.

s. 4730

[1]

selam Selam.

s. 2035, 2466, 2606, 2611, 3101, 4577, 5445

[6]

selamet Sağ, salim, diri, sağlıklı.

s. 2400

[1]

sĕlkĕt- Kımıldatmak, hareketlendirmek, titretmek.

s.- ĕp 4300

[1]

sĕlte - 1. Silkmek, silkitmek. 2. Vurup

yıkmak. 3. Ele geçirmek. 4. Çekip almak.

s.- e-dě 2436

[1]

sěñ- 1. Sinmek, bir şeyin dokularına kadar nüfuz etmek. 2. Çok eğilip yatarak gizlenmeye çalışmak.

s.- gen 1798, 1247

[2]

sěñěl Kız kardeş, bacı.

s.- ěm 5126, 5338, 5348

s.- ler-něñ 1034

[4]

sěr Giz, sır.

s. 3244

s.- lě 3755, 4819, 811, 817, 821, 825, 1994, 4972, 3291, 1420, 830

s.- lě-de 2689

s.- lě-de 1478

s.- ler 1745

s.- ler-ěñ 5425

s.- ler-ěñ-ně 3234

s. -ěn 3944

[18]

sěrdeş Sırdaş.

s. 1892

[1]

serḫuş Sarhoş

s.- něñ 4463

[1]

sesen Başkurt ve Tatar halk kültüründe ozan, doğaçlama şiir söyleyen halk şairi, destancı.

s.- ner-ge 2706

[1]

seyěr Tuhaf, garip, acayip, ilginç.

s. 1500

[1]

seyesetçě Siyasetçi, politikacı.

s. 4493

[1]

sěz Siz.

s. 1865, 2882, 3073, 3273, 3277, 3623, 4691, 4702, 5215, 2728, 3105, 3113, 4367

s.- de 160, 1650, 1667, 602

s.- den 1844, 2988, 4538

s.- ge 1418, 1546, 188, 2948, 5479, 1556, 5366, 3101, 3117, 5245, 1409

s.- něñ 1544, 1984, 2959, 2984, 3078, 5257, 1976, 1988, 4339, 98

[41]

sığıl- 1. (ağaç dalı vb. gibi önceki şekline dönebilecek şeyler için) Esnetilerek bükülmek, eğilmek. 2. Acılara karşı sabırlı olmamak, tahammül edememek.

s.- ma-dı-m1853

s. -ıp 1444

s.- sañ-da 217

[3]

sılta- 1. Gizli bir işi, bir cinayeti veya ispatlanamayan bir suçu ortaya çıkarmak, kimin yaptığını göstermek. 2. Genellikle yersiz bir şekilde cevap vermek. 3. Bahane bulmak.

s.- ma-ġız 1720

[1]

sıluv 1. Güzel, güzel yüzlü. 2. Zarif, muntazam.

s. 4748

s.-lar 3456

[2]

sıman Gibi, benzer.

s. 1553, 1785, 1789, 1800, 1801, 1884, 2997, 3407, 3799, 3803, 879, 881, 3807, 159, 2036, 3124, 4754

[17]

sın 1. Heykel, yontu. 2. İnsan gövdesi. 3. Put.

s. 1078, 1422, 147, 18, 2246, 2286, 2302, 2490, 2717, 2854, 3360, 3367, 69, 773, 85

s. -ı 2640

s.-ıñ 754

[17]

sın- 1. Kırılmak, iki veya daha çok parçaya ayrılmak. 2. Boyun bükmeye mecbur olmak.

s.- a-m 3801

s.- nar-ıñ 2695

s.- uv-ı-n 115

[3]

sınçı Heykeltraş**.**

s.- çı 2661

[1]

sına- Sınamak, denemek.

s.- la 4665

s.-l -uv-dan 2052

s.-l -uv -lar 2528

s.- p 3959, 4059

s. -r 3511

s.-r -sıñ 1449

s.- sa-lar 858

[7]

sınat- 1. Kontrol ettirmek, araştırmak. 2.

Bir şey yapmadan biçare kalmak; başarısız olmak. 3. Yenilmek. 4. Hevesi/ümidi kalmamak.

s.-mas-mı 3941

[1]

sınav 1. Sınav, imtihan. 2. Prova, alıştırma, deneme.

s. 5117

s.- lar 2528

s.- lar-ın 1346

[3]

sıy- 1. Sığmak. 2. Yerleşebilmek. 3. Darca bir yerden geçebilmek. 4. Oturacak bir yer bulmak, sığışmak.

s.-ar -lıḳ 3245

s.- lan-uv-dan 2058

s.- lar 4289

s.- lar-mın 4341

[4]

sıyın- 1. Sığınmak. 2. Birinin evine yerleşmek, saklanmak.

s. 3034

s.- sa-m 1066

[1]

sıyla- 1. İkram etmek, ağırlamak. 2. Cezalandırmak, dövmek.

s.- y-sıñ 4287

[1]

sıypa- Okşamak, elle sıvazlayıp sevmek.

s.- dı 1069

s.- ma-dı 2077

s.- ıy-m 2994

s.- p 4068, 4647

[5]

sız - 1. Çizdirmek. 2. Değnekle vurmak. 3. Çalgıyı ustaca ve şevkle çalmak. 4. Kaçıp gitmek.

s.- dır-ır-sıñ 4971

s.- ġan 2686

s.- ım-nı 5379

s.- ıp 1246, 4267, 4374, 1247, 222

s.- lan 58

s.- lar-ġa… 1728

s.- lı-y 107

s.- ma 1243

s.- ma-ġan 4382

[13]

sızıl- 1. Çizilmek. 2. Gözükmek.

s.- a 3985

s.- ıp 4875

s.- sa-da 1702

[3]

sızla - Sızlamak, ağrımak, acımak.

s.- y 5393, 3029

[1]

sızlan- 1. Sızlanmak. 2. Üzülmek, kaygılanmak.

s.- ıp 1508

[1]

siběl- 1. Serpiştirilmek. 2. Dağıtılmak, yayılmak. 3. Yağmur çiselemek, serpiştirmek.

s.- e 2745, 1583, 1584, 1588, 2742, 3806, 1564

s.-ěr -ler 4996

s.- me-dě 1574

s.- miy 1587

s.- sěn-ner 2375

[11]

sigarět Sigara

s.- ın 4475

[1]

siẖet 1. Sıhhat, sağlık. 2. Sağlıklı, salim

s.- len-dě-m 165

[1]

siẖriy Sihirli, büyülü.

s. 1979

[1]

sikěr- 1. Sıçramak, zıplamak, hoplamak. 2. Aşırı davranışlarda bulunmak. 3. Fikirlerde istikrarsızlık göstermek.

s.- dě 515

s.- dě-ñ 2800

s.- ěp 888

s.- ěş 3997

[4]

siksen Seksen.

s.- ge 4578

[1]

siměz Semiz, dolgun, yağlı.

s. 4362

[1]

sin Sen.

s. 67, 210, 749, 757, 762, 767, 777, 1377, 1421, 1425, 1429, 1484, 1953, 1953, 2039, 2201, 2228, 2250, 2260, 2298, 2306, 2397, 2410, 2434, 2457, 2495, 2498, 2668, 2743, 2760, 2761, 2776, 2790, 2797, 2798, 2805, 2806, 2807, 2914, 2920, 2931, 2936, 3163, 3163, 3425, 3527, 3598, 3742, 3859, 3911, 4034, 4287, 4297, 4603, 4696, 4744, 4749, 4769, 4805, 4809, 4813, 4852, 4865, 4877, 4883, 4911, 4927, 4929, 4943, 4945, 4997, 5077,

5088, 5089, 5092, 5108, 5125, 5126, 5147, 5271, 5275, 5284, 5297, 5314, 5333, 5376, 5379, 5406, 5455

s.- de 1031, 1877, 1885, 1893, 2280, 959, 1888, 2288, 3563, 3565, 3567, 3569, 3571, 3573, 3575, 3577, 3579, 3581, 3583, 3585, 3587, 5505, 2396

s.- dey 2312, 2554

s.- nen 2832, 3298, 3508, 4778, 5121, 937, 1014, 21, 5498, 5499

[124]

sině Sana.

s. 2718, 2834, 3739, 3858, 3865, 1462, 3320, 3325, 1347, 2491, 4937, 3392, 1016, 1911, 2606, 2466, 2494, 2923, 2955, 3492, 3594, 2465, 3212, 4665, 996, 4518, 4951, 5453, 5510, 948, 3851, 4670, 4940, 5504, 775, 851, 853, 916, 5091, 2320, 2692, 3400, 3414, 3476, 3602, 3737, 4435, 4440, 929, 2925, 2930, 2938, 1969, 3035, 3405, 5519, 2901

[57]

sině̇kě Seninki.

s. 3202, 3208

[2]

sině̇ñ Senin.

s. 535, 4924, 5407, 5517, 2468, 2470, 2472, 754, 759, 1870, 1909, 2252, 2478, 2754, 2939, 4253, 4676, 4798, 5175, 5427, 5464, 5507, 1036, 1965, 2463, 2492, 2496, 2754, 2870, 2902, 3591, 5516, 3799, 3803, 4721, 4870, 4977, 5508, 5513, 769, 835, 840, 2328, 5167, 2810

[45]

sip- 1. Serpmek, yaymak. 2. Işık saçmak. 3. Yağmur çiselemek, serpelemek. 4. Savurganca harcamak, israf etmek. 5. Çalgı çalmak. 6. Şarkı söylemek.

s. 4824, 4825, 5332

s.- ĕp 3348, 3509

s.- ken 1578

s.- me-gĕz 5468

s.- sĕn 4776, 5210

s.- tĕ 559

[11]

sipkeç Püskürtücü, pulverizatör.

s.- keç 2248, 2253

[2]

siptĕr- 1. Serpmek, serptirmek. 2. Yaylım ateş etmek. 3. Ustaca ve çabuk konuşmak.

s.- uv-ler 1237

[1]

sirek Seyrek, ender, nadir.
s. 1624, 2091
[1]

sirěn Leylak.
s. 4788, 4916
s.- ner 4855
s.- ner-gě 4990, 5165
[5]

siskendĕr- 1. İrkiltmek, sıçratmak. 2. Kokrutmak, şüphelendirmek.
s.-ĕp 2012
[1]

siz- Sezmek, hissetmek, duymak.
s. 5480
s.- dĕ-m 2594
s.- e 5298
s.- ĕ-ne 1566
s.- ĕp 3283
s.- er-sĕñ 4989
s.- e-sĕñ-mĕ 4847
s.- e-sĕñ-dĕr 961
s.- gen 4634
s.- me-dĕ-m 3895
s.- me-dĕ-m-de 1909
s.- me-gen 4380
s.- mi-y 3042, 631
s.- sĕn 202
s.- er-mĕn 5322
[16]

sizdĕr- Sezdirmek, fark ettirmek, hissettirmek.
s.- miyçe 227, 1959
[2]

sizĕl- 1. Sezilmek, duyulmak, hissedilmek. 2. Gizi ortaya yayılmak, ifşa olmak.
s. -er -dĕr 3590, 3599
s.-ĕr-lĕk 2258
s.-me-dĕ 1576
[5]

sizem Seziş, sezme, duyma.
s. 3220, 2631, 3017
[3]

sizĕne- Birisinin niyetini sezmek, sırrını anlamak.
s.-e -ler: 3674
[1]

směna- Vardiya
s.- ġa 5282
[1]

smotr 1. Teftiş, resmigeçit. 2. Gösteri.

s.- ġa 5180

[1]

soḳ Vuruş, darbe.

s. 851

[1]

soḳlan- 1. Vurulmak, hayran olmak. 2. Âşık olmak.

s.-am 5159

[1]

soldat Asker

s. 2467

s.- ın 665

s.- lar-ıñ 2462

[3]

solı Yulaf.

s. 4204, 4214

[2]

soñ 1. Geç, geç vakit. 2. Mademki, öyleyse, peki. 3. Son, sonuç. 4. Sonuncu.

s. 130, 1901, 1998, 2866, 2970, 4066, 4148, 4834, 4916, 5141, 5171, 5327, 5407, 5425, 567, 604, 995, 1305, 1306, 1411, 897

s.- da 1860

s.- ġa 1398, 3611

s.- lap 2932, 4066

s.- mı 2979

[27]

soñ Sonra (son çekim edatı).

s. 1899, 1903, 3739, 1821, 3740, 658, 659, 3012, 3917

[3]

soṅġı Sonuncu

s. 1278, 3672, 5078, 629, 3620, 1918, 1509, 1613, 1643, 1686, 2049, 2130, 3052, 3054, 3064, 3626, 3681, 4836, 4980, 589

[21]

sonět Sone.

s. 2963

[1]

sor- 1. Sormak. 2. İstemek, talep etmek, rica etmek. 3. Gerektirmek.

s. 1663, 620, 3625

s.- ġız-sĕz 1710

s.- lar-ġa 855

s.- ma 5275, 5274

s.- ma-dı 2545, 5280

s.- mı-ym 3814

s.- p 2034

s.- sa-lar 856

s.- v 3626

s.- v-nı 5130

s.- ıyk 1718

s.- y-lar 1077

s.- ym: 3902

[17]

sovět 1. Meclis. 2. Sovyetler Birliği. 3. Kurul, heyet, konsey.

s. 665

[1]

soyuz 1. Birlik, ittifak. 2. Halk örgütü. 3. Sovyetler Birliği.

s. 2432, 2441

[1]

sömběl Sümbül.

s. 5265, 5424, 5430, 5275

s.- ler-ěñ 2247

[5]

söt 1. Süt. 2. Bazı bitkilerin suyu. 3. Bazı maddelerin beyazımsı eriyik şekli. s.- ěn 1011, 4171

[2]

söy- 1. Elle okşayıp, kucaklayıp sevmek. 2. Sevmek, hoşlanmak.

s.- dě 577

s.- dě-m 4933, 5418, 4931

s.- e 4384, 5404

s.- ěl-e-sě-m 84

s.- el-me-m 1041

s.- em 4937, 1351, 1352, 1397, 1352, 5471, 1518, 1389

s.- ěn 58, 223, 2178

s.- ěn-e 3345, 5045

s.- ěp 306, 3976, 2692, 1803, 4297, 4747, 380, 4220, 1289, 4724

s.- er-sěñ 873

s.- er-lěk 4329

s.- esě-m 84

s.- le-gěz 1185

s.- len-ěp 2190

s.- le-n-mi-ym 4116

s.- lep 1879, 4559

s.- ler 1074

s.- le-sěn 1431

s.- leş-üv-ěn 1425

s.- me-gen-ně 2202

s.- mi-y 2860

s.- sěn-ner 2718

[46]

söyěněç 1. Sevinç, neşe. 2. Sevinilecek haber, müjde.

s.- ten 1382

[1]

söygeněm Aşkım, sevgilim, yârim.

s. 2930, 3378, 3381, 3387, 3871, 4164, 4670, 4879, 5013, 5469, 5473, 791, 1040, 1264, 5299

s.-ĕ-me 1391
s.-ĕm nĕñ 5495
s.-ĕñ 5427
s.-ĕñ-nĕ 5428
s.-ĕn-nen 3103
s.-nĕ 2202
s.-nĕñ 3586
s.-ner-neñ 1021
[24]

söykĕmlĕ Sevimli, çekici, alımlı, şirin.
s.4433, 4437, 4441, 4445, 4449, 4429
[6]

söykĕmsĕz Sevimsiz, itici, alımsız.
s. 4265
[1]

söyle- 1. Söylemek, demek. 2. Anlatmak, bildirmek. 3. Göstermek, aksettirmek.
s. 5424
s.- gen 3397
s.- gen-nĕ 2204
s.- me 5316
s.- me 2194
s.- rge 5020
s.- ş-mi-y-sĕñ 5122
s.- ş-sek 5515
s.- ş-üv 5263
s.- y 2330
s.- y-m 4523, 1745, 2207, 2775, 4618, 1429
s.- ym-de 2207
[17]

söylen- 1. Söylenmiş olmak. 2. Kendi kendine söylenmek.
s.- señ 4103
[1]

söyleş- 1. Konuşmak. 2. Bir dil konuşmak. 3. Söyleşmek. 4. Sözleşmek, anlaşmak.
s.- ler-ĕ 3838
s.- miy 985
s.- miy-bĕz 965
[3]

söylev 1. Konuşma. 2. Söyleme. 3. Bildiri, tebliğ. 4. Bildirme.
s. 2687
[1]

söyüv 1. Sevme. 2. Okşama.
s. 3877, 5150, 5492, 5511, 1039, 4834, 4940, 4810, 4934, 5415, 5433, 4939
s.-ĕm 4975
[13]

sputnik 1. Rusya'nın uzaya gönderdiği ilk uzay aracı. 2. Kadına, dansta eş olan veya bir yerde, toplantıda eşlik eden erkek, kavalye**.**

s. 688

[1]

stakan Bardak

s.- nı 1768, 1779

[2]

stěna Duvar, sur.

s.- dan 5168

[1]

studĕnt Üniversite öğrencisi.

s. 5043

s.- tır 5257

[2]

stanok 1. Tezgâh. 2. Torna tezgâhı. 3. Silah kundağı.

s.- ka 5340, 5352

s.- lar 5397

[3]

su 1. Su. 2. Akarsu, dere, ırmak. 3. Nem, ıslaklık. 4. Meyve suyu.

s. 5210, 5332, 5454, 5592, 248, 2253, 2840, 903, 915, 3460, 3464

s.- da 669

s.- ġa 1005

s.- la-dır 3380

s.- lar-da 1724

s.- lar-ıñ-nıñ 1872

s.- lar-nı 1086

s.- la-lar 5209

s.- sız 838

[19]

suġış - 1. Vuruşmak. 2. Dövüşmek. 3. Savaşmak, harp etmek, çarpışmak. 4. Mücadele etmek.

s.- 128, 120, 132, 1715, 2471, 2642, 985, 3399, 4679, 978, 988, 443

s.- a 2466

s.- lar 4690

s.- lar-da 1791

s.- ıp 3948

s.- ış-ķan: 105

s.- ta 131, 1140

s.- tan 604

[19]

suķ- 1. Sertçe vurmak, itip kakmak. 2. Saat çanı ötmek. 3. Özel bir şekil vermek. 4. Kaydetmek. 5. Yaralamak, zedelemek. 6. Zarar vermek. 7. Şanssızlık getirmek. 8. Sert konuşmak, eleştirmek. 9. Kâğıt oynamak. 10. Çabuk çabuk yemek. 11. İçkiyi dibine kadar içmek. 12. Hırsızlık yapmak.

s.- tı 4827

s.- ĕp 4309

[2]

suḳır Göremeyen.

s. 2243

[1]

suḳḳala- Devamlı, arka arkaya vurmak.

s.- p 4045

[1]

suḳmaḳ Patika.

s.- lar-dan 333, 3502

[2]

sul- 1. Solmak, kurumak. 2. Zayıflayıp beti benzi solmak.

s.- dı-m 2593

[1]

sula- Su serpmek, ıslatmak.

s.- sın 3227

s.- r-mın-da 2259

s.- dı-m 2139

[3]

sulış - Soluma, soluk, nefes.

s. 162, 1686, 2469, 4216, 5382, 2272, 2275

s.- ım-da 1509, 2954

s.- ım-dır 2049

s.- ın 2293, 5347

s.- ın-da 1613

s.- ı-nıñ 2279

s.- ta 129

[7]

sulḳılda- 1. Nefes nefese kalmak. 2. Hıçkırmak. 3. Sızlamak.

s. 43

[1]

sumka 1. Deri veya bez çanta, bohça. 2. Kanguru gibi hayvanların yavrularını koyduğu torbası.

s. 5030

[1]

suret - 1. Resim, portre. 2. Tablo, resim. 3. Kıyafet. 4. İmaj.

s.- ĕñ-ne 2663

[1]

suv Su.

s.- da 2685

s.- ġa 1232, 694, 2124

s.- ım-nı 904

s.- ın 1778, 1985

s.- lar 1260, 5504

s.- lar-da 3321

s.- ları-da 1984

s.- lar-nı 905

s.- nıñ 3426

[14]

suvsa- Susamak.

s.- dı-m 902

[1]

suvın- 1. Soğumak. 2. Birisinden soğumak, bezginlik gelerek uzaklaşmak. 3. Derdi azalmak. 4. Ruhen daralmak. 5. Bir meseleyi unutmaya başlamak, gündemden çıkarmak.

s.- ġaç 2757

s.- maz 3200

s.- mı-y 2980

s.- ma-dı 3890

[4]

suz- 1. Çekme, genişletme veya büyütme yoluyla uzun hâle getirmek, uzatmak. 2. Eldeki bir şeyi ikram etmek, sunmak. 3. Gerinmek. 4. Engellemek. 5. Uzun hava biçiminde bir müzik söylemek. 6. Kuray çalmak.

s.- a 482

s.- ġan 56, 673

s.- ıp 4865, 230, 677

s.- sañ 284

[7]

suzıl- 1. Bir yere uzanmak, uzanıp yatmak. 2. Vakitçe uzamak, bir süre devam etmek.

s.- ası 2372

[1]

sügĕn- Kendi kendine sövüp saymak, söylenmek.

s.- dĕ-m 4474

s.- ĕp 4046

[2]

sün- 1. Sönmek. 2. Işığı sönmek. 3. Motor susmak. 4. Bitmek, sona ermek. 5. Atıl hâle gelmek.

s.- dĕ 2079, 4832

s.- dĕ-m 3288

s.- dĕr 4766

s.- dĕr-dĕ: 4829

s.- e 950

s.- er 4780, 4968, 1737, 4718, 4833

s.- er-mĕ 4834

s.- mes 4976

s.-se -ler-de 1038

s.- üv 4738

[15]

sündĕr- 1. Söndürmek. 2. Motoru vb. şeyleri kapatmak. 3. Bitirmek, yok etmek.

s.- mi-yçe 225

[1]

sürĕl- 1. Yavaş yavaş sönmek. 2. Yavaşlamak, dinmek. 3. Sakinleşmek.

s.- e 5066

[1]

süt- 1. Kurulmuş, bağlanmış bir şeyi çözmek, bozmak. 2. Ayırmak, etrafa saçmak.

s.- e-süt-e 822, 826

[2]

sütĕl- (düğümlenmiş, dürülmüş, dikilmiş, yapılmış bir şey için) Dışarı çıkmak, bozulmak, dağılmak, çözülmek. 2. Kötüleşmek.

s.- me-se-ler 4888

[1]

süz 1. Söz, kelime. 2. İfade. 3. Konuşma, sohbet. 4. Verilen söz, ant. 5. Fikir, görüş. 6. Nasihat. 7. Tenkit. 8. Dedikodu.

s. 1546, 2189, 2264, 2412, 2566, 1246, 546, 1231, 1721

s.- de 4243

s.- den 2664

s.- ĕ 680, 2842, 690

s.- ĕm 1396, 1397, 1794, 760, 1404, 80

s.- ĕm-ně 3315, 197, 4232

s.- ĕn 4272

s.- ĕn 4886, 541

s.- ĕ-něñ 2169

s.- ge 1690

s.- ıyḳ 1730

s.- ler 1237, 1322, 1358, 2059, 2688, 3566, 3740, 3892, 4522

s.- ler 3609, 3633, 4236

s.- lerĕ 706

s.- ler-ĕm-ně 1880

s.- ler-ĕñ 1229, 5171

s.- lerĕ-ne 5299

s.- ler-ge 2207

s.- ler-ně 4266, 4605, 4642

s.- ně 2861, 2863

s.- sĕz 1399, 4761, 693, 986, 2266, 4657, 4245

[59]

svastika Nazi Haçı

s.- nı_ 426

[1]

şaġıyr Şair.

ş. 1379, 2771, 2852, 3486, 4603, 751, 2871, 884, 2851, 4727, 2875

ş.- ĕ 1685, 2340, 3821, 4596

ş.-e -ně 1722

ş.- ĕn 2342

ş.- ler 2774, 2782, 4328, 1275, 2751, 2763

ş.- ler-ge 1904

ş.- ler-něñ 1278

ş.- ně 2335, 2882

ş.- něñ 2166

[25]

şahit 1. Bir suçun şahidi, tanık. 2. Önemli bir işe katılmadan kenardan gözetleyen. 3. Nikâh şahidi. 4. Delil, kanıt.

ş.- lar- 1185

[1]

şahzade Şehzade

ş.- ně 791

[1]

şaḳḳat- Şaşırmak, şaşa kalmak, ne yapacağını bilememek.

ş.- ır-lıḳ 2087

ş.- ır-lıḳ 4325

[2]

şaktıy Pek çok, ziyadesiyle, pek fazla.

ş. 182, 2098, 4093

[1]

şaltırat 1. Şıkırdamak, çınlamak. 2. Telefon etmek, telefonla aramak.

ş. - ḳaç 4244

[1]

şar - 1. Yuvarlak, çember, daire, küre. 2. Bilye, misket.

ş.- ı 459, 659, 2668

ş.- ı -day 54

[4]

şartla- 1. Patlamak, çatlamak. 2. İnfilak etmek. 3. Yarılmak.

ş.-p 983

ş.-t-ıp 4470

ş.- v 513

[3]

şaş- Şaşmak, sersemlemek.

ş.-ın 1816

ş.-ın -ma 138

ş.- ıp 1836

ş.- ḳan 1602

[4]

şaşḳan Şaşkın, sersem.

ş. 823

[1]

şat Memnun, sevinçli, mutlu, mesut, hoşnut.

ş. 3863

ş.- lıġ-ıñ 1340

ş.- lığ-ın-nan 2517

ş.- lıḳ 1923, 3295

[5]

şatlan- Sevinmek, mutlu olmak, saadet bulmak.

ş.- a-bız 3908

ş.- lan-ġan 3224, 5402

ş.- lan-ıp 579

[4]

şav 1. Gürültü. 2. Tamamıyla, bütünüyle.

ş. 1775

ş.- lı 1091, 724

ş.- şular-ġa 1095

[6]

şavla- 1. Bağırarak konuşmak. 2. Gürültü çıkarmak. 3. Uğuldamak. 4. Kulak çınlamak. 5. Bağırarak karşı çıkmak.

ş.-p 1884

ş.-p 587

ş.-sın 1427

[1]

şayan- 1. Oyunbaz, çok oyuncu, muzip, şakacı. 2. Yaramazlık yapmayı seven. 3. Hiç rahat durmayan.

ş.- ı-raḳ 2307

[1]

şayar- 1. Oynamak. 2. Oynatmak. 3. Kandırmak, oyun oynamak. 4. Birine musallat olmak. 5. Düzensiz çalışmak, teklemek.

ş.- ma 2305

ş.- mı-y-lar 4585

ş.- mı-y-m 4587

ş.-t -ma 4219

[4]

şaytan- Şeytan

ş. 2029, 2437, 2442, 4422

ş.- nan 2451, 4408

ş.- nar-da 202

ş.- nar-ġa 2434

[8]

şecere Şecere, soy kütüğü.

ş.- ler-ĕ 341

[1]

şĕdĕvr Başyapıt, şaheser.

ş. 4184

[1]

şefeḳ Şafak, tan.

ş. 4754

[1]

şefḳet Şefkat, merhamet.
ş. 4390, 4395, 4433, 4437, 4441, 4445, 4449, 4429
ş.- lĕk 159
ş.- sĕz 4400, 1952, 264
ş.- sĕz-lĕk 1721
ş.- sĕz-ler-ge 1731
[14]

şeher Şehir, kent.
ş. 4904
ş.- de 5223, 5224
ş. -ĕ 3421, 3449
ş.- ĕn 3635
ş.- ge 4509
ş. -i 2584
[8]

şehit Şehit.
ş. 2013
[1]

şeḫsiy Şahsi, kişisel.
ş. 2355, 4338
[2]

şel 1. Büyükçe başörtüsü. 2. Şal.
ş. 879
ş.- ĕñ 3236
[2]

şelyavlıḳ Yünden dokunmuş etrafı bezekli büyük başörtüsü.
ş.-ıñ 3230
[1]

şem Mum.
ş.- ner 2079
[1]

şep 1. Güzel. 2. Güçlü, etkili. 3. Çabuk.ş. 1417, 2511, 4144, 4150
[4]

şerab Şarap.
ş. 3599
ş.- tan 1808
[2]

şĕşe Şişe.
ş. -sĕ 4351
[1]

şet Şayet, eğer.
ş. 1205
[1]

şevle- 1. Karanlık içindeki hafif ışık. 2. Hafif görüntü, silüet. 3. Yangın ışığı. 4. Yüzdeki nur. 5. Yansıma, akis. 6. Gölge. 7. Ruh, idea.
ş.- le-sĕ 2672, 3009

[2]

şığıyr 1. Şiir, nazım. 2. Manzum eser. 3. Şiiriyet, şiir özelliği. 4. Türkü.

ş. 4187, 4183, 4186

[3]

şırpı 1. Çırpı. 2. Kibrit.

ş. 2055

[1]

şıt- 1. Tohumdan filiz vermek, yerden bitmek. 2. Doğmak, meydana gelmek.

ş.-ar -lıḳ 2192

ş.- ıp 511

[2]

şiğır Şiir

ş. 1333, 1339, 1343, 2268, 3139, 3484, 717, 2775, 4503, 4618, 4188

ş.- ĕm 1382

ş.- ĕm-ně 3488

ş.- ḫat-lar-ıñ 2939, 2940

ş.- ler 1349, 02, 1879, 1274

ş.- ler-ĕm! 1846, 1850, 1854, 1858, 1862, 1866

ş.- ler-ĕñ 2344

ş.- ler-ně 2323

ş.- ně 1247

[28]

şiğriy Şiirli, poetik, manzum.

ş. 1374, 1900, 1726

[3]

şiğriyet Şiiriyet, şiirlilik.

ş.- lĕ 2664

ş.- něñ 821, 825, 2798, 817

[5]

şik 1. Şüphe. 2. Kötü niyet. 3. Korkma, ürkme. 4. Çelişki.

ş. -ĕm 1849

ş.- ler-ge 436

[1]

şikĕllĕ Gibi.

ş.- lĕ 1130, 1145, 3463, 4568, 625, 876, 2741, 2743, 2972, 517, 622, 1077

[12]

şirbet 1. Meyve sularından hazırlanan içecek. 2. Meyve, kahve ve şekerli çikolatadan yapılan tatlı içecek. 3. Çiçek balı. 4. Tatlı, hoş.

ş. 1931, 3580

[2]

şom 1. Görünmeyen bir sebeple sıkılma, uğursuzluk. 2. Tehlike. 3. Kötülük.

ş. 278

[1]

şomlı Kötü, uğursuz.

ş.-lı 2019, 464, 787

[3]

şomara 1. Aşınmak, yıpranmak. 2. Parlamak. 3. Düzelmek. 4. Çok çalışmaktan ötürü ustalaşmak. 5. Hayatta her şeyi görmüş olmak.

ş. -a 2167

[1]

şöġıl 1. İş, meşgale. 2. Zahmet, meşakkat.

ş. 1845

[1]

şöẖret Şöhret, nam, ün, şan.

ş. 1277

[1]

şöpşe Yaban arısı, eşek arısı.

ş.- ler-de 3592

[1]

şu 1. Şu. 2. Bu.

ş.- lar 4352

ş.- nı 205, 4538, 293, 2648

ş.- nıñ 4909, 4908

[7]

şul 1. Şu. 2. Bu.

ş. 1195, 1576, 1951, 2411, 2425, 2477, 260, 3033, 3127, 3598, 3680, 4041, 4065, 4289, 4310, 4893, 4910, 499, 5061, 5210, 5245, 5248, 999, 1076, 177, 1982, 2110, 2714, 282, 287, 3130, 3465, 3654, 3666, 3814, 4066, 411, 4400, 4457, 4941, 5328, 5376, 5395, 5444, 1574, 2242, 257, 3691, 4948, 613, 779, 87, 179

ş.- dır 187

ş.- mı 4798

[55]

şulay 1. Şöyle, şu şekilde. 2. Doğru, dürüst.

ş. 1003, 1006, 1041, 1230, 135, 1621, 185, 2497, 2907, 4392, 4455, 492, 4655, 510, 2864, 3249, 4936, 5085, 5327

[19]

şulçaḳ O anda, şu vakitte.

ş. 1439, 4249, 697, 2850, 4857, 5161, 5264

ş.-ın-da 94

[8]

şulḳaderlĕ Şu kadar, öylesine, öyle.

ş.- lĕ 1901, 5430

[2]

şular Şunlar, bunlar.

ş. -ġa 5406

ş.- nı 4794

[2]

şundıy Şöyle, böyle.

ş. 3601, 4058, 4064, 4069, 4468, 459, 4689, 5050, 5516, 951, 1373, 1767, 4206, 4933, 5080, 5388, 5392, 5517, 577, 702

[20]

şunda Yine de, her şeye rağmen.

ş. 5021, 5023, 5321, 4658, 4691, 4815, 4818

[7]

şunı Şunu, bunu.

ş. 2633, 2653, 2146, 2625

[4]

şunlıḳtan Bundan ötürü, dolayısıyla, sebebiyle, nedeniyle.

ş. 1042

[1]

şunsı Şu, bu.

ş. 4284

[1]

şuña 1. Şuna. 2. Ondandır ki. 3. Ondan ötürü.

ş. 2117, 2126, 2171, 2985, 4677, 5176

ş.- dır 3376, 3379, 3382, 3385, 3388, 1556

[12]

şura Şûra, konsey, meclis, kurul.

ş. 4380

ş.- sı-na 4385

ş.- m-nı 4371

[3]

şuşı Bu, şu.

ş. 1203, 2328, 4943, 5348, 1324, 1990, 2558, 2711, 2863, 3655, 4250, 4842, 4896, 5011, 5149, 86

[16]

şuv- 1. Tekerlenmek, yuvarlanmak. 2. Kaymak. 3. Kızak veya patenle kaymak. 4. Hiç konuşmadan çekip gitmek, sıvışmak.

ş.- a-m 4509, 4515

ş.- a-m 4529

ş.-ar -mın 1550

ş.- ıp 5135

[5]

şürle - Korkmak, ürküp kalmak.

ş.-dĕ-m 788

ş.- le-dĕ-m… 794

[2]

şaş - Aklını kaybetmek, akılsızlaşmak.

ş.- ḳın 4905

ş.- ma 4831

[2]

şatlıḳ Sevinç, mutluluk.

ş. 5161, 5477, 5040

ş.- ım-nan 5391, 5266

ş.- ıñ-nı 4985

[6]

şav- 1. Gürültü. 2. Tamamıyla, bütünüyle.

ş.-ı 5397

ş.- lı 5199, 5501

ş.- lı-y 5238

[4]

şav- gör Gürültü, şamata.

ş.- gör 5442

[1]

şayar -1. Oynamak. 2. Oynatmak. 3. Kandırmak, oyun oynamak. 4. Birine musallat olmak. 5. Düzensiz çalışmak, teklemek.

ş.- mı 4852

[1]

ta ta (edatı).

t. 1410, 162, 1681, 1926, 2269, 2271, 2469, 2471, 2690, 2692, 2764, 3709, 3710, 3711, 3747, 3912, 3934, 4168, 4253, 508, 777, 1236, 1340, 1923, 1925, 1925, 1929, 2085, 2087, 2267, 2269, 2693, 2885, 4258, 2885, 2887, 749, 4817, 5283, 5471, 5022, 5441

[42]

taba -e doğru, …doğrultusunda.

t. 16, 2061, 3729, 4040, 4461, 4578, 4639, 475, 67, 806, 5048, 5243, 5475, 5366.

[14]

tabıl - 1. Bulunmak; ele geçmek. 2. Bulması mümkün olmak.

t.- ġan 170

[1]

tabiyb Tabip, doktor, hekim.

t. 90, 1968, 1939, 4487

t.- ı 3691

[4]

tabiyġat 1. Tabiat. 2. Yaratılış, huy. 3. Yapı.

t. 1976, 4167, 382, 2614

t.- ĕm 3649, 1083, 1094

t.- ke 1996

t.- něñ 3660, 3755

t.- ten 2996, 1436, 2238, 2993

[3]

tabut Tabut.

t.- ḳa 1344

t.- ta 3402, 3412

[3]

tac 1. Taç. 2. Çiçek tacı.

t.- ı-na 1277

[1]

tağıl- 1. Takılmak, eklenmek. 2. Birisinin peşine takılmak.

t.- ġan 1330

t.- ıp 2016

[2]

tağın 1. Tekrar, yine, tekrardan, yeniden. 2. Devam ederek.

t. 2449, 57, 674, 996, 1250, 1543, 2896, 2955, 4730, 4755, 4962, 5066, 5320, 4791

[14]

taḳıya Başlık, takke.

t.- lar 3665, 3653

[2]

tal- 1. Dalmak. 2. Yorulmak, bitap düşmek. 3. Dinlenmek, dinçleşmek.

t.- a-bız 1631

t.- dı 862

t.- dı-m 78

t.- ġan 888, 3795, 5390

t.- lar-da 3462

t.-ıy -bız 4173

[8]

tal 1. Söğüt, salkım söğüt, sepetçi söğüdü. 2. Ağaç dalı.

t. 4354, 1443

[2]

tal-tirek Söğüt cinsi ağaçlar.

t.- tirek 1445

[1]

tala- 1. Hücum etmek, saldırmak. 2. Rencide etmek. 3. Zor kullanarak birinin malını mülkünü kendine almak.

t.- p 4550

[1]

talant 1. Özellik, karakter. 2. Ustalık. 3. Güçlü karakter sahibi kimse.

t. 2212, 4334

t.- lar 1289

t.- lar-dan 2809

[4]

talantlı 1. Yetenekli. 2. Usta, mahir.

t.- lı 1433, 1285

[2]

talğın 1. Ilık, normal sıcaklıkta. 2. Sükûnetle, rahat rahat, aynı tempoda.

t. 1444, 1984, 4800

[3]

talir 18. yüzyılda Almanların kullandığı üç marklık gümüş para. (Uzun zaman Rusya'da da kullanılmıştır.)

t. 1331

[1]

talpın- 1. Uçup gitmek üzere kanat çırpmak, havalanma isteğiyle öne atılıp çırpınmak. 2. Bütün gücüyle uğraşmak, gayret etmek.

t.- ıp 97

[1]

talyan Tuş düzeni aynı tarzda olan talyan garmonu.

t. 4802

[1]

tam- 1. Damlamak, damla damla düşmek. 2. Fayda görmek. 3. Bir şeyden pay almak.

t.- a 3827, 3060, 3847, 4894, 4674

t.- a-lar 3364

t.- çı 617, 619, 620, 903, 610

t.- çı-lar 3356

t.- dı 617, 610, 4053, 619

t.- mas 152, 4674

t.-sın -nar 1352

[18]

tamaḳ 1. Damak. 2. Mide. 3. Yemek yeme imkânı. 4. İştah. 5. Bir ailede veya evde daima yemek yiyenlerden birisi, boğaz. 6. Bir ırmağın başka bir ırmağa veya denize döküldüğü yer. 7. Derin bir çukurun veya maden ocağının ağzı.

t. 4423

[1]

tamaşa 1. Temaşa, seyirlik, izlence, oyun (tiyatro), piyes, temsil, gösteri, gösterim. 2. Hayran edici manzara, görünüm. 3. Kavga, dalaş.

t.- çı 2338

[1]

tamçı 1. Damla. 2. Bir damla, azıcık.

t.- lar 560, 3364

t. -sı 5218

[3]

tamġa 1. Damga, mühür. 2. Kötü şöhret.

t.- sı 303, 290, 292

[3]

tamır 1. Bitkinin, ağacın kökü. 2. Damar. 3. Sinir. 4. Bir meselenin sebebi, aslı. 5. Soy sop, nesil.

t.- dan 1692

t.- lar 569

[2]

tañ Tan, şafak.

t. 1326, 3259, 3345, 3704, 886, 3296, 3331, 3387, 3448, 3753, 3763, 4875, 4876, 5429, 4958

t.- da 3754, 5011

t.- ġa 1988, 4781

t.- ı-na 1827, 3176, 3152

t.- nar 1898, 3985, 5439

t.- nar-ġa 3729

t.- nar-ım 4638

t.- nı 229

[36]

tanı- 1. Tanımak, bilmek. 2. Görerek bilmek. 3. Okuyabilmek. 4. Bir şeyi dış görünüşünden çıkarabilmek. 5. Uygun görmek, kabul etmek. 6. Kale almak, saygı göstermek

t.- mıy-ça 1558

t.- mıy-sıñ 997

t.- r-sız 1560

t.- ş-ım 2036

[4]

tanış 1. Tanışmak, tanımak. 2. Bilgi sahibi olmak.

t. 1215, 1221, 1798, 1926, 4463, 1416, 2608, 2678, 1410, 4817, 5483, 5495, 4741, 5225, 5516

t.- ḳa 4107

t.- lar 4970

t.- lar-ım 1912

[18]

tap- 1. Gerekli bir şeyi bulmak. 2. Tekrar bulmak. 3. Arayıp ele geçirmek. 4. Bir şeyi yerine getirmek, bir meseleyi hâlletmek. 5. Çalışıp para kazanmak. 6. Zengin olmak.

t.- a 3063

t.-a -bız 1636

t.- al-mas-sız 4700, 4992

t.- al-mı-ym 4874

t.-al -mı-y-sıñ 3746

t.- a-m 4347

t.-arġa 1609, 4965

t.- ar-sız-mı 3628

t.- ıġız 2949

t.- ıl-dı 4021

t.- ıl-ır 1131
t.- ıp 818, 976, 2063, 3019
t.- ıyḳ 1966
t.- ıym 3816, 2869, 5368
t.- ḳan 2089, 2356
t.- ma-dı-lar 197
t.- ma-dı-m 5502, 5499
t.- ma-sa-lar 4138
t.- mıyça 1235
t.- mı-y-sıñ 3912
t.- sın-nar 4150
t.- tı 4131
t. -tı -ḳ 4130
[30]

tapḳır 1. Kez, defa, kere. 2. Kenar, yan, civar**.**
t. 1350, 1643, 606, 4932
[4]

taptal- 1. Buruşmak, kırışmak. 2. Çiğnenmek, ayakaltına alınmak.
t.- ıp 581
[1]

tarlıḳ -1. Darlık. 2. Rahatsızlık, ziyan. 3. Kıtlık, sefalet.
t.-ḳa 2531
t.-nı 1911
[2]

tar Dar, sıkı, sıkışık.
t. 333, 1196, 1900, 2272

[4]

tara- 1. Taramak, düzene sokmak. 2. Malını mülkünü kaybettirip fakirleştirmek, bitirmek.
t.- ġan 3456
t.- la 571
t.- t-tı 3509
t.- ya 342, 452, 465
[6]

taraf Taraf, yan, yön.
t. 2761
t.- ı-n-nan 4596
[2]

taraḳ Tarak.
t. 3340
[1]

taral- 1. Etrafa saçılmak, yayılmak**.** 2. Parçalanmak. 3. Yayımlanmak. 4. Hafızasını kaybetmek. 5. Unutulmak.
t.- a 328
t.- ır-lar 5231
t.- mı-y-ça 2567
t.- sın-nar 2375
[4]

tarat- 1. Grubu dağıtmak. 2. Yaymak, havaya vermek. 3. Serperek dağıtmak. 4. Taksim etmek, paylaştırmak, bölüştürmek, üleştirmek, pay etmek. 5. Dernek benzeri örgütleri sona erdirmek, lağvetmek. 6. Harman savurmak. 7. Yayımlamak.

t.- ḳan 3564, 4252

t.- ma-ġan 2568

[3]

taray- 1. Darlaşmak, daralmak. 2. Acılanmak, üzülmek.

t.- dı-lar 770

[1]

tarı- Kötü bir şeye tesadüf etmek, çatmak, belaya uğramak.

t.- y 3341

t.- y-lar 5002

t.- y-sıñ 4745

[3]

tariyẖ 1. Tarih. 2. Tarih bilimi.

t. 1697

[1]

tart- 1. Çekmek, kendine çekmek. 2. Taşımak. 3. Kaldırıp taşıyabilmek. 4. Bağlamak. 5. (…) ağırlığında olmak, gelmek, çekmek. 6. Soyca çekmek, benzemek.

t.- a 3357, 2032, 2033, 2168

t.- ıl-dı 5005

t.- ıp 4031, 4354, 436, 438

t.- ḳan 1301, 1701, 1697

t.- tı-lar 2953

t.- tı-m 180

t.- adır 2119

t.- ış-lar-ın 3087

[16]

tartı - 1. Çekilmek, gerinmek. 2. Kendini çekiştirmek, debelenmek. 3. Sıvışıp gitmek. 4. Zaman geçmek, süresi uzamak. 5. Zayıflamak, süzülmek. 6. Çekilmek, meyletmek, yönelmek.

t.- a 3063

t.- la 4458

t.- r 1150, 1151

[4]

tartuv Delikanlının nişanlısına verdiği hediye, çeyiz.

t. 1147

[1]

tas Tas, kap kacak.

t.-ı -na 1349

[1]

tasma Süsleme aksesuarı olarak kullanılan bez, kurdele.

t. 3069, 4746

[2]

taş 1. Taş. 2. Kıymetli taş, mücevher.

t. 1200, 613, 617, 1818, 1831, 2987, 2991, 2995, 2999, 4320, 4472, 893, 1527, 910

t.- ıñ 1206

t.- ın-da 146

t.- ıp 3366, 2967

t.- ıy 868, 882

t.- ḳa 1203, 1353

t.- la-ma-m 3851, 3865

t.- lan-dı 1087

t.- lap 20, 25, 31, 2147, 3094, 4448

t.- lar 614

t.- lar-nı 1357, 1085

t.- nı 1201, 2380

t.- tan 2663

t.- tay 3250

t.- tı-lar 1829

[39]

taşla- Bırakmak.

t.- dı 5273

t.- dıñ 4913

t.- p 5416, 5333

t.- y-m 4374

[5]

taşın- Taşmak, coşmak.

t.- da 3544

[1]

taş- Taşmak.

t. -r 886

t.- rġa 5454

t.- v 2975

[3]

taşḳın Taşkın, sel, su baskını.

t. 4520, 5442

[2]

taşlama 1. Bırakma, vazgeçme. 2. İndirim, tenzilat.

t. 2423

[1]

tat- 1. Tatmak, lezzetini belirlemek. 2. Bir şeyin tadını taşımak, 3. … tadında olmak. 4. Bir şeyin tecrübesini yaşamak, acısını tatlısını görmek, bilmek.

t.- ır-bız 3536

[1]

tatlı 1. Şekerli, tatlı, lezzetli, leziz. 2. Hoş. 3. Değerli, sevimli.

t. 3352, 3578, 3591, 5060, 4468

[5]

tatar İdil boyu merkez olmak üzere Kırım, Astırhan, Samara, Saratav, Moskova, Penza, Orenburg, Ufa ve Batı Sibirya bölgelerinde yaşayan Türk topluluğu. 2. Kazan Tatar'ı.

t. 4088, 4596, 1676, 1688, 1705, 2618

t.-lar -ġa 3500

t.- nıñ 2286, 3463, 2802

[10]

tatarca 1. Tatarca. 2. Tatar tarzında.

t. 1682

[1]

tav 1. Dağ. 2. Yokuş, bayır. 3. Yığın, tepe.

t. 3395, 789, 801, 807, 882, 1084, 1088, 1776, 3339, 3351, 3522, 3523, 3525, 3528, 3531, 805, 4942

t.- dan 1087, 876

t.- ġa 1092, 4040

t.- ı-na 3096

t.- ış 4379

t.- lar 1216, 1218, 146, 878

t.- lar-da 2537

t.-lar -ġa 809

t.- ları-ña 798, 786

t.- lar-nıñ 3831, 3540

t.- nıñ 3543, 3549, 4629

t.- taş-lar 1137

t.- tav 953, 235

t.- teḫĕt-ke 868

[41]

tavıḳ Tavuk.

t.- çĕbĕş 4348

[1]

tavış 1. Ses, gürültü, seda, avaz. 2. Oy, rey.

t. 1394, 1408, 1925, 2152, 2239, 603, 5149

t.- ı 734, 5513

t.- ım 3141

t.- ın 2725, 4991, 5148, 5495

t.- ıñ-nı 2277

t.- tan 1388

[16]

tay Tay.

t. 65

t.- ġa 69

[1]

tayaḳ 1. Sopa, tahta. 2. Dayak, dövme. 3. Yaklaşık iki metrelik (2,13 m) uzunluk birimi.

t.- ḳa 1630

[1]

tayan- 1. Dayanmak. 2. Bastondan, değnekten destek almak. 3. Bir yerden yardım beklemek, güvenmek.

t. 2296, 2309

t.- ġan 1630

[3]

taz 1. Kel, saçsız, dazlak. 2. Tatar halk edebiyatında kurnazlığıyla ünlü bir tip. 3. Kellik hastalığı.

t. 3112

[1]

te te (edat).

t. 1766, 183, 1924, 1930, 1976, 1977, 2114, 239, 2627, 2641, 2778, 3737, 3929, 4267, 4416, 4455, 4465, 4569, 4951, 975, 977, 1923, 1924, 1929, 1930, 1931, 1932, 2711, 2739, 3930, 777, 749, 2693

[33]

tĕatr Tiyatro.

t. 4017

t.- lar 4903

t.- nı 2568, 2564

[4]

tecriybe Tecrübe, deneyim.

t. 4230

[1]

teġale Yüce, ulu, Tanrı.

t.- ge 2523, 2527

[2]

tĕgĕ 1. Şu. 2. Başka. 3. Adı geçen, mezkûr. 4. Bilinen.

t. 3044

t. 2785, 91

[3]

tĕgĕn Dikiş, dikim.

t.- de 161, 4567

t.- de-de 2135

[3]

teger- 1. Yuvarlanmak, dönmek. 2. Araba için hareket etmek. 3. Hiç duraklamadan gitmek, tekerlenmek. 4. Ölmek, helak olmak.

t.- ep 1871, 523, 877

[3]

teẖĕt 1. Taht. 2. Padişah iktidarı.

t.- lerĕ 2118

t.- sĕz 2115

t.- te-gĕ 2612

[3]

tĕk- Dikmek, teğellemek.

t.- ep 4784

[1]

teke Teke, keçi.

t.- ně 3958

[1]

těkel 1. Gözleri dikmek, dikkatle bakmak. 2. Sonu gelip çıkmak, gelip çatmak.

t.- gen 2929

[1]

teḳrarla- Tekrarlamak, söyleyip durmak.

t. -y 1148

[1]

teḳsir Saygıdeğer, sayın gibi bir saygı sözü. Büyük insanlara söylenen bir saygı sözü.

t. 2125

[1]

těl 1. Dil. 2. Lisan. 3. Konuşma melekesi. 4. Bilim veya sanatta anlatmalar, işaretler sistemi.

t. 3578, 390, 2205

t.-e -běz-den 3272

t.- de 1711, 1721, 3837

t.- den 2806

t.- ě 1970, 3145

t.- ěm 4623, 760, 2194

t.- ěm-de 4565

t.- ěn 3274, 3284

t.- ep 975

t.- ese 4352

t.- ge 2654, 3275, 3280

t.- iy-sěñ 548

t.- lě-ler-ge 3069

t.- ler 390, 771

t.- ler-de 1953

t.- ně 2367, 3279

t.- něñ 3277, 3281

t.- sěz 1241, 2647, 5110, 4245

[34]

těle-1. Dilemek, istemek. 2. Bir şeyi yiyesi gelmek. 3. Mecusi ibadetini yerine getirmek.

t. 2649

t.- dě-m 1418

t.- p 3021

t.- se-m 538

t.- señ 4358

t.-y 4965, 5162, 5451, 5453

t.-y -sěñ 4944

[10]

tělěfon Telefon

t.- ġa 2783

[1]

tělek Dilek, istek, amaç, gaye, arzu, talep.

t.- k 1461, 3002

t.- ler-ĕm 5151

[3]

tělĕvizor Televizyon

t. 4025

t.- dan 4377

[1]

tělge- Dilimlemek, doğramak.

t.- len-ĕp 2099

t.- len-gen 4623

[2]

tem 1. Tat, lezzet. 2. Keyif, neşe, kâm, hoşluk.

t.- ĕn 22

t.-ĕn -de 3538

t.- lĕ 1479, 3570, 3596, 649

t.- ner 3572

[7]

temam 1. Tamamen, bütünüyle. 2. Tam, bütün, eksiksiz.

t. 565, 1942, 2057, 2591, 4225

[5]

temekĕ Sigara

t.- nĕ 180

[1]

temuġ 1. Cehennem. 2. Çok sıcak yer. 3. Zor hayat.

t.- ta 3414

[1]

ten 1. Beden, gövde. 2. Ten.

t.- ĕm 12, 2757, 4681

t.- ĕñ 24, 2400

t.- ge 4544

t.- ner 3574, 2079

t.- ner-de 2753

t.-n -de-de 134

[8]

teñke 1. Altın veya gümüş akçe, para, lira. 2. Balıklarda pul. 3. Madenî levha, pul. 4. Kar taneciği.

t. 1329, 1331, 4351,

t.- ler 1328

t.- ler-den 1325

[5]

tĕnḳıyt Tenkit, eleştiri**.**

t.- çĕ-ler 4547

[1]

tĕrel - 1. Dikelmek, dikelip bakmak. 2. Bağlı olmak. 3. Zaman bakımından

yakında olmak, az kalmak.

t.- dĕ-m 4396

t.- t 4727

t.-üv 07

[1]

terbiye Terbiye, eğitim, yetiştirme, görgü.

t.- bĕz-de 3998

t.- nĕñ 4019

[2]

tĕrĕlt- 1. İyileştirmek. 2. Diriltmek, canlandırmak.

t.-ĕr -lĕk 3764

[1]

tereze Pencere

t.- den 4281, 4849, 2773

t.- ñ 4773, 4777

t.- nĕ 3439

t.- ñe 4808

t.- ñ-nĕ 4804

t.- sĕ 587

[9]

tĕrkel Yan yana yerleşmek, dizilmek.

t.- gen 2931

[1]

tertip Tertip, düzen.

t. 121

[1]

terte Koşum arabası.

t.- de 1335

t.- sĕ-ne 1333

[2]

tĕş 1. Diş. 2. Çark dişi, dişli.

t. 4486, 4488

t.- ĕn 592

t.- ler-ĕ 5064

t.- ler-ĕm-nĕ 5386

t.- ler-ĕn 4464

t.- nĕ 2081, 4471

t.- sĕz 4473

t.- sĕz-ler-ge 4488

[10]

tĕt- 1. Tiftmek, ditmek, düzgün bir şeyi dağıtmak. 2. Bozmak. 3. Hor görmek, aşağılamak.

t.- er 1230

t.- me-sĕn 1230

[2]

tĕtkele - Ditmek, karmakarışık etmek, çekip koparmak, tiftik tiftik etmek.

t.-n-gen 2635

[1]

tětre-1. Sallanmak, sarsılmak. 2. Titremek. 3. Ürpermek, korkmak.

t.- p 4968, 5103

t.- p 239

t.- sĕn 447

t.-t -ĕr-lĕk 4316

[5]

tevgĕ İlk, birinci, baştaki.

t. 3052 3064, 3774, 4966, 3768, 584, 3054, 606, 2977

[8]

tĕz- 1. Dizmek, sıralı yerleştirmek. 2. Çubuk ve dal gibi şeylerle örmek. 3. Sözleri dizmek veya yazmak.

t.- er-señ 4988

[1]

tĕzĕm 1. Dizim, sıra, 2. Sürülen tarlada çizi. 3. Deste, balya. 4. Söz dizimi.

t.- tĕzĕm 3580

[1]

tılsım Büyü, tılsım, sihir, efsun.

t.- lı 3457, 3765

t.- narı 2396

[3]

tın- 1. Susmak, konuşmaksızın durmak, sessiz kalmak. 2. Sakinleşmek, dinmek. 3. Bir işi yapmaktan vazgeçmek, hareket etmeyi bırakmak. 4. Bir işi belli bir müddet bırakmak. 5. Dinlenmek, barış yapmak. 6. Güçsüzleşmek. 7. Dinginleşmek. 8. Zorluklardan kurtulmak.

t. 1093, 1423, 1438, 1623, 2268, 2899, 2908, 4800, 682, 1086, 1419, 1430, 2050, 3455, 4467, 662, 663, 675, 679

t.- ar 1748

t.- ar-lıḳ 3327

t.- ar-sıñ 1451

t.- dı 2031, 4835, 718

t.- dı-m 3623

t.- dı-lar 1261

t.- ġı 2641

t.- ġan 4743

t.- ı 2647

t.- ıç 3153

t.- ıp 864, 1295, 5249

t.- lıḳ 1925

[31]

tınıç 1. Sessiz, sakin, rahat. 2. Dostça, barış içinde. 3. Usulca, yavaşça. 4. Gürültüsüz.

t. 1088, 445, 607, 979, 2761, 2880, 3506, 545, 584, 662, 676, 130, 984

[13]

tınıçlan- 1. Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak. 2. Barış egemen olmak.

t. 2676

t.-dı 4310

t.-dır 3206

t.-sın-nar 4000

t.- lıġ-ın 4869

[5]

tıñla- 1. Dinlemek, kulak vermek. 2. Başkalarının söylediğine kulak misafiri olmak. 3. Bir meseleye değer vermek. 4. Emre itaat etmek

t. 143, 5309, 5484, 1421, 4607, 2775

t.- ġan-da 2277

t.- ġız 5485

t.- sañ 151

t.- mı-y 4299

t.- p 735, 5443

t.- r 1758

t.- r-lıḳ 3816

t.- y 101, 2201, 2211, 3398, 3923

t.- y-m 62

t.- y-sı-lar 1981

t.- y-sıñ 205

t. -v 2209

[26]

tıpırda - 1. Takırdamak, tıkırdamak. 2. Ayaklarıyla yere vurmak.

t.-y-sıñ 206

[1]

tıp-tın Sepsessiz

t. 1788, 5016, 2791, 5124, 2502, 2512

[6]

tıp-tıp Şıp şıp, tık tık.

t. 3364, 3827

[2]

tırış- 1. Gayret etmek, çabalamak, uğraşmak, çalışmak. 2. Başarmayı arzu etmek.

t.- ıġız 266

t.- ıp 3635

t.- ıp 1058

[3]

tış Dış

t.- ḳa 2402, 3222

t.- tan 3015

[3]

tışḳı 1. Dışarıdaki, dış, haricî. 2. Üstten görünen, zahirî. 3. Dış devletlerle ilgili. 4. Ecnebi, yabancı.

t. 1236

[1]

tıy- 1. Yasaklamak, önlemek, tutmak, uygun görmemek, izin vermemek. 2. Bir şeyin yapılmasına engel olmak. 3. Bir hareketi durdurmak.

t.- a 2206, 485

t.-al -ma-y 2733

t.-al -mıy-ça 4409

t.- arġa 4466

t.- ıp 3126

t.- üv 5352

[7]

tıynaḳlıḳ Alçak gönüllülük, mazbutluk, mütevazılık.

t.- lıḳ 2756

[1]

tıynaḳ 1. Mütevazı, alçak gönüllü, mazbut, edepli. 2. Sakin, uslu, yavaş, hâlim. 3. Sıradan, gösterişli olmayan.

t. 2406

[1]

tip- 1. Tepmek, tekmelemek. 2. Yürek çarpmak. 3. Hücum edip baskın vermek. 4. İçki çarpmak.

t.- ĕp 4584

t.- e-sĕñ 61

t.- e-sĕñ-dĕr 81

t.-iym 4460

t.- ken 4068, 4724

t.- tĕ-ler 4470

[7]

tibe -1. Tepmek, tekmelemek. 2. Yürek çarpmak. 3. Hücum edip baskın vermek. 4. İçki çarpmak.

t.- sĕñ 73

t.- tibe 1602

t. -r 1615

t. -üv -ler -ĕn 4671

[4]

tibĕş- 1. Kalp çarpıntısı, atış, çarpış. 2. Hızla, çabuk, süratle.

t.- ler-ĕm 09

[1]

tibren-1. Sallanmak, uçuşmak. 2. Hafifçe dalgalanmak. 3. Çırpınmak. 4. Yüreği pır pır etmek**.**

t. 3255

t.- dĕ-m 3140

[2]

tik 1. Tek. 2. Sadece, yalnızca. 3. Fakat, ancak.

1. Gibi. 2. Şeklinde. 3. Aynı.

t. 185, 564, 1530, 2039, 2988, 4721, 5502, 1090, 1164, 1951, 2111, 2477, 3047, 3076, 3686, 4240, 4377, 4455, 4497, 4625, 4626, 4667, 5049,

5061, 5318, 5476

[26]

timĕrayaḳ Buz pateni, kayak.

t.- ta 4514

[1]

tiñ 1. Denk, eşit. 2. Akran.

t. 3019

t.-ner -ně 4927

t.-de -sĕñ 2810

t.- sĕz 2217

[4]

tiptĕr- 1. Teptirmek. 2. İçki içip keyiflenmek, sarhoş olmak.

t.- uv-ler 1238

[1]

tir Ter.

t.- ge 564

t.- ler 5353, 5389

[3]

tiran Tiran, baskıcı hükümdar.

t.- nar-ġa 1900

[1]

tirbel- Hafif hafif sallanmak, salınmak, çalkalanmak.

t.-e 2747, 3681, 5154

t.-e -ler 3346

[4]

tirbet- Yumuşak bir şekilde sallamak, çalkalamak, dalgalandırmak.

t.- ĕr-sĕñ 3514

[1]

tire- 1. Belli bir noktanın veya eşyanın etrafı, yakın çevresi. 2. Çember. 3. Bir şeyin yanı, yan tarafı. 4. Belli bir şeyin durduğu yer, mahal.

t.- sĕn-de 615

t.- yaġ-ın-da 614

t.- yaḳ-ta 2510

t.- yün-ně 4432

[4]

tirek- 1. Kavak ağacı. 2. Büyük ve uzun ağaç. 3. Kumaş üzerine çizilen veya basılan ağaç ve çiçek motifleri.

t.- te-gĕ 3254

[1]

tiren- 1. Derin. 2. Dip. 3. Bir şeyin içine çok nüfuz eden. 4. Üstünkörü şekilde anlaşılamayacak köklü mesele. 5. Güçlü tesiri olan.

t. 1631, 1647, 2383, 2673, 5124, 5420, 946

t.- de 3222

t.- ĕ-rek 2299

t.- lĕg-ĕ 2168

[10]

tirgi- Sövmek, hakaret etmek.

t.- y-ler 4193

[1]

tiş-1. Delmek. 2. Sır olan bir şeyi herkese söylemek, yaymak.

t.- ĕp 3715, 3772

t.- tĕ 555

[3]

tiy- 1. Değmek, temas etmek. 2. Çarpmak, vurmak, zarar vermek, tahrip etmek. 3. Tahriş etmek. 4. Dövmek, saldırmak, hücum etmek. 5. İzinsiz almak, çalmak. 6. Kapmak. 7. Zararı dokunmak. 8. Faydası dokunmak. 9. Derin bir etki bırakmak. 10. Nasip olmak, pay düşmek. 11. … gibi görünmek, gibi gelmek.

t.- dĕr-iym 903

t.- ĕp 842, 4544

t.- geç 794

t.- me-dĕ 179

t.- me-sĕn 5457

t. -mi-y 988

[7]

tiz 1. Çabuk, hemen, tez. 2. Pek az bir vakitte, acil. 3. Durmaksızın. 4. Derhâl

t. 1003, 1243, 3322, 3347, 4062, 5325, 3043, 3529

t.- lĕ-gĕn-de 4246

t.- lĕk 1402, 1929

t.- rek 1388, 4919

[12]

tizden 1. Tezden, çabucak, hemen, hemencecik, derhâl. 2. Yakında, çok geçmeden

t.- den 2001, 4875, 5087, 5181

[4]

tizlĕk 1. Hız, çabukluk, sürat, serilik. 2. Vites**.**

t.- ĕ -dey 1002

[1]

toḳım 1. Soy, cins. 2. Nesil, sülale.

t.- nıñ 317

[1]

tol Dul.

t. 3002, 3005

[2]

tolım Saç örgüsü.

t.- ıñ 3456

t.- ıñ-a 962

t.- ıñ-nı 955

t.- nar 924

t.- nar-ıñ 930, 938, 947, 926, 966

t.- narı 4792

[10]

tomala- 1. Boşluk veya aralık yerleri doldurmak, tıkamak, kapatmak, kaplamak. 2. Üstesinden gelmek, bastırmak.

t.-sañ-sın 1250

[1]

toman- 1. Sis. 2. Buğu. 3. Sisli. 4. Belirsiz.

t. 5133

t.- nar 5231

[2]

topol- Kavak.

t.- ler 601

[1]

tor- 1. Belli bir yere basar hâlde durmak, durmak. 2. Bulunmak. 3. Ayağa kalkmak, doğrulmak. 4. Yaşamak, hayat sürmek. 5. Vakit geçirmek. 6. Birine herhangi bir muamelede bulunmak. 7. Takas edilebilmek. 8. … ederinde olmak. 9. İbaret olmak. 10. Oluşmak, meydana gelmek. 11. Bağlantılı, ilintili olmak.

t. 293, 4853, 735, 4852, 5443

t.- a 2105, 357, 4397, 4423, 4571, 278, 432, 434, 2537, 280, 4282, 4284, 4569, 4068, 1093, 4408, 5342, 5000, 5034, 3408, 5056, 5169

t.- a-lar 4149

t.- al-mıy 532

t.- am 2229, 5159, 5398, 13, 3126, 4366, 3797, 3805, 1595

t.- a-sıñ 765

t.-a -sız 5247,5361

t.- dı 1084

t.- dı-ġız 3273, 3278

t.- dı-ķ 3283, 4657

t.- dı-m 1004, 2898

t.- ġaç 2677

t.- ġan 2466, 391, 395, 396, 641, 977, 4298, 270, 5003

t.- ġan-ı 3282

t.- ġan-nar 1164

t.- ıp 1297, 2885, 3343, 4342, 254

t.- ır 1788, 2940, 888

t.- ır-sıñ 1437, 5345

t.- ış-ķa 2546

t.- ıyķ 4962, 2268

t.- ma 1400

t.-ma -dıķ 1815

t.- mas-tır 2567

t.- mış 5072, 3707, 3701

t.- mı-y-bız 4207

t.- mı-y-m 4537, 4536

t.- sa 848

t.- sa-lar-da 2158

t.- sın 1323, 4580

[86]

tormış 1. İnsanların sosyal yaşayışı, hayat, yaşama. 2. Ömür. 3. Aile kurup ömür sürme. 4. Hayatın maddi şartları. 5. Canlı olma, dirilik.

t. 1237, 2097, 221, 5367, 5509, 943, 1477, 167, 2123, 3720, 3894, 4703, 798

t.- ıbız 264

t.- ı-na 4735

t.- ıñ-da 2420

t.- ın-da 4964

t.- ıñ-da 4969

t.- ḳa 164

t.- ḳa 5349

t.- nı 3310, 4031

t.- nıñ 2475, 2635

t.- nıñ 1857

t.- ta 1252

t.- ta 5157

[27]

tormoz Fren.

t. 4178

[1]

toraḳ 1. Mesken, ev, ikametgâh. 2. Yurt. 3. Daire.

t.- ḳa 5356

[1]

tost Kadeh kaldırma ve birisinin şerefine söylenen söz.

t.- lar 2091

[1]

tot- 1. Tutmak, kavramak. 2. Durdurmak. 3. Duraklatmak. 4. Taksi tutmak. 5. Alıkoymak. 6. Yakalamak. 7. Radyoda bir istasyonu tutmak. 8. Tutuklamak. 9. Yönetmek. 10. Hükümran olmak. 11. Belli bir biçimde tutmak. 12. Korumak. 13. … gibi saymak, kabul etmek. 14 Hastalık nüksetmek. 15. Evine kiracı almak. 16. Yanında tutup geçimini sağlamak, bakmak. 17. Dükkân tutmak, açmak. 18. Kullanmak, yararlanmak. 19. Sır tutmak. 20. Bir makamı işgal etmek.

t.- arġa 4426

t.- ası-m 4440, 4431

t.- a-tot-a 2091

t.- ıp 1091, 219, 4308

t.- ḳan 1107, 1291, 5328

t.- sa-da 113

t.- tı-m 4519

t.- tır-ır 4518, 4516

[14]

totam 1. Demet. 2. Bir tutam, bir avuç.

t.- am 2461

[1]

totın- 1. Tutunmak. 2. El ele tutuşmak. 3. Bir işi yapmaya girişmek, başlamak.

t.- a 5096

[1]

toy- Duymak, dokunarak duymak, hissetmek, sezmek.

t.- a 509, 1306, 4949

t.- a-lar 774

t.- a-m 5396, 959, 1517, 2728, 2790, 3086

t.- a-mın 213, 2280, 2662

t.-ar -lıḳ 3243

t.- dı 22, 95 649, 1457, 1910

t.- ġaç 1610

t.- ġan 2938

t.- ıp 4671, 956, 4672, 1374, 3771

t.- mas 1532

[27]

toyıl- Duyulmak, hissedilmek, algılanmak.

t.- a-lar 2253

t.- sa-da 3788

t.- a 5237

[3]

töbe - 1. Nişan almak, vurmak üzere hedeflemek. 2. Gözünü dikmek, bakışlarını bir yere odaklamak, bir yere dik dik bakmak.

t.-p 848

[1]

töbek- 1. Yöre, mıntıka, bölge, semt. 2. Saha.

t.- te 309

[1]

töçĕ 1. Tuzsuz. 2. Tatlı, lezzetli. 3. Ruha sıkıntı verici şekilde.

t. 2860

[1]

tögel 1. Tam, doğru. 2. Doğru zamanda. 3. Net. 4. Yeterli, kâfi. 5. Eksiksiz.

t. 208, 2868

[2]

tökĕ - Tos vurmak, boynuzlamak.

t.-r-dĕ-ñ 2799

[1]

tön 1. Gece. 2. Kuzey.

t. 2028, 2769, 3423, 4768, 4795, 4800, 3165, 3293, 3381, 4753, 4838,

4841, 584, 2781

t.- de 1990, 5422

t.- ĕn 122, 2772, 2898

t.- ĕn-de 3169

t.- gĕ 1992, 3503

t. -le 4711

t.- le-de 3383

t.- nĕ 4658, 4660

t.- nĕñ 1979, 1980, 3153

t.- ner 2785, 4770, 5421, 5086

t.- ner-ĕm 3326

t.- ner-ge 595

[35]

tönĕ Dün.

t.- ĕ 4261, 2774, 2782

[3]

töp 1. Dip. 2. Su altı. 3. Derin yer. 4. İç. 5. Ön taraf, yan. 6. Asıl, esas, temel. 7. Pantolonun kıç kısmı. 8. Ayakkabının tabanı. 9. Kalıntı kısım. 10. Bitkinin dip kısmı, kök. 11. Ağaç kesildikten sonra kalan dip kütüğü. 12. Ormanda ağaç adedi. 13. Sebep, köken. 14. Soy, nesil. 15. Bir işin sonu.

t.- ler-ĕ-ne 2687

[1]

törkĕm 1. Topluluk, camia. 2. Grup. 3. Cemiyet, birlik.

t. 3947

t.- nen 2804

[2]

törlĕ 1. Türlü, çeşitli. 2. Çeşit çeşit, envaiçeşit, her türlü.

t. 361**,** 4955, 5071, 1711, 4410

t.- lĕ-ler 1664

t.- sĕn 4950

t.- törlĕ 771

[8]

törme 1. Zindan, cezaevi, mahpushane. 2. Mahpusluk. 3. Zor hayat şartlarında yaşanan yer.

t.- ler-de 2378

t.-sĕn -de 2351

[2]

tört- 1. Dürtmek, dikkat çekmek için dürtmek. 2. Bir şeyi ikinci bir şeye değirmek. 3. Aşağıya bakmak. 4. Ağır sözler söylemek.

t.- ĕr 442

[1]

tös 1. Renk. 2. Yüz, sima. 3. Görüntü, görünüş. 4. Hâl, vaziyet. 5. Uygun, layık. 6. Yadigâr.

t.- ĕ 5123

t.- ĕn 1435

t.- ěñ 4814

t.- ěn-de 2670

t.- ler-ě 3472

t.- lě-rek 3161

t.- eñ 5166

[8]

töslě 1. Renkli. 2. Belli bir biçimi olan. 3. Gibi, benzer.

t.-lě 3651, 3663, 3429

t.-ler 2389

t.-mě 1080

t.- měn 4942

[1]

töş- 1. Düşmek, inmek. 2. Suyla sürüklenmek. 3. Yere yıkılmak. 4. Konmak. 5. Damlamak. 6. Kopmak. 7. Hasıl olmak, varlık bulmak. 8. Bir yere girmek. 9. Fotoğraf çekilmek. 10. Girişmek, başlamak. 11. Yardımcı fiil olarak: "yaklaşma, evrilme, dönüşme".

t.- e 5150, 645

t.- e-ler 2613

t.- e-m 126

t.- ěn-de 132

t.- ěp 4242, 2688

t.- er 876

t.- ěr-ese-ñ 1914

t.- ěr-gen 117

t.-e -sě 1776, 5278

t.- e-sěñ 3483

t.- ken 110, 3736, 4008, 4059, 2192

t.- ken-de 4998

t.- ler 4713

t.- ler-ěm-de 5329

t.- mi-y-běz 4041

t.- se 4357

t.- sěn 2040

t.- tě 5135, 4849

t.- tě-m 3860, 4063, 806, 527, 1393

[28]

töş Öğle.

t. 3532

[1]

töşer- 1. Aşağıya indirmek. 2. Aşağıda bir yere iletmek, ulaştırmak. 3. Astına emir vermek. 4. Trenden veya arabadan indirmek. 5. Yumruk atmak. 6. Fırlatmak, atmak. 7. Azletmek, idareden düşürmek. 8. Yansıtmak. 9. Kaplamak. 10. Fotoğraf çekmek veya çektirmek, kaydetmek. 11. Fiyat düşürmek.

t.- děk 1811

t.- ěp 1323, 1774

t.- měn 71, 1507

[5]

tötĕn 1. Duman. 2. Tütme. 3. Yalan. 4. Eskiden köylerde hane saymak için kullanılan birim.

t. 519

[1]

töye - 1. Üst üste yığmak, yüklemek, doldurmak, istif etmek. 2. Oburca yemek.

t.-p 1653

t.- lĕ-ş-ĕp 4048

[2]

töyĕr 1. Top, parça, kesek. 2. Şiş. 3. Kabarık, kabarcık.

t. 1684, 1727

[2]

töz 1. Düz, pürüzsüz. 2. Dik, doğru. 3. Doğru konuşan, namuslu.

t. 2496, 3830

[2]

tözĕ- 1. Kurmak, inşa etmek, bina yapmak. 2. Örgütlemek, bir grup teşkil etmek. 3. Kompoze etmek, telif etmek.

t.- dĕk 1237

t.- y-m 4344

[2]

tözet - 1. Düzgün hâle getirmek, düzeltmek, onarmak. 2. Faydalanır hâle sokmak, ayarlamak, tertiplemek, düzene sokmak.

t. 2633

t.- ĕrge 2336

t.- e-sĕn 2649

[3]

traktor Traktör

t. 5445, 5446**,** 5061

t.- da 4915

t.- ım 4934, 5146

t.- ıñ 5513

[7]

tsĕḫ İmalathane, atölye.

t.- ḳa 5409

[1]

tsikl Seri, döngü.

t. 03

[1]

tufraḳ 1. Toprak. 2. Sosyal çevre. 3. Memleket. 4. Kabir, mezar.

t. 1141, 1528, 2764

t.- ı 1150, 909

t.- ım-nı 2951

t.- ın-da 1594

t.- ıñ-nı 4682

t.- ḳa 500, 1161, 1169, 1177

t.- nı 554

t.- ta 1363

[15]

tuġan 1. Akraba, kardeş, hısım. 2. Üvey olmayan, öz. 3. Doğma yeri, memleket.

t.- ġa 1542

t.- laş-a 1370

t.- nar 1179, 1187, 1935

[5]

tuġrı Sadık, gerçek.

t. 810, 1378, 2557

[3]

tuḳ 1. Tok, karnı doymuş. 2. Dolu, içli. 3. Refah içinde yaşayan.

t. 4364

[1]

tuḳı 1. Kumaş dokumak. 2. Örmek. 3. Meydana getirmek, var etmek.

t.- ġan 958

[1]

tuḳsan Doksan.

t.- da 184

[1]

tuḳta 1. Hareketi durdurmak, dinmek, durmak, bitmek, sona ermek. 2. Duraklamak. 3. Bir konu üzerinde durmak, değinmek.

t. 2777, 3478, 1242, 1423, 1438, 3471, 2194, 5272, 4786, 4960, 5481

t.- dı 4837

t.- ġız 600, 5482

t.- la-bız 3308

t.- ma 1916

t.- p 1005, 1623, 1659, 1466, 1550, 1619, 77, 405, 4886, 5443

t.- sa-ñ 85

t.- v 1915

[31]

tuḳtal 1. Durmak, dinmek. 2. Çalışmayı bırakmak. 3. Tamamlanmak. 4. Duraklamak, konaklamak.

t.- ıp 3515

[1]

tuḳtalış Durak, istasyon.

t.- nı 3041

t.- nıñ 3044

[2]

tuḳtat- Durdurmak, kesmek, duraklatmak, kesintiye uğratmak, dindirmek, sona erdirmek.

t. 4015

t.-al-ma-m 3204

t.-am 2714

[3]

tul - 1. Dolmak. 2. Kaplanmak. 3. Bir yere toplanmak, yığılmak.

t.- ar 2820

t.- dı 2516

t.- ġan 1902, 4692, 734, 2911, 867, 885

t.- ġan-dır 2831

t.- ġan-ġa-dır 2900

t.- ı 1340, 2903, 3168, 3464, 2637, 2628, 2632

t.- ıp 4918, 5269

t.- ır 4348

t.- ma-ġan 252

t.- mas 2820

t.- mı-y 2838

t.- sa 4110

[24]

tula Evde dokunmuş kalın el dokuması.

t. 5161

[1]

tun 1. Kürk manto, palto. 2. Elbise, kıyafet. 3. Hayvanın kürkü. t. 1005

[1]

tuñ 1. Soğuktan donmuş, donuk. 2. Don hava. 3. Donmuşluk. 4. Lakayıt, umursamaz, cahil. 5. Ketum.

t. 100

[1]

tuñ -1. Donmak, don tutmak, buzlanmak. 2. Hissizleşmek. 3. Donuklaşmak, durağanlaşmak.

t. -a 2127

t.- adır 3377

t.- a-m-yan-a-m 123

t.- dı 2971

t.- dı-k 2290

t.- dı-m 2590

t.- ġan-da 4100

t.-ġan-nar-ġa 3490

[8]

tup Oyuncak top.

t. 2708, 2716, 4043, 876

[4]

tup Topçu asker.

t.- çı 2699

[1]

tupaslan- 1. Sertleşmek, kabalaşmak. 2. Kalınlaşmak. 3. Kabalaşmak, edepsizleşmek. 4. Ucu körelmek.

t.-a 263

[1]

turıñda Dair, hakkında, hususunda, üzere, ilişkili.

t. 1282, 3396, 3852, 5514, 5511,4812

t.- da-ġı 234, 238

t.- ler-ĕn-de 1037

[9]

turay Doğrulmak, düzelmek, ayağa kalkmak. t. -t-a 3622

[1]

turġay Tarla serçesi, toygar.

t.- ıġız 2572, 2581

t.- ın 2575

t.- lar-ġa 2585

[4]

turı 1. Doğru, düz. 2. Düz çizgi. 3. En kestirmeden, en yakın. 4. Direkt, doğrudan doğruya. 5. İsabetli. 6. Gizlemeden, açıkça. 7. Dürüst, hakiki, doğru. 8. Adil. 9. Hatasız. 10. Sadık. 11. Dilde esas anlam.

t. 2449, 2497, 4640, 2433, 332, 3621

[6]

turubka Telefon, ahize.

t.- sın 2780

[1]

turun Torun.

t.- ı 3437

t.- nar-ım 3639

[2]

tüşek - Döşek, yatak.

t.- ĕñ-de 4712

[1]

tuta Abla

t.-sın 4390

[1]

tutaş Evlenmemiş yetişkin kız.

t. 4400

t.- ım 4429, 4437, 4449, 4433, 4441, 4445

[7]

tutır- 1. Doldurmak, tamamlamak. 2. Tok hâle getirmek. 3. Bitirmek.

t.-ġız 2480

t.- ıp 1768, 1779

t.- ıy-ķ 2839

[4]

tuv-1. Doğmak, dünyaya gelmek. 2. Görünmek, başlamak. 3. Ufuktan görünmek, çıkmak.

t. 1382

t.- a 1289, 4212, 4895, 5024
t.- adır 3383, 3389
t.- a-m 4508, 4505, 4533
t.- ar 1378, 3932, 5094
t.- ar-dı-m 4060
t.-ar -mın 1552
t.- dı 239, 2851, 2353
t.- dı-m 914
t.- dır-dı-ḳ 916
t.- dır-ġan 2614
t.- dır-ġan-ġa 4706
t.- ġan 229, 870, 892, 894, 1111, 1148, 1326, 1367, 1371, 1375, 1551, 1555, 1888, 2364, 2454, 2583, 2592, 2596, 2677, 2682, 2758, 2759, 2805, 2806, 2897, 2946, 2951, 2956, 3036, 3272, 3277, 3281, 3750, 3915, 4892, 5152, 5203, 2605, 02, 2157, 701, 915
t.- ġan-da 4099, 1933
t.- ġan-dır 2829
t.- ġan-laş-ıp 4125
t.- ġan-mın 3375, 3378, 3381, 3384, 3387
t.- ġan-nar 4634
t.- ġan-nar-ġa 3696
t.- ġan-tuv-ma-ça-lar 4143
t.- ġan-us-ken 3131
t.- ġan-nar 5229
t.- ıp 3724
t.- ma-sa-m-da 1541
t.- mas-tır 2555
t.- mı-y-m 4118
t.- sa-lar-da 2156
t.- sa-m-da 186
[85]

tuy Düğün.
t. 3352, 3836
t.-ın -a 3350
[3]

tuy - 1. Doymak, iştahı bitmek. 2. Bir şeye ihtiyacı kalmamak. 3. Bıkmak, bezmek. 4. Bir sıvıyla tamamen dolmak.
t.- a-m 4523
t.- dı-m 245
[2]

tuz - 1. Tozumak, toz uçmak. 2. Savrulmak, saçılmak. 3. Düzeni bozulmak. 4. Öfkelenmek, bağırmak.
t.- ġan 48, 1668
t.- ma 138
[3]

tuzan 1. Toz. 2. Çamur, toprak parçaları. 3. Kir. 4. Çamur.
t. 1934, 4906, 5062
[1]

tübe 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi. 2. Başın üst kısmı, tepe. 3. Herhangi bir

şeyin üstü. 4. Uç nokta. 5. En dip nokta. 6. Tepecik.

t.- de 3419

[1]

tüben 1. Alçak. 2. Alt, aşağı, alttaki. 3. Çukur. 4. Kapı dibi, kenar. 5. Adi, alt tabaka. 6. Pek küçük, önemsiz. 7. Avam. 8. Amiyane. 9. Namussuz. 10. Kötü, alçak. 11. Yetersiz.

t. 127, 1657, 4757, 5004, 5373, 741, 806, 987

[8]

tübençĕlĕk -1. Hoşgörü, müsamaha, lütufkârlık. 2. Saygı, nezaket.

t. 4854

[1]

tük- 1. Dökmek, akıtmak. 2. Bir kaptaki şeyi kazayla dökmek. 3. Dağıtmak, saçmak, sırlarını dökmek.

t.- e 3833

[1]

tügĕl 1. Değil. 2. "İsim bildirmesinde olumsuzluk". 3. Olumsuz sıfat-fiilden sonra -madıḳ tügĕl. 4. Karşıt bağlama işlevi.

t. 277, 441, 546, 613, 642, 751, 897, 943, 1000, 1252, 1691, 1836, 1956, 2147, 2228, 2286, 2324, 2582, 2663, 3327, 3401, 3440, 3723, 4566, 4575, 4589, 4605, 4817, 5038, 5411, 6444.

[31]

tügĕl- Dökülmek, akmak, saçılmak, serpilmek.

t.- ĕn 5300

t.- ĕp 4843

t.- ĕr-lĕk 866

t.- lĕ-gĕn 1608

t.- ler 5225, 940

t.- mĕn 3813

t.- miy-mĕ 4846

t.- sĕñ 141, 781

[10]

tügerek 1. Çember, daire, değirmi, yuvarlak. 2. Ortak düşünce dairesi, çevre, grup.

t. 516, 875

[2]

tüle- 1. Ödemek. 2. Borcunu vermek.

t.- p 2177

[1]

tür 1. Evin veya odanın kapıya bakan köşesi. (Buraya genellikle şeref misafirleri oturtulur.) 2. Evin çok özen gösterilerek güzelleştirilen büyük

misafir odası. 3. Kır veya orman gibi büyük bir yerin insan basmadık ücra yerleri. 4. Bir şeyin en iç kısmı. 5. En gizli yer. 6. Evin önü.

t.- ĕm-de 80

t.- ler-ĕ-ne 2362

[2]

türe Başkan, amir, patron, şef, yönetici.

t. 192

[1]

tüz - Katlanmak, sabretmek, tahammül etmek, dayanmak.

t. 2925, 4831

t.- dĕ 593

t.- dĕñ 3770

t.- e 1960, 3288, 1051

t.- e-m 1495

t.- ĕp 3283, 2160

t.- er-mĕ 792

t.- er-mĕn 5320, 1146, 5386, 5385, 5319

t.- er-sĕñ 4986, 704

t.- e-tüz-e 1864

t.- iy-k 26

t.- me-dĕ 37, 709

t.- me-dĕ-m 5268, 5503

t.- me-dĕñ 4751

[25]

tüzel- İyileşmek, düzelmek.

t.- mes-sĕñ 3369

t.- mi-y 2343

t.- miy-çe 4861

[3]

tüzĕm Dayanma, sabır, tahammül.

t. 3552

t.- lĕg-ĕn 2538

t.- lĕk-ke 2300

[3]

tüzerlĕk 1. Şöyle böyle, fena değil. 2. Sabır, tahammül.

t. 41, 3077, 1248

[3]

ucım Yeni büyüyüp başaklanan yeşil ekin, hasıl.

u. 2972

u.- ġa 4420

[2]

uçaḳ 1. Ocak. 2. Baba evi, yurt, aile ocağı. 3. Maden ocağı. 4. Köken, temel.

u. 4694

u.- ḳa 4657

[2]

uf Rahatlama ünlemi, oh.

u. 936, 4750

[2]

uftan- 1. Oflamak. 2. Pişman olmak. 3. Yakınmak, ağrına gitmek.

u. -am 3317

u.- ıp 3517

[2]

uḳ 1. Ok. 2. Kötü niyetli bir iş.

u. 411, 4392, 5076, 2105

u.- ı 842

[5]

uḳı- 1. Yazılı bir metni yüksek sesle okumak. 2. Nota veya şifre okumak. 3. Öğrenim görmek, okula gitmek. 4. Dışarıdan özünü sezmek, anlamak. 5. Ezberden okumak. 6. Dua okumak.

u.-p 5260, 2268, 4562, 4759

u.-r 5464

u.- sa-lar 3639

u.- y-m 3332

[7]

ukaz 1. Hükûmetin kanun gücündeki kararı, hüküm. 2. Fetva.

u.- lı-da 2426

[1]

ukĕnĕç Pimanlık.

u.- lĕ 3723

[1]

uḳıtuvçı 1. Öğretmen. 2. Hoca, üstat.

u. 5106, 5121

[1]

ukol İğne, enjeksiyon, iğne batırma, diken batması.

u. 4391

[1]

uḳuçı 1. İlköğretim ve lise öğrencisi. 2. Okuyucu, okur.

u. 2338

[1]

ul Oğul, oğlan.

u.- da 2904

u. -ı 2646, 2656

u.- ım 901, 4685, 4695

u.-ım -da 3398

u.- ıñ 894, 3185, 3181

u.- lar-ım-nıñ 3403, 4702

u.- yıraḳ 3282

[13]

ul O (gösterme ve kişi zamiri).

u. 15, 112, 479, 520, 534, 554, 568, 578, 593, 673, 886, 901, 917, 957, 962, 976, 981, 985, 999, 1084, 1150, 1151, 1153, 1154, 1956, 1960, 2123,

2126, 2221, 2237, 2546, 2560, 2563, 2884, 2889, 2905, 2964, 2969, 3166, 3210, 3299, 3304, 3344, 3380, 3457, 3935, 4066, 4067, 4187, 4254, 4393, 4331, 4414, 4487, 4565, 4658, 4660, 4689, 4887, 4891, 4906, 5005, 5043, 5063, 5078, 5127, 5143, 5275, 5278, 5279, 5416, 5489.

[72]

uvla- Avlamak.

u.-r-lıḳ 4319

[1]

umırzaya Kardelen.

u. 3773, 3781, 3789, 3778, 3776, 3784, 3792

[7]

un 1. On. 2. Eski idari sisteme göre, köylerde on haneden oluşan birim.

u. 190, 4912

[2]

uñ- 1. Onmak, iyi büyümek, meyve vermek, semeresi olmak. 2. Güzel netice vermek. 3. İyi bir insana tesadüf etmek. 4. Bir malın hayrını görmek.

u.- ġan 5153

u.- ġan-da 4101

u.-ı -sın 576

[3]

unaltı Onaltı

u. 588

[1]

unběr Onbir

u.- ně 4827

[1]

unikě Oniki

u.- ge 3145

[1]

upḳın 1. Uçurum, yar. 2. Topraktaki derin yarık. 3. Girdap.

u. 1699

u.- da 2888

[2]

ur- 1. Ekin biçmek. 2. Dövmek, vurup ortadan kaldırmak. 3. Oburca yemek

u.- la-p 1206

[1]

ur 1. Düşmandan korunmak için açılan hendek ve siperlik, toprak tabya düzeni. 2. Dik uçurumu olan ırmak. 3. Derin çukur.

u.- da 3437

[1]

ural- 1. Sarılmak. 2. Dolanmak. 3. Karışıp yumak olmak. 4. Gömülmek, kaplanmak. 5. Birinin eline ayağına dolaşmak.

u.- a 934, 5060

u.- dı 4793

u.- ır-mın 1803

[4]

uram 1. Sokak, cadde, yol. 2. Binaların dışı, dışarısı, açık hava.

u. 2512, 2923, 1830, 2502, 4742

u.- ġa 4472, 5143

u.- ı-ña 2932

u.- ıñ-da1706, 3647 2926

u.- nan 4467, 4633, 4864

u.- nar 1814

u.- nar-da 3947, 929, 3053, 1736, 1744, 1752, 1756, 1762, 4903, 5226

u.- nar-dan 5501, 5238

u.- nar-ın 5012

u.- nar-ġa 1798, 1750

u.- nar-ıñ 1878

u.- nar-nı 1739

u.- nı 1810

[33]

ura 1. Kat kat sarmak, dolamak. 2. Sigara sarmak. 3. Etrafından dolanmak. 4. Dolambaçlı yoldan gitmek. 5. Kaplamak.

u. -p 1533, 2841, 699, 2681

[2]

urın 1. Yer, mevki. 2. Meydan. 3. Taşra. 4. İşte erişilen derece. 5. Bagajdaki her bir parça. 6. Yatak, döşek. 7. Sebep, esas.

u. 909, 1911, 4461, 900

u.- da 2714, 2763, 2751

u.- ım-nan 96

u.- ım-nı 5368

u.- ın-nı 4068

u.- ı-na 1701, 1830

[12]

urındıḳ 1. Sandalye. 2. Koltuk.

u.- ḳa 5099

[1]

urman Orman.

u. 1477, 2671, 3757, 1472, 1473, 3762

u.- da… 4694

u.- ıġız 2580

u.- nar 3816

u.- nar-da 3053

u.- nar-dan 1483

u.- nar-ġa 1992

u.- nar-ım 1416

u.- nar-ıñ 1878

[13]

urmançě Ormancı.

u. 1454

[1]

urta 1. Orta. 2. Meselenin dikkat merkezi. 3. Üç puan değerindeki orta not. 4. Sıradan, vasat. 5. Orta hâlli köylü.

u.- sı 2769

u.- sın-da 5000, 5003, 5397

[4]

urat 1. Kat kat sarmak, dolamak. 2. Sigara sarmak. 3. Etrafından dolanmak. 4. Dolambaçlı yoldan gitmek. 5. Kaplamak.

u.- ıp 5012

[1]

us Bıyık.

u. 505

[1]

usal 1. Acımasız, kötü. 2. Düşmanca. 3. Yaramaz çocuk, kötü huylu. 4. Edepsiz. 5. Zor.

u. 3071, 3800, 960, 1986

[4]

usallıḳ 1. Merhametsizlik, kötülük, yaramazlık. 2. Mutsuzluk, keyifsizlik.

u.- lıḳ 3617

u.- lıḳ-nı 4465

[2]

ut 1. Ateş. 2. Işık. 3. Gözlerdeki fer. 4. Elektrik. 5. Silah atışı, ateş etme. 6. Yangın. 7. Güçlü duygu.

u. 4631, 4656, 4715, 4729, 5194, 439, 440, 441, 442, 54, 902, 950, 4737

u.- ı 3399

u.- ḳa 4617, 4738, 240

u.- ḳa-su-ġa 857

u.- lar-boz-lar 217

u.- lar-ġa 4639, 4640, 4675

u.- lar-ın-da 4642

u.- lar-nı- 905

u.- lı 4978

u.- lar 4806, 4824, 4832, 4833

u.- ları 4834

u.- lar-ıñ-nı 4766

u. -ı 2055

u.- ta 235, 4604, 668, 2128

u.- ur-ıp 1768

u.- ülĕm 425

[37]

utın 1. Odun. 2. Odunluk. 3. Aptal, ahmak.

u. 5454

[1]

utır 1. Oturmak. 2. Ulaşım vasıtasında yer alıp yerleşmek, binmek. 3. Bir işe yerleşmek. 4. Dinlenmek, boş oturmak. 5. Eve kapanıp oturmak. 6. Gece yatmadan oturmak. 7. Tutuklanmak, hapsolmak, hapse atılmak. 8. Rejim yapmak, bir tür yemekle yetinmek.

u. 140, 150

u.- a 5099

u.- a-bız 4125

u.- am 956

u.- da 139, 145, 149

u.- ġan-da 4693

u.- ıp 1779, 3455

u.- ıy-ķ 2266, 2837

[13]

utrav 1. Ada. 2. Çevredekilerden ayrı duran öbek.

u. 168

u.- ı 159

u.- lar 1211

[2]

uv- 1. Ovmak. 2. Masaj yapmak. 3. Parçalayıp ezmek. 4. Kir çıkarma maksadıyla ovmak, yıkamak.

u.- a-m 4511

[1]

uy 1. Akıl, fikir. 2. Endişe, kaygı.

u. 2390, 3545, 4565, 946

[4]

uy- 1. Oymak, çukur açmak. 2. İz bırakmak. 3. Sivri uçlu bir şeyle hakketmek. 4. Elbise dikiminde biçip oyuk açmak.

u.- ar-lar 913

u.- çan 2627, 1581, 4776, 4782, 5169

u.- çan-lan-ır 1611

u.- da 2387, 4180

u.- ga 1631, 1659, 2383, 1619, 3795, 78, 5124, 4868

u.- ıl-ġan 4624

u.- ım 2020

u.- ım-nan 4627

u.- ıñ-da 2324

u.- la 1337

u.- la-ġanda 4716

u.- la-ġan-dır: 3928

u.- lan-am 3901

u.- lan-ıp 357, 3797

u.- la-p 941, 1627, 4476

u.- lar-ġa 731, 262

u.- lar-ıñ 3441

u.- lar-mın 4339

u.- lar 4905

u.- lar-dan 5362

u.- lar-ım 5505, 3366

u.- lar-ım-nı 4872, 5264

u.- nıñ 2168

u.- nı-y 1581

[51]

uyat - 1. Birisinin uykusunu bölmek, uyandırmak. 2. Faaliyete geçirmek.

u. 2788

u.- a 3344

u.-a-lar 3754

u.- ıy-m 2518

u.- ḳan 3858

u.- mı-y 4584

[5]

uyan- 1. Uyanmak. 2. Ayılmak. 3. Hareketlenmek, canlanmak. 4. Akıllanmak, harekete geçmek. 5. Meydana gelmek, doğmak.

u. 633, 2767, 2792

u.- ıġız 3442

u.- ır 3056

u.- mı-y-sız 2514

u.- uv-dan 2048

u.- am 4866, 5329

[9]

uyav 1. Uyuklamayan, uyanık, uykusuz. 2. Zeki, sezgisi güçlü.

u.- lıḳ-nı 641

[1]

uyçan Endişeli, tasalı, efkârlı.

u. 940, 1299, 1300

u.- ı-raḳ 2302

u.- nar 970

[5]

uyıl -1. Oyulmak. 2. Biçki veya nakış yapılmak. 3. Yaralanıp oyuk oluşmak. 4. Gönülde derin iz kalmak.

u.- ıp 1104, 1116, 2673, 5152

[4]

uyın 1. Oyun. 2. Spor oyunu, müsabaka. 3. Çalgı çalma. 4. Sahne oyunu, piyes. 5. Kâğıt oyunu. 6. Entrika. 7. Işık oyunu. 8. Latife, şaka. 9. Harp oyunu, askerî tatbikat.

u.- ın-da 4439

[1]

uyla- 1. Düşünmek, fikretmek. 2. Fikir yürütmek. 3. Niyet etmek. 4. Endişelenmek**.**

u.- dı-m 5302

u.- ıy-m 5417

u.-mıy-ça 4914

u.-ma 4921

u.- ma-sın 2377

u.- mı-y-m 4564

u.-y 4950, 1687, 3927

u.-ym 2507, 2945

u.- y-sı-lar 177

u.- y-sıñ-mı 4847

u. -y-sıñ-dır 2318, 2322, 2326, 2330

u.-y-sız-dır 1300

u.- lı-y-uy-lı-y 4761

u.- v 5477

u.- v-ım 4413

[21]

uylan- Derin düşüncelere dalmak, efkârlanmak.

u.- am 5327

u.- ıp 3805, 405

u.- ır-ġa 179

u.- uv-dan 2046

[5]

uymaḳ- Dikiş için kullanılan yüksük.

u.- lar-ġa 4434

[1]

uyna - 1. Gönül eğlendirmek. 2. Oynamak. 3. Amaçsız olarak eliyle bir şeyler kurcalayıp oynamak. 4. Birisiyle oynamak, alay etmek. 5. Kımıldamak. 6. Çalgı çalmak. 7. Bir müzik eserini icra etmek. 8. Piyes oynamak, tiyatro oyununa katılmak, rol yapmak. 9. Yasak bir şeyi kurcalamak. 10. Askerlik hizmetini yapmak.

u. 221, 1294

u.- dı-ḳ 3969

u.- ġan 3435

u.- ma 4923

u.- p 3648

u.- rġa 45

u.- sañ 1293, 4865

u.- sañ -sın 1294

u.- y 4588, 635, 2944, 3925

u.-y-m 2505, 5479, 4870, 5017

u.- y-uynı-y 5422

[18]

uynaḳ 1. Oyuncu, şaklaban, 2. Oynaş. 3. Oynak, hareketli. 3. Müzikçe oynak hava.

u. 3649

[1]

uynat - 1. Çalgı çaldırmak. 2. Hareket ettirmek, oynatmak.

u.- mıy 4853

[1]

uz- 1. Geçmek, geride bırakmak, aşmak. 2. Bir yerden geçmek. 3. Seçimden galip çıkmak, seçilmek. 4. Vakit geçmek. 5. Öğrenmek, öğrendiğini sindirmek. 6. Cereyan etmek.

u. 2542, 4378, 2695

u.- a 4627, 4144, 479

u.- alar 322, 717

u.- a-m 4411

u.- ar 3056, 3325

u.- dı 1100, 3088, 3409, 3825

u.- ġaç 3899

u.- ġan 1230, 1243, 1246, 1884, 2674, 3895, 4459, 4633, 50, 678, 3147, 3718, 1407, 978

u.- ġan-da 1922

u.- ġan-kit-ken 3900

u.- ġan-nar 271

u.- ġan-nar-nı 1627

u.- ġan 4925

u.- ıl-ġan 1074

u.- ıp 3041, 2008, 908, 218, 226, 3873

u.- ıy-ķ 2476

u.- ma 4864

u.- sa-m 1557

u.- sañ 294, 282

u.- sa-ñ-da 896

u.- ar 5445

u.- a-sıñ 4868

u. -uv -lar -ıñ 227

u.-uv -nıñ 933

u.-uv -çı-lar 5225

[49]

üp - Öpmek.

ü.-erge 4917

[1]

übĕş Öpücük.

ü.- ler-ĕ 3837

[1]

übĕş- Öpüşmek, birbirini öpmek.

ü.-e -ler 4080

[1]

üç Öç, intikam, kin. 2. Bir şeye sevdalı, tutkun.

ü.- ĕm 4454

[1]

ügĕt Öğüt, nasihat.

ü.- ler-ge 2427

[1]

ük (uk) 1. Pek, çok. 2. Ta. 3. Hatta. 4. Tam şu vakitte.

ü. 121, 129, 129, 4217, 4482

[5]

ükĕnĕç - 1. Pişmanlık veren, pişman edici. 2. Boş yere, boşuna, nafile.

ü. 1928

ü.-ke 4845

ü.-lĕ 2969, 5434

ü.-ler 1263, 1267, 1271, 1259, 2928

[9]

ükĕn - 1. Pişman olmak, nadim olmak. 2. Hayıflanmak, olmayan bir iş için üzülmek.

ü.-ĕr -sĕñ 4998
ü.- me-gĕz: 4557
ü.- miy-sĕñ 4707
[3]

üksĕ - Hıçkırmak, hıçkırarak ağlamak.

ü.- p 5024
ü.-r -lĕk 3018
ü.- y-üksĕ-y 5202
ü.-y 1980
[4]

ül - 1. Ölmek, vefat etmek, helak olmak. 2. Bir yolda kendini kurban etmek. 3. Hiçbir iz bırakmadan ortadan kalkmak, yok olmak.

ü.- e-m 122
ü.- ĕp 1990, 2920
ü.- er-ge 4114
ü.- geç 2946
ü.- gen-çĕ 4350
ü.- mi-y-m 4119
[7]

ülçe- 1. Ölçmek. 2. Tayin etmek. 3. Dikkatle bakmak.

ü.-p 4232
[1]

ülçev- 1. Ölçü. 2. Ağırlık veya uzunluk ölçüsü. 3. Miktar.

ü.- ĕ-ne 1669
[1]

ülĕm 1. Ölüm, ölme. 2. Keder. 3. Bela.

ü. 953
ü.- ĕn 08
ü.- nĕ 670
ü.- sĕz-lĕk 827
[4]

üle 1. Ölü, cansız. 2. Sonuç vermeyen, sonuçsuz, yararsız.

ü.-n -ner-ge 1773
[1]

ül- 1. Ölmek, vefat etmek, helak olmak. 2. Bir yolda kendini kurban etmek. 3. Hiçbir iz bırakmadan ortadan kalkmak, yok olmak.

ü.-er -ge 4564
ü.-er -lĕk 4322
ü.- ĕşe-ler 4083
ü.- geç 1277
ü.-gen -ner 1140, 1143
[6]

ület Toplu ölüm, salgın hastalık.

ü. 328

[1]

ultimatum Ültimatom**.**

ü.- nar 484

[1]

üpkele- 1. Birisine veya bir şeye kızmak. 2. Hatırı kalmak.

ü.-gen 3407

ü.-mi-y-nit-mi-y 2779

[2]

üpkelet- Öfkelendirmek, kızdırmak.

ü.- ken 3607

[1]

ür -1. Örmek, bükmek. 2. Kaplamak, sarmak.

ü.- em 1725

ü.- ĕp 3653, 3665

ü.- e-ür-e 4746

ü.-ĕş -ler-ĕn 1696

ü.- gen 1694, 1708, 4888

ü.-gen -lĕ-gĕn 1709

ü.- iyk 1729

ü.- le-dĕ-m 786

ü.- le-gen-de 797

ü.- le-t-me-geç 198

[14]

ürĕl- Örülmek, bağlanmak.

ü.- dĕ 652, 4917

ü.- ĕp 4808

ü.-ĕrge 963

ü.- ĕr-sĕñ 3363

ü.- dĕ-m 793, 5197

ü.- gen 938, 952, 1704

ü.- me 1432

ü.- sĕn 1433

[12]

ürĕn- 1. Örmek, bükmek. 2. Kaplamak, sarmak.

ü.- de 78

[1]

ürnek Örnek, emsal.

ü. 2304

[1]

üs- 1. Büyümek, boy atmak, yetişmek. 2. Büyük, uzun ve ağır hâle gelmek. 3. Olmak. 4. Yaşamak. 5. Gelişmek. 6. İlerlemek, kalkınmak.

ü.- e-bĕz 544

ü.- er 556

ü.- erge 5452

ü.- er-mĕ 3943

ü.-er -mĕn 4807

ü.- ken 1445, 1871, 2987, 2991,

2995, 2999, 4686, 5165, 601

ü. -mes 5210

ü.-se -ler 768

ü.-tĕ 1099

ü.-tĕ -ler 2365

ü.- tĕ-m 3860

ü. -üv -çe 1217

[20]

üstĕr - 1. Büyütmek, yaşatmak, besleyip büyütmek, yetiştirmek, bakmak. 2. Büyütmek, geliştirmek.

ü.- gĕn-sĕñ 3359

[1]

üt -1. Geçmek. 2. Bir şeyi geçerek girmek veya çıkmak. 3. Bir şeyle karşılaşmak, düçar olmak.

ü. 4982

ü.- e 4839

ü.- e-ler 5240, 1003, 700, 5239

ü.- em 5166

ü.- eme-señ 208

ü.- ĕp 1085, 125, 5283

ü.- er 1534, 4764, 1513

ü.- ken 1699, 4463

ü.- ken-dĕr 1958

ü.- ken-kit-ken: 1575

ü.- me-ġen 1580

ü.- mes-len-gen 4308

ü.- tĕ 3812, 520, 1090

ü.- tĕ-m 175

[24]

ütel -1. Gerçekleşmek. 2. Yapılmak, başarılmak.

ü.- mes-lĕk 3502

[1]

ütem - Malın satış derecesi, gidişi.

ü.- ĕn 2997

[1]

ütĕnĕç- 1. Rica, dilek. 2. Dilekçe, arzuhâl.

ü. 1927

ü.-ĕm: 4980

[2]

üter - 1. Öldürmek, cana kıymak, yok etmek. 2. Duyarlılığını köreltmek. 3. Azap vermek.

ü. 4768

ü.- mĕn 3765

[2]

ütker- 1. Yol vermek, imkân vermek, yardım etmek. 2. Geçirmek. 3. Giydirmek, takmak. 4. Çizmek, belirlemek. 5. Uzatmak. 6. İşlemek, nüfuz etmek. 7. Yapmak, başarmak. 8. Yaşamak. 9. Yerine getirmek. 10. Teklif

etmek.

ü.- děk 1570

ü.- iy-m 5307

ü.- mes 1092

[3]

üz 1. Kendisine ait, kendininki. 2. Kendi. 3. Tek başına. 4. Kendisi tarafından yapılmış. 5. Kendisine has. 6. Tam gelen, doğru. 7. Öz, asıl, üvey olmayan.

ü. 11, 203, 208, 363, 445, 449, 894, 1086, 1340, 1553, 1609, 1701, 2067, 2340, 2572, 2581, 2599, 3043, 3140, 3468, 3741, 3745, 3844, 4007, 4965, 5163, 5175, 5294, 5399.

ü.-ě 2689, 2693, 3295, 3311, 4380, 4487, 4587, 4778, 2903, 4068, 450, 4581, 975, 2953, 958, 1277

ü.- ěběz-den! 2096

ü.- eg-ě-ňe 1958

ü.- ěm 1395, 1428, 199, 203, 3582, 4158, 4235, 5221, 5416, 5418, 5471, 788, 1403, 1429, 2113, 3554, 3687, 4035, 4087, 5018, 5417, 5418, 5471, 788

ü.- ěm-de 2111, 3036, 1336, 3819, 5396

ü.- ěm-ně 4425, 5321, 94, 1057, 199, 4234

ü.- ěm-nen 1062, 1070

ü.- ěn 508, 539, 762, 765, 847, 1822, 2252, 2668, 2674, 2741, 2804, 2808, 2809, 3021, 3027, 3163, 3440, 3527, 3911, 4034, 4409, 4495, 4749, 5267, 5276, 5333.

ü.- ěn-çe 2490

ü.- ěň-de 3238, 3360

ü.- ěň-e 2210, 4927, 3756, 2710

ü.- ěn-ěň 666

ü.- ěň-ne 4419, 2695

ü.- ěň-ně 2739, 51, 5157

ü.- ěň-nen 2935, 5107, 1468

ü.- lerě-ne 5301

ü.- üzě-me 4461, 5351

ü.- üzěm-ně 1772, 3126

ü.- üzěň-e 2667

ü.- üz-ěň-nen 260

[132]

üzě 1. Kendi, kendisi. 2. Tam. 3. Bizzat. 4. Kadının kocasına hitap sözü “bey, efendi”.

ü. 516, 1477, 1689, 1918, 2078, 2212, 2548, 2583, 2659, 2902, 3707, 5006, 5059.

ü.- běz 2443, 4130, 4135, 3270

ü.- běz-den 2866

ü.- běz-něň 1239

ü.- gěz-něň 2576

ü.-m -de 4874, 1794

ü.-m -ně 1799, 2661

ü.-m -něň 1054, 4290

ü.- me 1309

[27]

üzek 1. Merkez. 2. Orta, iç. 3. Şehir merkezi. 4. Yönetici, baş. 5. Gönül, yürek, can.

ü. 1589, 2099, 3806, 2152

ü.- ě 243

ü.- ě-ne 2539

ü.- key 5019

ü.- ler-ně 4898

[8]

üzek 1. Merkez. 2. Orta, iç. 3. Şehir merkezi. 4. Yönetici, baş. 5. Gönül, yürek, can.

ü.-ěn 2162

ü.-ěn-de 3278

[2]

üzen - 1. Vadi, çukurluk. 2. Irmak yatağı.

ü.- ner 865, 887

[2]

üzěněkě Kendisininki, kendi.

ü. 1465

[1]

üzgerěş- Değişim, yenilik, ilerleme, gelişme.

ü. -te 4205

[1]

üzger- Bir hâlden başka bir hâle geçmek, değişmek, başkalaşmak, dönüşmek.

ü. -gen -měn 998

[1]

vaḳ 1. Ufak, küçük. 2. Genç, çocuk. 3. Sık, kısa (zaman). 4. Az. 5. Önemsiz. 6. Akıl, zihin.

v. 2644, 5363

v.- lıḳ-ḳa 2531

[3]

vaḳıt 1. Vakit, zaman. 2. Devir, çağ. 3. Süre. 4. Süreç. 5. An, esna, sıra. 6. Ürün alma sezonu. 7. Mektup, şiir, hikâye vb. için yazılma tarihi.

v. 179, 1929, 1689, 2337, 3557, 5283

v.- ım 4626

v.- ta 5376, 5395

[9]

vasıyet Vasiyet.

v. 170

v.-ě 2943

v.- ěm 187

v.- ler 4536, 4537

[5]

vat- 1. Parçalamak, kırmak, bozmak. 2. Para bozmak. 3. İşe yaramaz hâle getirmek. 4. Yok etmek, harap etmek. 5. Kemikleri, eklemleri ağrımak. 6. Birinin sinirlerini bozmak, işkence etmek.

v. -a1597

v.-ḳan -nar 3458

v.- uvçı-lar 2637

v.- u-nı 2636

[4]

vatan Vatan, memleket, yurt.

v. 3702

[1]

vatıḳ 1. Parçalanmış, kırık. 2. Kırık parçası. 3. Bozuk, çalışmaz veya kullanılmaz hâle gelmiş.

v. 2118, 2648, 3465, 2633

[4]

ve Ve.

v. 1196, 3933

[2]

veġaz 1. Öğüt, nasihat. 2. Vaaz.

v. 2426

[1]

veġde 1. Vaat, söz. 2. Ant, yemin. 3. Sözleşme. 4. Gençler arasında sözlenme. 5. Vade.

v.- ler-ĕm 3890

[1]

veḫşiy Vahşi, yaban.

v. 952

[1]

vekiyl 1. Vekil. 2. Temsilci.

v. 756

[1]

veryovka верёвка İp, halat, urgan

v. 1681

vĕtĕran 1. Eski muharip. 2. Emektar.

v. 607

v.- nıñ 586

[2]

vintovka Tüfek

v.- sı-n 672

[1]

voobçe Hiç

v. 4192

[1]

vöcdan Vicdan, namus.

v. 1669
v.- ım 1059, 2051
v.- nan 1232
v.- yöz 3717
[5]

vuz Yüksek Öğrenim Kurumu (ВУЗ - высшее учебное заведение)
v.- da 5464, 5174
v.- ġa 5116, 5216, 5460, 5205
v.- lar 5211
v.- ları-na 5239, 5240
[7]

yadker Yadigâr, anı, hatıra.
y.- ĕm-ně 2319
[1]

yafraḳ Yaprak.
y. 1529, 3265 **,** 1565
y.- lar 1128, 5248
y.- lar-ı 2254, 4788, 4916, 5242
y.- lar-ıñ 1481
[10]

yaḳ 1. Yön. 2. Yer. 3. Taraf, yan. 4. Yaka. 5. Sağ veya sol taraf. 6. Bir meselenin tek bir görünüşü, bir bakımdan ele alınışı.
y. 1148, 1252
y.-ım -a 2758
y.-ın -da 3339
y.-ıñ -day 2759
y.- ıñ 2762
y.- ıñ-nı 3916
y.-ın -nan 3044
y.- ka 3509, 1111, 3082, 3743, 3879, 3127, 5005, 5071, 5273
y.- ḳan 3399, 4694
y.- lar 2682
y.- lar-da 3337
y.- lar-ġa 4066
y.- ları-na 785
y.- lar-ġa 4955
y.- nı 3342
y.- nıñ 1326, 1984, 2592, 2596
y.- ta 1976
y.- tan 1236, 1236
y.- yaġ-ım-a 4231
y.- ı-nıñ 3351
[34]

yaġımlı Sevimli, güzel, gönül okşayıcı, hoş.
y.- lı 1072, 2737, 3854
[3]

yaḫşı 1. Güzel, iyi, olumlu. 2. Faydalı. 3. Tecrübeli, usta. 4. Namuslu. 5. Merhametli. 6. Kıymetli. 7. Gereği gibi. 8. Yeteri kadar. 9. Olumlu yanıt olarak: “evet”, “olur”.

y.- lıḳ-lar 1650, 1635

y.- sı 4118

[3]

yazıl - Yazılmak.

y.- açaḳ 4600

[1]

yaḳ- 1. Yakmak. 2. Ev ısıtmak. 3. Dert vermek, üzmek, kızdırmak.

y.- ar-mın 4806

y.- tı 1406, 3564, 4722, 4734

y.- tı-lıḳ 2742

y.- tır-ġan-day 5383

y.- tır-t-tı 3884

y.- tır-t-tı-ḳ 4659

[6]

yaḳa Yaka, elbise yakası.

y.- dan 113

[1]

yaḳın 1. Yakın, yakındaki, yandaki. 2. Yakın zamandaki. 3. Dost, yakın. 4. Değerli. 5. Benzer. 6. Yaklaşık.

y. 1542, 1553, 2706, 2887, 2985, 3279, 3304, 3351, 3403, 4293, 5022, 5340, 5512, 5517, 774, 2037, 3070, 3075, 5466, 5474, 3393

y.- da 1685

y.- da 514

y.- laş-a 637

y.- sin 1369

[19]

yaḳınayt- 1. Yaklaştırmak, yakınlaştırmak. 2. Vaktini azaltmak, çabuklaştırmak. 3. Kendine yaklaştırmak, dostlaştırmak.

y. 5077

y.- ġan 2523

y.- sın 681

y.-tı 4129

[4]

yaḳınay- 1. Yaklaşmak, yakınlaşmak. 2. Ara azalmak. 3. Zamanı gelmek, yetişmek. 4. Değerli ve yakın olmak.

y. -a 2526, 3675

[2]

yaḳla- 1. Himaye etmek, savunmak, desteklemek, … tarafını tutmak. 2. … fikrinde olmak. 3. Onaylamak, uygun görmek. 4. Dostça/kardeşçe davranmak. 5. Tezini savunmak. 6. Mahkemede sanığı savunmak.

y.- ġan 2806

y.- ma-y 2339

y.-t -ma-dı-ñ 2803

[3]

yaḳtaş Hemşehri, memleketli, köylü.

y.- lar 1765, 1766

y.- lıḳ 2269

y.- ım 2589

[3]

yaḳtılıḳ 1. Aydınlık, ışık. 2. Nur. 3. Güzel ve mutlu hayat.

y.- nı 4597

[1]

yaḳtır-1. Aydınlanmak. 2. Gün ağarmak. 3. Üzüntü ve kederden arınmak.

y.- a 4958

[1]

yal 1. Dinlenme, istirahat. 2. Mola. 3. Tatil. 4. Hizmet hakkı, ücret.

y. 1447, 145, 149, 139, 3478, 47

y.- ġa 4002, 211

y.- ġız 4291

[9]

yala- 1. Yalamak, dil değirmek. 2. Yiyip içmek. 3. Güneş yakmak, eritip yok etmek.

y.- p 4552

[1]

yalaġay Yalaka, dalkavuk, şakşakçı, yılışık.

y.- lar 4551

[1]

yalanayaḳ Yalın ayak.

y. 3652, 3664

[2]

yalġan Yalan, yanlış, hatalı.

y. 252, 845, 2283

y.- nar-da 1233

[1]

yalġış 1. Yanlış, hatalı. 2. Elde olmadan, aniden.

y. 4945

y.- a-sıñ 2316, 2325, 2321, 2329, 2333

y.-ıñ -nı 2336, 2339

y.- lar-da 3685

y.- lar-ım 3097

y.- lar-ın 1653

y.- lar-nı 1638, 1644

y.-ḳa -bız 2824

y. tır 4414

y.- uv-lar 2334

[12]

yalġız 1. Yalnız, tek. 2. Bekâr.

y. 4744, 4823, 5011, 5021, 4989

y.- ım 5226

[6]

yalındır- Yalvartmak, çabuk razı olmamak.

y.-ma 4822

[1]

yalḳay Tembel.

y.- ıñ 726, 746

[2]

yalḳın 1. Alev, yalaz, yalım. 2. Şevk, ilham.

y.- ın 3891

y.- ın-da 4810

y.- lan-a 4663

[3]

yaltır -1. Parlamak, ışıldamak, ışık saçmak. 2. Gözler ışık saçmak. 3. Gülümsemek.

y.- av 1236

[1]

yama -1. Yırtığı dikmek, yamamak. 2. Tedavi etmek, yarayı iyileştirmek.

y.- ġız 1670

y.- sa 3692

[2]

yaman 1. Kötü, faydasız, yaramaz. 2. Yersiz. 3. Hileli. 4. Zor. 5. Fazla.

y. 1950, 1952, 1944, 1946, 3071, 197

y.- lıḳ-ḳa 1255, 2799

[2]

yamansuv Hüzünlü, kaygılı, kederli.

y. 5241, 4897

y.- lap 1775, 4990

[4]

yamav - Yama.

y.- ları 2030

[1]

yan - 1. Yanmak, tutuşmak. 2. Ateşi çıkmak, ateşi yükselmek. 3. Sevmek.

y.- a 3061, 1642, 2128, 3166, 3181, 3193

y.- a-m 3330

y.- am 4677

y.- ar 2609

y.- ar -mın 4810

y.- a-yan-a 49

y.- da 3426

y.- dı-ḳ 2290

y.- dır 4720

y.- dır-a 4604

y.- dır-dıḳ 4261

y.- dır-dı-lar 3414

y.- dır-ıp 521

y.-dır -ıl -ġan 4596

y.- dır-ma 4826

y.- dır-sa-m 235

y.- ġa 2265

y.- ġan 4631, 4681, 4703, 4617, 4643

y.- ġanda 4715

y.- ġan-nan 315

y.- ġa 4863

y.- ġan 4775

y.- ġan 5194

y.- ġan-ın? 5360

y.- ım-a 2040

y.- ı-na 522

y.- ın-da 270, 601

y.- ın-nan: 294

y.- ıp 3894, 3074, 4661, 2274, 2564

y.- ıy-m 3072

y.- ma 3160

y.- mıy 668

y.- nar-ım 3068

y.-sa 310

y.-sın 241

y.-sı-n 3158

y.-uv-dan 2056

y.- ar-mın 4812, 4813

y.- ar-yan-ar 4967

y.- ar -bız 4734

y.- uv-ın 960

[56]

yaña 1. Yeni. 2. Kullanılmamış. 3. İyi tanınmayan, henüz çıkmış. 4. Taze, bu yılın ürünü. 5. Henüz.

y. 3151, 3175, 714, 715, 757, 1551, 229, 3164, 3189, 4540, 4570, 4683, 870, 3305, 4791, 4904, 4970, 5354

[18]

yañadan Yeniden, tekrar, bir kez daha.

y. 3813, 4727

[2]

yañar- 1. Eski hâline dönmek, bozulmamış normal görünüşüne kavuşmak. 2. Yenilenmek. 3. Artmak. 4. Akla gelmek, hatırlamak.

y.- uv-ıñ 3197

[1]

yançıḳ Para, tütün veya kibrit taşımak için kese.

y. -ı 1324

y. -ı -na 1322

[2]

yanġın Yangın.

y. 337

[1]

yañġır 1. Yağmur. 2. Güçlü akış.

y. 3054, 3058, 3133, 502, 506, 3064, 3052

[7]

yañġıra-1. Yankılanmak, çınlamak. 2. Açıkça işitilmek. 3. Hatırda olmak, daima sesi kulakta olmak. 4. Dağılmak, yayılmak.

y.- t-ıp 5444

[1]

yan Yan.

y.- m-a 3240

y.- m-da 3170, 5342

y.- ına 2760, 2977, 3455, 4061, 4285

y.- ın da 909, 4775, 4842

y.- nan 1922, 4764, 4981

[16]

yanvar Ocak ayı.

y.- da 1552

[1]

yap- Örtmek, kapamak.

y. 4018

y.- a 4094

y.- a-bız 1639

y.- ḳan 4088

y.- ḳan-ıñ 3613

y.- ıġız 2951

y.- ıp 4796

[7]

yar Sevgili, yâr.

y. 306, 4879, 5426, 3710

y.- ı-ġız-nı 5469

y.- ıñ-nı 3019

y.- ıñ 5473

y.- ın 5013

[8]

yar- 1. Yarmak, kesmek. 2. Otopsi yapmak. 3. Kabuklu çerezlerin kabuğunu açıp özünü yemek. 4. Yol açmak. 5. Toprağı sürmek. 6. Vurmak, dövmek, yaralamak. 7. Yaprak ve çiçek açmak. 8. Ses yankılanmak, çınlamak.

y.- a-m 126, 3303

y.- ap 4284

y.- ġa 1985, 3021

y.- ġıç 3672

y.- lar 1040, 681, 5498, 5499

y.- lar-ġa 1091

y.- ları 1210

y. -mas -sıñ 4770

y.- sı-n-ıp 73

[14]

yara 1. Yara. 2. Ruhi azap.

y. 1245, 3265, 134

y.- sın -da 3983

y.- ḳayıñ 3029
y.- lar-ın 3692
y.- m-a 1791
y.- m-nan 133
y.- sın 898
[9]

yara - 1. Yaramak, faydalı olmak, bir iş başarabilmek. 2. Birisine yaranmak, kendini beğendirmeye çalışmak. 3. Uygun olmak, denk gelmek. 4. Geleneğe, ahlaka uygun olmak, tasvip edilmiş olmak.
y.- mı-y 4286
y.- sın 4910
[2]

yaral- Ortaya çıkmak.
y.- ġan 135
[1]

yaralan- Yaralanmak.
y.- ġan 111
y.- ıp 843
[2]

yarat- 1. Kendini çok yakın hissetmek, sevmek, hoşlanmak. 2. Saygı göstermek. 3. Sevmek. 4. Âşık olmak. 5. Severek meşgul olmak.
y.- a 3650, 4384
y.- am 3897
y.- a-sıñ 2712
y.- ıp 3342, 3594
y.- ḳan 2691, 3566
y.- ḳan-ġa 3076
y.- mı-y-mın 4155
y.-t- mı-y-sıñ 5148
y.-t -uv 5431
y.- uv 2717
[13]

yarıl- Yarılmak.
y.- ma 43
y.- uv-ın 1964
[2]

yarım 1. Buçuk. 2. Yarım, yarı. 3. Kısmen, yarı yarıya.
y. 2722
y.- nıñ 3871
[1]

yarış - 1. Yarışmak. 2. Yarışmaya katılmak. 3. İşte rekabet etmek.
y.- ıyk 549
[1]

yarıy "Peki, tamam, olur, oldu, olabilir".
y. 4984, 4850, 5289
[3]

yarlıḳ 1. Ferman 2. Etiket, yafta.

y.- av 1928

[1]

yarsı- Kızmak, öfkelenmek.

y.- p 1615, 5162

[2]

yarsuv Kızgın, öfkeli.

y. 1032, 4820, 3572, 5023

[1]

yarsuvlı 1. Öfkeli, kızgın, gazaplı. 2. Heyecanlı, coşkun, kudurmuş, gözü kara. 3. Fırtınalı.

y.- lı 3427, 3677

[2]

yartı 1. Yarım, yarı. 2. Tam orta. 3. Yarım litrelik rakı. 4. Biraz, bir miktar.

y. 1193,1466, 1543, 1998

[4]

yasa - 1. Yapmak. 2. İşlemek. 3. Hazırlamak. 4. Değiştirmek, geliştirmek. 5. Kotarmak, yemek pişirmek.

y.- mas 761

y.- p 1713, 4636

y.- y-m 4206

y.- y 5358

y.- ġan 5376

[6]

yaş Yaş.

y.- ĕ 171

[1]

yaşa- Yaşamak.

y.- y 173

[1]

yat- 1. Yatmak, dinlenmek veya uyumak üzere uzanmak. 2. Bir yerde saklanmak, birinin nezaretinde bulunmak. 3. Yaşamak.

y. 1410, 1500, 2036, 3593, 91, 1482, 4139, 4713

y.- a 4067

y.- a 103, 364, 366, 12, 4024, 2772

y.- a-bız 4172

y.- am 2599, 05, 2997, 120, 4050

y.- ar 4354

y.- ıp 1818, 4033, 4320, 611, 838

y.- ḳa 2678

y.- ḳan 2763, 2949, 4583, 4591, 864, 1204, 2380, 2751, 3624, 4758, 5160

y.- ḳan-nar-nı 2787

y.- lap 717

y.- mas 4349

y.- tı-m 181

y.- y-m 4376
[44]

yatla- Ezberlemek.
y.- ma-y 2323
[1]

yatsın-1. Yabancılamak, yadırgamak. 2. Garipsemek, uzak tutmak, üvey tutmak. 3. Çekinmek.
y.- am 2037
[1]

yav- Yağmak.
y.- a 3057, 3731
y.- ar 2021
y.- mas 2017
[4]

yavdaş Yoldaş.
y.- lar-ın 612
[1]

yavız Kaba, kötü, heybetli.
y. 3499, 4265
y.- lıḳ 1170, 4456, 4452, 4477
y.- nı 4457

yavla- Baskın yapmak.
y.- p 3499
[1]

yav Düşman
y. 1171, 502
y.- da 1668, 1705
y.- ġa 1014, 974
y.- utḳa 3400
[7]

yaz- Yazmak.
y. 2964, 2967, 2969, 3056, 3106, 3114, 3120, 3472, 761, 3093, 762, 3083
y.- a 2146, 4235, 2846, 2874
y.- a-mın 4606, 4643
y.- ar 4331, 5045
y.- arġa 5178
y.- asın 4184, 4318, 4321, 4324, 4327, 4330, 4188, 4315
y.- da 2582
y.- dı-m1316, 4234, 4233
y.- dır-dı 2437
y.- ġa 3063, 2593
y.- ġan 3444, 3633, 2850, 2943
y.- ġı 2989, 498
y.- ġan 5145, 5296, 5437
y.- ıl-ma-ġan 4595
y.- ım 2138
y.- ıp 1201, 215, 2410, 4732
y.- lar 2974
y.- ları-bız 3900
y.- lar-ım 3798
y.- ma 1419

y.- ma-sa-lar 4417

y.- ma-sın 4620

y.- ma-v-çı-lar-ġa 4198

y.- mış 3659, 129, 2033

y.- mı-y-m 4196, 4197, 5471

y.- mıy-sın 1701

y.- nı 3358, 3771

y.- nıñ 773

y.- sa-ñ 4191, 4192, 4193

y.- sın 2358, 3661

y.- uv 4187

y.- uv-lar-ım 2144

[75]

yazġı Yazınki, yazdaki.

y. -ġı 5442

[1]

yazıl - Yazılmak.

y.- ası 4726

y.- ġan 1333, 1339, 1343, 1349, 4503, 4978

y.- ma-ġan 4599

y.- mı-y 4596

[9]

yazmış 1. Yazgı, kader, alın yazısı. 2. Kariyer, bir şeyin yaşayış tarihi. 3. Gelecek, istikbal.

y. 2077, 3880

y.- ı 3463

y.- ı-da 1704

y.- ım-nan 3902

y.- ıñ 1823

y.- ın-a 3674

y.- ı-na 3013

y.- ıñ-a 3005

y.- ın-nan 2544

y.- ḳa 1028, 906

y.- lar-ım 3085

y.- nıñ 3444

y.- tan 1838

[13]

ye ya (bağlaç)

y. 1141, 2979, 4498, 553, 1141, 1279, 2265, 4824, 4825, 2676, 4947, 4956

[12]

yedkar– Yadigâr, anı, anmalık, hatıra.

y. 1206, 2929

y.- ĕ 2752, 2768, 2796, 2847, 2879, 2895, 2915, 2732, 2748, 2736, 2815, 1939

y.- taş 1141

[15]

yedre- 1. Av tüfeğinde kullanılan saçma. 2. Top mermisi. 3. Top.

y. 497, 530, 562, 580

y.- nĕ 551

y.- něñ 572

[6]

yěfek 1. İpek. 2. İpekli.

y. 878, 4746, 4889, 926

[4]

yěgěrmě Yirmi.

y. 2498, 766

[2]

yěgět 1. Delikanlı, genç erkek. 2. Bekâr erkek. 3. Sevgili, yâr. 4. Kahraman, yiğit.

y. 2407, 305, 3396, 4825, 4839, 4896, 5005, 5055, 611, 142, 154, 4847, 4911

y.- ě 4154

y.- ěn 4395

y.- ke 4346

y.- ler 4032

y.- ler-çe 2560

y.- ler-ně 1113

y.- ně 5416

y.- ně 5328

y.- něñ 5063

y.- tey 2498

[23]

yeki Ya da, veya.

y. 1279, 847, 2128, 847

[4]

yem Güzellik, güzel his, tat, kâm, yaşama sevinci.

y. 4735, 5509

y.- ě 2475, 3870, 5511, 5309

y. -ěñ 1979

y.-ěñ -ne 3231

[8]

yemlě Güzel, hoş, keyifli.

y.- 3337, 3568

[2]

yěmsěz 1. Çirkin, kötü görünüşlü. 2. Keyifsiz, berbat.

y.- 3289, 4459

[2]

yenesě Güya, sözde, âdeta, sanki.

y. 4306

[1]

yep-yeş - Gepegenç, çok genç.

y. 1108, 2559, 2719

[3]

yardem Yardım.

y. 1730, 2948, 3918, 677, 2034, 2918

y.- ěñ -nen 2423

[7]

yereş- Kız istemek, sözlenmek, nişanlamak.

y.- e-m 4346

[1]

yeş Yaş.

y. 601, 610, 617, 619, 620, 633, 634, 643, 653, 999, 1000, 1103, 1115, 1152, 1575, 1588, 1711, 2243, 2508, 2608, 2693, 3060, 3410, 3933, 3956, 4053, 4347, 4357, 4442, 4655, 4692, 4839, 5128, 5218, 5372, 2230

y.- ĕm 152, 4674

y.- ĕn 3833

y.- ĕn-de 154, 142, 148, 323, 2558

y.- ĕ-ñe 2711

y.- ĕñ-ne 3919

y.- li-y 4164

y.- rek 2438

y.- te-de 2719

y.- ler 1303, 2365, 5239, 5240, 172, 3847, 5189, 1649, 187, 1590

y.- ler-ĕ 3824, 3828, 3830, 3836, 3844, 3848

y.- ler-ĕm 1353

y.- ler-nĕ-de 2562

y.- te 2496

[41]

yeşe- 1. Yaşamak, ömür sürmek. 2. İlgilenmek, önem vermek. 3. Hayat sürmek, gününü geçirmek. 4. Geçinmek. 5. Bir yerde yerleşik olmak, ikamet etmek. 6. Aile kurmak, evlenip hane açmak. 7. Hayatını devam ettirmek, kalıcı olmak. 8. Sürekli olmak, unutulmamak

y. 618, 3612, 2313, 2178

y.- dĕ 2618, 1198

y.- dĕ-m 2170, 3811

y.- gen 1002, 1692, 2106, 2166, 3337, 3367, 3722, 4087

y.- gen 2231, 3967

y.- gençĕ 4699

y.- iy 1374, 2160, 2092

y.- iyk 2097

y.- iy-m 3074

y.- iym 1516

y.- iy-sĕ 3468

y.- iy-yeş-iy 4205

y.- me-dĕk 2473

y.- mes-ke 3306

y.- p 3761, 3725, 1990, 3776, 3784, 3792, 1543

y.- r 2232, 2619, 185, 2622, 4355

y.-rge 3411

y.- sĕn 4145, 2415

y.- y-ĕm 4156

y.- y 1249, 2222, 2276, 977, 2215, 2215, 3779, 2222, 2492

y.- y-k 2292, 2926, 2071
y.- y-sĕ 39
y.- y-yeşi-y 4123
[54]

yeşĕl Yeşil.
y. 1424, 1100, 5233
[3]

yeşĕn 1. Şimşek. 2. Mutluluk veya nefret gibi duygularla gözde parlayan ışık.
y. 2524
y.- lĕ 2532
y.- nen 2541
[3]

yeşĕr - 1. Bir şeyi saklamak, gizlemek. 2. Sır hâlinde tutmak. 3. Sezdirmemek, belli etmemek.
y. 2622, 4139
y.- ge 1971, 3501, 4661
y.- ler-mĕ 3949
y.- gen 2539
y.- iyk-mĕ 1640
y.- me 3235
y.- miy-çĕ 4763
[11]

yeşĕrĕn 1. Gizli, saklı. 2. Gizlenmiş, örtülü. 3. Yasal olmayan. 4. İçin için, gizlice.
y. 4895
y.- ĕp 4795
y.- mi-y 2402
[3]

yeşert- Saklatmak, gizletmek.
y.- ĕrge 2562
y.- tĕ-ler 1302
y.- ĕp 2414
y.- üv-çĕ 2564
[4]

yeşet- Yaşatmak.
y.- ken 114
y.- üv-çĕ 2565
[2]

yeşev Yaşama, hayat.
y. 2917, 3289, 178, 2108, 3671, 220, 224, 228, 232
y.- den 1524
y.- ler-ĕ 3311
y.-ĕm-nen 2038
y.- nĕ 3814
y.- nĕñ 3300
[3]

yeşeyĕş Yaşama, hayat.
y.- te 1666
[1]

[5]

yeşkĕlt sorı Hâkî renk.

y. 5244

[1]

yeşlĕk 1. Gençlik. 2. Gençlik çağı.

y. 1105, 1117, 1632, 174, 2498, 3350, 3890, 4637, 5434, 1006, 1481, 1559, 176, 1884, 1886, 2073, 2607, 3411, 3662, 5014, 5511, 994, 1013, 1019, 1025, 1030, 1035, 1045, 5041, 5093, 5185, 992, 1008

y.-ĕ 1012, 1015, 1018, 1024, 1034, 1010, 1027, 1021, 1029, 1032

y.-ĕbĕz 3895

y.-ĕm 1775, 4574, 4575, 4576, 4582

y.-ĕm-e 2506

y.-ĕm-de 3881, 3074, 1262, 4932

y.- lĕ-gĕñ 3803

y.-ĕñ 3408

y.-ĕn-nen 50

y.- ke 2456, 4589, 4590

y.-ke-de 2499

y.-te 1667, 3871

[7]

yeşteş Yaşıt, akran.

y. 749, 777, 1029

y.- ler-ĕ 974

y.- ler-nĕñ 986

yetim Yetim, öksüz.

y. 1610

y.- ĕ 3425

y.- ner-ĕ 3443

y.- sĕñ 3742

[4]

yĕvropalaş- Avrupalılaşmak.

y.- a 4093

[1]

yeise Değilse, ya da, veya.

y. 247

[1]

yığıl- 1. Yere düşmek, yıkılmak, yığılmak. 2. Yere eğilmek. 3. Hasta düşmek. 4. Ölmek. 5. Yalvarmak, yakarmak. 6. Yenilmek, dağılıp tahrip olmak.

y.- ası 1773

y.-dı1193

y.-ıp 70, 110, 1506

y.- ır-mın 2129

y.- ma-dıñ 3004

y.- mı-y-ça 2536

y.- sa-m 1050

y.- sa-ñ 3020

y.- sañ-da 219

[11]

yıl 1. Yıl. 2. Dönem.

y. 40, 57, 60, 190, 588, 1568, 2350, 2352, 2477, 3164, 3815, 4912, 5306

[13]

yıla- 1. Ağlamak, gözyaşı dökmek. 2. Ağlar gibi hıçkırıp feryat etmek. 3. Yakınmak, şikâyet etmek.

y.-rġa 1068, 4112

y.- rġa-mı 5084

y.-sa 2242

y.- dan-yıl-ġa 3196

y.- ġa 3455, 4504, 4532

y.- ı 2134

y.- ıy-m 1519, 2684

y.- ıy-sı-lar 1982

y.- lap 3480

y.- lar 2974, 3151, 3175, 3518, 1003, 1738, 2478, 3899, 984

y.- lar 423, 427

y.- lar-da 356

y.- lar-dan 995

y.- lar-ġa 1254

y.- lar-ıbız 2073

y.- lar-ım 1885

y.- lar-yafraḳ-lar-ım 1796

y.- lıḳ 4188, 4192

y.- ma 5272

y.- ma-y-ġan-da 3224

y.- may-ıp 3467

y.- ma-y-sa-m-da 3070

y.- ma-y-ası-ñ 5176

y.- p 5269, 2158, 2885, 3858, 1537, 4918

y.- mı-y-m 4117, 3812

y.- t-ma-m 3861

y. 2184

y.- y-sı 4510

y.- y-yılı-y 3661

[49]

yılaḳ Sulu göz, sulu gözlü.

y.- ḳa 3857

[1]

yılġa Akarsu, ırmak.

y.- lar-da 5497

[1]

yıllıḳ 1. Bir yıl için hesaplanan, yıllık. 2. Yılda bir defa çıkan.

y. 4320

y.-ın-a 993

[1]

yılmay- 1. Tebessüm etmek, gülümsemek. 2. İsteğine denk gelmek, dilediğince olmak. 3. Ay, güneş parlamak.

y.-am 5391

y.-ġan 767

y.-ıp 1463

y.-uv 3856

[4]

yıraḳ 1. Uzak, ırak. 2. Uzun süren, uzun süreli. 3. Uzun süre. 4. İlgisiz, bağlantısız.

y. 1210, 1474, 2533, 2887, 3160, 3298, 4566, 772, 818, 2371, 3477, 377, 1368, 681, 772, 5022

y.- ḳa 3869, 3431, 1122, 3125, 3485, 1149

y.- lar-da 3180

y.- lar-dan 1266

y.- lar-ġa 226

y.- lıḳ-ta 3500

y.- ta 3273, 3798, 3802, 3304

y.- tan 908, 1214, 1220, 2606, 3498, 3512

[34]

yırġanak Sel çukuru, hendek, yarık.

y. 1090

y.- tay 1083, 1094

[3]

yırıl - Sel sularıyla yarılmak, set veya baraj yıkılmak.

y.- dı 4521

[1]

yırtıl- 1. Yırtılmak. 2. Bağırmak. 3. Eksikli, ihtiyaçlı olmak.

y.-dı 2030

[1]

yış 1. Sık. 2. Sık sık. 3. Hızlı, çabuk.

y. 180, 2237, 2555, 81

[4]

yışayt- 1. Sıklaştırmak. 2. Çabuklaştırmak. 3. Sık sık yapmak.

y.- tı-m 1112

[1]

yoḳı 1. Uyku. 2. Sakinlik, hareketsizlik.

y. 3047, 649

y.- ġa 862, 888

y.-m 2778

y.-ñ 657, 628, 643

y.- la-ma 3429

y.- la-ma-ġız 3442

y.- la-mı-yḳ 1978

y.- lap 2047, 2772, 631, 3447, 597, 1999, 2787, 4583

y.- la-sın 607

y.- lıy 1955, 3420, 3984

y.- lı-y-sız 2514

[24]

yoḳısız Uykusuz, uyku tutmayan.

y. 595

[1]

yoḳla- 1. Uyumak. 2. Uyuklamak, sızıp kalmak. 3. Gamsız davranmak. 4. Hiçbir iş yapmadan durmak. 5. Gelişmemek, durup kalmak.

y.- ġız 602

y.- la-ma 4771

y.- la-ma-ġan 5086, 5421

y.- ma-sın 2784

y.- y al-mı-y-ça 3905

y.- y al-mı-y 1953, 3380

y.- y al-mı-y-m 2779

y.- y-sız 2512

[10]

yol- 1. Kurtarmak, kurtarıp muhafaza etmek. 2. Bitirmek, ortadan kaldırmak. 3. Gizlemek, doğrusunu söylememek.

y.- a 4058, 4064, 4069, 4056

y.- ıp 1945

[2]

yoldız 1. Yıldız. 2. İlham ve güç kaynağı. 3. Yazgı, kader. 4. Ünlü kişi. 5. Uçlu yıldız biçimi. 6. Askerî rütbe gösteren ve kep önüne takılan yıldız.

y. 481, 2283, 3144, 3160, 3170, 4624, 4769, 4775, 4791

y.- ı 3165, 3296

y.- lar 1224

[12]

yolḳı- Silkelemek, sallandırmak.

y.- p-çuḳ-ıp 4560

[1]

yom- 1. Göz veya ağız yummak. 2. Avucuna yummak. 3. Gizlemek. 4. Alıkoymak, gasbetmek.

y. 4767

y.- a 4772

[2]

yomġaġ 1. Yumak. 2. Netice, sonuç. 3. Yekûn, toplam. 4. Muamma, sır.

y. 830

y.- ın 817, 821, 825

[4]

yomşaḳ 1. Yumuşak. 2. İşlenmeye uygun. 3. Sağlığı bozuk, hasta, zayıf. 4. Yumuşak huylu, yavaş kişi, mülayim. 5. Edepli. 6. Ilık hava. 7. Keyifli, güzel, nefis.

y. 2764, 2950, 4712, 1426, 3650, 4652, 500, 955, 4889, 4803

[10]

yorı- İşaret saymak, bir şeye bağlamak, yormak.

y.- y-mın 3822

[1]

yort- 1. Bina, ev. 2. İl, ülke. 3. Doğum yeri. 4. Fuhuş yuvası.

y. 345, 915, 1373, 3678, 3669, 3679

y.- lı 270

y.- nı 913

y.- nıñ 2362, 919

[9]

yot- 1. Yutmak. 2. İçine almak, sindirmek. 3. Batmak, gark olmak. 4. Konuşurken sesleri yutmak. 5. Bitirip savurmak. 6. Zaman veya para almak, sarf olmak. 7. Gizlemek. 8. İşgal etmek. 9. İçki içmek.

y.- arġa 4424

y.- ası-m 4435

y.- ıp 217,902

y.- ḳan 348, 408

[6]

yot 1. Kıtlık, açlık.

y.-ar -lıḳ 3578

[1]

yögensĕz 1. Başıboş. 2. Edepsiz, arsız.

y. 2432

[1]

yögĕr- 1. Koşmak, çok çabuk gitmek. 2. Süratli geçmek. 3. Vakit akıp gitmek. 4. Bir renge girmek.

y. -dĕ 5143

y.- ĕp 175, 3664, 4469, 3409, 3652

y. -gençĕ 4203

y.- me-dĕ-m 3318

[8]

yök 1. Yük. 2. Ağırlık. 3. Taşıma. 4. İş, hizmet. 5. Vazife. 6. Zorluk.

y.- ler 1301, 1571

[2]

yör - 1. Yürümek. 2. Hareket etmek, yola çıkmak. 3. İşlemek. 4. Varmak. 5. Geçmek, çıkmak. 6. Gitmek. 7. Gezinmek. 8. Katılmak, bulunmak. 9. Meşgul olmak. 10. Flört etmek, sevişmek. 11. Belli bir kılıkta bulunmak. 12. Düşünmek, niyetlenmek. 13. Yaşamak, hayat sürmek. 14. Para tedavülde olmak. 15. Yardımcı fiil olarak “devamlılık, süreç”.

y. 687

y.- dĕ 4742, 5015, 5011

y.- dě-m 3909, 4442

y.- dě-ñ 2804

y.- ěp 1812, 3621, 664

y.- ěr 3348

y.- ěr-sěñ 4991

y.- r-sěz 4363

y.- gen 1009, 1031, 1739, 1750, 1756, 1762, 1797, 1961, 4601,

4658, 4872, 5260

y.- gen 3433

y.- gěn 196

y.- iy 2104

y.- me-y 2496

y.- se-m-de 1456

[30]

yörek 1. Kalp. 2. Yürek. 3. Gönül. 4. Güç, gayret, cesaret. 5. Merkez, odak.

y. 13, 1306, 1569, 1702, 1916, 1919, 2291, 3158, 3508, 4910, 50, 5360, 58, 80, 82, 02, 06, 09, 1037, 1601, 195, 1960, 2099, 234, 1643, 204, 221, 31, 39, 48, 52, 54, 56, 62,137, 2301, 2305, 2309, 2313, 88, 2296, 1306, 238, 3213, 3214, 3672, 3692, 4869, 5081, 5091

y.- ě 613

y.- ěm 3377, 4936, 4568, 42, 4831, 1419,1598

y.- ěm-de 1104, 3680, 5164, 3687

y.- ěm-e 4977, 5194, 842, 1777, 1872, 4806, 1504, 1319

y.- ěm-ně 4724

y.- ěm-nen 4673, 4670, 2030

y.- ěn-de 1245, 4892

y.- ě-ne 3494, 4801, 5059, 2931

y.- ěñ-e 2641, 4825, 4993,5432

y.- ěñ-ne 219

y.- ěñ-něñ 1963, 5300

y.- ke 200, 2124, 3487, 4403,

y.- ler-de 1116, 1642, 3182

y.- ler-ně 1668, 1671

y.- ně 1970, 3438

y.- něñ 38, 3982,

y.- te 1315, 3327, 5024

y.- te-ġe 3256

y.- ten 3513

[77]

yöri - Hareket etmek, yürümek.

y.- r 804

y.- me-gěz 3068

y.- me-sěn 4004

y.- mes-ler-mě 3948

y.- y 2137, 2563, 2834, 3688, 4456, 2014, 354, 356, 5097, 981, 3132, 3298

y.- y-děr 5259

y.- y-m 902, 5226, 1736, 1744, 1752, 3980, 3988, 4304

y.- y-měn 3820

y.- y-sěñ 778

y.- y-yöri-y 3758

[28]

yört - Taşımak, yanında götürmek.
y.- ken 588, 1381
y.- ĕr-sĕñ 5450
[3]

yört Yurt.
y.- e-m 5164
[1]

yöz 1. Yüz, surat. 2. Ön, ön taraf. 3. Üst, üst taraf, yüz. 4. Cephe, görüntü. 5. Derece. 6. Namus.
y. 277, 2719, 4692
y.- den 2630, 2634, 2650
y.- ĕ 572, 870, 980, 1222
y.- ĕm 1490, 2989, 3580, 5228
y.- ĕm-de 1582, 5394, 5381
y.- ĕñ 2628, 2902, 3863
y.- ĕn-de 655, 1947, 3009, 5123, 3873
y.- ĕñ-e 4776
y.- er 2908
y.- ge 183, 2458, 173, 178, 3057
y.- lep 4344
y.- ler 2678
y.- ler-ĕñ-de 2673
y.- ler-ĕñ-ně 3236
y.- měñ 2694
[37]

yöz- Yüzmek.
y.- er 2880
[1]

yubilĕy Önemli bir olayın veya büyük bir şahsın doğumunun belli dönemlerine atfedilen tören, jübile**.**
y. -nıy 2713
[1]

yuġal - 1. Kaybolmak. 2. Göze görünmemeye başlamak. 3. Yok olmak. 4. Boşa gitmek, neticesiz kalmak. 5. Bitmek. 6. Düşünceye dalmak.
y. 528
y.- a 5057, 5058
y.- ası 1993
y.-dı 901
y.- dı-mı 800
y.- ġan 347, 415, 407
y.-ıp 5119
y.- ıym 911
y.-sın 4781
y.- t-mıyça 830
y.- t-saḳ 4258
y.- t-tıḳ 1969
y.- uv-dan 2068
y.- uv-ġa 947
[11]

yuġalt-1. Kaybetmek, yitirmek. 2. Düzenden ayrılmak. 3. Yoksun olmak, mahrum kalmak. 4. Vefatla ayrılmak, kaybetmek. 5. Zarar etmek. 6. Elden kaçırmak.

y.- a-m 1497

y.- ıp 1264, 5014

y.- mas 2891

y.-tı-m 4249

[4]

yuġarı 1. Yukarı, üst, yüksek. 2. İdari düzende en üstteki, en üstteki, başkurum. 3. Üstün. 4. Yüce.

y. 744, 2385, 2390, 2420, 3913, 5115

[6]

yuġıyse 1. Yoksa. 2. Aslında. 3. İse. 4. Veya.

y. 3007

[1]

yuḳ 1. Yok. 2. Hayır. 3. Pek önemsiz, gereksiz, boş.

y. 74, 90, 163, 257, 439, 764, 853, 900, 901, 909, 1051, 1139, 1142, 1199, 1318, 1393, 1432, 1436, 1633, 1719, 1814, 1916, 1923, 1925, 1927, 1929, 1931, 1933, 1978, 2034, 2035, 2075, 2218, 2285, 2411, 2425, 2446, 2683, 2684, 2810, 2810, 2856, 2881, 3033, 3068, 3079, 3306, 3424, 3424, 3750, 3748, 3845, 4116, 4247, 4247, 4269, 4269, 4307, 4311, 4364, 4371, 4440, 4448, 4454, 4466, 4563, 4738, 4765, 4765, 4771, 4936, 4948, 5008, 5037, 5285, 5336, 5336, 5374, 5456, 5456, 5472

y.- mı 1336, 4830

y.- tır 1307, 1838, 3686, 3600, 4443

[88]

yuḳḳa Boşuna, sebepsiz, nafile, gereksizce.

y. 5196, 1198, 4447, 5461, 3889

[5]

yuḳlıḳ 1. Yokluk, yok olma. 2. Yoksulluk, fakirlik. 3. Dil bilgisinde olumsuzluk.

y.-nı 2790, 2728

[10]

yuḳmıniy "Öyle değil mi, gerçekten mi, gerçek değil mi" gibi anlamlarda kullanılan bir söz.

y. 5171, 5425

[2]

yuḳsın- Yokluğunu hissetmek,

yokluğunda aramak, özlemek.

y.- a 948

y.- ıp 2910

y.- ır 2894

[3]

yuksınuv Özlem, hasret.

y. 2811

y.- lı 2934

[2]

yulavçı Yolcu.

y. 273

[1]

yul 1. Yol. 2. Yoldaki hareketten kalan iz. 3. Çizgi. 4. Yolculuk, sefer. 5. Kez, kere, defa. 6. İş, meşgale. 7. Yöntem, metot. 8. Usul, hareket tarzı.

y. 1074, 1239, 258, 332, 3477, 3953, 4196, 4197, 743, 1784, 1995, 2062, 395

y.- da 1163, 3621, 48, 1466

y.- dan 2437, 400, 724

y.- da-sın 1264

y.- ġa 1474, 1577, 2433, 3448

y.- ı 2762, 3748, 2627, 2832

y.- ım 3201

y.- ım-da 1055, 1063, 5509

y.- ım-nan 2067

y.- ın 218, 3433, 1091, 3003, 4659

y.- ın-da 2433, 2814, 2819, 3744, 1079

y.- ıñ-nan 457

y.- lar 2674, 2954, 3303, 4954

y.- lar-da 354, 678

y.- lar-ġa 1075, 1048

y.- ları 745, 5072

y.- ları-bız 2275, 3718

y.- ları-da 2272

y.- lar-ım 1877

y.- lar-ım-a 1573, 5438

y.- lar-ım-da 5208

y.- lar-ın 1475, 2840, 3014

y.- lar-ın-da 3894, 5367

y.- nı 2370

y.- uñ-nı 556

[69]

yulçı - Yolcu.

y. 3474, 353, 493, 359

y.-lar 271

y.- nıñ 4659

[7]

yuldaş 1. Yoldaş. 2. Arkadaş, dost. 3. Nikâhlı eş. 4. Mücadele arkadaşı.

y. 3128, 3763, 3123, 3753, 4790

y.- ı 2691, 382

[7]

yullıḳ Belli satırları olan hacimdeki (metin).

y. 4190, 4195, 4187, 4191, 4193, 4183, 4186

[7]

yumartlıḳ Cömertlik, eliaçıklık.

y.-ı 4167

[1]

yurġan Yorgan.

y.- ġan 2950

y.- nan 3436

[2]

yurı- Düşünmek, akıl yürütmek.

y.- y-m2002

[1]

yuv- 1. Yıkamak. 2. Islatmak. 3. Kirini temizlemek. 4. Suçunu affettirmek. 5. Kutlamak üzere içki içmek.

y.- ıp 5492

[1]

yuvan- 1. Avunmak, teselli olmak, rahatlamak. 2. Boşa vakit geçirmek, oyalanmak. 3. Azla yetinmek. 4. Boşa vakit geçirmek. 5. Uzun süre meşgul olmak, işi geciktirmek.

y. 4507, 4513, 4519

[3]

yuvanuv- 1. Şişmanlamak. 2. Ses kalınlaşmak.

y.-dan 2064

[1]

yuvaş 1. Hareketsiz, duran, yavaş. 2. Miskin. 3. Uysal.

y. 2690

[1]

yuvat- 1. Teskin ve teselli etmek, rahatlatmak. 2. Ümitlendirmek.

y. 5206

y.- a 4292

y.- a-lar: 5369

y.- ıy-m 3739

y.-ır-lar 5190

y.- ḳan 3859

y.- ma-ġız 5140, 5229

y.- sın 4890

y.-uv 5191

y.- uv-nı 2638

[11]

yuvıl - 1. Yıkanmak. 2. Silinmek, boyası çıkmak.

y.- a-dır 3831

[1]

yüke 1. Ihlamur ağacı. 2. Ihlamur ağacının kabuğu. 3. Taze ıhlamur kabuğundan örülmüş ip.

y. 1694, 2987, 2991, 2999

y.- ler 1001

y.- něñ 2995

[6]

yünel -1. Belli bir yöne bakıp gitmek, yönelmek, yollanmak. 2. Gözü dikilmek.

y.- gen 2762

[1]

yütel Öksürük, boğaz ağrısı.

y.- ěm 2989

[1]

zags Nikâh Dairesi

z.- ķa 4106

[1]

zakon 1. Kanun. 2. Kaide, düstur.

z.- da 984

[1]

zal - 1. Salon (konser, toplantı veya spor salonu). 2. Evlerin misafir salonu.

z.- da-ġı 5098

z.- lar-ıñ-da 1009, 5199, 5198

[4]

zalim Zalim, cebreden, zorba.

z.- nar 3458

[1]

zaman Zaman, çağ.

z. 1002, 1665, 3961, 745, 2864, 3706, 4154, 4160, 457, 1401, 482, 494, 479

z.- da 157, 270

z.- daş 4176

z.- ın-da 686

z.- ıñ-nıñ 823

z.- nı 381

[19]

zamança Çağdaş, güncel, zamana uygun.

z. 4156, 1229

[2]

zamana 1. Devir, vakit. 2. Zamane, şimdiki zaman.

z. 422, 2535, 401, 432, 473, 470, 476, 403, 406

z.- a 353, 302, 314

z.- a-nıñ 2381

z. -lar 775

[1]

zamandaş Çağdaş, akran, zamandaş.

z. 749, 777

[2]

zapas 1. İleride faydalanmak üzere önceden hazırlanan yedek azık veya malzeme. 2. Fazlalık, fazlalık payı. 3. İnsandaki duygu ve fikir zenginliği.

z.-ta ġı 2707

[1]

zar 1. Yakınma, şikâyet. 2. Keder, sıkıntı.

z. 837

z.- lı 2154

[2]

zastoy Durgunluk, tıkanıklık, ilerleyememe hâli.

z. 4163

z.- nı 4162

[1]

zat Zat, varlık, şey.

z. 93, 2665

z.- nı 1965

[3]

zatlı 1. Asil, soylu. 2. Terbiyeli, kaliteli, nitelikli. 3. Değerli.

z. 3566, 5459

z. -lıġ-ı 2288

[4]

zavod 1. Fabrika. 2. Yapımevi, imalathane.

z.- ḳa 5305

z.- ta 5306, 5281, 5284, 5408

[5]

zaya 1. Ziyan. 2. Boşuna.

z. 1579

[1]

zayaġa kit- Boşa gitmek, yazık olmak.

z. 3812

[1]

zděs Burada, burası.

z. 4422

[1]

zeḫmet 1. Sıkıntı, zahmet, zorluk. 2. Zarar.

z.- ĕn-nen 1946

[1]

zeñger Çivit mavisi, gök mavisi.

z. 2671, 5033, 5496, 1771, 3769, 3878, 4790, 490, 878

[9]

zıyan 1. Ziyan, kayıp. 2. Masraf. 3. Zarar.

z. 1199

[1]

zifa Nefis, çok güzel, süsü yerinde.

z. 1802, 5507

[2]

zihĕn Zihin, akıl.

z.- ĕ 2567

[1]

zindan Zindan, hapishane.

z. 92, 1904

[1]

zinhar Aman, lütfen.

z. 57, 1663, 2422, 4714, 4926, 5308

[6]

zirat Kabir, mezarlık.

z.- ım 906

z.- lar 920, 1160, 1168, 1180, 1184, 1922, 1159, 1167, 1183, 1177

[11]

zobaniy Zebani.

z.- lar 3399

[1]

zöhre Venüs yıldızı

z. 4769, 4775, 4778

[3]

zur 1. Büyük. 2. Fazla, çok. 3. Kalabalık. 4. Güçlü. 5. Mühim. 6. Ciddi. 7. Yaşça büyük.

z. 1685, 194, 2328, 3220, 384, 3933, 3935, 5086, 5098, 1383, 2335, 455, 4747, 5349, 1954, 4230

z.- lap 743, 4548

[18]

5. ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Aměrika Amerika.

a. 665

[1]

Babiç Başkurt Yazarı (d.1895 ö.1919)

b. 2172

[1]

Bekěrě Tataristan'ın Yukarı Oslan İlçesinde kırsal bir yerleşim birimidir.

b. 3622

[1]

Bikbay Başkurt libretto yazarı Bayazıt Bikbay (D. 1909 Ö. 1968)

b. 2489

[1]

Celil Musa Celil

c. 2279, 824

c.- den! 1710

c.- dey 3643

c.- něñ 2351

[3]

Celilçě Musa Celil ve onunla aynı fikirde olan on kişiye verilen isim.

c.- sě 2802

[1]

Çěçenya Çeçenistan

ç.- da 3394

[1]

Çulman Diğer adıyla Kama nehri.

ç. 1693, 1703, 1718

[3]

Daḫav Dachau Concentration Camp Almanya'da Nazilere ait toplama kampı.

d. 4596, 4610

[2]

Eduvard Eduard Kasımov (D. 1930 Ö. 1986)

e. 2815

[1]

Eḫmet – İldar Ehmetşa Azatlık radyosu habercisi

e.- ke 2072

e.- sa 4090

[2]

Eḫmetcan Reşit Ahmetcanov

e. 2879

[1]

Ělba Çek cumhuriyeti ve Almanya arasında akan nehir.

Ě.- da 671

[1]

Elmender Tufan Minullin Eseri

e. 2389

[1]

Esfat Esfat Abdullin tanınmış Tatar Onkoloji doktoru (D. 1933 Ö. 1989)

e. 1940

[1]

Fasil Fasil Ahmetov Müzisyen (D. 1935 Ö. 1998)

f. 2072, 2092

[2]

Ferit Ferit Yarullin (D. 1914 Ö. 1943)

f. 2640

[1]

Ġalimullin Reşit Galimullin Çeçenistan şavasında asker.

ġ. 3393

[1]

Ġarif Garif Ahunov Tatar yazarı. (D. 1925 Ö. 2000)

ġ. 2419

[1]

Ġarifcan Arifcan Muhammetşin Tatar şairi (D. 1941-)

ġ. 2573

[1]

Ġaynulla Gaynullah Şakirov asker. (D. 1925 Ö. 2012)

ġ. 2455

[1]

Gĕrmaniya Almanya

g. 4609, 4683, 4675, 4681, 4685

[5]

Gölçeçek Şiirde geçen kadın adı.

g.- ke 4900

g.- ler 4807

g.- nĕñ 3597

[3]

Gölseriye Tatar kadın adı.

g. 1472, 1473

[2]

Ḫekim Sibgat Hakim

ḫ. 1367, 1371, 1375, 2752

ḫ.- ner 2425

ḫ.- ner-ĕ 3445

[6]

Ḫemit Fabrikadaki ustanın ismi Tanış Moññar poemasında.

ḫ. 5341, 5404

[2]

Ḫesen Hesen Tufan (D. 1900 Ö. 1981)

ḫ. 2200, 2732

[2]

Ḫeyrětdin Hayrettin Möcey

ḫ. 4596

[1]

Ḫöseyĕn Mahmut Hüseyin Tatar yazarı (D. 1923 Ö. 1993)

ḫ. 2768

ḫ.- ge 2700

[2]

İḫsanova Lebibe İhsanova

i.- ġa 2395

[1]

İldar İldar Ehmetşa Azatlık radyosu habercisi

i. 4090

[1]

İldar İldar Yüziyev

i. 2092

[1]

İlhamiy İlham Şakirov

i. 93

[1]

İsrafilov Rifkat İsrafilov

i. 2525

[1]

İvan Korkunç İvan

i. 3499

[1]

Ḳadıyr Kadir Sibgatullin (D. 1942 Ö. 1994)

ḳ. 2847, 2849, 2855, 2863, 2873, 2861, 2865, 2869

[8]

Kama Tatarca karşılığı Çulman olan nehir.

k. 1683, 1723

[2]

Ḳaraduġan Baltaç ilçesinde yer alan bir köy adı

ḳ. 1540, 1547, 1561

ḳ.- da 1541

ḳ.- dır 1554

[3]

Ḳasıymov Eduard Kasımov

ḳ. 2815

[1]

Kavkaz Kafkas

k. 785, 801

[2]

Ḳazan Tataristan'ın başkenti Kazan.

ḳ. 2318, 2322, 2330, 2493, 2957, 3421, 3425, 3443, 993

ḳ.- da 2342, 2914, 2936

ḳ.- da-ġı 2584, 2916

ḳ.- ım 4607

ḳ.- ım: 4641

ḳ.- lı-nıñ 2930

ḳ.- nı 3499

ḳ.- nıñ 2735

ḳ.- nıñ-da 2340

[20]

Kulibay Selahattin Gabitoviç Kulibayev (d. 1910 Ö. 1976)

k. 2489

[1]

Lebibe Lebibe İhsanova (D. 1923, Ö. 2010)

l. 2399, 2411, 2395, 2405

l.- ler 2415

[5]

Lĕnin Vladimir İlyiç Ulyanov (d. 1870 ö. 1924)

l. 4270

[1]

Levitan 2. Dünya Şavaşınının başladığını ilan eden Sovyet sunucu Yuri Levitan

l.- nı 2286

[1]

LipkinLipkin Simyon (D. 1911 Ö. 2003)

l. 1682

[1]

Magĕllan Macellan

m.- nar 678

m.- nıñ 680

[2]

Mannur Şeyhi Mannur (d. 1905- ö.1980)

m. 2895

m.- nıñ 2943

[1]

Marina - Marina Tsvetayeva Rus şair. (d. 1892 ö. 1941)

m.- nı 1716

[1]

Meḫmüt Mahmut Hüseyin

m. 2699, 2700, 2720, 2724, 2768

[5]

Meḫmüt Mahmut Hüseyin

m. 2767, 2777, 2788, 2792

[4]

Meretḫuca Kama boyunda yer alan bir köy. Tufan Minullin'in doğduğu köy.

m. 2352

[1]

Miñnullin Tufan Minullin (D.1935 Ö. 2012)

m. 2353

[1]

Mirġaziyan Mirgaziyan Yunus (D. 1927 Ö. 2014)

m. 2660, 2666

[2]

Mirseyĕt Mirseyit Yarullin (D. 1938 Ö. 2009)

m. 2626, 2656

[2]

Mostafa – Musa Celil doğduğu köy, Orenburg yer alan bir köy.

m.- dan 824

[1]

Möcey Hayrettin Möcey (D. 1901 Ö. 1944)

m.- něñ 4596

[1]

Möḫemmetşin Ferit Muhammetşin Milletvekili Tataristan Cumhuriyeti devlet konsey başkanı (D. 1947-)

m.- ġa 2573

[1]

Musa Musa Celil (D. 1906 Ö. 1944)

m. 1378, 2351

m.- lar-dan 1860

[3]

Necip Necip Asanbayev (D. 1921 Ö. 2013)

n. 2487

[1]

Öçilĕ Tataristan Arça ilçesine bağlı bir köy.

ö.- den 816

[1]

Öfĕ Ufa

ö. 2492

[1]

Parij Paris şehri.

p. 1706

[1]

Pĕçen Peçen Pazarı

p. 763

[1]

Rafael Rafael Safin (D. 1932 Ö. 2002)

r. 2297

r.- den 2304

[2]

Ravil Ravil Tumaşev **(**D. 1923 Ö. 2016)

r. 2553, 2557, 2561, 2565, 2569

[5]

Reşit Reşit Ahmetcanov (D. 1941 Ö. 1995)

r. 2879, 3393, 3405

[3]

Rĕzide -Tanış Monnar poemasındaki baş karakter

r. 4871, 4959, 5248, 5009, 5112, 4774, 5114, 5147, 5374, 4859, 5126

r.- bĕz 5073, 5095, 5100

r.- ge 5145, 2589

r.- key 4756, 4762, 4821, 4997, 5163, 5170, 5270, 5500, 5506, 4797, 4828, 4919, 4937, 4946, 4974, 4985, 5019, 5330, 5496

r.- ñ 5464

r.- ně 4902

r.- něñ 4788, 5065, 5183, 5296, 5299

r.- ñ-něñ 5447

r.- neñ 5059, 5437

[44]

Rifķat Rifkat İsrafilov Başkurt yönetmen (D. 1941)

r. 2525

[1]

Saciyde Sacide Süleymanova (D. 1926 Ö. 1980)

s. 2915

s.- key 2924

[1]

Safin Rafael Safin (D. 1932 Ö. 2002)

s. 2308, 2310

s.- ġa 229

s.- nan 2301

[4]

Saliḫ Salih Seydeş (D. 1900 Ö. 1954)

s. 2796, 3925, 3931, 3934

[4]

Sanktpeterburg Rusya'nın kuzeyinde yer alan ikinci büyük şehri.

s.-ta 4087

[1]

Sara Sara Sadıkova (D.1906 Ö. 1986)

s. 1251, 3248, 3252, 3252, 3257, 3257, 3262, 3262, 3267, 3267

[10]

Seḫi Sehi (D.

s. 4493, 4496

[2]

seydeş Salih Seydeş

s. 1249, 2428, 3346, 3935

s.- ler 3931

s.- ler-ĕ 3846

s.- ně 3923

[7]

Sıbġat Tatar Yazarı Sibgat Hakim (D. 1911 Ö. 1986)

s. 1367, 1371, 1375, 2752, 2847

[5]

Sırḳıdı Hadi Taktaş doğduğu köy.

s.- dan 820

[1]

Söleymanova Sacide Süleymanova

s. 2915

[1]

söyĕmbike (D.1516- Ö. 1554) Kazan hanlığını yönetmiş olan Tatar sultanı.

s. 3013

[1]

sputnik Rusya'nın uzaya gönderdiği ilk uzay aracı. 2. Kadına, dansta eş olan veya bir yerde, toplantıda arkadaşlık eden erkek. Kavalye.

s. 688

[1]

Stalingrad Stalingrad, günümüzde Rusya'nın güneybatısında yer alan ve Volgograd olarak bilinen tarihi bir şehirdir. Volga Nehri'nin batı kıyısında bulunur. 1925-1961 yılları arasında bu isimle anılan şehir, II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği arasındaki kader belirleyici, en kanlı muharebelerden birine ev sahipliği yapmıştır.

s. 4243

[1]

Şakirov İlham Şakirov (d.1935 ö.2019)

ş.- ḳa 2455

ş.- nıñ 2605

[2]

Şerif Kul Şerif 16. Yy Tatar Yazarı

ş.- ler 3641

[1]

Şeyḫiy Şeyhi Mannur D. (1905 Ö. 1980)

ş. 2895, 2896, 2907

[3]

Tatar İdil boyu merkez olmak üzere Kırım, Astırhan, Samara, Saratav, Moskova, Penza, Orenburg, Ufa ve Batı Sibirya bölgelerinde yaşayan Türk topluluğu. 2. Kazan Tatar'ı.

t. 4088, 4596, 1676, 1688, 1705, 2618

t.-lar -ġa 3500

t.- nıñ 2286, 3463, 2802

[10]

Tatarca 1. Tatarca. 2. Tatar tarzında.

t. 1682

[1]

Tatarskaya Rusça Tatar isminin karşılığı.

t. 1681

[1]

Tinçurin Kerim Tinçurin (d.1887 ö.1938)

t. 2428

[1]

Tufan Hesen Tufan (d.1900 ö.1981)

t. 1249, 1369, 1370, 2353, 2389, 2425, 2732, 2760

t.- ġa 2200

t.- nıñ 2736, 2748

[11]

Tuḳay Abdullah Tukay (d. 1886 ö.1913)

t. 1378, 2172, 2279, 2760, 758, 780, 816, 1368, 1370, 3923, 752

t.- ları 3845

t.- lıḳ-ta 2270

t.- nıñ 3926

[14]

Tulbay Tataristan'ın Mamadış ilçesine bağlı köy. Şeyhi Mannur'un doğduğu köy.

t. 2900

t.- ım-a 2947

t.- ı-ña 2897

[3]

Tumaşĕv - Ravil Tumaşev.

t.- ķa 2553

[1]

Ural Ural Dağı, Urallar.

u.- ım-nıñ 1802

[1]

Urmançĕ Bakıy Urmençe (d. ö.)

u. 1454

[1]

Velieḫmet Fen Veliahmetov (D. 1951 Ö. 2024)

v.- ke 2503

[1]

Yañavıl 1. M. İmaşèv muzikası. 2. Y. Çaplin Muziķası.

y. 1875, 1883, 1891

y.- ım 1869, 3179, 3203, 3211 3183, 3187, 3191, 3195, 3199, 3207, 3215

[13]

Yarullin Mirseyit Yarullin (d.1938 ö. 2009)

y.- ġa 2626

[1]

Yılabuga "Alabuga" Kazan Şehri'nin 200km doğusunda yer alan Tataristan Özerk Cumhuriyetine bağlı bir şehirdir.

y. 1680

[1]

Yunıs Mirgaziyan Yunus.

y.- ķa 2660

[1]

Yüziy İldar Yüziyev

y. 3640, 3642, 3643

[1]

Zahidulla Zahidullah Yarullin (D. 1888 Ö. 1964) Tatar müzisyeni.

z. 2646, 2652, 2656

[3]

Zoya Zoya Kozmodemyanskaya II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na karşı mücadele eden ve 18 yaşında idam edilen efsanevi bir Sovyet partizanıdır. (d. 1923 ö. 1941)

z. -ları 1711

Zöfer Tanış Monnar poemasında yer alan Rezide'nin köyde bıraktığı sevgilisi.

z. 4858, 4885, 4973, 5423, 5518, 5007, 4920, 4924, 4950, 4956, 4963, 4979, 5510, 5514, 5514, 5516

z.- ěm 5490

z.- něñ 5145

Zöhre Venüs yıldızı

z. 4769, 4775, 4778

[3]

6. SONUÇ

Bu tez çalışması, Tatar şairi İldar Yüziyev'in edebî kimliğinin ve dilsel özgünlüğünün akademik alanda tanıtılması amacıyla hazırlanmıştır. Tez kapsamında, Yüziyev'in lirik şiirlerinden yola çıkılarak şairin dil özellikleri ve gramer yapıları derinlemesine incelenmiş; bu bağlamda şairin eserlerinin edebî özgünlüğü ortaya konulmuştur. Ayrıca, Yüziyev'in şiirlerini besleyen kaynaklar ve bu kaynakların şairin lirik diline olan etkileri değerlendirilmiştir.

Metinlerin çeviri aşamasında farklı sözlüklerden yararlanılmış ve bu doğrultuda dikkate değer bazı dilsel sonuçlar elde edilmiştir. Çeviri esnasında temel kaynak olarak M. Öner'in *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*'nün güncel baskısı (2025) esas alınmıştır. Buna ek olarak, *Tatar Tělěněñ Añlatmalı Süzlěgě* "Tatar Dilinin Açıklamalı Sözlüğü" (2015-2021) ile Tataristan Bilimler Akademisinin çevrim içi veri tabanı olan *suzlek.antat.ru* adresinden faydalanılması; kelimelerin kök ve anlamlarına hızlı bir biçimde erişilmesine imkân tanıyarak çeviri sürecini ciddi ölçüde kolaylaştırmıştır.

Dil incelemesi bölümünde, bazı eklerin yazarın şiir dilinde hiç kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin, frekansı oldukça düşük olan -ḳılt/-*kělt* ekinin metinlerde yalnızca bir defa kullanıldığı görülmüştür. Oysa -lıḳ/-lěk ve -lı/-lě eklerinin her Türk yazı dilinde olduğu gibi Tatar Türkçesinde de yüksek bir frekansa sahip olduğunu belirtmeliyiz.

Araştırma sonucunda dikkat çekici bazı somut veriler elde edilmiştir. İldar Yüziyev'in dilinde oldukça sık kullanılan bazı kelimeler olduğu görülmüştür. Bu kelimeler, hem açıklamalı akademik Tatar sözlüklerde hem de iki dilli Tatarca-Türkçe sözlüklerde yeni birer madde başı olabilecek niteliktedir ve sayıları 32 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yazar, metinlerinde Kazan Tatarcası karşılıkları bulunmasına rağmen bazı Rusça kelimeleri daha sık kullanmaktadır. Bu Rusça alıntı kelimelerin bazılarının erken dönem Rusça alıntılar olduğu görülmüştür; *jalu "Bir üst makama şikayet, ihbar jurnal"* ifadesi buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda, madde başı olarak ele alınan *asyalaşmak* kelimesi hem Mustafa Öner'in sözlüğünde hem de *Tatar Tělěněñ Añlatmalı Süzlěgě*'nde

madde başı olarak görülmemiştir. Dizin bölümünde bu kelime, *avrupalılaşmak* kavramının zıddı olarak eklenmiştir.

Dizin aşamasında, sözlük karşılıklarıyla beraber pek çok yeni madde başını inceleme imkânımız olmuştur. Hazırlanan dizinde yer alan toplam kelime sayısı 16.547, toplam madde başı sayısı ise 4.425 olarak tespit edilmiştir. Dizin oluşturulurken özel adların ayrı bir dosyada değerlendirilmesi kararı alınmıştır. Bu sebeple teze ayrı bir başlık altında "Özel Adlar Dizini" eklenmiştir. Özel adlar dizininde yer alan toplam madde başı sayısı 104'tür.

Bu tez çalışması, yazar hakkında gelecekte yazılacak bir monografi çalışması için sağlam bir altyapı oluşturabilir. Aynı zamanda güncel sözlüklere ve Tatar Türkçesi için hazırlanacak *corpus* çalışmalarına kaynak sağlayabilecektir. İldar Yüziyev'in tezde yer alan özgün metinleri, doğrudan ders kaynağı olarak kullanılabilir ve ileride araştırmacılar tarafından yapılacak karşılaştırmalı çalışmalara kaynak teşkil edebilir. Bunun yanı sıra hazırlanan dizin yapısı, ilerleyen süreçte sorgulanabilir bir veri tabanına taşınabilir. Tez çalışması süresince, yazarın uyak düzeni ile ses tekrarlarıyla ilgili oldukça fazla veri göze çarpmış; fakat bu özellikler dil incelememizin kapsam dışında olması sebebiyle metinde bu yönde bir inceleme yapılmamıştır. Elde edilen bu metinler, ileride yapılacak bu tip incelemeler için de önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Tezin nihai çıktıları arasında, İldar Yüziyev'in lirik şiirleri üzerinden yapılan bu analizlerle, hem Türk dilleri araştırmalarına hem de daha geniş bir perspektifte Türk dünyası edebiyatları incelemelerine katkı sağlanması beklenmektedir. Bu çalışma, şairin eserlerinin akademik dünyada daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayacak, ayrıca Yüziyev'in edebî mirasının daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

7. KAYNAKÇA

Ayupova F. F. (2014). Obraz pesni v filosofskih poemah İ. Yuzeyeva, Novoye slovo v nauke: perspektivı razvitiya, 2014, s. 259–260.

Banguoğlu T. (2000). Türkçenin Grameri, 6. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Camus (2023). A. Camus, Başkaldıran İnsan, çev. T. Yücel, İstanbul.

Çötok, N. A. (2006). Edward Said'de entelektüelin belirlenimi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12, 34–44.

Devlet, N. (1997). İdil-Ural Ekspedisyonu Tatarlar-Başkurtlar-Çuvaşlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Devletşin T. (1981). Sovyet Tataristan'ı, çev. Mehmet Emircan, Ankara, 1981.

Ediplereběz. Biobibliografik Bělěşmelək. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 2009. (https://matbugat.ru/enc/diplrebez-c3/).

Eḫmetyanov, R. Ġ. (2015). *Tatar Těləněñ Etimologik Süzlěgě*: İkě Tomda. I Tom (A-L). Ḳazan. Meġarif.

Eḫmetyanov, R. Ġ. (2015). *Tatar Těləněñ Etimologik Süzlěgě*: İkě Tomda. II Tom (M-Ya). Ḳazan. Meġarif.

Galimullina, A. F. (2017). Obraz sada v poezii Ildara Yuzeeva. In F. S. Safiullinoy (Ed.), Vostok-Zapad: literatura i khudozhestvennaya kultura: sbornik statey i materyalov Mezhdunarodnoy bilimsel-prakticheskoy konferencii (pp. 61-64). Kazan: Otechestvo.

Galiullina, G. R. (2015). Tatar Leksikologiyasě I Tom. Kazan: Akad. Nauk Res. Tatarstan.

Ganiyev F. A. (2013) Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı (Türkiye Türkçesine Aktaran: Murat Özşahin) Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ganiyev, F. E. (2005). Tatar Těləněñ Añlatmalı Süzlěgě. Kazan: Matbugat Yortı Neşriyatı.

Göker, E. (2004). Hemderdimiz Edward Said. Toplum ve Bilim, 99, 6–23.

Gramsci A. (2025). Hapishaneden Mektuplar, çev. M. Erez – C. Erez, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gündoğdu 2020: H. Gündoğdu, "Spesifik Entelektüel ve Foucault", Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi, S. 14 (Foucault), Nisan 2020, s. 105–141.

İsenbet, N. (1989). Tatar Tĕlĕnĕñ Frazĕologik Süzlĕgĕ. Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı.

İşçi, O., & Hirst, S. J. (2025) Kızıl Yıldız: Sovyetler Birliği Tarihi, İstanbul: Kronik Kitap.

Karaağaç G. (2012) Türkçenin Dil Bilgisi, Ankara: Akçağ.

Kononov, A. N. (2009). Rusya'da Türk Dillerinin Araştırılması Tarihi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mostafin, R. (2001). *"İldar Yüziyev", Tatar Edebiyatı Tariyhı*, Altı Tomda, 6 Tom, 60-90 Yıllar Edebiyatı. Kazan: TATARSTAN FENNER AKADEMİYASĔ.

Muhammediyev, R. (1983) *Yakutlar Tabıladır Vakıt Bĕlen*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Öner, M. (1998). Bugünkü Kıpçak Türkçesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (2011). Türkçe Yazıları. İstanbul: Kesit Yayınları.

Öner, M. (2013). Bugünkü Kıpçak Türkçesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (2016) Tatarcada –DAş Ekli Sözler (Farsça ve Osmanlıca ile Tarihî-Karşılaştırmalı Leksikoloji Denemesi) *Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı* (Haz. B. A. Gökdağ, N. Muradov) Ankara: "Akçağ", 391-398.

Öner M. (2021) "Tatar Türkçesi", Türk Lehçeleri Grameri (Editör: Ahmet Bican Ercilasun) Ankara: Akçağ, s. 707-781.

Öner, M. (2022). Bugünkü Kıpçak Türkçesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (2025). Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Povarisov, S. (2003). "Moñ Ĕçĕnde Asıltaş". *Kazan Utları*. Yıl: 2003, No.1, 145-149.

Safiullina, F. S. (1999). Hezĕrgĕ Tatar Edebiy Tĕlĕ, Leksikologiya. Kazan: Hetĕr.

Şayĕhov 2010: “Obrazı istoriçeskih liçnostey v tragediyah Ildara Yuzeyeva”, Uçenıye Zapiski Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Gumanitarnıye Nauki, C. 152, S. 2, 2010, s. 156–160.

Tatar Poeziyesĕ Antologiyesĕ II Kitap. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1992, 206-212.

TTAS I: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2015). I Tom: A-B. Kazan. TEHSİY.

TTAS II: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2016). II Tom: G-Y. Kazan. TEHSİY.

TTAS III: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2017). III Tom: K. Kazan. TEHSİY.

TTAS IV: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2018). IV Tom: L- R. Kazan. TEHSİY.

TTAS V: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2019). V Tom: S-T. Kazan. TEHSİY.

TTAS VI: *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*. (2021). VI Tom: U-Ya. Kazan. TEHSİY.

Türk Dünyası Şiir Antolojisi Tatar Şiiri. (2023). Ed. M. Öner. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

XX Ġasır Tatar Edebiyatı Tariyẖı. (2011). Derĕslĕk / D.F. Zahidullina, N.M. Yosıpova. Tom 2: XX Yözneñ İkĕnçĕ Yartısında Tatar Edebiyatı. Ḳazan. Ḳazan Universitetı.

Yüziyev, N. (2001). Yeni Dönem Tatar Edebiyatı (XIII-XIX. Yüzyıl arası) (Dr. İsmail Türkoğlu, Dr. Orhan Söylemez & Hayrat Celal, Akt.). “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi- Tatar Edebiyatı II, C.18” (pp. 174-182). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yüziyev, I. (1985). *Mengĕlĕk Bĕlen Oçraşuv, Şigĕrler, Poema, Tragediyalar*. Ḳazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Yüziyev (2002): İ. Yüziyev, Saylanma Eserler, 5 Cilt, Kazan: TATARSTAN KİTAP NEŞRİYATI.

Zaripova Çetin, Ç. (2013). Tatar Edebiyatının Gelişimi. “Akademik Başarı Dergisi”, 9, 138-151.

İnternet Kaynakları

Tatarica. (t.y.-a). Abdullin İlfaḳ Ġabdĕlhaḳ ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/nauka/istoriya-nauki-v-tatarstane/abdullin-ilfak-gabdelhak-uly (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.). Yüziyev İldar Ġafuroviç. Erişim adresi: https://tatarica.org/ru/razdely/kultura/literatura/personalii/yuzeev-ildar-gafurovich (Erişim tarihi: 19.05.2026).

Matbugat.ru. (t.y.). Yüziyev İldar. Erişim adresi: https://matbugat.ru/enc/yuzeev-ildar-506/ (Erişim tarihi: 19.05.2026).

Tatarica. (t.y.-b). Eḫmetov Fasil Eḫmetġali ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/muzyka/personalii/hmtov-fasil-hmtgali-uly (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-c). Arslanov Ayrat Gerey ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/teatr/personalii/arslanov-ajrat-grj-uly (Erişim tarihi: 17.04.2026).

Tatarlar.info. (2022, 16 Şubat). Rafael Safin. Erişim adresi: https://tatarlar.info/2022/02/16/rafael-safin/ (Erişim tarihi: 09.04.2026).

Tatarica. (t.y.-d). Atnabayev Enġam Ḳasıymoviç. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/personalii/atnabaev-angam-kasimovich (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-e). Miñnullin Tufan Ġabdulla ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/minullin-tufan-gabdulla-uly (Erişim tarihi: 12.04.2026).

Matbugat.ru. (t.y.). İḫsanova Lebib. Erişim adresi: https://matbugat.ru/enc/ihsanova-lbib-1577/ (Erişim tarihi: 11.04.2026).

Tatarlar.info. (2023, 23 Ağustos). Lebibe İḫsanova. Erişim adresi: https://tatarlar.info/2023/08/23/lyabiba-ihsanova/ (Erişim tarihi: 21.04.2026).

Millattashlar.ru. (t.y.). İḫsanova Lebibe Faizovna. Erişim adresi: http://www.millattashlar.ru/index.php/%D0%98%D1%85%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D1%8F%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%B0_%D0%A4%D0%B0%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (Erişim tarihi: 25.04.2026).

Tatarica. (t.y.-f). Aḫunov Ġarif. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/ahunov-garif (Erişim tarihi: 28.04.2026).

Tatarica. (t.y.-g). Şakirov Gaynulla Şeripoviç. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/voennoe-delo/personalii/shakirov-gajnulla-sharipovich (Erişim tarihi: 13.04.2026).

CyberLeninka. (t.y.). Gaynulla Şeripoviç Şakirov (1925–2012): Vsya jizn – slujeniye Rodine. Erişim adresi: https://cyberleninka.ru/article/n/gaynulla-sharipovich-shakirov-1925-2012-vsya-zhizn-sluzhenie-rodine (Erişim tarihi: 14.04.2026).

Tatarica. (t.y.-h). Asanbayev Necip. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/asanbaev-nip (Erişim tarihi: 17.04.2026).

Şehri Kazan. (t.y.). Tatarnıñ meşhür bayançısı hem yırçısı Fen Veliḫmetov vafat. Erişim adresi: https://shahrikazan.ru/news/m%D3%99d%D3%99niyat/tatarnyn-mashur-baiancysy-ham-yrcysy-fan-valiaxmatov-vafat (Erişim tarihi: 11.04.2026).

OrenDrama. (t.y.). Rifkat (Rafkat) Vakiloviç İsrafilov. Erişim adresi: https://orendrama.ru/rifkat-(rafkat)-vakilovich-israfilov.html (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Bashinform. (2016, 6 Ağustos). Vıdayuşçiyesya mastera iskusstv Başkortostana i Rossii: Rifkat İsrafilov. K 75-letiyu aktera, rejissera i pedagoga. Erişim adresi: https://www.bashinform.ru/news/culture/2016-08-06/vydayuschiesya-mastera-iskusstv-

bashkortostana-i-rossii-rifkat-israfilov-k-75-letiyu-aktera-rezhissera-i-pedagoga-2232533 (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-i). Tumaşev Ravil Reḫim ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/teatr/personalii/tumashev-ravil-rhim-uly (Erişim tarihi: 09.04.2026).

Möḫemmetşin, Ġ. (2007). Robaġıylar Baḳçası. Ḳazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı. Erişim adresi: https://tatkniga.ru/upload/oldbook/pdf/2118.pdf (Erişim tarihi: 12.04.2026).

Tatarica. (t.y.-j). Şakirov İlham Ġıylmetdin ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/muzyka/personalii/shakirov-ilam-gyjlmetdin-uly (Erişim tarihi: 09.05.2026).

Tatarica. (t.y.-k). Yarullin Mirseyĕt Zahidulla ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/muzyka/personalii/yarullin-mirsaid-zagidullovich (Erişim tarihi: 09.05.2026).

Tatarica. (t.y.-l). Yunıs Mirġazıyan Zakir ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/personalii/yunus-yunusov-mirgaziyan-zakirovich (Erişim tarihi: 09.05.2026).

Tatarica. (t.y.-m). Ḫöseyĕn Meḫmut Ḫafız ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/personalii/husain-husainov-mahmut-hafizovich (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-n). Ḫekim Sibġat Taciy ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/hkim-hkimov-sibgat-tai-uly (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Shigriyat.ru. (t.y.). Sibġat Ḫekim: Biografiya. Erişim adresi: https://shigriyat.ru/authors/sibgat-hakim/bio (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-o). Battal Saliḫ. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/battal-salih (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Slava-dan.tatarstan.ru. (t.y.). Battal Saliẖ Vazıyẖoviç. Erişim adresi: https://slava-dan.tatarstan.ru/battal-salih-vazihovich.htm (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Narodudm.unatlib.ru. (t.y.). Eduard Saliẖcanoviç Ḳasıymov. Erişim adresi: https://narodudm.unatlib.ru/tatary/poety-i-pisateli/eduard-salikhzyanovich-kasimov (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarlar.info. (2022, 15 Şubat). Ḳadıyr Sibġatullin. Erişim adresi: https://tatarlar.info/2022/02/15/kadyjr-sibgatullin/ (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-p). Eẖmetcanov Reşit Ḫenif ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/personalii/ahmetzyanov-rashit-hanifovich (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Matbugat.ru. (t.y.). Eẖmetcanov Reşit. Erişim adresi: https://matbugat.ru/enc/hmtanov-rshit-971/ (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-q). Mannur Şeyẖi (Şeyẖelislam Ferẖulla ulı Mannurov). Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/mannur-mannurov-shjhi-shjhelislam-frhulla-uly (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-r). Söleymanova Secide Ġadelşa ḳızı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/sljmanova-said-gadelsha-kyzy (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Iadevon.ru. (t.y.). Seide Söleymanova. Erişim adresi: https://iadevon.ru/wiki/sazhida_suleymanova-2727/ (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-s). Sadıyḳova Sara Ġarif ḳızı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/iskusstvo/teatr/personalii/sadyjkova-sara-garif-kyzy (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Kitaphane.tatarstan.ru. (t.y.). Sadıyḳova Sara. Erişim adresi: https://kitaphane.tatarstan.ru/sad_1.htm (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarica. (t.y.-t). Ğeyretdin Muzay Ğeyretdin ulı. Erişim adresi: https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/personalii/hajrutdin-muzaj-hajrutdinovich (Erişim tarihi: 07.04.2026).

Tatarlar.info. (2021, 26 Mart). 120 let nazad rodilsya literator-geroy Ğeyretdin Muzay. Erişim adresi: https://tatarlar.info/2021/03/26/120-let-nazad-rodilsya-literator-geroj-hajrutdin-muzaj/ (Erişim tarihi: 07.04.2026).

8. ÖZGEÇMİŞ

Elma Yayınevi Etkinlik Tasarım Uzmanı olan Merve Çalışkan çocuk kitapları üzerinden değerlendirme ve sorgulama yaparak yaratıcı etkinlikler geliştirmektedir.

Eğitimde yenilikçi yaklaşımlar sunan Merve Çalışkan, çocukların okuma ve yazma süreçlerini derinleştirmek, onların düşünme ve ifade becerilerini geliştirmek amacıyla özgün etkinlikler tasarlamaktadır.

Ege Çağdaş Eğitim Vakfı, şirketler, okullar ve kütüphanelerde yaratıcı okuma ve yazma çalışmalarını başarıyla yürüten Merve Çalışkan, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji ve Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunu olup, hâlen Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Dili bölümünde Yüksek lisans programına devam etmektedir.